

ARKIV
FÖR
NORDISK FILOLOGI

UTGIVET UNDER MEDVÄRKAN AV

ERIK BRATE JOHS. BRØNDUM-NIELSEN GUSTAF CEDERSCHIÖLD
VERNER DAHLERUP HJALMAR FALK MARIUS HÆGSTAD
FINNUR JÓNSSON ADOLF NOREEN

GENOM

AXEL KOCK.

TRETTIOÅTTONDE BANDET.

NY FÖLJD.
TRETTIOFJÄRDE BANDET.

C. W. K. GLEERUP.
LUND.

OTTO HARRASSOWITZ.
LEIPZIG.

LUND 1922.

- Innehåll.

Axel Kock, Besvärjelseformler i forndanska runinskrifter	1
Louis L. Hammerich, Det germanske svage Præteritum	21
L. Alfr. Bock, Die epische Dreizahl in den Islendinga sögur. Ein Beitrag zur Beschreibung der isländischen Saga	51
Magnus Olsen, Anmälan av "Studier tillegnade Esaias Tegnér den 13 januari 1918"	84
Nat. Beckman, Anmälan av "E. Sievers, Metrische Studien IV: 1". — "Derselbe, Metrische Studien IV: 2". (Untertitel: "Die Altschwedischen Uplandslagh nebst Proben formver- wandter germanischer Sagdichtung")	104
Finnur Jónsson, Anmälan av "Hj. Falk: Altwestnordische kleiderkunde"	119

Axel Kock, Runologiska studier	121
I. Lavrbjærg-stenen. S. 121. — II. Asfærg-stenen. S. 126. — III. Om ordet <i>priřtaunta</i> på Rökstenen och om de fornnord. räkneorden på <i>-tän, -tjän</i> . S. 131. — IV. Hoga-stenen. S. 143. — Exkurs om Svarteborgs-medal- jongen. S. 159.	
Bruno Sjöros, Ytterligare om Äldre västgöotalagen. Ett gen- mäle	162
Karel Vrátný, Zu »Islensk Æventyri"	176
Emil Olson, Nyfunna skånska runinskrifter. Ett par notiser. I—II	189
Björn Magnússon Ólsen, Til Eddakvadene	195
III. Til Vafprúdnismál. S. 195.	
Verner Dahlerup, Nekrolog över P. K. Thorsen	197
Johs. Brøndum-Nielsen, Nekrolog över Carl Arnold Edvin Jessen	200
Erik Brate, Anmälan av "Magnus Olsen, Eggjum-Stenens Ind- skrift med de ældre Runer"	206
Ebbe Kock, Anmälan av "Åke Holmbäck, Ätten och arvet enligt Sveriges medeltidslagar"	212
Nat. Beckman, En förfalskning	216
John Loewenthal, Vølundr	216
Hugo Gering, Zu Arkiv XXXVII, 329	216

Johan Palmér, De svagtoniga vokalerna i Olavus Petris skrifter	217 (och 313)
Ernst A. Kock, Bidrag till eddatolkningen	269
(Register S. 292).	
Erik Brate, Ny Rökstenslitteratur	294
(O. v. Friesen, Rökstenen (Stockholm 1920). — H. Pipping, Om runinskriften på Rökstenen (Helsingfors 1919). — H. Pipping, Rökstensinskriften ännu en gång (Helsingfors 1921). — I. Lindquist, En skinnhandskrift från Flatey, som beskriver Rökstensrunor. 1920. — M. Olsen, Til Rök-indskriften i Ark. f. nord. fil. 37, s. 201 ff.).	
Gillis Lech, Anmälan av "Johs. Lollesgaard, Syntaktiske studier over det ældste danske skriftsprog"	302
Erik Brate, Nekrolog över L. F. A. Löffler	305
R. C. Boer, En halvstrofe i Målskrúdsfrœði	309
Axel Kock, Till etymologien av ordet <i>fordom</i>	311

Johan Palmér, De svagtoniga vokalerna i Olavus Petris skrifter	(217 och) 313
Wilhelm Wiget, Iliansvegr	343
Andreas Heusler, Anmälan av "Bertha S. Phillpotts, The Edda and Ancient Scandinavian Drama"	347
Sven Grén Broberg, Bibliografi för 1920	354

Besvärjelse-formler i forndanska runinskrifter.

Som bekant finnas i slutet av fyra forndanska runinskrifter formler, som man sedan gammalt uppfattat såsom besvärjelser eller förbannelser över den, som skulle våga förgripa sig på det efter den avlidne resta monumentet. Utredningen av dessa formler har många gånger diskuterats, men man torde tryggt kunna säga, att ingen tillfredsställande lösning blivit given.

De i fråga varande inskrifterna finnas på Glemminge-stenen i Skåne, Tryggevælde-stenen på Seland och Glavendrup-stenen på Fyen samt på Skærn-stenen I på Jutland.

Vid angivande av inskrifternas läsning följer jag med trygghet Wimmers uppgifter i »De danske runemindesmærker» (förkortas »DR.») och i Ludv. F. A. Wimmer: »De danske runemindesmærker. Haandudgave ved Lis Jacobsen» (förkortas »Haandudgave»).

Besvärjelse-formlerna på Glemminge-, Glavendrup- och Tryggevælde-stenarna¹ äro sinsemellan nära besläktade.

Ristningen på Glemminge-stenen i Ingelstads härad i sydöstra Skåne torde förskriva sig från inemot år 1000 (enligt Wimmer c. 895—1000). Den lyder: *suini : sati : stin : pasi : iftir : tusta : hin : skarba : faupur || sin : harpa : kupan : buta : uirpi : at : rata : huas : ub || briuti. Bortser man från uttrycket uirpi

¹ Om uttrycket **at rita** i dessa två sistnämnda inskrifter har bland flera andra också Rask uttalat sig i avhandlingar i Ny Minerva (1808, s. 271 ff.) och Skand. Selsk. Skrifter (1809, s. 435 ff.), hvilka avhandlingar ånyo utgivits i Rasks Samlede afhandlingar III (1838) s. 401 ff.

at rata, är översättningen säker eller väsentligen säker: »Svenne satte denna sten efter sin fader Toste den »skarpe», en mycket god bonde. Den som bryter ned (monumentet) ...». Hvilken speciell betydelse, ordet »skarp» här har såsom tillnamn till Toste, är det dock icke möjligt att avgöra. I DR. III s. 78 översätter Wimmer det: 'med de skarpe træk (ansigtstræk)' eller snarare 'den hvasse, hæftige, hidsige'; i Haandudgave översättes det med 'den hæftige'. Det kan även betyda 'skrumpen, infallen, tunn', hvilken betydelse *skarper* har i fsv.; jmf. isl. *Helgi hinn magri* osv.

Tryggevælde-inskriften (Præstø amt) är från början av 900-talet (c. 900—925 enligt Wimmer). På stenens smalsidor läser man: **sa . uarpi . at . rita . is . ailti stain þansi || ipa . hiþan . traki**. Det är måhända något tvivelaktigt, om (såsom Wimmer antar) **ailti**, uttalat *ælti*, är att hänföra till isl. verbet *elta*, men meningen återgiver han nog väsentligen riktigt, när han översätter: »den som övar våld mot denna sten eller drager den härifrån ...»

Den med Tryggevælde-stenen samtidiga Glavendrup-inskriften (Odense amt) slutar: **at . rita . sa . uarpi . is . stain þansi || ailti . ipa aft . aṅaṅ . traki**. Denna formel är alltså väsentligen identisk med formeln på Tryggevælde-stenen.

Några av de äldre förslagen att tolka **uirpi at rata** och **uarpi at rita** må nämnas.

I Oldnordisk ordbog s. 419 anför Erik Jonsson under ett nysländskt *rati* m. 'en som tosser afsted, forvilder sig' det från runskrift hämtade *verita at rata* (jmf. redan N. M. Petersen Danmarks historie i hedenold III (1837) s. 366). Tydligt menar Erik Jonsson uttrycket på Glemminge-stenen. Vigfusson är i IED. s. 483 av väsentligen samma mening, och han anser, att *rati* tidigare hetat **wrati*, som skulle sammanställas med got. verbet *wraton* 'reisen'. Denna uppfattning, att Glemminge-stenens **rata** tidigare skulle ha hetat **wrata*, kan ej vara riktig, eftersom — hvilket redan Wimmer anmärkt — framljudande *wr-* kvarstår

i forndanskan (ännu *vred* etc.¹). Nyisländskan har ett subst. *rati* 'stupid fellow' (Zoëga), men vare sig att detta, blott från modern tid påvisade ord tidigare hetat eller icke hetat **wrati*, så är man ej berättigad att därmed identifiera run. *at rata* på en skånsk sten, då det ej visats, att det blott i nyisländskan anträffade *rati* 'tosing' finnes också på öst-nordiskt område. För övrigt söker Erik Jousson eller Vigfusson icke belysa *at rita* Tryggevælde, Glavendrup med i i penultima, och uttrycken *at rata* och *at rita* böra tydligen förklaras på väsentligen ett och samma sätt.

Om Glemminge-stenen yttrar Wimmer sig i Kort udsigt over det philologisk-historiske samfunds virksomhed 1876—78 s. 14, men här lämnas *at rata* väsentligen oförklarad; *uirpi at rata* översattes: '(Forbandet eller fredlös?) vorde ...' I Die Runenschrift s. 368 uttalar han däremot en helt annan mening om *at rata* (*at rita*). Han säger: »Das einzige bekannte² wort, an das man auch gedacht hat und das hier passen kann, ist altnord. *rétta* 'wieder in ordnung bringen', so dass *werði at rétta* bedeuten müsste: 'er bringe ihn wieder an seine stelle', 'mache den schaden wieder gut' (vgl. altnord. *rétta rán* 'das geraubte zurück erstatten' und ähnliche ausdrücke). Obgleich ich allerdings in diesen formeln einen stärkeren ausdruck erwartete, so glaube ich doch aus sprachlichen gründen, dass *rita* (*rata*) nur in der letztgenannten bedeutung genommen werden kann ...»

Härav framgår tydligt, att i själva verket den utmärkte runologen icke själv är nöjd med denna tolkning. Han ansluter sig till den, endast emedan (enligt hans mening) *rétta* 'rätta, återställa' skulle vara det enda »kända» ord, som skulle giva mening.

¹ Härvid bör dock erinras om att Dahlgrens glossar anför från Thyselius (1631) ett exempel på ä. nsv. *rata* 'färdas, flacka', nämligen i uttrycket »thet sådane ... skole rata kring om landet». Här har *wr-* övergått till *r-*. Men detta beror säkerligen därpå, att *wrata* var relativt oakcentuerat i den här mötande sammanställningen [*w*]rata kring.

² Spärrat av Wimmer.

„Denna uppfattning vidhåller han emellertid väsentligen också i senare skrifter, ehuru han söker i *rétta* inlägga en något modifierad mening.

I Haandudgave s. 222 översättes *rata* (*rita*): »rette', bringe i orden, sone sin brøde ved at genoprette skaden, d. v. s. ved at udrede den bod, loven har fastsat»; och där tillägges: »Paa samme maade bruges *rætta* i ældre dansk, f. ex. Jydske lov II, 47». Så väsentligen redan i De danske runemindesmærker II (1899—1901) s. 176; jmf. även Bugge i Runverser s. 272.

Självklart torde vara, att ett *rata* (*rita*) i de ifrågavarande inskrifterna omöjligen kan betyda 'upprätta' i den meningen, att den som brutit ned monumentet, må återställa det, reparera det (utan ytterligare innebörd). Detta vore dock en allt för svag, en allt för tam förbannelse mot våldsverkaren, eller rättare sagt: det vore ingen förbannelse alls.

Det är tydligen i känslan härav, som man i »rätta» velat inlägga hela den mycket utförliga betydelse, som nyss anförts ur Haandudgave. Klart synes dock vara, att det enda ordet *rata* (*rita*) i inskrifterna icke kan innebära allt detta. På t. ex. det citerade stället i JL. heter det: »Hwilk man sum fallær for rans delæ mæth næfning. han ær skyldugh at rætæ with bondæn thær ham fællær til thre marc oc swa kvnung». Här efterföljes ju *rætæ* omedelbart av *with bondæn* och i en dylik förbindelse har *rætæ* måhända havt ungefär den innebörd, som Wimmer antar, men därmed är ej visat, att *rætta* (*rata*, *rita*), stående ensamt, skulle kunna betyda: '(han må) bringe orden, sone sin brøde ved at genoprette, d. v. s. ved at udrede den bod, loven har fastsat'.

Icke heller Dahlerup kan i Det danske sprogs historie, 2. udg. (1921) s. 14 riktigt ansluta sig till denna uppfattning av »*rætta*», utan han vill däri inlägga en väsentligen annan innebörd än Wimmer gör. Dahlerup översätter nämligen: »Den vorde at rette det (blive — ved gudernes vrede — tvungen til atter at bringe det i lave), som øver vold mod denne sten eller ...»

Men även om det vore berättigat att inlägga någon av de anförda vidlyftiga, men sins emellan olikartade betydelsena i dett enda ordet *rætta* (*rata*, *rita*), så finge man ändå ingen tillfredsställande mening.

En jämförelse med besvärjelse-formeln på den blekingska Björketorps-stenen är belysande för frågan. Dess inskrift avslutas med den våldsamma förbannelsen *w[i]tjar weladaute sar þattu bryta* 'hemsöka skall svekfull död den som nedbryter detta (monument)' (Kock i Ark. nf. XXXIII, s. 22 ff.). Denna inskrift torde vara från omkring år 700. Inskrifterna på Tryggevælde- och Glavendrup-stenarna från början av 900-talet. Det är synnerligen osannolikt, att under de omkring 200 år, som förflutit mellan ristningen på Björketorps-stenen och ristningarna på Tryggevælde- och Glavendrup-stenarna, humaniteten skulle ha gjort så högst betydliga framsteg, att den förstnämnda stenen mot våldsverkaren utslungar en förbannelse av våldsammaste kraft, under dett att de två senare inskrifterna skulle åtnöja sig med att önska dett våldsverkaren må »rætta» nedbrytandet, även om man i »rætta» finge inlägga en av de vidlyftiga betydelser, som ovan nämnts. Måan bör erinra sig, att också Tryggevælde- och Glavendrup-inskrifterna ristats under heden tid; den sistnämnda inskriften innehåller ju formeln »Tor vige dessa runor».

Här må även framhållas, att ännu flera århundraden efter runnstensperioden, och således under kristen tid, man i gravinskrifter möter synnerligen kraftiga förbannelser mot eventuella grävsökare. Så slutar som bekant inskriften på Shakespeares grävsplatta i Stratford:

»Blest be the man that spares these stones,
And curst be he that moves my bones».

Eppitafiet över Nils Bagge (år 1708) i Marstrands kyrka uttalar denna önskan: »Male pereat, insepultus jaceat, cum Juda partem habeat, si quis sepulcrum hoc violaverit» (Stephens, The old northern runic monuments III s. 305).

Nej, hvad man väntar, är att Tryggevælde- och Glavendrup-stenarna med sitt *rita* och Glemminge-stenen med sitt *rata*,

även de, utslunga en förbannelse, en verklig förbannelse mot den skändlige åverkaren, att de önska t. ex., att han må bliva till en usling, en niding, ett avskum eller något dylikt.

Så väl i Runenskrift s. 368 som i DR. II s. 176 framhåller Wimmer (såsom delvis redan s. 3 nämnts), att *rétta* är det enda kända ord (»das einzige bekannte wort»), som skulle kunna giva mening, och han tillägger på förra stället mycket riktigt, att man dock väntat ett starkare uttryck i dessa formler.

Jag menar, att man med hjälp av kända nordiska ord kan så tolka *rata*, *rita* i Glemminge-, Glavendrup- och Tryggevælde-inskrifterna, att även de uttala en kraftig förbannelse över gravskändaren.

Glemminge-inskriften slutar som redan nämnt: *uirpi: at: rata: huas: ub || briuti*. På grund av runskriftens tvetydighet eller mångtydighet vore det visserligen möjligt, att *rata* angåve ett uttal med *ä*-ljud i penultima, men från rent runologisk synpunkt är det dock enklare, att *rata* angiver uttalet *rata*.

Till belysning av uttrycket *uirpi at rata* (*uarpi at rita*) erinrar jag om följande.

Isländskan använder *verpa at e -u* i betydelsen 'blive till ngt'. Så heter det i Skírnismál 28 just i den besvärjelse (förbannelse), som Skírnir utslungar mot Gerpr: »at undrsiönnum þú verpir, er þú út kœmr»; *undrsiön* är 'syn som man undres över, märkelighet' (i dålig mening). Också *verpa at undri*, *undrum* förekomma. Härmed äro att jämföra isl. *gerast at undri*, *gera sík at undri* 'gøre sig til spektakel, til gjenstand for folks forundring'. Se Fritzner². På enahanda sätt betyder i fornsvenskan *varpa at* 'bliva till, övergå till', t. ex. i Cod. bureanus »*sva varp gul at miøl*»; detta och många andra exempel finnas i Söderwalls ordbok. Det är därför fullkomligt berättigat att översätta *uirpi at rata* med 'blive till en »*rata*»'.

Detta sistnämnda ord tillhör en i forn- och nynordiska språk ganska kraftigt representerad ordgrupp.

Isländskan använde *hrati* m. 'skrammel, hvad der er blevet ubrugeligt, er forkastet' (påvisat i Biskupa sögur, se Fritzner²).

Detta ord lever kvar i nynorska *rate* m. 1) 'dyngje af skrammel' 2) 'en ussel, daarlig næret figur; vrag af et husdyr, især et elændigt faar' (Ross' ordbok); alltså betyder det i nynorskan 'usling, stackare'. Nynorska mål ha också *rata-taska* f. 'dårligt kvindfolk', och *rata-ungje* 'slemt barn'. Vidare finner man i norska dialekter: *rat* n. 'skrab, skrammel, ting som ere kastede tilside' (i Söndmøre, Trondhjem och Nordlandet) — verbet *rata* (pres. -ar) 'vrage, forskyde, kaste bort' (i Nordmøre och Gudbrandsdalen) — adjektivet *rata* 'slet, daarlig, ond' (Jæderen, Lister, Mandal) — adjektivet *raten* 'slet, daarlig' (Lister, Mandal) — *ratuur* n. och m. 1) n. 'usselt dyr, kræ' (Ryfylke) 2) n. och m. 'slem, onskabsfuld, skadefro person' (Ryfylke etc.) — *rating* m. 'en slet, daarlig karl' (Raabygdelaget) — *ratemann* med samma bet. (Telemarken). Se Aasens och Ross' ordböcker.

Också på svenskt språkområde finnas åtskilliga hithörande ord. I bygdemål användas *rate* m. 'avfall, skräp, speciellt dålig ved' (Finland) — *rat* n. 1) 'skräp, avfall' (Norrbotten, Västerbotten etc.) 2) 'as, kadaver' (Finland) 3) 'stackare' (Finland) 4) 'okvädinsord för hängsjuk, loj person' (Finland). — I Finland brukas vidare adjektivet *rat* 'stygg, elak' — adj. *ratig* 1) 'vidrig, vederstygglig', 2) 'osedlig' m. m. — *ratmannen* 'hin onde, djävulen' — *rataved* 'ved av sämsta sorten'. — I Hälsingland adj. *ratet* 'skräpig' — i Jämtland *ratri* 'skräp, odugligt ting'. Se Rietz' och Vendells ordböcker. — Nsv. riksspråket brukar alltjämt verbet *rata* 'förkasta, försmå'.

Inom det ännu danska eller fordom danska området finner man följande. Hallands-målet använder *radde* och *radd*, båda i bet. 'trasa' och 'trashank'. Jmf. beträffande betydelserna, att mht. *lumpe*, nht. *lumpen* betyda 'lappen', nht. *lump* 'verächtlicher mensch'. Dessutom har Hallandsmålet adj. *raddi* 'trasig'. Se Möller Ordbok öfver halländska landskapsmålet, Rietz s. 520 och Wigforss Södra Hallands folkmål s. 215. Det nyssnämnda *radd* finnes också i Skåne. I Folkdiktning ... samlad ... i Skåne, andra samlingen af Eva Wigström okvädar s. 171 en kärring vargen på följande sätt: »Jaså, du låtsar som du inte hörde, du *radd!*

Ja, då ska du få *se* på värre, din jäder». (Jmf. Sv. Akademiens ordbokssamlingar). Hit hör också det i nydanska riksspråket förekommande *rad*, som i Dahls och Hammers ordbok karakteriseras som 'et ikke ret groft skeldsord til el. om en snu karl, en upaalidelig person ...', och som enl. Feilbergs ordbok i jutländska mål finnes under formerna *raj* och *ro*. De i Bornholmsk ordbog udg. af lærere (Rønne 1873) s. 50 (jmf. också Espersen Bornholmsk ordbog s. 266) upptagna *radd* n. 'dumt gemeent tøj, usselt gjækkeri' och subst. *radda* 'flane' kunna möjligen tillhöra samma grupp.

Självklart är, att det halländska *radde*, *radd* m. 'trasa, trashank' och det skånska *radd* äro identiska eller ytterst nära besläktade med de ovan nämnda isl. *hrati* m. 'hvad der er blevet ubrugeligt, er forkastet', nyno. *rate* m. 'usling', nsv. dialektiskt *rate* m. 'avfall, skräp', *rat* n. 'stackare'¹. Av denna mening äro också Falk och Torp i Et. Wb. s. 869. Att detta (dessa) ord tillhörde redan det nordiska fornspråket, framgår av isl. *hrati*, och det bestyrkes av hela ordgruppens talrikhet och stora geografiska utbredning.

Vid sidan av den mycket utbredda ordfamiljen isl. *hrati*, svenska dial. *rate*, *rat* etc., finnes en därmed mycket nära besläktad ordgrupp med s. k. nasalinfigering, och denna sistnämnda ordgrupp har påvisats särskilt inom det geografiska område, där forndanska talades.

Så brukas i nord-Skåne *rant* m. (plur. *ranta*) 'trasa' (Örkened i Östra Göinge härad; Skånska landsmålsföreningens samlingar; ordet upptecknat av Förste bibl. A. Malm). Detta ord *rant* m. 1) egentl. 'trasa', 2) 'trashank' känner redan Rietz från Blekinge, och *rant* 'trashank' brukas enligt Vendells ordbok även i finländska bygdemål. Dessutom upptar Rietz adj. *ranti(g)* 'trasig' från Skåne (Östra Göinge) och Blekinge, verbet *rantla* 'vara trasig (om kläder)' från Blekinge. Liksom i de ovan s. 7

¹ I Skåne och Halland övergår som bekant fornspråkets *t* till *d* efter vokal: *matr*:*mad* etc. Uti *radd(e)* är emellertid *d* långt.

nämnda *radd(e)* och det tyska *lumpe(n)* har i *rant* inträtt en betydelse-utveckling från 'trasa' till 'trashank'.

Också nsv. riksspråket eger ett med bygdemålsordet *rant* 'trasa' nära samhörigt ord, hvares etymologi hittills icke torde ha blivit utredd, nämligen subst. *ränta* 'iualvor i slaktad boskap'.

Serenius svensk-engelska ordbok (1741) upptar *renta* '[intestina] Entrails' under *renta* 'rent, revenue'. Sahlstedt skiljer i sin ordbok (1773) dessa ord och översätter det här behandlade substantivet 'animalium mactatorum intestina inferiora'. Detta ord återfinnes även i många bygdemål. Också i våra dagar har man velat identifiera det med låneordet *ränta* 'avkastning'. Så gör med tvekan Wigforss i Södra Hallands folkmål s. 137. Emellertid torde det vara tydligt, att betydelserna äro allt för vitt skilda, för att de rimligen böra tilläggas ett och samma ord.

Det är allmänt känt, att man till åtskilliga substantiva *a*-stammar har feminina *iön*-stammar med mycket närbesläktad betydelse, t. ex. fsv. *hal* m. f., isl. *hallr* 'sten, klippta, håll': fsv. *hälla*, isl. *hella* 'håll, klippta' — fsv. *horn* 'hörn': fsv. *hyrna* 'hörn' — fsv. *kolver* 'pil (utan spets)' isl. *kolfr* 'trubbig pil': fsv. *kylva* 'klubba' etc. Jmf. t. ex. Olson Appell. subst. s. 236 f. På enahanda sätt har till *rant* 'trasa' bildats **hrantiö* > *ränta* 'trasa'. Som bekant göra ett slaktat djurs inälvor i alldeles särskilt hög grad skäl för benämningen »trasan».

Till den nu framhållna och vitt utbredda stora ordfamiljen isl. *hrati* 'skrammel', sv. dial. *radde* 'trashank', *rant* 'trasa', nsv. rspr. *ränta* höra även uttrycken *at rata*, *at rita* på runstenarna.

Det är nämligen i synnerligen god harmoni med nynorska *rate* 'usling' (isl. *hrati* 'skrammel'), Hallands-målets *radde* 'trashank', Skåne-målets *radd* osv., när jag översätter Glemmingestenens *uirpi at rata* med 'blive till en trashank (usling)'. Redan fornskånskan hade således ordet *rati* (äldre *hrati*) i betydelsen 'trashank (usling)'¹.

¹ Detta *rati* (isl. *hrati*) är naturligtvis ett annat ord än nyisländska *rati* 'stupid fellow', eftersom nyisländskan alltjämt i uttalet skiljer fornspråkets *hr*- och fornspråkets *r*- i framljud (nyisl. *hrafn* 'korp' etc.).

Redan i de älsta fda. inskrifterna från början av 800-talet och senare saknas merendels *h-* i det äldre framljudande *hr-* (ruulfr Voldtofte c. 800—825 etc.; se Wimmer DR. I: 1 s. LXII, LXVIII samt Haandudgave s. 35). Det är därför självklart, att Glemminge-inskriften (c. 1000) har *rata* (utan *h-*), och det är i sin ordning, att (jmf. straxt nedan) Glavendrup- och Tryggevælde-inskrifterna använda *rita* (utan *h-*).

Till belysning av denna besvärjelse-formel, som önskar armod ända till trasor över våldsvarkaren, må erinras om vissa forntida besvärjelser (förbannelser), hvilka jag kan anföra väsentligen på grund av välvilliga upplysningar av den framstående folkminnesforskaren adjunkten F. Ohrt.

I »Ein Fiaeid» uti Gesetze der Emsinger (v. Richthofen Friesische Rechtsquellen s. 246 r. 17 ff.) finnes en kraftig besvärjelse, däri det heter: »Vrslokin and vrmaleidiad ('verflucht und vermaledeit') wertha thi olle thine kata ('knöchel')..., fliande werthe ('må försvinna') thi... thit wede oppa liwe ('kläderna på kroppen')».

Weinhold meddelar i »Die altdeutschen Verwünschungen» (i Sitzungsberichte der preussischen Akademie der Wissensch. 1895) sådana onda önskingar som t. ex. »ein ander sînen rîchtuom habe ...» (Karl) — »dass dich ein böse jar ankomme» (Agricola) — »ich wünsch daz im abrîse sîn wât swer unstæte sî» (Lieders. Weinhold s. 682, 684, 685). Enligt en process av år 1643 uttalar en trollkarl denna onda önskan »(ye sall) be fain to eat grass vnder the stanes and wair vnder the bankis» (Dalyell Darker Superstitions of Scotland [1835] s. 492).

Förbannelse-formeln *uirpi at rata huas ... Glemminge* motsvaras såsom nämnt av *sa uarpi at rita is ... Tryggevælde* och *at rita sa uarpi is ... Glavendrup*.

Uttrycket *at rita* har uttalats *at ræta* i harmoni med runskriftens vanliga ortografi. Till *rati* 'trashank' är *ræti* 'trashank' en sidoförm, hvars *æ*-ljud förklaras sålunda:

Som redan nämnt användes i norskan och i svenskan verbet *rata* 'försnä, förkasta', och härtill hör isl. *hrati* 'hvad der er

fforkastet', nyno. *rate* 'usling', fda. run. *rati* 'trashank (usling)'. Emellertid brukas i Telemarken i södra Norge jämte verbet *rata* också sidoförmen *ræta* 'vrage, forskyde, kaste bort'. I samma lbygd användes subst. *ræta* f. 'den masse som bliver igjen efter at det bedste er udplukket; omtrent = eng. *garbles*.' Se Aasens och Ross' ordböcker. Då Telemarks-målet är synnerligen ålderdomligt, är den förmodan berättigad, att *ræta* 'vrage, forskyde, kaste bort' användes redan i det nordiska fornspråket (forndanskan). När man nu i forndanskan hade verbet *rata* 'försnä, förkasta' och det därmed samhöriga *rati* 'trashank (usling)', men dessutom även verbet *ræta* 'försnä, förkasta', så är det naturligt, att *rati* 'trashank (usling)' kunde få *æ* från verbet *ræta*, så att *ræti* 'trashank (usling)' (run. *at rita*) uppstod¹.

Såsom en väl något mindre tilltalande förklaring av *æ* i fda. run. *ræti* 'trashank' anför jag följande.

Det isl. verbet *hræpa* 'förskräcka' har som bekant i danskan många anförvanter, och vissa av dessa syfta på klädseln (dräkten). Så använder fda. *rædhæ* 'skræmme', subst. *rædhæ* 'skræmsel, ngt frygtindgydende', *rædhelig* 'förskräcklig', *rædder* 'rädd' etc. och komposita sådana som *rædhegrime* 'skrämmande ansiktsmask' etc. Feilbergs ordb. III s. 109 upptar från jutländskan subst. (*ræde*) *ræ* 'fugleskræmsel', som även betyder 'smalt, langt menneske, som klæderne hænger paa'. I sitt Dialectlexikon (1841) anför Molbech s. 460 *en ræde* 'noget der sættes op for at skræmme, skræmsel; f. ex. en *fugle-ræde*', och han tillägger: 'Det er ret *en ræde* siges om een der er ualmindelig slet, laset klædt' (fra Støvring herred). Hit hör säkerligen också det av P. K. Thorsen i Sprogarten på Sejerø s. 167 upp-

¹ För tolkningen av de forndanska besvärjelse-formlerna har det knappast någon betydelse, huru *æ*-ljudet i det telemarkiska *ræta* bör förklaras; formens bruk är konstaterat. Emellertid må det nämnas, att Torp i Nynorsk etymologisk ordbok s. 560, 476 med tvekan uttalar den förmodan, att *rata* 'vrage etc.' blivit till *ræta* genom påverkan av *orræta* f. 'det som fæet vraker eller spilder av for', hvilket är ett urgammalt ord (germ. **uzetiön* egentl. 'det som gaar ut af spisen'), och som under formen *ored*, *orret* återfinnes även i danska bygdemål.

tagna verbet *ræe* (ræde) 'gå sjuaket og uordentlig påklædt'. Här må ock nämnas, att enligt benäget meddelande av Förste bibliotekarien A. Malm *ræbåbbe* (< *rædhe*-) 'fågelskrämma' brukas i Vemmenhögsområdet i Skåne, samt att enligt Espersens ordb. *ræbyjggje* n. 'et skræmsel, skræmmebillede, item figurlig et stygt menneske' användes på Bornholm.

Man kan med skäl förmoda, att ord sådana som *rædhæ* (nu *ræe*) 'gå sjuaket og uordentlig påklædt' och *rædhæ* 'en der er ualmindelig slet, laset klædt' användes redan i forndanskan, ehuru de på grund av den fda. litteraturens synnerligen stora begränsning ej påvisats i fornspråket.

Det är mycket naturligt, om genom påverkan av dylika ord *rati* 'trashank' kunde få sidoförmen *ræti*. Jmf. även att i syd-Skåne *en ræli* (< *rædheligh* 'förskräcklig', 'otäck') åtminstone för 40—50 år sedan användes liktydigt med »en trashank», »en slusk»¹.

Emellertid vill jag framställa även en alternativ, i ringa mån modifierad och fullt ut lika god förklaring av uttrycken *at rata* och *at rita*. Denna alternativa förklaring är synnerligen nära besläktad med den nyss meddelade uppfattningen. Enligt båda betyda uttrycken *at rata* och *at rita* 'till en trashank', och enligt båda är i dessa formler samma ordfamilj representerad. Att tolkningen ställes inför ett alternativt val, beror på själva runskriftens allbekanta tvetydighet eller mångtydighet.

Det är allmänt känt, att i runskrift nasala konsonanter, särskilt omedelbart framför annan konsonant, ofta icke erhålla någon beteckning, hvilket bruk väl beror därpå, att i latinska handskrifter nasala konsonanter ofta angivas genom förkortnings-tecken. Så finner man t. ex. i danska inskrifter *buta* (upp-

¹ Jag vågar icke att i *RIT†* Glavendrup, Tryggevælde se ett annat skrivsätt i st. f. *RIT†*, så att *†*-runan skulle i sig innefatta både *l*- och *†*-runan, även om man därigenom finge en oblik kasus *rætia* till nom. *ræti* 'trashank', dvs. en *ja*-stam som förhölle sig till *rati* 'trashank' som t. ex. got. *gudja* till isl. *göpi* etc.

irepade ggr) 'bonde' — ot dvs. *ond* 'ande' — *stata* dvs. *standa* 'stå' — ack. sg. m. *pasi* (upprepade ggr) dvs. *pansi* 'denna' — *lkubl* (ofta) dvs. *kumbl* — *uikikar* 'vikingar' etc. etc. Exempel i ordsamlingen till Haandudgave och annorstädes.

Företeelsen är så ytterst vanlig, att den icke kan karakteriseras som ett tillfälligt utelämnande av en runa i vanlig mening.

Under dessa förhållanden kunna *at rata* och *at rita* med full rätt utläsas icke blott *at rata*, *at ræta*, utau också *at ranta*, *at rænta*. Utlästa på detta senare sätt, förklaras de sålunda:

Det på den skånska Glemminge-stenen mötande *at rata* (att utläsa *at ranta*) hör till nom. sg. *ranti* 'trashank'. Som bekant brukas det germanska suffixet *-an* såsom »tillhörighetssuffix» för att av substantiv bilda personliga maskuliner. Så har t. ex. av *arf* bildats isl. *arfi*, fsv. *arve*, fda. *arvæ* 'arvinge' — av *tak* 'borgen' fsv. *taki* 'borgesman' — av *gub* fda. run. *gupi* 'gode' Helnæs, Flemløse etc. Se t. ex. Emil Olson Appell. substantiv s. 16 f. På alldeles samma sätt har till det skånska *rant* 'trasa' bildats fskånska run. *ranti* 'trashank' (jmf. att *rant* i Blekinge ännu betyder också 'trashank')¹.

Som bekant växla vissa maskulina *an*-stammar med *ian*-stammar. Så t. ex. finnas jämte isl. *arfi* fsv. *arve* fda. *arvæ* 'arvinge' också fsv. *ærvæ* fda. *ærvæ* (redan urnord. run. gen. pl. *arbijano* Tune; jmf. got. *arhja* 'arvinge') — jämte fsv. *granne* finnes också *grænne* — jämte isl. *gopi* fda. run. *gupi* också got. *gudja* 'prest'. Jmf. t. ex. Olson a. a. o. s. 22 f. Det är därför alldeles icke överraskande, att man jämte *an*-stammen *ranti* 'trashank' finner *ian*-stammen *rænti* 'trashank'. Denna föreligger i uttrycket *at rita* (att utläsa *at rænta*) på Glavendrup- och Trygvælde-stenarna. Alldeles så, som t. ex. *arf* förhåller sig till *arve*: *ærvæ* 'arvinge', så förhåller sig *rant* 'trasa' till run. *ranti*: *rænti* 'trashank'. Beträffande *ian*-avledningen i *rænti* (< **hrantia*)

¹ Det kan i fråga sättas, huruvida det av Rääf i Ydremålet anförda *ranta* f. 'ostädad, slampig kvinna, rännerska' delvis avletts av run. *ranti* 'trashank', men *rannta* f. hör väl (jmf. Hellquist i Ark. nf. X, 146) över huvud till *ranta* 'springa omkring', *rænna*.

'trashank' är även att jämföra *iön*-avledningen *ränta* (< **hrantiö*) 'inälvor av slaktad boskap'.

Alltså:

På grund av runskriftens tvetydighet (eller mångtydighet) kunna *at rata* Glemminge, *at rita* Glavendrup, Tryggevælde utläsas så väl *at rata*, resp. *at ræta* som *at ranta*, resp. *at rænta*. I båda fallen tillhöra de samma ordgrupp.

Utlästa *at rata*, *at ræta*, är *rata* oblik kasus till *rati* 'trashank', som är identiskt med isl. *hrati* 'hvad der er blevet ubrugeligt, er forkastet', nynor. *rate* 'usling', Hallands-målets *radde* 'trashank' osv., under det att *æ*-ljudet i *at ræta* är att förklara i överensstämmelse med s. 11.

Utlästa *at ranta*, *at rænta*, höra dessa uttryck till nom. *ranti*, *rænti* 'trashank'; jmf. särskilt det i Blekingsmålet använda *rant* 'trasa, trashank' och det i Skånemålet brukliga *rant* 'trasa'. Liksom av t. ex. *arf* äro avledda *arve* och *ærve* 'arvinge', så äro av *rant* 'trasa' avledda *rante* och *rænte* 'trashank'. Jmf. även det av *rant* 'trasa' avledda *ränta* (< **hrantiö*) 'inälvor i slaktad boskap' med *i*-omljud.

Vare sig att run. *rata*, *rita* äro att utläsa *at rata*, *at ræta* eller *at ranta*, *at rænta*, så bör man översätta *uirpi at rata* Glemminge och *at rita* ... *uarpi* Glavendrup (*uarpi at rita* Tryggevælde) med: 'må bli va till en trashank'.

Också den svenska Salebysten vid Dagsnäs i Västergötland, hvars inskrift slutar med orden *uf briuti*, innehåller möjligen en besvärjelseformel. Inskriften förekommer hos Liljegren nr 1346, Toriu nr 6, i Runverser nr 115, och på sistnämnda ställe har Bugge yttrat sig om den. Då emellertid v. Friesen i Fornvännen 1912 s. 15 meddelar, att han funnit läsningen i Runverser lida »av flera väsentliga felaktigheter», men han, så vitt mig är bekant, ännu icke publicerat sin egen läsning av inskriften, så kan dennas formel här icke behandlas.

Vi övergå till Skærn-stenen I (Viborgs amt, Jutland), hvars inskrift av Wimmer troligen riktigt dateras till omkring år 1000.

Inskriften på stenens framsida är väsentligen oomtvistlig. Den lyder: *saskirþr : risþi : stin : finulfs : tutir : at : upinkaur : usbiarnar : sun : þaḥ* [läs þaḥ] *tura : uk : hin : turutin : fasta*, hvilket av Wimmer översattes: 'Sasgærd, Finnulvs datter, rejste denne sten efter Odinkar, Husbjørns søn, den dyrebare og den drot-tro'; se DR. II, 170 ff., Haandudgave s. 74. Så väsentligen redan Bugge i TfPhil. VII, s. 345. Jmf. dock M. Kristensen i Tff. 4. R. V, 4.

Det som här ytterligare tarvar belysning, torde vara det första personnamnet: *saskirþr*.

På anf. st. anser Bugge denna ristning återgiva namnet *Sasgærþr*, och häri instämmer Wimmer DR. II, 174 och Haandudgave s. 74. Wimmer framhåller, att han ej känner ursprunget till namnets första led, men att *a-* här står i st. f. *a-*runan, i fall, såsom han finner troligt, första leden är besläktad med förleden i mansnamnet run. *sasur*. Alternativt fattar han i DR. II, 174 *saskirþr* såsom »unöjagtig skrivemåde» i st. f. *saks-*, hvarigenom man skulle få namnet *Saxgærþr*.

Bugge yttrar sig i Ark. nf. XVII, 159 om det begynnande *s-* i personnamnen *Sazur* (jämte *Azur*) och *Sasgærþr*, *Sestridh* (jämte *Asgerþr*, *Estridh*). Han anser, att ett kort *a* i pron. *sá* (*sa*) 'den' förlorats i förbindelsen *sa Azur*, så att detta blev till *Sazur* (jmf. i nynorska *hän Ólav*, *hö Sigríd* etc.). Vanskligare finner han förklaringen av *s-* i *Sasgærþr*, *Sestridh*. Han tänker sig, att *s-* kunnat överföras analogiskt från *Sazur* till *Sasgærþr*, *Sestridh*. Men han tillägger: »Eller ogsaa er navneformer som **Sásgerðr*, *Sestridh* de sidste udløbere af en ældgammel dannelse. De viser da tilbage til en urtid, da den uforandrede stammeform i ubetonet stilling ogsaa kunde bruges for hunkjøn, ligesom vi har lævninger fra en urtid, som ikke krævede særlig betegnelse af hunkjøn, i de kjønsløse pronomener.»

Enligt min uppfattning har Bugge riktigt förmodat, att man i *Sazur* bör se pron. *sa* + *Azur* (jmf. att *han Odhin* i svenska bygdemål blivit till **han No(d)en*, *Noen*; Kock i Ark. nf. XVII, 161 f.). Men jag menar, att *Sasgærþr*, *Sestridh* kunna förklaras

på närmre håll, än Bugge söker göra. Ett analogiskt överförande av *s-* från ett annat namn (*Sazur*) är för mig icke tilltalande och icke håller att söka förklaringen av *s-* i den töckniga indo-europeiska urtiden.

Visserligen brukar man i normaliserad isländska skriva så väl nom. sg. *sá* som nom. sg. f. *sú* med längdtecken, men en blick i Larssons Ordförrådet övertygar om att dessa former i de älsta isl. handskrifterna normaliter skrevos *sa*, *su* utan längdtecken. Formen *sa* kunde ju sedan urminnes tid använda kort *a* (jmf. sskr. *sa*, gr. *ó* osv.), hvilket dock i de fnord. språken kunde förlängas. Nom. *su* återgår som bekant på en form med lång vokal (sskr. *sā*, got. *sō* osv.), men naturligtvis förkortades denna redan under förhistoriska perioder, när ordet — hvilket mycket ofta var fallet — i satsen uttalades relativt oakcentuerat. Otvivelaktigt använde man redan på urnord. tid så väl *su* (med kort *u*) som *sū* (med långt *u*). Omedelbart framför namn var *su* (med kort *u*) relativt oakcentuerat: *su* *Asgærþr* etc., liksom *han* är relativt oakcentuerat i förbindelserna *han* *Ola* etc. Då nu *a* förloras i got. *galeiks*: isl. *glíkr* etc. med fortis på *z*-ljudet, så bör också *u* i *su* med kort *u*-ljud ha förlorats i förbindelserna *su* *Āsgærþr*, *su* *Āstriþr* (med infortis på *su* och med fortis på första stavelsen av *Āsgærþr*, *Āstriþr*), så att man fick *Sasgærþr*, **Sastriþr* (*Sestridh*). I de sistnämnda förbindelserna stod den korta vokalen (*u*) dessutom i hiatus framför annan vokal, hvilket ytterligare befodrade vokalförlusten.

Hvad som emellertid i inskriften på Skærn-stenen I egentligen intresserar oss i detta sammanhang, äro orden på stenens topp-*ya*. Här läser man: *sipi : sa : manr : is : þusi : kubl : ub : biruti*. Med undantag av det första ordet (*sipi*) är betydelsen av dessa ord klar: 'den man, som bryter ned detta minnesmärke...'

Ordet *sipi* har gjort så mycket större svårighet. I De danske runemindesmärker II, 65 menar P. G. Thorsen, att ordet är pres. konj. till ett verb motsvarande isl. *seiþa* 'driva sejd eller trolldom', och han översätter: 'sejde (o: sejd bedrive, til trolldom)

blive) den mand, som ...' Med rätta förkastar Wimmer DR. II s. 176 denna tolkning¹.

Tydligt är, att ej heller Stephens' mening är antaglig, enligt hvilken *sipi* skulle vara pres. konj. till isl. verbet *sinna* 'vandra'.

Wimmer anser i DR. II, 176 (och i Haandudgave s. 74), att *sipi* hör till det isl. verbet *sipa*, som är samhörigt med subst. *siþr* 'sed'. Han översätter på förra stället: 'Den mand skal sone sin brøde (lide sin straf), som ...'; på senare stället översättes: 'Den mand skal genoprette (o: sone sin brøde), som ...' I glossaret till Haandudgave upptages med tanke på denna inskrift *siða* 'sætte sæd (skik) paa, bringe i orden, genoprette skaden o: sone sin brøde'. De många olika uttrycken, som delvis sinsemellan föga överensstämma, visa, att Wimmer själv havt svårt att förlika betydelsen av det isl. verbet *sipa* med den mening, som inskriftens sammanhang med nödvändighet kräver.

Med bestämdhet tror jag mig kunna säga, att verbet *sipa* icke påvisats i den betydelse, som Wimmer här vill inlägga i det. Fritzner² förklarar *sipa*: 'bringe det dertil med en, noget, at det er vel *siðaadr*, *siðgóðr*; *siða land* o: indføre god orden og skik i et land ...; især: bringe til at antage kristendommen eller underkaste sig dens forskrifter'. Adj. (egentl. part.) *siþaþr* är synonymt med adj. *siþugr* 'som har sæder af en vis beskaffenhed', och man har sammanställningarna *vel siþaþr* och *illa siþaþr* (Fritzner²). Hægstads och Torps ordbok översätter *sipa* med 'seda, læra upp i gode seder; kristna'. Det nyisl. *siða* betyder enligt Zoëga: 'civilize, polish'. Aasen återgiver det nynorska *seda* med 'oplære i gode sæder, danne, opdrage'. I isl. poesi eller i fsv. finnes icke det diskuterade verbet, och, så vitt jag kan se, har det icke heller påvisats i forndanskan.

¹ Ifall man ville förbinda *sipi* med isl. *seiþr*, *seiþa* etc., så vore det rmligare att i *sipi*, uttalat *sēði*, se en *an*-avledning till subst. *seiþr*, och översätta *sipi* med 'seidman', hvilket här skulle användas såsom okvädinsord. Jmf. sådana nsv. uttryck som *niding den, som så gör* osv. — En dylik uppfattning av *sipi* tillfredsställer dock icke.

Men det är uppenbart, att betydelsen av det västnord. *síða* (nyno. *seða*) 'lära upp i gode seder, civilisera, kristna' ligger mycket fjärran från betydelsen 'genoprette (o: sone sin brøde)'. Verbet *síða* är för övrigt ett transitivt verb, som fordrar ett objekt. Något objekt till det finnes icke i inskriften!¹

Emellertid även om ordet *sípi* hade kunnat hava den betydelse, som man däri velat inlägga ('skal genoprætte o: sone sin brøde'), så hade denna förmodade betydelse icke passat i sammanhanget. Också här är det tydligen fråga om en besvärjelse- eller förbannelse-formel, erinrande om den ytterst kraftiga förbannelsen på Björketorps-stenen; se ovan s. 5. Men »skal genoprætte» innehåller ju alldeles ingen besvärjelse- eller förbannelse. Därtill äro orden allt för svaga.

Vid tolkningen av ordet *sípi* vill jag framhålla följande.

Tydligt bör man däri snarast se en pres. konj., hvilket redan flera äldre forskare insett. Man väntar, att inskriften på topp-ytan uttalar en besvärjelse eller förbannelse sådan som: »må den man, som bryter ned detta (dessa) monument, få svårt lida» el. något dylikt.

Nu brukades i isländskan verbet *sviða* (pret. *svíddi*) 'føle, lide smerte'. Fritzner¹ anför sådana exempel som dessa: *mér þykkir minn hugr bæði sviða útan ok innan* (Barlaam) — *svídda ek þú sem eldr léki á mér* (Heil. I) — *þá er hann svíddi útan af þornonom* 'da tornerne voldte ham smerte udvendig' (Heil. I). Exempler visa, att personen, som känner smärtan, sättes i nominativ.

¹ I fall man ville förbinda inskriftens *sípi* med isl. verbet *síða*, så skulle följande kunna överbågas. Detta verb kan användas i medio-passiv form med betydelsen 'to be lettered, civilized', t. ex. »þar eptir síþaþisk landit» (Fagrskinna; se IED.). Nu börjar topp-ytans inskrift *sípi: sa ...* Det vore tänkbart, att detta rätteligen skulle ha skrivits *sípis: sa ...*, men att i uttalet de två sammanstötande s-ljuden (nästan) sammansmälte till ett s-ljud, och att man därför i inskriften utelämnade det ena s. Jmf. härmed att på Hedeby-stenen står *þurlf * risþi ...* i st. f. *þurlfr * risþi* (Kock i Arkiv nf. V, 155). Ett uttryck *sípi[s] sa ...* skulle kunna innebära 'den må uppfostras till goda seder, som ...' Men en dylik tolkning är avgjort otillfredsställande, ty ordens betydelse är allt för svag; man får ingen förbannelse-formel.

I forndanskan brukas *swidhæ* på enahanda sätt. Peder Laales ordspråkssamling upptar under nr 469 *Thet ær ræth at then swidher som vndher mijær* (upplagan av 1506), som i Chr. Peder-sens upplaga av 1515 återgives med *Han skal swide som vnder pissen*. Den motsvarande latinska texten lyder: »Hunc dolor astringit qui puluinaria mingit» (se Medeltidsordspråk I s. 53). Motsvarande ordspråk finnes i den fornsvenska samlingen, och att det använts över hela Norden, blir troligt därav, att det möter också i nyisländska ordspråkssamlingar. Scheving har *þat er mätulegt að þeim sviði sem undir míga; Guðmundur Jónsson ... þeim verður að sviða ...*; jmf. även Finnur Jónsson Íslenskt málsháttasafn s. 118. — Kalkars ordbok IV s. 226 anför flera exempel på *swidhæ* 'føle svie, smærte' med den lidande personen (lemmen) i nom., såsom *hwor ynckelige swidher ieg nu fore thínæ skyldh* (Mc.).

I nysvenskan brukades fordom och vi bruka ännu i dag *svida* i betydelsen 'svårt lida (pinas)' med den lidande som subjekt. Hos Kolmodin (1732) heter det: »För det oss lustat mäst, få *wi* nu swårast *swida*» — hos Carlén (1860) »Den enskilde manuen *må swida* för tjenstemannens triumf» — hos Björlin (1879) »Derför ska' du få *svida*, djefvulsbarn»¹. Ännu kunna vi säga: »Den som så gör, *må swida för det*».

I ristningens *sipi* ser jag pres. konj. av detta verb *swiþa* 'svårt lida (pinas)'.

Såsom allbekant är, utelämnas synnerligen ofta en eller annan runa uti runinskrifter. Så läser man på Flo-stenen i Västergötland (Torin nr 40) *rsþi, iftr, brþur* i st. f. *risþi, iftir, brupur*. I förbannelse-formeln på Björketorpsstenen står *utiarweladaude* i st. f. *u[í]rtiar weladaude* 'hemsöka skall svekfull död ...'². Se Kock i Ark. nf. XXXIII, 22 ff., där också flera andra exempel på utelämnande av runor nämnas.

Vissa runtecken utelämnas emellertid oftare än andra, och

¹ Exempelen äro hämtade ur Svenska Akademiens ordbokssamlingar.

² Det första *i* i *u[í]rtiar* kan även uppfattas såsom ingående i en binderuna.

det finnes flera exempel på att *u*-runan med valör av *w*-ljud saknas i ljudgruppen *sw*- i början av ord. Så anser Wimmer i Haandudgave s. 151 med rätta, att i Grødby-inskriften på Bornholm (c. 1060) namnet *Swartr* av »pladshensyn» ristats *sartr*. Vidare förmodar Brate Östergötlands runinskrifter s. 118 nr 121 samt registret s. 263, troligen med skäl, att det på stenen på Slaka kyrkogård i uttrycket *eftir sarta faþur sin mótande sarta* står i st. f. *suarta* och utgör ack. sg. till det upprepade gånger (se Lundgren-Brate Personnamn s. 252) påvisade mansnamnet *Swarte*.

På liknande sätt återgives det i fsv. så ytterst vanliga mansnamnet *Swen* i runinskrifter stundom med *sin*. Detta är troligen fallet på stenen på Å kyrkogård (Östergötland), där man läser *sin uk þurburn ... þr ... iftr þurkl þrþr sin*. Alltså ha runtecken utelämnats även i *þ[i]R*, *ift[i]R*, *þurk[i]l* och *br[u]þ[u]r*. Se Brate anf. arb. nr 32, där det med hänvisning till en annan östgöta-sten (Furingstad nr 147) göres troligt, att *sin* i nr 32 verkligen är förkortning i st. f. *suin* (ej i st. f. mansnamnet *stin*). S. 20 meddelar Brate flera andra exempel på att den andra konsonanten ej utskrivits i namnet *sin* (*sen*, *san*, *sain*). Till belysning av *sin* på Ingelstads-stenen (nr 21) yttrar han nämligen: »Ristningen *sin* för ett mansnamn ... förekommer utom här i fyra inskrifter: L. 1214 Nömme, Smål. ..., L. 735 Våppeby Uppl., Ög. 32 Å och Ög. 170 Ösby, hvartill kommer *sen* L. 1250 Skaftarp, Smål., *san* B. 691, L. 814 Gerstadsberg, Södm., och möjligen *sain* B. 143, L. 367, D. II, 2 Frösunda Uppl.» (jmf. även Dieterich: Runen-Sprach-Schatz (1844) s. 269). Emellertid kan, såsom Brate nämner, i dessa senare förkortade ristningar avses ej blott namnet *Swen*, utan även namnet *Sten*.

Liksom i run. *s[u]artr*, *s[u]arta* och *s[u]in* Ög. nr 32 (och väl också i åtskilliga andra bland de nyss anförda ristningarna har *u* utelämnats i Skærn-stenens *s[u]ipi*.

Härtill finnes emellertid en alldeles särskild orsak. Uteslutningar av runor träffas särskilt, när det är trångt om plats på stenen. Nu är formeln *sipi sa manr* ... inristad på Skærn-stenens lilla topp-*ya*, och här upptar den hela ut-

rymmet; se avbildningarna hos Wimmer DR. II, 171 och i Haandudgave s. 74.

Under ovan nämnda förhållanden är det synnerligen naturligt, att pres. konj. *swipi* har i inskriften ristats *sipi*.

Man bör alltså tolka toppytans formel *s[u]lpi : sa : manr : is : pusi : kubl : ub : biruti* med 'plågas (svårt lida) må den man, som bryter ned detta monument'.

Det kan förtjena framhållas, att liksom i denna formel en form av verbet *swipa* är förenad med ett subjekt med efterföljande relativ-sats, förhållandet är alldeles detsamma i det ovan s. 19 anförda, helt visst urgamla nordiska ordspråket *Thet ær ræth at then swidher som vndher mijær*. Jmf. även sådana moderna uttryck som »den som så gör, må svida för det» (ib).

Lund.

Axel Kock.

Det germanske svage Præteritum.

1) Da Collitz i 1912 udgav sin Bog »Das schwache Präteritum und seine Vorgeschichte», har han vel næret Haab om med dette vægtige Værk at kunne bringe den aarelange Strid om Oprindelsen til det svage Præteritum til en Afslutning. Og dog har end ikke hans glimrende Forsvar af *-t-* som den førgerm. Præteritumskonsonant vundet almindelig Anerkendelse: selvom mange bøjede sig paa dette Punkt (saaledes Brugmann), holdt saa udmærkede Forskere som Hirt og Loewe fast ved *tuon-*Hypothesen, og efter dem har da andre (som J. Sverdrup og Collitz selv) ligeledes fortsat Diskussionen, i hvilken der saaledes stadig kan deltages.

Den, der vil forsøge dette med et nyt Forslag, har endda den Fordel ikke at behøve at indlade sig paa Polemik, idet ingen af de hidtidige Forklaringer er blevet almindelig antaget, mens de alle maa siges at være saa omhyggeligt prøvede i deres Grund-

principper, at en Kritik heraf væsentligst maatte operere med allerede fremsatte Argumenter.

Kun skal jeg kortelig bemærke, at den her fremsatte Forklaring blandt de til Dato opstillede slutter sig nærmest til den, der i sin Tid fremsattes af Wilhelm Begemann i hans to Bøger: *Das schwache Präteritum* (Berlin 1873) og *Zur Bedeutung des schwachen Präteritums* (Berlin 1874), og som gik ud paa, at ddet germ. svage Präteritum var perf. part. paa idg. *-to* med nogle Personendelser (som det ganske vist ikke lykkedes at finde nogen plausibel Forklaring paa).

2, 1. Det Forslag, der stilles til Diskussion, er følgende:

Det germ. svage Präteritum er et oprindelig periphrastisk Perfektum, opstaaet af et nomen agentis paa *-tē / -tō* (Nominativ af *ter / tor*-Stamme), sammensmeltet med Præsens af *Vēs* — »at være».

Altsaa: »jeg købte» (med ældre Betydning: »jeg har købt») skulde være opstaaet af et Udtryk, hvis Betydning var »jeg er Køberen», »jeg myrdede» af et med Betydningen »jeg er Morderen» o. s. v.

En morfologisk Parallel til det germ. svage Präteritum vilde vi have paa skr. i det periphrastiske Futurum (f. Eks. *karr-tāsmi*); nærmere i Henseende til Udviklingens syntaktiske Resultat staar de slaviske Perfektumsformer (spec. polske Former som *nioslem*) og latinske Perfekter som *ausus sum* til *audeo*; yderligere Paralleler giver persisk, litauisk og armenisk.

2, 2. De i de gamle germanske Sprog forekommende En-delser i de svage Verbers Präteritum Indikativ er — naar bortsees fra de i denne Sammenhæng irrelevante gamle (o: førgerm.). Ændringer af *t'et* — følgende:

got.	urnord.	onord.	oht. 1 (alem. rhinfr.)	oht. 2	os.	oe.
sg. 1. <i>-da</i>	<i>-dō</i>	<i>-dā</i>	<i>-ta</i>	<i>-ta</i>	<i>-da/-de</i>	<i>-de</i>
2. <i>-des</i>	?	<i>-der/-dir</i>	<i>-tēs/-tōs</i>	<i>-tōs</i>	<i>-des/-dos/-das</i>	<i>-des</i>
3. <i>-da</i>	<i>-dā/-dē</i>	<i>-de/-di</i>	<i>-ta</i>	<i>-ta</i>	<i>-da/-de</i>	<i>-de</i>
du. 1. <i>-dedu</i>	?	÷	÷	÷	÷	
2. <i>-deduis</i>						
3. ÷						
pl. 1. <i>-dedum</i>	?	<i>-dōm/-dūm</i>	<i>-tōm</i>	<i>-tum</i>	<i>-dum/-don</i>	<i>-dun/-don</i>
2. <i>-dedup</i>	?	<i>-dōd/-dūd</i>	<i>-tōt</i>	<i>-tut</i>		
3. <i>-dedun</i>	<i>-tūn</i>	<i>-dō/-dū</i>	<i>-tōn</i>	<i>-tun</i>		

Hvad der ligger til Grund for disse Former, viser efterfølgende Skema, hvortil som Illustration er føjet det periphrastiske Futurum i skr. (af \sqrt{kr} — »at gøre«).

Den førgerm. Akcent er for Nemheds Skyld overalt betegnet som Circumflex, hvormed ikke skal være sagt, at den i disse Former overalt og altid var Circumflex.

De i Parenthes stillede Udviklingsformer beror paa Analogi: de andre er lydrette. Til de spærrede Former svarer lydret, faktisk forekommende Endelser i de gamle Dialekter.

skr.	periphr.-fut.	fögermausk: urgermausk:	
sg. 1. <i>kartásmi</i>	*-tō + esmi >	*-tōsmi > *-dōm (> *-dō) ¹	(> *-dēdū)
2. <i>kartási</i>	*-tē } + es(s)i >	{ *-tēsi > *-dēz	(> *-dēdūts)
3. <i>kartā</i>	*-tō } + es(s)i >	{ *-tōsi > *-dōz	{ (> *-dūm)
	*-tē >	*-dē	{ (> *-dēdūm)
du. 1. <i>kartásoch</i>	1. ?;	ikke overleveret i andet eud rent	
2. <i>kartáschah</i>	2. }	analogiske Former.	
3. <i>kartárau</i>	3. }		
pl. 1. <i>kartásmah</i>	1. *-tō + smes >	*-tōsmes > *dōmis > *-dōm	(> *-dēdū)
2. <i>kartáscha</i>	2. *-tē } + (e)st(h)e >	{ *-tēst(h)e > *-dēst	{ (> *-dūm)
3. <i>kartárah</i>	3. ?; kun rent analogisk overleveret.	*-tō } + (e)st(h)e >	{ *-tōst(h)e > *-dōst (> *-dōt)

¹ Circumflex betegner lang Vokal med Circumflex.

2, 3. Bemærkninger til de enkelte Personalendelser. 1. sg. I **-tōsmi* udvikles *-sm-* > *-mm-*, som i got. *hwammē* (*hun*) = skr. *kásmái*, og *-mm-* forkortes efter lang Vokal; udlydende kort Vokal falder bort.

1) Den derved fremkomne Endelse for 1. sg. **-dōm* ændres imidlertid til **-dō* (med samme *ō*-Lyd som i got. *saisō*). Sandsynligvis er denne Ændring indtraadt, fordi den lydrette Endelse for 1. sg. *-dōm* falder sammen med Endelsen for 1. pl. (se nedenfor), og Udviklingen til **-dō* vil da være parallel med den, der efter udbredt Antagelse har fundet Sted paa got. i Præsens af *ōn*-Verberne, hvor got. i 1. sg. har *-ō*, mens oht., der udvikler en ny Form for 1. pl., bevarer *-ōm*:

oprindeligt:	got.	oht.
1. sg. <i>*salbōm</i>	<i>salbō</i>	<i>salbōm</i>
1. pl. <i>*salbōm</i>	<i>salbōm</i>	<i>salbōmēs</i> .

Dette **-dō* er bevaret i urnord. og paa on. og vestgerm. regelret udviklet til *-da* (oe. og delvis os. *-de*). — Det got. *-da* er rimeligvis analogisk efter 3. sg. paa samme Maade som i Præsens Medium.

2) En subsidiaer Forklaring vilde være følgende: Formen uden Kopula, der oftest hører hjemme i 3. pers., kan dog ogsaa have forekommet i de andre Personer. Et oprindeligt **-tō* vilde give urgerm. *-dō* og i regelret Udvikling ogsaa de on. og vestgerm. Former. Maaske kan af to eksisterende Former: urgerm. **-dōm* og **-dō*, den sidste have sejret, fordi den første vilde falde sammen med 1. pl. (se ovf.) Ogsaa efter denne Forklaring vil det got. *-da* rimeligvis være analogisk efter 3. sg.

Paa bøhmisk har en tilsvarende Dannelse kopula-løs 1. og 3. pers., Agglutination i 2 pers., se under 4, 3.

2. sg. *-ē*-Trinet findes paa got. on. os. og 1 Gang paa oht. (hos den gammeldags Isidor: Braune § 319, Anm. 2); *ō*-Trinet er det herskende paa oht. og er ikke sjældent paa os. (os. *-a-* er en ogsaa ellers forekommende Senudvikling af *-ō*); den oe. Form kan repræsentere begge Trin.

Den gamle oprindelig af Akcenten afhængige Veksel ($\pi\alpha\rho\acute{\iota}\rho$: $\varphi\rho\acute{\alpha}\tau\omega\rho$; paa Indisk er $d\acute{a}t\acute{a}$ den nominale, $d\acute{a}t\bar{a}$ den verbale Akcent: Wackernagel 2, 1, 20) synes delvis udlignet saaledes, at den følger de herskende Tendenser for Themavokalens Aflyd (1. sg. 1. og 3. pl.: *o*-Trin, 2. 3. sg. og 2. pl.: *e*-Trin); de tyske Dialekter foretrækker *o*-Trinet.

3. sg. Denne Form er ligesom i det periphr. fut. paa skr. (og i andre parallele Dannelser, særlig den litauiske Optativ og Perfektum i flere slaviske Sprog, se nedenfor under 4., dannet uden Kopula. Det af de nord. Former beviste *e*-Trin kan godt være repræsenteret af det got. *-da* (smlgn. *hwammehun—hwamma*) og det oe. *-de*, men næppe af det os. *-da* eller det oht. *-ta*, hvor *da* vel 3. sg. er formet efter 1. sg., som paa got. omvendt 1. sg. efter 3. sg.: paa got. og vestgerm. er overhovedet 1. og 3. sg. præt. altid ens.

Dual: kun got.; omtales senere.

1. pl.: *-tōsmes* > *-dōm*, dels ved Udviklingen *-sm-* > *-mm-* > *-m-* som i 1. sg., dels ved Udviklingen *-mes* > *-miz* > *-m*, som overalt i 1. pl.s primære Endelse (og i dat. pl.). Dette *-dōm* er bevaret paa oht. i alemannisk Dialekt og hos den rhinfrankiske(?) Isidor; (disse Formers Ælde er særlig hævdet af Herm. Möller); i alle andre vestgerm. Dialekter samt i nord. er den langvokaliske Endelse i hele Plural erstattet af en kortvokalisk, hvorved nemlig Endelserne — efter Dentalen — blev enslydende med det stærke Verbums Endelser i præt. pl.

Om got. se senere.

2. pl. Vi venter paa oht. i alem.-rhinfrk. Dialekt **-tōst* og finder faktisk *-tōt* med det *-t*, som ellers karakteriserer 2. pl. Om de øvrige Dialekters Former gælder det til 1. pl. bemærkede.

3. pl. Hvad den oprindelige Endelse har været, kan ikke afgøres. Der er især to Muligheder: a) den sædvanlige Nom. pl. i *ter* / *tor*-Stammerne (*-tēres* / *-tōres*) > urgerm. **-dīrz* / **-dīarz* : **-dēr(ə)* / **-dōr(z)* o. lign.) eller b) 3. pl. = 3. sg. = den stivnede nom. sg., der ligger til Grund for hele Udtrykket. Enten man vælger den ene eller anden Hypothese, har Formbestanden stærkt maattet

opfordre til ved Analogidannelse at skabe en mere »regelmæssig» Form; dette er saa sket ved Antagelse af den i de stærke Verber anvendte Endelse for 3. pl. (paa alem.-rhinfrk. er Vokalismen udlignet efter 1. og 2. pl.).

2, 4. Til de saaledes opstaaede Indikativformer er der saa dannet en Optativ ved simpelthen efter Dentalen at tilføje de i de stærke Verbers præt. opt. tilføjede Endelser. Det lange \bar{i} som den alem.-rhinfrk. Dialekt af oht. frembyder i 1. og 3. sg. præt. opt. af de svage Verber overfor kort i i de stærke Verber, er maaske, som tidligere antaget, en Analogi efter det langvokaliske Trin, som denne Dialekt bevarer (og udvikler videre) i pl. ind.

2, 5. Det Element *-dēd-*, der paa got. findes i Dual, Plural og Optativ (saaledes at der ligesom i de stærke Verber er samme Stamme i præt. ind. Dual og Plural og i præt. opt.), og hvorefter der følger de samme Endelser, som findes i de tilsvarende Former af det stærke Verbum, kan ikke forklares ved nogle af de hidtil opstillede Grundformer, der alle gaar ud fra en Sammensmeltning med præs. ind. akt. af \sqrt{es} .

Det er derfor nødvendigt at søge nye Grundformer, og det er da heller ikke usandsynligt, at ogsaa andre Former af samme Verbum kan komme i Betragtning.

2, 51. Der kan for det første være Tale om Refleks af en Medialform. Medium af \sqrt{es} er ikke ukendt; det findes paa gr. i fut. (ἔσομαι); paa skr. efter Grammatikerudsagn i enkelte Sammensætninger (smlgn. gammellatinske Former som *potestatur*, *poteratur* ved pass. inf.: Sommer, Lat. Laut- und Formlehre § 359) og er overleveret i det periph. fut. I denne indiske Dannelse, der er den nøjeste Parallel til den formodede førgermanske Form, finder vi dog kun Medialendelserne i 1. og 2. pers., da 3. pers., som nævnt, dannes uden Kopula.

Blandt Formerne for 1. og 2. pers. Dual og pl. bemærker man da særlig 2. pl. med Endelsen skr. *-dhve* < **-dhuai*. Paa gr., der er det eneste andet Sprog, der direkte kan sammenlignes, er Endelsen $-\alpha\theta\epsilon$, saa Grundformen er svær at gætte, men den har

vel, som almindelig antaget, i alt Fald indeholdt et *-dh-*. Højest sandsynligt har vel fremdeles den førgermanske Form endt paa det *-ai*, der er gennemført i de mediale Primærendelser i skr., og paa gr. findes i *-μαι*, *-σαι* (= got. *-sa*), *-ται* (= got. *-da*), *-ραι* (= got. *-nda*).

Gaar man forsøgsvis ud fra det af skr. forudsatte **-dhyaǵ* (foretrækker man **-zdhyaǵ*, gør det ingen Forskel), finder man **-tē* + (Svindtrin af $\sqrt{es} + dhyaǵ$) = **-tē-s-dhyaǵ* > **-tēzdhuai* > urgerm. **-tēd̥twa* > got. **-dedwa*, idet *-z-* maa svinde mellem lang Vokal og *-d̥-* (smlgn. got. *mizdo* og olt. *miata* < **mēizdō*). Af **-dedwa* kan det faktisk foreliggende *-dedut* nemt tænkes dannet ved Indsættelse af den sædvanlige Sekundærendelse, som i de stærke Verbers præt. . Og herudfra kunde da de øvrige pl. -og dual-Endelser (samt Optativen) være dannet.

2, 52. Men der bestaar endnu en Mulighed, der ikke udelukker den første. Saalænge nomen *agentis* + præs. af \sqrt{es} endnu ikke var blevet præterital Tempusform, har der i denne Forbindelse kunnet dannes en Imperativ. Efter skr. *edhi* (ejendommelig Udvikling), gāthaa-vest. *zdi* og gr. $\zeta\theta\iota$ (med Forslag af Vokal, som gr. ynder det), kan Grundformen af 2. sg. imp. præs. af \sqrt{es} ansættes til **s + dhi* > **zdhi*. Sammensættes denne Form med Nominativendelsen *-tē*, faar vi følgende: **-tē + zdhi* > **-tēzdhi* > urgerm. **-tēd̥t(i)* med Svind af *z* som ovenfor; udlydende *-i* bevares oprindeligt ogsaa efter lang Stavelse, da det i nord-vestgerm. endnu bevirker Omlyd (dat. sg. on. *fēdr*; oe. *fēt* o. lign.).

Saasart den supponerede Forbindelse bliver til Præteritumsform, maa en eventuelt eksisterende Imperativ iflg. den i førgerm. foregaaede syntaktiske Udvikling blive overflødig, ja, som saadan uforstaaelig, og samtidig maa der melde sig Trang til en præterital Optativ. Det vil da være ret naturligt, til samtidig Afhjælpning af disse to Mangler, at danne en ny Optativ ved at give den eksisterende Imperativ det stærke Præteritums Optativendelser. Saaledes skulde af imp. tidlig urgerm. **-tēd̥t(i)* være dannet den Optativ, der paa got. viser sig som *-dedjau*, *-dedeis* etc. Og endelig skulde herudfra de oprindelige dual- og

pl.-Endelser være omformet, saaledes at — som i de stærke Verber — Stammen af præt. du. og pl. ind. bliver lig med Stammen af præt. opt. (Smlgn. om Særstilling af 2. sg. imp. Fraenkel i *Mém. de la soc. ling.* 19, 15 note og Wackernagel i *I. F.* 31, 260 note.)

En saadan fra Optativformen udgaaet Udligning finder vi faktisk paa got. i 1. og 2. du. og pl. af \sqrt{es} : *siju*, **sijuts*, *sijum*, *sijub*, efter *sijou* etc. Og iøvrigt kunde det jo være, at Analogien støttedes af den ovenfor omtalte mediale Form af 2. pl.

2, 6. Præteritum af vestgerm. *dōn*. For at forstaa disse Former, der — især paa Grund af den Bopp-Grimmske Hypothese om det svage Præteritum — saa ofte er behandlet, uden at der dog i mindste Maade er naaet Enighed, bør man først og fremmest gøre sig klart, med hvilke andre germanske Verber *dōn* naturligt hører sammen¹.

2, 61. Det er ikke svært at se, at det maa blive de saakaldte *verba pura*, oprindelig athematiske Verber, hvis Rod ender paa lang Vokal; en Gruppe, der i Fællesgermansk aabenbart har dannet en Enhed, men i de os overleverede Dialekter har fundet Tilslutning til andre Grupper.

Paradigmer er:

1) med germ. *ē*:

got. <i>saian</i> ;	præt. sg. <i>saíso</i> ;	pl. <i>saisoun</i> ;	part. <i>saians</i>
on. <i>sá</i> ;	» » <i>sera</i> ;	» <i>seron</i> ;	» <i>sáenn</i>
oe. <i>sáwan</i> ;	» » <i>séow</i> ;	» <i>séowon</i> ;	» <i>sáwen</i>
oht. <i>sāen</i> ;	» » <i>sāta</i> ;	» <i>sātun</i> ;	» <i>gisātēr</i> (flect.)

2) med germ. *ō*:

got. * <i>laúan</i> ;	» » * <i>laילו</i> ;	» <i>laıloun</i> ;	» * <i>laúans</i>
(»skænde paa»)		(Johs. 9, 28 <i>ἐλοιδóρησαν</i>)	
on. <i>gróa</i> ;	» » <i>grera</i> ;	pl. <i>greron</i> ;	part. <i>gróenn</i>
oe. <i>grówan</i> ;	» » <i>gréow</i> ;	» <i>gréowon</i> ;	» <i>grówen</i>
oht. <i>grūen</i> ;	» » <i>gruota</i> ;	» <i>gruotun</i> ;	» <i>gigruotēr</i> (flect.)

¹ Smlgn. til det følgende: Begemann I, 27 f.

Os. har som oht. *j*-Præs. og svag Fleksion (kun Heliand 2545 *obarséu* i Cod. Cotton. = oe. *séow*).

Karakteristisk for disse Verbers Fleksion er, 1) at Inf. og Part. har samme Vokal, og 2) at præt., forsaavidt det endnu er reduplicerende, er dannet ens i *e*- og *o*-Verberne.

Det verbum purum, der beskæftiger os her, har fra Begyndelsen haft en Særstilling derved, at det *ikke* har haft samme Vokal i Præs. og Part.

Hvis det fandtes paa got., vilde en med de andre verba pura analog Fleksion have været: got. **daïan*; præt. sg. **daïdo*; pl. **daïdoun*; part. **daïans*. De vigtigste i de tre vestgerm. Hoveddialekter overleverede Former er følgende:

oe. *dôn*; præt. sg. *dyde*; pl. 1) *dædon*; opt. *dæde*; part. *dôn*

2) *dydon*; » *dyde*;

os. *dôn*; » » *dëda*; » 1) *dâdun*; » *dâdi*; » *gidôn*

2) *dëdun*; » *dëdi*;

oht. *tuon*; » » *tëta*; » *tâtum*; » *tâti*; » *gitân*.

2, 62. Os. *dëda*, oht. *tëta* skulde herefter være germ. **dedō* (got. **daïdo*) med samme *ō*-Lyd som i got. *tuggo*, on. *tunga*, os. *tunga*, oht. *zunga*; smlgn. got. *saiso* — on. *sera*.

ō-Lyden i *tuggo* etc. regnes gerne for at være nasaleret lang Vokal med Akut; i got. *saiso* etc. og i **dedō* os. *dëda* oht. *tëta* er *-ō* maaske oprindelig bevaret i Henhold til Former, hvor *-ō*-stod i Indlyd (f. Eks. 2. sg. os. *dëdos*).

Vi venter egentlig »unasaleret Akut» d. v. s. samme Lyd som i got. *so* = skr. *sā* = gr. *ῥ̄*, under Svagtryk got. *-a*, vestgerm. *-u* (her kun bevaret efter kort Hovedtrykstavelse: got. *giba* — oe. *ziefu*). Skulde det til Grund for det besynderlige oe. *dyde* liggende **dudi* staa for **didu* < **dedō*¹ med den ventede *ō*-Lyd? Mens det tyske *dëda* nemt slutter sig til de svage Verber, hvad Endelsen angaar, maatte et førengelsk **didu* fornemmes som en ganske absurd Form. **dudi* er forstaaeligere, baade fordi Endelsen *-di* er kendt fra de svage Verbers Optativ, og fordi *-u* i første

¹ Der synes at foreligge i ripuarisk *dide* (Chr. Sarauw, Niederdeutsche Forschungen I, 57).

Stavelse maatte passe bedre til det præsenteriske *-ō* i Roden (smågn. ogsaa præet. opt. af de stærke Verbers *u*-Klasse).

2, 63. oe. *dædon*, os. *dādun*, oht. *tātun* og de tilsvarende Optativformer er svage Former, udviklet paa samme Maade som det muligvis fællesgerm. svage Præteritum sg. **būde*, pl. **būdun* til verbum purum **būn*: got. *bauaida*, oe. *bū(e)de*, os. *būida*, oht. *būta*.

Vestgerm. **dædun* (oht. *tātun*, rimende paa *sātun*, *mātun*, *drātun*, *cnātun* etc. til *sāen*, *māen* etc. med part. *gisātēr*, *gimātēr* etc. med samme vestgerm. *æ*) har samme Vokal som part. vestgerm. **-dæn*, og der bestaar altsaa efter Dannelsen af præet. pl. **dædun* den formelle Overensstemmelse med de tre første Klasser af de stærke Verber — hvormed *dōn* deler den Ejendommelighed, at part. har anden Vokal end inf. —, at præet. pl. har samme Aflydstrin som part., men et andet end præet. sg. Denne Overensstemmelse føres videre ved Udformningen af Optativen **dædi*.

Foruden med part. stemmer vestgerm. **dædun* i Vokalismen ogsaa med to gamle *t*-Afledninger af samme Rod: germ. **dædi*: got. *deds*, on. *dād*, oe. *dæd*, os. *dād*, oht. *tāt* og germ. **dædjan*(?): got. *waidedja*, oht. *ubiltāto* etc.

2, 64. Til Kronologien er at bemærke, at Dannelsen af oe. *dædon*, os. *dādun*, oht. *tātun* højst sandsynligt gaar tilbage til vestgerm., nemlig til Tiden før part. i os. ved Analogi, i oe. muligvis først ved Lydudvikling, har antaget samme Vokal som inf. (os. *gidōn* i Stedet for det ogsaa forekommende *gidān*, der ligger til Grund for de fleste nyere Dialekter; i oe. *-dōn* falder førengelsk **-dæn* og **-dōn* sammen).

Os. præet. pl. *dædun*, opt. *dædi*, og oe. præet. pl. *dydon* (opt. *dyde*) er Analogier efter præet. sg.

Hvorledes man end i Enkeltheder vil forklare de forekommende Former af *dōn*, bør disse ikke isoleret søges ført direkte tilbage til indogermanske Former, der er udregnet efter andre Sprog, idet dette Verbum ikke kan skilles fra de øvrige reduplicerende Verber, endnu mindre fra disses Underafdeling verba pura.

Men antages denne Forklarings Grundprincip, hvorefter vestgerm. **dædun* bliver en svag Form, maa dermed den Bopp-

Grimm-ske Forklaring af det svage Præt. bortfalde, idet man selvfølgelig ikke kan forklare svage Præteriter *nasidedum* etc. som opstaaet ved Agglutination med et meget problematisk **dedum*, naar dette selv er svagt.

2, 7. Got. *iddja-iddjedum*, oe. *éode-éodon*. Disse sikkert i begge Sprog analogisk omdannede Former er flertydige¹.

3. Et Grundlag for Forklaringen er en postuleret nom.-Form paa *-tē / -tō* til nomen-agentis-Stammer paa *ter / tor*, og denne Form maa derfor nu undersøges nærmere.

3, 1. Foruden i *r*-Stammer findes saadanne langvokaliske konsonantløse Nominativer ogsaa i *n*-Stammer (og — efter enkelte skr.-Eksempler og Udviklingen i slav. og germ. (særlig oht.) — ogsaa i *s*-Stammer). (Sm. Brugmann, Grundriss II, 1, § 243 ff., § 481 ff., II, 2 § 117).

Bedst kendt er de indoiranske Former, saaledes i skr.: *dātā*, *kartā* etc. til Stammen *dātār*, *kartār* etc. eller i Slægtsskabsnavne: *pītā*, *mātā*, *duhitā*, *devā*, *bhrāta*, *svāsā*.

Litauisk bevarer kun Formen i de kvindelige Slægtsskabsnavne: *motė* — »Kone», *duktė* — »Datter», *sesū* — »Søster».

Af disse har atter Slavisk kun *matō* og *dotšb*, mens »Søster» omdannes til *ā*-Stamme: russ. *sestra*. »Broder» er her *o*-Stamme: *bratrz* eller *bratz*; hvis denne sidste Form ikke er opstaaet ved Fjerndissimilation, skulde *bratz* vise Omdannelse af *ter / tor*-suffix til *-te / -to*-suffix ud fra Nominativen, hvor vi venter **brata*, der vilde se ud som *ā*-Stamme. — Omdannelse af *r*-Stamme til *rjo*-Stamme finder vi i Ordet for »Svoger» (skr. *devār*, nom. *devā*; gr. *δαίρ*, lat. *levir*): saaledes russ. *deverʹ* og polsk *dziewierz* med

¹ Skulde Oprindelsen være en Formation, der, maaske paa lignende Maade som oht. *tēta*, *tātum* etc., havde sekundær svag Endelse i pl.?

urgerm. **ijjo*, **īdom*

1) > got. *iddja*, **īdedum* (med den sædvanlige svage Endelse)

> *iddja*, *iddjedum* (pl. analogisk efter sg.)

2) > oe. **éo* (vgl. oe. *fréo* = on. *Frigg*), $\left\{ \begin{array}{l} *īdom \\ *ēodom \end{array} \right.$

(eftersom Vokalen var lang eller kort).

> *éode*, *éodon* (ved gensidig Udligning mellem sg. og pl.)

samme Endelse, som senere er den produktive nomen-agentis-Endelse i de vestslaviske Sprog (= germ. *āria*). —

I russ. *voda* er vel den gamle konsonantløse nom. af *r*-Stammen bevaret (smlgn. gr. ὕδωρ), og Ordet er derefter blevet *ā*-Stamme.

Løvrigt optræder det gamle nomen-agentis-suffix *-ter / -tor* som *-tel* og afledes gerne med *ῥο*.

(Vondræk: Vgl. slav. Gramm. I, 491 f.).

Som gr. i *n*-Stammerne kun kender konsonantisk udlydende Nominativ (paa *-ην / -ων*), saaledes af *-(t)er / -(t)or*-Stammerne kun paa *-(τ)ηρ / -(τ)ωρ*. (Skulde nogle af de maskuline *tā*-Stammer med sigmatisk Nominativ paa *-της* gaa tilbage til gamle Former paa **τη < tē?* Smlgn de gamle Sideformer af disse Stammers Nominativ paa *-τα*, fx. i det bekendte Ἑσθήμιος ἰππότης Νέστωρ: for udlydende *-η < ē* findes enkeltvis *-α*, fx. *μά = μή. κλεπτής* kunde saaledes være udviklet af den gamle Nominativ til *κλεπτήρ* etc. (Brugmann: Gr. Gramm.; særlig § 8.).

Paa italisk findes konsonantløs Nominativ af *n*-Stammer, men ikke af *r*-Stammer (Undtagelse er faliskisk nom. *mate, uxo*, hvor *-r* maaske først er faldet af i Dialekten). (Sommer: Lat. Laut-u. Formlehre § 220 B, 1).

Paa keltisk er *r*-Stammernes konsonantløse Nominativ heller ikke bevaret — undtagen maaske i kymr. *brawd* — »Broder», der ogsaa forklares paa anden Maade. (Holger Pedersen: Vgl. Gramm. d. kelt. Sprachen I, § 449).

3, 2. Efter disse løse Eksempler fra nogle andre indoeuropæiske Sprog skal der da kastes et Blik paa Forholdene i germansk.

Den forudsatte Nominativ paa *tē / tō* af *ter / tor*-Stammer maa — f. Eks. paa Grund af lit. *akmū* (*n*-St.), «Sten»: *sesū* (*r*-St.), »Søster» — formodes at have samme Vokalisme som i Udgangen af *n*-Stammerne. Dels paa Grundlag heraf, dels af Betydningsgrunde maa derfor en *tē / tō*-Nominativ af et nomen agentis nemt associere sig med *n*- eller *ōn*-Stammerne, der i de gammelgermanske Sprog (særlig got.-vestgerm.) danner den levende

nomen-agentis-Form. Smlgn. oht. *gēbo* til *gēban*; got. *arbinumja*, oht. *erbinomo* til *niman* / *nēman*, oht. *slago*, *sleccho* til *slagan* etc.

Overgang til *n-* eller *ōn-*Stamme vil derfor være naturlig. Og vi kan da omvendt, naar vi finder *-ten* / *-ton* eller *-tjen* / *-tjon*-Stammer med nomen-agentis-Funktion, da dette Formans ikke er gammelt, formode, at disse Stammer undertiden kan gaa tilbage til *tē* / *tō*-Nominativer af *ter* / *tor*-Stammer.

Saaledes: os. *wurhtio*, oht. *wurhto* — »Arbejder», mht. i Sammensætninger, f. Eks. *listwürhte*, *-worhte* — »artifex» (ogsaa: *listwërke*, *-wërkere*, *-würke*, *-würkære*, *-machære*); *sarwürhte*, *-worhte* — »lorifex» (ogsaa: *sarwërke*, *-wërkære*, *-würke*, og forvanskede Former); *schuochwürhte*, *-worhte*, *-werte* (og forvanskede Former) — »sutor» (ogsaa Videredannelsen *schuochwürhter*, samt *schuochwürke*, *schuochmachære*); smlgn. Navnene *Schuchardt*, *Schuckert*, *Schubert* o. lign. Fremdeles det tidligere nævnte: got. *waidedja* — »Ildgerningsmand», oht. *ubiltāto*, mht. *übeltāte*, *meintāte*, *morttāte*, mnl. *morddadelijk* etc.: kan selvfølgelig ogsaa være *ion-* Afledning af *deds* etc., selvom denne Dannelsesmaade er ret ung (efter Forholdet skr. *křtvān* til *křtvā* (af $\sqrt{kř}$) behøver det parallele got. *waurstwja* ikke at være Afledning af *waurstw*).

oht. *slahto* — »Morder» i *man-*, *muoter-*, *bruoderslahto*; smlgn. med samme Betydning *slago* eller *sleccho*.

os. *waldo*, oht. *walto* — »gubernans, gubernator», især i oht. *alowalto*, os. *alowaldo*, mht. *alwalte*; — oht. *anawalto*, mht. *anwalte*; — mht. *sachwalte*, mnd. *sakewolde*, etc.; smlgn. præt. on. *olla* og maaske Gudenavnet *Ullr* (*to*-Stamme). Os. *waldan* etc. har *-t*-Præsens.

got. *wardja* — »custos», *daurawardo*, f. — »Dørvogterske»; oht. *ēwarto* — »Præst»; mht. *ēwarte*, *dincwarte*, *banwarte*. Ordet er affledt af Stammen on. *verja* etc.; oht. *wartōn* etc. er Denominativ.

3, 3. Søger vi videre, hvilke andre Udviklingsmuligheder en *tē* / *tō*- nom. kan antages at have haft, ser vi først, at der ikke synes at have eksisteret nogen for *tē*-Formen, da der ikke findes Stammer paa *-(t)ē*.

Anderledes med Formen paa *-tō*. Paa germansk Trin maa den let faa Berøring med Ord paa *-tā*, idet begge udvikler sig til germ. *hō / āw* — men ganske vist med forskellig Kvalitet af *ō*'et (henholdsvis med samme Udlyd som i got. *tuggo* og som i got. *giba* < **gebō*).

Som der imidlertid findes Overgange fra *ōn*-Stammer til *ā*-Stammer, saaledes har vel ogsaa paa germansk Grund *tō*-Nominativerne kunnet paavirkes af de mægtige *ā*-Stammer, saa deres *-ō* er blevet til *-ō* og de selv bliver *ā*-Stammer; smågn at got. *-ō* og *-ō* > *-a* $\left\{ \begin{array}{l} \textit{hana} \textit{ (n-st.)} \\ \textit{giba} \textit{ (a-st.)} \end{array} \right.$

3, 31. Men da disse i germ. alle bliver feminina, kan Udviklingen kun standse her, forsaavidt de oprindelig ukønnede eller fælleskønnede *ter / tor*-Stammer faar feminin Funktion.

3, 32. Er dette ikke Tilfældet, maa der finde en videre Omdannelse Sted. Muligvis kan, som i andre Sprog, de maskuline *ā*-Stammer antage den sædvanlige Maskulinumsflexion, *o*: blive *o*-Stammer. Denne Udvikling maatte støttes af de (adjektive) *to*-Stammer med Betydning af et aktivt participium (svarende til lat. *pransus* etc.).

3, 33. Men især kan den morfologiske Udvikling have benyttet et videre Trin i Lydudviklingen: paa eftergotisk Trin bliver udlydende *-ō* til *-u*, og der opstaar derfor den Mulighed, at de supponerede germanske *to*-Former kan udvikle sig til *u*-Stammer. Denne Udvikling vilde støttes af, at der fra ældre Tid forelaa *tu*-Stammer med nomen-agentis-Betydning (vel udviklet af nomina actionis: Brugmann II, 1, § 481, 3 a).

3, 34. I de overleverede gammelgermanske Sprog er imidlertid *u*-Stammerne allerede i Forfald og mere eller mindre stærkt ifærd med Overgang til andre Stammer, særlig *o*-Stammerne — navnlig ogsaa fordi *-u* i vid Udstrækning svinder, hvorved nom.- og akk.-Formen bliver lig *o*-Stammernes. Dette Trin kan knapt i nord. vestgerm. skelnes fra den ældre Udvikling til *o*-Stammer (3, 32).

3, 4. Som Illustration til den skitserede Udvikling kan nævnes følgende: Ad 3, 31 *tā*-Stammer, fem.: got. *daúrawarda* — »Dørvogterske»; den sædvanlige Endelse for moverede femininer findes i Sideformen *daúrawardo*. Samme Udvikling maaske i got. *unhulpa*, f. (Sideform: *unhulpo*, f.) — »Djævel» (vestgerm. Overensstemmelse mellem genus og Køn, f. Eks. oht. *unhuldo*, m. — »Teufel»; *unhulda* — »Teufelin»).

Ad 3, 32 og 3, 34 *to*-Stammer. Hvis got. *daúrwards* hører herhen, maa det være under den ældre Gruppe (i saa Fald vel ogsaa de tyske stærke Maskuliner paa *-wart*: mht. *banwart*, *burc-wart* etc.).

Til den yngre Gruppe hører højst sandsynligt *o*-Stammen oe. *smip*, os. *smith*, oht. *smid*, sammenholdt dels med den got. *n*-Stamme i *aiza-smiþa* (der hører under 3, 2) og med on. *smiðr*, der delvis er *u*-Stamme (Noreen: Altisl. Gramm. § 384, 4), dels med oht. *smeidar* — »artifex» (*tro*-Stamme < *ter* / *tor*-Stamme).

Endvidere de singulære Ord oht. *leitid* — »Fører», *scephid* — »Skaber» og *hehhit* — »Gjedde» (»Stikker» til *hecchen* — »stikke»), nht. *Hecht*.

Fra on. kan især nævnes *trúðr* — »Gøgler», der er en *o*-Stamme med gen. paa *-ar* (Svind af *g* med Erstatningsforlængelse som i *ástiúð* af *-hugð*; germ. $\sqrt{\text{trug}}$ ogsaa i dansk *trygle* ndl. *troggelen*).

Ad 3, 33: *tu*-Stammer. Gammel er got. *hliftus* (Kluge, Nominale Stammb., § 29 b); ny sikkert on. *vprðr*. Blandet af nye og gamle Former er vel den i on. Digtning produktive nomen-agentis-Form paa *-uðr*; f. Eks. *rpsuðr* — »som raser afsted» til *rasa*, *glpðuðr* — »som glæder» til *glaita*, o. s. v. (ogsaa *mjptuðr* = oe. *meotod*, os. *metod?*).

3, 5. Af den forkortede Form oe. *faðu* — »Faster» er ikke meget at se. Os. *swiri* (ἄπ. λεγ.) — »Søstersøn» er vel en *io*-Afledning af Nominativ-Stammen, som skr. *svastriya* af de obl. Kasus' Stamme. Got. *wato*, n. (*n*-St.) = russ. *voda*, f. (*ā*-St.) er vel, som oftere antaget, *r*-løs langvokalisk Nominativ **yoðō* (med *r*: gr. ὕδωρ) til *r/n*-Stammen.

3, 6. Det vil støtte den fremsatte Hypothese angaaende det svage Præteritum, hvis det kan paavises, at de gamle germanske Dialekter virkelig besad Rester af en nom. paa *-tē / -tō* af nomen agentis paa *ter / tor*, saaledes som det er søgt sandsynliggjort i dette 3. Afsnit. De fremsatte Forklaringer gør ikke Fordring paa at være de afgjort rigtige, idet navnlig ofte nomen-agentis-Betydningen ogsaa kan forklares ved Overgangen abstrakt > konkret. Hvad der skulde tale for Forklaringens Rigtighed, skulde navnlig være, hvis der hermed under eet kunde forklares indbyrdes afvigende Former, som f. Eks. got. *wardja*, oht. *warto*, got. *wards*, oht. *-wart*, on. *vorār*, og de yngre Former: alle af en nom. paa *-tē / -tō* af *ter / tor*-Stamme.

4. En væsentlig Støtte for Sandsynligheden af den fremsatte Hypothese vil Paavisningen af parallelle Udviklinger i andre Sprog være.

4, 1. Her kan da først nævnes det periphrastiske futurum paa skr., hvis Morfologi delvis er behandlet ovenfor (under 2, 2). (Smkn. Whitneys og Wackernagels Grammatiker, Thurneysen: Über das periphrastische Futurum im Ai. (Verhandl. d. 13. Orientalisten-Kongr. s. 9 ff) og I. S. Speyer: Ein syntaktisches Kleeblatt, I. F. 31, 109 ff.).

I Veda-Sproget er dette Futurum som bekendt endnu ikke udformet, det sker først i Brāhmaṇa'erne. Paa klassisk skr. finder man i 1. og 2. sg., ved Siden af de langt overvejende *kartāsmi*, *kartāsi*, ogsaa Former med udeladt Kopula (som i 3. pers.), dog altid saa med det vedkommende Pronomen. I de af Speyer undersøgte Tekster fandtes følgende Forhold:

30 *kartāsmi* — 11 *aham* *kartā*

24 *kartāsi* — 7 *tvam* *kartā*;

i dual og plural fandtes kun faa Former og da ofte med Pluralbøjning af Nomenet (f. Eks. 1. dual *kartārau* (*svah*) i Stedet for det »regelmæssige» *kartāsvah* etc.).

Fra Speyers Afhandling, hvis Maal og Tankegang er en helt anden, laaner jeg de følgende Eksempler til Belysning af Tempusforholdet:

mā bhāishir aham te paritrāta —

»frygt ikke, { jeg skal beskytte dig»
 { jeg er din Beskytter»
 { da dog jeg er din Beskytter»;

Futurumsbetydningen er ikke udpræget.

Særlig interessant er en senere Udvikling til irrealis: *mayy' āgate 'tha vā vira dyūtam na bhavitā tathā* — »men hvis jeg var kommet, o Helt, saa vilde der ingen Kamp være blevet».

Nu kan der i Pāli-Literaturen, efter velvillig Meddelelse fra Prof. Dines Andersen, paavises »Masser af Eksempler paa en Brug af Fut. II, dvs. Verbalsubstantiverne paa *tar* (Pāli — *(i)tā*) efter Verber som *abhijānāti* og *sarati*» med Præteritumsbetydning, idet dog fut. II. i mange Tilfælde i hss. erstattes af »ger. (*-itvā*, fordærvet: *-ittā*), aor. *-ittha* eller *-ittho* eller perf. part. acc. *-(i)tam*».

Af Prof. Dines Andersens Eksempler nævner jeg følgende: *nābhijānāmi gahapatānīm manasā pi atīcaritā* — »jeg mindes ikke at have været min Hustru utro selv i Tanken». *abhijānāmi kho paṇāham anekasatāya parisāya dhammaṃ desetā* — »jeg mindes, at jeg har prædikeret for en Forsamling af mange 100». *sarasi tvam evarūpaṃ kattā* — »husker du, at du har baaret dig saaledes ad?» *Na kho aham sarāmi evarūpaṃ gurukaṃ āpattim āpajjitā* — »jeg husker ikke, at jeg har begaaet en saa svær Forseelse»¹.

Jeg skal ikke komme ind paa den Forbindelse, hvori man muligvis skal sætte denne faktiske Sprogbrug med Pāṇini's Forlangende i III, 2, 112 f. om Brug af Futurum simplex ved Erindringsverber, men blot fremhæve følgende:

Den i Pāli produktive Form er den stivnede nom., der er Udgangspunktet for den indiske Udvikling, uden Spor af Kopula (hvilket i og for sig ikke behøver at betyde, at der intet har

¹ Endvidere fra Skr. udenfor Erindringsverber, fx. *Chāndogya-Upaniṣhad VI, 16 Sa yadi tasya kartā bhavati, tata evāṅṅtam ātmānaṃ kurute ...* — »Hvis han nu har gjort det, saa gør han derved sit Selv løgnagtigt» (Prof. Dines Andersen).

været), men tit med vedføjte Pronomen. Der er, naar den forholdsvis sene Udvikling af det periphrastiske fut. i skr. tages i Betragtning, næppe nogen Grund til at antage, at Pāli-Udtrykket skulde gaa tilbage til en Form med udviklet Futurums-Betydning. Tværtimod maa vi sikkert antage, at det samme oprindelige nomen-actoris-Udtryk, dels har udviklet sig til Futurum, dels (under bestemte Betingelser) til Præteritum.

4, 11. I Prākṛt-Dialekterne finder vi Begyndelsen til en lignende Udvikling som i de nyiranske Sprog (se nedenfor 4, 2), idet Præteritum, naar det overhovedet dannes, gerne — i Overensstemmelse med en ogsaa fra skr. og Pāli kendt Tendens — udtrykkes passivisk med part. præt. og med den handlende Person i Instrumentalis. Pischel (Gramm. d. Prākṛtsprachen § 519) har en Række Eksempler (f. Eks. *pacchā rannā cintiyam* — »später dachte der König» = skr. *paçcāt rājnā cintitam (astī)*) og omtaler, at der hertil kan dannes et Præteritum in Præterito ved S sammensætning med *āsi* — »jeg var».

4, 12. I de nyere indiske Sprog findes en til Prākṛt-Præteritet svarende Form, der dog gerne konstrueres aktivisk og er sammensmeltet med Præsensformer af \sqrt{as} . Smlgn. Beames: A Comparative Grammar of the Modern Aryan Languages of India, Vol. III, The verb, § 45; f. Eks. i Sindhi: til \sqrt{hal} — »gaa» dannes *halīusi* — »jeg gik» (<-ito 'smi(?)).

Interessantere er dog en anden Form i de nyere indiske Sprog, omtalt af Beames i §§ 41—44. Af det gamle part.-præs. akt. paa prākṛt *-anto* etc. dannes en Tempusform ved Agglutination med Præsens af \sqrt{as} . I Sindhi har denne Form futurisk Betydning, f. Eks. af \sqrt{hal} — »gaa» findes i Betydning »I will go» etc.:

<i>mask.</i>	<i>fem.</i>
sg. 1. <i>halandusi</i>	<i>halandiasi</i>
2. <i>halandēm</i>	<i>halandīam</i>
3. <i>halandī</i>	<i>halandī</i>

	<i>mask.</i>	<i>fem.</i>
pl. 1.	<i>halandāsīm</i>	<i>halandiāsīm</i>
2.	<i>halanda-u</i>	<i>halandi-ūṃ</i>
3.	<i>halandā</i>	<i>halandi-ūṃ</i>

Beames forklarer Formerne i 1. og 2. pers. som Agglutinationsformer, medens 3. pers. baade i sg. og pl. savner Kopula og udtrykkes ved det blotte Participium, og nævner i § 42 (til Marathi-Formen), at den »in this respect curiously resembles the periphrastic future of the sanscrit».

I Marathi har den tilsvarende Dannelses Betydning af Præsens eller Irrealis. Irrealis-Betydningen findes ogsaa i Bengali og i Oriya, hvor den dog især hører hjemme i Betingelsessætninger (med *yadi* »hvis»), mens Betydningen udenfor disse nærmest er potential (I might or should do), »and in Bengali narrative it occasionally appears as an habitual past: I used to do».

Lignende Udviklinger til Irrealis, Imperfektum eller »a subjunctive aorist» anføres fra Hindi og Gujarati.

Hvis Princippet i Beames' Tydning af disse Former er rigtigt, skulde vi altsaa her faktisk se en Forbindelse af et part. præs. akt. + præs. af \sqrt{es} — »er» udvikle sig dels til fut., dels til præt.

Se om Betydningen heraf 5. Afsnit; smlgn. endvidere om Futurum historicum J. Samuelsson i Eranos VI, 29 ff. og J. Wackernagel i Festschrift Vilh. Thomsen 1912, 134 ff.

4, 2. Det nyiranske Dentalpræteritum. I de nyere iranske Sprog er dannet et nyt Præteritum, der helt har fortrængt de gamle nedarvede Former, og som er opstaaet af det gamle part. paa *-ta*.

Oprindelsen er Udtryk somopers. *manā kartam* (= skr. *mayā krtam*) — »af mig gjort»; *tyad manā kartam*, der egentlig betyder »det af mig gjorte» eller »hvad af mig (er) gjort», bruges aabenbart ret tidligt som »hvad jeg gjorde». Thi i mpers. finder vi ud herfra to Præteritaludtryk:

1) *man kard* (=opers. *manā kartam*) faktisk i Betydningen

»jeg gjorde»; ofte ogsaa med Pronominet bagefter og da i enklitisk Form *kard-am*.

2) Ved Siden heraf kan man dog ogsaa sammensætte det gamle Participium (i den — delvis paa Grund af Udlydssvind — stivnede Form, der ligger til Grund for hele Udtrykket) med Præsens af \sqrt{es} — »jeg er»:

sg. 1. <i>kard ham</i>	pl. 1. <i>kard hēm</i>
2. — <i>hē</i>	2. — <i>hēt</i>
3. ÷	3. — <i>hand.</i>

I 3. sg. kan man anvende part. med efterhængt enklitisk Pronomen, men det er ikke almindeligt at tilføje Verbet, og det almindeligste Udtryk for 3. sg. præt. er det blotte part. uden Kopula eller Pronomen.

Paa nypers. agglutineres den sidstnævnte Form (sammensat med Præsens af \sqrt{es}), saa at den nypers. Præteritalform bliver:

sg. 1. <i>kardam</i>	pl. 1. <i>kardīm</i>
2. <i>kardī</i>	2. <i>kardīt</i>
3. <i>kart</i>	3. <i>kardand.</i>

Dette er — med Undtagelse af, at det iranske lægger *to*-Participiet til Grund — en nøje morfologisk Parallel dels til det periphrastiske Futurum i skr. og dels til det germanske svage Præteritum efter den opstillede Hypothese.

I nogle af de andre nyiranske Sprog findes tilsvarende Former.

(Jeg henholder mig for dette Afsnits Vedkommende navnlig til følgende: Paul Horn: Neupersische Schriftsprache § 88; C. Salemann: Mittelpersisch § 113 f.; Albert Socin: Die Sprache der Kurden § 175 (alle tre i Grundr. d. iranischen Philologie) og John T. Platts and George S. A. Ranking: A Grammar of the Persian Language, Oxford 1911. Den ældre Opfattelse, hvorefter i de transitive Verber de nyiranske Præteritumsformer skulde være opstaaet ved Agglutination ikke med Præs. af \sqrt{es} (iransk: \sqrt{ah}) — eller tilsvarende Former — men med det enklitiske Pronomen, er navnlig hævdet af Geiger; se f. Eks. Grundr. d. Iran. Philo-

logie I, 5, 30; 6, 23; 8, 52; 62 — 65; 140; 185 og Festgruss an R. v. Roth s. 1. ff. Sikkert kan Spørgsnaalet kun afgøres ved en sammenlignende Betragtning, der navnlig ogsaa regner med de parallelle Forhold i Armenisk. Udviklingerne er ogsaa forskellige i de forskellige Dialekter, smlgn. Arthur Christensen, Le dialecte de Sämnan, København 1915, § 23).

4, 3. Det slaviske periphrastiske Perfektum akt. (Vondrák II, 174 ff.) dannes af det akt. part. paa *-lǝ* (smlgn. gr. *σχηλός* oht. *swigal* og lign. Adj.-Dannelser, samt lat. *figulus* oht. *tregil* og lign. substantiviske Dannelser) og præs. ind. af \sqrt{es} .

Paradigma: *nesti* — »at bære».

oldslav. sg. 1.	<i>nestǝ</i>	<i>jesmǝ</i>	dual. 1.	<i>nesla</i>	<i>jesvě</i>
	2.	— <i>jesi</i>		2.	— <i>jesta</i>
	3.	— <i>jestǝ</i>		3.	— <i>jeste</i>
	pl. 1. <i>nesli jesmǝ</i>				
	2. — <i>jeste</i>				
	3. — <i>sǝtǝ</i>				

(kun Maskulinum er anført). Betydningen er altsaa: »lator sum»
> »tuli».

Paa oldslavisk kan Kopula (*jestǝ*) bortfalde i 3. sg. — smlgn. skr. periphr. fut. (4, 1).

Paa bulg. kan Kopula bortfalde ikke blot i 3. sg., men ogsaa i 3. pl. (dual forsvinder) — smlgn. lit. opt. (4, 71).

Paa russ. kan Kopula bortfalde allerede i de ældste Kilder, i 1. og 2. Person oprindelig dog kun under den Forudsætning, at Personen samtidig er udtrykt paa anden Maade, særlig ved at det personlige Pronomen (*jazъ, ty, o. s. v.*) tilføjes — smlgn. i klassisk skr. (4, 1) 1. sg. *kartǝsmi / aham kartǝ*, 2. sg. *kartǝsi / tvam kartǝ*, 3. sg. *kartǝ*. Paa nyere russisk er Kopula helt svundet.

Paa polsk bortfalder Kopula tidlig i 3. pers. og smelter i 1. og 2. pers. sammen med Participiet.

Saaledes af »at bære»:

sg. 1. mask.	<i>niosl jesm</i>	>	<i>niosleśm</i>	>	<i>nioslem</i>
	fem. <i>niosla jesm</i>		>		<i>nioslam</i>

o. s. v., saa Bøjningen bliver:

sg. 1. mask. <i>nioslem</i>	pl. 1. mask. <i>niestismy</i>
fem. <i>nioslam</i>	fem. <i>nioslyśmy</i>
2. mask. <i>niosles</i>	2. mask. <i>niestisćie</i>
fem. <i>nioslas</i>	fem. <i>nioslyśćie</i>
3. mask. <i>nióst</i>	3. mask. <i>niestli</i>
fem. <i>niosła</i>	fem. <i>niosły</i>
sg. 3. neutr. <i>niosło.</i>	

Dette er — med Undtagelse af 3. pl., der paa germ. har antaget en sekundær Verbalendelse — en nøje Parallel til den postulerede Udvikling af det germanske svage Præteritum (2, 2).

Efter Grammatikerne (f. Eks. A. Sörensen: Polnische Grammatik, s. 193) betragtes disse ved kontrollabel Agglutination opstaaede Former som enkelte Ord og har ogsaa Akcent som saadanne: Agglutinationen er altsaa ligesaa fuldstændig som paa germansk.

Paa böhmisk bortfalder Kopula tidligt i 3. sg., noget senere i 3. pl.; i 1. sg. og 1. pl. finder Bortfald kun Sted, hvis »jeg» eller »vi» er udtrykt paa anden Maade — smlgn. ovenfor til det ældste russ. og den der anførte Parallel med skr. I 2. sg. og 2. pl. findes delvis Sammensmelten af Participium og Kopula — smlgn. den polske Udvikling. Tilsvarende i slovakisk.

4, 4. Perf. af de saakaldte Semideponentier paa Latin: *ausus sum* af *audeo*, *gavisus sum* — *gaudeo*, *solitus sum* — *soleo*, (*placitus sum* — *placeo*), *fidus sum* — *fido*. Dette er en Dannelse, der syntaktisk er parallel med det slav. perf. *neslę jesmę* etc. og dermed ogsaa med det germanske svage Præteritum efter den opstillede Hypothese; dog har ingen Agglutination fundet Sted.

Svarende til *ausus sum* etc. er ogsaa de ret sent dannede periphrastiske Futurumsformer af part. fut. akt. og forskellige Former af Verbet »esse», f. Eks. *Facite, quod vobis licet: daturus non sum amplius* — »gør, hvad I vil; jeg giver ikke mere». Der betegnes herved »en Tid, der er fremtidig i Forhold til en

vis Tid» (Madvig: Lat. Ordføjningslære (1895), § 341). Denne Betydning er ganske den samme, som angives for det indiske periphrastiske Futurum i Forhold til det afledede, f. Eks. *prātar yaçtāsmāhe* »i Morgen tidlig skal vi ofre» (Whitney, Paragraf 949; Thurneysen l. c. s. 9 f.). Dog har det til Grund for det latinske periphrastiske Futurum liggende Participium ogsaa udenfor denne Forbindelse Futurumsbetydning.

Angaaende en mulig Oprindelse til Formerne paa (-*tūrus*, -*tūra*), -*tūrum* ud fra en Nominalform + **esom* (= osk. *ezom* — »esse»), se Sommer, l. c., § 383. Endte denne Nominalform paa -*tō* eller -*tū*?

4, 4. Perfektum og Futurum i armenisk. Futurum dannes af et part. paa -*loç* + præs. af \sqrt{es} , f. Eks. *matneloç ē* (af *matnem* — »jeg overgiver»).

1) aktivt: *παράδωσει* — »skal forraade»

2) passivt: *μελλει παραδίδοσθαι* — »skal overantvordes»

(dette sidste Sted — Luk. 9, 44 — har Vulgata *futurum est, ut tradatur* d. v. s. den til det aktive *traditurus est* svarende passive Form). Brug af samme Form til Aktiv og Passiv er almindelig paa armenisk; tilsvarende Veksel i:

Perfektum af part. paa -*l* + præs. af \sqrt{es} :

1) passivt: *αταreal em* — »jeg er blevet skabt» (af *ainem* — *ποιώ*),

2) aktivt: *graweal ein* — »de havde taget» (*ein*: »de var»; af *grawem* — »jeg bemægtiger mig»),

3) meget hyppig er en Konstruktion af denne Forbindelse med den handlende Person i Genitiv: *nora bereal ē* — »han har baaret» (af *berem* — »fero»; *nora* er Genitiv af *na* — »is»). Parallele syntaktiske Forhold findes — bortset fra latinsk *ausus sum / victus sum* — især paa keltisk; se nedenfor 4, 8.

(Sammenlign hertil Brugmann II, 3, 418, 2, men især Meillet: Gramm. de l'arménien, § 96 ff. og Meillet: Altarmenisches Lesebuch, § 130).

4, 6. Af andre periphr. Dannelser med *verbum sub-*

stantivum er der særlig Grund til at fremhæve følgende, der er sammensat med en Præteritumsform.

4, 61. Det slaviske Imperfektum paa oldslav. *-achz* (Vondrák II, 157 ff., I, 406 ff.) f. Eks.

viděachz (senere *viděchz*) — »saa»

nesěachz (senere *nesěchz*) — »bar»

-ach- kommer af *-ēs-*, og dette forklares gerne som en Præteritalform af \sqrt{es} »at være».

Sikkert har der tidlig fundet Udligninger Sted dels vel med *s-Aorister*, dels mellem vokaliske og konsonantiske Stammer indbyrdes.

I de konsonantiske Stammer (f. Eks. *nesěachz*) finder vi, hvis Formen ikke er analogisk efter saadanne som *viděachz*, i Kompositionsudlyden et *-ě* < *-ē-*, der endnu ikke er enstydigt forklaret.

Brugmann II, 3, 426, 2 giver en helt afvigende Forklaring, der dog ikke har vundet Tilslutning.

4, 62. Fastholder man den gængse Forklaring af det slav. imperf. paa *-achz*, afgiver det en Parallel til den italiske imperf. ind. (Brugmann II, 3, 421, 3; Sommer § 350 f.), alt-saa *amābam*, *vidēbam*, *dicēbam*, *audiēbam*, *ībam* etc. Efter almindelig Antagelse opstaaet ved Agglutination med et impf. **-bhūam* af \sqrt{bhu} — »esse»; ogsaa her ender de konsonantiske Stammer paa et *-ē*.

4, 63. En tilsvarende Form er fremdeles det armeniske impf. (Brugmann II, 3, 418, 3; Meillet: Gramm. de l'arménien § 95; Altarm. Elem. § 105 b).

Endelsen er *-i*; og Betydningen er saavel aktivisk som passivisk, som f. Eks. *berei* — 1) »jeg bar», 2) »jeg blev baaret». Efter Meillet skal dette *-i* repræsentere det gamle perf. af \sqrt{es} (= homerisk $\eta\alpha$, skr. *ása*). Det faktisk forekommende impf. *ei* — »jeg var» maa være en Analogidannelse, maaske efter thematicke Former som *berei*.

4, 64. Efter Brugmann II, 3, 419, 6 skal de altid augmentløse Iterativformer til imperf. og aor. i ionisk, som $\varphi\epsilon\beta\gamma\sigma\kappa\omicron\nu$ til $\xi\varphi\epsilon\upsilon\gamma\omicron\nu$ etc., være Sammensmeltninger med Præteritet $\xi\sigma\kappa\omicron\nu$ —

»jeg var»; smlgn. især den nedennævnte armeniske Konjunktiv paa *-icem*.

4, 7. Andre Dannelser af samme Art er de følgende, hvor vedkommende Form af verbum substantivum er Optativ eller Konjunktiv.

4, 71. Den litauiske Optativ (Wiedemann 175, 3) er tilsyneladende dannet af Supinum paa *-tum* + opt. præs. af \sqrt{bhu} : *bhi* (smlgn. lat. *fui-fio*). Som Brugmann II, 3, 424, 1 bemærker, kan imidlertid Supinum her ikke være oprindeligt, men maa være indtraadt i Stedet for en Participialform paa samme Maade som maaske paa tysk Participium er erstattet af Infinitiv, naar vi finder mht. *ich würde sprechende*, men nht. *ich werde sprechen*.

Formerne er følgende (af *sùkti* — »dreje»)

sg. 1. <i>sùktumbiau</i>	dual. 1. <i>sùktumbiva</i>
2. <i>sùktumbei</i>	2. <i>sùktumbita</i>
3. <i>sùktū / sùktū(?)</i>	3. = sg.
pl. 1. <i>sùktumbime</i>	
2. <i>sùktumbite</i>	
3. = sg.	

(3. sg. fungerer paa lit. stedse ogsaa som du. og pl.; det er her dannet uden Kopula). Sammenligner man skr. fut. periphr. *kartāsmi* — *kartāsi* — *kartā* o. s. v., er Parallelismen i Dannelsen slaaende, navnlig, hvis man antager, at den Participialform, der formodentlig ligger bag Supinumsformen, har været et nomen-agentis paa *-tō* (= skr. *-tā*) > lit. *-tū* (smlgn. *sesū-soror*), saa den lit Grundform skulde have været: **sùktū-biau*, **sùktū-bei*, **sùktū*. (Er det i enkelte Tekster forekommende *sùktū*, der i Reglen regnes for en Retskrivningsvariant af *sùktu*, den gamle Form?)

Udtrykkets Betydning skulde derefter være »turnator sim (el. fiam)» med Funktion som »turnem / turnarem».

4, 72. Med denne Form maa særlig sammenlignes den oldslav. Konditionalis af det akt. part. paa *-l̥* og opt. af \sqrt{bhu} : *bhi*, saaledes af *nesti* — »bære»: *nestl̥ bim̥* — *nestl̥ bi* — »jeg, du, han vilde bære». I de nyere slaviske Sprog erstattes opt. *bim̥* gerne af *s*-Aoristen *bych̥s* (Vondrák II, 181; Leskien:

Altbulgarisch § 100). Dog har den slaviske Form — der omtrent vilde svare til et lat. »lator sim» (fiam) i Betydningen »ferrem» — ikke ført til Agglutination.

4, 73. Paa tilsvarende Maade forklarer Meillet (Gramm. de l'arménien § 90) den armeniske Konjunktiv, f. Eks. *bericem* — »jeg bære» (som ægte Konjunktiv ogsaa med Futurums Betydning). *bericem* etc. ser ganske ud som en Sammensmeltning med Konjunktiv af *em* — »jeg er», der hedder *icem*. Til denne Forms Forklaring sammenligner Meillet da det gl. lat. *escit* = *erit* (Sommer § 358, 6); dog er -i'et vanskeligt at forklare (Brugmann II, 3, 272); er det et oprindeligt *ē*, opstaaet ved Erstatningsforlængelse: **essk-* > **esk-* > *ic-*?

4, 74. En videre Parallel er maaske den italiske irrealis, saaledes den lat. imperf. konj. *amārem, vidērem, scriberem, finīrem, vellem, essem, ferrem* etc. I Analogi med Meillet's Forklaring af arm. *bericem* ligger det nær at forklare det til Grund for Endelserne liggende *-sēm, -sēs, -sēt, -sēmus, -sētis, -sēnt* som en gammel konj. til \overline{Ves} , formet efter opt. *sīm, sīs, sīt, sīmus, sītis, sīnt* (gl. lat. *siēm, siēs* etc.), samt ind. *sum, sumus, sunt*, og i Overensstemmelse med Konjunktiver som *agam* (gl. lat. *agēm*), *agēs, agēt, agēmus, agētis, agēnt*. Den faktisk foreliggende, i alle Tilfælde nydannede Irrealisform til \overline{Ves} , nemlig *essem*, skulde saa være analogisk efter alle de andre Irrealisformer (*essem* til Stammen *es-*, som *amāsēm* > *amārem* til Stammen *ama-*, som *velsēm* > *vellem* til Stammen *vel-* etc.), paa lignende Maade som det arm. impf. *ei* (»jeg var») regnes for Nydannelse efter Former som *berei* (»jeg bar»).

(Andre Forklaringer, se f. Eks. I. F. 30, 338 ff.; Brugmann II, 3, 421, 4; Sommer § 352.)

4, 8. Angaaende det keltiske *t*-Præteritum, der undertiden er søgt anvendt til Forklaring af det germ. svage præet., henvises til Holger Pedersen: Vgl. Gramm. der kelt. Sprachen II, § 619 og 625 (se ogsaa II, 246 ff. om den dunkle imperf.-Form). Ved sammensatte Verber kan *t*-Præteritet, der er aktivt, have samme Form som det af det gamle *to*-part. opstaaede passive

Præteritum (f. Eks. irsk *-alt* — 1) opdrog, 2) blev opdraget), og dette sidste kan konstrueres upersonligt med et Objekt; smlg. ovenfor til det arm. perf. (og f. Eks. K. Z. 40, 151 f.).

5. Syntaktisk Forklaring.

5, 1. Af de i Afsnit 4 sammenstillede periph. Verbalformer indeholder de under 4, 6 nævnte en Præteritumsform af verbum substantivum (og har impf. Betydning) og de under 4, 7 nævnte en opt.- eller konj.-Form. Den nøjagtigste Parallel til det germ. svage Præteritum efter den opstillede Forklaring findes derfor kun i de under 4, 1—5 nævnte Verbalformer, der som Grundform har: en Forbindelse mellem et aktivt verbalnomen, gerne med nomen-agentis-Karakter, og præs. af verbum substantivum. — Paa skr. (og i Sindhi), arm. og lat. har denne Forbindelse Futurums Karakter; paa pers., slav., i en anden arm. Form og en anden lat. Form derimod Perfektums; Udvikling til Præteritum ser vi ogsaa paa germ. og — vel ad lidt anden Vej — i nyere indiske Sprog. Verbalnomenet dannes paa slav. og arm. med *-l-*, ellers med *-t-* (efterfulgt af forskellig Vokal). Agglutination af verbum substantivum, som det er forudsat for germ., findes blandt de i 4, 1—5 nævnte Former paa ind., pers. og i yngre slaviske Sprog, blandt de under 4, 6—7 nævnte paa slav., lat. (2 Former), armen. (2 Former), gr. og lit.

Forsaavidt der er udviklet præterital Betydning, har denne (oprindelig) Perfektums Karakter.

5, 2. Til Belysning af, hvorledes en Forbindelse af et nomen-agentis + Præsens af verbum substantivum kan komme til at repræsentere enten Præteritum (spec. Perfektum) eller Futurum, skal anføres en Del danske Eksempler, der let kan suppleres fra andre Sprog.¹

Auktionsholderen spørger for at fremkalde Bud: »*Hvem er Køber til denne sjældne Bog?*»: = Futurum; »*hvem vil købe Bogen?*» — Efter Hammerslaget spørger han: »*Hvem er Køberen?*»: = Perfektum; hvem har købt Bogen?»

¹ Se Noten Side 38.

Lignende ved Børshandel: »*Hvem er Sælger af Oliemøller?*»: = Futurum; »*hvem vil sælge Oliemølle-Aktier?*» — »*Hvem er Sælgeren?*»: = Perfektum; »*hvem har solgt det omspurgte?*»

Ved Kortspil: »*Hvem er Udspiller?*»: »*hvem skal spille ud?*»
 »*Hvem er Giveren?*»: »*hvem har givet Kort?*»

Fortid (= Perfektum) fremdeles i følgende Tilfælde: »*Hvem er Vinderen i 400 m-Løbet?*» (= »*hvem er det, der har vundet?*») *Carlsen er Vinder. Han er Forfatter til et Skrift om Afholdssagen. Det er Hauch, der er Forfatteren. Hvem af Eder er saa Løgneren? Det er dig, der er Løgneren. Han beskyldes for at være Gartner Bangs Morder* (= »for at have myrdet Gartner B.»).

Tempusforandring af Kopula (henholdsvis *var* og *bliver*) angiver relativ Tid: »*Carlsen var ogsaa Vinder af forrige Løb*»; det er Førfortid. — »*Carlsen bliver ogsaa nok Vinder af næste Løb*»; det er Efterfremtid, som ogsaa kan udtrykkes ved *er* (»*De skal se: Carlsen er ogsaa Vinder i næste Løb*»), samme Funktion som det periphrastiske fut. paa lat. og skr.

I alle disse Tilfælde udtrykkes der en afsluttet Handling; Forbindelserne var perfekte.

Anderledes derimod ved Eksempler som: *Han er Forfatter. Han er Udgiver af et lille Tidsskrift. Han er Kartoffelhandler. Vi er Eneforhandlere af denne Vare. Vi er altid Købere af gammelt Jern. Hvem er Ejeren af dette Hus? Han er en Løgner.*

Her betegner enten Verbet selv noget uafsluttet (»Forhandler») eller Udtrykket er durativt. Tidsbetydningen er »Nutid».

Ved Tempusforandring af Kopula dannes ingen relativ Tid; Tidsbetydningen ligger alene i Kopula: *Han var Forfatter. Han har været Forfatter. Han skal være Udgiver af et Tidsskrift.* Smlgn. navnlig: 1) *Han var en Løgner* og 2) *Det var ham, der var Løgneren*; 1) = *han løj* (i Regelen), 2) = *det var ham, der havde løjet* (dengang).

Naar et Udtryk, bestaaende af nomen agentis + »er» udvikler sig til at fungere som Perfektum eller Futurum, synes det derfor rimeligt at antage, at Udviklingen er udgaaet fra perfekte Forbindelser.

5, 3. En saadan Udvikling som: *han er Køberen* > *han har købt*, vilde svare til den af Sarauw i Festschrift für Vilh. Thomsen 1912, s. 60 ff., hævdede Udvikling af det indoeuropæiske Perfektum ud fra en Permansivform, der under visse Betingelser fremkalder en Slutning om noget forbigangent. Som Sarauw illustrerer Perfektums Udvikling ved Sætninger som: *wer besitzt, der hat erworben*, kan den her behandlede Udvikling illustreres ved Eksempler som: *wer Sieger ist, der hat gesiegt*.

Oplysende er ogsaa Diez' Udvikling i Gramm. d. roman. Sprachen III, 302 ff. af Tidsforskellen mellem *l'ennemi est battu* og *il est aimé de tout le monde* og denne Forskels Afhængighed af, om Verbet er perfektivt eller ej.

Kortest og klarest er herhenhørende Spørgsmaal behandlet i Otto Jespersen: Tid og Tempus (Danske Vidsk. Selsk. Forh. 1914), specielt i Afsnittet om Perfektum, hvor ogsaa baade Diez og Sarauw citeres.

København, den 30. Mai 1921.

Louis L. Hammerich.

Die epische Dreizahl in den Íslendinga sögur.

Ein Beitrag zur Beschreibung der isländischen Saga.

(Forts.)

Grettis saga Ásmundarsonar.

Die reine Dreizahl.

K. 7, 9. Der Jarl Auðun zahlt den Brüdern Ásmund und Ásgrím ihr Vermögen in dreierlei Gestalt aus, in einem Halschmuck, in 3 Goldringen und in einem kostbaren Mantel (Ausland).

K. 29, 6. Gretti treibt dem Odd ómagaskáld beim Pferdekampf den Stab so stark in die Seite, dass diesem 3 Rippen brechen.

»3 Mark Silber.«

K. 51, 11. Þóri aus Garð und Þórodd dráputuf setzen jeder einen Preis von 3 Mark Silber auf Gretti's Kopf.

K. 59, 5. Þóri aus Garð erhöht den Preis auf Gretti's Kopf um nochmals 3 Mark Silber.

3 Personen.

K. 1, 2. Qnund Ófeigsson hat auf seinen Wikingfahrten 3 Gefährten, den Balki Blæingsson, den reichen Orm und den Hallvarð (Ausland).

K. 11, 5. 3 Brüder, Ingólf, Ófeig und Eyvind, aus Norwegen nehmen am Húnaflói 3 Fjorde in Besitz, die nach ihnen benannt werden.

K. 31, 14. Gretti rühmt sich, dass er mit 3 Männern auf einmal zu kämpfen den Mut habe.

K. 52, 14. Nach der Gefangennahme Gretti's durch die Kleinbauern, kommen 3 Menschen das Tal heraufgeritten.

K. 69, 15. Der Bauer Þorvald lässt Gretti und Illugi durch seine 3 Knechte nachts nach der Insel Drangey rudern.

K. 81, 10. Drei von den 6 Knechten, die Halldór seinem Schwager Þorbjörn als Hilfe für die Fahrt nach Drangey mitgibt, werden mit Namen genannt: Kár, Þorleif und Brand.

K. 90, 4. Þorstein und Spes haben zusammen 3 Kinder.
3 Mann im Kampf.

K. 43, 8. Beim Kampf Atli's mit den Þórisssöhnen bleiben auf Seiten der Þórisssöhne 3 Knechte übrig.

K. 59, 10. Gretti wirft von den 6 Bauern, die ihm die Schafe wieder abnehmen wollen, 3 den Hügel hinab, dass sie bewusstlos liegen bleiben.

3 Mann gefallen.

K. 25, 6. Im Kampf um den Walfisch fallen auf Þorgils' Seite 3 Mann durch Þormóð.

K. 82, 16. Illugi tötet beim Kampf um die Hütte auf Drangey von den Gefolgsleuten des Þorbjörn 3 Mann.

3 Mann zusammen.

K. 59, 12. Gisli greift in Stärke von »3 Mann zusammen« Gretti an.

K. 69. 3 Mann stark bezieht Gretti mit Illugi und Þorbjörn-Glaum die Insel Drangey.

»Selbdritt.«

K. 7, 7. Der Jarl Auðun schläft »selbdritt« in einem Obergemach (Ausland).

K. 45, 6. Þorbjörn oxnamegin reitet »selbdritt« zu Atli, um seinen Knecht zurückzufordern.

K. 60, 3. Gretti ist auf seinem Raubzug in die Mýrar »selbdritt«.

Zeitbestimmung.

K. 62, 4. Zum 3. Diebstahl bei Grim erscheint Hallmund erst, als ein Drittel der Nacht verstrichen ist.

K. 79, 11. Nach 3 Nächten ist Gretti's grosse Wunde wieder geschlossen, sodass Gretti und Illugi den Verband abnehmen.

K. 79, 1. 3 Wochen vor Winters Anfang lässt sich die Zauberin Þuríð an den Strand tragen.

K. 1, 3. Qnund und seine 3 Begleiter plündern 3 Sommer lang in Irland und Schottland (Ausland).

K. 3, 14. Æsa, Ófeig's Tochter, und die Tochter des Þormóð skapti sollen 3 Winter verlobt bleiben (Ausland).

Die Zahl »30«.

K. 59, 16. Gísli ist in Gefahr, durch Gretti in einem Kleidersack 30 Hundert Ellen Handelstuch zu verlieren.

»30 Mann.«

K. 7, 6. Qnund und Qndott's Söhne verbrennen »nahezu 30 Mann« stark den Hersen Grím in seinem Haus (Ausland).

K. 52, 5. Die Kleinbauern im Vatns-fjarðardal greifen Gretti »30 Mann« stark an und nehmen ihn gefangen.

Die Dreizahl mit Achtergewicht.

K. 47, 21. Die Mutter Gretti's klagt über das Schicksal ihrer 3 Söhne. Der älteste Atli ist erschlagen, Gretti ist geächtet und braucht, wenn er fällt, nicht gebüsst zu werden, der dritte aber, Illugi, auf dem ihre ganze Hoffnung auf Blutrache beruht, ist noch zu jung, als dass er etwas ausrichten kann.

K. 47, 1. Eine dreifache Nachricht wird dem Gretti bei seiner Rückkehr nach Ísland von Norwegen zuteil, nämlich dass sein Vater gestorben ist, sein Bruder erschlagen, zum dritten aber, dass er selbst über das ganze Land geächtet ist.

K. 50. Gretti fährt als 3. Helfer, als der tüchtigste von allen, mit den beiden Ziehbrüdern Þorgeir Hávarsson und Þormóð Kolbrunarskáld nach den Ólafseyjar, um dort einen Ochsen zu holen.

K. 50 und 51, 1. Þorgils Arason beherbergt den Winter über die 3 grössten Übeltäter und Geächteten bei sich, die beiden Ziehbrüder Þorgeir und Þormóð und als dritten den Gretti.

K. 18—21. In Norwegen verrichtet Gretti 3 Grosstaten, die ihn weit berühmt machen. Er öffnet den Grabhügel des alten Kár und besiegt ihn im Kampf im Grabhügel. Dann tötet er 12 Berserker und erlegt — seine dritte Heldentat — einen Bären (Ausland).

K. 52, 20. Drei Gründe führt Þorbjörg die Dicke für

Gretti's Befreiung an, nämlich damit der Ruhm ihres Mannes Vermund erhöht werde, dann aus Rücksicht auf die Verwandtschaft Hrefna's mit Gretti, zuletzt aber ganz besonders, weil Gretti in vieler Beziehung der grösste Held ist.

K. 93. Der Gesetzessprecher Sturla führt drei Gründe dafür an, dass Gretti der berühmteste Ächter gewesen ist. Erstens ist er der klügste gewesen, weil er in der langen Acht niemals überwältigt worden ist, solange er gesund gewesen ist; zweitens ist er der stärkste in seinem Lande und der glücklichste im Kampf mit Wiedergängern und Spukereien gewesen; drittens aber wurde er, wie kein zweiter Isländer, in Byzanz gerächt.

Zeitbestimmung.

K. 14, 2. Am 3. Morgen sieht Ásmund selbst nach den Pferden und nach der Stute Keingala.

K. 56, 8. Þórir raudskegg bringt erst im 3. Jahr seine finsternen Pläne gegen Gretti zur Ausführung.

K. 60, 1. Im 3. Jahr, nachdem Gretti auf den Fagraskógafjall gekommen ist, fährt er nach Süden in die Moore (Mýrar), um dort zu plündern.

Dreimalige Wiederholung.

Schlichte Wiederholung:

K. 52, 9—11. Nach der Gefangennahme Gretti's durch die Bauern im Vatnsfjardardal wird die Ablehnung von 3 Bauern, Gretti bis zum Thingschluss bei sich zu bewachen, ausführlich erzählt, die aller übrigen nur kurz erwähnt.

Wiederholung mit Achtergewicht:

K. 14. In 3 Jugendstreichen Gretti's wird uns besonders dessen frühentwickelter rachgieriger Charakter geschildert. Als er einmal Gänslein hüten soll, tötet er sie alle. Seinen Vater, dem er der Kälte wegen den Rücken reiben soll, verwundet er mit einem Wollkamm. Seine ganze Grausamkeit aber offenbart er in seinem 3. Streich. Unter den grössten Schwierigkeiten schneidet er der Lieblingsstute seines Vaters, die seiner Obhut anvertraut ist, einen Streifen aus der Rückenhaut und legt ihn nur lose wieder darauf.

K. 17, 21. Beim Wasserausschöpfen aus dem Schiff gibt Gretti eine Probe seiner Stärke und Ausdauer in dreifacher Steigerung. Zunächst müssen 2 Mann die Gefässe, die Gretti füllt, ausleeren, bald 4 Mann; zuletzt beschäftigt er 8 Mann zu gleicher Zeit, da ist das Schiff leergeschöpft (Ausland).

K. 22—24, 7. Gretti tötet nacheinander die 3 Brüder Björn, Hjarrandi und Gunnar unter wachsender Schwierigkeit. Björn verspottet den Gretti und fällt im Holmgang. Hjarrandi überfällt den Gretti, der von Arnbjörn begleitet ist, mit 6 Mann; nur ein Mann entkommt. Gunnar überfällt den Gretti, der allein ist, in einer Schenke in Stärke von 4 Mann; wieder entkommt nur ein Mann. Der 3. Totschlag macht die schlechte Stimmung des Jarls Svein gegen Gretti vollkommen (Ausland).

K. 24. 3 angesehene Männer treten nacheinander beim Jarl Svein für Gretti ein, Þorfinn, der Sohn des Kár, Bersi Skáldtorfuson, und zuletzt bietet Gretti's Bruder Þorstein dromund Busse für dessen Totschlag. Als alles ohne Erfolg ist, greifen alle 3 mit ihrem Gefolge zu den Waffen und erzwingen vom Jarl einen Vergleich (Ausland).

K. 32, 18—23. Dreimal versuchen die Leute des Þórhall den toten Glam in die Kirche zu schaffen. Zweimal misslingt's wegen seiner Schwere; als aber am 3. Tag der Priester mitgeht, ist Glam nicht zu finden. Darauf bestatten sie ihn ohne Weihe im Grabhügel.

K. 32 u. 33. Dreimal wird auf Þórhallstaðir vor dem Wegzug Þórhalls ein Mensch auf geheimnisvolle Weise getötet. Es kommt Glam auf der Schafweide um, ebenso der Schafhirte Þorgaut, der Rinderhirte aber im Kuhstall, ganz nahe beim Haus. Darauf gibt Þórhall sein Gehöft auf.

K. 35. 3 Nächte wartet Gretti auf Glam, den Wiedergänger. In der 1. Nacht ereignet sich gar nichts; in der 2. Nacht tötet Glam Gretti's Pferd und zermalmt diesem alle Knochen. In der 3. Nacht endlich, nach Verlauf eines Drittels, kommt Glam zu Gretti selbst. Glam verflucht Gretti während des Kampfes, wird aber von diesem getötet.

K. 35, 11—12. Dreimal packt Glam den Gretti an seinem Pelz. Das 1. Mal sehr fest; der Mantel bleibt an seiner Stelle; das 2. Mal viel fester, doch der Mantel rührt sich nicht; das 3. Mal aber fasst er mit beiden Händen so fest zu, dass Gretti von seinem Sitz emporgezogen wird, der Mantel aber entzweigt.

K. 50. Den Ziehbrüdern Þorgeir und Þormóð gibt Gretti 3 Proben seiner Kraft. Er hält allein das Boot, als die 2 andern einen Ochsen hineinheben, so fest, dass es nicht schwankt, obwohl er bis zu den Schultern im Wasser steht. Nachdem auf der Rückfahrt die Ruder zerbrochen sind, stösst Gretti 2 Löcher in die Reeling und rudert mit 2 Stangen so stark, dass das Boot in jedem Balken kracht. Dann führt Gretti den Ochsen heim, und als der Ochs nicht mehr gehen kann, trägt er ihn nach Hause.

K. 55—57. Dreimal wird Gretti während seines Aufenthalts auf der Arnarvatnsheide überfallen. Zuerst vom Waldmann Grim, dann vom Waldmann Þórir rauðskegg, jedesmal meuchlings; aber Gretti überwindet beide. Der 3. Überfall geschieht durch Gretti's Todfeind, den Þórir von Garð mit 80 Mann. Doch ohne Erfolg, da Gretti im Rücken durch den mythischen Hallmund gedeckt wird.

K. 59 u. 60. Auch während seines dreijährigen Aufenthaltes auf dem Fagraskógarfjall muss Gretti 3 Kämpfe bestehen und zwar: gegen die 6 Bauern, die ihm seine geraubten Schafe wieder abjagen wollen, dann gegen Gísli Þorsteinsson, schliesslich den gefährlichsten Kampf gegen die Mýramenn, in dem Gretti von 3 Gefährten unterstützt wird.

K. 62, 1—6. Drei Tage nacheinander macht Grím, der Waldmann, einen guten Fischfang; am 1. Tag fängt er hundert Fische, am 2. Tag 200 und am 3. Tag sogar 300 Fische.

K. 62, 1—6. Drei Tage nacheinander stiehlt Hallmund dem Grím die Fische, am 1. Tag 100, am 2. Tag 200 und am 3. Tag 300 Fische. Beim 3. Diebstahl wird Hallmund von Grím schwer verwundet.

K. 64 u. 65. Dreimal nacheinander erscheint am Weih-

nachtsabend (jólatíð) ein Riesenweib in Sandhaugar, um einen Menschen zu rauben, das 1. Mal den Þorstein hvíti, das 2. Mal den besten Knecht. Das 3. Mal schleppt es nach langem Kampf auch den Gretti weg, wird aber von diesem an einer Felsenschlucht schwer verwundet und besiegt.

K. 73 u. 76 u. 78. Dreimal fordert Þorbjörn ǫngul den Gretti auf, die Insel Drangey zu verlassen. Jedesmal weigert sich Gretti. Das 1. Mal bleibt es beim Wortwechsel. Den 2. gewaltsamen, mit List verbundenen Versuch bezahlt der Norweger Hæring mit dem Tode. Die 3. Aufforderung durch Þorbjörn und seine zauberkundige Pflegemutter Þuríð führt zur Katastrophe. Durch Þuríð's Verwünschung gereizt, zerschmettert ihr Gretti mit einem Steinwurf den Schenkel. Dadurch zieht sich Gretti den Hass der Zauberin zu und besiegelt so sein Schicksal.

K. 78, 19. Dreimal scheint es den Bewohnern des Skagafjörð's für den Þorbjörn als Gegner Gretti's übel abgelaufen zu sein, das 1. Mal, als er mit andern auf dem Hegranessting dem unerkannten Gretti Frieden und Schonung schwören muss, dann als beim 2. Versuch Hæring umkommt, am schlimmsten aber, als zuletzt seiner Pflegemutter durch Gretti der Schenkel zerschmettert wird.

K. 79. Dreimal wird der verzauberte Holzklotz der Zauberin Þuríð nach Draugey angeschwemmt. Am 1. und 2. Tag schleudert ihn Gretti ins Meer zurück. Am 3. Tag ist der Klotz dicht bei der Leiter angeschwemmt. Glaum, der trotz des stürmischen Wetters Holz holen muss, schleppt ihn zur Hütte. Diesmal geht der Zauber in Erfüllung. Als Gretti den Klotz spalten will, gleitet die Axt ab und verwundet Gretti tief am rechten Oberschenkel.

K. 74 u. 79 u. 83. Dreimal bringt Glaum durch seine Unachtsamkeit Gretti in grosse Gefahr und Not. Er lässt das Feuer ausgehen, sodass Gretti über den Fjörð schwimmen muss, um Feuer zu holen. Dann bringt er aus Faulheit den verzauberten Klotz und verschuldet so Gretti's Unfall. Endlich zieht

er, wieder aus Bequemlichkeit, die Leitern nicht hoch, sodass Þorbjörn die Insel ersteigen und den halb wehrlosen Gretti, der die 3. Unachtsamkeit Glaum's schon vorausgeahnt hat (K. 79, 10), niedermachen kann.

K. 88. Dreimal werden Þorstein und Spes in ihrem Beisammensein von Sigurð, Spes' Gatten, überrascht; aber nie wird Þorstein gefunden. Einmal hört Sigurð den Þorstein im Gemach der Spes singen; als er nachsucht, wird Þorstein von Spes in einer Kiste verborgen. Ein ander Mal versteckt Spes den Þorstein unter einem Kleiderhaufen und setzt sich darauf. Das 3. Mal täuscht Sigurð eine Reise vor. Er beobachtet selbst Þorstein und Spes beieinander im Schlafgemach und holt sich dann sein Gesinde als Zeugen. Er dringt ins Schlafgemach ein; aber Þorstein entkommt durch eine Falltür im Boden in den Bosphorus. Dies ist das gefährlichste Entkommen gewesen, und Spes selbst hebt die 3. Wiederholung hervor (K. 88, 24).

»Östliches Nordland.«

Die reine Dreizahl.

Svarfd. K. 9, Z. 23. Jeder der Holmgänger soll sich mit 3 Schilden schützen (Ausland).

Svarfd. K. 13, Z. 53. Þorstein lässt als Grenzmarken an 3 Stellen je eine halbe Mark Silber zurück.

Þorl. þ. K. 4 (S. 124). Der Jarl Hákon lässt 3 Knorpelknochen in Sackleinwand binden und sich damit reiben (Ausland).

Glúma. K. 14, Z. 10. Bei einem Spiel wählt sich Glúm als seine 3 zuverlässigsten Freunde einen Geldbeutel, eine Axt und ein Haus aus Baumstämmen.

Glúma. K. 27, Z. 75. Glúm fällt beim Angriff Einar's einen Hügel hinunter und wird nicht verwundet; doch stecken 3 Speere in seinem Schild.

Reykd. K. 12, Z. 78. Áskel will dem Steingrím als Sühne für die Beschimpfung durch Vémund 3 Kleinode geben, ein Schwert, einen Mantel und einen Goldring.

»3 Mark Silber.«

Svarfd. K. 9, Z. 15. Der Berserker Moldi stellt als Holmganggesetz auf, dass derjenige sich mit 3 Mark Silber vom Holmgang loskaufen solle, der verwundet oder kampfunfähig werde (Ausland).

Glúma. K. 4, Z. 53. Der Berserker Ásgaut will sich mit 3 Mark Silber vom Holmgang loskaufen, wenn er verwundet wird (Ausland).

Svarfd. K. 27, Z. 58. Þorkel Skidason bietet dem Karl ómáli 3 Mark Silber als Bussgeld für seinen Vater, um zu erproben, ob er wirklich ein Narr ist.

Ljósv. K. 31, Z. 23. Knút will dem bedürftigen Oddi Grímsson 3 Mark Silber geben lassen; Oddi aber weist sie zurück, weil er mit 12 Mann da ist. Darauf lässt Knút jedem von ihnen 3 Mark Silber geben (Ausland).

Reykd. K. 1, Z. 78. Eystein muss, als er den Preis für die gekauften Leinentücher nicht bezahlt, die ganze Ware zurückgeben und noch 3 Mark Silber zahlen.

Reykd. K. 14, Z. 58. Der Zauberer Steinfinn will nur gegen Zahlung von 3 Mark Silber den Anschlag Vémund's auf die Braut Þóra enthüllen.

3 aurar.

Glúma. K. 25, Z. 20. Der Silberring, auf den Glúm seinen Eid ablegt, soll nicht weniger als 3 aurar wert sein.

3 Personen.

Glúma. K. 7—9. Auf dem Allthing wirbt Glúm um den Beistand von 3 ihm verwandten Häuptlingen aus dem Südviertel.

Ljósv. K. 1, Z. 30. Die Viðarsynir kommen zu dritt zu Ólvir, um dessen Tochter zu rauben, nämlich Sólmund, Eyjólf und Söxólf.

Ljósv. K. 1, Z. 60. Alle 3 zusammen werden zu Hause von Forni und Arnor wegen der verweigerten Zahlung an den Norweger Sigurð vor Gericht geladen.

Reykd. K. 5, Z. 80—87. Vémund entbietet 3 Männer zur Begleitung Hanef's zum Schiff, den Þórir, den Ljót und den Þórodd.

Reykd. K. 18, Z. 2. Drei Brüder besitzen das Schiff, das in einem Sommer in den Hafen von Húsavík kommt, Vagn, Nafar und Skefil.

Reykd. K. 24, Z. 13. Þorlaug soll 3 Männer gehabt haben, den Víga-Skúta, Eldjarn und Arnor.

3 Mann gefallen.

Svarfd. K. 26, Z. 82. In seinem Todeskampfe erschlägt Karl noch 3 Mann des Skíði.

Reykd. K. 14, Z. 75. Beim Kampfe an der Þverá fallen vom Gefolge Vémund's 3 Mann.

Reykd. K. 18, Z. 142. Im Kampf bei der gerichtlichen Vorladung des Grim fallen alle 3 Norweger, die Brüder Vagn, Nafar und Skefil.

»Selbdritt.»

Svarfd. K. 21, Z. 35. Ljótólf kommt »selbdritt» zum Kampf zwischen Klaufi und Hæring und verbündet sich mit Hæring.

Svarfd. K. 23, Z. 142. Skoði kommt dem Ljótólf in der höchsten Not im Kampf gegen Karl und Klaufi »selbdritt» zu Hilfe.

Glúma. K. 19, Z. 33 u. 45. Vígfús greift den Bárð beim Holzholen »selbdritt» an.

Zeitbestimmung.

3 Tage oder 3 Nächte.

Glúma. K. 8, Z. 44. Glúm verbirgt sich nach der Ermordung des Sigmund 3 Nächte bei seinem älteren Bruder vor den Bluträchern.

Ljósv. K. 9, Z. 15. Nachdem Vøðu-Brand 3 Nächte bei dem Þorkel auf Krossavík gewesen ist, bittet er ihn um Aufnahme für den ganzen Winter.

Ljósv. K. 28, Z. 38. Als kein günstiger Wind für die Reise in die Verbannung kommt, schlägt Þorvarð vor, 3 Tage zu fasten und dann zu losen, wer vom Schiff gehen müsse.

Svarfd. K. 7, Z. 30. Der Berserker Moldi fordert den Jarl Herroð auf 3 Nächte nach dem Julfest zum Holmgang.

Svarfd. K. 7, Z. 85. Ebenso fordert er den Þorstein auf 3 Nächte nach dem Julfest zum Holmgang (Ausland).

Ljósv. K. 16, Z. 62. Þórir Helgason fordert den Guðmund nach einer Frist von 3 Nächten zum Holmgang.

3 Wochen.

Ljósv. K. 18, Z. 5. Þórir Helgason kommt trotz 3-jähriger Verbannung im nächsten Frühjahr nach Ísland zurück, als es noch 3 Wochen bis zum Sommer sind.

3 Sommer oder 3 Winter.

Svarfd. K. 10, Z. 15. Þorstein will 3 Winter beim Jarl Herrǫð bleiben, dann wählen, ob er das Jarltum übernehmen will oder nicht (Ausland).

Svarfd. K. 17, 50. Grís und Klaufi sind 3 Sommer auf Wikingfahrten (Ausland).

Svarfd. K. 19, 70. Auf der Hochzeit des Grís tut Karl der Rote das Gelübde, innerhalb einer Frist von 3 Wintern den Ljótólf der Feigheit anzuklagen.

Svarfd. K. 25, Z. 17. Nachdem Karl den Geiri hat erschlagen lassen, vergehen noch 3 Winter in Ruhe.

Svarfd. K. 27, Z. 25. Der zwölfjährige Karl ómáli fängt sich ein 3 Winter altes, ungezähmtes Pferd und reitet zur Pferdehatz.

Svarfd. K. 28, Z. 108. Ljótólf soll 3 Winter die Güter des Karl ómáli verwalten, bis dieser vom Auslande zurückkehrt.

Svarfd. K. 31, Z. 15. Zum zweitenmal ist Karl ómáli 3 Winter auf Wikingfahrten (Ausland).

Glúma. K. 23, 10. Vígfús ist vor dem Kampf am Rísateig 3 Winter in der Verbannung gewesen.

Glúma. K. 28, 22. Glúm lässt sich taufen und lebt danach noch 3 Winter.

Die Zahl »30«.

Ljósv. K. 14, 136. Bei der Ausübung der Frohnung (féránsdóm) durch Guðmund bei Akra-Þóri entdeckt der Schafhirt in einem Stall nahezu 30 Böcke, die Þóri Helgason als sein Eigentum gezeichnet hat und deshalb von Guðmund angeklagt worden ist.

»30 Mann.«

Svarfd. K. 21, 9. Als Ljótólf dem Karl und Klaufi, die ihm seine Geliebte Yngvild weggenommen haben, begegnet, hat er 30 Mann bei sich.

Svarfd. K. 24, 52. Gerade als Karl den Skíði am Schwanz seines Pferdes hinter sich herschleift, sieht er 30 Mann nach dem Gehöft des Ljótólf, von wo sie eben kommen, reiten.

Svarfd. K. 26, 60. Als Karl die Norweger und Gunnar nach dem Schiff geleiten will, wird er von Ljótólf mit 30 Mann überfallen.

Glúma. K. 4, 23. Eyjólf begleitet den Þorstein mit 30 Mann nach Uppland gegen den Berserker Ásgaut zum Holmgang (Ausland).

Glúma. K. 16, 30. Víga-Skúta rüstet sich mit 30 Mann zum Überfall gegen Glúm.

Ljósv. K. 6, 8. Guðmund war gewohnt, mit 30 Mann jeweils zu seinen Bauern zu Besuch zu kommen.

Ljósv. K. 26, 60. Þorgerð, die Witwe Halldór's und Schwägerin des Þorvarð, bietet diesem Zelte, Holz und Obdach für 30 Mann an.

Reykd. K. 5, 124. Hrói sammelt gegen die 18 Mann des Vémund eine Mannschaft von 30 Mann.

Reykd. K. 6, 19. Áskel kommt mit 30 Mann, um den Streit zwischen Hrói und Vémund beizulegen.

Reykd. K. 6, 26. Ebenso kommt Þórhall von Hafrafellsunga mit 30 Mann zu ihnen.

Reykd. K. 16, 40. Steingrim überfällt den Vémund und Áskel mit 30 Mann.

Reykd. K. 26, 48. Skúta und Arnor überfallen den Glúm mit 30 Mann.

Die Zahl »300.«

Svarfd. K. 29, 20. Karl ómáli verkauft die Yngvild in Dänemark für 300 Silber als Magd (Ausland).

Svarfd. K. 30, 30. Karl kauft Yngvild für 300 Silber wieder zurück (Ausland).

Reykd. K. 1, 51. Þorstein bolstǫng verkauft dem Eystein 300 Leinwandtücher und Kleider.

Reykd. K. 9, 11. Steingrím hat 300 einlit für das Holz des Norwegers geboten.

Glúma. K. 25, 12. Glúm, Ásgrím und Gizor kommen mit 300 Mann zur Hochzeit des Má.

Ljósv. K. 26, 32. Eyjólf kommt mit nahezu 300 Mann zum Austrag des Prozesses auf das Thing.

Die Dreizahl mit Achtergewicht.

Familienangaben.

Þorl. þ. K. 2. Þorleif ist der dritte und jüngste Sohn des Ásgeir und wird in allen Dingen als besonders tüchtig geschildert.

Glúma. K. 5, 15. Glúm ist der dritte und jüngste Sohn des Eyjólf.

Fälle verschiedenen Inhalts.

Þorl. þ. K. 5, 33. Als Þorleif in der Verkleidung eines Bettlers das letzte Drittel seines Spottgedichtes auf den Jarl Hákon spricht, kämpfen alle Waffen in der Halle gegen die Menschen und töten viele (Ausland).

Reykd. K. 13, 15. Steingrím schickt seinen Aufseher Hrafn nach 3 Höfen, um seine Freunde zusammenzurufen, zuletzt nach Galmaströnd zu seinen Verwandten Stein und Helgi.

Zeitangabe.

Vall. K. 3, 62. Guðmund prophezeit dem Halli, dass vor der 3. Winternacht seine Locken blutigrot aussehen werden. Die Prophezeiung trifft ein.

Dreimalige Wiederholung.

Schlichte Wiederholung:

Glúma. K. 13, 22. Má will dem Ingólf »dreimal« mitteilen, ob seinem Vater Glúm Ingólf's Dableiben missfällt.

Glúma. K. 14, 8. Má redet eindringlich dreimal mit Ingólf wegen seiner Gänge von Haus weg, doch ohne Erfolg.

Glúma. K. 24, 73. Glúm soll in drei Tempeln im Eyja-fjörð den Eid ablegen, dass er den Þorvald krók nicht erschlagen hat.

Glúma. K. 25, 30. Glúm leistet diesen Eid dreimal im Djúpadal, auf dem Gnúpafell und an der Þverá.

Ljósv. K. 2, 20. Þorgeir will den Sölmund auf 3 Herbstthingen für unverletzt erklären lassen.

Ljósv. K. 18, 1—15. Dreimal kehrt Þóri Helgason trotz dreijähriger Verbannung jeweils im Frühjahr nach Ísland zurück, bis seine Verbannung um ist.

Wiederholung mit Achtergewicht:

Svarfd. K. 3 u. 4. Drei Sommer nacheinander fahren die beiden Brüder Þórólf und Þorstein zusammen auf Wikingfahrten und haben steigenden Erfolg. Im 1. Sommer haben sie gemeinsam ein Lastschiff, im 2. Sommer fahren sie mit 2 Lastschiffen aus und kehren mit 5 Schiffen heim. Im 3. Sommer besitzen sie 12 Schiffe und eine Menge Vermögen. Im 3. Herbst begrüßt der alte Þorgný zum ersten Mal wieder seit langem seinen Sohn Þorstein bei der Rückkehr (Ausland).

Svarfd. K. 7. Dreimal kommt der Berserker Moldi zum Jarl Herroð auf das Julfest. Als er das 3. Mal ankommt, ist Þorstein in der Halle des Herroð, übernimmt, als Moldi die Tochter des Herroð zum Weib oder ihn selbst zum Holmgang fordert, diesen Holmgang und besiegt den Berserker (Ausland).

Svarfd. K. 23. Dreimal entbrennt der Kampf zwischen Ljótólf und Karl dem Roten, nachdem der Wiedergänger Klaufi, mit dem Kopf unter dem Arm, dem Ljótólf dreimal den Rückzug verlegt. Beim 3. Kampf aber wehrt Skíði mit einem Feuerbrand die Angriffe des Klaufi ab und rettet Ljótólf.

Svarfd. K. 23. Dreimal fordert der Wiedergänger Klaufi den Karl und seine Mannen zum Rachekampf auf, und zwar durch Gesangsweisen. Klaufi führt den Karl in das Haus des Verräters Gris, den Karl erschlägt. Dann führt er Karl mit seinen Leuten zum Kampf gegen Ljótólf und weicht vor dem 3. Kampf den Ljótólf dem Schicksal. Aber Skíði vereitelt mit seinem Feuerbrand die Zaubermacht des Wiedergängers.

Svarfd. Dreifach beweist der zwölfjährige Karl ómáli, dass er zum Manne und zur Vatterrache gereift ist. Er reitet

auf einem dreijährigen, ungezähmten Pferd zum Pferdekampf. Dann zerschmettert er die silberbeschlagene, ihm als Bussgeld für seinen Vater angebotene Axt des Þorkel Skíðason auf einem Stein. Als Þorkel ihm schliesslich einen Beutel mit 3 Mark Silber als Bussgeld anbietet, schlägt er ihm diesen Beutel in's Gesicht.

Svarfd. K. 28 u. 30 u. 31. Dreifach rächt sich Karl ómáli an Yngvild, weil sie ihren Mann Skíði aufgereizt hat, Karl's Vater zu erschlagen, und fragt sie höhnend dabei, ob die Scharte in der Lippe des Skíði voll werde. Er schlägt ihren Söhnen den Kopf ab und jagt ihren Mann Skíði aus dem Land. Doch ihr Trotz bleibt derselbe (K. 28). Dann verkauft er sie als Magd für 300 Silber und kauft sie nach 3 Wintern, nur noch von einem Lumpen bedeckt, zurück. Ihr Stolz ist noch nicht gebrochen (K. 30). Zuletzt verkauft er sie zum zweitenmal für 600 Silber und nach 3 Wintern wieder zurück. Sie kommt ganz nackt und blutig geschlagen zurück. Da fällt sie Karl weinend um den Hals. Dieser lässt sie aufs beste pflegen und stellt dann an sie die alte Frage. Sie antwortet, dass die Scharte nie voll werden könne. Jetzt ist ihr Stolz gebrochen, und Karl mit seiner Rache zufrieden (K. 31) (Ausland).

Ljósv. K. 21. Drei Träume beherrschen den Ausgang der Guðmundar saga. Guðmund träumt, dass ihm immer auf der dem Gehöft in Oxará zugewendeten Schulter der Kopf des toten Þorkel erscheint; dies jagt ihm grosse Furcht ein. Dann träumt dem Einar, Guðmund's Bruder, dass er einen mächtigen Stier nach Mǫðruvellir, dem Wohnort Guðmund's, in jedes einzelne Haus und zuletzt auf den Ehrensitz habe kommen sehen, wo er tot niedergefallen sei. Zuletzt hat Þórhall vom Eyjafjörð einen Traum, den er auf den Rat des Traumdeuters Drauma-Finni dem Guðmund erzählt. Guðmund trinkt darauf ganz heisse Milch und stirbt daran.

Ljósv. K. 32. Der Sklave Greip beschmutzt beim Ritt seines Herrn Þórarin Kleider und wird von ihm geschlagen. Greip verlangt frech Busse für den Schlag. Þórarin schlägt ihn

noch einmal; da sagt Greip, nun müsse er zwei Schläge bezahlen, aber den 3. Schlag wolle er nicht abwarten. Als Þórarinn nun sein Schwert ziehen will, erschlägt ihn Greip.

Reykd. K. 1. Dreimal fordert Þorstein bolstong das Geld für 300 Leinwandtücher und Kleider, die er dem Eystein aus Raufarskriða verkauft hat. Das 3. Mal fordert er den Eystein zum Holmgang heraus, der für Eystein unglücklich verläuft. Eystein muss die ganze Ware zurückgeben und noch 3 Mark Silber zahlen.

Reykd. K. 9 u. 11—12. Dreimal beleidigt Vémond den Steingrím. Er nimmt ihm durch Betrug das Holz weg, das Steingrím schon gekauft hat (K. 9). Ebenso holt er sich bei dem Órnólf 2 schöne, von Steingrím schon gekaufte Ochsen und behält sie für sich (K. 11). Schliesslich dingt er den Þorgeir smjörhring, dass er bei einer Pferdehatz dem Steingrím mit einem angebratenen Schafskopf ins Gesicht stösst. Dies ist die gröbste, persönliche Beleidigung; die Folge ist der offene Kampf (K. 12).

Reykd. K. 10—12. Dreimal bemüht sich Áskel um die Vermittlung zwischen Vémond und Steingrím. Die beiden ersten Male mit Erfolg (K. 10 u. 11). Doch das 3. Mal misslingt's, trotzdem Áskel dem Steingrím 3 Kostbarkeiten (Schwert, Mantel und Goldring) geben will; denn die Beleidigung traf zu persönlich (K. 12).

Reykd. K. 13. Dreimal überfällt Vémond seine Feinde, die trotz Verbannung in Ísland geblieben sind. Zunächst mit 3 Mann den Gnúp beim Fischen, der auch 3 Mann stark ist und einen Fuss verliert. Wieder 3 Mann stark den Stein, der im Kampfe fällt, und schliesslich, aber diesmal ohne Unterstützung, den Hrafn bei der Pferdeschur, der einen Arm einbüsst.

Reykd. K. 23. Eyjólf erinnert den Víga-Skúta dreimal an die Vorbereitung des Prozesses gegen Bjarni wegen des Mordes an seinem Vater Þormóð. Das 1. Mal nimmt Skúta es gern an; das 2. Mal meint er, dass sich Gegenklagen im Prozess finden würden; das 3. Mal will er selbst Rache für Þormóð nehmen.

Eyjólf ist damit nicht einverstanden, übernimmt selbst das Rächeramt und erschlägt Bjarni.

Reykd. K. 19 (Schluss) u. 20. Dreifache Rache nimmt Víga-Skúta für den Tod seines Vaters Áskel. Er erschlägt 2 Männer, die an der Fahrt Steingrim's gegen Áskel teilgenommen haben, und als 3. Opfer den Mörder seines Vaters, den Þórir flatnef, auf dem Thing.

Reykd. K. 21 u. 22, 27 u. 28; 29. Dreimal machen Þorgeir und Þorberg, zunächst jeder für sich, Anschläge auf Víga-Skúta. Zweimal dingt Þorgeir Mörder gegen Skúta und lässt sie durch Þorberg über die Ausführung des Anschlags unterrichten. Beidemale ohne Erfolg (K. 21 u. 22). Ebenso schickt Þorberg zweimal auf eigene Faust verkleidete Meuchelmörder dem Víga-Skúta ins Haus. Auch ihm misslingen beide Anschläge unter grossen Geldverlusten (K. 27—28). Das 3. Mal vereinigen sich beide zum offenen Angriff auf Víga-Skúta. Doch Víga-Skúta fügt ihnen Verluste zu und entkommt. Darauf steht Þorgeir von weiteren Versuchen ab (K. 29).

Ostland.

Die reine Dreizahl.

Dropl. K. 9. Helgi Ásbjarnarson schickt den Þorgrím auf 3 Höfe, um Hilfe für den Überfall auf Helgi Droplaugarson zu holen.

Hrafnk. K. 10. Sam reitet mit einem Begleiter, aber mit 3 Pferden zu Þorgeir Þjóstarsson.

3 Mark Silber.

Dropl. K. 14. Hrafinkel bestraft den Ingjald mit 3 Mark Silber, weil er dem Grim zur Flucht verholfen hat.

»Und 3 andere.«

Vápnf. K. 2. Eines Abends meldet der Schafhirt dem binden Þorstein, dass der beste Widder »und 3 andere« verschwunden sind.

3 Personen.

Þorst. stang. S. 75, 6. Þorstein Þórarinsson arbeitet besser als 3 andere Männer für die Wirtschaft seines Vaters.

Dropl. K. 6. Den Prozess um den Totschlag des Björn und seine Bestattung schlägt Helgi Droplaugarson durch 3 Zeugen dafür, dass Björn mit Erde bedeckt worden ist, nieder.

3 Mann stark.

Vápnf. K. 5. Der Christ Þorleif kommt 3 Mann stark mit seinem Schiff in den Reyðarfjörð.

Vápnf. S. 65, 10. Als Bjarni an dem Nachtquartier des Þorkel Geitisson vorbeizieht, lässt er seine Mannschaft immer drei und drei nacheinander in der gleichen Spur gehen, damit es scheine, als ob nur 3 Mann vorbeigezogen seien.

Dropl. K. 12. 3 Mann stark begibt sich Grím mit seinen Ziehbrüdern auf die Rachefahrt.

»Selbdritt.»

Vápnf. K. 6. Die Witwe Þorgerð lädt den Broddhelgi »selbdritt» zu sich ein.

Vápnf. S. 61, 12. Bjarni Broddhelgason wird, als er »selbdritt» nach einer Seenhütte reitet, von Þorkel Geitisson überfallen.

3 Mann gefallen.

Þorst. stang. S. 81, 1. Nachdem Þorstein stangarhogg dem Bjarni 3 Knechte erschlagen hat, fordert Raunveig ihren Mann Bjarni zur Rache auf.

Þorst. Sið. S. 217, 2. In der Schlacht gegen den Ireukönig Brján fallen 3 Bannerträger des Jarls Sigurð, alle 3 Söhne eines Mannes (Ausland).

Zeitangabe.

Dropl. K. 4. Nach der missglückten Fahrt zum Vápnafjörð kommen Helgi und Grím erst nach Hause, als ein Drittel der Nacht schon verstrichen ist.

Dropl. K. 9. Þórarin moldoxi lässt dem Helgi Ásbjarnarson sagen, dass Helgi Droplaugarson nach Verlauf von 3 Nächten über das Gebirg ziehen wird.

Þorst. Sið. S. 216, 19. Der Jarl Sigurð hält sich 3 Monate ruhig auf den Orkney-Inseln auf (Ausland).

Þorst. K. 7 (S. 15, 12). Broddhelgi ist 3 Winter alt, als sein Vater Þorgils erschlagen wird.

Gunn. S. 196, 12. Ásbjörn vegghamar bleibt nahezu 3 Winter als Arbeiter bei den Korekssöhnen.

Dropl. K. 7. Auf der Fahrt nach den Færeyjar hat Droplaug ihren 3 Winter alten Sohn Herjólf bei sich.

Þorst. Síð. S. 217, 33. Nach einem Auslandsaufenthalt von 3 Wintern, kehrt Þorstein nach Ísland zurück (Ausland).

Die Zahl »30«.

Hrafnk. K. 3. In einer Nacht verschwinden dem Schafhirten des Hrafnkel nahezu 30 Mutterschafe.

»30 Mann.«

Gunn. K. 6. Zur Verteidigung gegen die gewaltsame Haus-suchung durch ihren Bruder Bjarni Broddhelgason, entbietet Þordís 30 Mann zu sich.

Dropl. K. 9. Þorkel Geitisson sammelt 30 Mann, um zu Flosi von Svínafell zu ziehen.

Dropl. K. 13. Ketilorm begleitet den Helgi Ásbjarnarson vom Lambanessting mit 30 Mann nach Haus.

Die Dreizahl mit Achtergewicht.

Familienangaben.

Þorst. K. 1. Þorstein hvíti hat 3 Söhne, Óunnd, Þórð und als 3. den Þorgils. Dieser wird als besonders hoffnungsvoller Mann geschildert und übernimmt nach seines Vaters Erblindung die Leitung des Gefolges (K. 2).

Dropl. K. 3. Hallstein und Þorgerð haben 3 Söhne, Þórð, Þorkel und Eindriði. Eindriði ist aber bereits gestorben, als sie nach Irland kommen (K. 8) (Ausland).

Dropl. K. 2. Þíðrandi und Yngvild haben 3 Töchter, Jóreiþ, Hallkatla und als 3. Gróa. Letztere spielt später eine bedeutende Rolle (K. 3) unmittelbar vor und nach der Ermordung des Þorgrím und rettet den Grim vom Scheintod (K. 11).

Sonst die 3. Person betont.

Dropl. K. 10 (S. 162, 9). Sigurð ist der drittbeste Kämpfer im Gefolge des Helgi Ásbjarnarson.

Dropl. K. 15. Finngeir, der den Grím in Uppland aufgenommen hat, ist der dritte Bauer, den der Wiking Gaus von

seinem Gut durch Holmgang jagen will. Doch Grim übernimmt diesen Holmgang (Ausland).

Dreimalige Wiederholung.

Schlichte Wiederholung:

Dropl. K. 10. In der Nacht vor dem Überfall wird Helgi Droplaugarson von bösen Träumen »dreimal« aus dem Schlaf gestört.

Wiederholung mit Achtergewicht:

Vápnf. K. 4 u. 5; 6 u. 7. Durch 3 Streitsachen verschlechtert sich das freundschaftliche Verhältnis zwischen Broddhelgi und Geiti bis zum offenen Bruch. Der erste Streit geht um das Vermögen des Norwegers Hrafn (K. 4 u. 5). Die beiden anderen Streitfälle vertiefen den Riss und verlaufen beide in dreifach gesteigerten Wiederholungen. Dreimal fordert Geiti das Vermögen seiner Schwester Halla, die sich von Broddhelgi trennt, ohne Erfolg von letzterem zurück. Zuletzt, auf dem Allthing, muss er der Übermacht des Helgi weichen. Doch Geiti lässt es in seiner Friedensliebe auf sich beruhen (K. 6). Den Ausschlag gibt erst, bezeichnend für Geiti, eine ihm fremde Sache, nämlich der Streit um Weide- und Waldbesitz zwischen Þórð und Þormóð, in den Geiti und Broddhelgi als Beschützer der Gegner verwickelt werden. Broddhelgi verfißt als Thinghüuptling in rücksichtsloser, wieder dreifach gesteigerter Weise, die Rechte des Þórð, seines Schützlings. Zweimal erleidet Þormóð schweren Schaden, den ihm Geiti aus eigenen Mitteln teilweise ersetzt. Als schliesslich Þormóð mit seinen 3 Freunden nach Helgi's Gehöft kommt, um seine Rechte geltend zu machen, wird er selbst und einige Begleiter von Helgi getötet. Nur durch eine List gewinnt Geiti die Leichen zur Bestattung, kann aber keine Genugtuung für den Totschlag erhalten (K. 7). Broddhelgi steht jetzt auf der Höhe seiner Macht; aber jetzt beginnt sein Stern zu sinken.

Vápnf. K. 10—12. Dreimal wird Geiti aufgefordert, gegen Broddhelgi anzukämpfen. Wegen seiner Untätigkeit verschmäht Guðmund Freundschaftsgeschenke von ihm. Dann drohen Geiti's

Thingleute, ihn zu verlassen, wenn er nicht gegen Broddhelgi Abhilfe schaffe. Geiti erwidert nichts darauf. Aber auf Olvi's des Klugen ironische Frage, ob man sich diese Übergriffe Helgi's alle nur so gefallen lassen solle, antwortet Geiti: »Bis jetzt ist es so gewesen«. Damit bekundet er seinen festen Entschluss, seinerseits gegen Helgi vorzugehen.

Vápnf. K. 10—13. Dreimal zeigt es sich vor der Katastrophe des Broddhelgi, wie ihn seine »hamingja« verlässt. Er zahlt dem Guðmund nicht die ausbedungenen Geldsummen für geleistete Hilfe und verliert so dessen mächtige Freundschaft. Geiti bewirbt sich um Guðmund's Freundschaft, gewinnt sie aber nicht. Dann lädt Helgi den Þórarin Egilsson zu sich zu Gast. Dieser zieht aber Geiti's Gastfreundschaft vor. Trotzdem schickt ihm Helgi am andern Tag aus Freundschaft 5 prächtige Stuten, welche Þórarin auf Geiti's Zureden zurückschickt. Diese tiefe Beleidigung nimmt Helgi ruhig hin. Kurz vor dem Ausritt zum Entscheidungsthing endlich weissagt ihm seine Amme aus ihren Träumen den sicheren Tod durch die Hand des Geiti. Helgi verlässt sie darauf zornig.

Þorst. stang. 82, 5—84, 15. Dreimal versucht Þorstein stangarhogg sich vom Zweikampf mit Bjarni loszureden. Zunächst gleich bei der Herausforderung (82, 5). Dann nochmals, nachdem die ersten Schilde zerhauen sind (82, 15). Als auch zwei neue, von Þorstein beigebrachte Schilde zerhauen sind, und beide schutzlos dastehen, möchte es Þorstein zum 3. Mal versuchen, überlässt es aber der Entscheidung des Bjarni. Jetzt stellt auch Bjarni wirklich den Kampf ein.

Þorst. stang. 83, 1—84, 10. Dreimal unterbricht Bjarni den Zweikampf mit Þorstein stangarhogg, und dreimal zeigt sich Þorstein als edler, aufrichtiger Gegner. Als Bjarni nach langem Kampf Durst bekommt, lässt ihn Þorstein ruhig am Bach trinken (83, 5). Als dem Bjarni später das Schuhband lose wird, lässt Þorstein es ihn festknüpfen, ohne die für ihn vorteilhafte Stellung zu einem Überfall zu benützen (83, 10). Als endlich beide ohne Schutz Waffen stehen, Bjarni aber den ersten Hieb hat, beendet

er in dankbarer Anerkennung des offenen Charakters Þorstein's den Zweikampf.

Gunn. K. 5. Dreimal hält Þorkel Geitisson mit steigendem Argwohn bei Sveinki eine Haussuchung nach Gunnar ab. Bei der 1. Haussuchung ist Gunnar im Hausflur unter Torf versteckt. Sveinki lässt ihn aber entschlüpfen und verbirgt ihn unter einem kleinen Boot am Strand. Natürlich hat Þorkel bei der 2. Haussuchung wieder keinen Erfolg und reitet weg. Sveinki holt jetzt den Gunnar vom Boot hervor, versteckt ihn im Heu und ist gerade dabei, die Spuren des Verstecks zu verwischen, als Þorkel unerwartet zurückkehrt und droht, den Sveinki zu erschlagen, wenn er eine Spur von Gunnar entdecke. Doch auch die 3. plötzliche Haussuchung ist ohne Erfolg.

Gunn. K. 5. Dreimal ist Gunnar in grösster Gefahr, während seines Aufenthaltes bei Sveinki von Þorkel entdeckt zu werden. Einmal bei der 1. Haussuchung unter dem Haufen Torf im Hausflur. Dann im 2. Versteck unter dem Boot. Sveinki erbietet sich, das umgestürzte Boot zu untersuchen, aber Þorkel stösst mit seinem Speer unter das Boot und verwundet den Gunnar am Schenkel. Nur dadurch, dass Sveinki, noch unter dem Boot, sich selbst mit seinem Messer eine Wunde beibringt, wird der Verdacht Þorkels abgelenkt. Die 3. Haussuchung Þorkels ist durch sein unerwartetes Zurückkommen und seine argwöhnische Gereiztheit die gefährlichste, verläuft aber doch ohne Erfolg.

Dropl. K. 4—6. Dreimal tritt Helgi Droplaugarson dem Helgi Ásbjarnarson mit steigendem Erfolg in Prozessen entgegen. Zunächst verschafft Helgi Droplaugarson dem Hrafinkel wieder sein Godentum, das Helgi Ásbjarnarson nicht wieder hat herausgeben wollen. Dann zwingt er Þórð, den Schützling des Helgi Ásbjarnarson, dem Þorgeir für gestohlene und gemolkene Mutter-schafe reiche Entschädigung zu zahlen. Dieser Erfolg des Helgi Droplaugarson wird besonders betont durch den dreimaligen Versuch Þorgeir's sein Recht zu erlangen, nämlich zuerst durch eigene Forderung, dann durch Vermittlung des Helgi Ásbjarnar-

son, beidemale ohne Erfolg. Erst der 3. Versuch bei Helgi Droplaugarson hat durchschlagenden Erfolg. Der 3. Prozess, in dem sich beide Helgi auf dem Allthing gegenüberstehen, richtet sich in einer Totschlagsklage gegen Helgi Droplaugarson selbst. Der Prozess selbst ist wieder dreigeteilt mit Steigerung. Zunächst klagt Helgi Droplaugarson gegen den Björn wegen Ehebruch, dann Helgi Ásbjarnarson gegen Helgi Droplaugarson wegen Ermordung des Björn und drittens nochmals Helgi Ásbjarnarson gegen Helgi Droplaugarson, weil er den Leichnam des Björn in die See geworfen und nicht in Erde bestattet habe. Auf diesem letzten Vergehen steht als Strafe die strenge Acht (Waldgang). Doch auch hier geht Helgi Droplaugarson als Sieger hervor. Mit 3 Eideshelfern schlägt er den Prozess nieder.

Dropl. K. 6. Dreimal sucht Helgi Droplaugarson gegen Björn auf Snotrunes seine Rechte zu wahren. Zweimal bittet er ihn, seine Besuche bei Þordís, Helgi's an Þorstein verheirateter Verwandten, einzustellen. Das 1. Mal gibt ihm Björn gar keine, das 2. Mal eine abschlägige Antwort. Nachdem Þordís durch Björn schwanger geworden ist, fordert Helgi von ihm Busse und tötet Björn, als er sie verweigert.

Hrafnk. K. 3. Dreimal sucht Þorbjörn Genugtuung für seinen von Hrafnkel getöteten Sohn Einar zu erlangen. Zunächst fordert er selbst von Hrafnkel Bussgeld in der Höhe, wie es von Schiedsrichtern festgesetzt wird, lehnt aber die Altersversorgung, die ihm Hrafnkel als Almosen geben will, ab. Þorbjörn bittet dann seinen Bruder Bjarni als den Nächstverwandten Einar's, die Bussklage gegen Hrafnkel zu übernehmen; doch dieser lehnt ab. Nach langem Drängen Þorbjörns übernimmt endlich Bjarni's Sohn Sam den Prozess gegen Hrafnkel und führt ihn mit Erfolg durch.

Þorst. Síð. K. 2 (S. 218 u. 219). Dreimal lässt Þórhadd an 3 aufeinanderfolgenden Herbstern seinem Schwiegersohn Hauk Vieh vom Gebirge wegtreiben und als Entgeld für einen ihm bei der Erbschaftsteilung nicht überlassenen wertvollen Kessel schlachten, und zwar die beiden ersten Mal je 5 Ochsen und 30 Widder, im 3. Herbst aber 10 Ochsen und 100 Widder.

Alle diese Fälle der Dreiheit müssen auf jeden einen starken Eindruck der Stilisierung machen. Im Verlaufe der Aufzählung zeigten sich oft verwandte Züge in den Beispielen, welche einheitlich zusammengestellt, den Eindruck der Stilisierung noch verstärken, vielleicht sogar die Gesetze, die dabei wirksam sind, erkennen lassen.

In folgender Zusammenstellung werden die Beispiele nur mit den Belegstellen der Sagatexte gegeben.

Drei als Verhältniszahl.

Ein Drittel des Vermögens: Njála 2, 11. — Laxd. 27, 5.

Drei als reine Zahl:

3 Feuer: Njála 103, 5. — Vatnsd. 46.

3 Ringe: Njála 88, 3 u. 10. — Flóam. 16. — Grett. 7, 9.

3 Kleinode: Njála 23, 3. 70, 11. 147, 12. — Flóam. 16. — Harð. 15 (S. 46). — Bjarn. 12 (S. 27). — Gunnl. 7, 11. — Laxd. 20, 21. — Hallfr. 9 (S. 104). — Reykd. 12, 78.

3 Schiffe: Flóam. 3. — Harð. 17 (S. 52). 27 (S. 85). — Heið. 11 (S. 308). — Eg. 19, 13. 69, 1. — Eyrb. 44, 2. — Laxd. 40, 25. — Gisl. 24, 7. — Njála 155, 15 (30 Schiffe).

3 Wunderzeichen: Njála 156, 1—6. — Flóam. 20, 21. — Harð. 35 (S. 104). — Eyrb. 54, 6—9. — Vatnsd. 36. — Grett. 32—33. 64—65. — Ljósv. 21.

3 Lebensepisoden: Gunnl. 5, 7—17. — Eg. 85. — Grett. 14.

3 Ehen: Njála 9—77 (Hallgerð). — Laxd. 19, 33—34 (Hrút). — Fóstbr. 6 (þorkel). — Reykd. 24, 93 (þorlaug).

3 Gründe: Harð. 40 (S. 117). — Grett. 52, 20. 93.

3 Mark Silber:

als Geschenk: Flóam. 12. — Gunnl. 3, 6. — Heið. 10 (S. 302). — Ljósv. 31, 23.

als Kaufpreis: Eg. 80, 17. — Laxd. 12, 16. 24, 8. 82, 1.

für Unterstützung: Njála 49, 8. 134, 20. 138, 13. — Laxd. 80, 7. — Reykd. 14, 58.

als Bestechungssumme: Flóam 19, 32. — Eyrb. 32, 6. — Laxd. 14, 36. — Gullþ. 10. — Grett. 51, 11 59, 5.

als Strafe: Njála 8, 4. 142, 68. — Bjarn. 17 (S. 37). — Reykd. 1, 78. — Dropl. 14.

als Wergeld: Svarfd. 27, 58.

als Gesetzessprecherlohn: Njála 105, 6.

als Holmgangslösegeld: Gunnl. 14, 25. — Svarfd. 9, 15. — Glúma 4, 53. — Korm. 1 (3 Mark *Gold*).

3 aurar: Hallfr. 9 (S. 104). Korm. 8 (Str. 24). — Glúma 25, 20.

300 Silber: Bjarn. 34 (S. 73). Gisl. 21, 1. 30, 17. — Fóstbr. 5. — Svarfd. 29, 20. 30, 30.

300 Ellen: Eyrb. 39, 5. — Gisl. 22, 10. — Reykd. 1, 51. 9, 11.

30 Hundert Ellen: Laxd. 20, 19. — Grett. 59, 16.

3 Tiere: Heið. 12 (S. 308). — Eyrb. 30, 10. — Laxd. 45, 2. — Hrafnk. 10. — Eg. 81, 50. — Fóstbr. 5.

30 Tiere: Harð. 19 (S. 61). — Baud. 10. — Gisl. 16, 5. — Háv. 23. — Ljósv. 14, 136. — Hrafnk. 3. — Þorst. Síð. 2 (S. 218 u. 219).

3 Menschen zu einer Gruppe vereinigt: Flóam. 24. — Gunnl. 4, 4. 9, Str. 5. 9, 6. — Bjarn. 2 (S. 4). — Hóensn. 10. — Heið. 10 (S. 299—300). — Eg. 14, 2. 46, 14. — Laxd. 24, 5. 32, 11. — Vatnsd. 12 (S. 22). — Band. 2. — Gisl. 8, 3. 33, 1. — Grett. 11, 5. 52, 9—11. 50. 50—51, 1. 69. — Reykd. 5, 80—87. 18, 2. — Vápnf. 5. — Þorst. stang. 75, 6.

3 Knechte: Eyrb. 26, 1. 37, 8. 35, 3. — Grett. 69, 15. 81, 10.

»3 zusammen»: Hóensn. 11. — Gunnl. 2, 4. — Eyrb. 34, 11.

»Selbdritt»: Fóstbr. 6. — Grett. 7, 7. — Vápnf. 6.

»Und 3 andere»: Njála 53, 2. 132, 15. — Vápnf. 2.

30 Mann als Begleitmannschaft und Gefolge: Njála 3, 24. 55, 14. 100, 11. 104, 6. 118, 5. 124, 20. 128, 3. 146, 27. — Harð. 4 (S. 10). 11 (S. 31). — Hóensn. 8. 12. 14. — Gunnl. 17, 4. — Bjarn. 27 (S. 56). — Eyrb. 43, 20. 54, 13. 59, 3. — Laxd. 44, 23. 81, 2. — Hallfr. 10 (S. 109). — Svarfd. 24, 52. — Glúma 4, 23. — Ljósv. 6, 8. — Dropl. 9, 13.

300 Mann als Gefolge: Hóensn. 14. — Eg. 11, 2. — Háv. 18. — Glúma 25, 12. — Ljósv. 26, 32.

Die Dreizahl in den Zeitangaben.

3 Tage: Eyrb. 40, 16. — Hallfr. 6, 6 (S. 98). — Gullþ. 4.
— Ljósv. 28, 38.

$\frac{1}{3}$ der Nacht: Grett. 35. 62, 4. — Dropl. 4.

3 Nächte: Njála 5, 18. 13, 17. 69, 1. — Flóam. 20. 24
(S. 147). — Bjarn. 8 (S. 19). — Eg. 11, 5. 12, 1. — Eyrb. 33, 13.
— Laxd. 47, 3. — Vatnsd. 12 (S. 22). — Hallfr. 6, 11. — Gísl.
13, 1—6. — Grett. 79, 11. — Ljósv. 9, 15.

3 Nächte-langes Ringen mit dem Tode: Gunnl. 16, 14.
— Eyrb. 53, 4.

3 Tage Frist: Eg. 52, 28 ff. — Eyrb. 43, 19.

3 Nächte Frist: Eyrb. 28, 8. — Dropl. 9.

3 Wochen: Njála 2, 21. — Harð. 29 (S. 90). — Heid. 11
(S. 306).

3 Wochen vor Sommer oder Winter als bestimmter Zeit-
punkt: Njála 92, 2. — Grett. 79, 1. — Ljósv. 18, 5.

3 Winter als Altersangabe: Njála 102, 6. — Harð. 7 (S. 15).
— Eg. 31, 5. — Laxd. 18, 3. 27, 12. — Vatnsd. 38. — Svarfd.
27, 25. — Þorst. 7. — Dropl. 7. — Harð. 19 (S. 60). (30 Win-
ter alt).

3 Sommer oder Winter als typischer Zeitraum vor oder
nach einem bestimmten Ereignis: Njála 115, 4. — Gísl. 6, 8. —
Njála 106, 1. 145, 66. — Flóam. 3. 15. — Harð. 1 (S. 4). —
Eg. 3, 6. 57, 3. 77, 5. — Eyrb. 41, 2. 41, 3. — Laxd. 19, 11. 33, 2.
36, 13. 51, 9. — Band. 1. — Gísl. 20, 7. 24, 5. — Fóstbr. II. 10.
— Háv. 2. — Grett. 56, 8. 60, 1. — Svarfd. 19, 70. 25, 17. 28, 108.
— Glúma 28, 22. — Svarfd. 7. 30. 31. — Gunnl. 1. — Þorst.
Síð. 2 (S. 218 u. 219).

3 Sommer oder Winter als typischer Auslandsaufenthalt:

3 Sommer: Vatnsd. 7 (S. 15). — Grett. 1, 3. — Svarfd. 3.
17, 50.

3 Winter: Bjarn. 4 (S. 11). 5 (S. 13). — Heid. 41. — Eg.
35, 8. — Eyrb. 24, 5. — Gullþ. 6. — Hallfr. 9. — Svarfd.
10, 15—20. 28, 108. 31, 15. — Glúma 18, 65. — Þorst. Síð. 2
(S. 217).

3 Winter als Verlobungsdauer: Njála 2, 15. 2, 19. 97, 9.
— Flóam. 10. — Gunnl. 7, 25. — Bjarn. 2 (S. 5). — Laxd. 40, 17.
— Grett. 3, 14.

Die Dreizahl mit Achtergewicht.

In den Zeitangaben:

3. Tag betont: Njála 145, 80. — Hóensn. 2 u. 3. — Eg. 52, 25.
— Eg. 78, 16 ff. — Laxd. 47, 23. 61, 20. 66, 5—9. — Grett. 14, 20.
32, 18—23.

3. Nacht betont: Harð. 26 (S. 81). — Grett. 35, 11. —
Vall. 3, 62.

3. Sommer betont: Flóam. 5. — Bjarn. 18 (S. 37). —
Laxd. 12, 1.

In den Familienangaben: Njála 13, 1. — Eg. 1, 5. —
Laxd. 26, 2. — Grett. 47, 21. — Glúma 5. 15. — Þorl. þ. 1.
— Þorst. 1 u. 2. — Dropl. 2. 3.

Die Dreizahl in der Wiederholung.

In Haussuchungen: Eyrb. 20. — Vatnsd. 3. — Gunnl. 5.

In einer Schiffsdurchsuchung: Njála 88, 30—48.

In Zauberhandlungen: Njála 12, 17—20. — Eyrb. 20. —
Vatnsd. 44 (S. 74). 47 (S. 78). — Korm. 2. 22. — Grett. 79.
(Siehe auch unten S. 79).

Dieses Stilgefühl wird zur strengen Form, wo es gilt, den
Hauptinhalt des isländischen Lebens zu schildern, den Kampf in
mannigfachster Gestalt, mit den mannigfachsten Mitteln.

Drei als Verhältniszahl.

Angabe der Mannschaftsstärke: Njála 30, 22 (1/3). — Eg. 10, 1
(3 mal mehr).

1/3 der Beute als Anteil: Njála 5, 22. — Eg. 14, 3.

Drei als reine Zahl.

Angabe der Kampfweise: Njála 19, 3. 30, 14. — Eyrb.
45, 12—13.

3 Speere: Korm. 15. — Glúma 27, 75.

3 Hiebe auf einen Hiebfeßen: Njála 157, 12. — Eg. 65, 23.

3 Schilde: Korm. 10. 12. — Svarfd. 9, 23.

Schilderung der Kämpfer.

3 Mann als geschlossene Gruppe: Njála 98, 15. 151, 10. — Bjarn. 30 (S. 63). — Eg. 45, 5. 57, 31 ff. — Laxd. 14, 14. — Vatnsd. 26 (S. 42). 30 (S. 51). — Korm. 5. — Gullp. 18. — Háv. 4. — Grett. 1, 2. 31, 14. 52, 14. 59, 10. — Ljósv. 1, 30. 1, 60. — Vápnf. S. 65, 10. — Dropl. 12, 15.

»3 zusammen«: Flóam. 18. — Bjarn. 18 (S. 39 unt.). — Laxd. 49, 1. — Gisl. 12, 1. — Grett. 59, 12 u. 13.

»Selbdritt«: Njála 22, 1. 61, 1 u. 5. — Flóam. 18. — Harð. 40 (S. 116). — Hóensn. 8. — Eg. 57, 21. — Eyrb. 18, 20 u. 21. — Grett. 45, 6. 60, 3. — Svarfd. 21, 35—40. 23, 142. — Glúma 19, 33 u. 45. — Vápnf. S. 61, 12.

»Und 3 andere Männer«: Eg. 71, 1. — Gullp. 18 (S. 74). 19 (S. 78).

3 Mann verwundet: Njála 150, 22. — Hóensn. 13. — Eyrb. 46, 7.

3 Mann gefallen: Njála 88, 6 u. 7. 88, 12. — Flóam. 6. 17. — Harð. 23 (S. 76). — Gunnl. 16, Str. 21. — Bjarn. 19 (S. 45). 34 (S. 72). — Eg. 55, 18. Str. 21. 75, 20. 75, 27. — Eyrb. 17, 6. 46, 6. — Eyrb. 58, 12. 62, 10. — Laxd. 64 u. 65, Str. 3. 87, 13. — Korm. 15. — Gullp. 8, 18 (S. 75). 19. — Gisl. 3, 9. — Fóstbr. 7. 16 (2 Mal). II. 9 (S. 94). II. 10 (S. 108). — Grett. 25, 6. 82, 16. — Svarfd. 26, 82. — Reykd. 14, 75. 18, 142. — Þorst. stang. S. 81, 1—5. — Þorst. Síð. S. 217, 2.

3 Mann dem Kampf entronnen: Vatnsd. 19 (S. 33). Háv. 21. — Grett. 43, 8.

30 Mann im Kampf: Njála 61, 6. — Flóam. 25. — Eg. 10, 1 u. 3. 17, 2. 74, 11. — Eyrb. 44, 16. 62, 1. — Laxd. 87, 1. — Vatnsd. 35. — Hallfr. 4. — Grett. 7, 6. 52, 5. — Svarfd. 21, 9. 26, 60. — Glúma 16, 30. — Ljósv. 26, 60. — Reykd. 5, 124. 6, 19. — Reykd. 6, 26. 16, 40. 26, 48. — Gunnl. 6.

300 Mann im Kampf: Eg. 14, 8. 22, 2. 50, 9. 69, 2. 69, 9.

3 Männer werden um Hilfe gebeten: Hóensn. 6—7. 10—11. — Eyrb. 27. — Háv. 8. — Grett. 24, 6 ff. — Glúma 7—9. — Reykd. 13, 15. — Dropl. 9.

3-fache Mannesbusse: Njála 123, 4. 145, 64. — Háv. 22.

Die Dreizahl in den Zeitangaben.

3 Nächte-langes Verstecken: Njála 22, 25. 130, 41. — Glúma 8, 44.

3 Tage-langes Suchen nach dem Gegner: Njála 23, 17. 151, 16.

3 Nächte als Holmgangsfrist: Gunnl. 9, 10. 14, 21. — Gísl. 1, 9. 2, 18. — Svarfd. 7. — Ljósv. 16, 62.

Die dreimalige Wiederholung.

Im Waffenkampf: Njála 77, 6—9. 89, 7. — Harð. 15 (S. 45). — Hóensn. 17. — Heið. 11. 30 u. 31. — Eg. 52. — Eyrb. 57—60. — Laxd. 40, 32—36. — Háv. 2 u. 3. — Gísl. 3, 4. — Grett. 62, 1—6. 73—78. 78, 19. 74 u. 79 u. 82. 88. — Svarfd. 23.

In sonstigen Streitigkeiten: Hóensn. 5. — Eg. 9—15. — Band 4.

3 Werbungen: Gunnl. 5, 14—7, 26. — Korm. 10 u. 20—23.

Der dreigeteilte Aufbau.

In Waffenkämpfen und Streitigkeiten: Njála 36—45. — Harð. 25 (S. 78/79). — Hóensn. 12. — Gunnl. 2, 7 ff. 2, 13 ff. — Eg. 70, 1. 73—75. 80—81. — Eyrb. 35—37. 53, 6—8. — Eyrb. 63, 27—32. — Band. 4. 12. — Háv. 2—4. 10—12. 10—12 u. 21. — Fóstbr. II. 9 (S. 92—93)—10 (S. 106). — Grett. 18—21. 22—24, 7. 50. 55—57. 59—60. — Svarfd. 28—31. — Ljósv. 32. — Reykd. 9—12. 13. — Reykd. 19 (Schluss)—20. 21—22 u. 27—29. — Þorst. stang. S. 82, 5.—S. 84, 7. S. 83, 1.—S. 84, 10. — Gunnl. 5. — Dropl. 6.

Im Prozess: Njála 142. 141—145. — Heið. 14. — Eyrb. 16 u. 18—23 u. 26—27. 31, 16—32, 18. — Band. 6 u. 8—9. — Háv. 5 u. 7. — Glúma 24, 73. 25, 30. — Ljósv. 2, 20. — Reykd. 1, 23. — Vápnf. 4—7. — Dropl. 4—6. — Hrafnk. 3.

Die vorstehenden Untersuchungen zeigen, dass durchweg alle Sagas, mit einziger Ausnahme des kurzen Olkofra pátr's, mehr oder weniger dem epischen Gesetz der Dreiheit unterliegen.

Ein oberflächlicher Beurteiler möchte also den Sagas jeden geschichtlichen Wert absprechen, da sie durch das gesetzmässige

Auftreten der Dreiheit als epische Volksdichtung charakterisiert seien. Doch so einfach liegen hier die Verhältnisse nicht.

Erinnern wir uns nur kurz der Entstehungsgeschichte der Sagas!

Die ersten Besiedler Islands haben die Geschichte ihrer Erlebnisse durch mündlichen Bericht ihren Nachkommen vererbt. Daraus hat sich allmählich eine viele Generationen umfassende Familiengeschichte der Hauptgeschlechter entwickelt. Durch 2—3 Jahrhunderte, von rund 900 n. Chr. bis ins 13. Jahrhundert hinein, wurden diese Geschichten innerhalb der Familien weiter erzählt und wurden auch geistiges Eigentum der »Sagamänner«, die dann wohl im Laufe der Zeit durch ihre Tradition diesen bekannten Sagastil herausgebildet haben.

In dieser Zeit der rein mündlich-gedächtnismässigen Überlieferung der Sagas wirkten nun die *Gesetze der Volksepiik* stilisierend auf den Sagastoff ein. Man wird allgemein geneigt sein, Stilisierung als Zeugnis gegen einen geschichtlichen Wert dieser mündlichen Saga anzuführen. Doch hier muss scharf zwischen Form und Inhalt unterschieden werden. Das Gesetz der Dreiheit z. B. ist lediglich ein Merkmal der Form, ein Zeichen, dass der Stoff volkstümlich geistig verarbeitet wurde, und erstreckt sich auf das Wie, lässt aber den Inhalt, das Was, im allgemeinen unberührt. Könnte vielleicht nicht gerade diese Stilisierung einem tiefer greifenden Abschiff in der langen Zeit der mündlichen Tradition wirksam entgegengearbeitet haben?

Eine weitere Einwirkung erfuhr der Sagastoff beim Übergang aus der mündlichen Überlieferung in den Zustand der schriftlichen Erstarrung, als nämlich zur Zeit Ari's und Snorri Sturluson's das überkommene Sagaerbe aufgezeichnet wurde.

Auf zweifache Art hat damals die mündliche Saga Aufnahme in die schriftliche Saga gefunden: einmal durch naiv-mechanisches Aufzeichnen und Aneinanderreihen der verschiedenen Geschichten, wie sie über eine bestimmte Person oder eine Gruppe von Personen im Umlauf waren, dann aber auch dadurch, dass ein gebildeter, dem Stoff kritisch gegenüberstehender,

schöpferisch veranlagter Geist mehrere Geschichten durch die Einheit der Person zusammenfasste und durch den inneren psychologisch-dramatischen Aufbau bewusst zu einem einheitlichen Kunstwerk gestaltete. Es liegt auf der Hand, dass gerade bei der zweiten Art der Aufzeichnung der Sagastoff grössere Veränderungen erleiden musste, da die rationalistische Geistesart jenes isländischen Gelehrtentums dem episch-volkstümlichen Gepräge der mündlichen Saga feindlich gegenüberstand und ihr nüchterner Realismus bestrebt sein musste, dessen durchgehende Stilisierung zu beseitigen. Dabei werden aber Dreihheitsformen in der reinen Zahl oder in einem einzelnen Wort der ausmerzenden Hand des Aufzeichners eher entgangen sein, als die auffallenden dreimaligen Wiederholungen in der Handlung. Ferner wird dieses ganze Bestreben sich leichter durchgesetzt haben, wo der Aufzeichner sich vollkommen als Herr des Stoffes gefühlt hat, also da, wo es sich um isländische Verhältnisse handelte, weniger aber, wo er sich Schilderungen des Auslandes gegenüberbefand.

Kehren wir nun zur Frage der historischen Glaubwürdigkeit zurück! Es ist klar, dass wir diese Frage nicht ohne eingehendes Quellenstudium lösen können. Die einzige schriftliche Quelle sind die im 13. Jahrhundert aufgezeichneten Sagatexte. Die Urquelle ist aber jene episch stilisierte mündliche Saga, auf welche alle schriftlichen Sagas zurückgehen. Diese Urquelle muss aber zunächst einmal einwandfrei festgestellt werden. Es ist ohne weiteres einleuchtend, dass uns bei dieser Arbeit die Erscheinungen der epischen Stilisierung ein unschätzbare Kriterium sind, das uns sicher führt, wenn wir in der schriftlichen Saga die aus der mündlichen Saga übernommenen Teile nachweisen wollen. Denn überall da, wo wir z. B. dem Dreihheitsmotiv in seinen verschiedenen Formen begegnen, haben wir es zweifellos mit erhaltenen Teilen der mündlichen Saga zu tun; vermissen wir aber die Stilisierung, besonders die der dreifachen Wiederholung, so liegt stärker ändernde Bearbeitung des mündlichen Sagaberichtes durch den Aufzeichner vor. Nach meinen obigen Ausführungen müssen es gerade die grossen, aus verschiedenen kleinen zusammenge-

schmolzenen Sagas sein, die diese tiefergehende Bearbeitung aufweisen.

Sehen wir uns daraufhin einige Sagas an! In allen Sagas zusammengenommen stehen den rund 475 Dreieitsfällen (reine Zahl und Wiederholungen), die auf Island spielen, etwa 145 solcher Fälle entgegen, die in Auslandsepisoden vorkommen. Demgegenüber treffen wir in der Egilssaga, die einen hervorragend »schriftlichen Eindruck« macht, nur 10 Dreieitsfälle auf Island gegen 41 Fälle im Ausland. Auch wenn man bedenkt, dass in dieser Saga durch die häufigen Auslandsreisen die Handlung zu einem bedeutenden Teil ins Ausland verlegt wird, scheint diese auffallend weitgehende Verringerung der Dreieitsfälle auf Island doch schwer zugunsten Bley's Theorie von einem literarischen Verfasser der Eigla auf Grund der mündlichen Ueberlieferung, mag es nun Snorri gewesen sein oder nicht, ins Gewicht zu fallen.

In der längsten Saga, der Njála, kommen im ganzen nur 7 Fälle der dreimaligen Wiederholung mit Achtergewicht (die juristischen Fälle ausgenommen) vor, davon nur 3 auf Island spielend (darunter jedoch die wahrscheinlich historische dreimalige Ehe der Hallgerð), 4 aber im Ausland.

Die Laxdóla, die eine stark künstlerische Bearbeitung durch den Verfasser zeigt, enthält eine einzige schlichte Wiederholung, die dreifache Ehe des Hrút auf Island, ebenso eine einzige Wiederholung mit Achtergewicht, die aber bezeichnenderweise wieder im Auslande spielt. Die Beibehaltung des kunstvollen, dreigeteilten Aufbaues der ganzen Handlung kann dagegen nichts beweisen, da der gelehrte Aufzeichner diesen nicht leicht entfernen konnte, ohne das Gesamtbild der Saga von Grund aus zu zerstören.

Den besten Beweis für die Berechtigung dieser Auffassung liefert uns der allerdings nur 7 Druckseiten umfassende Olkofra þátr. Er ist, wie feststeht, eine rein literarische Nachahmung der Bandamannasaga und eines Teils der Njála. In ihm finden wir, was uns jetzt gar nicht mehr überraschen wird, keinen einzigen Fall der Dreieit.

Wenn wir vollends gerade bei dem gelehrten Aufzeichner, der seine Saga gewissermassen nach einem künstlerischen Entwicklungsgedanken neu verfasste, die Gefahr der »Kostümfehler«, nämlich dass er Zustände seiner eigenen Zeit auf die der geschilderten Ereignisse übertrug, in Betracht ziehen, so muss uns dies alles bei der Zuerkennung historischer Glaubwürdigkeit diesen literarisch-künstlerischen, »schriftlichen« Sagas gegenüber vorsichtig stimmen.

Viel günstiger liegen dafür die Verhältnisse bei der sogenannten »mündlichen« Saga, wie sie durch naiv-mechanisches Aufzeichnen in grossem Umfang in die schriftliche Saga übergegangen ist, sich aber von den literarisch-künstlerischen Sagas durch die weitgehende volksepische Stilisierung unterscheidet.

Dabei ist die Schilderung der mündlichen Saga durchaus realistisch. Sie will das Leben beschreiben, wie es ist, es scharf erfassend und nüchtern wiedergebend, niemandes Freund oder Feind. Der ursprüngliche Zweck der Sagas war doch die getreue Überlieferung der Familien- und Stammesgeschichte der isländischen Kolonisten. So wuchs die Saga mit dem Leben, aus dem Leben, klar und scharf geprägt. Darauf beruht die grosse, zständige Wahrheit des Sagastils, die ihn uns so wertvoll macht.

Wenn trotzdem im Laufe der langen Überlieferung sich jenes epische Stilgefühl in der Form durchsetzte, so müssen wir es mit einer elementaren Gewalt zu tun haben, die uns heute noch in den isländischen Märchen viel breiter entgegentritt als in den unsrigen. Dass aber beide Richtungen nebeneinander bestehen konnten, ohne sich gegenseitig zu erdrücken, zeugt für den Reichtum des altisländischen Geisteslebens, das ja auch in den Sagas den aufgeklärtesten Rationalismus mit einem tiefeingewurzelt dunklen Ahnen des Übersinnlichen verbunden hat.

Mannheim a. Rh.

L. Alfred Bock.

Studier tillegnade Esaias Tegnér den 13 januari 1918. Lund (C. W. K. Gleerups förlag) 1918. VII + 586 + V. Pris 30 kr.

Dette statelige festskrift i stor oktav, prydet med et veltruffet billede af Esaias Tegnér og indeholdende 61 bidrag af nordiske videnskabsmænd, viser paa én gang, hvor høit den endnu arbejdskraftige professor emeritus, lederen af Svenska akademiens ordbok, skattes af nær og fjern, og over hvor vide felter deene rige aand spænder i sin forskning og i sit kulturarbeide forøvrigt. I studierne til Tegnér paa hans 75-aarsdag har filologer fra alle omraader forenet sig for at bringe ham sin tak og hyldest. De orientalske discipliner er fyldig repræsenteret, og der findes bidrag fra klassiske filologer, fra romanister og slavister; litteraturforskere har i betydeligt antal ydet sin medvirkning, og folke-mindevidenskabens nestor H. F. Feilberg er med; som det var at vente i et festskrift til Tegnér, behandles emner fra den almindelige og den sammenlignende indoeuropæiske sprogvidenskab, og endelig har den nordiske filologi afgivet stof til en broget samling af bidrag — omtrent halvdelen af det hele skrift — fra sproghistorie og syntaks, fra ordhistorie og navnehistorie, fra runemindesmerker og fra gammel historie og litteratur.

Det er disse nordiske bidrag, som her først og fremst kan gjøre krav paa opmærksomhed. Dertil bør nævnes etpar opsatser fra den almindelige og den sammenlignende indoeuropæiske sprogvidenskab, samt de artikler fra romansk etymologi og fra folke-mindeforskning, som ogsaa delvis falder indenfor den nordiske filologis ramme.

Til den *almindelige sprogvidenskab* hører Otto Jespersen's bemærkninger om »Nogle men-ord». Forf. fæster sig ved, at flere moderne sprog har skaffet sig nye ord for »men», som begynder med *m* (holl. *maar*; fr. *mais*; vort *men*, som almindelig forklares som en sammenblanding af *meden(s)* og nedertysk *men* »men» af *ni-wan* »kun, blot»). Han har utvilsomt ret i, at det ikke er tilfældigt, at lyden *m*'s stilling af taleorganerne netop er den, som indtages ved rolig, taus overveielse (jfr. det skrevne sprogs »*hm!*», norsk *mja* [Garborg], eng. *myes*, o. s. v.). »Dansk *men* kan godt være et [m], der glider over i den gamle konjunktion *en* som *mja* er *m + ja*; og dette behøver aldeles ikke at udelukke at somme av de første der har sagt det, har tænkt paa *men = meden*, og andre paa det nedertyske *men*; vi får altså tre etymologier til dette ord, som ikke udelukker hinanden.» Og forf. tilføier noget, som etymologerne sikkert bør lægge sig paa

sinde: »Mon det ikke også skulde være tilfældet ved andre ord, hvor etymologerne opstiller flere tydninger og hvor den ene bekæmper den andens tydning, at begge er rigtige, idet ordet hos den ene talende er opstået ad den ene vej og hos den anden ad den anden?» Efter videre at have mindet bl. a. om ord som *mumle*, lat. *murmurare*, om »roden» *men*-, *mem*- (lat. *mens*, *memor* o. s. v.) — egtl. 'sige *m*', d. v. s. 'betænke sig, tænke sig om'? — og om vort spørgende *mon* afslutter forf. den indholdsrige og vækkende lille artikel med følgende ord: »Min forklaring går ikke ud på nogen slags lyd-symbolisme. Ordene [ø: de behandlede *men*-ord] er ganske visst efter min mening på en måde naturord, men højst forskellige fra »onomatopoietika» (klangord); de er ord av den sædvanlige slags (konventionelle), men har vundet frem i den specielle anvendelse, fordi der i dem var et element, der bunder dybt i almenmenneskelig natur. De kan altså betegnes som sekundære naturord. Når de gamle græske filosoffer stredes, om ordene var opståede *phúsei* eller *thései* og kun kunde tænke sig et enten — eller, ser vi her på et enkelt område en forening: både *phúsei* og *thései*.»

De bidrag, som kan henføres til den *sammenlignende indoeuropæiske sprogvidenskab* behandler alle nordisk ordforraad — og omtalen af dem kan derfor indtil videre udskydes —, paa én undtagelse nær: Herbert Petersson's »Einige Bemerkungen zu den Götternamen *Mitra* und *Varuna*» (*Mitra* identisk med gl. ind. *mitra* »ven, venskab», avest. *mīpra*- »Vertrag, Kontrakt, Abmachung», egtl. et indoeur. ord **mitróm* »baand», jfr. gr. *μίτρον*, *μίτρος*, og for betydningen de norrøne gudebetegnelser *bōnd*, *hopt*; ligesaa *Varuna* af en »rod» *uer*- »binde», hvortil bl. a. gl. ind. *varatrā* f. »Riemen, Seil»).

Vi kommer dernæst til den lange række af undersøgelser fra *nordisk filologi*, hvoraf først kan nævnes følgende 4 strengt *lingvistiske* bidrag:

Didrik Arup Seip's artikel »Om overgangen *p*, *t*, *k* > *b*, *d*, *g* i dansk» indeholder langt mere end titlen angiver, idet den ogsaa griber ud over sammenlignende lydhistorie, et omraade af sproghistorien, som i den senere tid med kraft er taget op til behandling og som synes at love rigt udbytte (jfr. Holger Pedersen, Et blik på sprogvidenskabens historie, Kbh. 1916, s. 76 f.). De anførte konsonantovergange sammenstiller forf. bl. a. med Verners lov, idet han til belysning af fænomenerne søger at lade hensynet til tryksvag stilling i forbindelse med hensynet til stavelsegrænse komme til sin ret: »i dansk foregikk [konsonantovergangen] ... i den svakeste del av en trykksterk stavelse, efter Verners lov foregikk den i den svakeste del av en forholdsvis

trykksvak stavelse.» Han betragter de senere — negative — formuleringer af Verners lov som mindre tilfredsstillende end Verners egen. En almindelig lydregel indenfor germanske sprog synes efter forf. at være: »Ustemte lyd blir lett stemte, lukkede lyd blir lett åpnet i trykksvak stilling. Verners lov gir eksempler på begge deler.»

Af Elof Hellquist's »Ett par västnordiska bidrag», handler første afsnit om overgangen *weh* > *wæh* > *wé*. Af afgjørende betydning for bedømmelsen af denne lydudvikling er efter forf. ordet *sværa* f. »svigermor», som aldrig fremtræder i en sideform med *é*, saaledes som tilfældet er med *vættr*: *véttr*. Ifølge Kock kan vekselen i det sidstnævnte ord bero paa, at man ved siden af **wihti_R* fik et **wehti_R* ved analogi fra gen., og at først derefter den lydlov virkede, hvorefter *weh*- gik over til *wæh*-, 'naar følgende stavelse ikke indeholdt et *i*'. Formen *sværa* taler for rigtigheden af denne opfatning; i *sværa* af **swehrôn* forelæa ingen mulighed for sideformer med *wih* og *weh*. Forf. modificerer i henhold hertil Kock's regel til at gjælde ogsaa i ord, som ikke indeholdt et gammelt *i* i endestavelen (denne mulighed allerede antydnet af Kock, Arkiv XIV s. 245). Den overbevisende undersøgelse afsluttes med nogle bemærkninger om grundformen for *hvel*: *hwæl*.

Bruno Sjöros's bemærkninger »Om bokstaven *h* såsom beteckning för aspiration och kvantitet i fornsvenska skrifter» slutter sig til hans afhandling i Studier i nordisk filologi VIII, 3: »Två samnordiska kvantitetsregler». Det hævdes, at »*h*, betecknande aspiration, utsättes blott efter lång klusil»; overensstemmende hermed kunde *h* ogsaa stundom bruges til betegnelsen af længde ved foregaaende lyd (i senere tid ogsaa, naar denne var en vokal). Af disse resultater (som nærværende anmelder ikke har detaljkundskaber nok til at bedømme) lover forf. sig værdifulde oplysninger med hensyn til kvantitetsforhold i gl. svensk.

Natan Lindqvist behandler »En växling *ü* — *o* i äldre svenska och danska». Med udgangspunkt i det fra Sverige (1604) kjendte ordsprog »Then lenge will soffue han fånger lijthet til doffue» (d. e. *duva* »doppa [bröd i flott]»), som forf. fører tilbage til Peder Låles ordsprogsamling (her *duæ* i udg. fra 1506, *dowæ* 1508), belyses overgangen *üv* > *üw* > *öw* og beslegtede fænomener i ældre dansk og i danske dialekter (bornholmsk og jysk). Forf. mener, at Peder Låle's sjællandske sprog her kan opvise en overensstemmelse med bornholmsk, hvilken senere er trængt tilbage af rigssproget.

Baade lydhistorien og *böiningslæren* vedkommer Bengt Hesselman's »Sönjer 'Söner'. En studie i svensk och norsk ordböjning. Spår av vokalbalans», et arbeide lige ypperligt i

methodisk henseende som værdifuldt ved sine resultater. En indgaaende drøftelse af det forhaandenværende materiale, hvorved særlig østnorske dialekter er lærerige, viser, at flertalsendelsen *-jer* har til forudsætning (1) gammel plur. paa *-ir* i ord med (2) kort rodstavelse; man har videre at gjøre med (3) ord med »stark ställning» for plur. og (4) med dialekter, som udmerker sig ved »vokalbalans» (ligevægt) [og for visse kategoriers vedkommende med (5) bortfald af *-r*]. Dermed er, gennem en kombineret grammatisk og sproggeografisk undersøgelse, løsningen givet: *sönjer* og lignende ord er opstaaet af *söni* (gl. sv. *syni(r)*, akk. *syni*) med tillæg af ny flertalsendelse *-er*; af *sönier* er ved synæresis fremgaaet *sönjer*. Herfra falder der lys tilbage paa flere mindre kjendte gl. svenske dialekter: »I Sverige kunna vi ... sluta till vokalbalans i alla de landskap där *sönjer* är anträffat — —».

Vigtig for *orddannelseslæren* er Jöran Sahlgren: »*Vitan* och *gulan*. En studie i nordisk ordbildningslära». Her følges udtrykkene for »hviden» og »blommen» nedigjennem den svenske litteratur, og der konstateres en udviklingsgang, som bekræfter den af forf. i »Skagerhults sockens naturnamn» s. 27 ff. hævdede anskuelse, »att ellipternas genus och böjning vanligen bestämmas av elliptens morfologiska och semologiska associationsmöjligheter». Sv. *vitan* (og *gulan*) opfattes som ellips af *thz hvita (gula) aff äggit*. »Till en början ha de stått utan plats i böjnings- och genussystemen. Först med 1500-talets slut har *hvita* genom sin form (alla kasus slutade på *-a*) lyckats vinna hemortsrätt hos de svaga feminina.» Efter mønster af *äggeblomma* dannedes *äggehvita* og *äggegula*. Paa lignende maade har udviklingen forløbet i gl. dansk.

Til samme omraade hörer Sixten Belfrage's paa nye og overraskende iagttagelser hvilende studie »Metafor-komposita och besjälning-komposita». Udtrykkene er dannede af forf., som paa-pegger, at man trænger særskilte benævnelser paa »en sådan sammansætning, i hvilken förleden utgöres av det psykologiska subjektet till den metafor, som efterleden innehåller» (eks.: »Thet täcktes Gudi sen mig yttermera hugna. / Och låta mer och mer the *sorgeböljor* lugna», Kolmodin [1732]), og paa sammensætninger, i hvilke »efterleden anger ett naturföremål eller en naturföreteelse och förleden ett mänskligt själstillstånd»: »genom kompositionen knytes själstillståndet till naturföreteelsen» (eks.: »Tyst *sorgebölja* sänk dig ner», Creutz).

Bidrag til nordisk *syntaks* leverer Nils Hänninger (»Om betydelseförskjutningen hos de verbala *s*-formerna»), som belyser ud fra materialet i Å. VGL. »den funktionella utvecklingen medium > passivum hos de nordiska *s*-formerna», og P. Persson

(»Syntaktiska anmärkingar»). Den sidste opsats gjælder vistnok for den væsentligste del latinsk syntaks, men den er formet som en vejledning ved bedømmelsen af moderne, specielt nordiske, syntaktiske fænomener. Dette er saaledes særlig tilfældet med afsnittet »Uttryck af typen *gå och fråga* vid sidan af *gå (för) att fråga*». Det parataktiske udtryk har efter forf. a priori stor sandsynlighed for sig som det oprindeligste, og denne opfatning støttes ved den rigdom af eksempler — lidet påagtede af »nordiske» filologer —, som han kan anføre fra latin, særlig fra komediernes hverdagssprog. Det er et lignende bidrag til nordisk syntaks som det en anden klassisk filolog, Otto Lagercrantz, nylig har bragt i *Eranos XVIII* (»Zu den griechischen Ausrufesätzen»), og indprenter, at man under studiet af de nyere sprog ikke maa tabe de gamle afsyne.

Paa en anden maade bliver vi mindet om de klassiske sprog af Johan Bergman, hvis interessante og indholdsrige artikel »Mer eller mindre latent latinska lån i svenska språket» — særlig omhandlende de laan fra latin (tildels formidlede gennem tysk eller andre moderne sprog), som han med Axel Kock kalder »översättningslån»¹ — passende kan danne overgangen til festskriftets mange afhandlinger, som belyser det nordiske *ordforraad*.

Af disse handler ogsaa etpar andre om fremmedord eller om udtryk, som skyldes paa virkning udenfra.

Saaledes Evald Ljunggren's udrædning om »*Barrikad*», hvori »vinfats'-etymologien» (til fr. *barricade*) hævdes og »stäng'-etymologien» (til ital. *barra*, fr. *barre*) tilbagevises. Forf. gjenneangaar de ældste oplysninger (ingen ældre end 1588) om ordet, hvilke afgjort henviser til Frankrig som dets hjemland. »Vidare ha de från ögonvittnen och mer eller mindre samtida fackmän hämtade uppgifterna angående de äldsta försvarsanstalter som gått under namn av barrikader givit vid handen att vinfat eller

¹ Bergman fordeler de latinske laan paa 4 perioder, hvoraf den første er den forhistoriske, »de romerska köpmännens och folkvandringarnas period». Det er sikkert rigtigt, at ikke faa laanord er indkomne allerede længe før kristendommens indførelse, men derimod er det misvisende, naar forf. siger, at vi fra denne tid fuldstændig savner sproglige vidnesbyrd. Et forhistorisk laanord har vi sandsynlig i Fonnaas-spændens indskrift — om ikke netop fra Sverige, saa ialfald fra nærmeste norske dalføre, Rendalen —, idet Bugge's tolkning af et ord i denne, *spidul* (d. e. *spindul*) »spænde, fibula», stammende fra lat. *spīnula* (Norges Indskr. I s. 58) har meget for sig.

Forf. mener, at man mulig har latente latinske laan i forbindelser som »Trollhätte slussar», »Grythytted», der kan være dannede i analogi med Johannishus, Salviigränd o. s. v. Her kan man dog hjælpe sig udmerket godt med at henvise til den store afdeling af svenske stedsnavne, som Kock har behandlet i artiklen »Genitivus utan -s i ortnamn» (Sv. landsm. XV, 5 s. 36 ff.).

tunnor ingått som en väsentlig beståndsdel i dessa, under det att stänger eller bommar överhuvud icke nämnas.» »Det förefaller i hög grad sannolikt att ordet uppkommit i Paris den 12 maj 1588, så att den första barrikaddagen också är ordet *barricade*'s första dag.» Forf. indrömmer imidlertid, at *barrer* »stænge» og *barrière* kan have spillet ind ved ordets opstaaen — i saa fald en illustration til Jespersen's foran citerede udtalelse.

Videre Johan Palmér's motivering af Söderwall's oversættelse af det gl. svenske udtryk »Klappa fängelse». Her tages *klappa* i betydningen »genom handslag förbinda sig till» (= nedertysk *klappen*, som kan bruges saaledes), og *klappa fängelse* gjengives ved: »genom handslag förbinda sig att (efter en viss termin) inställa sig i fängelse».

Fremdeles Åke W:son Munthe's »Några anteckningar om uttrycket *Bära hundhuvudet* [få skulden, när icke allt är som sig bör]», hvilket följes tilbage til 1632 (endnu ældre, men ifølge forf. sekundært: 'hänga hundhuvudet på någon' 1543). Forf. afviser Ihre's sammenstilling med det tyske 'Hunde führen müssen' og antager laan fra mnt. *dat hundshöuet dragen*. Ved dette udtryks formulering kan *hundhuvud* i 2. Sam. 3, 8 (»År jag då ett hundhufvud?») have medvirket; men nærmest 'hundhuvud'-billedet kommer tysk 'der grossköpfigte (dickköpfige) Hund sein' (jfr. norsk ordsprog »d'er godt å hava ein hund å skulda på») — udformet ved synekdoché som 'gå med h.', 'bära h.', idet en saadan talefigur allerede var forhaanden i det bibelske fritstaaende 'hundhuvud'. Utænkeligt er det ikke, mener forf., at udtrykket har til forudsætning en faktisk hundefigur, en syndebuk i hundeskikkelse, i et af middelalderens farceagtige optog; men om en saadan har han intet kunnet oplyse.

Naar nu endelig er nævnt Nils Robert Palmlöf's evidente lösning af det ikke för behandlede spørgsmaal »Wie sind die Halbtonbenennungen *Cis*, *Ces* usw. entstanden?» (jfr. forf.'s artikel *Dis* i Sv. ak. ordb.), kan vi gaa over til festskriftets etymologiske og leksikalske undersøgelser over gammelt og egte nordisk sprogstof. Disse bringer tilsammenlagt en betydelig sum af ny historisk og kulturhistorisk indsigt og afgiver et glædeligt bevis paa, hvor heldigt det er, at sprogvidenskab og realfilologi arbejder sammen.

I Martin P:n Nilsson's »De svenska månadsnamnen» fæster man sig först ved de ord, hvori denne udmerkede kjenner af den klassiske oldtids kalendervæsen bebuder et arbeide om primitiv tidsregning. Artiklen i Tegnér-skriftet er aabenbart et forarbeide dertil. Den gjør indgaaende rede for de ældre svenske maanedsnævne, hvoraf kun faa (Tors-, Gøjemånad) kan fölges tilbage til Nordens hedendom; særlig faar *rötmånaden* (= hunde-

dagene) en udførlig omtale. Artiklen er af stort værd ved at give en rigdom paa faktiske oplysninger om de ældre benævnelser, væsentlig i de gamle svenske almanakker.

Af beslegtet indhold er Nat. Beckman's opsats »Distinguen. En följdskrift till en ordboksartikel». Den er et led i denne forskers lauge række af fortjenstfulde skrifter, som enten direkte handler om gammel astronomi og tidsregning eller som ud fra faste ydre holdepunkter af astronomisk eller kalendarisk art giver kritiske bidrag til bedømmelsen af den norrøne litteraturs historiske troværdighed. Forsaavidt kunde den ligesaa godt henregnes til festskriftets norrøne kilde- eller tekstkritiske bidrag. Forf. sammenfatter sine resultater saaledes: »Den på 1600-talet gällande regeln för distinguen, enligt vilken denna hölls vid en bestämd fullmåne i januari eller februari, representerar med säkerhet en urgammal, obruten tradition. Vår undersökning torde vara ägnad att i viss mån häva de tvivel, som uttalats bl. a. av Bilfinger om förefintligheten av några som helst spår av ett gammalt nordiskt lunisolar-år. Distinguens firande kan, synes det mig, utan allt för stor djärvhet sättas i förbindelse med det urgamla bruk [ting, afholdt ved ny- eller fuldmaane], som skildras av Tacitus». Samtidig falder der af en kritisk bemærkning til Snorre (Hkr. II 134). Naar Snorre siger, at Distinguen paa hans tid var flyttet fra goe til kyndelmesse, da er dette ikke rigtigt; men feiltagelsen er let forstaaelig: i 1219, da Snorre besøgte Sverige, indtraf distingsfuldmaane fredag 1. febr., dagen för kyndelmesse.

En grundig formel og real udredning af kulturhistorisk vigtigt sprogstof giver Axel Kock i »Belysning av forndanska och forngutniska ord»: 1) Gl. dansk *cuth* (Nyrop's Daum. gilde- og lavskraaer I 501, aar 1510?) utvilsomt rigtig forklaret som »svagdricka» (= uppl. *kut* n. »dåligt dricka»), laan fra mnt. *köt*, *koit*, *kout*. af ældre tysk **követ*, **kóvit*, *covent* »tyndt öl», egtl. 'convent-öl' (*conventzbeer*, norsk dial. *kaventa* f. »tynddrikke», isl. *koventa*, *kuventa*). 2) Gl. gutn. *grípkuna* nævnes i Gutalag, sammen med *grancuna* »nabokone», som vidne ved barnefødsel. Efter formen ser det ud som gl. norsk *gritkone* »fri kvinde, som har tilhold i huset», men baade den gamle tyske og den gamle danske lovoversættelse gjengiver det ved »jordemoder», hvilket bringer én til at tænke paa sammenhæng med gl. norsk-isl. *greiða* »forløse». Forf. er derfor mest tilbøielig til at antage, at et »gutn. *grípkuna* 'fri kvinna som har hemvist i huset' har genom kontamination med fgutn. **graiþa* isl. *greiða* 'frambjálpa vid förlossning' (**graiþikuna*) fått betydelsen 'barnmorska'. [Jfr. atter Jespersen's bemærkning.] 3) Gl. gutn. *vatubanda* betyder sikkert »provisorisk fredskreds, dragen af drabsmand». Sidste led *-banda* »fredskreds» kjendes ogsaa som selvstændigt ord. Forf. drøfter

den af andre forskere foreslaaede sammenstilling med *band* og gutn. *bandi* m. »gårdesgårdsvidja», men mener, at ogsaa got. *bandwō* f. »tegn» kunde komme i betragtning. Første led, hvorm ingen tidligere har udtalt sig, stiller han til norsk dial. *vätta* (*våta*) »agte, skjötte om, tage hensyn til», »forslaa, have noget at betyde» (af Aasen sammenlignet med *vätta* »vidne, bekræfte, bestyrke»). 4) Gl. dansk *ponæ* (*ponnæ, pon*) forklares med stor sandsynlighed som *pa* (*po*) med *-næ* overført fra det enstyedige *ofnæ* (af *ofna*, opr. *ovæn a*, gl. sv. *ovan ā* »ovenpaa»).

Ernst Wigforss foreslaar for »Skånelagens *vefalas*» den evidente forklaring: »ett lass fastsurrat vid vagnen genom rep» (til *vēva*, gl. n. *veifa*).

Ernst A. Kock behandler i »En misskänd ordfamilj» i fuld bredde for de germanske sprogs vedkommende, hvad han allerede har udført for et enkelt Edda-sted i Arkiv XXXIII s. 175 ff. (Háv. 77: *dōmr um dauðan hvern*, opr. 'lovat över död man', — dog »kanske hade man vid den tid, då Havamal nedskrevs [hvordan var forholdet, da Háv.-strofen digtedes?], icke mera känslan för det nedärvda allitererande uttryckets verkliga innebörd»; jfr. bemærkninger af Axel Åkerblom, smst. XXXIV s. 171 ff. og modbemærkninger af E. A. Kock, smst. XXXV s. 27 f. [tilsvar hertil af A. Å., smst. XXXVI s. 62 ff.]). Han gaar her efter, hvordan man paa en række steder i den gl. germ. litteratur (specielt i got. og ags.) skal forstaa subst. *dōm-* og verbet *dōmian*, for hvilket sidste opstilles de 3 hovedbetydninger: 1) dømme, 2) prise, 3) tale, ytre sig. Undersøgelsen belyser tekststeder i got. og ags. og viser, hvor vigtigt det er, at filologerne ikke isolerer sig indenfor det enkelte gl. germanske sprogs litteratur.

I en indgaaende og skarptænkt afhandling, »Om ordet *styvbroder* och därmed närmast beslätade ordbildningar i allmänhet och ett ryktbart historiskt styvbrödrapar i synnerhet», redegjør L. Fr. Löffler for brugen af 1) *styvfader*, *-son* o. s. v. og 2) *styvbroder*, *-syster*, *-syskon* i de germanske sprog. Paa flere punkter korrigerer han ordbøgernes definitioner og fastslaar, at *styv-* (gl. n. *stjúp-*) fra først af betegner ikke kjødelig beslegtede. Det er uop-rindeligt, naar *styvbroder* (sammenbragt broder) bruges = *halvbroder*. Allerede for tiden omkr. aar 1000 konstaterer han imidlertid denne sammenblanding, idet Adam af Bremen og Saxo betegner Olav 'skötkonung' og Knut den store som halvbrødre, mens de i virkeligheden maa have været sammenbragte brødre og saaledes ikke kan have havt Sigrid storraade til fælles moder. Bag den hele udvikling, som bör mane historikerne til virkelig fordybelse i den enkelte tids overlevering, sprogbrug og tænke-maade, merker man forf.'s bestræbelser for at hævde Sigrid stor-raade's i senere tid betvilede historiske eksistens. (En tillægs-

bemerkning har forf. senere privat gjort: Gl. dansk *styupsyskæn* findes i Jy. Lov.)

Endnu længere tilbage i tiden — til fælles indoeuropæisk kultur og navneskik — føres vi i de tre følgende undersøgelser.

Evald Lidén har givet sit værdifulde bidrag titlen »Ett par germansk-iranska reliktor». Til belysning heraf bringer jeg følgende citat af forf.: »Åfven sådana språkbesläktade områden, hvilka skiljas af väldiga afstånd, uppvisa ... gemensamma ordrelikter i öfverraskande antal. Gamla ord ha dröjt kvar på ytterområden, där en ålderdomlig kultur längst förmått hålla stånd, medan de på mellanområdet blifvit bortsopade af nya kulturformer med ny terminologi eller af mellankommande inkräktarspråk. För ordforskningen, som icke alltid på rätt plats får uppbära klander för långsökta sammanställningar, har den nu autydda synpunkten principiell betydelse». Et udmerket eksempel herpaa er den første af forf.'s tre etymologier: sv. *hjälm*, da. *hjelrn*, Schweiz. *helm* 'hvit fläck i pannan på boskap', sv. *hjälm* m. 'hjälmig ox eller tjur' o. s. v.: nypers. *čarma* 'equus albus, skimmel' o. a. Videre sammenstilles gl. n. *hit* f. »bælg, nærmest det hele aftrukne skind, uopsprættet» (F. Jónsson), no. dial. *hīt* f. med pers. *xī* 'uter vinarius coriaceus, uter magnus aquatorum etc.' (iransk *x* af indoeur. *qh*, arisk *kh*). Fremdeles: gl. n. *rod* f., no. dial. *rod*, *rad* f. (n.) »rad; banke, jorddryg», sv. da. *rad*: nypers. *rada* 'series, ordo, acies hominum, animalium aliarumve rerum, quæ uno ordine vel acie disposita sunt' (**roto-*, -*ā-*).

K. F. Johansson, »Om etymologien af trænamnet *rönn*» bringer for den almindelig antagne etymologi (: indoeur. *(*e*)*reudho-* »röd») en motivering, hentet fra de rige folkloristiske og religionshistoriske overleveringer. Neppe noget andet træ har til sig attraheret saa mange forestillinger af religiøs og medicinsk art som rognen. Klarest iagttages dette forhold paa germansk grund. Men forf. mener, at man er berettiget til at slutte, »att rönnen tillhört ej blott germanernas utan också de flesta övriga indoeuropeiska folks heligaste inventar. Det finnes tecken, som häntyda på, att på de håll, där själfva rönträdet icke finnes växande [som i Indien], hafva sekundärt andra träd [i Indien fremfor alt *khadira* »Acacia l. Mimosa catechu», som af udseende minder om rognen] öfvertagit de med rönnen ursprungligen förbundna funktionerna resp. föreställningarna». Afhandlingen danner tilligemed forf.'s nylig udgivne merkelige skrifter »Über die altindische Göttin Dhiṣāṇā und Verwandtes» (Skr. utg. af K. Humanist. Vet.-Samf. i Uppsala 20: 1) og »Germ. *Alcis* (germ. Dioskurer)» (Arkiv XXXV s. 1 ff.) en kreds af betydningsfulde undersøgelser, hvori han, navnlig ud fra germansk og indisk overlevering, søger at trænge ind i den proetniske kultur: folketro og religiøs kultus,

tildels haaret af episke udformninger (Merseburgersprüche o. s. v.). Den faar ogsaa betydning for spørgsmaalet om indernes ældre bopæler og om indoeuropæernes »urbjenn».

Nær beslegtet i indhold er Marius Kristensen's opsats »Lidt om de fællesjafetiske toleddede mandsnavne». Forf. stiller sig de to spørgsmaal: Finder vi vidnesbyrd om, at de samme toleddede navne har været i brug over hele det indoeuropæiske omraade? Eller, kan fordunklede elementer af denne dannelsesmaade have holdt sig i germansk til historisk tid? Paa det første spørgsmaal tør forf. ikke svare afgjort nei, skjönt han ikke kjender helt sikre eksempler paa fuldstændig overensstemmelse indenfor flere sprogstammer. Derimod er der »stor rimelighed» for, at man har et fordunklet navneelement i urnord. *Hlewa-*, gl. tysk *Hleo-*, ifølge Burg = gr. *κλέος*, gl. ind. *śrávas* »berømmelse». Og da kan der blive tale om at opfatte paa lignende maade gr. *Kotpo-*: germ. *Harja-*, gr. *Ἐχς-*: germ. *Sigi(s)-* (»kamp, seir» sekundært), gr. *Ἀλι(θέροσης)*: urnord. *Sali(gastir)*, gr. *Πρωτο-*: gl. tysk *Frod-*, gr. *Ἀλφι(νοος)*: gl. tysk *Alf(wini)*, o. a. Forf. slutter med at udtale: »At spørgsmålet er en virkelig dybtgående undersøgelse værd, det er jeg overbevist om». — Jeg skal tilføie, at ved en saadan dybtgående undersøgelse maa man ogsaa tage hensyn til de berøringer med indoeuropæiske nabofolk, som historisk synes at kunne godtgjøres. Der er da en mulighed eller sandsynlighed for, at *Sigi(s)-* i germanske navne (*Segimerus* Tac., o. s. v.) skyldes paavirkning fra gall. *Sego-* (*Segomarus*, o. s. v.); jfr. mit forslag at opfatte stedsnavnet *Sigtin(ir)* som en overførelse af gall. *Segodünnum*, *Namn och Bygd V* s. 90 ff. I anledning af sammenstillingen af *Hlewa-* og gr. *Κλεο-* o. s. v. vil jeg fremhæve, at paa nordisk omraade synes dette navneled — sekundært — at have associeret sig med *hlewa-*, **hliujan*, brugt om beskyttelse ved magiske midler, fornemmelig runer (jfr. *hleuno* Vimose-hövlén og ptc. *hléðr*, Bugge Aarbøger 1905 s. 160 f., 165 anm. 2). Dette turde fremgaa deraf, at navneledet *Hlewa-*, *Hlé-* bare kjendes fra følgende nordiske eksempler: *Hlewa-gastir*, navn paa en runemester (navn tilhørende en slegt, hvori runeidræt udøvedes? jfr. overveielserne Norges Indskr. m. de ældre Runer II s. 638 f.); *Hlébarðr* Hárb. 20, eier af *gambanteinn*, i en forbindelse, hvor Odin's [rune-]magi omtales: *gaf hann [Hl.] mér gambantein, en ek vélta hann ór víti*; *Hlé-* i mythologiske og sagnhistoriske navne (*Hléðis gyðja* Hyndl. 13, *Hléfreyr*, *-fóðr* Odinsnavne, *Hlévangr* dvergenavn, *Hlégunnr* opdigtet person i Stjórnu-Odda skamr; se Lind).

Endelig skal af festskriftets etymologiske arbeider nævnes to, som beskæftiger sig med nordiske stedsnavne.

Eilert Ekwall meddeler »Förklaring av några engelska ortnamn». Som den paa én gang kyndige anglist og »nordiske» filolog giver forf. her flere udmerkede bidrag til udredning af de vanskelige stedsnavneforhold i Lancashire og Westmoreland. 1) Forklaringen af *Bradkirke* (ældst *Bredelkirke*) som bord- eller plankekirken (jfr. *Felkirk*, af fjol f. »fjæl» [samt *Fjæl*- i norske stedsnavne, N. Gaardn. II s. 113, III s. 120, VI s. 141]) giver værdifulde oplysninger om tømmerkirker i England. 2) *Shap* (liden by i Westm.), skr. *Hepp(a)* ca. 1200, *Sheppe* 1300, *Shap* 1332, o. s. v. Af de to hovedformer er den første den engelske, **Hēap*, m. eng. *hēp* (= ags. *hēap* »hob, skare», her om »haug» ligesom afledningen *hēapung* 'cumulus'). Den anden beror paa nordisk lydudvikling (jfr. *Shetland* af *Hjuittland*, *Shapinsey* [Orkn.] af *Hjalpandisey*, *Shaiton* [Cumb.] 1300, 1323, af forf. gjætningsvis forklaret af ags. **Heatun* 'den høga gården'), og man har her den samme lydsubstitution som f. eks. i *Jatgeirr* for *Eadger*. »Man synes i så fall böra förutsätta, att nordiskt språk i denna trakt talats vid sidan av engelska ganska långt ned i tiden». 3) *Subberthwaite*, sms. med *Sólberg*. 4) *Troutal* (*Trutehil* 1157—63), af eng. *trout* og gl. n. *hylr*, altsaa »örret-hölen». 5) *Walney*, lang, smal og meget lav ö. udenfor N. Lanc., *Wagneia(m)* 1127 o. s. v. Forklares af gl. n. *vogn* »delphinus orca, spækhugger», som endnu af og til viser sig i Morecambe Bay idenfor *Walney*. I nærheden ligger den lille ö *Foulney*, som »enligt en äldre uppgift skall ha varit hemvist för en otalig mängd fågel». Derfor vist opr. **Fugley*. Navneformerne *Foulney* og *Walney* er interessante derved, at de synes gjensidig at have paavirket hinanden: den første har faaet sit *n* fra den sidste, og denne har faaet *l* fra hin.

Adolf Noreen's bidrag »Skandinavien och Skåne» er et led i den paagaende diskussion om den reale og etymologiske forstaaelse af disse navneformer. Diskussionen aabnedes for etpar aar siden, da Hj. Lindroth i artiklen »Är Skåne de gamles Scandinavia?» (Namn och Bygd III, 1915, s. 10 ff.) i anledning af det gjængse bekræftende svar paa dette spørgsmaal med styrke hævdede, at »det vedertagna svaret ... innehåller ett postulat, som illa stämmer med resultatet av en undersökning»; efter L. har *-ädl(i)n-* ikke lydret kunnet udvikle sig til *-än-*, og *Skånøy* indeholder sandsynlig *skán* f. »skorpe». Mens Axel Kock (Arkiv XXXIV s. 70 ff.) fastholder, at identitet mellem de to navneformer er lydret mulig under forudsætning af kort *a* i 1ste stavelse (**Skādinaujō* > *Skånøy*, *Skáni*) — hertil et tilsvarende fra Lindroth i Arkiv XXXV s. 29 ff. —, søger Noreen at forlige de to former ved at antage et opr. *Skāpin-* med langt *a*. Noreen mener, at 1ste led er et germ. ord **skēpan-* m. »rente, afkastning»: mnl.,

mnt., mht. *schade* m. »rente, aager», som han med Holthausen (Beitr. z. Gesch. d. deutschen Spr. XI, 1886, s. 552) sammenstiller med westphal. dial. *schäden* »give afkastning» (om hvede) og lat. *scatere* »fremvælde, vrime af» (jfr. Walde, hvor videre, overensstemmende med ældre forskere, nævnes lit. *skastu, skatau, skasti* »springen, hüpfen» Kurschat). Disse to sidste ord har Torp (Nynorsk etymol. ordb., jfr. Fick's Wtb.⁴ III s. 449) videre henført til westphal. *schäd* »fiskerogn», bremisk *schäden* »gyde rogn», irsk *scatán* »sild», no. dial. *skadd* m. »liden sik». Men herimod indvender Lindroth (N. o. B. VI, 1918, s. 104 ff.), at betydningen »afkastning» for det opstillede germ. ord ikke er sikret, og at *schade* »rente, aager» ret og slet er ordet for »skade», der, som bekjendt, har kort *a*. Efter L. er »det oklara vestfal. reduplicerede verbet *schäden* ensamt — eller med eventuell tillökning av *schäd* 'fiskrom' — en för svag grund att bygga en etymologi av *Scadinavia* på»¹.

Jeg tror, at Lindroth med held har imödegaet Noreen's etymologiske forklaring. Derimod er jeg enig med Noreen (og Kock, mod Lindroth) i, at *Scadinavia* o. s. v. i de ældre kilder (ca. 50—800) ikke synes at have betegnet et meget større om-

¹ Det nævnte tyske ord for »fiskerogn» og dets ovenfor anførte slegtninger kan mulig videre sammenstilles med isl. *skáld* n. »rogn af en lange (molva)», med *-ld* af *-ðla-* (jfr. *sáld*)? Dette *skáld* findes ikke i ordbøgerne; det synes at være velkjendt paa Sydlandet, hvor Björn M. Olsen har optegnet det og hvorfra jeg ogsaa har faaet bekræftet det af provst Magnús Andrjesson, Gilsbakki (»*skáld* er hrogn i löngu»). Da *skáld* har de to betydninger »skald, digter» og »rogn (i lange)», har dette kunnet føre til, at ogsaa isl. *greppur* (skald, digter) gennem etslags »*ofjóst*» (Sn. Edda I 544 f.) — i sjømændenes tabusprog? — har faaet en lignende betydning: *ovarium piscium, post enixa ova*, Rognhuset, eller den i Fisken tilbageblivende Rogn» (Haldorsen); »rognesækken med de deri indesluttede rogn» (Bj. M. Ó., som tilføier: »når rognene bliver modne, får rognesækken et blåligt udseende, og kaldes da hyppig *blágreppur*); »ordid *greppur* er altitt á Suðurlandi, og líklega víðar hjér á landi, um lítil eða óþroskuð hrogn í nokkrum fisktegunum, einkum þorski (Torsk; Morrhua morrhua), og ýsu (Kuller; Morrhua aeglefinus)» (Magnús Andrjesson). — *Skáld* »digter» har jeg Maal og minne 1911 s. 221 ff. (jfr. Setälä, Finnisch-ugrische Forschungen XII s. 286 f.) forklaret af **skawa-lda-* (eller **skawi-lda-*, ældre *-ðla-*) »noget, hvorigjennem man merker eller iagttaget (gudernes vilje)», jfr. tysk *schauen*, gl. ind. *kavi-* »vis, klog, forstandig; offerprest, digter», gr. *θεο-ακούς* (af **skowo-s*). Imidlertid er jeg nu opmærksom paa, at den lydrette udvikling i saa fald skulde være **skavald*, **skafald* (jfr. Lindroth, Xenia Lideniana s. 63 anm. 2). Derfor henstiller jeg til overveelse, om man ikke bør optøre for *skáld* »digter» den samme grundform som for det andet *skáld*. Begge ord kan — i forskjellige egne eller samfundskredse — være dannede af den rod, som foreligger i lat. *scatere*. *Skáld* »digter» kan egentlig have hensyn til den sindsbevægelse, hvoraf digtning fremstaar; jfr. *óðr* m. »digtning», lat. *vātēs* (vidg. **yāt-* »innerlich» ange-regt sein; dichterische Begeisterung, Aufregung», Walde) og gr. *θυμός* »Gemütswallung, Leidenschaft, Mut» (til »roden» **ahn-* »være i heftig bevægelse, i særd. hvirvle, om rög og stöv»).

raade — omtrent det, som vi nu kalder Skandinavien — end de yngre kilders (ca. 875—1100) *Scónég*, *Skányey*. Med rette gjør Noreen opmærksom paa, at de førstnævnte former udelukkende forekommer hos fremmede forfattere, for hvem det laa nær at lade navnet paa den nærmeste del af Skandinavien faa en videre anvendelse (jfr. *Saxland* og *Africa*).

Her indføier jeg nogle bemærkninger om etpar af de efter min mening nøie sammenhørende navneformer: 1) *Scandia* acc. pl. Plinius († 79 e. Kr.), efter uviss hjemmelsmand, *Σκανδία* (pl. *Σκανδία*) Ptolemaios (2. aarh. e. Kr.) = *Scandza* Jordanes (6. aarh.). 2) *Scat(h)inavia*, *Scadinavia* Plin. og senere. 3) Lappisk *Skadesi-suolo* (suolo »ö»). 4) *Scedenig*, *Scedeland* Béowulf. 5) *Skányey*, *Skáni*.

Det er naturligt at tænke sig, at Skaane har faaet navn af forbiseilende. Eiendommeligt for Skaanes kyst er deus mangel paa skjærgaard. Dette, i forbindelse med udstikkende rev, har gjort seiladsen meget farefuld, saaledes at landet ofte har voldt skibene skade. Af det her udhævede ord mener jeg nu — og har jeg i adskillige aar ment — etymologisk at kunne forklare alle navneformer. Den germanske ordgruppe, som altsaa kommer i betragtning er: a) *skapān-* »skade, fiende» (gl. norsk *skadī*, ags. *scapa* o. s. v.), b) *skapiz-* »skade» (got. *skapis*). Se om denne Fick, Wtb. 4 III, bearb. af Torp og Falk, s. 449.

Det er allerede forlængst iagttaget ogsaa af flere andre (jfr. T. E. Karsten, Lehnwortstudien s. 95 ff.), hvor godt navneformerne under 2) og 3) og de germ. ordstammer *skapān-* og *skapiz-* dækker hinanden (om stammeformen *Scadin-* se Noreen s. 45 og Karsten, anf. st.). Imidlertid har man ment, at 4) de angelsaksiske former (med *-d-*) voldte uovervindelige vanskeligheder. Dette turde imidlertid ikke være tilfældet. Ags. *Scede(n)-* kan bero paa nordisk indflydelse i 6. aarh., da ifølge Björkman (N. o. B. VI s. 166) forbindelserne mellem nordboerne og angelsakserne synes at have været »særskilt livliga». Allerede saa tidlig turde i nordisk *-p-* være gaaet over til *-d-* (jfr. *aupa* brakt. 28, sandsynlig = *Auða*; merk ogsaa *hadu-* Strandstenen?). [Derimod vover Noreen, s. 47, om denne konsonantovergang kun at sige, at den er indtraadt »senest på 700-talet».] At merke er i denne sammenhæng, at den nyfundne Eggjum-indskrift synes at vise, at den gjængse datering af vore »overgangsindskrifter» og deres nærmeste forløbere er for sent ansat (se Norg. Indskr. III s. 191). Ags. *Scede(n)-* kan altsaa forliges med et **Skapin-*. Hvad 5) *Skán-* angaar, kunde man optage den af Lindroth (N. o. B. III s. 20) udkastede, men af ham som ubrugbar afviste tanke, at *-ap(i)n-* lydret skulde være blevet til *-án-*, medens *-ad(*)n-* havde bevaret saavel *d* som den foregaaende vokals korthed. En støtte herfor turde man vel finde i *ána-sótt*, som Bugge (Aarböger 1905

s. 286) har forklaret som »*morbus annorum*», sms. med **apnō-*, gen. pl. af et til got. *apn* »aar» svarende ord (jfr. *māl* = got. *maþl*). Efter Kock's seneste behandling af spørgsmaalet (Arkiv XXXVI s. 74) finder jeg det dog unødvendigt at skille *-ap(i)n-* og *-að(i)n-*; Kock synes at have godtgjort, at begge disse lydforbindelser lydret har udviklet sig til *-an-*. — Om den i de ældste — fremmede — kilder overleverede form 1) *Scandia* vover jeg ikke at udtale mig her.

Forudsætningen for den her givne forklaring er den, at Skaane som den for seiladsen farlige strækning allerede aarhundreder før Kristi fødsel af forbiseilende har været kaldt »den skadevoldende (ö)». Udtrykket har kunnet varieres efter navnegivernes forskellige hjemsted, og dette er da grunden til, at navnet i historisk tid har fæstet sig i de skiftende former **Skapin-* og **Skapis-*.

Det synes mig methodisk rigtigt at holde de norske stedsnavne *Skånøy* (3 steder, dertil 1 gang paa Island) og *Skånøyrr* (1 sted) — anførte af Lindroth, N. o. B. III s. 24, hvor ogsaa det forsvundne gaardnavn *a Skantunum* (N. Gaardn. I s. 393 derimod forklaret af *skarn*) medtages — udenfor en undersøgelse af de vistnok langt nøiere indbyrdes sammenhængende navne paa »Skandinavien» og Skaane. Det er slet ikke sikkert, at de skal forklares saaledes, at *Skån-* sigter til naturforhold paa vedkommende steder. Høist mærkeligt er det, at vi stadig møder de samme sammensætninger med *-ey* og *-eyrr* som i Skaane (*Skåney*, *Skåneyrr* Skanör), og videre bør mindes om, at vi ved alle disse navne (fra Vestfold, fra bygder ved Trondhjemsfjorden og fra Trondenes i Tromsö amt) befinder os ved den store færdselsvei fra Skaane og nordover langs kysten.

Bidrag til forstaaelsen af den *norröne litteratur* indeholder (foruden Beckman's ovenfor nævnte »Distingen» og Axel Åkerblom's metriske oversættelse af *Atlakviða*) følgende 4 opsatser:

Emil Olson, »En syntaktisk anmärkning till Hávamál 1: 1—4» foreslaar at læse den sætning *gáttir allar átr gangi fram* (»alltid, då du går igenom en dörr, så...») — altsaa ikke komma foran *átr* — og begrunder dette paa en, som det synes mig, helt overbevisende maade. (Saaledes ogsaa uafhængig Ivar Lindquist, Studier i nordisk filologi IX 1, 1918, s. 1 ff.: »alltid förrän man går fram...»)

Elof Hellquist's andet »västnordiska bidrag» bringer en ny konjektur til de mange, som er fremsat til *Hamðismál* 20. s. 'beiddiz at brango'. Han foreslaar — under forbehold, som er paa sin plads, naar det gjælder et saa vanskeligt Edda-sted — *breiddiz at bröngu* »han gjorde sig bred, bröstade sig med »buller

och bång'» (jfr. isl. *brang* n. »stöi», sv. dial. *brång* n. »bullen-samt besvär»).

Gustaf Cederschiöld skriver i artiklen »Gevjons oxar» om en enkelthed i sagnet om Gevjon's plöining, som var fremstillet paa det maledede skjold, hvorom Brage digtede. Disse okser var Gevjon's børn med en jotun, og de var ifølge Snorre 4 i tal, i overensstemmelse med dennes tolkning af Brage's vers: »okserne bar 4 hoveder og 8 öine». Men med rette bemærker forf.: »Att ett så enkelt innehåll fått ett så tillkrånglat uttryck, måste väl väcka någon undran». Med veiledning i nyere bildende fremstilling af plöiningsscenen stiller han sig det spørgsmaal: Havde virkelig skjoldets maler midler til at fremstille fire for én plog spændte okser af en overordentlig styrke? Vanskeligt ved at anbringe dem »i bredd» eller »i tandem». Den rimeligste løsning — bl. a. under hensyntagen til det gamle forspand — forekommer forf. at være: Gevjon havde med en jotun to tohodede sønner, som i okseskikkelse — hver med 2 hoveder og 4 öine — spændtes for plogen (jfr. jotner med flere hoveder; folkedigtningens fordobling af lemmernes antal for at udtrykke kraft [Sleipnir, Starkad]). Ved en saadan forstaaelse vinder Brage's vers betydelig i poetisk henseende, og et nyt bidrag er samtidig givet til bedømmelsen af den litterære tradition paa Island. Forf. minder om, at kalve med to hoveder kan have spillet ind. Jeg ved ikke, om det er med fid han har undladt at nævne, at tvillingfødsel i sagnet vilde være langt rimeligere end firlingfødsel (eller fødsel af 4 sønner efter hinanden).

Magnus Olsen, »Bygdenavnet Angr i Fridþjófs saga» behandler de velkendte repliker i Fridþj. s. kap. 11: [Fridtjov, forklædt som saltbrænder:] *i Angri var ek upp fæddr*, [kong Ring paa Ringerike:] *ek veit þat herað, sem heitir i Angri, enda má vera, at mannum sé ekki hughægt*. Det stedsnavn, som ordspillet er bygget over; er sandsynlig *Angr* paa Vestfold (= Sande sogn, N. Gaardn. VI s. 46), hvorfra ringerikerne i gammel tid vistnok har faaet det allermeste af sin salttilførsel. At merke er her, at en islandsk fornaldarsaga har en skildring ud fra egne ringerisk horisont (jfr. ogsaa sagaens navn paa kongsgaarden *Streituland*, hvorom ringerisk tradition kjendes fra mindst ca. 1650). Dette »tyder paa, at sagnstoffet om Fridtjov og kong Ring i forholdsviis sen tid har været udsat for paavirkning fra egnen omkring Viken». Formidlingen har vel skeet gennem islænder, som har opkjøbt og saltet sild i trakterne omkring Kristianiafjorden. Jfr. om denne sildehandel og om deraf betinget litterær forbindelse K. Liestøl, *Maal og minne* 1914 s. 181 ff., jfr. 1915 s. 233; M. Olsen, *smst.* 1914 s. 200 ff., 1916 s. 40 ff.; A. Bugge, *smst.* 1916 s. 32 ff.

Dernæst kommer vi til en gruppe *kulturhistoriske* (retshistoriske, folkloristiske) bidrag.

Otto v. Friesen, »Herulernas bosättning i Skandinavien. En rättshistorisk synpunkt» optager til indgaaende drøftelse P. Fahlbeck's tanke, at erulernes formodede bosættelse i Varend og Blekinge indirekte er bevidnet gennem den fra hele det øvrige Nordens retsforhold afvigende arve- (og egteskabs)-ret i disse landskaber: datter arver ligt med søn (1685), hustru faar ligt med mand og søster med broder (1691). Blandt de germanske folk udenfor Norden er det bare de af romersk kultur sterkt prægede vestgoter, som kjender en lignende med romersk ret overensstemmende arveret. Forf. finder, at lignende betingelser for paa-virkning fra romersk arveret ogsaa var tilstede for erulernes vedkommende, navnlig i det halve aarhundred efter hunner-rigets fald (453), og naar man antager, at de omkr. aar 500 hjemvendte eruler bosatte sig i Varend og Blekinge, kan dette tjene til at belyse de i Norden enestaaende retsforhold. — Jeg vil tilføie, at ingen, saavidt vides, til forklaring af Varends og Blekinges gamle arveret har ment at burde ty til den udvei at antage levning af forhistorisk matriarkat. De omtalte retsforhold berøres ialfald ikke af Paul Winge i hans arbejde over matriarkat og beslegtede emner, »Den menneskelige gonochorisme og den historiske videnskab» (Kr.a Vid.-selsk. skr. I. 1913. No. 12). [Nogle bemærkninger om matriarkat hos de gamle germaner finder man hos S. Feist, Arkiv XXXV s. 255 f.]

H. F. Feilberg, »Skoen som retssymbol» tager sit udgangspunkt i Lyschander's grønlandske *Chronica*² (1726) s. 18, hvor det heder, at kong Magnus barfod lod sende den irske konge »sin skiden skoe», forat han — som tegn paa underkastelse — skulde bære den »på Juledag i sin Kongelig pragt». I Chron. Regum Manniæ (1098—1102) omtales det samme: *Murecardus* skal bære kong Magnus's *calciamenta* »super humeros suos in die natalis domini». Grimm (R.A.) mener, at forhaanelsen ligger deri, at kongen skulde bære skoene paa sine skuldre istedenfor paa sine fødder, d. v. s. gaa barfodet.

Forf. foreslaar en anden forklaring, idet han fæster opmærksomheden ved et sted i det indiske heltedigt *Ramayana*, hvor gyldne sandaler nævnes som symbol (et af de 5) paa kongemagten. Østerlandets tankegang er: »sandaler, sko er et symbol, ikke for den, som bærer *dem*, men for den person, *de* bærer, for hans personlighed, magt eller myndighed» (derimod hat, hue myndighedstegn i Europa). Jfr. videre fra indiske eventyr: »salaam» for fraværende raja's sko, stillede paa tronsædet; sko med opadvendte saaler tegn paa landsforvisning. Fremdeles Gl. Test. Ps. 60. 10, hvor fortolkere har opfattet »das Werfen des Schuh's

auf ein erobertes Gebiet» som »ein Symbol der Besitzergreifung», og Exodus 3. 5, jfr. Josua 5. 15 (Moses ved den brændende tornebusk). Dette symbol for magten staar i forbindelse med talemaader i indiske hilsskikke, som udtrykker den største ærbødighed for éns fædder. — I Norden er det at lade én træde i sine sko symbol paa optagelse i samfund og ret med sig (adoption if. Gulatingslovens kap. 58, NgL. I 31 — brudgom giver brud nye sko — gamle sko kastes efter bruden, naar hun forlader hjemmet [jfr. fratage skoene: Ruths bog 4. 7, 5 Mos. 25. 7] — »staa under tøffelen»).

Forf. spørger tilslut: Er fortællingen i den manske krønike drivgods fra Østen? »Der har jo udgået vikingetog fra Irland til det mauriske Spanien og 844 har arabiske sendemænd besøgt Irland». Og er det samme tilfældet med Ketil Runske's kjæp, ved hvilken troldkarlen Gilbert blev hængende fast (Ol. Magn. III 20)? Forf. minder om Jataka 55 og tilføier: »Gælder det samme om Loke, der slog efter Thjasseørnen med en stang og blev hængende fast? Hertil kommer endnu hele rækker af æventyrvarianter med trækket, at alle hænger fast, som rører ved en slæde, en gås, en »himpehampe» til en vejrmølle og lignende?»

Carl S. R. Collin, »'Bucca, bucca, quot sunt hic?' Beiträge zur Geschichte eines Kinderspieles» gennemgaar nyere modsvaregheder til den af Petronius omtalte barneleg (svensk »Bulta bockhorn»; norsk Støylen, Barnerim nr. 102; dansk Kristensen, Börnerim nr. 38; o. s. v.) og leverer derigjennem et kjærkomment bidrag til Petronius-kommentaren.

Endelig kommer vi til 4 *runologiske* afhandlinger, hvoraf den første

Th. Hjelmqvist, »Till runinskriften på vävplattan från Lund» er interessant ogsaa i kulturhistorisk henseende. Forf. søger her med sin vante grundighed og indtrængende fordybelse i emnet at kombinere de tolkninger, som Emil Olson (Fornvännen 1908 s. 14 ff.) og nærværende anmelder (Chr.a Vid.-Selsk. Forhandl. 1908. No. 7) har givet. »Tydningen blir: »Sigvors-Inge-
mar skall få min gråt»; från Olsons tolkning har jag tagit tydningen av bindrunan för *m* och *n* såsom *min*, från Olsens det övriga.» Derved sigtes efter forf. til transplantationsmagi, og han anfører en lang række af eksempler paa »överflyttningstrolldom» af den art, som kan illustreres ved formelen »Min blemma | på dina lemmar». »Graad» opfattes som rindende öine, hvorimod gamle islandske lægebøger indeholder raad (Gislason, 44 Prøver s. 472; AM. Hskr. 187 ved Såby, s. 16), og hvorimod ogsaa indridsning (af forvansket latinsk formel) har været anvendt (Kålund's Isl. lægebog, Kbh. 1907, s. 11. 13: »Wid grati rist sa eiki-

kefi Funnde peccatoris o. s. v.»). Dog stilles ogsaa den mulighed aaben, at »graad» symbolsk kan hentyde til »den hugsjuka, melankoli som framkallade tårarna». — Mod forf.'s her antydede udvikling har jeg intet at indvende. Kun havde jeg ønsket, at han havde taget hensyn til den gjenstand, hvorpaa indskriften er indridset (jfr. mit ovfr. cit. arbejde s. 23 ff.). Mod min tolkning af **mn:krat** som »méngraad» indvendes, »att det bör ha legat närmare till hands att använda förkortat skrivsätt ... för poss.-pron. *min* ..., än för det mindre vanliga *men* = skada». Jag ser ganske anderledes paa sagen: »mén» er mid-indskriftens tryllekraftigste ord, og netop derfor — og tilige af hensyn til »tilsigtede talforhold» — er dette skrevet med en (for os enestaaende) binderune eller »galdrastafr»; jfr. min behandling af Fosvik-indskriften i »Norske bygder. I. Sætersdalen» (Kr.a 1920) s. 119 f. [samt Arkiv XXXVII s. 226 f.], hvor jeg minder om de hos Árnason, Ísl. Þjóðsögur I 445 afbildede »galdrastafr». (Har udtrykket *gráta hástofum* efter sin oprindelse noget at gjøre med graad, fremkaldt ved *meinstafir*, mén-graad?)

Hjalmar Lindroth's bemærkninger »Till den urnordiska inskriften på Stentoftens-stenen» er fremkaldt ved Otto v. Friesen's skrift om »Lister- och Listerbystenarna i Blekinge» (Upps. univ. årsskr. 1916), hvor der gives et trygt grundlag for studiet af disse vigtige indskrifter, og hvor ogsaa forstaaelsen af dem forøvrigt fremmes paa forskjellig vis, bl. a. ved paavisningen af, i hvilken rækkefølge linjerne paa Stentofte-stenen skal læses. O. v. Friesen har ogsaa forsøgt en sammenhængende tolkning af Stentofte-indskriften, og til denne tager nu forf. delvis standpunkt i de kritiske bemærkninger, hvormed han aabner sit bidrag.

Forf. vender sig mod v. Fr.'s tolkning af indskriftens to første linjer: **niuhaborumr | niuhagestumr** »Nya (gjorde vården) åt sina söner. Nya (gjorde vården) åt hirdmän». Af hans 6 indvendinger er, som han ogsaa selv indrømmer, ikke alle lige sterke. De synes mig dog, tagne tilsammen, at have betydelig vegt, og jeg slutter mig ganske til hans udtalelse, at vi ikke har et eneste sikkert eksempel paa, at navnet paa den person, efter hvem runestenen er reist, sættes i dativ uden præposition.

Forf. holder fast ved den ældre tolkning, at **niuha** er akk. sg. n. af adj. *nýr*, her i betydningen »något nytt» (= »som icke sagts förr») »nymäre», nya tidender'. Af **borumr** foreslaar han en ny tolkning: **burumr*, af det *gabūr-*, som foreligger i gl. høitysk *gi-būr(o)* »gaugenosse, mitbürger, nachbar, bauer» (nht. *bauer*), ags. *gebūr* »peasant, farmer, countryman» — skjönt »ordet icke (såsom inhemskt) föreligger i litterär nordiska». Han faar en modsætning frem mellem **borumr** og **gestumr** ved at opfatte det sidste som: »främling, person som kommer från främmande

ort'. Oversættelsen bliver da: »Tidender (täljer jag) åt landsmännen, tidender (täljer jag desslikes) åt främlingarna (som fara leden fram)» — i nær overensstemmelse med Löffler's opfatning, hvorpaa forf. först sees at være bleven opmærksom under korrektoren.

Formelt er denne tolkning vistnok ganske i orden (m. h. til lydbetegnelsen i **borumr** jfr. **-ronor = rånōr**). En svaghed ved den er det dog, at der ikke forsøges en sammenhængende tolkning af den hele indskrift (som v. Friesen og Brate har gjort). Forf. maa nøie sig med at udtale: »Det är naturligtvis det följande partiet av inskriften som utgör »tidenderna». Om dettas tolkning måste vi kanske alltid sväva i okunnighet». Hans tolkning stemmer heller ikke efter indholdet synderlig godt med begyndelsen af Björketorp-indskriften (**uþarabasha**), hvori man gjerne vil se noget i retning af en parallel til de to første linjer paa Stentofte-stenen. Jeg kan derfor ikke følge forf., naar han anser sin tolkning som »tillräckligt plausibel för att ... kunna låta den något belysa den mångdiskuterade passus på Rökstenen» **sakumukmini**, opfattet som: det fortæller jeg (fortæller vi) for *ungmenni*, 'det unga släktet'.

Det staar altsaa for mig, som om der endnu ikke er givet en sammenhængende tolkning af Stentofte-indskriften, ved hvilken vi tör blive staaende. Paa dette sted ialfald maa jeg imidlertid nøie mig med en saadan rent negativ udtalelse.

Verner Dahlerup's »Småting om to danske runeindskrifter» indeholder et forsøg paa at tolke 2den linje paa Glavendrup-stenen: ... **auft ala saulua | kuþa uia** [derefter et efter Wimmer ubeskrevet mellemrum, hvor plads til 5 runer] **haiþuarþan þiakn**, af Wimmer gjengivet »efter Alle Sälve-gode, helligdommenes højærværdige vogter». Forf. foreslaar at læse efter **uia** ordet for »vogter, skjærmer», **uaurþ** akk., saaledes at der fremkommer det m. h. til rytme og rim tiltalende *wia wårþ*, *hæiþwærþan þægn* (jfr. *vorðr véstalls* Ynglingatal). Det eneste, jeg har at bemærke hertil, er, at det er noget eiendommeligt, at netop nøiagtig et ord er bortfaldt ved afskalling. Noget saadant kunde naturligvis godt indtræffe, og derfor kan man ikke rette nogen egentlig indvending mod forf.'s tydningsforslag, som sikkert er det bedste af de foreliggende. — Paa Store-Rygbjærgstenen tolker forf. **lika** som akk. af *liki* m. »lige, mage, (jevnbjærdig) egtefælle» (»Tove bryde reiste denne sten efter 'brydens mage' Torgunn»), hvilket afgjort er at foretrække for Wimmer's tydning *lêka* n. »legesöster».

Erik Brate, »Fg. beleþes byrd» behandler den gotlandske runeindskrift Sæve 107, fra Hejde kirke, som omtaler kirkens brand »a beleþes byrd», en lördag i det aar, da * (ɔ: G) var

söndagsbogstav og H (ø: XI) var gyldental »i 13de rad». Forf. slutter sig til Liljegren's datering: 1492 (mod C. Säve og Stephens: 1397), og følger Stephens's oversættelse »paa billedets fødselsdag» (ø: paa dens dag, som et billede i kirken fremstillede). Man har dog efter forf. ikke at gjøre med et Kristus-billede, som af Stephens antaget, men med et Maria-billede. Kirken har altsaa brændt paa Maria's fødselsdag, 8. sept. 1492. I Statens hist. museum i Stockholm findes et Maria-billede af træ fra Hejde kirke, som sikkert er det i indskriften omtalte og som altsaa er blevet reddet fra branden.

Naar et festskrift har et omfang som det foreliggende og samtidig er skrevet til en saa vidtfavnende forsker som Esaias Tegnér, bliver det paa en maade typisk for tiden; gennem enkeltbidragene for at øge vor viden spores den almindelige stræben paa de forskjellige omraader. Det er derfor paa mere end én maade lærerigt at gjøre sig bekendt med det. Og da det desuden ikke kan ventes at falde i alle deres haand, hvem flere eller færre af artiklerne direkte vedkommer — det er mig ogsaa meddelt, at det lille oplag af festskriftet allerede er udsolgt — har jeg, efter samraad med dette tidsskrifts redaktör, fundet det rigtigt at levere et referat af de nordiske bidrag i saa stor bredde, som her er skeet.

Kristiania hösten 1919.

Magnus Olsen.

E. Sievers, Metrische Studien IV: 1 (= Abhandlungen der Philologisch-historischen Klasse der Kgl. Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften XXXV: 1) Leipzig 1918, I—VIII + 1 — 262 Seiten. Einzelpreis 11 Mark.

Derselbe. Metrische Studien IV: 2, ebendasselbst, 1919, S. 263—620. Einzelpreis 14 Mark (+ Teuerungszuschlag).

Untertitel: Die Altschwedischen Uplandslagh nebst Proben formverwandter germanischer Sagdichtung.

Die Metrik ist für Sievers, wenn nicht seine erste, jedenfalls eine sehr alte Liebe. Und innerhalb der Metrik nimmt die alt-nordische Metrik durchaus nicht die niedrigste Stelle ein. Während der letzten Jahrzehnte hat er sich wieder den metrischen Fragen zugewendet, aber er behandelt sie nunmehr unter ganz anderen Gesichtspunkten als früher, und zwar ist die neue Behandlungsweise derart, dass sie wohl den meisten Philologen ziemlich fremd vorkommen wird. Mit den neuen Methoden werden neue Ergebnisse erzielt. Schon früher hat Finnur Jónsson in diesem Arkiv (Bd XXVIII) eine neue Studie »Zur Technik der Wortstellung in den Eddaliedern« besprochen.

Die neue Methode wird von Sievers mit dem Wort Melodieprobe gekennzeichnet. Zum Teil auf Anregung der Familie Rutz (Joseph Rutz, dessen Frau Klara Rutz und Sohn Ottomar Rutz¹) hat Sievers gefunden, dass verschiedene Sprachtexte ganz verschiedene Vortragsweisen verlangen. Diese verschiedenen »Melodien« beruhen nicht in erster Linie auf dem Stoff, sondern vielmehr auf den verschiedenen Individualitäten der betreffenden Verfasser. Und er glaubt vorliegende Texte durch genaue Aufmerksamkeit auf die Melodie auf ihre Echtheit hin prüfen zu können. Er behauptet mit grosser Bestimmtheit, dass die Melodieprobe objektive bzw. bindende (S. 28) Schlüsse über derartige Fragen zulässt. Er hat übrigens dieselben Probleme in verschiedenen Arbeiten früher behandelt. Besonders bietet die kleine Sammlung »Rhythmisch-melodische Studien«² eine bequeme Übersicht seiner Anschauungen, obgleich man ja in Einzelheiten mit noch späteren Veränderungen rechnen muss.

Bevor ich auf den Kern der Frage eingehe, will ich ein paar Mitteilungen machen über wichtigere Veränderungen in den Sieversschen Ansichten. Was mich in seinen früheren metrischen

¹ O. Rutz, Neue Entdeckungen von der menschlichen Stimme, München, Beck 1908. Ders., Sprache, Gesang und Körper als Gemütsausdruck, Leipzig 1911. Ders., Indogermanische Forschungen XXVIII: 301 fg.

² Streitbergs Germanische Bibliothek V. Vgl. die wertvolle Kritik Heuslers, Deutsche Literaturzeitung XXXIII, 1477 f.

Schriften befremdete, war seine Gleichgültigkeit gegen die von Kock und anderen gemachten Beobachtungen über die Betonung des Altnordischen (im eigentlichen Sinne, also einschliesslich des Altschwedischen). Hierüber äussert er jetzt selbst folgendes: »Offen gestanden, hatte ich jenen Betonungsregeln der schwedischen Grammatiker bis dahin immer ein gewisses Misstrauen entgegengebracht: nicht als ob ich sie für falsch gehalten hätte: aber ich hielt die in Rede stehenden Erscheinungen (immer vom Standpunkt des für germanisch angesehenen westgermanischen Betonungswesens aus) im Wesentlichen für recht sekundäre Entartungen eines primären Accentsystems, die ich den älteren Texten nicht gern zutrauen mochte» (S. 16). Noch in dieser Arbeit betrachtet er zum Beispiel die Längen in Endungen nach kurzen Wurzelsilben als satzphonetische Erscheinungen, aber er gibt zuweilen, z. B. S. 68, L. 7 Bezeichnungen wie *hafā*, mit langem und wohl auch nebetonigem *ā* in der Schlussilbe. Auch die Betonung des zweiten Gliedes hält er jetzt in verschiedenen Wörtern für möglich. Beispiele S. 10.

Ich will hier eine Kleinigkeit aus diesem Gebiet etwas näher erörtern. An der Länge der Endvokale der kurzsilbigen Wörter (typus *fārā*) kann man ja nicht zweifeln, obschon es schwer oder unmöglich ist zu ermitteln, wie lange sie sich in verschiedenen Dialekten erhalten hat. In den ausführlichen Texten des zweiten Teils der Sieversschen Arbeit finde ich oft, aber nicht immer, Länge angesetzt. Dabei ist auch das *æ* der Überlieferung in *a* verbessert, natürlich aus dem Grunde, dass Sievers das *æ* als Entwicklung eines kurzen und schwachtonigen Vokals ansieht. Hierbei stossen wir häufig auf Widersprüche. S. 350 begegnet uns die Form *skapæ*, S. 351 aber *skapā*. Die verschiedenen Bezeichnungen sollen natürlich andeuten, dass die Melodieprobe in dem einen Fall einen langen, in dem anderen einen kurzen Vokal fordert. Nun ist folgendes etwas verdächtig. Die Bezeichnung *ā* und ähnliche begegnen hier und öfters am Schluss eines katalektischen Verses mit weiblichem Ausgang, typus *Rida, rida rānkā*. Es unterliegt keinem Zweifel, dass ein skandierender Vortrag in diesem Fall eine Dehnung des Endvokals verlangt. Aber diese Dehnung ist eine rein metrische Erscheinung, sie trifft in Sprachen, die wir beobachten können, stark oder schwach nebetonige, kurze oder lange Silben sowie unbetonte ohne Unterschied. Da Sievers von den Einzelheiten seiner Methode fast nichts mitteilt, ist die Frage nicht unberechtigt, ob etwa diese metrische Erscheinung seine Auffassung der »Melodie« hat beeinflussen können.

S. 183 bespricht S. »gewisse axiomatische Überzeugungen und daran geknüpfte Urteilsgewohnheiten, die so lange Zeit uns alle ... gehindert haben, unter Umständen selbst das Nächstliegende zu

sehen». Unter derartigen jetzt von Sievers erfreulicherweise überwundenen Standpunkten finden wir zuerst die Ansicht, dass der Stabreim nur Hebungen treffe, dass also eine jede alliterierende Silbe ohne weiters als Hebung gelten könne. Bekanntlich hat man auf diese Theorie weitgehende Schlüsse gebaut, indem man z. B. aus dem Vorhandensein einzelner alliterierender Namen in einer Familie auf Durchführung der Betonung der ersten Silbe geschlossen hat¹. Mir ist dies immer aufgefallen, zumal wir ja wissen, dass Alliteration in der lateinischen Kunstprosa sehr häufig ist, z. B. *Vicina virtutibus vitia* bei Livius, ohne dass bis jetzt irgend jemand die Behauptung gewagt hätte, das klassische Latein habe die Regel der Erstbetonung durchgeführt. Beispiele von Stabreimen ausser den Hebungen werden auch früher S. 142, angeführt².

Bei Compositis hat ja Sievers bisher immer die Betonung des ersten Gliedes angenommen und zwar zum Teil auf Grund der Alliteration, die ja fast immer das erste Glied trifft. Meinerseits versuchte ich in diesem Arkiv XV, 74 fg. nachzuweisen, dass auch die Betonung des zweiten Gliedes vorkommen könne, und zwar so, dass ein zweites Glied mit grösserer Silbenzahl gern den Hauptton auf sich ziehe. Es ist mit Recht hervorgehoben worden, dass mein Material zu klein ist, als dass die Ergebnisse endgültig sein könnten. Nun finde ich bei Sievers (S. 87) Ansichten, die zu der meinigen gut stimmen.

In seiner wichtigen Schrift *Proben einer metrischen Herstellung der Eddalieder* hatte Sievers als Grundsatz aufgestellt, dass die uns vorliegenden Texte der Eddalieder in vielen Fällen unursprünglich seien und dass Pronomina und Partikeln, die spätere Schreiber einem späteren Sprachgebrauch zu Gunsten eingeführt hätten, wieder entfernt werden könnten, wodurch der Rhythmus oft besser werde. Man hat freilich oft daran zweifeln können, ob die von Sievers vorgeschlagenen Textverbesserungen wirklich notwendig seien, aber im Grossen und Ganzen haben sich wohl die Forscher, zumal die Herausgeber, seinen Ansichten angeschlossen. Für diese Theorie sprachen auch wohlbekanntere, sprachgeschichtliche Tatsachen. Da wir wissen, dass die ältere Sprache sehr oft ein pronominales Subjekt ausliess, das der späteren gesprochenen Sprache als notwendig erschien, so ist ja das Einschalten solcher Wörter von vornherein überaus wahrscheinlich. Sievers hat aber selbst jetzt die frühere Meinung aufgegeben. In der früher erwähnten, von Finnur Jónsson besprochenen

¹ Z. B. Schultz, Abriss der deutschen Grammatik 9.

² Ueber Stabreim in den klassischen Sprachen vgl. Norden, Die antike Kunstprosa passim (siehe Register s. v. Alliteration), besonders S. 59.

Schrift »*Zur Technik der Wortstellung in den Eddaliedern*» kommen seine neuen Ansichten zu Tage. In der hier besprochenen Arbeit vertritt er sie (S. 26) gegen die von Finnur Jónsson erhobenen Einwände. Die ziemlich auffallende Begründung für die neue Ansicht ist folgende: Sprachliche oder rhythmische Gruppen von gerader Gliederzahl liegen, *ceteris paribus*, in der Tonskala principiell conträr zu solchen von ungerader Gliederzahl (S. 22). Diese Regel gelte zunächst für das einzelne Wort: *Heil* und *heilige* ständen also in einem System, *heilig* und *heiligere* dagegen in einem anderen. Inwiefern dies im Deutschen wirklich zutrifft, kann ich nicht entscheiden. Dass aber im Schwedischen *hel* durch seinen Akut, *helig*, *heliga*, *heligare* durch ihren Gravis sich nach einer ganz anderen Regel gegenüberstehen, das ist ja wohlbekannt. Dass es einen bestimmten Unterschied in der absoluten Tonhöhe, mit der die betreffenden Wörter ausgesprochen werden, wirklich geben sollte, kann ich wenigstens nicht hören. Auch in Sätzen kann ich gar nichts Derartiges beobachten. Zwischen *Han kommer snart* und *Han kommer ju snart* können wir wohl kaum einen anderen Unterschied als die eingeschobene Silbe und vielleicht ein etwas schnelleres tempo beobachten. Sonst beruhen etwaige Abweichungen der Melodie einfach auf dem Sinn. Ob die Verhältnisse im Altisländischen anders gewesen sind, kann ich natürlich nicht mit Sicherheit sagen. Aber ganz bestimmt bestehe ich darauf, dass das Schwedische und besonders das Norwegische, vom Neuisländischen ganz zu schweigen, grösseres Recht haben, in derartigen Fragen als massgebend zu gelten, als das Neuhochdeutsche¹.

Die Bedeutung der neuen Theorie für die Textkritik der Edda drückt Sievers folgendermassen aus. »Ändert man ... eine gradzahlige Gruppe in eine ungeradzahlige ..., so legt man zugleich zwangsweise auch das Niveau mindéstens der betreffenden Stelle in sein Gegenteil um« (S. 24). Dies ist der Grund, warum Sievers jetzt nicht *Önd né átto*, sondern mit der Handschrift *Önd þau né átto* liest. Die ältere Ansicht wird vielen wahrscheinlicher vorkommen.

Aus dem Satz, dass lange Vokale andere Spannungsverhältnisse als kurz haben, glaubt Sievers »bindend« schliessen zu können, dass einer der Verfasser der Uplandslagh *rēttri*, ein anderer dagegen schon *rēttri* gesprochen habe (S. 28). Es ist von Interesse, dass man nach Hesselmans Untersuchungen gerade in

¹ Ich setze hier voraus, dass der Name Melodieprobe wirklich der richtige ist, dass also die von Sievers und anderen beobachteten Erscheinungen wirklich musikalischer Art sind. Die Beschreibung bei Rutz deutet aber vielmehr darauf, dass es sich um ein Verhalten der Atemwerkzeuge handle; so auch Gjerdman in »Språk och Stil« 19: 225, 20: 116 und folgende.

diesem Wort tatsächlich verschiedene Formen annehmen kann. S. 77 behandelt S. nach den selben Principien unter anderem einerseits *en, ett* u. s. f. mit durchgehendem langem *e* gegen *min, mitt* u. s. f., wo nach ihm kurzer Vokal vor Doppelkonsonant, langer aber vor einfachem Konsonant herrsche. Auch hier kann ich das Ergebnis nicht bestreiten, zumal ich in »Studier i outgivna handskrifter, s. 69 f., für einen wahrscheinlich Uppländischen Dialekt dieselbe Regel aufgestellt habe.

Trotzdem muss hier die Frage aufgestellt werden, ob wirklich die Melodieprobe derartiges beweisen kann. Meines Erachtens ist das unmöglich, ganz abgesehen davon, ob im Ganzen die Melodieprobe zuverlässig ist. Was würde folgen, wenn man andere Quantitäten als die von Sievers angenommenen ansetzte? Natürlich nicht, dass die Formen sprachlich unmöglich würden, sondern nur, dass die Stellen eine andere Melodie erhielten, das heisst einem anderen Verfasser zuzuschreiben wären. Bekanntlich müssen wir nun bei den Uplandslagh mit Stellen sehr verschiedenen Ursprungs rechnen. Wir müssen alte Formeln aus der mündlichen Laghsagha voraussetzen. Wir können auch Uebersetzungen von anfangs lateinisch geschriebenen kanonischen Rechtsregeln annehmen. Und nach Sievers können wir durch seine neugefundenen Regeln verschiedene Mitglieder der königlichen Kommission unterscheiden.

Auch wenn also die Melodieprobe an und für sich mathematisch strenge Schlüsse ermöglichte, so wären die von Sievers hier gemachten Folgerungen dennoch unberechtigt. Die Gleichung hat wenigstens zwei Unbekannte und lässt folglich verschiedene Lösungen zu. »Es kann auch anders sein».

Von grösserer Bedeutung wird die Frage nach der bindenden Kraft von Sievers Beweisen, wenn er ganz ungewohnte Formen ansetzt.

Wahrscheinlich wird er nicht viele nordische Philologen für die Ansicht gewinnen, dass man c. 1300 *gründvali, hármshendi, éng sinni*, und dergleichen sprach. Auch *húndærinú* ist für diese Zeit sehr unwahrscheinlich. Ich kenne zwar für unsere Zeit *Va³stena¹** aus der Volkssprache Östergötlands, aber solche Akzentuierung kommt doch auch heutzutage nur in solchen Zusammensetzungen vor, die mit den Simplicibus nicht mehr associiert werden. Über die rhythmische Betonung haben wir ja verschiedene Untersuchungen und so viel ich weiss, deuten sie sämtlich darauf hin, dass diese rhythmische Betonung eine ziemlich junge Erscheinung ist. Noch im 18-ten Jahrhundert gab es eine

* Über die Bezeichnung der Betonungsgrade durch Ziffern siehe meine »Svensk Språklära» § 4.

Menge von Wörtern, die ganz andere Verhältnisse zeigten. Es kann auch hervorgehoben werden, dass die finländische Aussprache¹, die ja nahe Verwandtschaft mit altertümlichen Formen des Uppländischen zeigt, oft unrhythmische Betonung aufweist, sie betont z. B. nicht *gossarna*¹, sondern *gossar-na*. Auch mein eigener Dialekt (Västergötland) besitzt derartige Betonungen, wie ich, nachdem Götling meine Aufmerksamkeit darauf gerichtet hat², öfters festgestellt habe.

Aber selbst wenn man glaubt, dass wir von den melodischen Verhältnissen eines alten Textes keine feste Vorstellung haben können, wird man seine Skepsis kaum auf die rhythmischen Verhältnisse ausdehnen. Während die Wort- und Satzmelodien nach Dialekten in mannigfachen Nüancen wechseln, zeigen die Regeln, nach denen wir das Wichtige im Satz betonen, sowie die Regeln, nach denen wir in natürlicher Rede pausieren, kaum bedeutendere Abweichungen. Dass diese Gleichförmigkeit sich in kurzer Zeit entwickelt hätte, ist durchaus unwahrscheinlich, und wir können deshalb die hier in Betracht kommenden Regeln getrost für die Sprache wenigstens der letzten Jahrhunderte gelten lassen. Übrigens können wir auf diesem Gebiet die innerhalb der klassischen Philologie erprobten Methoden verwerten. Auch fehlen hier nicht vollständig die Quellen, da die Interpunktion der Handschriften zum Teil phonetische Bedeutung hat und eine erwünschte Kontrolle ermöglicht³. Auch diese rhythmischen Verhältnisse seiner Texte neben den musikalischen werden von Sievers behandelt. Hier kann ich häufiger mit ihm einig sein. Besonders hat es mich interessiert, dass er die gewöhnliche Lesung auf dem Rökstein ablehnt. Nach dieser sollte *enn Varinn* mit dem vorhergehenden Prosatext zusammenhängen, während man in

faði faðir
aft faigian sunu

zwei Verszeilen sieht. Sievers (S. 5) will nur eine Verslinie lesen

faðir eft (!) faigian sunu.

Diese Zeile ist dann wohl als Zitat aufzufassen. Sie gewinnt durch die Sieverssche Auffassung eine sehr beliebte Form; vgl. z. B. den norwegischen Rechtsausdruck

¹ Vgl. Pipping, *Nystavaren IV* (1893), S. 132.

² *Studier i Västsvensk ordbildning* (Diss. 1918 und Sv. Landsm.), S. 13. Die näheren Regeln sind nicht ermittelt worden; jedenfalls ist der Bau der Silbe (Position) von Belang. Vgl. dazu Beckman in *Nordiska Studier tillägnade Noreen* (1904), S. 129 und folgende.

³ Vgl. Brate *ibid.* S. 7 fg.

*Firigiort fē ok fríði
landi ok lausum eyri.*

Den ganzen Schluss der »Hednalag» habe ich in meinem kleinen Buch »Ur vår äldsta bok» in derartige Verse aufgelöst.

*Falder þann orð haver givit
gilder mæt halvom gialdom etc.*

Auch vereinzelte Verse dieser dreitaktigen Art kommen vor, z. B.

Fatir at fosterlandi

in der Reihe von Gesetzesprechern in den Anhängen der Vestgötalag. Dieselbe Form hat der Ausdruck *Hedin i hednom tima* von dem ältesten Gesetzgeber in Uppland. Auch die Verse der Guta saga gehören zu derselben Gattung¹.

Schon in der obenerwähnten Heuslerschen Besprechung ist hervorgehoben worden, dass Sievers nirgends einen eigentlichen Beweis für seine umstürzenden Theorien erbracht hat. Er hat niemals eine Statistik über die Versuche veröffentlicht, niemals mitgeteilt, wie er die Fehlerquellen seiner Methode beseitigt hat, unter denen vor allem die Suggestion der beteiligten Schüler durch die bekannte Ansicht des Lehrers oder der Kameraden von Bedeutung sein wird. Die tadelnde Bezeichnung »Selbstleser» für diejenigen, deren Leseweise mit der Theorie nicht übereinstimmt, lässt vermuten, dass man negative Instanzen ziemlich willkürlich beseitigt hat.

Aber selbst wenn man, etwa auf Grund eigener Versuche, mit Sievers darin einig wäre, dass die Melodieprobe für eine Sprache möglich wäre, die man selbst als seine Muttersprache beherrscht, so ist noch ein riesiger Schritt zu dem Eingeständnis, dass dieselbe Methode auch auf eine nur durch die Schrift bekannte Sprache, z. B. das Latein oder das Griechisch, bezw. das Altisländische möglich wäre. Rutz glaubt in seinem Aufsatz in den »Indogermanischen Forschungen» verschiedene Melodien in den verschiedenen Teilen der Homerischen Gedichte zu hören, und er ist offenbar ziemlich sicher, dass die abweichenden Stellen interpoliert seien. Man kann Sievers unbeschränkt beistimmen, wenn er wünscht, dass wir statt der herkömmlichen Augenphilologie eine wirkliche Ohrenphilologie erhalten möchten. Aber wir dürfen nicht vergessen, dass für die toten Sprachen nur der Buchstabe Tatsache, der Schall aber Hypothese ist. Im Faust

¹ Ähnliche feierliche Formeln bei Norden, Die antike Kunstprosa 157, 161, wo nach Siebs auch germanische Parallelen angeführt werden.

finden wir nach Sievers verschiedene Melodien je nachdem wir

Habe nun ach! Philosophie

bezw.

Habe nun, ach, die Philosophey

lesen. Nun lesen wir in Schweden *Quasi casus belli* wie *Kvasi kasus belli*. Der Engländer aber liest: *Kweisai keisus bellai*. Im Faust gab ein einziger Diphthong + eine Silbe eine neue Melodie. Im Latein sollte die Melodie dieselbe, und zwar die des Verfassers, bleiben, selbst wenn wir fast sämtliche Vocale nach englischer Art vertauschen und dabei in der Mehrzahl von Fällen aus den Längen Diphthonge machen.

Man wird auch daran erinnern müssen, dass verschiedene Texte ganz verschiedene Behandlung verlangen. Das Goethesche Beispiel entstammt einem Gedicht, und ein Gedicht ist ja oft einer einheitlichen Stimmung entsprungen. Man kann sich hier sehr wohl vorstellen, dass die Wahl der Worte (unbewusst) so geregelt wird, dass die gewünschte Gesamtmelodie nicht gestört wird. Aber nicht alle Texte sind dieser Art. Vor mir liegt die neue Auflage von Streitberg: *Die gotische Bibel*. Seite 486 behandelt er Luc. 1: 10, wo die Überlieferung *beidandans* hat, während »die Intonation« *bidjandans* verlange. Er will auf Grund der Intonation (Melodieprobe) den Text verbessern. Aber überlegen wir uns doch einmal etwas genauer die Art und Weise, wie Ulfilas arbeitete. Vor ihm lag ein griechischer Text, der ihm im wahren Sinne des Ausdrucks Gottes Wort war. Streitberg teilt uns mit, dass einige griechische Handschriften wirklich ein Wort haben, das mit dem gotischen *beidandans* stimmt. Es ist nun leicht zu sehen, dass Ulfilas nicht Satz für Satz sondern Wort für Wort übersetzt hat, ohne sich besonders um germanische Syntax (geschweige Melodie) zu bekümmern. Sollen wir da wirklich glauben, er hätte *bidjandans* geschrieben, wenn nur *beidandans* den Sinn des griechischen Wortes wiedergab? Meines Erachtens ist das einfach undenkbar¹. Wie Streitberg hier und oft, so hat auch Sievers nach der Melodieprobe viele Texte behandelt, für die ich gar keine einheitliche Melodie annehmen kann.

Als erstes Beispiel führe ich die *Trygðarmál* der *Grágás* an. Im ganzen ist es ein guter Griff diesen Text zu benutzen, denn mit grosser Wahrscheinlichkeit können wir hier annehmen, dass wir einen sehr alten, für feierliche Vortragsweise bestimmten, wahrscheinlich rhythmischen Text vor uns haben. Doch ist

¹ Ich mache darauf aufmerksam, dass Rutz (Sprache, Gesang etc., S. 2) seine Theorie auf »Briefe, Tagebücher, alle individuellen (von N. B. gesperrt) Äusserungen in Tönen und Worten« angewandt sehen will.

von vorne herein zu bemerken, dass Sievers es versäumt hat, durch Heranziehung paralleler Quellen den Text genau festzustellen, bevor er seine Untersuchung beginnt. Zwar glaubt Sievers, in seiner Melodieprobe ein sicheres Hilfsmittel zu haben; aber es ist wohl keine einzige philologische Methode untrüglich, und wer mit einer Hauptmethode arbeitet, ist immer verpflichtet, seine Ergebnisse mit anderen Methoden zu prüfen. Durch Heranziehen des parallelen Textes in der *Heiðarvíga saga* (S. 99 fg.) hätte ein in mehreren Fällen besserer Text hergestellt werden können. Unter den Stellen, die in der *Heiðarvíga saga* nicht vorkommen, finden wir auch die Worte: *Sakar vāro ā mille þeirra N. N. ok N. N.* Diesen Worten teilt Sievers eine besondere Melodie zu. Aber *N. N.* hat ja niemals feierlich vorgetragen werden sollen. Es ist in jedem Falle mit den Namen der streitenden Männer zu vertauschen. Die lateinische Abkürzung *N. N.* kann also bedeuten z. B. *Nials, Njāls, Gunnars, Flosa, Kāra*, sogar *Gregoriūss Dagssonar* oder dergleichen. Sollen wirklich diese Änderungen im Text für die Melodie gleichgültig sein?

Im zweiten Teil der Arbeit finden wir dieselben Methoden auf die Eingangsworte der Uplandslagh verwendet. Diese sind ja aber eine besonders aus lateinischen und norwegischen Quellen bekannte, erstarrte Formel für den Eingang eines Briefes, die viel mit der Diplomatik, nichts aber mit der Erforschung individueller Intonationen zu tun hat. Ich komme auf diese Stelle noch zurück.

Sievers hat frühere Ansichten aufgegeben, die ihn in Widerspruch zu den schwedischen Forschern stellten. Aber er hat andere aufgestellt, die hier auf dieselbe Weise aufgefasst werden müssen. Er behandelt S. 90 f. die altschwedische Satzbetonung. Aber wie er früher Kocks Untersuchungen über schwedische Wortbetonung übersehen hatte, so lässt er jetzt die ganz vorzüglichen Untersuchungen v. Kræmers über Satzbetonung ausser Acht. Für deutsche Leser wird vielleicht folgendes Beispiel die Bedeutung der Erscheinungen klar machen. Das finite Verbum ist in vielen Fällen unbetont. Wenn es aber an anderer Stelle als der normalen steht, dann erhält es einen starken Ton. Man sagt also immer *Det är⁰ gott³* aber *Som gott³ är³ (ä³)*. Also: der Umstand, dass das Verbum finitum die im Schwedischen ungewöhnliche Stelle erhält, die im deutschen Nebensatz Regel ist, gibt ihm eine Satzbetonung, die bei normaler Wortstellung nicht möglich ist, ohne die Bedeutung wesentlich zu ändern. Hat Sievers diese und ähnliche Erscheinungen genau gekannt?

Grosses Bedenken erregt auch die Art und Weise, wie Sievers seine Verse abgrenzt. Es hat wohl bisher als Regel gegolten, dass »enjambements» in den einfachen Versarten der volks-

tümlichen Dichtung überaus selten sind. Nach fremden Mustern hergestellte (religiöse) Dichtungen stehen nicht auf derselben Linie. Sievers nimmt sie in seinen »Sagversen« ohne weiteres an. So schreibt er, S. 68:

*pá skal fé bæta ók eigi flein
riöða ...*

Offenbar nimmt Sievers hier eine Lücke an. Aber erstens liefert der Paralleltext nichts, womit diese auszufüllen wäre. Und dann wird ein unbefangenes Ohr mit den Worten befriedigt sein um sie als genügend rhythmische Prosa auffassen zu können. Ebenso unwahrscheinlich ist die Einteilung:

*sól skinn, sné leggr, fítr skríðr fúrá
véx (ok) válr flygr várlangan dag.*

In dem zweiten Teil finden wir die Uplandslagh bis auf die Additamenta in vier- oder dreihebige Verse eingeteilt. Die Verse sind oft so regelmässig und die Anordnung mit Katalaxen in geradzahligen Versen derart fest, dass sie meines Erachtens mit Unrecht als Sagverse bezeichnet werden. In der Form, wie sie Sievers rhythmisiert, können sie sehr wohl gesungen werden z. B. zu bekannten Melodien aus dem Volksliederschatz. Die Takte werden nach der Art der volkstümlichen Dichtung ziemlich frei gebildet; nur am Ende der Sieversschen Verse steht fast immer entweder eine betonte Silbe (3) oder die Folge betont + unbetont (30), selten kommen daktylische Ausgänge (300) vor. Dieser Rhythmisierung zuliebe muss man aber nicht wenige Änderungen im überlieferten Text, der ja bekanntlich nur wenige Jahre jünger als das Original ist, vornehmen und überdies die natürliche Pausierung, unsere Kenntnis der Quantitätsverhältnisse sowie die vom Standpunkt unserer Kenntnis der jetzigen Sprache bedingten naheliegenden Annahmen bezüglich der früheren Satz- und Wortbetonung ausser Acht lassen¹.

Es wird uns zugemutet, Formen wie: *drytninginá* (S. 515), *dwærilzlika* (S. 267) anzunehmen. Wir sollen an eine Satzbetonung glauben wie *Ok ði swa líuslika súm við þórf* (S. 265) oder *æptir þæm spánni, þær i Uppsalum gánger* (S. 278). Im ganzen ist die Verbindung von betontem Formwort + unbetontem Substantiv häufig. Besonders prachtvoll ist der Rhythmus in folgenden Versen:

¹ Sehr oft begegnen wir dem Rhythmus eines bekannten Kinderreims

*Det sitter en fågel i päronaträ
och sjunger så vackra visor.
Kära mor ge barnena mat
och lite grann utav riset!*

Vgl. die Beispiele unten 116 u. folg.

*Hvár sum réttæ kornþiund vill gíðra,
hán skal tíundæ hvarn tíundæ skjól* (S. 279).

Der Rhythmus ist fast identisch mit demjenigen in Tegnér's *Sitter i högen högättad hövding* etc., und das ganze kann zur wohlbekannteren Melodie gesungen werden: *Hjältar, som bedjen*, bezw. *Nu har jag sprungit mig trött och fördärvad*. Nur kann man bezweifeln, ob dieser Rhythmus wirklich den Upplandslagh angehört, ob Sievers bei dieser Rhythmisierung »Autorenleser«, und nicht etwa »Selbstleser« ist¹.

Dass *pæninga* Doppelformen gehabt haben kann, so dass bald die erste, bald die zweite Silbe betont wurde, soll nicht geleugnet werden. Wenn nun aber Sievers bald die eine, bald die andre Form aufstellt und dadurch gute Verse erhält, so fragen wir zuvor nach dem Beweis, dass Verse wirklich vorliegen. Wahrscheinlich werden wir auf die Melodieprobe verwiesen werden, aber bei dem vollständigen Mangel an Angaben über die Vorsichtsmassregeln des Verfassers fragen wir weiter, ob es ausgeschlossen ist, dass etwa seine metrische Theorie sein melodisches Gehör beeinflusst hätte. Aus demselben Grunde scheinen mir die Doppelformen *A'ndris* und *Andrés* sehr verdächtig. Sie kommen in unmittelbarer Nähe voneinander vor. — Wenn Sievers sich selbst (Rhythmisch-Melodische Studien 84) als den Normalsichtigen, uns andere aber als Farbenblinde bezeichnet, so ist das kein Beweis. Ein geschulter Psychologe hätte eine »Unwissenheitsmethode« verwendet; er hätte uns gesagt, wie die Materie von Leuten aufgefasst wird, die über die philologischen Probleme nichts wüssten.

Auch ein paar terminologische Fragen möchte ich in aller Kürze berühren. Sievers bezeichnet die Verse, die er aufstellt, als Sagverse. An und für sich dürfte ein derartiger Terminus nützlich werden können, aber er passt nicht auf die Sieversschen Verse, denn diese sind, wenn wir seine Betonungen als richtig voraussetzen, ganz nach den Gesetzen der gesungenen Verse geregelt. Bezeichnend ist die anderswo berührte Katalexe *ránká*, die den Bedürfnissen der Melodiebildung zu Liebe in die gesungene Dichtung eingeführt worden ist².

Etwas wichtiger ist eine Frage aus der mittelalterlichen Terminologie, da ja diese vielleicht Auskunft über die Sache selbst geben könnte. S. 75 behauptet Sievers, dass das Altertum vom Gesetzvortrag nur *saga* und *segia* brauche, und zwar im Gegensatz zur Poesie, für die man mit derselben Konsequenz das Substantivum

¹ Die Nebenform *tíundæ* ist für die Annahme einer Betonung *tíundæ* nicht günstig.

² Vgl. meine *Verslära* § 25, Schlussbemerkung.

kvæði und das Verbum *kvæða* verwende. Dies ist jedoch nicht ganz richtig. Wenigstens einmal kommt *kvæða* vor, wo von den alten Gesetzen gesprochen wird, und diese Stelle ist grade die wichtigste von allen. Ich denke an die bekannte Stelle in der Heimskringlá, *Oláfs saga Helga*, kap. 77 (S. 135 in Finnur Jónssons grosser Ausgabe¹): *at þat skulu vera lög, er hann ræðr up at kvæða*. Da Snorre der bei weitem genaueste Kenner der Skaldendichtung, sowie ein hervorragender Kenner des isländischen Rechts ist und als Gast bei Lagmann Eskill das schwedische Recht, die schwedische Laghsagha, studiert hat, müssen wir wohl seinen Gebrauch des Wortes als für seine Zeit richtig ansehen. Im Alt- und Neuisländischen bezeichnet das Wort seiner Anwendung nach die feierliche Vortragsweise. Über die rhythmische Gattung der betreffenden Texte lehrt es wahrscheinlich nichts, jedenfalls nicht das, was Sievers lesen will. Man könnte sogar darauf aufmerksam machen, dass die Stelle wahrscheinlich nach Are, IB Kap. VII gebildet worden ist, und zwar mit (gewollter) Änderung von *Ares segia* in *kvæða*.

Es kommt in der Wissenschaft nicht selten vor, dass man einen Satz auf die Autorität eines anderen hin annehmen muss; wer z. B. Palæographie nicht selbständig treibt, ist bei der Datierung der Handschriften auf die Ergebnisse der Palæographen angewiesen. So spielen auch in unserer Wissenschaft, die von Schlyter aufgestellten Datierungen eine hervorragende Rolle. Meist kennen wir die Gründe, die Schlyter bestimmt haben, nicht, doch ist es kaum zu bezweifeln, dass in den meisten Fällen nicht eine nach bestimmten Methoden vorgenommene Untersuchung sondern vielmehr der Gesamteindruck sein Ergebniss bestimmt haben. Dennoch verlassen wir uns getrost auf Schlyter, zumal eine Nachprüfung, wenn wir eine solche vorzunehmen im Stande sind, ihm gewöhnlich Recht gibt.

Etwas Ähnliches würde vielleicht für die Melodieprobe gelten können. Es wäre an sich möglich, dass die Resultate, die diese Probe ergibt, derart einleuchtend wären, dass auch der, dem das Gehör für die Melodien abgeht, selbst der Farbenblinde, an die Ergebnisse eines anderen glaubte. Wenn die Wünschelrute in meiner Hand unwirksam bleibt, wenn ich die Art ihres Wirkens nicht verstehe, so bleibt doch immer die Hauptsache, ob man Wasser findet, wo sie von berufener Hand geführt Wasser angezeigt hat, oder nicht. Ich will deshalb einige textkritische Resultate der Sieversschen Untersuchungen nachprüfen.

¹ Die Stelle fehlt in den Abschriften der *Jqfraskinna*; aber man findet sie auch im Cod. Holm. 2, 4:0; *Oláfs saga Helga*, Kristiania 1853, s. 65. Fritzner führt die Stelle in wenig abweichender Fassung aus der *Flat-eyjarbók* an.

Die Confirmatio der Upplandslagh beginnt nach der Überlieferung: *Byrghir mæþ guz nāþum kunungaer Svee ok Giøta helsær allæ þæm þættæ bref sææ*. Sievers fügt *ok høræ* hinzu. Will man nun prüfen, ob eine derartige Konjekturen berechtigt ist, so muss man den Sprachgebrauch gleichzeitiger Briefe untersuchen. Schwedische Briefe sind selten und kaum in einem einzigen Falle unzweifelhaft original. Ob unsere Urkunde von Haus aus lateinisch oder schwedisch geschrieben ist, mag dahingestellt bleiben und ist ziemlich gleichgültig, da ja jedenfalls die formelhaften Elemente ohne Zweifel den lateinischen Briefen nachgebildet sind. Wir finden im lateinischen Text unserer Urkunde die Formel: *Omnibus præsentis litteras inspecturis*. Dem Sieversschen Text unserer Urkunde entspräche *inspecturis* (bezw. *visuris*) *vel audituris*. Um die beiden Alternativen prüfen zu können, habe ich die Briefe im *Diplomatarium Svecanum* II. 1 (1286—1299), soweit sie den königlichen oder erzbischöflichen Kanzleien entstammen, untersucht. Es erweist sich, dass die Formel *inspecturis* (bezw. *visuris*, *cernentibus*) in etwa 65 Fällen im Ganzen vorkommt, davon haben gegen 60 die Hauptlesart *inspecturis*. Die von Sievers angenommene Formel *visuris* (bezw. *inspecturis*) *vel audituris* findet sich nur in etwa 5 Fällen, denen sich ein paar Ausdrücke wie *ad quos pervenerit*, *quibus innotuerit* inhaltlich anschließen. Es empfiehlt sich unter solchen Umständen nicht, den Text zu »verbessern«. Die Formel der Überlieferung ist die normale.

In der Aufzählung der Mitglieder der königlichen Kommission für das Ausarbeiten des Gesetzes will Sievers statt des *mæstær Andres prouæst i Upsælum* nur *mæstær Andres i Upsælum* lesen. Mit dem Sprachgebrauch stimmt das nicht recht. Selbst nennt sich A. *Andreas prepositus upsalensis*, z. B. Dipl. Nr 1056, 1263. Vgl. *Andreas asloensis* = A. Bischof von Aslo ib. Nr 916 und ähnliches Nr 1243, 1284 etc. Die Konjekturen scheint nicht empfehlenswert.

Im Ganzen muss ich darauf bestehen, dass der unbefangene »Autorenleser« in der gelehrten Confirmatio, wohl die Sinnesabschnitte der lateinischen Kunstprosa, nicht aber die Verse des nordischen Kinderreims empfindet.

Mit der Præfatio betreten wir ein Gebiet, wo volkstümliche Rhythmisierung an und für sich weniger unwahrscheinlich wäre als in der Kanzleisprache der königlichen Bestätigung¹. Auch hier hat Sievers zuweilen seine Verse durch Konjekturen darge-

¹ Vgl. Sievers: »Auch die Commission machte noch Verse!« S. 15.

stellt, die mir wenig gelungen vorkommen. Eine wohlbekannte Stelle hat bei Sievers folgendes Aussehen:

Hvát ær vi hittum i lágshaghu hans

— — — — —
ær allum mánnnum þárflikt ær,
þæt sætjum vir i bok þéssæ.

Die Umstellung von *hans laghsaghu* erregt zwar nicht besonders grosses Bedenken. Sehr schlimm ist aber die Betonung *i bok*. Aber die Annahme einer Lücke hat keinen anderen Grund als die Sieverssche Theorie, die hier am zweiten Platz eine Verszeile vom Schema (s) *ś ś s ś ss śś*¹ voraussetzt. Inhaltlich aber ist ja der Text vollständig einwandfrei; es wird sehr schwer fallen, einen Satz zu erfinden, der einerseits die Lücke füllt, andererseits den Inhalt und den Stil unbeschädigt lässt.

Ähnliches gilt von der Lücke in KkB 2, die S. 272 angenommen wird. Die Stelle lautet bei Sievers:

þæt skál vææ mårkland iórþær
undir húndæris-kirkju hvárjæ ok hálf
mårk undir tólfte-kirkju.
 — — — *þe ból havæ æ*
*værit líþugh af állum utskýldum*².

Ich sehe von der ganz unwahrscheinlichen Satzbetonung ab, und will nur hervorheben, dass man zur Füllung der Lücke wohl eine kleinere Einheit als die Tolft annehmen muss, die wir aus den Quellen gar nicht kennen.

Zuletzt nur noch eine Stelle. S. 342 behandelt Sievers ÄB 19 mit der auffälligen Vorschrift, dass Kinder, deren beide Eltern unfrei sind, frei sein sollen, und behält die Lesart von A: *þæt barn a frælst væra*. Löffler hat jedoch einleuchtend dargelegt, dass diese Lesart nicht ursprünglich sein kann, da die folgenden Vorschriften ganz sinnlos wären, falls selbst die am ungünstigsten gestellten, Kinder, deren beide Eltern Sklaven waren, frei gewesen wären. Er liest deshalb mit E: *ofrælst*, welche Lesart auch von Hultman in seiner Ausgabe aufgenommen wird. Hier muss die wichtige Silbenzahl³ geändert werden; die Melodieprobe hat Sievers nichts davon gelehrt. Es gab Wasser, aber die Wünschelrute hat es nicht angezeigt.

¹ Vgl. *Och sjunger så vackra visor*.

² Der Leser wird den Rhythmus des obenerwähnten Kinderreims erkennen.

³ Vgl. Sievers: »Das Melodische entscheidet in Fragen der Silbenzahl, s. 21. — Die Lesart der Haupthandschrift entstammt einem Schreiber,

Ich muss hier meine Bemerkungen abschliessen, obgleich vieles noch hinzufügen wäre. Meine Kritik ist in den meisten Punkten eine ablehnende geworden. Und dennoch fühle ich mich gegen Sievers überaus dankbar für die Anregungen, die er gegeben hat. Dass ich nicht immer die melodischen Verschiedenheiten, von denen er spricht, auffassen kann, ist ja durchaus kein genügender Grund, dieselben in Abrede zu stellen. Aber ich kann nicht umhin zu sagen, dass nach meiner Meinung Sievers seine Methode überschätzt hat. Es ist möglich, ja wohl wahrscheinlich, dass die Melodieprobe, wenn sie vollständiger ausgebildet wird, von der grössten Bedeutung für deutsche Forschungen über Goethe und Schiller, für englische über Shakespear und vielleicht Chaucer, für schwedische über Tegnér und Runeberg, vielleicht sogar Olaus Petri sein wird. Aber da man aus reicher Erfahrung weiss, dass beim sprachlichen Unterricht nichts so schwer ist, als die richtige Melodie einer Sprache, die man oft gehört hat, richtig zu erlernen, so dass die künstlich gelernte Aussprache einem Durchschnitt der individuellen Spielarten einer richtigen, von den Eingeborenen verwendeten Aussprache einigermaßen ähnlich kommt, so kann man mit guten Gründen bezweifeln, dass ein Ausländer, ohne gründliche Studien des betreffenden Dialekts imstande sei, verschiedene Stimmen aus der Sprache vor 600 Jahren verstorbener Menschen durch die Buchstaben zu bestimmen und zu unterscheiden.

Schliesslich will ich aber dies Eine noch hervorheben. Meine Kritik ist keine immanente gewesen. Sie beruht nicht auf Untersuchungen derselben Art, wie diejenigen, die Sievers gemacht hat. Man darf deshalb von mir nicht sagen, dass ich, der Farbenblinde, dem Normalsichtigen seine Farbenempfindungen abdisputieren wolle. Im Gegenteil habe ich, nach richtigen psychologischen und kritischen Principien, den Versuch gemacht, die Objektivität der Empfindungen dadurch zu prüfen, dass ich sie mit anderen Empfindungen verglichen habe.

Göteborg November 1918—März 1920.

Nat. Beckman.

der die Rechtsregeln des Sklaventhums nicht mehr kannte. Sie giebt denjenigen Kindern, deren beide Eltern Sklaven sind, unbedingte Freiheit, denjenigen aber, die von einem freien Vater und einer unfreien Mutter geboren sind, nur bedingte Freiheit. Dass dies nicht ursprünglich sein kann, ist offenbar.

Hj. Falk: Altwestnordische kleiderkunde. Videnskapselskapets Skrifter. II. Hist.-filos. Klasse 1918. Nr. 3. Kristiania 1919.

Til sine to tidligere skrifter: Altnordisches seewesen og Altn. waffenkunde har prof. Hj. Falk nu föjet det tredje om den gamle klædedragt, af lignende art og væsen. Indholdet ses bedst af følgende kapiteloverskrifter: I. Zurichtung der gespinstfasern, II. Das spinnen, III. Das weben und sticken, IV. Sonstige technische verrichtungen an kleiderstoffen, V. Kleiderstoffe, VI. Kleidung (alle arter og enkeltheder), VII. Teppiche, tücher und kissen. Kap. VI er naturligvis det omfangsrigeste.

Skriftet udmærker sig ved de samme fortræffelige egenskaber som de to første: grundighed i behandlingen af hele kildestoffet, den alsidighed, hvormed dette og de enkelte ord er belyste, samt den sunde kritik, det hele behandles med.

På enkelte punkter kunde der göres indvendinger mod forståelsen eller opfattelsen af enkeltheder, men det er af en underordnet betydning.

Til den allerførste sætning i bogen kunde der göres den bemærkning, at forf. godt kunde have sagt, at afrivningen af ulden af fårene på Island fandt sted lige ned til vore dage og ikke »wenigstens noch im 18. jahrhundert», hvad jo ikke udelukker det andet. Nogle få bemærkninger om et par ord skal göres.

Ordet *lesni* har jeg opfattet som betydende 'hoved'. Det findes 2 steder: hos Hallbjörn som del af kenningen *lesnis stofn* (v. l. *stafn*) og i *Leiðarvísan* v. 24; her hedder det om den helligånd, at den »lagde krisna i englenes konges *lesni*»; der er tale om Kristi dåb i Jordan. Forf. vil hævde, at ordet betyder 'hovedbind', på det sidste sted chrismale. Men det er dog højst unaturligt, at digteren skulde her have tænkt sig muligheden af et bind ved denne lejlighed. Den naturligste forståelse her er, forekommer det mig, at *lesni* betyder 'hoved'. Udfra dette har jeg tolket *lesnis stofn*, hvor jeg har foretrukket v. l. *stafn*; dette er ganske vist noget usikkert; men 'hovedets stav' passer ganske fortrinlig til den situation, som verset forudsætter.

Formen *vartán* siges (s. 12) at have eksisteret i oldtiden. Dette er en misforståelse; der henvises til hds. H. i Sn. Edda I, 346. Men dette håndskrift er et ungt, uefterretteligt papirshåndskrift, og formen er absolut den senislandske; kan altså ikke siges at tilhøre oldsproget.

leyðingr (sat i forbindelse med *lauð* s. 29) er næppe den rigtige form; i cod. reg. skrives ganske vist *levþ*- medens alle andre har skrivemåder, der tyder på æ eller œ (T. der er meget

nærbeslægtet med cod. reg., skriver ó). Den nu-isl. udtale og opfattelse er læt̃.

gim i Vql.kv. 5 (*sló goll við gim*) kan ikke betyde 'ædelsten'. Den betydning i dette ord eller, rettere sagt, et ord i denne betydning er ukendt i digtersproget og i den ældre tid i det hele. *gim* bet. her som ellers 'ild'.

þváll masc. antages (s. 38), vel i henhold til Fritzner, der dog sætter et ? ved kønnet, vistnok med rette. Ordet er vist ntr. (*þvål*).

Til opfattelsen af et par steder i skjaldekvadene kunde der gøres nogle kritiske bemærkninger. Men da de ingen større betydning har, skal jeg undlade det.

Ind på realia skal jeg heller ikke komme, så meget mindre som jeg i alt væsenligt er enig med forf. Et par urigtige tal, jeg har fundet, skal jeg her rette. S. 2: Aarb. . . 1905 læs 1907; s. 48: Aarb. 1907, 266 læs 316. Endelig er Island fejl for Irland s. 170 l. 7 f. n.

Med sine 3 bøger — og ikke mindst med denne sidste — har prof. Falk givet os udmærkede hjælpemidler ihænde til forståelsen af vigtige kapitler i den gamle realfilologi, som alle dyrkere af denne vil være ham meget taknemmelige for.

Januar 1920.

Finnur Jónsson.

Runologiska studier.

I. Lavrbjærg-stenen.

Denna runsten finnes i Lavrbjærgs socken, Galtens härad, Randers amt, på Jutland. Inskriften har behandlats av P. G. Thorsen i *De danske runemindesmærker* II: 2, s. 125 f. och av Wimmer i *De danske runemindesmærker* (förkortas DR.) I: 1, s. CXLV ff. samt har omtalats i Wimmer *De danske runemindesmærker*. Haandudgave ved Lis Jacobsen (förkortas Haandudgave) s. 196 f.

Så vitt jag vet, har något egentligt försök att tolka denna inskrift icke blivit gjort. P. G. Thorsen förklarar inskriften vara »umedgjörlig».

I DR. läser Wimmer den sålunda:

rulnausanstain
uili

Härom yttrar han: »At vi i den første linje har stærke forkortelser undtagen i det sidste ord stain, synes inlysende. Mangfoldige muligheder har her fremstillet sig for mig til forskellige tider, som jeg dog ikke skal omtale nærmere, da det ikke er lykkedes mig at finde en løsning på gåden, som jeg tør stemple som sandsynlig. Heller ikke vover jeg derfor at afgøre, om stain er mandnavnet »Sten» eller fællesnavnet »sten». — Hvis de fire runer på den brede flade skal læses uili, som jeg antager, ligger det jo nær heri at finde et navn på runemesteren (*Wili*); men selvfølgelig afhænger opfattelsen af dette ord af forklaringen af hovedindskriften».

Enligt Wimmer (DR. I: 1, s. CXLIX) är Lavrbjærg-inskriften ensamstående bland danska runinskrifter dels genom inskriftens hela form, dels därigenom, att *a*-runan har den från Rökstensrunorna kända formen *ʃ*. Han framhåller, att inskriftens form erinrar om ristningarna på de bohuslänska stenarna i Rävsaal och

Hoga, och han uttalar med bestämdhet såsom sin åsikt, att inskriften icke ristats av någon dansk man. Jmf. dock Haandudgave s. 197, där Lis Jacobsen framhåller, att den i Lavrbjærg-ristningen använda *a*-formen återfinnes i två danska inskrifter, nämligen på Mønsted-stenen II (Viborgs amt) och i en kalkinristning på korväggen i Asmindrups kyrka (Hornbæks amt, Seland). Emellertid äro de två sistnämnda inskrifterna helt unga. Mønsted-ristningen (en alfabet-ristning) anses enligt Haandudgave vara från 1200—1220, och Asmindrup-kalkristningarna från c. 1300.

Jag är böjd att antaga Wimmers mening, att ristningen gjorts av en icke dansk man (en svensk eller norrman).

I Haandudgave dateras den med tvekan till 900-talet, och den av mig nedan givna tolkningen bekräftar, att den är av rätt hög ålder. Vid läsningen av de enskilda runorna följer jag Wimmer.

Såsom redan delvis antytts, stå runorna **uili** på stenens ena sida, de övriga runorna på dess andra sida (jmf. avbildningen DR. I: 1, s. CXLVII). Skiljetecken användas icke, och av dylika har man således ingen ledning vid tydningen av den längre raden **rulnausanstain**.

I motsats till Wimmer, som förmodar, att i denna rad »stærke forkortelser» föreligga, anser jag, att blott ett ord är förkortat, i det att det i runinskrifter så ytterst vanliga preteritum **raisti** (eller **riti**) angivits blott med begynnelseljudet (**r**); på ett ställe ha liksom ofta annars i ristningar två runor bytt plats.

Till belysning av den tolkning, som jag nedan vill giva, framhåller jag följande.

Då runorna **uili** och runorna **rulnausanstain** stå på olika sidor av stenen, så är man fullt berättigad att låta inskriften börja vare sig med **uili** eller med **rulnausanstain**. Jag läser raderna i denna ordning: **uili rulnausanstain**.

Att dömma av avbildningarna hos Wimmer kunna möjligen runorna, från en viss synpunkt betraktade, så uppfattas, att ru-

norna uili stå i en särskild rad under runorna **runausanstain**. För den händelse att så är fallet, så är det dock fullt befogat att läsa runorna i denna ordning: **uili runausanstain**. I så fall är inskriften nämligen, liksom t. ex. inskriften på Björketorpsstenens huvudsida, att läsa nedifrån och uppåt; alltså läses först den nedre raden (**uili**), därefter den övre raden.

Vidare erinrar jag om att som bekant sådana i de vanliga formlerna ingående ord som »sten», »reste» etc. synnerligen ofta i inskrifter utmärkas blott med förkortning. Så utgör t. ex. på Hørning-stenen (Jutland) rip förkortning av **rispi** (Haandudgave nr 57). — **risp** på Grensten-stenen (Jutland) och **rspi** på Hanning-stenen (Jutland) utgöra likaledes förkortningar för **rispi** (ib. nr 58 och nr 65). Frössunda-stenen (Seminghundra härad, Uppland) har **rahnfriþ · lit · rt · stain . . .** i st. f. **lit rita stain** (Liljegren nr 508). Wimmer förmodar, att **ruulfṛ sis** på Voldtofte-stenen (Fyen) står för **ruulfṛ s[at]i s[tain]** (Haandudgave nr 78).

Allbekant är, att runristare ofta låtit två runor byta plats. Mången gång har detta helt visst skett av misstag, men icke sällan är denna runornas ombytta plats att uppfatta såsom ett avsiktligt konstgrepp, som använts för att i någon mån försvåra runinskriftens tydning. Bland talrika run-omflyttningar anför jag blott dessa: Den bekante runristaren Asmund Karason låter flera gånger runorna **t** och **r** i sitt namn byta plats, såsom **asmunrt · risti** Gamla Uppsala (Liljegren nr 187) — **asmunrt risti** darsammastädes (ib. nr 188) — **asmunrt** Danmarks socken (Uppland; ib. nr 200). — Valhammar (Uppland) har **fapṛ sni** i st. f. **fapṛ sin** (Liljegren nr 225) — Korsta (Uppland) **stian** i st. f. **stain** (ib. nr 588) — Skoberga (Uppland) **ahkua** i st. f. **hakua** (ib. nr 658).

Beaktar man det nyss sagda, torde lösningen av Lavrbjerg-inskriften vara enkel.

Jag delar den sålunda i ord: **uili r[aisti] ulnausan stain**. Genom run-metates står **ulnausan** i st. f. **unlausan**.

Namnet **uili** har uttalats *Willi*. Det är identiskt med det

i fornsvenskan vanliga *Ville* (åtskilliga exempel i Lundgrens och Brates Personnamn, ett redan från år 1316) och med det i forndanskan från 1300-talet och senare påvisade *Willæ*, som i den latiniserade formen *Willo* möter redan under 1100-talet i *Liber daticus Lundensis vetustior* (jmf. O. Nielsen Olddanske personnavne).

Liksom i nyss anförda exempel har pret. **raisti** (eller **riti**) 'reste' ristats med förkortning; här blott med runan **r**. Jmf. härmed att i Hoga-inskriften satsens verb (**markapi**) ristats blott med begynnelse-ljudet (**m**; se s. 154) och att på Svarteborgs-medaljongen (nedan s. 161) predikatet i satsen troligen betecknats blott med begynnelse-ljudet (**s** dvs. **skribadi**).

Ack. sg. **unlausan** (genom run-metates **unlausan**) är attribut till appellativet **stain** och återfinnes i det isl. adjektivet *ólauss* 'ikke løs, fast', som (jmf. *Lexicon poet.*²) påvisats i *Haustlong* och hos *Steinn Herdisarson*. Med något modifierad betydelse finnes detta kompositum också i angelsaxiskan och medelhög-tyskan. Det förra språket använder nämligen *unleās* 'not false, true', det senare *unlös* 'nicht los, nicht leichtfertig, arglistig'.

Stärkeby-stenen i Uppland (Liljegren nr 348) har namnet **unfaikr** = isl. *Úfeigr*, fsv. *Ofegher* med kvarstående *n* i det negativa prefixet (jmf. ty. *un-*), vare sig att *n*-runan här angiver nasalerat uttal av *u*-ljudet, eller att konsonanten *n* ännu kunde uttalas i prefixet *un-*, *ū-*; jmf. Säve i *Nordisk universitets-tidskrift* 1857, Uppsala-häftet 108, Stephens II 792, Dybeck fol. II, 65, Bugge i *Ant. tidskr. f. Sverige* V, 52, Kock i *Ark. nf.* VII, 130 f., Sv. *ljudh.* IV, 468. I den tydligen ganska gamla *Lavrbjerg-inskriften* (Wimmers datering av densamma till 900-talet torde vara riktig eller åtminstone icke för tidig) är *un-* i **unlausan** att uppfatta liksom *un-* i **unfaikr** på Stärkeby-stenen.

Det är allbekant, att de fornnordiska språken ofta använde med *ū-* negerade adjektiva komposita, när de moderna språken bruka positiva ord. Så förekomma t. ex. isl. *úsiúkr* fsv. *osiuker* 'frisk' — isl. *úléttr* fsv. *olætter* 'havande' — isl. *úlatr* (ännu i östsvenska mål *olat*) 'rask, ivrig' — isl. *úmiúkr* fsv. *omiuker* 'hård,

stridig'. Hit höra också isl. *ólauss* 'hård' och *unlausan* 'hård' på Lavrbjærg-stenen.

Dess inskrift betyder alltså: »Ville reste en fast sten».

Obetingat den vanligaste formeln för nordiska inskrifter med den kortare runraden är som bekant »N. N. reste (satte) denna sten efter N. N.» Emellertid finnes det också åtskilliga runstenar, där man läser: »N. N. reste (satte osv.) denna sten åt (efter) sig själv». Exempel härfpå äro *sikfastr : ok : ernfastr : pair : iuku : at : sik* Karlberg (Liljegren nr 366) — *biarn · finuiþar · sun · lit · raisa stain · eftir sik · sialuan* Husby Uppland (ib. nr 543) — *iarlabaki lit raisa staina þisa at sik kuikuan . . .* Täby tä, Uppland (ib. nr 644, v. Friesen Upplands runstenar (1907) s. 30) — jmf. även Liljegren nr 194, 292, 329, 645, 660, 683 osv. Icke sällan anträffar man även formeln »N. N. reste sten», utan att det säges åt (efter) hvem som monumentet blivit rest. Också i sådana fall har helt visst den som reste stenen, gjort det sig själv till åminnelse. Såsom exempel må nämnas: *tan · uk · skali · uk · biurn · litu rita · stain þinsa* Flogstads gårde, Bondkyrke socken, Uppland (Liljegren nr 119) — *har : riti : stain* Forsa ting, Lådebro (Lärbro) kyrka, Gottland (Liljegren nr 2031, Säve Gutniska urkunder s. 41 nr 29)¹ — *skiparar : guþis : rasp : stin* Storkön, Östra härad, Bleking (Liljegren nr 2032).

Inskriften på Lavrbjærg-stenen tillhör denna sistnämnda typ.

När denna runinskrift giver åt »sten» attributet »fast» (*unlausan*), så bör det erinras om att man på Hällestad-stenen I i Skåne läser *satu : trikar : iftir : sin : brup(r) || stin : a : biarki : stupan : runum*, som i Haandudgave s. 126 översättes: »Helte satte efter deres broder sten(en) støt (c: som staar fast) med runer paa højen». Lavrbjærg-inskriftens *unlausan stain* 'en fast sten' motsvaras av Hällestad-stenens *stin . . . stupan* 'sten som staar fast'.

¹ Lektor Brate har havt godheten meddela mig, att denna runsten icke omtalas i anteckningar om gottländska runinskrifter av S. Söderberg eller i sådana av P. A. Säve; dessa forskares handskrivna anteckningar förvaras i Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens arkiv.

Då alltså Ville åt sig rest en fast sten, så kan han delvis hava tänkt på att stenen utgöres av en fast (hård) bergart, nämligen granit. Men också en annan omständighet har härvid spelat en roll. Så väl under den nordiska forntiden som i våra dagars folkliga föreställning tillägger man en jordfast sten en stor magisk betydelse. Jag erinrar om denna strof i Grógaldr (15):

Far þú nú æva,	á iarþföstum steini
þars forað pykkir,	stóþ ek innan dura,
ok standit þér mein fur munum!	mepan ek þér galdra gól.

Fritzner² har flera andra citat, där *iarþfastr* utgör attribut till *steinn*. I sin ordbok II s. 47 framhåller Feilberg, att uttrycket jordfast sten, dvs. en stor sten som ligger fast i jorden, ofta förekommer i nutida besvärjelser; något skall göras på eller vid en jordfast sten. Feilberg anför åtskillig litteratur om denna fråga. Lavrbjærg-stenen (som enligt P. G. Thorsen har en höjd av två alnar, och enligt Wimmer är 4'2") restes tydligen med ena ändan fast i jorden.

Attributet »(jord-)fast» till »sten» antyder nog, att runstenen ansågs hava magisk kraft.

Möjligen är inskriften versifierad (fornyrpislag) med *w* och *u* allitererande: *Willi ræisti | unlausan stæin*.

II. Asfærg-stenen.

Inskriften på denna danska sten i Nørhalds härad, Randers amt på Jutland lyder enligt Wimmer DR. II s. 234 ff. och Haand-udgave nr 51 : þurgir : tuka : sun : rispi : stin : þan(n)si : iftir : mula : brupr : sin : harþa : kupru : þin :, och den dateras av honom till början av 1000-talet.

Betydelsen av större delen av inskriften är klar. Dess slut översättes emellertid av Wimmer: »din ro (hvile) være såre god! (Gid du må hvile i ro og fred!)».

Till denna tolkning kan jag icke ansluta mig. Redan interpunktionen i inskriften talar kraftigt emot den. Inskriften har

nämligen alltid skiljetecken (:) mellan orden, men runorna **kuþru** äro sammanskrivna, och intet skiljetecken står mellan **þ** och **r**. Härav framgår, att ristaren med runkombinationen **kuþru** avsåg ett (icke två) ord. Härtill kommer såsom en ännu viktigare faktor, att »din ro være såre god» icke harmonierar med runinskrifternas vanliga formler.

Mycket vanligt är det däremot, att den man, efter hvilken monumentet blivit rest, får epitetet *harþa goþan þægn*. Så slutar t. ex. Giver-stenens inskrift (Haandudg. nr 52) **hara kuþan þign**. Likaledes Handest-stenens inskrift med **harþa kuþan þign** (ib. nr 53); denna sten står liksom Asfærg-stenen i Randers amt. På liknande sätt är det med t. ex. inskrifterna i Haandudg. nr 54, 55, 87, 100, 101.

Man väntar därför obetingat, att Asfærg-stenens **harþa : kuþru : þin** är väsentligen identiskt med den så vanliga formeln *harþa goþan þægn*.

Då det, såsom ovan s. 123 framhållits, i inskrifter är ganska vanligt, att en eller annan runa utelämnats, och då detta särskilt är fallet i ord, som tillhöra inskrifternas vanligaste formler (ex. s. 123), så fattar jag **þin** såsom stående för **þikn**.

Vidare är det ju i runinskrifter ingalunda sällsynt, att två bredvid hvarandra stående runor fått byta plats. Till de s. 123 anförda exemplen lägger jag här blott, att runorna **r** och **u** bytt plats i Liljegren nr 984 (Mora ängsbacke, Jäders socken, Sörmland), i det att **bur** står i st. f. **bru** 'bro'.

Slutorden i Asfærg-inskriften **harþa : kuþru : þin** stå i st. f. **harþa : kuþur : þi[k]n** 'en mycket duktig man'. Uttrycket **kuþur** : **þi[k]n** är nom. sg., och det sista **u** (i **kuþur**) är en parasitvokal. Det är nämligen icke sällsynt, att runinskrifter beteckna en parasitvokal mellan konsonant och ett slutljudande **-r** (**-x**); jmf. t. ex. Kock Sv. Ijudh. IV, s. 406, 408, 410. Så har Frerslev-stenen (Haandudg. nr 98) **aslaikin**; exempel på **-ur** äro **hioruapur** Kålstads N. källarmur, Håggeby s:n, Uppland (Liljegren nr 50) — **auipur** Danmarks s:n, Uppland (ib. nr 204). I fornsvenskan användes parasitvokalen **u** relativt ofta, när föregående stavelse

innehåller *u*, t. ex. *kunungur* Kon. styr. (ofta), och likaledes brukas parasitvokalen *o* relativt ofta, när föregående stavelse har *o*-ljud, t. ex. i Cod. bur. *gopor* 'god', *naþoghor*; se t. ex. Kock Sv. ljudh. IV, s. 411. I en fdansk (fskånsk) handskrift (Cod. AM. 37, 4:o) är parasitvokalen framför *r* normalt densamma som vokalen i rotstavelsen, t. ex. *sottor* (se t. ex. Schlyter Skånelagen s. XVI). *U*-runorna i Asfærg-stenens **kupru** (**kupur**) representera *o*-ljud, och den sista *u*-runan betecknar parasitvokalen *o*; jmf. t. ex. *gopor* i Cod. bur.

Nu förekommer det stundom i inskrifter, att såsom apposition nominativus användes i st. f. väntad ackusativus. Detta är, såsom redan Magnus Olsen framhållit i Danske studier 1906 s. 38, fallet på runstenen Vester Marie VI, där man läser iftr : **alfar : brupur : sin : drinr : koþr** (Haandudg. nr 174), och såsom han nämner, kan man i isländsk prosa anträffa likartade konstruktioner. Andra exempel från runinskrifter äro: . . . **aft fraþa franti sin** Tirsted, Låland (Haandudg. nr 90) — . . . **rn · auk · fastir · litu resa stain at · biurn faþur · sin · buati þorkiairþar** Fågelstads hage, Salems s:n, Sörmland (Liljegren nr 818). Dock kan i **franti** och **buati** i-runan lätt bero på felristning i st. f. a. Jmf. även nedan s. 130 f., där delvis beslåktade exempel anföras.

Förhållandet är ett likartat i Asfærg-inskriften. Här är uttrycket **harþa kupur** (**kupru**) pi[k]n apposition till **mula**, liksom fallet är med **brupr sin**.

När *r*-ljudet i **kupur** (**kupru**) återgives med *r*-runan (och icke med *ʀ*-runan), så är detta fullt i sin ordning. Efter interdentaler och dentaler övergick ju *ʀ*-ljudet till *r*-ljud tidigare än i andra ställningar. Nom. sg. *godʀ* blev därför till *goðr* > *goðor* (här skrivet **kupru**), ehuru *ʀ* kvarstår i **þurgir**. — Den sista runan i **harþa** visar, att skillnaden mellan onasalerat och nasalerat *a* icke längre upprätthölls i Randers amt vid tiden för ristandet av denna inskrift.

Sedan jag kommit till ovan motiverade uppfattning av Asfærg-inskriften, ser jag, att Brate, liksom jag, opponerande sig mot Wimmer, i Månadsbladet 1901 s. 6 f. yttrar om slutet

av Asfærg-inskriften: »Man väntar: *hardān gōđan þegn*, och þin för þikn är intet öfverraskande, enär talrika exempel finnas på att enstaka runor blifvit öfverhoppade. Runan *ā* i *harþā* och *ru* i *kupru* måste utgöra ett slag av lönnskrift...». Brate söker ej lösa denna »lönnskrift», och det av M. Kristensen i Tff. 3. række, XV, 154 f. med tvekan framställda förslaget att förklara »lönnskriften» är för mig icke övertygande.

Jag vågar tro, att den av mig ovan framställda uppfattningen av slutet av Asfærg-stenen är den riktiga.

Till belysning av den i Asfærg-inskriften mötande nominativen *kupur* (skrivet *kupru*) *þi[k]n*, som användes i st. f. snarast väntad ackusativ, vill jag ytterligare anföra följande.

I Runverser (se registret s. 433 under syntax) har dels Bugge, dels Brate nämnt åtskilliga exempel på nominativ i st. f. ackusativ i runinskrifter. Här meddelar jag från inskrifter några exempel på att efter preposition särskilt personnamn stå i nominativ i st. f. uti oblik kasus, och jag skall söka belysa orsaken till denna företeelse. Man finner ... *iftir ihmuntr bonta sin* Sundbro, Bälings s:n, Uppland (Liljegren nr 146) — ... *at þialfr · sun · sin* Kumla gårde, Över-Grans s:n, Uppland (ib. nr 40) — ... *iftir · sigruetr* Åkerby s:n, Uppland (ib. nr 162) — ... *etir faþur (si)n · irefatr* Valby, Ärentuna s:n, Uppland (ib. nr 224) — ... *iftir × kuprikr × suer sen* Broddebo, Skuttunge s:n, Uppland (ib. nr 179) — ... *iftir · faþur sin · runfastr* Golvestad, Tensta s:n, Uppland (ib. nr 238) — ... *iftir × bruþur · sin × þurþr × þialfa × sun* Benhammars egor, Vada s:n, Uppland (ib. nr 468) — *eftir tuki · faþur sin* Angarns s:n, Uppland (ib. nr 469) — ... *at · ailifr · faþur sin* ... Vekholms s:n, Uppland (ib. nr 704) — ... *at · inkimuntr faþur sin · Mosunda, Holms s:n, Uppland (ib. nr 759) — ... at · bunti · sin · (felristning?) Högelby, Botkyrke s:n, Sörmland (ib. nr 816).*

I de flesta av dessa exempel (av hvilka vissa nämnas eller antydass i Runverser) är det ett personnamn i nominativ, som följer efter prepositionen.

Även om ristfel eller läsfel skulle föreligga i ett eller annat av de nu nämnda exemplen, äro de i alla fall så pass många, att jag ej kan ansluta mig till den i Haandudg. nr 257 uttalade uppfattningen av **klakr** på Dagstorps-stenen i Skåne. Inskriften lyder: \times sikmtr \times sati \times stin \times pansi \times iftir \times klakr \times fapur \times sin \times . S. 204 och 242 uppfattas med tvekan **klakr** så, att **r** (runan **ʀ**) skulle representera *æ*-ljud, som antages vara en senare utveckling av ett äldre *a*-ljud, så att obl. kasus *Klakka* (till namnet *Klakki*) skulle ha blivit till *Klakæ*. Det synes mig vara mycket djärvt att i fornskånskan antaga en ljudutveckling *Klakka* > *Klakæ* så tidigt som omkring år 1000 (inskriften dateras i Haandudg. till början av 1000-talet). En dylik ljudövergång skulle ju för övrigt strida mot den fornskånska vokalharmonien; jmf. Kock i Ark. nf. I, 75 ff., Hänningar Fornskånsk ljudutveckling s. 147 ff., s. 184 ff.

Mansnamnet *Klaker* har använts både i fornsvenskan och i forndanskan. Nom. **klakr** finnes redan på Sunderänga-stenen, Flisby s.n, Småland (Liljegren nr 1207), och det ingår i fsv. ortnamn sådana som *Klaksætra* etc. samt i skånska ortnamn sådana som *Klagstorp* (*Clauæthorp* etc.); jmf. Lundgren-Brate: Personnamn, O. Nielsen: Olddanske personnavne, Falkman: Ort-namnen i Skåne s. 152.

Då nu, såsom vi sett, personnamn åtskilliga gånger uti runinskrifter stå i nom. efter preposition, så menar jag, att förhållandet är enahanda på Dagstorps-stenen. Dess ord **iftir klakr** betyda alltså 'efter Klak'.

För övrigt är det lätt att inse, hvarför särskilt personnamn relativt ofta stå i nom. efter preposition. Esaias Tegnér har i sin skrift Om genus i svenskan s. 220 ff. (i separaten) visat, att det finnes ett samband å ena sidan mellan högre kasus och högre genus, å andra sidan mellan lägre kasus och lägre genus. Vid den fsv. böjningen av maskulina *n*-stammar med *-e* i nominativ (= högre kasus) och med *-a* i oblika kasus (= lägre kasus, t. ex. nom. *bonde*: obl. kasus *bonda*) har i nysvenskan *e*-formen segtrat i *bonde*, emedan ordet betecknar en person,

under det att *a*-formen segrat t. ex. i det abstrakta ordet *vana* (fsv. *vani*: obl. kasus *vana*) och i sakordet *linda* (fsv. *linde*: obl. kasus *linda*). Namn på människor beteckna naturligtvis i eminent mening personer, och nominativ-formen har därför i runinskrifter icke så sällan kunnat efter preposition användas i stället för en oblik kasus.

Härtill kommer måhända också en annan omständighet. Vissa särskilt ålderdomliga runinskrifter innehålla endast ett personnamn i nominativ för att angiva, efter hvem monumentet är rest, t. ex. Haverslund-stenen i syd-Jutland med inskriften **hairulfr**. Också när man satte en preposition (*apt* etc.) före namnet på den person, åt hvilken minnesstenen rests, kan inflytande från runinskrifter av typen **hairulfr** (nominativ) ha spelat en roll vid valet av nominativ-formen efter en preposition. Jmf. också ovan s. 128.

III. Om ordet *pritaunta* på Rök-stenen och om de fornord. räkneorden på *-tān*, *-tiān*.

I sin skrift »Rökstenen läst och tydd» (1920) har Otto von Friesen s. 141 ff. egnat en särskild exkurs åt »Räkneorden på fvn. *-tān* ~ *-tiān*» med undertiteln »En ljudhistorisk utredning».

Han utgår ifrån det bekanta, på den mångomskrivna Rök-stenen en gång anträffade **pritaunta** 'trettonde', och han menar, att detta »**pritaunta** är en form af grundläggande betydelse för uppfattningen af uppkomsten af räkneordsafledningarna fvn. *-tān*, fsv. *-tān* i fvn. *prētān*, fsv. *prættān* etc. och fvn. *-tiān* i *ättiān* etc.». Han menar tillika (s. 147), att den av honom framställda uppfattningen av Rökstenens **pritaunta** och om uppkomsten av räkneorden på *-tān* : *-tiān* skulle hava stor betydelse för den mycket debatterade frågan om *u*-brytningsdiftongens älsta kvalitet. Enligt honom (s. 147) skulle nämligen Röksteneus **pritaunta** »synas¹ ge utslag till förmån för Hultmans åsikt . . . , att gången

¹ Spärrat av mig.

[av den genom *u* framkallade brytningsdiftongen] varit **meku* > **meaku* > *miok*.

Till dessa den framstående runologens åsikter kan jag icke ansluta mig. När jag här nedan söker visa, att de ej äro antagliga, framkallas mina kritiska anmärkningar särskilt därav, att, såsom redan nämnts, Rökstenens **pritaunta** blivit av v. Fr. kombinerat med den viktiga frågan om *u*-brytningen.

Om räkneorden på *-tān*, *-tiān* har jag haft tillfälle uttala mig i Ark. nf. V, 137 ff., XI, 346, Svensk akcent II, 394 ff. och Alt- u. nschw. acc. s. 149 ff. Enligt mina där framställda åsikter utgör *-tēhan* '10' (jmf. dels fsax. *tehan tian*, fht. *zehan* '10', dels got. *-tēhund* med långt *ē*) senare kompositionsleden så väl i typen *sextān* som i typen *siautiān*. När förra kompositionsleden var enstavig (**prītēhan*, **fimftēhan*, **sextēhan*), låg fortis på *-tēhan*; när förra leden var tvåstavig (**sebuntēhan*, **aktautēhan*, **niuntēhan*), hvilade fortis på denna kompositionsled, och dessa senare ord hade akc. 1. Till denna uppfattning har Boer i Oudnoorsch handboek § 286 anslutit sig.

Nu menar v. Fr., att ett urnord. **tehun* '10' (icke **tēhan*) ingår såsom senare led i räkneorden 13—19. I ett urnord. **prītēhun(de)* med fortis på andra stavelsen skulle enligt honom *u*-brytning ha inträtt, så att **prītēahun(de)*, **prītēāun(de)* uppstod. »När nu — fortsätter v. Fr. (s. 146) — denna form, på grund af den uppkomna olikheten dem emellan, icke längre af språkkänslan sammanhölls med det enkla *tio*, *pre-teāun* följaktligen kom att kännas som simplex och accenten drogs tillbaka till ordets första stafvelse, här som i andra simplicia, fick *prētteāun* en biton på det långa *ā* och alltså en intensitetsfördelning af samma natur som gjort, att got. *bundanamma* ljudlagsenligt motsvaras af fvn. fsv. *bundnom*. Alltså blef **prētteāun* regelrätt till *prētān*. Uteblifvandet af *u*-omljud på *ā* visar, att detta var svagtonigt.»

Jag har citerat verba formalia hos v. Fr. för att icke möjligen inkorrekt återgiva hans tankegång.

Enligt v. Fr. (jmf. s. 142—3), skulle Rökstenens **pritaunta**

så till vida representera ett äldre stadium än isl. *þrettāndi* etc., som *þritaunta* ännu har kvar *u*-ljudet, som enligt honom framkallat *u*-brytningen. Han anser tillika, att när man (särskilt Gislason) insett, att metern i vissa isländska dikter fordrar tre-staviga former av *þrettān*, *fimtān*, *sextān*, dessa tre-staviga former måste ha varit **fimtāun* etc. (jmf. *þritaunta* på Rökstenen) och icke, såsom man hittills menat, **fimtīān* (eller **fimtīān*) osv.

Emot dessa v. Friesens åsikter böra dessa tungt vägande skäl framställas:

v. Fr. anser, att ett äldre **þritāun* med långt *a*-ljud (se citatet ovan s. 132) i de fnordiska literaturspråken ljudlagsenligt blivit till isl. *þrettān* fsv. *þrættān*; orsaken till att det långa *ā*-ljudet kvarstod och ej — såsom annars var fallet — blev *u*-omljudt till *ū* av det följande bortfallande *u*-ljudet, skulle enligt v. Fr. vara den, »att *ā* var svagtonigt»¹ (s. 147).

Detta kan ej vara riktigt.

Den språkperiod, som här är i fråga, är ju tiden omkring år 850 (då Rökenskriften med sitt *þritaunta* ristades) och det närmast följande århundradet, alltså en period, då det urnordiska språket sedan länge hade övergått till ett språkstadium, som väsentligen var identiskt med de fnord. literaturspråkens äldsta form.

Men vid denna tid — det måste anses såsom fullt visst — hade alla stavelser med fullt långt vokal, hvilka stodo efter en rotstavelse med fortis, akcenten semifortis (icke infortis). De hade alltså, om man vill använda v. Friesens terminologi, icke »svagton», utan de hade en starkare akcent (som v. Fr. väl skulle benämna »stark biton»). Så hade t. ex. isl. fsv. *afrāþ* 'avgift' med långt *a* i ultima fortis på första och semifortis på andra stavelsen. Alldeles samma akcentuering hade isl. *þrettān* fsv. *þrættān* med långt *a* i ultima.

Men speciellt hvad räkneorden på *-tān* vidkommer, så kan det, såsom jag menar, till fullo visas, att de i de fornnor-

¹ Spärrat av mig.

diska språken hade på ultima semifortis (icke infortis). Skälen äro dessa:

1) I det av Ludvig Larsson utgivna Ordförrådet i de älsta isl. handskrifterna finnas följande (utskrivna) former av de i fråga varande räkneorden: Rb. har *þrettanda* 2 gånger, *nítian*, *nítianda* hvardera en gång — däremot *þrettánda* en gång; *fyggtánda* en gång. Dessutom finnes i Hom. *þrettánda* en gång och i hs. nr 645 *þretanda* en gång.

Härav framgår med full bestämdhet, att dessa räkneord hava i senare leden formerna *-tán(da)*, *-tīān*, när intet *u-* (*o-*) ljud följer i ändelsen, men däremot *-tánda*, när ett gammalt *u* (*o*) efterföljer (i Rb. *þrettanda* men *þrettánda* etc.). I *þrettánda*, *fyggtánda* har naturligtvis *ā* genom det yngre *u*-omljudet blivit omljutt till *ō*; *þrettandu* blev till *þrettāndu* etc. Nu äro vi ju alla ense om att *u*-omljud inträder i en fortis- och semifortis-stavelse, men däremot icke i en infortis-stavelse. Att detta även är v. Friesens åsikt, framgår av hans uttalande s. 147 överst, hvilket uttalande av mig s. 132 anförts. Då alltså *þrettánda*, *fyggtánda* hava *u*-omljud i penultima, måste det långa *a*-ljudet i denna stavelse ha haft semifortis (icke infortis) vid tiden för *u*-omljudets inträdande. — Detta bekräftas ytterligare av den nyisl. akcentueringen. Min vän professor Finnur Jónsson meddelar mig nämligen, att, enligt det nyisländska uttalet, på penultima av *þrettánda* osv. hvilar »en ret kraftig bitone», som är ungefär densamma som akcenten på penultima av t. ex. *ólánið* (bestämd form av kompositum *ólán* 'ill-luck, misfortune').

2) I fornsvenskan övergick långt *a*-ljud till *ā*-ljud under 1300-talet, och utvecklingen var fullbordad i riksspråket före år 1400 (jmf. Kock Sv. ljudh. I, s. 352 f.). Nu har också i räkneorden på *-tān* det långa *ā* övergått till *ā*, som efter senare förkortning skrives *o*, t. ex. fsv. *þrættān* > *þrættān*, nsv. *tretton*. Dessa räkneord hade alltså i fsv. långt *a* ännu på 1300-talet, och detta långa *a* bör ha haft semifortis (icke infortis).

3) I vissa forndanska handskrifter, där infortis-vokalen *a* övergått till *æ* eller alldeles förlorats (t. ex. i Jutlandslagen) kvar-

står *a* (resp. kan *a* kvarstå) i *fentan* etc., tydligen beroende därpå, att *a* var (resp. nyligen varit) långt med semifortis.

Nu är det som bekant ett allmänt känt faktum, att över huvud i indo-europeiska språk stavelser, som efterfölja en fortis-stavelse, ganska ofta låta den expiratoriska akcenten mer eller mindre reduceras, så att semifortis sjunker ner till infortis osv. Så har ju — för att bland många nämna blott ett exempel — det långa *a* med semifortis i ultima av fnord. *Ōlāfr* i fsv. övergått till långt slutet *å*-ljud i *Ōlāver* med semifortis på andra stavelsen. Denna akcent försvagades senare till infortis, så att nysvenskan nu har *Olov* med infortis på ultima, som numera fått öppet *å*-ljud. Jmf. t. ex. Kock Anschw. accent. s. 159 ff.

Då nu, såsom vi sett, räkneorden på *-tän*, *-tändi* hade semifortis på *ā* i isländskan, när *þrettändu* blev *u*-omljudt till *þrettöndu*, — vidare hade samma akcentuering, när inemot år 1400 *þrettände* i fsv. blev till *þrättände* (*trettonde*) — och tillika i forn-danskan använde denna akcentuering, när *ā* kvarstod i t. ex. Jutlandslagens *fentan* (trots *halðæ* 'hålla' etc.) —, så är det tydligt, att *om* över huvud omkring år 850 en uttalsform **þrītāun* existerat (såsom v. Friesen antar), denna form **þrītāun* måste ha akcentuerats med semifortis (icke med infortis = »svagton») på det långa *a*-ljudet.

Men då förhållandet är detta, så är det också självklart, att ett av v. Fr. antaget **þrītāun* (äldre **þrīteāun*) måste genom *u*-omljud ha övergått till **þrītōn* i de fnord. literaturspråken; jmf. **Anulāibū* > **Anulā'bu* > isl. *Ól'p'f* etc. etc. Några dylika former som **þrītōn* (**þrettōn*) finnas emellertid icke. Isländskan använder uteslutande *þrettän*, *flogrtän* etc. Såsom nyss s. 134 nämnts, finnas i de älsta handskrifterna (i hvilka *ō*- och *ā*-ljuden ännu hållas i sär): *þrettānda* Hom., *þrettānda* Rb. 2 ggr, *þrettānda* nr 645, *nitian*, *nitiānda* Rb.

Alltså: Ett förhistoriskt **þrītāun* (< **þrīteāun*) etc. måste ha blivit till isl. **þrītōn* (**þrettōn*) etc. Former av denna typ (**þrettōn*) finnas icke, utan blott *þrettän* etc. Slutsatsen måste vara: typen *þrettän* har icke uppstått ur ett äldre **þrītāun* (< **þrīteāun*).

Men då således själva förutsättningen för det konstruerade **pr̄iteāun* etc. (dvs. att **pr̄iteāun* ljudlagsenligt skulle kunnat bli till isl. *pr̄ettān*) icke finnes, så följer tillika av ovanstående, att räkneorden på *-tān*, *-tiān* måste hållas alldeles utanför spørsmålet om den väg, hvarpå ett urnord. **meku* blev till isl. fsv. *miok*.

Tillika framgår härav att, när vissa (helt få) isländska verser kräva trestaviga former av *pr̄ettān*, *fimtān*, *sextān*, dessa trestaviga former icke ha varit **pr̄ettāun* etc. Man har ingen anledning betvivla, att dessa trestaviga former varit **pr̄ettiān* (eller **pr̄ettean*) etc., liksom isl. ju använder *siautiān*, *ātiān*, *nītiān* och även någon enstaka gång *fortiānda*. De ytterst sällsynta **pr̄ettiān*, **fimtiān*, **sextiān* (eller **pr̄ettean* etc.) kunna lätt ha fått *-tiān* (*-tean*) från *siautiān*, *ātiān*, *nītiān* (eller **siautean* etc.; jmf. nedan s. 138).

Men då alltså den av v. Fr. framställda hypotesen om uppkomsten av avledningen *-tān*, *-tiān* icke kan vara riktig, så frågas: huru bör denna avledning förklaras?

Så vitt jag förstår, har v. Fr. icke vederlagt den av mig i de ovan s. 132 nämnda skrifterna framställda teorien, att ett äldre urnord. **tēhan* givit upphov åt dels *-tān*, dels *-tiān*.

Emellertid skall jag dock här alternativt framställa en annan förklaring av *-tān*, *-tiān*¹.

Fornsaxiskan använder *tehan* och *tian* i bet. '10' och i Ess. H. heter 18 *ah̄tetian*. — Fornhögtyskan har *zehan* '10', och räkneorden 13—19 bildas i detta språk genom juxtaposition av enheterna med detta *zehan*, alltså *dr̄izehan* '13' etc. — Även fornfrisiskan använder *tian* '10'.

Det spørsmålet ligger därför nära: hava icke i de fnord. språken alla räkneorden 13—19 (liksom t. ex. i fht.) bildats genom juxtaposition av enheterna med **tēhan* '10'? Det torde

¹ I Ark. III, 26 andra noten och ännu i Gesch. d. nord. sprachen³ s. 198 vill Noreen förklara *-tān* ur **tāhan*, men *-tiān* ur **tehan*. Det är dock föga tilltalande att antaga olika grundformer för *-tān* och för *-tiān*.

ej finnas hinder för att besvara denna fråga jakande, om man på tillfredsställande sätt kan förklara växlingen *-tān* : *-tiān*.

Såsom jag redan i Ark. nf. V, 137 ff. osv. antagit, hvilade under urnord. tid fortis på senare juxtapositionsleden av dessa räkneord, när förra leden var enstavig, men däremot låg fortis på dessa räkneords förra juxtapositionsled, när denna var flerstavig. Till denna min åsikt ansluter sig v. Friesen. Man akcentuerade alltså under urnord. tid **prītēhan*, **fimtēhan*, **sehtēhan*, men däremot **sēbuntēhan*, **āhtautēhan*, **nī'untēhan* och även **fēdurtēhan* med fortis på första och semifortis på tredje stavelsen.

Något senare överflyttades på vanligt sätt fortis från andra till första juxtapositionsleden i **prītēhan*, **fimtēhan*, **sehtēhan*. Därvid fingo dessa ord naturligtvis akc. 2, liksom detta annars är fallet vid dylik akcent-flyttning, och akcenten på den gamla fortis-stavelsen försvagades till semifortis; alltså: **prī²tēhan*, **fī²mtēhan*, **se²hstēhan*, och med förlust av det intervokaliska *h*: **prī²tēan* etc.

Samtidigt med att *h* förlorades i **prī²tē(h)an*, förlorades det också i **sēbuntē(h)an*, **āhtautē(h)an*, **nī'untē(h)an*.

Nu visa oss de isl. *siatiān*, *atiān* etc. en bestämd tendens hos språket att i dylika ord med hiatus låta det expiratoriska trycket övergå från den förra (palatala) vokalen till den senare (gutturala) vokalen, hvarvid denna senare förlängdes: *ātiān* > *ātiān* etc.; jmf. urnord. **sehwan* : isl. *siā* 'se' etc.

De två grupperna av räkneord på *-te(h)an* ha varit underkastade denna akcent-överflyttning under två olika perioder, beroende på dessa ords olika stavelseantal och därav följande akcentuering.

Som bekant har språket en tendens att om möjligt relativt starkt akcentuera hvar annan stavelse. I **sēbuntē(h)an*, **āhtautē(h)an*, **nī'untē(h)an* med tvåstavig första juxtapositionsled var denna tendens redan tillgodosedd. Detta var däremot icke fallet i **prī²tēan*, **fī²mtēan*, **se²hstēan* med enstavig första led. Man lät därför i dessa senare ord semifortis övergå från pen-

ultima till ultima, hvarvid tillika ultima-vokalen förlängdes (jmf. **sehwan* > isl. *siā* 'se'); man erhöll alltså redan under förhistorisk tid **prī²teā'n*, **fī²mfteā'n*, **se²hsteā'n*, under det att -*tēan* kvarstod i **sēbuntēan* etc. Något senare förlorades det korta *e*, som stod i hiatus mellan en stavelse med fortis och en stavelse med semifortis; **prī²teā'n*, **fī²mfteā'n*, **se²hsteā'n* blevo till **prī²tā'n* etc., senare isl. *þrettān*, *fimtān*, *sextān*. Jmf. med denna vokalförlust, att urnord. **brūðihläupa* etc. ljudlagsenligt blev till isl. *bryllaup*, fsv. *bryllöp* etc. (Kock Sv. ljudh. III, 270) och även den förhistoriska utvecklingen **dōmian* > *dōma* etc.

Under det att utvecklingen **prī²tēan* > *þrettān* etc. genomfördes, eller när den redan var genomförd, blev den tvåstaviga förra leden i **sēbuntēan*, **áhtautēan*, **nī'untēan* enstavig, även den. Isl. har ju *siautiān*, *ātiān*, *nītiān*. (Om orsaken till att dessa ord i nysvenskan ha (i vissa trakter) akc. 1 se Kock Anschw. acc. s. 150). Sedan man emellertid av **sēbuntēan*, **áhtautēan*, **nī'untēan* hade fått **siū'tēan* (jmf. fsv. *siū*, *siūtān*, isl. *siautiān*), **ā'ttēan*, **nī'tēan* med enstavig första led, så upprepades den akcent- och kvantitetsförändring, som under en tidigare språkperiod hade försiggått i **prī²tēan* etc. med första leden enstavig. Den rytmiska principen fordrade nämligen, sedan **siū'tēan* etc. blivit trestaviga, att semifortis på penultima av -*tēan* överfördes till ultima, hvarvid dess *a* på vanligt sätt förlängdes, dvs. att **siū'tēan*, **ā'ttēan*, **nī'tēan* blevo till *siū'tiā'n* (isl. *siāutiā'n*), *ā'tiā'n*, *nī'tiā'n* med semifortis på *ā*.

Ur nord. **fēdurtē(h)an* med tvåstavig första led blev ljudlagsenligt till **fīōdrtē(h)an*, men genom påverkan av det ur ntr. pl. **fētur* (jmf. got. *fidur*-) ljudlagsenligt utvecklade *fiugur fioghur* fick man **fugurtēan* **fiogrtēan*; jmf. om *ā*: *g* Noreen Svenska etymologier s. 41. I fall formen **fīōdrtēan*, **fīogrēan* fanns redan vid den tid, då **prī'tēan* övergick till **prī'teā'n* > **prī'tā'n*, så har en motsvarande utveckling inträtt i **fīōdrtēan* (**fīogrēan*) > **fīogrteā'n* > *fīogrtā'n*. I motsatt fall har isl. *fiogrtān* fått -*tān* från det närmast föregående räkneordet *þrettān* och från de närmast efterföljande *fimtān* osv.

I fall denna nu framställda uppfattning av räkneorden på *-tān* (*þrettān* etc.) och *-tiān* (*siāutiān* etc.) är riktig, så har helt visst under urnord. tid »10» även såsom simplex havt formen **tehan* (jmf. fsax. *tehan*, fht. *zehan* etc.), vare sig att denna form uteslutande användes, eller att den brukades jämte **tehun* (jmf. got. *taihun*). Enligt Streitberg Urgerm. gramm. s. 218 skulle fsax. *tehan* etc. representera ett indo-eur. **dékōm*, under det att, såsom bekant, got. *taihun* osv. går tillbaka på ett indo-eur. **dékōm*. Urnord. **tehan* yngre **tea* kan efter *nīu* hava blivit till *tīu*.

Eftersom således Rökstenens *þritaunta* med ett uttal **þrī-tāunda* icke utgör en äldre motsvarighet till isl. *þrettānda* etc., så frågas, huru *þritaunta* i Rökinskriften bör uppfattas.

Vid besvarandet av detta spörsmål, bör man besinna, att runinskrifternas ljudbeteckning mycket ofta är dubbeltydig, stundom mångtydig.

Rungruppen *au* har mycket ofta icke uttalats såsom ljuden *ā + u* (eller *ǣ + u*) utan på annat sätt. Särskilt har rungruppen *au* ofta använts för att beteckna kort eller långt *ø*-ljud (alltså det genom *u*- eller *w*-omljud på *a* eller *ā* uppkomna ljudet).

Så anföres i Wimmer-Jacobsen Haandudgave s. 31 bland exemplen på *au* med valör av *ø*-ljud *tanmaurk* (= *Danmørk*), *auka* (= [*h*]ogga 'bugga'), *faupur* (= *fopur* 'fader'), *kauruan* (= *gorwan* till *gorr*), *saulua* (= *Solwa*). Delvis andra exempel nämnas av mig i Sv. ljudh. I § 483: *huithaufpa* dvs. *Hwīthofða* Vendel Uppl. (Dybeck I, 265) — *aut* dvs. *ond* 'ande', Bro kyrka Uppl. (Runverser nr 15) osv.

Bland exempel på *au* såsom beteckning för långt *ø*-ljud i svenska inskrifter må nämnas: *aun* 'hon' Bro kyrka Uppland (Runverser nr 15) — *olauf* dvs. kvinnonamnet *Ōlōf* eller *Ālōf* (Liljegren nr 91, 856) — *saul* dvs. *sōl* 'själ' (Liljegren nr 1410, 1190). Se Kock Sv. ljudh. I § 502.

Rungruppen *au* i *þritaunta* bör uppfattas i överensstämmelse med *au* i dessa nu anförda och i liknande ord. Dvs. att *þritaunta* uttalats *þrītōnda* (eller *þrettōnda*).

Redan ovan s. 134 ha vi sett, att i isländskan *þrettändi* med semifortis på penultima fick *u*-omljud på det långa *a* i sådana former, där *u* följde i nästa stavelse: ack. sg. fem. *þrettöndu* (skrivet *þrettándo* Rb.; jmf. ack. sg. fem. *fögtrándo* 'fjortonde' Rb.). *U*-omljuds-vokalen i dessa isl. former har framkallats av kvarstående *u*, och vi ha naturligtvis här exempel på det enkla, i isländskan inträdande *u*-omljudet, framkallat av kvarstående *u*.

Nu är det emellertid allbekant, att i fornsvenskan ett kombinerat *u*-omljud framkallas på ett långt nasalerat *a*-ljud, när *u* följer i nästa stavelse, t. ex. dat. sg. *hānum* > *hōnum* > *hōnum* 'honom' — *nāmu* (pret. pl. till *nīma* 'taga') > *nāmu* > *nōmu* — *wāndu* (obl. kasus i sg. fem. best. form, plur. nom., gen. etc. best. form, dat. sg. neutr. i obest. form till *wānder* 'ond') > *wōndu* > *wōndu*¹. Se Falk i Ark. nf. II, 141 ff., Wadstein Fornnorska Homilibokens ljudlära 66 ff., Kock *U*-omljudet i fornsvenskan (i Sv. landsm. XII nr 7) s. 6, i Ark. nf. VI, 291, 342, Sv. ljudh. I 427, Uml. u. Brech. s. 198 f.

Till följe av denna fornsvenska ljudlag bör under förliterär tid *þrítändi* (*þrettändi*) ha fått kombinerat *u*-omljud i alla sådana kasus, där isl. *þrettändi* fick den omljudda formen *þrettöndu*.

Ordinaltalet *þrettändi* böjdes ju såsom ett svagt adjektiv. Formen *þrettändu* användes alltså i gen. dat. ack. sg. fem. och i alla de tolv kasus i pluralis. I dessa former övergick under förliterär tid *þrettändu* till *þrettöndu* (senare > *þrettöndu*). Pluralformer av »trettonde» ha väl fordom, liksom nu, ej haft stor användning; dock kunna vi ju bruka uttryck sådana som »alla de trettonde månadsdagarna under året» etc.

Nu har som bekant det genom kombinerat *u*-omljud uppkomna (*ō-*, senare) *ō*-ljudet i fsv. *wānder*: *ōnder* spritt sig från de kasus, där det var ljudlagsenligt (dat. sg. mask. och neutr., dat. pl. i obest. form, gen. dat. ack. sg. fem. i best. form, plur. i best. form) till de andra kasusformerna, så att *ōnder* med *ō*-ljud blev enrådande. Jag erinrar även om att i fsv. det genom *u*-

¹ I *wānder* kan det kombinerade *u*-omljudet ha framkallats även av det framljudande *w* i förening med ändelsens *u*-ljud; se Kock i Ark. nf. I, 52.

omljud uppkomna (ρ -, senare) \emptyset -ljudet i pl. *børn* 'barn' kunde analogiskt intränga i dat. pl., så att man i Med.-bibeln cod. B har *børnom* i st. f. det ljudlagsenliga och normala *barnom*.

Det är därför icke överraskande, att i det forntida Östergötland (Rökinskriftens språk) det genom kombinerat *u*-omljud uppkomna $\bar{\rho}$ -ljudet kunde (väl blott fakultativt) överföras från gen. dat. ack. sg. fem. *þrettöndu* (och från de talrika men ej mycket använda kasus i plur. *þrettöndu*) till ack. sg. neutr. *þrettända*, så att detta blev till *þrettönda* (Rökstenens *þritaunta*)¹.

Ytterligare en omständighet kan ha bidragit härtill. Redan mycket tidigt hade, såsom allbekant är, det långa *a*-ljudet i de fnord. språken ett slutet, mot *å* sig närmande uttal, och relativt tidigt övergick det gamla långa *ā*-ljudet (i *lāta* etc.) rent av till *å*-ljud (*lāta*). Detta vållade som bekant, att det långa ρ -ljudet (uppkommet genom *u*-omljud på långt *a*) och det gamla långa *ā*-ljudet sammanföllö i ett och samma ljud, så att nom. sg. *rāþ* och nom. pl. *rōþ* kommo att uttalas på samma sätt (jmf. t. ex. Kock Sv. ljudh. I § 510). När nu det gamla långa *ā*-ljudet t. ex. i *māgha* 'kunna' dessutom var nasalerat, blev likheten ännu större mellan detta nasalerade långa *ā*-ljud och det nasalerade långa $\bar{\rho}$ -ljudet t. ex. i *hōnum* (dat. till *hann*). Dessa nasalerade två ljud hava på Rökstens-inskriftens tid stått hvarandra rätt nära. Jmf. även att Adam af Bremen c. 1070 återger *Skāne* 'Skåne' med *Sconia Skone* (Kock i Ark. nf. XXX, 74 f.).

¹ Emot denna uppfattning kan icke med fog invändas, att det äldre enkla *u*-omljudet i kortstaviga ord (av typen *mōlr* 'mal') ej torde hava (fullt) genomförts på Rökinskriftens tid, eftersom denna inskrift har kvar *-u* i ack. sg. *sunu* 'son'. Intet hindrar nämligen, att det kombinerade *u*-omljudet, verkat av ett i literaturspråken kvarstående *u* (i *hōnum*, *þrettöndu*), kan hava börjat inträda, innan det enkla *u*-omljudet i ord av typen **malux* > *mōlr* genomförts.

Den här givna förklaringen av *þritaunta* har jag i all korthet antytt redan i Altnordischer *u*-Umlaut in Ableitungs- und Beugungsendungen (i Lunds univ:s årsskrift N. F. Avd. 1. Bd 14. Nr. 28) s. 23. v. Fr. nämner ej denna min förklaring i sin exkurs om *þritaunta*.

Nu är det allmänt känt, att ju närmare två ljud stå hvarandra, desto lättare intränga de på hvarandras ljudlagsenliga områden. Det är därför lätt begripligt, att från böjningsformerna *þrættōndu* (gen. dat. ack. fem. i sing. samt de mindre brukliga många kasus i pluralis) det nasalerade \bar{o} i Rökingskriftens språk, överfördes till ack. sg. ntr. *þrættānda* med nasalerat, sig mot *ā* närmande \bar{a} -ljud, så att *þrættōnda* (*þritaunta*) uppstod.

Alternativt kan förhållandet emellertid ha varit detta: Som vi nyss sett, lågo redan under Rökingskriftens språkperiod det långa nasalerade \bar{o} -ljudet och det långa nasalerade mot *ā* sig närmande \bar{a} -ljudet hvarandra ganska nära. Nu kan man i inskrifter beteckna kort *e*-ljud med rungruppen *ia*, t. ex. *nuruiak* dvs. *Norweg* på den större Jellingestenen (Wimmer-Jacobsen Haandudg. nr 5). Tillika kan man i inskrifter låta rungruppen *ai* angiva kort *æ*-ljud, t. ex. *ailti* isl. *elti* på Glavendrupstenen och på Tryggevældestenen (ib. nr 80, 81). Det är fullt visst, att det långa nasalerade, sig mot *ā* närmande \bar{a} -ljudet i ack. sg. ntr. *þrættānda* låg vida närmare det långa nasalerade \bar{o} -ljudet i *þrættōndu*, än ljudet *e* i *Norweg* (skrivet *nuruiak*) låg t. ex. diftongen *ia* i *iafn*, eller ljudet *æ* i fda. *ælti* (skrivet *ailti*) låg t. ex. diftongen *æi* i fda. *stein*. Under dessa förhållanden är det mycket naturligt, att ristaren av Rökingskriften helt enkelt tillät sig att beteckna det långa nasalerade, mot *ā* sig närmande \bar{a} -ljudet i penultima av *þrættānda* med *au*, dvs. att han ristade *þritaunta*.

Alltså:

Rökstenens *þritaunta* har uttalats *þrītōnda* med långt nasalerat \bar{o} -ljud i penultima, hvilket överförts från *þrītōndu* (i gen. dat. ack. fem. i sing. och i alla kasus i pluralis) med ljudlagsenligt \bar{o} -ljud.

Eller också angiver *þritaunta* uttalet *þrītānda* med långt nasalerat, sig till *ā* närmande \bar{a} -ljud, hvilket av ristaren betecknats med *au*.

IV. Hoga-stenen.

I Stala socken på Orust, Bohuslän finnes i närheten av gården Neder-Hoga en mycket intressant runsten, hvars inskrift blivit tolkad på högst olika sätt.

Inskriften har under senare tid undersökts dels av den kände runologen Sten Boije i augusti 1883 (se Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia III, s. 266 ff.), dels den 8 april 1921 av den kände runologen Ivar Lindquist (se samma tidskrifts fortsättning Göteborgs och Bohusläns Fornminnesförenings tidskrift 1920 s. 59 ff.).

Lindquist vitsordar, att Boijes läsning av inskriften är »synnerligen vederhäftig och allsidigt övervägd». I själva verket överensstämna dessa två runologer nästan fullständigt vid beskrivningen av runtecknen.

Boije läser:

II ʒ Ɔ ʌ I · ʒ Y · ʒ ʒ I ʒ ʒ ʒ ʒ I ʒ R ʒ Y Ɔ ʒ ·

L. läser på samma sätt med dessa undantag:

1) Han har liksom Boije iakttagit de punkter, som denne anser vara inhuggna av runristaren, men L. menar det vara »all anledning att misstänka, att det rör sig om naturbildningar» (s. 64). Äldre forskare hava i dessa punkter sett av ristaren huggna tecken (skiljetecken).

2) På tionde¹ runan från slutet utgår kännestrecket högre upp från staven, än fallet vanligen är på þ-runan. Boije läser runan som þ och anmärker »Väl ej Þ» (s. 271). Lindquist anser (s. 63), »att vi få ... på Hoga-stenen låta sammanhanget avgöra, om det står þ eller w»; han tolkar emellertid runan som w.

Någon tolkning av Hoga-inskriften giver icke Boije; han yttrar: »För egen del vågar jag ej göra något försök på inskriftens tydning».

Lindquist åter har i sin uppsats »Runinskriften på Hoga-stenen i Bohuslän. Ett rättsdokument från 700-talet» givit följande tydning.

¹ Den binderuna, som slutar inskriften, räknar jag då såsom en runa.

Han avdelar inskriften i ord sålunda: **iiAUR iAMT AIN WAN** i **ARB MUNT**, hvarvid hos L. A betecknar onasalerat *a*-ljud, **a** däremot nasalerat *a*-ljud. På fornnorska skulle detta enligt L. ha lytt »**Iörr iamt æinn uann i arf mund*, och han översätter 'Iaur, nyss (bliven) änkmän, fick brudgumsgåvan i arv»¹. L. tänker sig, att *mundr* på vanligt sätt av friaren givits till giftomannen, som överlämnat den till bruden. Senare skulle enligt L. hustrun och straxt därefter ett i äktenskapet fött barn hava avlidit; först fick då barnet *munden* i arv efter sin mor, och därefter skulle fadern ha vid barnets död ärvt *munden*.

Denna L:s tolkning av inskriften är intressant och skarp-sinnig, och uppsatsen är avfattad med mycket stor omsorg. Dock kan jag icke ansluta mig till hans tolkning.

Redan det första ordet **iiAUR** gör mycket stora svårigheter. Enligt L. skulle detta namn vara identiskt med det på svenska runstenar mötande personnamnet **iufur, iofur, iafur**, en upp-

¹ Följande äldre tolkningar må nämnas. Olikheterna i översättningen bero delvis därpå, att forskarna läst runorna på olika sätt.

Olaus Worm översätter i Monumenta danica (1643) s. 480: »Iaur Jemtus lapidem posuit in etc.»

Uti Båhus-läns beskrifning (1746) av Johan Ödman s. 234 omskriver författaren runorna sålunda: »I Sauvi am Stain dhenna Raamund», och han tillägger: »Meningen lærer wara thenna. Ramund hwilar under thenna Sten». Redan . har alltså läst inskriftens sista runa såsom en binde-runor för *nt*.

Axel Emanuel Holmberg anmärker i Bohusläns historia och beskrifning, 1. uppl. III (1845) s. 185, att »de fem sista runorna kunna läsas för *Romul* eller *Romunt*, hwadan den gissningen sjelfmant erbjuder sig, att någon med detta namn blifwit här begrafwen». Men han tillägger, att runorna möjligen i senare tid anbragts på den gamla bautasteuen, och att deras mening är denna: »*I söder om denna sten Romuls*, nemligen ägor».

G. Brusewitz läser i Elfsyssel (1864) s. 269: »II auri . a . m : tain thonn a raamunt» och översätter: »två öresbol vid denna märksten äger Raamund».

I The old northern runic monuments III (1864) s. 65 läser Stephens: »*hæuri æa tæen þöniæ roaul*», och han översätter: »Hæuri hewed (inscribed) tine (grave-pillar) this to-Roaul (= Roaulf, Hrothwulf)».

fattning, till hvilken — enligt hvad L. upplyser — också prof. E. Lidén kommit. Häremot tala, så vitt jag förstår, mycket kraftigt följande omständigheter:

1) Man väntar obetingat, att namnet skulle börja icke med två *i*, utan med blott ett *i*. L. synes själv (s. 65) anse, att skrivningen *ssigadur* på Svarteborgs-medaljongen icke utgör något egentligt stöd för stavningen *iaur*. Han framhåller nämligen, att den påfallande stavningen *ssigadur* med två *s* på denna medaljong skulle kunna sammanhånga med en strävan att få åtta runor, eftersom talet åtta ansågs »heligt». En dylik strävan måste, såsom L. nämner, vara utesluten vid stavningen *iaur* på Hoga-stenen med 22 runor. Om Svarteborgs-medaljongen se för övrigt nedan s. 159 ff.

2) Då namnet isl. *Iofurr*, fsv. run. *iufur*, *iofur*, *iafur*, fsv. *Iuvar* lika väl som det därmed identiska isl. appellativet *iofurr* 'vildsvinsgalt' alltid skrives med konsonant (*f* eller *v*) mellan de två vokalerna, så vore skrivningen *iaur* synnerligen överraskande, i fall detta namn skulle vara detsamma som run. *iufur* etc.

3) Den allra största svårigheten vid identifieringen av dessa två ord är dock den omständigheten, att *iaur* slutar med det palatala *r* (icke med *r*). Såsom allbekant är, och såsom L. kraftigt framhåller, övergår nämligen *-r* till *-rr* (icke till *-rr*); så har t. ex. nom. äldre *Iufurr* blivit till *Iofurr*, skrivet run. *iufur* (icke *iufur*), och L. nämner, att intet exempel anträffats, som kunde visa, att *-r* tillika skulle kunna få en utveckling till *-rr* (skrivet *-r*).

Dessa svårigheter vid den föreslagna identifieringen av *iaur* med *iufur* äro så stora, att man med fog torde kunna säga, att orden icke äro identiska.

Vi övergå till andra svårigheter vid den senaste tolkningen av inskriften.

Rungruppen *iamtain* avdelas av L. i ord *iamt ain* och översättes 'nyss (bliven) änkmän'.

Häremot tror jag mig böra framhålla:

1) Så väl de äldre forskarna Ödman, A. E. Holmberg och

G. Brusewitz som ock Boije, hvilken sistnämnde tydligen ytterst noga undersökt och beskrivit ristningen, anse, att punkterna uti rungruppen i *.am.tain* äro insatta av ristaren¹. Om detta är riktigt — och jag vågar tro, att min nedan meddelade tolkning kraftigt talar för att det är riktigt —, så äro dessa punkter, liksom ofta annars punkter i runinskrifter, skiljetecken, som antyda, att efter hvarje punkt ett nytt ord börjar. Men i så fall kan ju rungruppen i *.am.t* icke utgöra ett ord.

2) Det har — såsom L. själv framhåller — icke visats, att ordet *iamt* 'jämnt' i fornspråket kunde ha betydelsen 'nyss'², även om enligt L. *jämt* i modernt Bohusläns-mål lär kunna förekomma i denna mening.

3) Prof. Emil Olson framhåller, att en övergång av *bn* till *mn* i *iabn:iamn* etc. påvisats i fornnorskan först vida senare (nämligen c. 1200) än den tid, till hvilken L. daterar inskriften (till 700-talet); jmf. Wadstein Fornnorska homiliebookens ljudlära s. 108 f., Noreen Aisl. gramm. § 229: 2.

4) Inskriften skiljer konsekvent mellan nasalerat *a* och onasalerat *a*. I fall man nu här hade ordet *iamt*, så skulle dess *a* ha varit nasalerat (alltså *a*). L. söker undanrödja denna svårighet därmed, att den efter vokalen följande konsonanten tidigare varit *b* (**iabnt:iafnt*). Detta är sannt, men nog väntar man snarast *iqmt* med nasalt *a*; jmf. näst föregående moment.

5) Isl. *einn* betyder ofta 'ensam', men det har icke visats, att det kan betyda 'änkman'. I modern svenska kan visserligen en änkring i en vemodig stämning yttra: »jag är ensam sedan två

¹ Häremot kan man icke med L. s. 64 invända, att inskriften icke konsekvent har skiljetecken mellan orden. — Inskrifterna äro som bekant allt annat än konsekventa i sin beteckning, och intet är väl i runinskrifter vanligare än det, att skiljetecken (punkter) finnas mellan vissa ord, men saknas mellan andra ord.

² I Göteborgs Handels- och Sjöfarts-tidning för 4 aug. 1921 har Hj. Lindroth i en artikel »Nytolkade runinskrifter» yttrat med tanke på Hoga-inskriften, att betydelsen 'just, nyss' hos *iamt* i själva verket finnes i fornspråket. Jag vet icke, hvarpå Lindroth stöder detta uttalande.

år» i betydelsen: »min (djupt saknade) hustru avled för två år sedan». Men Hoga-inskriften skall ju enligt L. handla om arvsförhållanden, således om livets mest konkreta och prosaiska realiteter. **Iaur** skall ju av egoistiska skäl ha låtit hugga inskriften, för att förekomma, att framdeles en rättstvist skulle uppstå, hvarigenom han möjligen kunde riskera att förlora brudgumsgåvan. Jag betvivlar, att en runristare i en inskrift med detta syfte skulle använda *ain* 'ensam' för att beteckna ordet 'änkman'.

Vid L:s uppfattning av *uqn i arb mund* 'fick brudgumsgåvan i arv' bör erinras om detta:

1) Uttrycket »få något i arv» heter (resp. kan beta) på fornnorska *taka e-t at arfi* (Frost.); se Fritzner² s. 69 sp. 1 och Hertzberg Glossar s. 77 sp. 2. På enahanda sätt heter det på fornsvenska (i Västg.-lagen I) *tækær maþær bo at arvi*. Däremot anför L. icke något exempel på att man kunde använda *vinna e-t i arf* i dylik betydelse; jag känner intet dylikt exempel.

2) Det är mycket påfallande, att *arf* här skulle stavas *arb*. Till belysning härav framhålles, att på Rökstenen **ualraubar** skrives med **b**. Detta är en föga tillfredsställande parallel, eftersom **b** i **ualraubar** står i midljud, men i **arb** i slutljud (jmf. fsv. *arve*, men *arf* etc.). Snarare hade man kunnat påminna om att — enligt hvad Bugge i Aarbøger 1899 s. 235 f. och M. Olsen Runerne i St. Molaise's Celle s. 13 meddela — särskilt i inskrifter från ön Man, men någon gång också annars, personnamn sådana som *ulb* (i st. f. *ulf*) skrivs med *b*. Men trots detta är *b* i **arb** på Hoga-stenen mycket påfallande.

Dessa nu framhållna betänkligheter mot den senaste tolkningen av Hoga-inskriften äro så pass många och stora, att man bör söka efter en annan lösning.

Den obetingat viktigaste invändningen mot den nu diskuterade tolkningen av Hoga-inskriften har dock ännu icke anförts. Visserligen är det sant, att bland de till tusental uppgående till oss komna inskrifterna från forntiden några helt få handla om arvsförhållanden. Den obetingat stora majoriteten av runinskrifterna handlar däremot alldeles icke om arvs-saker, utan de utgöra

minnes-inskrifter, som till allra största delen äro avfattade enligt en stående formel, nämligen »N. N. reste (satte, märkte etc.) denna sten efter N. N.» (jmf. ovan s. 125). De nordiska inskrifterna med denna formel uppgå väl till mera än tusen.

När man nu har att söka en lösning av den, såsom det hittills visat sig, vanskliga Hoga-inskriften, så bör man, så vitt jag förstår, i första hand göra sig den frågan: skulle icke även denna inskrift vara avfattad (eller åtminstone väsentligen avfattad) enligt denna allbekanta stående formel?

Jag menar, att denna fråga kan och bör besvaras jakande.

När jag nu övergår till min tydning av inskriften, vill jag först nämna, att jag i överensstämmelse med Boije såsom þ (ej såsom P) läser den tionde runan från slutet, hvilken ingår i rungruppen þani. Såsom nämnt, anser Lindquist, att denna runa kan representera så väl þ som P (= w), och han menar, att sammanhanget, bör avgöra, hvilkendera valören runan havt i inskriften.

Den fjärde runan från slutet är ꝥ. Åt denna runa vill L. giva valör av b. Tidigare forskare ha däremot i denna runa sett en beteckning för nasalerat a (a). Enligt min åsikt är denna sistnämnda mening den riktiga. Det är sannt, att runtecknet ꝥ i vissa inskrifter kan ha valör av b, men det är ju nogsaamt känt, att ꝥ-runan i åtskilliga runinskrifter angiver nasalerat a-ljud; se t. ex. Wimmer Die runenschrift s. 199 (»Frühzeitig wurde ... im kürzeren alphabet ꝥ von þ verdrängt ... Erst später treten auch die formen ꝥ und ꝥ auf»), v. Friesen i Hoops Reallexikon artikeln Runenschrift, Tafel 7 raden 2 (vid s. 34). Särskilt är det naturligt, att ꝥ i Hoga-inskriften har denna valör (a), när man besinnar följande. Som bekant äro vändrunor ganska vanliga så väl i inskrifter med den längre runraden som i inskrifter med den kortare runraden. Jag erinrar blott om de nästan otaliga gånger, då n-ljudet, som normalt betecknas med þ, i stället representeras av ꝥ, hvilken runa i regeln angiver a-ljud. Omvänt får ju ofta a-ljudet representeras av þ-runan i st. f. þ-runan.

Nu använder Hoga-inskriften så väl enligt L:s som enligt min uppfattning med valör av t dels ꝥ-runan (i rungruppen ꝥþþ),

dels denna samma runa i omvänd form, alltså ꝛ (uti rungruppen Ƴ Ꝛ ꝛ, där ꝛ-runan på staven även har ett kännestreck för *n*-ljud). Det är därför synnerligen naturligt, om Hoga-inskriften också annars brukar någon vänd-runu. Detta är också fallet. Runan ꝛ har både enligt L:s och enligt min uppfattning valör av nasalerat *a* (i ljudgruppen ꝛ ꝛ ꝛ). Man är därför fullt berättigad att fatta ꝛ såsom en vändruna i förhållande till ꝛ och att i rungruppen R ꝛ Ƴ Ꝛ ꝛ giva ꝛ valör av nasalerat *a*.

Såsom nämnt finnas punkter i rungruppen i . am . tain, hvilka punkter Boije och även Ödman, A. E. Holmberg och G. Bruswitz uppfatta såsom inristade (skilje-)tecken, under det att L. mistänker dem vara »naturbildningar». Då den noggranne runranskaren Boije själv icke söker tolka inskriften utan endast söker konstatera de i ristningen förekommande tecknen, torde han ganska objektivt ha bedömt dessa punkter, och jag följer i detta avseende honom. Härvid vill jag dock framhålla, att även om punkterna skulle vara naturbildningar, min tolkning icke är egentligen beroende därav.

Tills vidare angivande inskriftens två första stavar med ||, transskriberar jag runorna sålunda:

||auri . am . tainþaniamunt̄ .

Inskriftens fem sista runor fattar jag såsom det vanliga mansnamnet *Ramund*; jmf. isl. *Rámundr*, fsv. *Rämunder*. Namnet har som bekant uppstått ur ett äldre *Rāmundr*. Efter förlust av *ā* framför *m* har det föregående *a* nasalerats alldeles så, som ett äldre **Skādinaiō* (*Scadinavia*) blivit till **Skāñøy* och med förlust av *ā* framför följande nasala konsonant till *Skāñøy* med nasalerat *a*-ljud; på Forsheda-stenen (från c. 1025) i södra Småland finnes run. *skānu* 'Skåne' med nasalerat *a*. Se om **Skādinaiō* (*Scadinavia*): *Skāñøy* Kock i Ark. nf. XXX, 71 ff., nf. XXXII, 74 ff.

I överensstämmelse med den på runstenar så ytterst vanliga formeln »N. N. reste (satte, märkte etc.) sten denna efter N. N.» väntar man näst före namnet *Ramund* en preposition. Ofta brukas i inskrifter som bekant *at* i betydelsen 'efter', t. ex. *at*

bunta sin Kvarstads ängsbacke, Hillesjö s:n, Uppland (Liljegren nr 344). På enahanda sätt t. ex. hos Liljegren nr 345—347—348—350—352. Stundom förekommer i inskrifter **a** i samma betydelse, t. ex. **stain ... a · fapur · sin**. Hillesjö socken, sakerstimmuren, Uppland (Liljegren nr 341; ristning av Ubir) — ... **stan : pan si : a rakna : sun san : ...** Hässlö gårde, Lerbo s:n, Sörmland (Liljegren nr 904). Hit hör kanske även Lyngby-stenen i Aalborgs amt (enligt Wimmer 960—70?) med ... **a : aisku : sina** 'efter (deres) fælle Eske' (Wimmer-Jacobsen Haandudgave nr 14; jmf. Wimmer DR. II nr 13). Vare sig att i dessa inskrifter **a** utgör en förkortning av *at* med betydelsen 'efter' eller att **a** är identiskt med isl. fsv. fda. prepositionen *ā*, som i så fall också haft betydelsen 'efter', så är **†R†Y†N†** 'efter Ramund' att sammanställa härmed. För övrigt kan **R** i Ramund även så uppfattas, att denna runa genom sin stav och sitt övre kännestreck in *volverar* även runan **†**, dvs. den vänd-runan, som möter såsom sista runan i inskriften; i så fall är **t** i prepos. *at* i viss mån utskrivet.

Som bekant är det de i inskrifts-formlerna ingående vanligaste orden, där oftast — helt visst avsiktligt — en eller annan runa uteslutits; jmf. ovan s. 123. Då nu »sten» är det väl i inskrifter allra oftast mötande ordet, så är det naturligt, att detta ord återfinnes med många olika skrivningar.

Så saknas det begynnande **s** i »sten» t. ex. i **asur : auk : iki : ristur : tin : pina · eftir ...** Stavsunds backe, Åkerö s:n, Uppland (Liljegren nr 359). Åtskilliga gånger finner man som bekant **istain istin** i st. f. **stain stin**, och stavningen **istain** torde angiva ett palatalt element hos det tonlösa *s*-ljudet; jmf. t. ex. Kock Sv. ljudh. IV, s. 437. Nu anträffar man icke så sällan i st. f. **istain, istin** etc. ristningar utan **s**, alltså ristningar sådana som **itain** Broby, Korsta s:n, Uppland (Bautil nr 225) — **itin** Jakobsberg, Jerfälla s:n, Stockholms län (Dybeck fol. II nr 42) — vidare **iten** Liljegren nr 1245 — **itn** Runverser nr 54 — **ipun** Liljegren nr 603; se härom Bugge Runverser s: 145, hvilken fattar **tain** på Hoga-stenen såsom »sten», och som anför nyss-

nämnda exempel. Med denna belysning torde det vara tydligt, att Hoga-inskriftens **tain** är förkortad skrivning i st. f. **stain**.

Det efter **tain** följande **þani** är den i runinskrifter ofta mötande formen för ack. sg. mask. av »denne». Så finnes t. ex. **stin** : **þani** på Öster Alling-stenen (Haandudg. nr. 33); alldeles samma uttryck t. ex. Haandudg. nr 45—128—130. Också ack. sg. **stin** (**stain**) **pini** är en i inskrifter ofta mötande sammanställning, t. ex. Liljegren nr 116—188—670 osv. Tydligen ha **þanni** och **þenni** varit vanliga uttalsformer i ack. sg.¹

Hoga-inskriftens senare del **tain þani a(t) ramunt** 'denna sten efter Ramund' harmonierar med den vanliga formeln »N. N. reste (satte etc.) denna sten efter N. N.»

Vi övergå till inskriftens förra del.

Här väntar man sig enligt nyssnämnda formel ett personnamn i nominativ, eventuellt efterföljt av någon bestämning, samt dessutom satsens predikat.

||aur med slutande nominativ **-r** är naturligtvis ett personnamn (hvarom straxt vidare nedan).

Till belysning av de därefter närmast inristade runorna erinrar jag om följande.

I runinskrifter finner man icke sällan, att omedelbart efter ett mansnamn följer en uppgift om mannens hemort, t. ex. **knutr** i **uik** ... 'Knut i Vik' Vible, Gerfälla s:n, Uppland (Liljegren nr 387) — **ulfirk** i **barstam · iftir · ulf · i · skulaḡmbri · Ryssbyle**, Frestads s:n, Uppland (Liljegren nr 414) — **aftṛ × ikul × i · epi** Södertelje (Liljegren nr 797) — **iftir × biurn × i × kranbi** 'efter Björn i Granby' Granby, Markims s:n, Uppland (Liljegren nr 499) — **frustin × uk × kati × i × kutiki × þir × litu × risa** ... Lilla Karby, Ösby s:n, Uppland (ib. nr 479). — **æskil** i **karþi** Örsted-stenen (c. 1160 enligt Wimmer), Fyen (Haandudg. nr 235).

Åtskilliga dylika exempel anföras av Brate i Ant. tidskr. f. Sverige XX nr 3 s. 14.

¹ Det är möjligt, att got. *saei*, ack. sg. mask. *þanei* använts icke blott såsom relativt pronomen, utan även (sällan) såsom demonstrativt pronomen. Om så är (jmf. t. ex. Streitberg Got. elementarbuch, uppl. 3—4 § 347 anm. 1), så äro run. ack. *þani*, *þini* väsentligen identiska med got. ack. *þanei*.

Alltjämt användas ju dylika personbeteckningar bland allmogen. Från Bohuslän erinrar jag mig t. ex. *Karl i Heller*.

Vidare vill jag framhålla, att i det medeltida Norge — och Bohuslän var ju under forntiden ett norskt landskap — *A* var ett ofta använt ortnamn. Egentligen betydde det naturligtvis 'å (älv)', men redan tidigt har det övergått till att beteckna en gård (by, socken), som låg vid en å. Ofta förekommer dat. pl. *Am* såsom ortnamn, merendels när orten ligger vid sammanflödet av två vattendrag. Så yttrar t. ex. Fritzner² I s. 4 sp. 1 om ordet *á* 'å, älv': »Som stedsnavn eller navn paa jordeiendom forekommer ordet dels i sing., f. ex. DN. I, 359¹⁰, men især i plur., da det i det mindste ofte betegner et sted, som ligger mellem tvende aaer ved deres sammenløb . . .». Också i det medeltida Sverige finnes *A* (*Aa*) såsom ortnamn; så heter t. ex. en socken i Östergötland nu *Å*.

Några literatur-exempel på orter med namnet *A* (*Aa*) och *Am* (*Aam*, *Oom*) må nämnas:

j aa i Björgynjar Kálfskinn s. 32 sp. 1 är namn på en gård i Nordre Bergenhus amt (numera finnes namnet icke längre; se Norske Gaardnavne XII, s. 104) — »herra Jowan kirkioprestir *ii Aa*», dvs. soknen *Å* i Östergötland, SD. ns. I s. 48 (år 1401, dipl. utfärdat i *Å*) — *ii Aa sokn* SD. ns. I s. 98 (år 1402, Söderköping) — *i Aa sokn* SD. ns. II s. 825 (år 1414) — *j Aa sokn j Østirgothlandh* DN. XVI nr 239 s. 256 (år 1469). — Andra exempel på fnorska gårdnamnet *A* (eller nyno. *Aa*) finnas t. ex. i N(orske) G(aardnavne) B. VII, XVI, XVII; se registren.

i Aam DN. III nr 463 s. 348 (Örsten, år 1385) — I NG. (Hedemarkens amt) III, 17 meddelas, att *Am* (»øvre, vestre og østre») skrives *i Om* år 1342, *i Oom* 1348, *i Am* 1441.

»... Ingbiar(gar) konu *þordar a Aam*» DN. III nr 470 s. 352 (Hof, år 1386) — »Iuarr prestir *a Am*» DN. IV nr 93 s. 93 (*Aa*, år 1312) — »Eirikr ... sendr Baarde *a Aam* ...» DN. IV nr 178 (Stavanger 1328) — »Þorer *a Aam*» DN. V nr 124 s. 103 (Öyrar, år 1338).

Av ovanstående framgår, dels att man i inskrifter rätt ofta har ett gårdnamn fogat omedelbart efter ett personnamn (typen *Knutr i Vik*), dels att *A*, stundom med föregående prep. *i* (*i Aa*, pl. *i Aam*), är i fornnorskan ett vanligt gårdnamn.

Hoga-stenens *||aur i . am* . fattar jag därför sålunda: *||aur* med palatalt *-R* är, som nämnt, ett mansnamn i nom. sing. Punkten efter *i* visar, att följande runa börjar ett nytt ord. Då den därpå följande runan är *a* (icke nasalerat *a*, dvs. *q*), ehuru den efterföljes av nasalkonsonanten *m*, talar detta för att *a* och *m* tillhöra olika ord¹. *||aur i . a* betyder '||aur i (gården) Å'. Härmed harmonierar det, att (hvarpå bibliotekarien B. Wulff fäst min uppmärksamhet) åar (vattendrag) äro utmärkta i Stala socken på generalstabens karta över Orust. För tolkningen av inskriften har det icke avgörande betydelse, huruvida numera *i* eller *i* närheten av Stala socken någon gård eller något torp bär namnet Å², eftersom gården *j aa* i Nordre Bergenhus amt, hvilken omtalas i Björgynjar Kålfskinn (c. 1350) s. 32 sp. 1, numera icke längre finnes under detta namn (Norske Gaardnavne XII, s. 104; jmf. s. 152). Om detta gårdnamn *A* kunnat förloras under tiden från 1350 till våra dagar, så är det ännu lättare att förstå, att ett gårdnamn *A* kunnat förloras under den vida längre perioden från 800-talet till vår tid.

Denna inskriftens början '||aur i (gården) Å' måste med ett verb förenas med inskriftens slut »denna sten efter Ramund». Oftast är *ju* i inskrifter »reste» (*raispi*, *riti*) eller »satte» (*sati*) det verb, som i ackusativ styr det följande uttrycket 'denna sten'. Men också *marka* (pret. *markapi*), *merkia* (pret. *merkti*) 'märka', 'märka med runor' förekommer. Så finner man t. ex. *suain auk asmunt markapu stin pina* Häringe gård, Älvkarleby s:n, Uppland (Liljegren nr. 264). — *suain auk asmunrt markapu*

¹ Detta bekräftas ytterligare, ifall Brusewitz s. 270 med rätta har en punkt även mellan *a* och *m*, men då Boije icke har denna punkt, är Brusewitz' uppgift väl oriktig eller åtminstone tvivelaktig.

² En person, som sedan någon tid bor i Hårleby, har godhetsfullt meddelat mig, att »så vitt han har sig bekant» något ställe med namnet Å nu ej finnes i trakten.

stin pina Flärängs skogsmark, Valbo s:n, Gestrikland (Liljegren nr. 1052, v. Friesen Upplands runstenar (1907) s. 20) — Aalum-stenen i Viborgs amt c. 1000 slutar enligt Wimmer: **pau : munu || mini : m(ar)kt || i uf (b)irta** 'dette minde, mærket (med runer) vil altid lyse' (Haandudg. nr. 43). Flera gånger efterföljes **markapi** ej av något objekt, t. ex. **asmuntr kara sun markapi** Vedyxe gårde, Danmarks s:n, Uppland (Liljegren nr. 211). Det underförstådda objektet kan då vara så väl »denna sten» som »dessa runor».

Satsens verb framför »denna sten» utgöres i Hoga-inskriften av det med **m** förkortade imperfektum **markapi**. Liksom i Lavrbjærg-inskriften satsens verb (**raispi**) har angivits blott genom begynnelse-runan (**r**), så har i Hoga-inskriften satsens verb (**markapi**) angivits blott genom begynnelse-runan (**m**); jmf. även s. 159 ff. om **s** på Svarteborgs-medaljongen samt att **p**, förkortning av latinska *posuit*, kan betyda »har rest den (vården)». Den efter **m** stående punkten antyder, att följande runa börjar nytt ord¹.

Vi komma nu till inskriftens första ord **||aur**. Jag vågar tro, att de ovan s. 145 anförda svårigheterna att identifiera detta ord med namnet *Iavur* etc. äro så stora, att dessa två ord ej kunna vara identiska.

Såsom fullt antaglig framställer jag följande uppfattning av **||aur**.

Inledningsvis nämner jag, att det nordiska fornspråket använde åtskilliga adjektiv såsom personnamn. Jag erinrar blott om dessa: isl. *Tryggr* (adj. *tryggr* 'trygg') — *Teitr* (adj. *teitr* 'munter') — *Svartr* (adj. *svartr* 'svart') — *Hárr*, namn på en av Rolf

¹ Man bör knappast överväga, huruvida man alternativt borde avdela **||aur** i **·am** och översätta **||aur** i **Am**; jmf. de talrika ovan anförda fnorska ortnamnen i **Am** osv. I så fall skulle man läsa **m**-runan två gånger, så att den dels inginge i namnet **am**, dels utgjorde begynnelse-runan i **m[arkapi]**. Då måste man även antaga, att dat. pl. **am** (ej **am**) hade onasalerat **a** genom påverkan från nom. ack. sg. **ā** 'å' osv. med onasalerat **a**. — Den ovan i texten framställda tolkningen har säkert företräde.

Krakes kämpar (isl. *hárr* 'gråhårig'); namnet kan föreligga även i det fgotn. run. **har** (jmf. ovan s. 125¹) — *Blindr* — *Langr* — *Bliúgr* — *Úfeigr* — *Úspakr* — *Útamr* — *Úsvífr* *Úsjfr* (om hvilka sistnämnda två former av samma namn se Kock i Ark. nf. VI, 201 ff.; isl. adj. *úsvífr* 'stridig, trotsig').

De två ||, som börja namnet ||**aur**, äro, såsom redan framhållits, ytterst påfallande. Emellertid framkastar Stephens i Old Northern Runic Monuments III s. 67 den förmodan, att || ursprungligen varit förenade med ett kännestreck, så att ordet börjat med runan **ᚱ**. Stephens läser första ordet såsom *Hæuri*. Att inskriften skulle börja med ett namn *Hæuri* (*Hæuri*), är utan allt tvivel oriktigt. Men detta bör ej hindra oss att upptaga Stephens' förmodan, att || ursprungligen utgjort runan **ᚱ**. De gamla danska inskrifterna med den (väsentligen) yngre runraden på stenarna i Kallerup, Snoldelev och Helnæs (alla från c. 800—825) hava ännu bibehållit den gamla **ᚱ**-runan² (Wimmer Die Runenschrift s. 203). I harmoni härmed framhåller v. Friesen i Runenschrift (i Hoops Reallexikon) s. 28 sp. 2, att vi finna i Norge och Danmark »ein 16-typisches runenalphabet mit alten formen für die *h*- und *m*-rune (**ᚱ** und **ᚱ**)». Det är därför alldeles icke förvånande, om denna runa funnits i Hoga-inskriften, som torde vara från 800-talet. Också Rävvalsstenen (750—800) på Tjörn, som ligger alldeles intill Orust, har den gamla **ᚱ**-runan. Då nu enligt Boije s. 268 ristningen på Hoga-stenen är grunt inhuggen, och då vidare Hoga-stenen varit mycket illa medfaren (nägon tid legat nedsjunket i ett kärr och upprepade gånger legat kullfallen och åter upprests³), så övrraskar det ej, att förbindelse-strecket mellan || numera är utplånat.

Jag antar alltså, att första ordet är (varit) **haur**, och jag identifierar detta namn med det fgotn. adjektivet *haur* 'hög', isl.

¹ Jmf. angående namnets betydelse 'grå', att det ursprungligen danska *Knut(er)* latiniserats till *Canutus* under påverkan av mlat. adj. *canutus* 'gråhårig' (jmf. t. ex. Johs Steenstrup i Danmarks riges hist. I, 500), hvilket hade bort framhållas i Sv. ljudh. IV, s. 428.

² Kännestrecket sänker sig stundom mot höger, stundom mot vänster.

³ Se den s. 144 anförda literaturen.

hór hár, fsv. *høgher*. Liksom ofta annars adjektiv brukats såsom personnamn (se straxt ovan s. 154), så har förhållandet varit också med *haur*, hvars -*r* (icke -*r*) med denna tydning fullkomligt är på sin plats.

Som bekant hade Oden tillnamnet *Hávi* 'den höge' (jmf. *Hávamál*), och även i obestämd form *Hjór* (*Hár*) 'hög' torde detta ord ha varit ett tillnamn till Oden; jmf. Finnur Jónsson i *Lex. poeticum*² s. 313—315, där dvärg-namnet *Hjór* (*Hár*) även snarast uppfattas såsom betydande 'hög'. — Såsom tillnamn användes *Høj* (*Høy*) av bönder i Danmark c. år 1700 (P. Petersen Lolland-Falstersk navnebog s. 32). Som bekant ingår *Hā*- såsom första led i åtskilliga fornnord. personnamn: isl. fsv. *Hákon*, *Hámund(e)r* osv.

Vid vokalisationen av namnet *haur* bör erinras om detta:

Adjektivet »hög», som behandlats särskilt av Löffler i Ark. I s. 266 ff., har i de nordiska språken en hel mängd växelformer.

Isl. och fnorskan använda *hór* och *hár*. Om *hór* se nedan s. 157. I fnorskan möter dessutom i Eysteins jordebok enligt Fritzuers² två ggr *haugh altari* (jmf. fsv. *høgher*).

Fornsvenskan och fdanskan ha adj. *høgher*. Dock finnes ntr. *høt* några gånger i fdanskan (Eriks Selandslag, Valdemars Selandslag, Harpestreng, Lucidarius; se Lunds och Kalkars ordböcker). VGL. II har en gång superl. *høstæ* och Cod. bildst. en gång superl. *høsto*.

Forngutniskan brukar i nom. sg. m. *haur*, f. *hau*, ntr. *haut*, i ack. sg. f. *hauga*, såsom komp. *hoyri* och *hoygri*, såsom superl. *hoystri* och *hoygstri*.

Hoga-stenens *haur* kan ha uttalats alldeles så som fgutu. *haur*, men därför behöver formens förhistoria icke ha varit densamma i Hoga-stenens språk och i forngutniskan.

Löffler har i Ark. I, 266 ff. visat, att ljudgruppen *auh* under urnordisk (sammord.) tid övergick till *ō* åtminstone i de allra flesta bygder (nom. sg. **hauhar* > isl. *hór* etc.). Emellertid ha senare Pipping Gotländska studier s. 130 ff. och Nils Carlsson i Ark. nf. XXXI, 321 ff. gjort troligt, att denna regel icke tillämpats i fgutniskan, utan att ljudgruppen *auh* där kvarstod så-

Nordvestlandsk s. 67; jmf. även Wadstein Fornnorska homilie-bokens ljudlära s. 73 (s. 75 § 10). I Dopnamn sp. 485 upptar Lind Odens binamn under formen *Hǫr* en gång från Ágrip.

Flera bland de nämnda exemplen på *hǫr* ha anförts av Pipping i Stud. i nord. fl. XII 1 s. 68 ff. — Finnur Jónsson upptar i Lex. poeticum² rent av *hǫr* 'hög' såsom normalform till adjektivet, dock med den anmärkningen, att dess rotvokal ej kan genom rim styrkas.

Nu betecknas, såsom ovan s. 139 framhållits, så väl kort som långt ρ -ljud i runinskrifter ofta med *au* (namnet *olauf* isl. *Ö'lauf* etc.).

Skrivningen *haur* på Hoga-stenen kan därför angiva uttalet *Hǫr*, som är identiskt med isl.-fno. *hǫr* 'hög'.

Huru det långa ρ -ljudet i *hǫr*, *Hǫr* uppstått är en fråga, som icke rör tolkningen av Hoga-inskriften. Jag skall därför här icke inlåta mig på densamma.

Hoga-inskriften bör alltså i ord avdelas:

*haur*¹ i . a m . tain þani a(t) ramunt̃ .

och den bör översättas: 'Haur i [gården] A m(ärkte) denna sten efter Ramund'.

Härigenom får man en tolkning, som överensstämmer med den vanliga formeln »N. N. (i Granby etc.) reste (märkte etc.) denna sten efter N. N.»

Slutligen bör det nämnas, att allmogen i Stala socken, där stenen står, sedan gammalt har intresserat sig för »Ramund», och att Hoga-stenen av ortens befolkning kallas »Kung Ramunders häll».

Ödman meddelar i Bahus-läns beskrifning (1746) s. 234: »Här å orten [dvs. i Stala socken] är ett bekant ordspråk om Ramund: *Ramund eller Rämund tage wid Tig*. Hwar med gemene Man wil gifwa tilkänna någon olycka, som enom lærer tima».

¹ *H*-runan är så till vida defekt, att binde-strecket mellan de två stavarna (*h*) (numera) icke finnes.

Brusewitz (1864) omtalar s. 269, att traktens allmoge kallar Hoga-stenen »kung Ramunders häll».

Man har emellertid dragit i tvivelsmål, huruvida detta allmogens namn på hällen beror på gammal tradition från forntiden. Så yttrar Sten Boije (s. 273): »Då man vet, att Oedmans arbete [Bahus-läns beskrifning, där han på stenen läser *Ramund*] icke är obekant för bohusläningarna, är det åtminstone möjligt, att benämningen 'kung Ramunders häll' är af ej särdeles gammalt datum». — Emot äkta oavbruten tradition kan väl anföras, att man snarast väntat formen *Råmunds* (eller *Romunds*).

Naturligtvis är det omöjligt bevisa, att detta namn levat kvar i trakten allt sedan heden tid. Men å andra sidan torde man i våra dagar vara vida mindre skeptisk mot allmogens gamla traditioner, än man var, när den försiktige Boije år 1884, alltså för inemot fyra decennier sedan, uttalade sig om frågan. Så anser man ju nu för tiden, att namnet *Ottarshögen* levat kvar i Uppland under 1400 år, namnet *Båthögen* i Smaalenene i Norge under 1000 år (Birger Nerman i *Etnologiska studier*, tillägnade N. E. Hammarstedt (1921) s. 213 ff., där också andra liknande exempel nämnas). Jmf. även von Friesen »Brödrahalla. En småländsk runsten ock en folksägen» s. 606 ff. i separatet.

Under dessa förhållanden synes det icke omöjligt, att benämningen »kung Ramunders häll» på Orust, som ju är en avlägsen bygd, sammanhänger med en tradition från den egentliga forntiden. I alla händelser har denna benämning här bort omtalas, fastän den ovan givna inskrifts-tolkningen ingalunda behöver stöd i detta namn.

Exkurs om Svarteborgs-medaljongen.

Den i Svarteborgs socken i Bohuslän funna guld-medaljongen framställer som bekant ett huvud, omgivet av ornament. Framför huvudet läses en inskrift med den längre runradens runor, »som äro vända mot vänster, men måste läsas mot höger», såsom Bugge i Fornminnesföreningens tidskrift XI, s. 109 uttrycker förhållandet. Den av åtta runor bestående inskriften

ssigadur har av Bugge tolkats såsom ett mansnamn *Sigadur* av äldre **Sigihadur*, hvars andra led är subst. *hapu-* 'strid'. Senare har Löffler i samma tidskrift XI, 244 identifierat namnet *Sigadur* med det i fsv. en gång (från år 1374) anträffade fsv. namnet *Sighader*.

Emellertid vore det i hög grad påfallande, om namnet *Sigadur* verkligen skrivits med två s-tecken i ordets början. Inskrifter äro ju tvärtom ofta så sparsamma med runor, att en och samma runa mången gång måste läsas två gånger.

Under dessa förhållanden förmodar jag, att den första av de två s-runorna utgör förkortning av ett ord framför namnet *Sigadur*.

Bugge uttalar s. 112, att *Sigadur* bör ha varit namnet på den som egt medaljongen, eller på den som förfärdigat densamma.

Jag förmodar, att *Sigadur* är namnet på den, som framställt medaljongens bild (förfärdigat medaljongen).

Svarteborgs-inskriften är, för att vara avfattad med den längre runraden, relativt ung. Bugge daterar den s. 113 till tiden 600—650. Nu har som bekant det lat. *scribere* mycket tidigt inlånats till de germanska språken. Fornhögtyskan använder *skrīban*, fornsaxiskan *skrīdan*, fornfrisiskan *skrīva*, angelsaxiskan *scrīfan* 'decree'. Som bekant finnes låneordet *skript* f. 'bildliche darstellung (auf dem gewebe eines teppichs'; jmf. lat. *scriptum*, pl. *scripta*) redan i den äldre Eddan (i Guþrúnarkviða II), och det isl. verbet *skrifa*, pret. *skrifaba* med betydelsen 'afbilde, billedlig fremstille' brukas t. ex. av Gísl Illhugason, som levde c. 1100.

Verbet isl. *skrifa* 'billedlig fremstille' kan under dessa förhållanden mycket väl ha brukats i Norden, när Svarteborgs-medaljongen förfärdigades. Från latinet ha som bekant flera ord lånats under en. mycket gammal förhistorisk period, t. ex. lat. *arca* 'kista': got. *arka*, urnord. **arku* (finska *arkku*) > isl. *prk*. Detta ord har införts till Norden före den äldre u-omljudsperioden i långstaviga ord.

Då nu på Lavrbjærg-stenen satsens verb **raispi** (riti) uttryckts endast med begynnelsejudet (r), och då i Hoga-inskriften likaledes predikatet **markapi** betecknats blott med ordets första ljud (m), så ligger den förmodan nära, att också i Svarteborgs-inskriften satsens verb uttryckts endast med begynnelsejudet (s), och att **ssigadur** utgör en förkortad ristning i st. f. **s[kribade] sigadur** 'Sigadher avbildade (detta)', dvs. framställde bilden och ornamenten. Fattad på detta sätt, har Svarteborgs-inskriften en fullständig parallel i den bekanta signeringen av tavlor, när ett *p*, förkortning av lat. *pinxit*, jämte konstnärens namn angiver hvem som målat tavlan.

Som bekant är i isländsk prosa ordföljden predikat + subjekt i huvudsatser rätt vanlig (se Nygaard Syntax s. 345), t. ex. *Reiþ Illugi þá heiman* (Gunnlaugs saga). Denna ordföljd återfinnes t. ex. i Björketorps-inskriftens **u[i]tiar weladaude** 'hemsöka skall svekfull död' ... (Kock i Ark. nf. XXXIII s. 22 ff.). Braune uttalar i Forschungen zur deutschen Philologie. Festgabe für Rudolf Hildebrand (1894) s. 42 denna mening: »Für das alt-nordische und hochdeutsche gemeinsam lässt sich ... die regel der verbalstellung in den hauptsätzen etwa so fassen: Das verbum strebt nach dem anfang des satzes und bildet sehr häufig das erste satzglied.»

Förkortningen **s** i st. f. **skribade** på Svarteborgs-medaljongen beror därpå, att såsom bilden hos Bugge s. 109 visar, det på medaljongen icke finnes plats till en så pass lång ristning som **skribade sigadur**. Det är möjligt, att även en önskan att få just åtta runor i inskriften, dvs. samma antal, som i eu run-*ätt* (jmf. I. Lindquists mening refererad ovan s. 145) spelat någon roll vid den förkortade ristningen **ssigadur**.

Läs s. 123: 33 *r[aisþi]* — s. 124: 7 *raisþi*.

Lund.

Axel Kock.

Ytterligare om Äldre västgöotalagen.

Ett genmäle.

I denna tidskrifts 37 band (s. 135 ff.) har prof. N. Beckman till vederläggning upptagit en del uttalanden och hypoteser i kommentaren till min utgåva av Äldre västgöotalagen. Visserligen tvivlar jag alls icke på att den läsekrets, till vilken tidskriften vänder sig, utan vidare skall veta värdesätta denna kritik, men då däri en del beskyllningar med skenbart berättigande framställes, och då jag av Arkivets redaktör erhållit meddelande om att någon anmälan icke i tidskriften torde komma att ingå, har jag ansett en granskning av prof. B:s opus vara på sin plats.

Det må genast erkännas, att några av prof. B:s invändningar och rättelser otvivelaktigt äro befogade, och för dessa är jag honom tacksam. Annorlunda förhåller det sig med det stora flertalet. Och jag kan icke underlåta att säga, att den överlägsna tvärsäkerhet, varmed prof. B. funnit lämpligt uttala sig, därför illa harmonierar med värdet av hans anmärkningar. I konsten att använda ett sådant skrivsätt vill jag visst icke tävla med prof. B., utan unnar honom gärna den tvivelaktiga ära han därmed vunnit.

Prof. B:s kritik av planen för min upplaga behöver jag ej bemöta: så till vida är anmärkningen befogad, att arbetet icke vänder sig till den egentliga nybörjaren, utan fastner till den, för vilken fsv. text icke är helt främmande, och prof. B. borde av kommentarens utförlighet förstått, att så är fallet, likaså att någon konkurrens med Olsons arbete alls ej kan komma i fråga. Jag har just bemödat mig om att göra kommentaren så fullständig som möjligt för att underlätta kritiken av den mening jag själv omfattar. Också som underlag för föreläsningar bör bokens kommentar vara av gagn. Det är knappast troligt, att prof. B. varit mera tillfreds med en kommentar, som med tystnad

förbigått de t. ex. av honom själv uppställda hypoteser, som jag ej kan acceptera.

På två ställen (ss. 140, 155) anser prof. B. lämpligt att upplysa mig om att det ej var kyrkan, konungen eller lagmannen, som bestämde, vad som skulle stå i lagen, att de ej hade rätt att 'utfärda ukaser'. De uttryck, som prof. B. ansett påkalla upplysningen om detta mig naturligtvis obekanta (!) faktum, äro: 'huvudsaken för kyrkan var nog, att barnet blev döpt' (s. 122) och 'Eskil . . . ville avskaffa tvekampen och . . . införa ett rättsligt förfarande . . .' (s. 230). Om man härmed jämför följande uttryck hos prof. B. själv: 'Folke, som gjort revisionen av lagen' (Ark. XXVIII s. 143), 'Folkes revision' (id. s. 72), och framför allt lagmanslängdens uttalande om Lumbær: *han sighs hawa huxæt oc gørt en mykin lóth aff laghum warum*, så kan jag ej finna annat, än att om en gång mina ord kunna anses angiva obekantskap med förfarandet vid lagstiftningen, detsamma är fallet både med prof. B. och lagmanslängdernas författare! Hade prof. B. varit något mindre angelägen om att ådagalägga min okunnighet, hade kanske dessa om bristande god vilja att förstå mig vittnande ord kunnat inbesparas.

Sid. 136 ff. söker prof. B. vederlägga den mening, som Collin-Schlyter först framkastat och även jag anslutit mig till, nämligen att i KB I (3: 13) efter de uttraderade orden *oc arf* på det felande bladet stått *taka*. Prof. B. håller före, att i den förlaga, varav cod. 59 är en avskrift, stått *oc eigh arf taca* eller något liknande. De skäl, som prof. B. (s. 137) nu framlägger för denna mening, skall jag upptaga till granskning: a) Det ligger ingenting orimligt i antagandet, att jämte ättledning också dop av vissa slag berättigade till arv; och att stadganden upptagas i en balk, ehuru de logiskt borde förts till en annan, är en så vanlig företeelse i Vgl I, att det ingalunda kan användas som bevis för eller emot en förklaring. Därtill kommer, att i lagen ingenting står om ättledning av äkta barn på tinget: något sådant finnes väl i Fragm., men i ÄB fl. 23 endast med prof. B:s emendation. b) Att Fragm. och Vgl I (ÄB 23) gör oäkta

barns arvsrätt efter ättledd beroende av om barnet är erkänt på tinget (att detta också skulle gälla äkta barn är prof. B:s obevisade teori) utesluter ingalunda, att dop av ett eller annat slag därjämte var nödigt: därom var stadgat i KB och behövde icke vidare upprepas. c) Cod B 35 (hskr. L) skiljer mellan olika slag av nöddop, av vilka en del medförde arvsrätt, andra ej. Huru prof. B. kan åberopa detta stadgaende ur en gammal hskr. som skäl för sin mening, är mig ofattbart: snarast talar stadgandet för min. Av de båda från varandra rätt starkt avvikande hskrr. A och L omnämner A blott ett enda slag av nöddop, just det slag, som också enligt L medför arvsrätt. d) Vad senare hskrr. av Vgl II stadga i denna sak är likgiltigt; de visa blott kyrkans fullständiga seger i denna fråga gentemot de stadganden, som till äventyrs tidigare (t. ex. i L) gjort vissa inskränkingar i arvsrätten. — Prof. B. tillfogar, att konstruktionen logiskt är oriktig. Varför denna anmärkning? Att subjektväxling är ymnigt företrädd i Vgl I måste ju vara prof. B. välbekant; beträffande just detta ställe kunde han nöjt sig med att hänvisa till mitt arbete s. 121 och där cit. litt. — Prof. B. ordar sedan om offentlighetens betydelse för rättshandlingar: något som väl är allbekant, och det kommer till synes också i att barnet i och för dopet helst borde föras till kyrka. Men sådan vikt lade kyrkan på dopet, att i händelse kyrkbesöket var omöjligt, nöddop borde ske. Detta har jag i andra ord tydligt nog sagt, men prof. B. anmärker överlägset (s. 138 not 2), att jag antager, att kyrkan velat förbjuda nöddopet. Det är ett av de många bevisen på att prof. B. ej riktigt fattat det han polemiserar emot. Till förnyad genomläsning rekommenderar jag honom sid. 122 rad 18—19 nedifrån, där det bl. a. står: 'huvudsaken för kyrkan var nog, att barnet över huvud blev döpt'. — Om prof. B. jämför det, jag anfört tidigare, och här, som jag hoppas, förtydligat, med den sammanfattning av sin meningsförtjänster han lämnat (sid. 140), så skall han kanske finna desamma hos min. Men överraskande är, att bland dessa förtjänster, som prof. B. anför, är att hans tolkning bygger på 'en

läsning som . . . icke gör några emendationer'. Och dock uteluter prof. B. *eller* i ÄB 23, varigenom flockens innehåll grundväsentligt förändras! Är det sålunda prof. B. eller jag, som läser, 'som det står skrivet'?

I detta sammanhang kan påpekas ännu ett exempel på prof. B:s sätt att polemisera. Han yttrar (s. 146), att 'De frie bönderna skulle, om B 59 hade rätt, på bekostnad av sina egna intressen ha tillerkänt den ättleddes oäkta barn en arvsrätt, som vägrades deras egna'. Jag vill icke upptaga utrymmet med att avtrycka det, som prof. B. kan läsa i mitt arbete s. 202 f., där jag sökt förklara stadgandet. Prof. B. har tydligen glömt, vad där står på ifråga varande ställe.

I sin kritik (s. 140 f.) av vad jag yttrat om huvudtionen, visar prof. B. åter, att han ej tillräckligt noga sett efter, vad jag verkligen sagt. Det har alldeles icke fallit mig in att betvivla äktheten av Dipl. 189, utan jag har sagt, att graden av den sanning, som ligger bakom diplomets uppgifter, är svår att bestämma. Prof. B. sammanblandar två olika begrepp: huvudtionen var ursprungligen en frivillig gåva vid vissa tillfällen (se Hildebrand, anf. st.), men detta betyder alldeles icke, att den var ett frivilligt åtagande; prof. B. torde medge, att skillnaden är betydande. Prof. B. tillägger, att den högkyrkliga biskop Bengt icke hade skäl, 'att framställa saken i för lekmännen gynnsammare dager, än sanningen krävde'. Utan tvivel icke, men snarare tvärtom; är prof. B. verkligen fullt övertygad om, att den gode biskopen 'saknat varje anledning att lämna en oriktig uppgift'? Det synes mig mycket möjligt, att det legat i biskop Bengts intresse att framställa huvudtionen, icke såsom en gåva, utan som en åtagen skatt, vilket den ju på Äldre västgötalagens tid faktiskt var. Det är icke osannolikt, att denna tionde blivit fullt laglig i Västergötland långt senare än Hildebrand antagit, och att just den påvliga sanktionen av huvudtionen lett till de kategoriska bestämmelserna i lagen.

Till frågan om myntväsendet hoppas jag framdeles på annat ställe bli i tillfälle att återkomma. Här må blott i förbigående

nämnas, att jag visst inte betraktat prof. B. som 'numismatisk auktoritet', varöver prof. B. beklagar sig, men hade jag inte citerat prof. B:s 'Vår äldsta bok' befarar jag storligen, att han också då klandrat mig. Vidare låter prof. B. påskina, att jag icke begagnat Hildebrands 'Sverges Medeltid' som källa i fråga om myntet: hade prof. B. gjort sig mödan att ånyo genomläsa tillämpliga delar av detta arbete, hade han funnit, att största delen av mina uppgifter härröra därifrån; beklagligt nog har jag försummat att citera.

Rätt egendomligt är prof. B:s resonemang i fråga om *rætløse bolkær* (s. 149 f.). Han kan ej känna sig övertygad om att det av H. Pipping antagna *rætløse*, n. = 'rättslöshet, fall, för vilka inga stadganden förut funnits i lagen', någonsin existerat, och menar, att 'tungt vägande invändningar' kunna göras däremot. Vilka äro då dessa? Jo, det är inte på annat håll belagt och var okänt redan för den skrivare, 'som framställt den förlorade, av Lydekinns excerperade handskrifter av VGL II, som har *rætløse* i rubriken'. Både att ord av denna bildning förekommit, och att översättningen är klanderfri, framgår övertygande av Kocks utredning, som jag i min framställning citerat. Och varför fruktar prof. B. ordet därför, att det möjligen vore ett hapaxlegomenon? Denna fruktan är desto mer obefogad, då här är fråga om fvg., som ju tagit starkt intryck av fornnorskan, där bildningar på *-leysi*, *-løysi* äro vanliga. Lydekinus har förväxlat de båda orden: ingenting ligger ju närmare till hands, i synnerhet hos en så föga noggrann kopist som denne¹. En annan 'tungt vägande' invändning lyder: 'Vidare sakna vi alldeles skäl att antaga, att de här upptagna stadgandena skulle ha varit helt och hållet nya vid tiden för Eskils redaktionsarbete. Många av dem gälla förhållanden, för vilka något slags rättsregler, om än

¹ Som av citatet framgår, talar prof. B. om den förlorade, av Lydekinns excerperade handskriften. Det är berättigat att fråga, på vilka underbara vägar prof. B. kommit underfund med huru ordet lydde i Lydekinns förlaga! Collin-Schlyters uttalande, som prof. B. citerar, visar ingalunda, att förlagan till Lydekinn också haft *o* i st. f. *æ*.

icke just de nu meddelade, tidigare måste ha funnits.' Prof. B. 'spekulerar' vidare över inre sannolikheter: nya stadganden införas vid en första redaktion på respektiva ställen, sent påtänkta placeras sist, men RB står mitt i lagen. Skall detta vara ett skäl för att de äro tidigt 'påtänkta', men relativt sent införda! Prof. B. får ursäktas, att jag inte förstår mig på den sortens vetenskaplig bevisföring. Fullt ense med prof. B. är jag därom, att flere av stadgarna i RB i en eller annan form tidigare funnits, men det är mig omöjligt att fatta, varför icke en mängd stadganden av olika innehåll kunnat sammanföras till en balk vid lagens kodifiering, i synnerhet som flere sådana stadganden svårigen kunde inpassas i de andra balkarna, t. ex. flockarna om konunga-, biskops- och lagmansval, om skällsord m. fl. Och det är ju för övrigt alldeles icke osannolikt, att skriftlig uppteckning fanns före Eskil. I annat sammanhang (s. 155) frågar prof. B., om jag kan 'giva ens en skugga av sannolikhets-skäl för att en sådan (dvs. uppteckning) existerat?' Svaret på frågan har prof. B. själv givit (Vår älsta bok, ss. 25 f., 78), då han anför, dels att Schlyter antager tillvaron av sådan uppteckning, dels att han åtminstone beträffande några delar av lagen är av samma mening! Annorstädes (s. 123 f. o. cit. litt.) har jag för vissa delar av KB sökt visa, att tidigare uppteckning förelegat.

Om prof. B. (s. 150 not) har rätt i att Jönköpingstrakten vid denna tid hörde till Östergötlands lagsaga, så vill jag som förklaring till (icke försvar för) anmärkningen om att Småland icke nämnes vid angivandet av konungens eriksgata, erinra om att Magnus Erikssons landslag uttryckligen nämner, att i konungavalet också lagmannen från lagsagan *tij heræþ* i Småland skall deltaga. Det är då påfallande, att eriksgatan icke utsträcktes till en lagsaga, vilken genom sin representant deltagit i konungavalet.

Prof. B:s långa utläggning om ÄB 23 (s. 144 ff.) föranleder knappast något svar från min sida, då däri blott upprepas den, som jag sökt visa, oriktiga tolkningen av flocken. Först möter en utläggning av de oäkta barnens ställning: vad som påkallat prof. B:s uttalanden härom, vet jag ej; jag har alls ej uttalat

mig därom. Men sid. 145 yttrar sig prof. B. något tydligare. Fullt ense med honom är jag naturligtvis däri, att man bör 'läsa som det står skrivet'. Detta har jag enligt prof. B. icke gjort. Vidare delar jag prof. B:s mening, att det icke är metodiskt riktigt 'att emendera bort den ena bestämmelsen och tolka bort den andra'. Det egendomliga är emellertid, att det icke är jag, utan prof. B. själv, som emenderat stället ifråga (uteslutit *ællær*) för att få *Fragm.* och *Vgl I* att passa ihop. För min del har jag bibehållit texten oförändrad och sökt en förklaring till de olika stadgandena i *Fragm.* och *ÄB 23*. Prof. B. har icke förebragt något enda verkligt inkast mot den förklaring jag lämnat, och jag anser det därför onödigt att upptaga Arkivets utrymme med att upprepa den. S. 146 söker prof. B. motivera uteslutningen av *ællær*. Jag har (s. 203) sagt, att det kunde betraktas såsom självklart, att oäkta barn till friborna genom att vidkännas på tinget kunde förvärva arvsrätt, men att bestämmelse härom antingen ansågs överflödigt eller uteglömts vid ändringen av stadgandet i *Fragm.*, men att det ansågs nödvändigt att uttryckligen skydda de oäkta barnens arvsrätt (sedan de blivit erkända) för den händelse fadern var ättledd. När prof. B. således talar om, att de fria bönderna på bekostnad av sina egna intressen tillerkänt den ättleddes barn arvsrätt, så visar han här (som ofta eljes), att han icke gjort sig mödan att ägna tillräcklig omsorg åt studiet av det han kritiserar. Lika oriktigt är det, då prof. B. påstår, att (*Pipping* och) jag skulle antagit, att typen *æ* skulle beteckna två olika typer. Prof. B. borde dock kunnat förstå framställningen sid. 201: *attleþer* var haplografisk beteckning för *a attleþer*, i vilket en senare skrivare ändrade det senare *a* till *æ*, utan att observera, att haplografien därigenom gick förlorad. I detta sammanhang förmanar prof. B. mig att 'lämna skrivarens intentioner i fred'. Uppmaningen gäller icke blott mig, utan i alla händelser också prof. B., som just beträffande *KB 1* och *ÄB 23* vidlyftigt utlagt både vad skrivaren tänkt och gjort!

I så hög grad har prof. B. hakat sig fast vid den lydelse *ÄB 23* har med hans egen emendation, att han förvånad

frågar, var man skall söka stöd för påståendet, att *barn viðgangit a þingi* var motsatsen till *apalkono barn*. Ett förnyat studium av ÄB 23 utan emendation skall säkert låta prof. B. lära känna ett sådant ställe. Ett annat finner man på det av prof. B. själv citerade stället i UL, blott man icke på förhand är av annan mening.

Högst märkeligt är prof. B:s uttalande (s. 147) beträffande ordet 'vidgå', 'att det ju här är fråga om sådana fall, där barnets ställning icke är notorisk och fadern kan ha intresse av att förneka sitt faderskap'. Påståendet är foglöst, om man 'läser som det står skrivet'. Det oäkta barnets ställning må ha varit 'notorisk' eller ej, blott genom att vidgå det kunde fadern göra det likställt med *apalkono barn*.

Mot min tolkning av RB:s stadgande, att folkvald och av konungen erkänd biskop *ær fulkomen til valdær vten uixell(t)*, vilket jag i anslutning till Otman fattat såsom betydande, att sådan biskop hade alla de hans ämbete tillkommande rättigheterna utom den att inviga (vare sig kyrka, biskop eller präst), anmärker prof. B. att 'det finnes många bevis på att electus kunde fungera iinnan han vigts'. Inkastet har ingenting att betyda, så länge prof. B. ej visat, att sådan biskop verkligen förrättat invigning. Westman (Den svenska kyrkans utveckling, s. 291 not 2) tolkar stället på följande sätt: 'Avsikten är att säga, att tillsättningsproceduren med de angivna handlingarna, så vitt på lagen ankommer, det vill här säga: så vitt konung och bönder skola medverka, är fullbordad. Sedan vet man väl, att en kyrklig invigning också skall till, men den har lagen intet med att skaffa, den ombesörja de kyrkliga vederbörande.' Däremot medger Westman, att den yngre lagens stadgande: *þa ær han til comen wals vtan til wixell* otvivelaktigt är att fatta såsom Otman (och jag) gjort. Att den förra tolkningen är den ålderdomligare, anser Westman otvivelaktigt och därför att föredraga, då det gäller den äldre lagen. Häremot kunna emellertid flere invändningar riktas. Först är det givet en nödfallsutväg att antaga olika innebörd hos ett stadgande i den äldre lagen och ett nästan likalydande i den

yngre; vidare kan på goda grunder betvivlas, att texten medger en dylik tolkning utan pressning: det naturliga är nog att fatta *uten uixlt* som ett undantag från den *vald*, som säges tillkomma honom. Icke heller kan jag fatta, att den av Westman såsom ålderdomligare betecknade uppfattningen verkligen är det: tvärtom förutsätter denna tolkning ett rätt abstrakt skiljande mellan världslig och kyrklig befogenhet. Vidare synes mig till förmån för Otmans (och min) tolkning tala, att det måste falla sig synnerligen naturligt att stadga, att den, som ej själv var invigd, ej heller kunde inviga andra. — Prof. B. påstår, att jag angivit 1250 som ett 'fixt år, som kunde ge en terminus ad quem'. Uppgiften härrör från Schüeck, som ju dock tillfogar, att domkapitel redan tidigare i vissa stiftsstäder funnos. Oväsentligt, men betecknande för prof. B:s polemik, är ock, att jag uttryckligen sagt 'omkr. 1250' (ifråga om domkapitlens inrättande), och även om jag angivit årtalet exakt, hade väl prof. B. kunnat förstå, att tidsgränser i liknande fall aldrig kunna anges genom ett bestämt årtal, eller menar prof. B. t. ex., att precis 1526 den nsv. språkperioden började? Det faktum, att järnbördan, som av kyrkan förbjudits, ännu 70 år därefter var i bruk, visar ingenting beträffande domkapitlet, och prof. B. synes anse ett 'kanoniskt' biskopsval 1278 belysande för att tingsmenigheten i realiteten hade inflytande på valet: den valde (Brynolf) hade i kompromissen två bröder och den tredje, domprosten, avgick efter valet. Behövde bröderna verkligen något stöd av tingsmenigheten för att rösta på sin broder.

Beträffande prof. B:s kritik (s. 153 f.) av mitt uttalande (s. 229 f.), att de i RB 5 uppräknade brotten betraktats som nesliga redan under älsta tider, så medger jag, att formuleringen blivit väl kategorisk. Men om det stränga betraktelsesättet härrör från mosaisk (= kyrklig) rätt, så är det ofattligt, varför Eskil ej skulle kunnat genomdriva stadganden, som stodo i överensstämmelse därmed.

Så några ord om självhämnden och Hednalagen. Prof. B. ser (s. 152) i Hednalagen 'ett stadgande, som hade sin rot i

hednatiden, men kvarstod ännu på lagman Eskils tid'. Jag har sagt, att det icke finnes något skäl för påståendet, att självhämnad var plikt på Hednalagens tid. Prof. B. menar nu, att ändring häri vidtogs på lagman Folkes tid, medan självhämnaden ännu var rådande på lagman Eskils. Och detta stöder prof. B. på 'absolut goda skäl'. Först nämnes sagolitteraturen och några exempel ur den. Måste jag verkligen erinra prof. B. om från vilken tid dessa släktsagor och den rättsuppfattning de företräda, härstamma? Detsamma gäller Jaroslavs pravda från början av 1000-talet. Vad menar prof. B. med att bevisa, att på 900- och 1000-talet självhämnad i stor utsträckning var rådande? Att självhämnad var regel, kanske t. o. m. lag under denna tid och tidigare, har det väl aldrig fallit någon mänska in att bestrida. Men vad bevisar det för lagman Eskils tid? Och just i prof. B:s egna exempel finna vi nyttiga upplysningar. Det måtte icke varit så mycket bevänt med det berättigade i hämnaden, eftersom Gunnar på Lidarände blev fredlös för hämndedrap. Hur kom det sig, att han blev hårt straffad, därför att han (enl. prof. B.) fyllt sin plikt? Ligger icke redan häri fröet till ett inskridande mot hämnaden? Och prof. B:s sätt att citera Gutalagen är vilseledande. Lagen, som tillkom vid mitten av 1200-talet, återspeglar tydligt övergången, men bötesstraff i st. f. hämnad är redan infört och aktat. Vi skola utförligare se på de av prof. B. citerade ställena. Det ena s. 18: 6 ff. (Pippings ed.) lyder: *þa aiga allir wiþr at sia þar til et þair orca vereldi biauþa. En hinn taki þegar . . . oc veri mandr o schemdr*; det andra 9: 10 ff.: *Boot wildi Jac taka en i Budi wari, en scham wildi Jac naudugir tuta*. Är detta bevis för att självhämnad var plikt? Ur dessa exempel synes tydligt framgå, vilken vid skillnad det är mellan att en lag föreskriver ett förfarande, och att ett visst förfarande tolereras, godkännes av det allmänna medvetandet. Ett rätt belysande exempel synes mig införandet av monopol på brännvinsbränningen under Gustav III:s tid vara: rätten att bränna själv uppgavs icke, och lönnbränningen stämpades icke på länge av den allmänna meningen som brott.

Tvekampen (som nämnes i Hednalagen) var ju närmast en

upprättelse, men den hade nog i hög grad karaktär av hämnd för liden skymf. Och i polemikens (l. försvarets) hetta synes prof. B. förbisett, att våra åsikter om tvekampens karaktär i mycket närma sig varandra: jag har flerstädes (s. 230) talat om att lagen ej påbjöd, men reglerade tvekampen, som ej var ett rättsligt förfarande. Prof. B. (s. 155 not 1) säger: lagen reglerade den tvekamp, som seden påbjöd. Vilken är skillnaden? Men då jag (s. 222, 229 f.) sagt, att det redan kan ha varit Eskil, på vars initiativ tvekampen ersattes med penningböter, finner prof. B., att jag invecklat mig i oanade svårigheter. Och vilka äro dessa? Jo, om Eskil verkligen var den lärde och 'store' man, som lagmanslängden skildrar, huru kunde han då, menar prof. B., 'tolerera det nedärvda, dåliga, likaledes av kyrkan utdömda bevisningssystemet (och träldomen)?' Av den, som i likhet med prof. B. vill vara fackman just på detta område, hade jag knappt väntat ett så svagt inkast. Det är dock en mycket väsentlig skillnad mellan att på utifrån tillkommen befallning omstörta ett helt rättssystem, som inpräglats i medvetandet sedan den tidigaste barndomen och uppbars av hela folkets rättsuppfattning, än att söka åstadkomma ändring i en sedvänja, vars fördärvliga, samhällsskadliga följder med släkftejd o. dyl. lågo i öppen dag. Mutatis mutandis gäller detsamma om träldomen, mot vilken kyrkan för övrigt aldrig direkt uppträdde. Slutligen, och detta synes mig vara mycket märkvärdigt: om prof. B. förvånar sig över att Eskil (enligt min uppfattning) reagerat mot tvekampen, men ej mot gällande bevisningssystem och träldom, så är det än mer ägnat att förvåna, att ej ens då, när revision (enl. prof. B.) flere tiotals år senare skedde, 'i kristlig och kyrklig anda', någon opposition mot de båda (?) av kyrkan fördömda institutionerna kom till synes.

Prof. B. erinrar om att Eskils biograf säger, att han varit 'samlare och ordnare'. Texten lyder ju: *þa huxæðþi han þem myklli snilli oc syalffins forseo*, och de sista orden utesluta visst icke, att han föreslagit och på tinget genomdrivit en ändring, som stod i fullkomlig överensstämmelse med lagens straffbestämmelser i övrigt. Enligt prof. B. skulle jag fantiserat (l) över att

Hednalagen i motsats till *Fragm.* skulle tillhöra en tid, då böter över huvud voro okända. Fantiserandet ligger icke på min sida, ty något så oförnuftigt har jag aldrig sagt, varken på det av prof. B. citerade stället (s. 222) eller annorstädes. Tvärtom står där, att ingen 'med säkerhet kan påstå, att icke hednalagen skulle känt ett rättsligt förfarande också (nu spärrat) för de fall, där tvekamp kunde förekomma'. Mitt påstående går sålunda så litet ut på, att böter över huvud icke skulle förekommit, att jag tvärtom sagt, att dessa voro det vanliga straffmedlet, och att genom Eskils inverkan detta infördes också i stället för tvekamp (om det icke redan tidigare existerat jämsides med denna). Då prof. B. på annat ställe ger mig rådet att kontrollera min inuau-läsning, så vågar jag föreslå, att han själv (icke blott på detta ställe ¹) skulle uppmärksamt genomläsa det han polemiserar emot.

Prof. B. har vidare svårt att inse, huru det är möjligt att med mitt antagande förlika det faktum, att Hednalagen anses tillhöra samma skrivarskola som *Fragm.* Detta sammanhänger med den fjärde 'oanade svårigheten', nämligen antagandet av en uppteckning av lagen eller delar därav (se ovan sid. 167). Ingenting synes mig hindra, att Hednalagen är avskrift av en sådan äldre uppteckning, verkställd vid samma tid, då Eskil kodifierade sin lagtext, vilken genom tingets beslut blev den gällande.

Sid. 158 f. opponerar prof. B. mot min tolkning av RB fl. 13. Han framhåller, att i *Fragm.* *fæ* är rättat till *costr*, och menar, att *fæ* var den ursprungliga läsarten, *costr* var senare tillkommet. Ordet *fæ* skulle redan för *Fragm.*s skrivare varit föråldrat i betydelsen 'egendom' och därför rättats till *costr*; genom skrivfel skulle så i lagen kommit att stå *fæ* . . . *ællær kostær*. Det är svårt att svara härpå tydligare, än jag redan i min komm.

¹ Sid. 154, 2 raden nedifrån, säger prof. B., att 'Estlander förbisett, att Hednalagen berör ett fall, då tvekampen icke behöver uppfattas som ett slags gudsdom . . .'. Prof. B. behagade ägna uppmärksamhet åt vad som står s. 230: 'Estlander konstaterar . . . att tvekamp . . . ej var något medel att rättvist fälla utslaget', och ungefär lika lyder mitt uttalande sid. 222 rad. 19 f. uppifrån.

gjort. Det må konstateras: flerstädes i RB, bland annat i närmast föregående flock, brukas *fæ* i betydelsen 'kreatur'; i nu i fråga varande flocks första och sista rad begagnas *fæ* i betydelsen 'egendom'. Vad vore då naturligare, än att redaktören (l. skrivaren), när han stadgar, att bonden är ansvarsfri, om han även själv blivit bestulen, jämte det otydliga *fæ*, som just förut begagnats om kreatur, begagnar *kostær*, därmed direkt sägande, att ansvarsfrihet tillkommer bonden, om denne mist något av sitt, vare sig kreatur eller något annat. Ur denna, som det synes riktiga synpunkt sett, förefaller det en smula påfallande, när prof. B. anmärker: 'En motsats mellan boskap och gods är osannolik på en tid, då boskap ostridigt var det viktigaste lösöregodset'. Den tidens svenskar tycktes dock värdesatt åtskilligt annat lösöre högt nog, då man gjorde sig så mycken möda att få rätt på tjuvgods, t. ex. genom rannsakan; då var det väl ej något djur man sökte?

Sid. 222 har jag opponerat mig mot prof. B:s försök att visa, att RB fl. 4 är av yngre datum än Eskils redaktion. Han menar, att kristen och human uppfattning måste medföra en ändring i det äldre förfarandet, att envar tog sig själv rätt. Detta har jag icke ansett innebära tillräckligt skäl för att beteckna flocken såsom relativt ung, och jag anför som skäl bl. a., att samma förändring, som här är fråga om, infördes i Östergötland under Knut Erikssons tid 1173—1196. Prof. B. spiller många ord på att visa, att en lagförändring, som företagits i ett landskap, icke samtidigt behöver ha godtagits i andra. Hade prof. B. varit mindre angelägen om att söka sak, hade han av min framställning s. 222 kauske kunnat förstå, att min mening varit att med det anförda visa, att då denna förändring införts i slutet av 1100-talet i grannlandskapet, prof. B. alldeles icke har något skäl för sitt antagande, att denna förändring genomförts i Västergötland först ett sekel senare. Det är fullt lika rimligt, att denna förändring tillkommit vid Eskils redaktion, om den icke var äldre.

Av prof. B:s uttalanden (sid. 153) framgår, att han icke skiljer mellan 'självtäkt' och det, som lagen kallar *nam*. Enligt

min mening beteckna dessa ord ingalunda samma sak. Själv-täkt innebar, att en person utan vidare med egenhandsrätt tog, vad han ansåg tillkom honom; med *nam* menades den pant han tog för att försäkra sig om att den andra parten verkligen utgav eller utbetalade det, som tinget dömt honom till. Det förra var på Vgl:s tid straffbart våld, det senare utgjorde ett rättsligt förfarande, vilket tydligt framgår av stadgandet i RB 4. Det finnes dessutom ett faktum, som talar emot att detta stadgande vore av yngre datum: lagen är nämligen på väg att i vissa, som det synes, särskilt viktiga fall ersätta *nam* med en verklig exekution av myndighet. I Md 3 & 4 (12: 21—22) heter det ju: *Mæþ þingi skal hælghis bot ok (læs vt) tacæ ok eigh næmæ til.* I min not till detta ställe (s. 155 f.) hade prof. B. kunnat finna skillnaden mellan 'självtäkt' och *nam* utredd. Detta stadgande är troligen, som Amira förmodar, av yngre datum, och det är då föga sannolikt, att också den primitiva exekutionen medels *nam* skulle varit det.

Såsom jag ovan flere gånger påpekat, hade en mycket stor del av prof. Beckmans polemik kunnat förbli oskriven, om han gjort sig mödan att något omsorgsfullare studera mitt arbete. I vilken mån jag varit kompetent eller ej, har jag icke att uttala mig om, men prof. Beckman får förlåta mig, om jag anser honom genom sin kritik ha ådagalagt, att han inte är rätter man att sätta sig till doms däröver.

Helsingfors i juli 1921.

Bruno Sjöros.

Zu "Islendzk Æventyri".

Gerings Ausgabe der »Islendzk æventyri« (2 Bände, Halle a. S., 1882 u. 1883) enthält im 1. Bande den isländischen Text, im 2. Bande Anmerkungen und Glossar. Doch bietet der 2. Band einen weit reichhaltigeren Inhalt als man von der bescheidenen Inhaltsangabe auf dem Titelblatt erwarten dürfte. Die Vorrede dieses 2. Bandes beschäftigt sich eingehend mit dem Leben des skálholtschen Bischof Jón Halldórssons und mit seinem Verhältnisse zu den Geschichten, die uns in den »Islendzk æventyri« vorliegen. Die Anmerkungen selber aber sind zu vollständigen Übersetzungen der meisten æventyri und zu umfassender Untersuchung ihrer lateinischen oder anderssprachigen Quellen und Vorlagen geworden.

Der vorliegende Aufsatz will zu dieser Quellenuntersuchung Gerings noch einige weiteren Beiträge beisteuern. Es handelt sich dabei lediglich um drei Geschichten, nämlich um die Nummern XLV., XLVI. und CI. des isländischen Textes. Die bezüglichen Aufschriften dieser drei Stücke lauten: Af Marinu munk, Af dauða húsfreyjw ok bónda, Af manni einum er leiddiz til helvitis ok himinrikis. Wenigstens zwei der Erzählungen (XLVI. und CI.) gründen sich zweifelsohne auf das *Speculum ecclesie* des Honorius Augustodunensis (in der 1. Hälfte des 12. Jahrh.; Migne, *Patrol. Lat.* 172, col. 807 ss.), für die dritte (XLV.) findet sich aber in demselben die ähnlichste und wahrscheinlich am meisten verwandte Form, was Gering oder seinem Mitarbeiter Reinhold Köhler (siehe die Vorrede zum 2. Band S. LXXI.) zufälligerweise entgangen ist. Es sei nebenbei bemerkt, dass das *Speculum ecclesie* eine Predigtensammlung mit vielen eingestreuten Beispielen (besonders aus dem *Physiologus*) und erbaulichen Geschichten ist.

Was die Erzählung Nro XLV., Af Marinu munk, anbelangt, unterscheidet Gering zwei Recensionen der lateinischen Legende: die eine ist abgedruckt in Mignes Patrologia Græca 115, col. 347—356, die andere in den Acta sanctorum Iulii t. IV, p. 286—287 (verkürzt im Speculum historiale des Vincenz von Beauvais, XV, 94, und noch kürzer in der Legenda aurea, cap. LXXXIV). Die Angaben Gerings mögen durch die Bemerkung ergänzt werden, dass der in den Acta sanct. vorhandene Text auch in Mignes Patrol. Lat. 73 (De vitis patrum) col. 691—694 sich vorfindet.

Ohne auf die Unterschiede dieser beiden Recensionen näher einzugehen, halte ich für ausgemacht, dass der Text des Honorius Augustod. sich wesentlich an die Recension in Mignes Patrol. Græca anlehnt, der isländische Text aber dem des Honorius wenigstens weit näher steht als jenem der Patrol. Græca. Ich sage, dass der Text des Honorius sich wesentlich an jenen der Patrol. Græca anlehnt, denn er hat eine überraschende Einzelheit, die ihn mit der Recension in der Patrol. Latina 73 (= Acta sanctorum) in Zusammenhang bringt. Es heisst nämlich am Ende der Erzählung bei Honorius (col. 1054): *Puella autem VII hora ad sepulcrum virginis liberatur, et iterum Dominus in sanctis suis glorificatur.* Der Bericht der Patrol. Latina (col. 694) schliesst aber mit ähnlichen Worten: *Eadem vero die puella illa arrepta a dæmonio, venit ad monasterium, et confitebatur crimen . . . Et in septima die repausationis ejus (Marinæ) in Domino, ibi intra oratorium liberata est a dæmonio.* Allerdings lesen wir bei Honorius von 7 Stunden einfachhin, in der Patrol. Lat. dagegen von 7 Tagen nach dem Verscheiden der seligen Marina; immerhin ist aber diese Zahl 7 auffällig, da sie in der Patrol. Græca, die einen dem Text des Honorius so ähnlichen Wortlaut darbietet, nicht vorkommt. Dieser Umstand legt daher die Vermutung nahe, dass entweder Honorius nebst dem Texte der Patrol. Græca auch jenen der Patrol. Lat. gekannt und in dieser Einzelheit benützt habe, oder aber dass ihm eine schon von diesem letzteren Texte beeinflusste Recension vorlag.

Über das Zustandekommen der isländischen Bearbeitung die-

ser Erzählung dürfte man natürlich mehrere Hypothesen aufstellen können, hauptsächlich aber vielleicht zwei:

In der ersten würden beide, sowohl Honorius als auch der isländische Bearbeiter, eine gemeinschaftliche lateinische Vorlage benützt haben, die wohl auf der Recension in der *Patrol. Græca* fusste, zugleich aber den Umstand der 7 Tage (Stunden) der Recension in der *Patrol. Lat.* entlehnt hatte. Beide hätten zugleich ihre Vorlage, doch jeder auf seine eigene Weise, leicht geändert. Bei der Beurteilung des Textes bei Honorius Augustod. darf man übrigens nicht ausser acht lassen, dass Honorius in seiner Prosa gerne von Reimen und Assonanzen Gebrauch macht, was ihn hie und da dürfte verleitet haben, seine Vorlage sich seinem Bedarfe gemäss zuzuschneiden.

In der anderen Hypothese hätte der isländische Bearbeiter die Erzählung direkt von Honorius genommen, sie aber am Anfang erweitert und am Ende berichtigt, beides auf Grund der ihm handschriftlich oder dem Gedächtnis nach bekannten Texte der *Patrologia Græca* und *Latina*.

Für die nahe Verwandtschaft der isländischen Erzählung und jener bei Honorius sprechen einige charakteristische Züge, die nur diesen zwei Bearbeitungen gemeinschaftlich sind. Ich führe sie hier an.

Zeile 6 u. 7 der isländ. Erzählung: Hon svaraði: 'Villtu, faðir minn, hjálpa þiuni öndu, en týna minni?

Bei Honorius: At illa: »Et vis, inquit, animam tuam salvare, meam vero perdere».

In der *Patrol. Græca*: . . . pater tu vis te ipsum servare et me perdere.

Man sieht, der Text bei Honorius stimmt mit dem isländischen weit genauer überein.

Z. B.: Eptir fá ár andaz faðir Marinu.

Bei Honorius: Post aliquot annos pater transivit in locum tabernaculi admirabilis.

Patrol. Græca: Aliquo vero post tempore contigit ejus patrem decedere.

Z. 18—22: Hinn forni mannzins úvin er forðum villdi jafnaz viðr guð harmar hina ungu menn, at þeir skulu fóttröða hreistrliga hálsa, steypir fram eitri sinnar illzku móti konunni, en hans hit skriðliga höfud verðr enn knosat fyrir frægjan sigr þersarrar ungu konu.

Bei Honorius: *Lividus itaque diabolus, draco tortuosus, olim se volens Deo æquiparare, dolet teneram puellam squamea colla sua calcare, virus suæ malitiæ effudit in feminam Deo placentem per feminam sibi obedientem; sed lubricum caput ejus ab ea conteritur, ipsaque palma victoriæ gloriosæ potitur.*

In der Patrol. Græca: *Invidus vero et malignus diabolus, qui rebus bonis semper invidet, mala autem ad se attrahit, ægre ferens hujus beatæ in Deum amorem, pulcherrimamque et honestissimam vivendi rationem, studuit aliquantulam ei labem inurere et eam affigere.*

Hier ist die Übereinstimmung zwischen dem isländischen Texte und jenem bei Honorius besonders auffallend, denn in keinem anderen lateinischen Texte kommen die Ausdrücke »squamea colla« (hreistrligir hálsar), »lubricum caput« (hit skriðliga höfud) und »olim se volens Deo æquiparare« (er forðum villdi jafnaz viðr guð) vor.

Z. 26—27: af áblæstri úvinarins.

Bei Honorius: *instinctu diaboli.*

In der Patrol. Gr. ist es der Ritter (miles) selbst, der dem Mädchen den Rat gibt, Marinus als Verführer anzuklagen, und in der Patrol. Lat. geschieht keine Erwähnung irgend einer teuflischen Einflüsterung.

Z. 34: Hann lifði við ölmosur þær er bræðr gáfu út.

Bei Honorius: *... in victu tantum elemosynam peragebat.*

Dieser Ausdruck bei Honorius ist ziemlich unklar, immerhin auffallend aber ist dieses Wort »elemosyna«, welches in den anderen lateinischen Texten nicht vorkommt.

Z. 35—38: Hér á ofan tók bóndinn barnit af dóttur sinni ok bar til ábóta, en ábótinn bað færa Marino munk: sagði þat

makligt, at afkvæmi þat sem hann hafði með illu aflat, fæddiz meðr hans erfíði upp.

Bei Honorius: Interea illa infelix mulier peperit infantulum, quem pater puellæ attulit ad monasterium. Abbas vero jussit eum projici ante Marinum, dicens ut nutriret filium quem male acquisisset.

Auch dieser Ausdruck »acquisisset« fehlt in den übrigen lateinischen Texten, welche übrigens auch darüber schweigen, dass das Kind erst auf den Befehl des Abtes hin Marinus übergeben wurde.

Z. 43—44: Þá er þetta hit fagra ljósker hafði lengi leynz fyrir mönnum.

Bei Honorius: Dum igitur diu talis lucerna diu (sic!) coram hominibus latuit.

Z. 50—52: . . . ok meðr því at ábóta þótti hann eigi fyllt hafa tíma skriptarinnar biðr hann at langt af grepti bræðranna skyldi hann jarða.

Bei Honorius: Quem cum obiisse comperit, miserum pronuntiavit qui nec plene tempus pœnitentiæ promeruit, eumque longe a fratribus sepeliri jussit.

Z. 60—64: Litlu síðarr varð sú kona er logit hafði á guðs mey gripin af djöfli svá at hana varð at fjötra. Var hon þá leidd til leiðis guðs ambáttar. Varð djöffull þá at segja, at hann hafði eggjat hana til at gjöra þenna glæp.

Bei Honorius: Interea filius (sic!) ejus a dæmonio obsessa, catenis constricta adducitur; de cujus ore diabolus auctorem sceleris, injuriam Christi virginis profitetur.

Dieser Umstand, dass nämlich die falsche Anklägerin mit Ketten gefesselt werden musste (svá at hana varð at fjötra), findet sich wiederum nur bei Honorius und in der isländischen Erzählung.

Gegen direkte Benützung des uns bei Honorius vorliegenden Textes seitens des isländischen Bearbeiters spricht eigentlich nur ein sicherer Grund: der Anfang der isländischen Geschichte. Honorius beginnt folgendermassen: Solius Marinæ acta nobis suffi-

cerent si alia exempla deessent. Hujus pater dixit se velle animam suam salvam facere usw. Das isländische æventýri dagegen fängt an: Svá er sagt at í suðrrikkjum var einn bóndi hardla ríkr. Dóttur átti hann, er Marina hét, en húsrú hans var öndut. Sem dóttir hans var frumvaxta, mælti faðir hennar: 'Ek hefi lengi lifat í veröldinni ok man ek leita til klaustrs . . ., en ek man selja þér í hendr fè okkat ok gipta pik.' — Man sieht, dass Honorius sich ganz kurz fasst, der Isländer dagegen mehr zu erzählen weiss. Woher hat er die Bezeichnung der Heimat des Vaters der Marina genommen? Ich glaube, er wollte auf diese Weise den Anfang der Legende wiedergeben, wie sie in der Patrol. Græca gelesen wird: In illo tempore erat vir quidam in Bithynia, nomine Eugenius . . . Mortua autem ejus uxore, educavit filiam suam Eugenius . . . Cum vero crevisset adolescentula usw. Für Bithynia mag der Isländer »suðrriki« gesetzt haben. Auch die Äusserung »Sem dóttir hans var frumvaxta« erinnert unwillkürlich an die Worte des lateinischen Textes »Cum vero crevisset adolescentula«, welches bei Honorius fehlt. Das alles bestärkt die Hypothese, dass der isländische Text und jener des Honorius dieselbe Vorlage benützt haben, die gegenüber der ursprünglichen in der Patrologia Græca schon ziemlich gekürzt war und die Honorius am Anfange seiner Erzählung noch mehr kürzte.

Ein vielleicht nur scheinbarer Unterschied zwischen Honorius und der isländischen Geschichte besteht darin, dass nach Honorius der Vater des verführten Mädchens dasselbe zuerst vor der Niederkunft zur Rede stellt, wer der Verführer sei, und dann ins Kloster geht, um sich über Marinus zu beschweren (Quam pater detumescente utero discutit . . .), nachdem aber seine Tochter von einem Knaben entbunden war, er das Kind ins Kloster bringt. Der isländische Text sagt gleich (Z. 24—26): Hans dóttir varð gripin af einum riddara. Sem hon hafði barn fætt, reiknaði hennar faðir eptir, hvern þetta hafði gjört. Dann Z. 35—36, nachdem von der Bestrafung des Marinus berichtet worden, setzt er fort: Hér á ofan tók bóndinn barnit af dóttur

sinni ok bar til ábóta, en ábótinn það færa Marino munk . . . (Honorius: Interea illa infelix mulier peperit infantulum, quem pater puellæ attulit ad monasterium).

Ich vermute, dass der isländische Erzähler das lateinische »detumescente utero« so verstanden habe, als ob das Mädchen schon wieder schlänker geworden wäre, also schon geboren hätte, während das »detumescens« bei Honorius soviel als »tumescens«, »crescens« bedeuten soll. Dass aber der »præfectus diversorii« der Patrol. græca bei dem isländischen Bearbeiter zu einem »bóndi« geworden ist, muss höchst wahrscheinlich als eine gut isländische Umfärbung des »Quidam sæpe . . . hospicio recepit« bei Honorius angenommen werden.

Honorius erwähnt noch einen Umstand, worüber der isländische Text schweigt, dass nämlich Marinus von den Mönchen wegen seiner Frömmigkeit Christianus genannt wurde. Das erinnert an die Worte der Patrol. græca (115, col. 350—1), wo der Vater des Mädchens ins Kloster kommt und fragt: Ubi est ille planus, ille falsus christianus, quem dicitis esse monachum? Und später: Ecce vero quid fecit Marinus? Eam prænantem reddidit, quem dicitis esse Christianum et pium. — Wahrscheinlich hat entweder Honorius selbst oder seine Vorlage diese Worte der älteren Legende falsch verstanden und die Bezeichnung »christianus« (Christianus) für einen Eigennamen gehalten. Für den isländischen Erzähler war aber die zweifache Benennung des Mönches überflüssig und konnte isländisch nicht passend wiedergegeben werden.

Was endlich den Unterschied der 7 Stunden bei Honorius und der 7 Tage im isländischen Texte betrifft, finde ich dafür keine triftige Erklärung, es sei denn, der Schreiber des lateinischen Textes bei Honorius hätte seine Vorlage schlecht oder oberflächlich gelesen, was übrigens auch der Herausgeber des gedruckten Textes von ihm behauptet. Dass die Zahl der 7 Tage sich in dem sonst sehr abweichenden Texte in der Patrol. Lat. 73 vorfindet, ist schon früher erwähnt worden.

Trotz aller dieser Verschiedenheit ähneln nichtsdestoweniger beide Texte, der isländische und jener des Honorius, einander so sehr, dass man an einer engen Verwandtschaft nicht zweifeln kann und diesen lateinischen Text in seiner wesentlichen Form für die nächste Parallele der isländischen Bearbeitung erklären muss.

Die unmittelbar folgende Geschichte N:o XLVI., Af dauða húsfreyju ok bónda, ist nach Gering (II. Band, S. 131) »eine stark verkürzte bearbeitung der in den *Vitæ patrum* VI, 1, 15 (Migne, patrol. lat. LXXIII, col. 995—998) erhaltenen legende».

Dies ist allerdings vollkommen richtig, nur dass die verkürzte Bearbeitung des ursprünglichen Textes schon Honorius Augustodunensis (oder schon jemand vor ihm) vorgenommen und der isländische Übersetzer dieselbe direkt von ihm übernommen hat. Die einfache Vergleichung der drei Texte genügt, um meine Behauptung als richtig zu erweisen.

Das isländische æventýri (Z. 1—4) fängt so an: Nökkurr akrakarl starfaði í dagligum krankleika, ok þóat hann væri með mikklum krankleika ok vanmætti, létta hann eigi at hváru af starfinu, at hann mætti sik fæða ok sitt fólk. Svá var hann fámálugr, at hann var nærr mállauss.

Bei Honorius (Patrol. Lat. 172, col. 866): *Quidam agricola diuturno languore laborabat. Si quando alleviabatur, agrili operi instabat quo se et conjugem et parvulos pascere curabat. Hic erat tam tacitus ut putaretur mutus.*

Patrol. Lat. 73, col. 995: *Narravit quidam senex, dicens: »Quia erat quædam virgo provecta ætate valde . . . Et interrogata a me, quæ res eam ad hanc adduxerit conversationem; illa ingemiscens cæpit dicere: Mihi quidem, o mirabilis vir, cum adhuc essem parvula, erat pater modestus ac mansuetus moribus, debilis vero et infirmus corpore: qui ita vixit curam sui agens, ut vix aliquando videretur ab his qui in eodem habitabant vico: terram autem suam assidue operabatur . . . plurimum autem temporis in lecto et languoribus detinebatur, tantaque ei erat taciturnitas, ut ignorantibus eum sine voce crederetur esse.*

Æventyri Z. 11—13: Hér í mót var hans húsfrú harðla vel heil. Svá var hon glöð ok tungufim, sem hon talaði með hverjum sínum lim.

Honorius: *Econtra uxor ejus erat corpore sanissima; ita garrula ut cuncta membra ejus viderentur esse lingua.*

Patrol. Lat. 73: *Mater mihi erat, e contrario curiosa absque modo, et quæ ultra omnes quæ erant in regione hac turpior esset; sermones vero ejus ita ad universos movebantur, ut putaretur omne corpus ejus lingua esse.*

Man sieht an diesen 2 Beispielen, dass die isländische Bearbeitung sich streng an den Text bei Honorius hält. Und was von diesen Beispielen gilt, gilt vom ganzen Verlaufe der Erzählung. Es ist überdies zu bemerken, dass in der Patrol. Lat. 73 die Tochter nach der Charakterisierung des Vaters gleich zur Charakterisierung der Mutter übergeht, wogegen Honorius zuerst vom Tode des Bauern spricht und erst dann fortfährt: *Econtra uxor ejus* usw. Auch hierin stimmt der isländische Text mit Honorius überein.

Ein charakteristischer Unterschied zwischen dem Texte bei Honorius und jenem in der Patrol. Lat. 73 findet sich in der weiteren Erzählung von dem Gesichte, das der Tochter der beiden ungleichen Eheleute zuteil wurde. Jemand führte sie und liess ihr zuerst das ewige Los des Vaters, dann jenes der Mutter sehen.

Patrol. Lat. 73, col. 997 erzählt: *Veni, ait, ostendam tibi et matrem tuam, quo igne exurit, ut scias ad quem horum debeas declinare vitam tuam. Statuens autem me in domo tenebrosa et obscura, omni stridore perturbationeque repleta, ostendit mihi fornacem* usw.

Bei Honorius heisst es aber: *Porro ductor ejus manum ejus tenuit, et eam ad videndam matrem perduxit. Quæ ad lævam prospexit vallem profundissimam omni horrore plenissimam, in qua erat fornax succensa, emittens tetri ac putridi fumi volumina* usw.

Patrol. Lat. 73 spricht also von einem Hause, wo die Mutter gepeinigt wird, Honorius dagegen von einem Tal. Das isländische

æventýri folgt hierin wieder dem Wortlaute des Honorius, indem es Z. 35—39 erzählt: *Leiðtogi hennar svarar: '... Far nú ok finn móður þína'. Síðan sá þau djúpan dal meðr allri ógn, i hverjum er var ofn út sendandi svartan loga.*

Um mich kurz zu fassen, erwähne ich noch folgende Worte des Honorius und der isländischen Bearbeitung, verglichen mit dem bezuglichen Texte der Patrol. Lat. 73.

Honorius schreibt (col. 867): *In hac (scil. fornace) erat mater ejus usque ad collum dimersa, et ignei serpentes eam circumplexi suxerunt ejus præcordia.*

Isländisches æventýri Z. 39—41: *Í þersum dal var móðir hennar standandi í vellanda biki, svá at upp tók yfir axlir, ok elldligar höggormar um hana sugu hennar hjartaröetr.*

Patrol. Lat. 73 col. 997 dagegen hat folgendes: *Ego autem inspiciens deorsum video matrem meam in fornace usque ad collum demersam, stridentem dentibus et igne ardentem, et vermium multum fetorem fieri.*

Man sieht, die isländische Erzählung ist eine äusserst treue Übersetzung des lateinischen Textes, wie er bei Honorius vorkommt, nur dass der Isländer seine Vorlage hie und da noch ganz leicht gekürzt hat.

»Die verkürzung«, äussert sich darüber Gering in den Anmerkungen zu diesem Stücke, »ist indessen höchst wahrscheinlich nicht von dem verfasser unserer æventýri vorgenommen, da eine spanische legende in dem Libro de los enxemplos, cap. CCCLXXX (Biblioteca de autores españoles LI, 538), auf welche mich Reinhold Köhler aufmerksam macht, aufs genaueste mit der isländischen übereinstimmt, sodass also von beiden als gemeinsame quelle eine erzählung benutzt sein muss, welche den text der Vitæ patrum bereits bedeutend beschnitten hatte«.

Was nun diese spanische Legende anbelangt, ist sie wirklich sehr kurz, ja noch kürzer als das isländische æventýri und der Text bei Honorius. Dass aber der spanische Text mit dem isländischen aufs genaueste übereinstimme, ist unrichtig. Die spanische Bearbeitung dieses Stoffes gründet sich ganz und gar auf

den lateinischen Text, wie er in der *Patrol. Lat. 73* abgedruckt ist. Zwei Beispiele mögen das beleuchten.

Der Anfang der spanischen Legende lautet: Un hombre bueno viejo preguntò á una religiosa como fuera sancta; ella le dijo que siendo pequenna hobiera padre muy manso, é pocas veces salia de su casa cuando era sano. — Man vergleiche diesen Anfang mit jenem bei Honorius und dem anderen in der *Patrol. Lat. 73*, wie beide oben angeführt sind, und man wird nicht zweifeln können, aus welcher Quelle der spanische Text geflossen sei.

Die Abhängigkeit dieser spanischen Erzählung vom Texte der *Patrol. Lat. 73* bekräftigt auch der oben erwähnte Unterschied hinsichtlich des Ortes, wo das Mädchen die verdammte Mutter zu sehen bekommt. Bei Honorius heisst es: Porro ductor ejus manum ejus tenuit... Quæ ad lævam prospexit vallem profundissimam usw. — In der *Patrol. Lat. 73* hingegen lesen wir: Statuens autem me in domo tenebrosa atque obscura, omni stridore perturbationeque repleta usw.

Die spanische Legende hat ebenfalls: E levóla á una casa muy oscura llena de grant ruido, é mostrole un forno ardiente usw.

Es ist ausserdem zu beachten, dass nach dem spanischen Texte die Tochter gleich geführt wird die Mutter zu sehen (nicht zuerst den Vater wie in den beiden lateinischen und im isländischen Texte). Erst dann geschieht eine kurze Erwähnung des Vaters und damit schliesst die Geschichte mit den Worten: E despues (nachdem sie die Mutter gesehen) dijo al que la levaba que la ayudase á que veviese en folganza commo su padre.

Es sei mir an dieser Stelle erlaubt zu bemerken, dass der *Libro de los enxemplos*, worin diese spanische Legende enthalten ist, wahrscheinlich der Mitte oder der 2. Hälfte des 14. Jahrhunderts angehört.

Das dritte æventýri, N:o CI, Af manni einum er leiddiz til helvítis ok himinrikis, ist nur fragmentarisch erhalten. Da aber auch diese Erzählung treu den lateinischen Text wiedergibt, der uns bei Honorius Augustodunensis (*Speculum ecclesiæ*, *Patrol.*

Lat. 172, col. 897—898) vorliegt, können wir den übriggebliebenen Teil als ungefähr drei Fünftel des ursprünglichen Ganzen abschätzen.

Für die Abhängigkeit der isländischen Erzählung vom Texte bei Honorius sind die Zeilen 8—12 des æventýri entscheidend. Dieselben lauten: ok af þeim hinum versta stað ok grimmum myrkrum var ek leiddr á þeirri norðrhálfu þar til er ek sá ljós ok svá háfan múr, at ek hugði upp mundi taka undir himin; ok þá sá ek fagrau völlum svá mikinn ok víðan, at ek mátti eigi út yfirsjá.

Gering sagt, gewiss ganz richtig, dass hier etwas fehlen muss, welches des Zusammenhanges wegen nicht entbehrt werden kann. Er hat nun das Fehlende aus Bedas *Historia ecclesiastica* V, 12 ergänzt, wo diese Geschichte weit ausführlicher erzählt wird. Seine Übersetzung lautet dann mit dem erwähnten Zusatz aus Beda folgendermassen: Erleichteten herzens folgte ich nun dem himlischen Sendboten, der mich nordwärts führte, bis ich ein helles licht erblickte. Vor mir sah ich eine gewaltige mauer, die mir bis an den himmel zu reichen schien. [Ich weiss nicht, wie es geschah, dass wir uns plötzlich auf der höhe dieser mauer befanden] und nun erblickte ich vor mir eine weite schöne ebene, die sich in unabsehbare ferne erstreckte.

Nun ist aber höchst auffällig, dass auch bei Honorius die eingeklammerte Stelle fehlt. Er erzählt nämlich in dieser Weise: Qui statim me timore et tenebris exemptum in serenam lucem orientalis plagæ duxit, ubi ante nos alius murus nullum introitum habens ad cœlum usque surrexit. Quo cum pervenissemus, erat campus lætissimus, omni amœnitate conspicuus usw.

Diese Übereinstimmung der beiden Texte kann man doch kaum anders erklären als dass der isländische Text eine genaue Übersetzung des lateinischen bei Honorius ist. Ich möchte zu dieser Stelle noch die Bemerkung machen, dass bei Honorius statt »alius murus« »altus murus« und statt »campus lætissimus« »campus latissimus« zu lesen ist, wodurch man dann das »háfan

múr» und das »fagan völl svá mikin ok víðan, at ek mátti eigi út yfir sjá» besser begreift.

Bei Beda (Migne, Patrol. Lat. 95, col. 249) ist diese Stelle viel breiter erzählt: *Vidi ante nos murum permaximum, cujus neque longitudini hinc vel inde, neque altitudini ullus terminus esse videretur. Cæpi autem mirari quare ad murum accedere-mus, cum in eo nullam januam vel fenestram vel ascensum alicubi conspicerem. Cum ergo pervenissemus ad murum, statim nescio quo ordine fuimus in summitate ejus. Et ecce ibi campus erat latissimus et lætissimus usw.*

Etwas befremdend mag man es vielleicht finden, dass man bei Honorius »*Qui me... in serenam lucem orientalis plagæ duxit*» liest, in dem æventýri dagegen »*var ek leiddr á þeirri norðrhálfu*» steht. Aber auch dieser Umstand kann nur die Abhängigkeit von Honorius bekräftigen. Am Anfange seiner Erzählung heisst es nämlich: *Euntibus nobis ad plagam aquilonis erat a læva vallis immensæ profunditatis usw.* Diese Richtung wird sich der Isländer gemerkt haben und in derselben Richtung hat er dann den Erzählenden weiter gehen lassen. Beda liest so: *Incedebamus autem tacentes, ut videbatur mihi, contra ortum solis solstitialem.*

Zu besserer Beleuchtung des gegenseitigen Verhältnisses zwischen Honorius und dem isländischen æventýri mögen hier noch die ersten Zeilen des fragmentarischen æventýri und die entsprechenden Stellen aus Honorius und Beda angeführt werden.

Das æventýri erzählt Z. 1—5: *[hör]muliga dregnar af djöflinum, en fjáðrnir spottandi hrundu þeim niðr í helvíti. En hinir svörtuðu andar köfuðu upp af undirdjúpinu út blásandi af nösum ok munnnum daun brennanda elldz ok ætluðu at taka mik með elldligum tönnum (töngum) usw.*

Honorius: *(ubi turba animarum) trahitur a dæmonibus; animæ cilicet flebiliter ejulantes, dæmones crudeliter insultantes, et eas in illud baratrum cum chachinno præcipitantes. Interea teterrimi spiritus ab illo abysso emergebant, putidum ignem de ore et narius efflantes, igneis forcipibus me capere quærebant.*

Beda: Trahentes autem eos maligni spiritus descenderunt in medium baratri illius ardentis; factumque est ut cum longius subeuntibus eis, fletum hominum et risum dæmoniorum clare discernere nequirem, sonum tamen adhuc promiscuum in auribus haberem. Interea ascenderunt quidam spirituum obscurorum de abyssu illa flammivoma, et adcurrentes circumdederunt me, atque oculis flammantibus, et de ore ac naribus ignem putidum efflantes angebant, forcipibus quoque igneis quos tenebant in manibus, minitabantur me comprehendere.

Prag, Feber 1920..

Karel Vrátný.

Nyfunna skånska runinskriptioner.

Ett par notiser.

För mer än ett år sedan lämnades mig av den intresserade samlaren av fornminnen, särskilt av sådana från Lund, målaren J. Chr. Berg, meddelande om tvänne av honom då nyligen funna smärre runinskrifter. Jag uppfyller ett till honom givet löfte, då jag härmed för Arkivets läsare framlägger dessa, åtföljda av några anmärkningar ¹.

I.

Det ena fyndet, som gjordes på en avstjälpningsplats innehållande den utgrävda jorden från grundgrävningen å tomten n:r 233 (hörnet av St. Södergatan och Magnus Stenbocksgatan) i Lund, utgöres av ett litet benstycke av oregelbunden form med största längd av c. 70 mm., största bredd av c. 35 mm. och största tjocklek av c. 20 mm. En avbildning i naturlig storlek

¹ De här reproducerade teckningarna av inskrifterna äro gjorda av herr Berg.

a-runan, som här har den relativt unga formen **ǰ** (varom mera nedan). **t**-runan har likaledes den yngre formen med bistav blott på vänstra sidan (1).

Den bokstavliga tolkningen av inskriptionen vållar inga svårigheter. Ehuru inga skiljetecken förekomma, böra orden tydligen avdelas så: **bin is þita bin is þta**, i transskription: *ben es þetta, ben es þetta*. I det sista ordet är i ristningen tecknet för *e* uteglömt eller utelämnat, såsom ofta händer i runinskrifter. Översättningen blir: »detta är ett ben, detta är ett ben».

Svårare är det att bilda sig en mening om den egentliga innebörden i denna två gånger upprepade sats. Som redan anmärkts, finnes det intet skäl att antaga, att det bevarade utgör ett brottstycke av någon längre inskrift, och att sålunda något saknas, med vilket dessa ord stått i sammanhang. Att något verkligt syfte förefunnits med att rista blott dessa vardagliga ord, torde emellertid näppeligen kunna antagas. Det torde därför vara rimligast att tro, att ristningen gjorts endast för övnings skull, möjligen av en nybörjare i runskriftens konst. Även i sådant fall är fyndet icke utan allt intresse. Någon ristning av samma art är, såvitt jag vet, icke känd från runskriftens område. Det skall ju också vara en sällsam slump, som bevarar en dylik i och för sig värdelös pjäs till eftervärlden.

Rörande inskriftens ålder äro följande omständigheter att ta hänsyn till.

Inga stungna runor förekomma. Ehuru de stungna runorna bli vanliga på 1000-talet i danska inskrifter, är dock saknaden därav intet kriterium på hög ålder, då ostungna runor användas vid sidan av de stungna långt ned i tiden.

Den gamla diftongen *æi* är monoftongiserad till *e* i *ben*. I Skåne har denna utveckling säkerligen varit genomförd före mitten av 1000-talet.

Formerna av **a**, **n** och **t** äro relativt unga. Den förstnämnda synes förekomma tidigast på Taarnborgstenen (Själland) c. 1060—70¹ och Ny Larskerstenen II (Bornholm) c. 1100. Den an-

¹ Här och i det följande enligt Wimmers dateringar.

vända *n*-formen tyckes möta först på Öster Mariestenen I (Bornholm) c. 1080—1100 och Vester Mariestenen IV (Bornholm) c. 1110, den ensidiga *t*-runan tidigast på Taarnborgstenen (se strax ovan) och Hanningstenen (Jylland) c. 1100.

Av ett särskilt intresse är användningen av *a*-runan i betydelse av onasalerat *a*. I denna betydelse synes nämligen, så vitt jag kan finna av Wimmers runverk, den här ifrågavarande, vänstersidiga formen överhuvud icke förut vara uppvisad i danska runinskrifter. Däremot förekommer den i yngre inskrifter i betydelsen av *o*, tidigast på Hanningstenen (Jylland) c. 1100 och Vejerslevstenen (Jylland) c. 1160—1200. Andra former av den gamla *a*-runan förekomma däremot som tecken än för *a*, än för *o*. Vid mitten av 1000-talet synes den ha använts samtidigt i båda betydelserna (t. ex. på Simrisstenarna i Skåne c. 1050).

På grund av nu omtalade förhållanden torde inskriftens ålder kunna bestämmas till tiden c. 1050—1100.

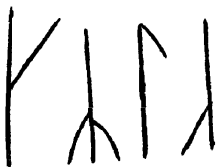
Häremot kan icke den karakteristiska formen av *b*-runan anses strida. På danska stenar synes visserligen denna form tillhöra en något äldre tid (den förekommer på ett flertal stenar från senare hälften av 900-talet och början av 1000-talet). Men då det här icke är fråga om någon kronologisk utveckling av runans form, är det väl en tillfällighet, att den förut ej anträffats senare.

Icke heller den gamla formen *es* »är» torde hindra den gjorda tidsbestämningen. Formen *es* synes visserligen vara uppvisad i danska runinskrifter endast en gång (på Rimsøstenen, Jylland, c. 930—950), men den motsvarande formen *was* »var» möter ännu så sent som vid mitten av 1000-talet (på Tirstedstenen, Laaland).

II.

Det andra meddelandet gäller en liten ristning i Östra Ingelstads kyrka (Ingelstads härad, Skåne). Å norra väggen i koret äro här, med ett avstånd från golvet till runornas nedre

ändar av 160 cm. och från sista runan till nordöstra hörnet av 67 cm., tydligt inristade de fyra runtecknen

Den största runan, **k**, har en längd av c. 20 mm., den minsta, **a**, av c. 16 mm. Avståndet mellan runorna växlar mellan 10 och 7 mm.

Förutsatt, att förkortat skrivsätt icke föreligger (t. ex. på det sätt, att varje tecken skulle stå som beteckning för ett därmed börjande ord) och att de fyra tecknen bilda ett sammanhängande ord, kan detta transskriberas: *kyla* eller *kylla*, *gyla* eller *gylla*. Vad man här väntar, är ett namn, på grund av formen ett kvinnonamn. För ett sådant med formen *Kyla* finner jag ingen anknytning. *Gyla* kunde vara en kortform av det fnorska *Gýlaug*, men detta senare är icke uppvisat i Danmark (eller Sverige).

Möjliga äro *Kylla* och *Gylla*. Det förra kunde vara en femininbildning på *-iön* (urn. **Kulliön*) till mansnamnet fda. *Kolle*, isl. *Kolli*, fsv. *Kulle* (resp. fsv. *Koll*, isl. *Kollr*). Om dylika femininbildningar jfr Olson De appell. subst. i fornsv. s. 64 ff., 103 f. — *Gylla* åter kunde förklaras på mer än ett sätt. Det kunde förhålla sig till fsv. *Gulle*, isl. *Gulli* på samma sätt som det supponerade *Kylla* till *Kulle* ovan. I så fall vore det en växel-form till fsv. *Gulla*, isl. *Gulla*, som likaledes är en femininbildning till *Gulle*, men avledd med suffixet *-ön* (resp. på ett yngre stadium *-a*); om dylika »moverade» femininer på *-ön* (*-a*) jfr a. arb. s. 60 ff., 100. (Själv är *Gulle* en kortnamnsbildning till namn som isl. *Guðleifr*, *Guðleikr* etc., fda. *Guthlef*, fsv. *Gudhlever* o. d.). Eller också kunde *Gylla* vara en hypokoristisk bildning till fda. *Gytha* (fsv. *Gyðha*, isl. *Gyða*), vilket namn under medeltiden är mycket vanligt i Danmark, eller till fda. *Gyrith* (fsv. *Gyridh*). Detta senare alternativ för förklaringen av *Gylla* är måhända det troligaste, då *Gulle* icke synes vara uppvisat i fda.

Namnet *Gylla* är icke förut anträffat på danskt språkområde, men ingår enl. Lundgren Landsm. X. 6: 64 möjligen i det fsv. *Gyllofiærdhung*, del av Tuna s:n i Dalarna, och *Gyllo*, nu *Gylle* ib.

Är den meningen överhuvud taget riktig, att ristningen skall tolkas som ett kvinnonamn, så är det väl tvivelsutan namnet på en älskad mö eller hustru, som här av hantverkaren förevigats. En parallell härtill erbjuder Søborginskr. II (Sjælland, från c. 1250—1275), en i en tegelsten i kyrkans yttermur gjord ristning: *pæn : f : yrsæ*, som av Wimmer tolkas: »den f(agra) Yrsa» och av honom anses innehålla namnet på den älskade; möjligen också av inskriften på en sten i Aal kyrkas yttermur (Jylland, c. 1250): *blomæ*, vilket väl knappast med Wimmer kan tolkas som namnet på byggmästaren.

Åldern av ristningen bestämmes väsentligen av de unga formerna på de båda tecknen för *y* och *a*. Det förra förekommer i denna form tidigast på Vejerslevstenen (Jylland) c. 1160—1200 och Gjëssingholmstenen (därs.) c. 1250, det senare likaledes på Vejerslevstenen samt på Vester Vellingstenen (Jylland) c. 1180—1200. Ristningen kan således sättas tidigast till slutet av 1100-talet. Då ristningen enl. meddelaren är gjord, medan murbruket ännu var vått, stämmer det härmed synnerligen väl, att kyrkan i Ö. Ingelstad enligt benäget meddelande av professor Otto Rydbeck kan anses vara byggd tidigast vid denna tidpunkt.

Lund 1920.

Emil Olson.

Til Eddakvadene.

III. Til Vafþrúðnismál.

V. 2¹⁻³. Det er klart, at Frigg her fraråder Odin at rejse hjemmefra for at måle sig med Vafþrúðnir. Men hvorledes kan denne mening lægges i ordene:

*Heima letja
ek munda Herjafótr
í góðum goða?*

De fleste tolkere tager *letja* i den rent lokale betydning 'holde en tilbage (på et bestemt sted)' og kommer derved let nok til den af sammenhængen forlangte tanke: »In den höfen der götter behielt' ich gerne den Heervater daheim» (Gerings oversættelse)¹.

Men *letja* bruges ellers aldrig i denne rent lokale betydning. Det kan nok oversættes ved 'holde (eller søge at holde) en tilbage» men vel at mærke kun når der er tale om at holde en tilbage fra noget, fra et forehavende eller en påtænkt handling. Ordet er afledet af *latr* og betyder egentlig 'at (søge at) gøre en utilbøjelig til noget' (således rigtig forklaret af Eiríkur Jónsson og Fritzner, d. v. s. 'fraråde en noget'. Det modsatte begreb, 'at tilskynde', betegnes ved *fýsa* (af *fúss*) eller *hvetja* (af *hvatr*).

Letja ehn. heima synes at kunne betyde 'at fraråde en at forblive hjemme', altså 'råde en til at rejse', men det kan ikke uden tvang tages i den modsatte mening, 'at fraråde en at rejse hjemmefra', som her fordres af sammenhængen.

Dette bekræftes af Atlam. v. 48¹⁻²: *Leitaða ek í líkna | at letja ykkir heiman*, hvor *letja ykkir heiman* kun kan betyde 'at fraråde eder at rejse hjemmefra'; *letja ehn. heima* kan umulig betyde det samme som *letja ehn. heiman*².

¹ Jfr. Gjessings oversættelse: »Hjemme jeg holde Hærfader gad her i guders gård».

² Jfr. også *hvetja heiman*, 'tilskynde en at rejse hjemmefra' i Eilífs Þórdrápa v. 1 (FJ., Skjaldedigt. I B s. 139).

Går man ud fra den overleverede tekst, frembyder der sig, så vidt jeg kan se, kun én tolkningsmulighed, nemlig at udløse ordene *heima í gorrðum goða* fra deres formodede forbindelse med *letja* og trække dem til subjektet; ved *letja*, som da står absolut, må man så underforstå 'fra hans (dit) forsæt' eller lignende. Sætningen kan da oversættes: 'Hørhjemme i gudernes gårde vilde jeg gerne afholde Hærfader (fra den påtænkte rejse)'.

Denne tolkning har dog sine svage sider. Navnlig forstår man ikke, hvorfor Frigg i sit svar lægger så stor vægt på ordene *heima í gorrðum goða*. Hendes råd vilde dog vel ikke falde anderledes ud, selv om hun befandt sig udenfor 'gudernes gårde'. Og ordstillingen taler ubetinget for, at der består en nær forbindelse mellem »*heima*» og »*letja*».

Jeg er derfor tilbøjelig til at tro, at teksten er forvansket.

I tilslutning til Atlam. v. 48² ligger det snublende nær at rette *heima* til *heiman*. Håndskriftet har »*heia*». Hvis den horizontale streg over *i* kun forlænges så at den også dækker *a*, har vi *heiman*. Men retter man *heima* til *heiman*, vil man vistnok også være nødt til at rette *í gorrðum goða* til *ór gorrðum goða*. Præpositionen *í* støtter det overleverede *heima*.

Jeg formoder derfor, at fejlen ikke ligger i *heima*, men i *letja*, som synes at hava fortrængt et oprindeligt *hvetja*.

Hvis man skriver *hvetja*, får man den af sammenhængen forlangte mening: 'Jeg vilde gerne tilråde Hærfader at holde sig hjemme i gudernes gårde' (jfr. *hvetja heimán* i þórsdrápa 1).

Fejlen stammer sikkert fra den mundtlige overlevering. Et overleveringsmedium, som ikke forstod at *hvetja heima* kunde betyde at 'råde til at blive hjemme', men som på den anden side indså, at Friggs replik gik ud på at afholde Odin fra hans forehavende, synes at have indsat *letja* for *hvetja*.

Björn Magnússon Ólsen.

P. K. Thorsen.

Peder Kristian Thorsen blev født den 28. oktober 1851 på den lille ø Sejerø, hvor hans forældre var husmandsfolk. Hans første uddannelse var alt andet end litterær: han lærte mølleri og gjorde derefter tjeneste som kok om bord på et skib, som bl. a. gik til England. Sin boglige uddannelse fik han på Gjedved skolelærerseminarium ved Horsens, som han gennemgik i løbet af tre år (1872—75). Dernæst blev han privatlærer i nærheden af Skive og fik 1877 ansættelse som andenlærer i Pedersker på Bornholm. Men 1881 opgav han lærergerningen for at læse til studentereksamen, som han bestod 1883. Hans mål stod ham strax klart: som autodidakt havde han begyndt at studere danske folkemål, allerede da han var elev på Gjedved, som ligger lige ved »den berømteste dialektgrænse i Danmark», det sted, hvor skellet går mellem de jyske folkemål, der, ligesom rigssproget, har efterhængt artikel og to kön, og dem, der har foransat artikel og »ét kön». Opholdene i Vest-Jylland og på Bornholm havde yderligere skærpet hans øre for folkemålenes ejendommeligheder. Som student valgte han derfor at studere nordisk filologi, hvori han bestod magisterkonferens 1890, men med besvær: alt hvad der faldt uden for det strengt sproglige havde han kun yderst ringe begreb om. Med værdigheden som magister lod han sig nøje; doktorgraden stræbte han ikke efter, og noget embede fik han aldrig. I årene 1887—92 havde han akademisk fritid på Valkendorphs kollegium, og fra 1892 til sin død havde han en lille årlig statsunderstøttelse, der var stor nok til at dække hans små livsfornødenheder. Lidt undervisning gav han undertiden, men ellers levede han for sine studier, som han drev på det kongelige biblioteks læsesal og på rejser rundt omkring i landet. »København» kunde han mindst af alt blive, og han boede derfor i lange tider på landet, ofte opholdt han sig på sit kære Gjedved, og i de sidste 12—13 år af sit liv havde han sit hjem i Ballerup (c. 18 km. fra København). Under et ophold på Gjedved faldt han i sin sidste sygdom, og han døde den 23. august 1920 på et sygehus i Horsens.

Skönt Thorsens liv helt og holdent var viet sprogstudierne, er hans litterære bagage ikke stor; selv ganske små afhandlinger

fik han først bragt til verden efter store fødselsveer, og efter at han længe på en meget naiv måde havde drøftet deres indhold med ældre og yngre, som han traf på. Af selvstændige bøger har han kun skrevet to: »Bidrag til nørrejysk lydlære» (1886) og »Sprogarten på Sejerø» (1894); desuden har han besørget 3.—8. udgave af Såbys »Retskrivningsordbog». — Hans vigtigste afhandlinger er: »En række fortidsformer og fortidstillægsformer af svagtbøjede udsagnsord i dansk» (i *Opuscula philologica* udg. af philologisk-historisk Samfund 1887) »Ældre bidrag til kundskab om danske almuesmål» (i *Dania* I, 1890—92), »Glidning og spring i sprogomdannelsen» (i *Festskrift til Vilh. Thomsen* 1894), »Det danske folkesprog i Sønderjylland» (i *Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie* 1901), »Den danske dialekt ved Husum i Slesvig» (i *Förhandlingar vid 6. nordiska filologmötet i Uppsala*, aug. 1902), »Sprogforandringer» (i *Festskrift til Ludv. F. A. Wimmer, Nordisk tidsskrift for filologi* XVIII, 1909), »Den berömteste dialektgrænse i Danmark» (i [*Festskrift fra Gjedved seminarium 1862—1912*]), »Katten og killingen» (i *Festskrift til Evald Tang Kristensen* 1917), »De sproglige forhold i Mellemslesvig» (i *Mellem Flensborg Fjord og Danevirke* 1919). Endvidere har han skrevet en stor del artikler i *Salmonsens Konversationsleksikon* (fx. den store artikel »Danske Almuesmaal»), holdt mange foredrag i filologisk-historisk samfund (delvis refererede i »Udsigt over det philologisk-historiske Samfunds Virksomhed» 1883 ff.) og medvirket ved O. Kalkars »Ordbog til det ældre danske sprog». Selv samlede Thorsen i mange år bidrag til en ordbog over det danske sprog i det 16. og 17. århundrede; men han nåede ikke at få noget af den udgivet, og hans efterladte seddelmateriale vil næppe kunne bruges af andre.

Thorsen var en udpræget almuesmand; hans opfattelse af litteratur, kunst olgn. var som et barns. I sine senere år læste han næppe nogen bog for fornøjelse; end ikke sprogvidenskabelig litteratur læste han ret meget af, da han blev ældre; om de fleste sprogvidenskabelige forfattere havde han sin dom færdig: de »vidste ikke besked». Kun hvad han selv havde set eller hørt fæstede han lid til; autoriteter eksisterede ikke for ham, selv om de allerberömteste sprogforskere kunde han udtale sig på en meget uærbødig måde. Denne mistro overfor alt, hvad der er stort og fornemt, er et ægte almuetræk. Men det var også denne mangel på autoritetstro, der gjorde ham til en så betydningsfuld skikkelse i den danske sprogvidenskab, som han var. På alle punkter stræbte han efter selv at trænge til bunds i spørgsmålene

og uden at spørge om, hvad andre havde ment og skrevet derom, selv at danne sig en mening.

Det var ikke alene ved sine skrifter, han virkede, men lige så meget ved sine samtaler, hvorunder han atter og atter vendte tilbage til sine yndlingsteorier. I flere nyere værker fra Danmark sporer man Thorsens indflydelse, selv om forfatterne ikke udtrykkelig nævner ham som hjemmelsmand.

Hans almueagtige udseende og væsen gjorde ham det også let at komme i forbindelse med småkårsfolk på landet, som han kunde småsnakke helt kammeratlig med, uden at de anede, at han var en lærd mand, der hele tiden iagttog deres sprog.

Ved Thorsens hjælp er Sejerøområdet blevet den af alle danske sprogarter, som er bedst beskrevet. Næst efter sin fødeøes dialekt kendte han de sønderjyske sprogarter bedst. Især det danske sprog i Syd- og Mellemslesvig undersøgte han længe og nøje. Det spørgsmål, som her æggede hans videlyst, var: hvorledes er det gået til, at denne befolkning, som endnu ved år 1800 var næsten rent dansktalende, nu er bleven mere eller mindre fortystket? Thorsens svar er, at der hverken var det tyske kirkesprog eller præstens voldsherredømme, men befolkningen selv, som bar skylden. I de egne, hvor kirkesproget siden reformationstiden havde været tysk, og hvor dansk nationalfølelse knap kendtes, blev det i begyndelsen af det 19. århundrede skik, at forældre, som bl. a. på grund af handelsforbindelse med Slesvig og Husum kunde tale plattysk, talte dette sprog til børnene (selv om de ældre blev ved at tale dansk indbyrdes) allerede fra deres spædste barndom, idet man mente, at de derved vilde have lettere ved at følge med den tyske undervisning i skolen.

En særlig granskning underkastede Thorsen sproget i de sydligste dansktalende sogne Svøsing og Fjælde, og han fandt der i sproget spor af svensk, hvad han opfattede som et minde om svenskernes herredømme i Sydslesvig (kong Gnupa osv.), som Wimmer havde påvist ved hjælp af runestenene og Sophus Müller ved andre oldsager fra Sydslesvig; jf. også stednavne som *Gateby* og *Svesum* > *Svøsing*.

Stærkt optagen var Thorsen i mange år af spørgsmålet, hvorledes sprogforandring i det hele foregår. Hans teori derom var, at med hensyn til de ord, som man allerede tilegner sig i børneårene, foregår udviklingen kun ved »glidning» (*bīta* > *bide* osv.); men »springene» ved analogidannelser olgn. foregår kun i de ord, man tilegner sig som ældre, altså især de litterære ord, der i virkeligheden er en slags fremmedord. Emnet er næppe gennemgransket; men at man ikke vil kunne komme uden om de grunde, som Thorsen anfører, er sikkert.

I det hele er Thorsens forfattervirksomhed, hvor lille af omfang den end er, så fremragende, at han — almuesmanden med de rige videnskabelige tanker — altid bør mindes som en af dem, der har sat flest »problemer under debat», udkastet ny ideer, som, første gang man hørte dem, fremkaldte modsigelse, dernæst nøjere eftertanke, og til sidst i mange tilfælde ubetinget tilslutning.

Verner Dahlerup.

Carl Arnold Edvin Jessen.

¹/1 1833—¹⁴/5 1921.

Blandt de danske filologer der med deres bidrag bar Tidsskrift for Philologi og Pædagogik i dets første år, er de to betydeligste eller næsten eneste betydelige K. J. Lyngby og Edvin Jessen. Man sagde at Lyngby skrev alene for Jessen, og Jessen alene for Lyngby¹. Og den mest produktive af dem var igen Jessen; den ene betydningsfulde afhandling fra hans hånd fulgte efter den anden, en produktion der var så meget mere imponerende som den spændte meget vidt og snart på ét snart på et andet område banede vej i uføre. Han havde ved sit intellektuelle nysyn og sin stejle selvstændighed, ved sin tanks skarpthed og sin stils knaphed (der i polemikken kunde blive til en Ormstunges hvashed) noget æggende der endnu den dag i dag giver disse gamle afhandlinger en mærkelig friskhed. Og ved læsningen af dem forbavses man gang på gang over at finde nye tanker der nu er blevet videnskabens almindelig erkendte sandheder.

I sine undersøgelser om gammeldanske lydforhold i TfPhil. I (1860) bragte han interessante låneordsstudier bl. a. på grundlag af det senere af Erik Brate udførlig behandlede Ormulum. I denne afhandling finder vi også — 4 år før Curtius' Über die Spaltung des a-Lautes — den vigtige iagttagelse at »Den alm. [Grimm'ske] Forestilling, at *e* (hvor det ikke er Omlyd) altid er opstaaet af *i*, holder ikke Prøve»: got. *itan* viser et yngre trin i udvikling end nordisk *eta*².

I næste årgang af tidsskriftet kom en afhandling der fordringsløst hed »Om stavelsemåls og »toneholds» gengivelse i lydskrift» men som i virkeligheden — som Otto Jespersen siger

¹ Jf. TfPhil. X. 134 n. 3. Hjemmelsmanden er dr. Dyrlund.

² TfPhil. I. 218.

i sin fonetik — indeholder meget mere end titlen lover, nemlig en kort fremstilling af almindelig lydlære med særlig anvendelse på dansk (om hvis lydforhold der findes mange værdifulde iagttagelser) og de fleste andre germanske og romanske hovedsprog; — »altsammen skrevet yderst koncist og skarpt, med den velgørende klarhed, der præger alle Jessens arbejder fra den tid»; det var et arbejde der »vidnede om en klar forståelse af fonetikens grundprincipper og anvendte dem på sproglige spørgsmål»¹. I tilslutning til denne afhandling skriver Jessen i samme årgang af tidsskriftet den skarpt kritiske artikel »Om J. Grimms lydfremskydningslære» hvor han bl. a. fastslår den fællesgermanske lydverdi af *h* som *k* (o: x), en iagttagelse der ganske vist tidligere er gjort af J. H. Bredsdorff (hvad Jessen næppe har bemærket) men som først vinder videnskabelig anerkendelse da den 1868 fremsættes af W. Scherer.

1862 kom så Jessens disputats² »Undersøgelser til nordisk oldhistorie», i emne noget afvigende fra Jessens øvrige produktion men i stil og form så Jessen'sk at den fik den vistnok enestående fakultetspåtegning at den var antaget til at forsvares: uagtet man måtte ønske at forfatteren havde valgt en anden fremstillingsmåde. Man finder heri på mange punkter sund og betimelig kritik. »Den samme», hedder det fx i hans krasse sprog, »der, hvis han var født til at være beskeden dansk mand, måtte nøjes med at hede eventyrsamler, han er historiker, når han har døbeseddel fra Island. En saga er brev med segl og vederhæftig mands underskrift. Men Sakse! han kan slå om sig med genealogier sålænge han vil; hvem hører på det vås; han er og bliver eventyrkræmmer» (s. 11). »Om brug af sagaer om Norges konger som historie har jeg ikke nødig at tale. Ét er nok: Alt hvad der *blot* står (ikke at tale om hvad man bilder sig ind der står) i repliker, uden nogensomhelst støtte udenfor dem, går ud. Det hørte med til sagafortællerens kunst at lade personerne tale på rette måde, efter omstændigheder og character. Og det er mesterlig gjort» (s. 64). Et af undersøgelsesernes hovedresultater er: at hele Danmark, halvøen med, havde danske, skandinaviske, indbyggere ved år 500 e. Chr., så langt tilbage som de klassiske forfatters efterretninger om Norden går. Særlig mod P. A. Munchs »ethnographiske luftcastel» er argumentationen — og spotten — i afhandlingen rettet³.

¹ Otto Jespersen, Fonetik. 42.

² TtPhil. III og IV indeholdt forskellige smånotiser o. lign. af Jessen: *f* og *v*, *ih* og *d* i nordiske navne, om ordet (*håndværks*-)lav, om tilnærmelse mellem svensk og dansk retskrivning (på det af Rask og N. M. Petersen givne grundlag) m. m.

³ Undertiden går kritikken naturligvis for vidt som når han fornægter kong Gnupa (»Gnupa og Silfraskalli. Det var da nogen lystige navne».)

J. havde — som det fremgår af disputatsens fortale — haft planer om større etnografiske undersøgelser i fortsættelse af denne afhandling. Heraf blev imidlertid kun lidt til virkelighed (en lille populær artikel »Veje til kundskab om Nordens oldbefolkning» kom 1867 i Hamilton's Nord. Tidsskr. II); med sine vidtspændende interesser og sit noget uligevægtige gemyt drog han ad andre — skiftende — veje.

Det første han kastede sig over var metrikken, med afhandlingen »Oldnordisk og oldtysk verselag» (TfPhil. IV, 249¹) der i yderst koncentreret form gav en række betydningsfulde og til dels grundlæggende metriske undersøgelser. Her fremsættes første gang den iagttagelse at i dróttkvætt og hrynhent kræves versudgang af typen *binda* — typen *bera* er udelukket. Og hermed var den første sten lagt til den bygning som Bugge og navnlig E. Sievers har æren af at have rejst: den oldgermanske metriks systematik².

Den følgende årgang af tidsskriftet bragte dels en afhandling om »Danske bøjningsformers historie» — på sine 20 sider bognende af stof og endnu den dag i dag udbytterig at læse; dels en række »Noter til P. G. Thorsens bog om de sønderjyske runindskrifter» der ikke blot indeholdt vigtige kritiske bemærkninger til P. G. Thorsens skrift men også redegørelser af mere almen art, som afsnittene om de to runealfabeters indbyrdes forhold, runeskriftens oprindelse (if. Jessen fra latinsk skrift³), indskrifternes datering olgn.

Fra TfPhil. gik Jessen midt i 1860'erne — på grund af indtrådt opposition til Lyngby — over til Aarbøger f. nord. Oldkyndighed, hvor han 1866 offentliggjorde en række »Småting om dansk»: undersøgelser af en række enkeltord, af genitivsændelsen *s*, substantivernes pl.-bøjning, forstavelser, endelser m. m. I næste årgang fulgte — foruden en fortsættelse af »Småting om dansk» — et par afhandlinger som »Nyere skrifter om sprogs oprindelse» (en række kritiske bemærkninger mod Schleicher, Max Müller og især Madvig) og »Småting vedrørende runeindskrifter»; det sidste var iagttagelser og undersøgelser navnlig i tilslutning til Bugges berømte runetolkninger i TfPhil. VI og VII, og Jessen advarede her imod for stor dristighed, en fare som Bugge vedkender sig at være udsat for. At »Småtingene» tillige på en vis måde var rettet imod Wimmers afhandling (De ældste nordiske runeindskrifter) i samme årgang af Aarb. og var en slags

¹ 1870 i Zachers *Zs. f. Phil.* II (»Grundzüge der altgerm. metrik«).

² Jf. Finnur Jónsson: *Stutt íslenzk þragfræði* (1892) s. 9 f.

³ Dyrlands foredrag »Om Runeskriften i Danmark» i *Kort Udsigt over det phil.-hist. Samf. o. Virksomhed 1857/58* s. 38 f. har Jessen næppe kendt (J. var ikke medlem).

forsvar for den hårdt trængte prof. Stephens, stod klart for de indviede. Men Jessens evner og ydelser på runeforskningens område var så betydelige at Bugge med fuld føje ydede ham sin anerkendelse for hans skarpsindighed og metodiske forskning¹.

Polemisk bestemt var i særlig grad Jessens indlæg mod Svend Grundtvig i striden om eddadigtenes hjemsted og alder. Jessens artikler (i Hist. Ts. 3 R. VI og TfPhil. VII) var meget yderliggående og voldsomme i deres personlige angreb men havde utvivlsomt rigtige momenter der kom frem i en bedre form i den meget betydelige afhandling i Zs. f. d. Phil. III. 1—84: »Über die Eddalieder. Heimat, alter, character». Imod Svend Grundtvigs anskuelse om eddakvadernes høje alder og fællesskandinaviske oprindelse hævdede Jessen at de tilhørte en islandsk litterær tidsalder: det 11—12 årh. Hans anskuelser er endnu her til dels noget yderliggående, men i det hele og store er hans vurdering sund og nøgtern og hans dokumentation afgørende (om kenningerne i eddadigte og skjaldekvad — efter Jessen af væsentlig samme beskaffenhed —, om eddakvadernes sagnhistoriske grundlag, geografiske og sociale forudsætninger osv.).

1860'erne bragte foruden de nævnte endnu adskillige arbejder fra Jessens hånd: »Undervisning i oldnordisk for begyndere» (1865), »Kort nordisk Gudelære og Oversættelse af vedkommende Dele af Eddaerne» (1867), en i al sin kortfattede betydelig og selvstændig »Dansk sproglære» (1868), »Lidt om Öhlenschlägers Nordens Guder og Heibergs nordiske mythologi» (1868, i Hamiltons Nordisk Tidsskrift för politik, ekonomi & litteratur²), »Om foregivet slægtskab mellem Slesvig bylov og engelsk ret» (1864, Tidsskr. f. Retsvæsen), »Noter til Hr. Etatsraad J. J. A. Worsaaes Foredrag om Forestillinger paa Guldbrakteaterne» (trykt i Aarb. f. nord. Oldk. 1870). Til denne periode slutter sig et par vægtige afhandlinger fra 1872. Den første er »Glaubenswürdigkeit der Egils-Saga und anderer Isländer-Saga's» i Sybel Historische Zeitschr. (28: 61—100); undersøgelsen slutter sig dels til disputatsen, dels til Edda-afhandlingerne; forf. betragter sagaerne med sin nøgterne — også til tider overdrevne³ — kritik og karak-

¹ TfPhil. VII. 354: jeg har .. af hans tidligere Arbejder lært overmaade meget baade for Undersøgelsens Methode og for Undersøgelsen selv.

² I samme tidsskr. (II og III) findes (under mærket *n*) bl. a. »Fælles-nordisk retskrivning», bemærkninger om »Rolv Krakes saga cp. 2» (hvor stavrimenes mængde anføres som vidnesbyrd om verssubstrat), »Et par smånotitæer til Rydqvists Svenska Språkets Lagar» (III. 810), en oversættelse af Sólarljód (II. 570), bemærkninger om Vavtrudnes-mål, Alvis-mål m. m.

³ Se fx Finnur Jónsson i Egils saga Skallagrímssonar (Kbh. 1886—88) p. LIX ff.

teriserer dem som historiske romaner¹. Det andet arbejde fra 1872 var de værdifulde »Notitser om Dialecter i Herjedal og Jemtland» (i norsk Hist. Ts. 1872) hvor en rig materialsamling — udbyttet af et par måneders sommerophold i Östersunds län — var fremlagt med kyndighed og indsigt og gengivet med en pålidelig lydskrift.

Disse afhandlinger var Jessens — foreløbige — afskedsord til sprogvidenskaben. Han opslugtes nu af undervisning og isolation². I stilhed beskæftigede han sig med nedertysk og med psykologiske problemer (i 80'erne udkom bl. a. hans »Bemærkninger om psykologiske Spørgsmaal» hvor et rent materialistisk standpunkt hævdes, 1904 en »Oversigt over religiøse Illusioners Historie»). Først omkr. 1890 trådte han frem igen for offentligheden som sprogforsker — og som sin ungdoms modsætning. Det var retskrivningsstriden der kaldte ham frem, og han indtog her sin plads på yderste højre fløj (se hans »Cultusministeriel Orthographie» i tidsskr. Ny Jord 1889, »Den litteraire Retkrivning» 1889, samt H. S. Vodskovs pjece: Dr. E. Jessens »formædelige Skandale» 1890). Også den 1891 udkomne »Dansk Grammatik» må betragtes som en slags stridsskrift, nemlig imod »den ødelæggende »nordiskphilologiske» Retning» og kultusminister Scavenius som lånte denne øre. Bogen indeholder ganske vist meget af værdi, i enkeltheder og i grundsynet (et ikke ringe stof af eksempler, værdifulde sproglige betragtninger³). Men hele bogen er alligevel en karikatur af en grammatik idet forf.s hele stilling til sit stof er bestemt af videnskabeligt set uvedkommende momenter; det gælder for forf. om at ramme »raskianerne», og han forsømmer ingen lejlighed dertil selv om også hans spot lige så meget rammer hans egen fortid. Noget lignende gælder om hans »Dansk etymologisk Ordbog» (1893) og hans lange række af bidrag til NTff. 3 R. VIII ff. (1899 ff.) Disse talrige »Etymologiserende Notitser» bragte kun lidt af værdi. Han forklarer fx (NTff. 3 R. XIV. 97) *aust* i Molbechs udg. af Harpestreng, skönt Karl Pihl allerede 1881 (NTff. NR. V: 283) har påvist at *aust* blot er fejllæsning af Molbech for *auct* (= *act*). Og når Jessen vover sig ind på stedsnavneforskning, mærkes det særlig groft at en menneskealders forskning er ham ubekendt. Alligevel fornægter hans skarpsindighed og sprogsans sig ikke;

¹ Jf. L. Alfr. Bock i Arkiv 37: 262.

² 1882 kom dog i den tyske oversættelse af Henry Petersens »Om Nordboernes Gudsdyrkelse og Gudstro i Hedenold» et 1876 forfattet »Anhang: Ueber einige Hauptpunkte der germanischen Mythologie .. von E. Jessen».

³ Til en vis grad har Jessen naturligvis ret i sin betragtning: dansk må ikke ses som en aflægger af islandsk, og moderne dansk grammatik kan behandles også uden historiske synspunkter.

inellem avnerne findes kærner¹. Men hovedindtrykket af hans sproglige arbejder fra 90'erne og senere er dog det, at tiden er løbet fra ham og har gjort ham til en fanatisk bitter mand. —

Hvorfor fik Jessen aldrig den stilling som hans videnskabelige evner skulde synes at berettigede ham til? Grundene var vel flere. For det første vilde Jessen — med det iltre og urolige slægtsblod der flød i hans årer — vistnok føle sig lidet vel til pas i en officiel videnskabelig stilling; bedre passede det ham at være fri pirat i stadig hidsigere opposition mod »Universitetsphilologerne». Men for det andet har — da en universitetspost ved N. M. Petersens død blev ledig — et venskabeligt hensyn til Lyngby på en smuk måde gjort sig gældende. Lyngby omtaler selv (i brev ^{16/7} 1862) Jessens velvillige hjælp under den foregående avisstrid, og under konkurrencen (mellem Svend Grundtvig og Lyngby) skal Jessen — if. dr. Dyrland — have sagt at han anså sig selv for fuldkommen kompetent til at komme i betragtning ved besættelsen af en sådan post, men at han ikke havde meldt sig fordi Lyngby var som selvskreven dertil, »denne ånd var skabt til at være fører i videnskaben»². Utvivlsomt vilde Jessen aldrig have kunnet få Lyngbys betydning som fører og forbillede. Men han vilde sikkert have fået *sin* betydning: ved at vise nye veje, give ideer, skabe den uro som fører til videnskabelig forsken og videnskabelige resultater.

Af den gruppe danske filologer hvis fødselsår falder i 20'erne og 30'erne — mændene fra Svend Grundtvig til Ludvig Wimmer — er nu med Edvin Jessen den sidste gået bort. Om trent samtidig med at døden gjorde ende på Lyngbys korte men betydningsfulde lærergerning, forstummede også Jessen. Han overlevede imidlertid Lyngby i et halvt århundrede, og han kom frem igen for offentligheden også som lingvist, men han var nu en anden mand end i sin ungdom. Han var begyndt med ualmindelige videnskabelige evner, med forudsætninger for at blive en af de største og førende inden for sin videnskab. Men ved skæbnens ugunst blev hans gerning sønderbrudt. Trods betydningsfulde arbejder fra de senere år kom han ikke til at indfri de store løfter hans videnskabs førstegrøde gav.

¹ Muligt er det fx at han har ret i forklaringen af Harpestrengs *alkæ* (se NTfF. 3 R. XIV. 97; jf. Dahlerups ordbog I. 446). Marius Kristensen, der vist har overset J.s forklaring, opfatter (i sin udg. s. 186) *alkæ* som fejl for *alskæ*. — Den af mig i Sprogl. forfbest. 112 givne forklaring af *wrt* (*føye*) som etymologisk skrivemåde for *øwert* har jeg senere fundet antydnet af Jessen i NTfF. 3 R. XII. 113.

² Jf. TfPhil. X. 135 hvor Jessens navn dog ikke nævnes.

Magnus Olsen, Eggjum-Stenens Indskrift med de äldre Runer, i Norges Indskr. med de äldre Runer III, även som särtryck.

I juni 1917 anmäldes till Bergens museum, att en stenhäll med runinskrift hade påträffats vid gården Eggjum i Sogn i Norge, och sedan ristningen undersökts av fornforskare, befunnos runorna vara urnordiska och inskriften utgöra den längsta urnordiska, som hittills är känd, omkring 200 runor. I ovan nämnda skrift har prof. M. Olsen beskrivit och tolkat inskriften med uttömmande noggrannhet, synnerligt skarpsinne och omfattande lärdom och beledsagat beskrivningen dels med en översiktsbild av hela inskriften, dels med avbildning i större skala av dess särskilda delar, jämte fotos av stenen och fyndplatsen.

Inskriften måste betecknas som svårtolkad och är dessutom delvis skadad, och bästa begreppet om dess beskaffenhet torde givas genom att meddela förf:s slutliga läsning, med gissningar inom [], osäkra runor med punkt under, runan **ƿ** betecknad med **a** och ***** med **A**, transskription på fornnorska och översättning. Inskriften utgöres av tre rader A, B, C, samt ett par rungrupper D, E, som utgöra upprepningar av delar i A och C.

A *hin warb naseu mar made þaim kaiba i bormopa huni huwar ob kam haris a hja lat gotna fiskr or[uki] nauim suemade fokl if s[liti na] g[A]land(e) B is A[lin] misurki C nis solu sot uk ni sakse stain skorin ni [sati] mar nakda ni snaror ni wiltir manr lagi.* I fornnorsk språkform: **A** **Hin varp *ná-sæ maðr, máði þeim keipa i *bor-móðu huni. Hverr of kom hers á *hi á land gotna? Fiskr or[uggi] *ná-vim svimandi, fugl, ef s[liti ná], galandi B es a[linn] *misyрки. C Ne's sólu sótt ok ne saxi steinn skorinn; ne [seti] maðr nøkítan, ne snarir, ne villtir menn leggi.* Översättning: **A** »Denne (Sten) överöste Manden med Blod [egtl. 'Lig-Sjø'] (og) skrabte med den (de med Runer beskrevne) Keiper (uppåtböjda träkrokar på en slädes skakel eller överstycke) paa 'bor-mødig Hun' [d. e. Slæden, hvor-paa Stenen kjørtes]. Hvem af (Rune-)Flokken er kommen paa (Stenen) hid i Menneskeland? Fisken, den faste i sit Forsæt, gennem Lig-Strømmen svømmende, Fuglen, som vilde gale (skrige), om den fik slide Lig». — Omskrivninger for ***orm** (Orm) + ***are** (Ørn), d. e. ***ormare** »for Ormar» — »er (**B**) født (eller: fostret) en Hevner [egtl. 'Ulv']» **C** »Ikke er der truffet af Sol (d. e. Solen har ikke faaet skinne [ved Runestens Tilveiebringelse]), og ikke er med Kniv Stenen skaaren; ikke skal man blotte (Stenen), ikke skal hvass-øiede eller for Synkverving udsatte Mænd (Personer) lægge (den)».

Ordskillnaden betecknas ej i inskriften; förf. har slutit sig till den och, som det synes, med fullständig framgång, enär med

mycket få undantag de vunna orden återfinnas i yngre fornuorska. Svårigheten att sluta sig till inskriftens ord, om ock betydande, har dock varit ringa i jämförelse med svårigheten att finna en tydning, vari dessa ord lämpligen ingå, och förf. framställer sin tolkning med mycken tvekan, särskilt i fråga om *A* och *B*, under åberopande av sin läromästare Sophus Bugges ord: »En methodisk begrundet Tolkning er bedre end ingen». Metodiskt motiverad är ock förf:s tolkning alltigenom, och det är ett verkligt nöje att följa, hur han trevar sig fram genom svårigheterna och med djärv kombinationsförmåga parad med försiktighet, efter vetenskapliga synpunkter väljer eller vrakar bland tänkbara möjligheter.

Utgående från *C*, vars innehåll inses giva underrättelse om den hedniska begravningsritus, tillämpar förf. samma synpunkt på *A* och *B*, och vinner därigenom för hela tydningen en enhetlig prägel, som i hög grad ökar dess styrka. Detta betraktelsesätt stödes av att stenen påträffats i vad som uppenbarligen varit en enkel grav under flat mark från 600-talet e. Kr. med obetydligt gravgods, och legat med inskriftssidan nedåt, talande till de dödas, ej till de levandes värld, och särskilt anser förf. stycket från och med *A huwar* till slut på *B* som inskriftens egentliga medelpunkt, ämnat att bringa död över Ormars baneman. Med Eddans runstrofer i Sigrdr. och Háv. sätter förf. inskriften i sammanhang och säger den utgöra en tillämpning i livet av dessa dikters uttalanden. Liksom i Sigrdr. 18 säges om runorna: *allar váru af skafnar þær er váru á ristnar ok hverftár víð inn helga mjöð ok sendar á víða vega — sumar hafa mennskar menn*, så skavas genom den pålastade stenen de runor, som förmodligen varit ristade på slädens keipar, och den följande frågan spörjer, vilken av runfloeken kom på stenen i människornas land, och i Sigrdr. 19 framhålles, att nyttan av runorna har den, som känner dem *óvilltar ok óspilltar*, vilket överensstämmer med slutet av *C*. De 18 runstroferna i Háv. 146—163 sluta med den hemlighet, som Oden blott anförtrot sin maka, vilken förf. anser vara detsamma, som han viskade i Balders öra, att en hämnare skulle födas åt Balder, och föreställningen om hämnaren är överhuvud det centrala i den mytiska runemagien. Den frågan är nämligen det sista av Odens 18 spörsmål till Vavtrudner och det sista av de $36 = 2 \times 18$ i Odens gåtstrid med Heidrek¹. Förhållandet till Háv. och Vafpr. återspeglas i talförhållanden uti inskriften, vars hänaravdelning från och med *A huwar* till slutet av *B*

¹ Då Háv. 146—162 omtala olika verkningar, som Oden kan åstadkomma medelst sin runkunskap, bör dock Háv. 163 sammaledes omtala någon förmåga hos Oden, icke blott en hemlighet, som han bevarar. Om vad Oden viskade i Balders öra, finnas många förmodanden, jfr H. Rosén, Om dödsrike och dödsbruk i fornnord. religion, Lund 1918, s. 110 ff.

utgör 54 = 3 × 18 runor och den i **fiskr** etc. dolda meningen: **orm+are s A[lin] misurki** 18 runor, vilka tals samtidiga åstadkommande tillika förklarar en oregelbunden stavning. En ännu konstfullare talsymbolik förklarar enligt förf. s. 175 förekomsten av *E*. Svaret **fiskr** osv. på den föregående frågan förklarar förf. vara **orm+are** dat. sing. av mansnamnet Ormar genom att antaga uttryckssättet *ofjóst* (Sn. Ed. I, 544 f.) vara åsyftat, det uttryckssätt, varigenom t. ex. Olov Haraldsson i en strof omskriver *Ingi+björg* genom *gramr ok brattir hamrar*, och »fisken, den faste i sit Forsæt, gjennom Lig-Strømmen svømmende» skall vara draken Nidhogg, vilket synes vara en väl mycket individualiserad omskrivning för 'orm', varjämte attributet ej är synnerligen påkallat. Att **if s[li]ti na**] snarare torde betyda »under skrik spejande, om den må få lik att slita», har förf. i brev medgivit förtjäna övervägas¹.

Vid övervägande av förf:s tydning måste ju dess möjlighet medgivas; sitt valda betraktelsesätt har förf. med stor fyndighet och lärdom överallt vetat giva skäl för. Tveksam blir emellertid en läsare dels, om de många skadorna uti inskriften väl äro riktigt utfyllda, dels huruvida verkligen hela inskriften hör till begravningsritus, då ett och annat synes peka i annan riktning.

Att börja med synes det klart, att *C* skall läsas först av inskriftens rader, den har bästa platsen och de största runorna och *D* är ju ett vittnesbörd, att ristaren ämnade anbringa *A* under *C*.

Förf. uttalade ock uttryckligen denna uppfattning s. 172, ehuru den underligt nog icke grafiskt åskådliggjorts. I *C* råda presenstempus i ind. och konj., det är tal om föreskrifter, som följts eller skola följas, i *A* står pret. om utförda handlingar. Krigiska bragder tyckas ock **haris** »hären» och **lat gotna** »goternas land» antyda, ty att dessa uttryck skulle syfta på runfloeken och människornas värld, förefaller dock ganska tvunget, och till och med **kaiba** och **huni** kunde peka åt samma håll, då de ock äro sjöfartstermer.

En betraktelse av innehållet i *C* synes ock tala emot förf:s uppfattning av *A* och *B*. Satserna: **ni s solu sot uk ni sakse stain skorin** omtala, vad som iakttagits för att lämpa stenen till gravhäll, återstoden av *C*: **ni [sati] mar nakda ni snarer ni wiltir manr lagi** angiva, vad som ytterligare därför skall iakttagas. Det synes då osannolikt, att även *A* och *B* omtala åtgärder vidtagna med gravhällen, särskilt vid dess flyttning från sin ursprungliga plats till graven, enär dessa åtgärder ju måste föregå det i slutet av *C* nämnda »sättandet» och »läggandet» av stenen och alltså borde hava omnämnts dessförinnan.

¹ Denna tolkning föreslås ock nu av F. Burg ZfdA LVIII, s. 285 i hans utförliga anmälan av Eggjum-stenen.

Inskriftens första ord **hin** säger förf. vara ett påpekande pron. antingen motsvarande got. *hina* ack. sg. m. »denne (her)» eller fno. *hinn* nom. ack. sg. »den anden, den» i motsats till en annan. Förf. antager s. 131 den förra möjligheten och förkastar den senare, då »den vilde forudsætte en Modstilling af Personer eller Ting, som synes uforenlig med Stenens Indskrift og dens Fundforhold (bare én Runesten i Graven)». Fråga är dock om icke **hin** . . **mar** »den där mannen» utgör motsats till **paim** »den här» nämligen den avlidne, då pron. *sā* i äldre tid har betydelsen »denne, den här», se Bugge, Tidskr. f. phil. VII, 331, IX 112. I en berättelse om den avlidnes död måste då **hin** vara fienden. Dennes stridssätt uttryckes med **uarb** »kastade». Vad han kastade, har ej omtalats, enär detta icke kan vara uttryckt med **nasou**, som visserligen kan vara dat. pl. men blott *nesjum*, som ej passar som instr. till *verpa* men väl kan vara lokativ och uttrycka platsen därför. I Öl. runinskr. s. 92 har jag samlat en del exempel på dat. utan prep. i lokal betydelse, t. ex. *sitr* × *karþum* Öl. 28 Gårdby »vistas i Gardarike» (»i Gårdby», som E. Hellquist, De sv. ortn. på -by s. 94 tyder det, vore väl intet ärofullt att skryta över), jfr *sās Holtum bjó* Yt. 32 »som bode på Holt» och de flesta av de ex., som samlats av Detter och Heinzl, Sæm. Edda II, s. 501.

Den följande satsen: **made paim kaiba i bormoþa huni** uttrycker den förstörelse, som fienden åstadkom med sitt kast, och därvid synas **kaiba** och **huni** blott kunna fattas som delar av ett fartyg, icke av en släde. Fno. *keipr* är årtullen, *hunn* åter masttoppen, som lämpligen erhåller epitetet **bormoþa** »den borrhörta», då den genomskäres av *hünþora* f., det hål, varigenom repet för hissande och fraude av segelrån lopp. Måhända har vid normännens landstigningsförsök en väldig sten slungats från ett berg eller fartyg på det norska fartyget och krossat masten, så att dess topp kommit i beröring med årtullarne(?).

Om i Norge på 600-talet »goter» omtalas som levande folkslag, måste ju därmed avses innebyggarna av Gottland, och det synes sannolikt, att denna ö omskrivits genom gen. plur. **gotna** föregången av en sammansättning med -lat '-land', vars första led icke är fullt läsbar **hia**. S. 137 tänker förf. på dessa runors läsning som **hal**, annars **hil**, **he** eller **hm**. F. Jónsson Lex. poet. anför *halland* i poet. omskrivningar, som måhända kunde lämpas på Gottland, särskilt här med hänsyn till den sluttning, varifrån ovan antagits, att det förödande stenkastet utgått. På södra Gottland finnes socknen Näs, som just visar en till händelsen lämplig kustbildning.

Som svar på frågan, vem av hären kom till Gottland, väntar man ju ett namn; i stället finner man »fisk» och »fågel» med

särskilt på grund av luckorna i texten dunkla bestämningar, som dock synas beteckna dem som valplatsens rovdjur, vadan väl fråga är om strid till sjöss, och icke heller den dunkla inskrift-delen *B* synes innehålla detta väntade namn, som alltså utelämnats, emedan det som bekant var den avlidne, och ersättes med antydning om det manfall, varmed hans tapperhet säkert hämnats skadan på fartyget. Då stenen låg i graven med runorna nedåt, kan meddelandet om den avlidnes bragder visserligen icke vara avsett för de efterlevande, men det kan vara ett bud till dödsriket om, vilken hjälte nu inträdde däri, jfr Eiríksmål och Hákonarmål.

Dessa anmärkningar om tydningen må tjäna som antydning om en annan möjlig syn på den gåtfulla inskriften, på att utgöra en säker tydning kunna de ej göra anspråk.

Men även om vi aldrig skulle komma till klar insikt om inskriftens betydelse, är dess vittnesbörd om språkutvecklingen genom sina många igenkännliga ordformer av synnerligt värde. Dessa ordformer överensstämma nämligen i det allra närmaste med historisk fornnorska, vars språkform alltså väsentligen varit utvecklad så tidigt som på 600-talet, och på grund av denna följd är man ju benägen att flytta fram inskriften så långt som möjligt mot 600-talets slut och säga c. 700. På yngre tid tyda ju ock runformerna *ƿ k, * a, ʝ s*. Förf. framhåller, att denna Eggjum-inskriftens överraskande höga ålder står väl tillsammans med den tillbakaflyttning av de urnordiska inskrifternas ålder, som uppvisats av Montelius och Schetelig. Förf. påpekar vidare, hurusom, då genom Eggjum-stenen uppvisats, att historisk fornnorska är minst 100 år äldre än man vågat antaga, möjlighet, men därför visserligen icke nödvändighet, finnes, att Edda-dikter kunna vara äldre än 800-talet, varför även de överensstämmelser i poetiskt uttryck tala, som Eggjum-inskriften har med Eddadiktningen. Uti inskriften förekomma alliterationer men vers som i Eddan kan ej uppvisas, däremot återfinner förf. däri de versarter, som E. Sievers nyligen behandlat i *Metrische Studien IV, Die altschwed. Upplandslagh nebst Proben formverwandter germ. Sagdichtung*. Lpz. 1918—19.

Hästfiguren, som på tre sidor men icke framför omgives av runor, anser förf. drivas i väg för att bära hämnderunornas magi fram mot Ormars baneman, liksom Egil Skallagrimsson satte ett hästhuvud på den runristade nidstången. Motsvarande syfte förmodar han hästfiguren äga på den gottländska urnordiska Roesstenen, som han anser väsentligen samtidig med Eggjum-stenen och vars inskrift han avvikande från Bugge, Sv. fornmin. för. tidskr. XI (1900) s. 114, Löffler ib. s. 197 f. och Bugge, N. I. II, s. 541 läser *iupin; uðr rak* och tyder *iú þinn Uððr rak*

»denne Hest drev Udd (afsted)», och han uppfattar det linjeknippe, som tyckes vara hästens svans, såsom samhörigt med linjerna under hästens buk och därmed bildande en båge, som skall föreställa galdern, liksom galdern i ett trolldomsförhör över två kvinnor från Sättersdalen 1694 sades stå i en dörr »Lige som en Veirbue». Denna uppfattning vare sig av teckning eller inskrift på Roes-stenen kan svårligen vara riktig. Svans äro nog de kraftiga linier i spetsig vinkel mot bakbenet, som förut så fattats, och dessa kunna ej gärna med de mot buken vinkelräta svaga linierna bilda en båge. Den svaga teckningen bakom svansen i hästryggens fortsättning, som förf. håller för svans, ser ut som ett ben med hov på och är kanske det högra bakbenet, vadan hästen är framställd i starkt lopp; det vänstra bakbenets linier sammanlöpa måhända svagt till en fot, och i alla fall visar frambenets teckning, att bakbenets linier äro konturer därav och ej vardera ett ben. Vad linierna från hästens buk äro, vet jag icke, ej heller teckningen ovanför hästen, som dock möjligen kunde tänkas ofullkomligt återgiva en jaktfalk i flykt, jfr ryttaren till häst med falk eller hök å B. 36, L. 527, D. II, 163 Vidbo och B. 556, L. 269, D. II, 271 Hanunda, båda i Uppl., men på Roes saknas ryttaren. Den runa, som förf. läser \vee k, har som bistav ett mycket kort streck, skilt från staven, som på sin höjd kunnat vara ett sådant t av kortkvisttyp, som förekommer på Kärnbo- och Björkö-stenarne och på Forsa-ringen, se Rök I, s. 108, såsom ock Löffler anser, om han ock avböjer denna tydning och med Bugge anser strecket betydelselöst. Med runans stav äro bistavar till d fast förbundna, varemot vänstra staven till \mathfrak{d} d saknas och i stället en stav finnes ristad straxt t. v. om korsningen av bistavarne till \mathfrak{d} , varför ristningen kanske skall fattas som binderuna idt. I så fall skulle läsningen kunna vara: iupin: $\overline{d\text{ur}}$ $\overline{r\text{idt}}$:, vilket ju skiljetecknen närmast beteckna som två ord. Löfflers tydning s. 199 f. av iupin som ett neutralt hästnamn med bet. »lilla barnet» förefaller tilltalande och måhända skulle $\overline{d\text{urridt}}$, eller utan -t kanske ändelselöst neutrum kunnas fattas som ett lovordande adj., sammansatt av $\overline{d\text{ur}}$, fsv. *diur*, isl. *dýr* isht. »jaktvilt» och -*riðr* bildat av vb. *riða* såsom -*bítr* av *bíta*, -*mígr* av *míga*, se T. Karsten, Stud. öfver de nord. sprs prim. nom. bildn. I, s. 38, och betecknande hingsten som ägarens jakthäst. I denna smsg. **dýr-riðr* skulle **dýr-* hava samma användning som i isl. *dýr-hundr* »jakthund». Mitt tydningförslag blir emellertid betänkligt i första rummet genom att det förutsätter r-omljud och tidig förekomst av den anförda t-runan av kortkvisttyp och vidare genom att ingen annan run-

ristad minnesvård åt en häst är känd, ej heller de ord som av mig antagits, varför jag blott med tvekan framställer det samma.

Stockholm i febr. 1920.

Erik Brate.

Åke Holmbäck, Ätten och arvet enligt Sveriges medeltidslagar. Uppsala 1919. 244 sid. Pris 3: 75.

I språkligt, delvis även i historiskt hänseende, har väl C. J. Schlyters monumentala livsverk — hans lageditioner — vederbörligen utnyttjats. Detsamma kan icke sägas om lagarnas egentliga raison d'être, den bakom språkformen dolda juridiska realiteterna. Förefintliga bearbetningar därav hava till god del åstadkommits av tyskar och finländare eller ingå som mången gång ganska diletantartade inledningar till motiven för moderna lagförslag. Schlyter har själv nog ej varit helt utan skuld till den ringa bearbetningen. Så länge den bistre gamle kämpen levde, vågade man sig av respekt för hans förintande kritik ej in på det av honom monopoliserade forskningsfältet, och ännu decennier efter hans död kastar hans mäktiga personlighet sin slagskugga över detta.

Doc. Holmbäck har med begagnande av det enastående urkundsmaterial medeltidslagarna erbjuda, nyligen till behandling upptagit ett viktigt rättshistoriskt ämne, som ligger realfilologien nära, och därvid riktat vetenskapen med ett i bästa mening originellt verk. Under en lättfattlig form¹ lämnar doc. H. här synnerligen värdefulla bidrag till den allmänna kulturhistorien. Hans framställning är av stort intresse för en språkman, som kanske dagligen i sitt kall måste anlita de gamla svenska lagarna. Ett omnämmande av avhandlingen i denna tidskrift har därför synts vara på sin plats.

Med en kombinationsförmåga och idérikedom, som må kallas genial, skildras i detalj arvsrättens utveckling i Sverige alltifrån en tid, som ligger *bakom* ättesagornas vaga rättstraditioner ända fram till släkträttens upplösning under modern tid. Frånsett en exkurs har förf. emellertid med full avsikt uteslutit vetenskaplig bevisföring i sträng mening, vadan endast hans slutledningar och allmänna uppfattning komma till synes. I sistnämnda hän-

¹ Arbetet kan därför med god behållning studeras även utan särskilda fackkunskaper. Arvsrätten tillhör ju desslikes de områden av juridiken, livet på ett eller annat sätt plägar bringa de flesta i personlig kontakt med.

seende håller auktor fast kurs och arbetet bäres onekligen av en logisk följdriktighet.

De tekniskt juridiska synpunkterna böra i denna tidskrift lämpligen lämnas åsido, och av utrymmesskäl kunna vi ej heller följa förf. på hans vandring längs de arvsrättsliga stigarne, men några erinringar av annan art må framhållas.

Ett lyckligt metodologiskt grepp är det otvivelaktigt, när Holmbäck söker stöd för sina meningar i andra med forntiden sysslade vetenskaper än rättshistorien. Man önskade dock arkeologien mera rådfrågad än som skett. Denna kunskapskälla bildar ovedersägligen den enda fasta grunden för varje framställning av den förlitterära tiden.

Genom avhandlingens förra del går som den röda tråden teorien om en motsats mellan de i byar boende ätterna å ena, samt ett vidare, vagt utformat begrepp »bygden» å andra sidan. Spänningen (»striden») mellan dessa båda faktorer skulle varit den drivande kraften vid utformande av nya regler för fångat efter död (arv). Ättens grundval skulle ej vara blodsbandet utan samboendet i byn, ett minne från den tid, då ätten som nomadiserande hord strövade omkring på vidderna. Efter den fasta bosättningen skulle ätten alltjämt levat tillsamman, nu i form av en by, och åtskilliga stadganden i landskapslagarna skulle gå tillbaka till den forna gemenskapen under kringflyttarlivet.

Detta resonemang kunna vi icke godkänna. Den gamla teorin om ett genetiskt samband mellan ätten och byn lever väl ännu kvar hos vissa juridiska författare, men är eljest övergiven.

På Gotland, vilket bildar utgångspunkten för H.'s hela framställning, har endast ett kort skede under den tidiga medeltiden sporadiskt (enl. Gotlands-kännaren prof. Nils Lithberg i brev till rec.) funnits byar, men i övrigt såväl förut under äldre järnåldern som senare städse (med undantag för 2 stadsliknande anhopningar) bebyggelse i enstaka gårdar. (Jfr även de älsta å lantmäterikontoret förvarade kartorna från ön samt Wohlin: Svenska jordstyckningspolitiken s. 493.)

På skandinaviska fastlandet åter är det medeltida byfenomenet enligt mångas mening av ungt datum (Sandström i Fornvännen 1910 s. 95 ff.; Hellquist: De svenska ortnamnen på *-by* sid. 115, 124 och där anförda danska arkeologer; Montelius: Vår Forntid³ sid. 366; Arup: Rids af Danmarks Historie s. 5) och kan i varje fall ej sättas i förbindelse med den första fasta bosättningen (Arup a. a.; hans förklaring av orsaken till byarnas bildande är dock föga tilltalande).

En fast jordbrukande befolkning hava vi åter på de bördiga sydskanandinaviska slätterna redan ett eller annat årtusende

före Kr. (Almgren i Nordisk Familjebok² art. Sverige, spalt. 1193. Densamme: Svenska folkets äldsta öden s. 11, 13 samt Arup a. a. s. 5). Cæsars och Tacitus' allbekanta skildringar, som så ofta återopas för de agrariska förhållandena även i Norden, avse sydgermanernas kringflyttande under expansionstiden och hava intet bevisvärde för de stationära nordgermanerna. Större invandringar eller omflyttningar anses ju här ej hava förekommit sedan stenåldern.

Arvsrätten under »nomadtiden» må här lämnas därhän. För den fasta bondebefolkningen måste reglerna om succession i kvarlätenskap anknytas till en annan form för mänsklig samvaro än den i byn. Den framlevdes av ett antal med varandra besläktade personer å de isolerade hustomter, som både danska och svenska fornfynd visa (Nordin: En svensk bondgård för 1500 år sedan; Ringstad i Östergötland enl. Sv. Dagbl. 1921 nr 103, Dag. Nyh. 1921 nr 195; jfr Kiviksfyndet 1920), och de gamla lagarna äro fyllda av notiser därom. I brist på adekvat namn av germansk rot få vi behålla det härdvunna romerska: familjen. Sett från ekonomisk synpunkt är fenomenet detsamma som på forndanska benämnes *fælagh*, på nysvenska (litterärt) *bogemenskap*. Av denna förklaras såväl den forna seden att utbryta »boslotten» (förtida arv) som åtskilliga för modern uppfattning svårförståeliga arvsregler. Bortsett från trälarna voro (i allmänhet) på gården bosatta personer befryndade eller besvägrade (jfr danska lagar) med varandra, vadan blodsbandet generellt taget även då utgjorde grund för arvsrätten.

Från sin angivna utgångspunkt och med begagnande av redan av andra framdragna paralleller i longobardisk rätt följer förf., under en på samma gång djärv och minutiös analys av lagtexten, arvsrättens utveckling nära nog intill modern tid. En bestämd brist är att, såsom även framgår av arbetets titel, nästan ingen hänsyn tagits till praxis, sådan denna kan spåras i diplomsamlingar och tänkeböcker. Riksrådsdomarna $\frac{4}{6}$ 1377 (Permebrev nr 1273), $\frac{21}{1}$ 1451, $\frac{23}{1}$ 1463 (K. H. Karlsson i Arfstvisten mellan Erik Eriksson och Ture Turesson), Upplands lagmansdom 1492 (i Väla s. 48), Tiohärads lagmansdom 1470 (Rålamb 2:dra uppl. s. 284) äro ej beaktade.

För många av förf:s teorier måste man ställa sig tveksam. Särskilt gäller detta de enligt rec:s mening alltför invecklade och i enskildheter utformade reglerna för arv efter kvinna enligt GL. Ej mindre än 3 skilda system uppställas att användas jämt e varandra allt efter den arvfallna egendomens art. Trots det skenbara stödet i lagtexten är en dylik konstrik byggnad föga plausibel för en i stort sett dock enkel och okonstlad tid. Andra av förf:s idéer bära sannolikhetens prägel och bilda säkra landvinningar för ve-

tenskapen. Hit räkna vi tolkningarna av UL. ÄB. 12 in fine och HL. ÄB. 12 pr. sid. 113 not. 1. Tilltalande är även förf:s tanke sid. 64, att regeln i ÖL. ÄB. 9 pr. om *urgæf* vid faders omgifte framkallats av en nyinförd giftorätt för hustru. Likaså utredningarna av begreppen *nijiar* och *pybarn*. Förslaget (sid. 92) till tolkning av det mycket svårförståeliga VGL. I AB. 5 erbjuder särskilt intresse för en språkman. Mindre lyckad är däremot anmärkningen s. 98 om Birger Jarls arvslag som en bröllopsgåva till den danskfödda drottningen. Sagda »gåva» beröfvade ju drottningens man och hans bröder deras prerogativ som ensamma arvtagare till folkungaförmögenheten. Visby Stadslag IV 1: 2 (Holmbäck s. 20, 193) återger ej endemisk, gutnisk rätt, utan tysk. »Beraden (abteilen) mit bescheidenem Gute» är en vändning som möter flerstädes i nordtyska stadsrätter: Riga (varest enligt dombrev 1225 skulle gälla de på Gotland bosatta tyskarnas rätt — jus Teutonicorum commorantium in Gutlandia — eller ungefär Visby Stadslag; se Gadebusch: Livländische Jahrbücher I: 1 s. 189; jfr Historisk Tidskrift 1898. Öfvers. s. 29 f.; Schröder: Rechtsgeschichte³ s. 671 not. 30), Lybeck (v. Bunge: Das liv- und esthländische Privatrecht II s. 101, 356; Pauli: Abhandlungen aus dem lübischen Rechte III s. 91 ff., 96; Schröder: Eheliches Güterrecht II: 3 s. 175.), och effekten var densamma: Erbabfindung. Ang. Visby Stadslag i allmänhet: Frennsdorf i Hansische Geschichtsblätter 1916 s. 33, 51 samt Björkander: Visby stads äldsta historia. — Det av Holmbäck omnämnda reskriptet $\frac{6}{8}$ 1690 till Åbo hovrätt har avseende å en finsk, icke germansk arvssed. Se Wrede i Tidskrift for Retsvidenskab 1896 s. 371 ff.

Korrekturläsningen synes omsorgsfull. Uppenbara felskrivningar äro sid. 52 rad 7 ned. yngre för äldre; sid. 77 rad. 5 o. 6 u. äro halv- och helsyskon förväxlade, sid. 185 r. 12 u. ävenså. Sid. 126 r. 14 u. förefaller kvinna att stå i st. f. man och vice versa.

Som en språklig egenhet må anmärkas förf:s rikliga användning av ordet ytterlig, vars valör därigenom förslites.

Arbetet, vilket tryckts under den svåraste dyrtiden, förtjänar en särskild eloge för sin prisbillighet. Från statens sida lär det hava rönt uppmuntran så tillvida, att medel anvisats för dess översättning till ett större kulturspråk.

Malmö.

Ebbe Kock.

En förfalskning.

I Diplomatarium Svecanum I s. 321 behandlas en donation till Vreta kloster, gjord (1297) av en viss Sune Sik. Såsom närvarande nämnes i första rummet (i genitiv) *Öyeri Drabbæ*, i andra rummet en munk. Tillnamnet *Drabbe* har varit behandlat av Hellquist, *Xenia Lidéniana*, s. 87.

Emellertid bör ordet avföras. Min frände, D:r P. Sondén, har godhetsfullt granskat brevet och funnit följande: Ursprungligen synes ha stått *Abbatis*, vilket passar förträffligt, sedan har en förfalskare ändrat till *Rabbæ*. Utgivaren, vars noggrannhet icke var alltför mönstergill, har läst spår av en bokstav och tryckt *Drabbæ*.

Förfalskaren torde, enligt ett meddelande av Landsarkivarien Kjellberg, ha varit Nils Rabenius¹, och förfalskningens syfte har varit att skaffa sin släkt en medeltida stamfader.

Nat. Beckman.

Volundr.

Die Namen des kunstreichen Schmiedes und Alben-Fürsten lauteten nach Heusler² *Weland* (ags., > ahd. *Wielant*, ps. *Velent*), *Waland* (> norm. *Walander*, > frz. *Galant*), **Walund* (> an. *Volundr*). Nach Heusler sind das Zusammensetzungen mit germ. *-*handuz*³. Da nun *Volundr* zu den Unterirdischen gehört (Vkv. 10, 2: *álfa líóðvi*), darf man wohl eine Grundform **völjahanduz* **valahanduz* 'Wühlhand' annehmen, zu mnd. *wölen* 'wühlen' *walen* 'wühlen'. »Vielleicht hat Westfalen mit seinem alten Bergbau die *Wieland*-Gestalt geschaffen»⁴.

John Loewenthal.

Zu Arkiv XXXVII, 329.

Läffler ist im Irrtum, wenn er meint, dass verse wie *Alvissmól 3²* und *12⁴* (*ák und steini staþ; dvergar drjúpan sal*) gegen das Buggische Gesetz über den Ausgang der vollzeile im *ljóðaháttur* verstossen. Einsilbige Wörter mit kurzem vocal und einfachem schlussconsonanten gelten nämlich in der hebung für lang (Sievers, *Altgerman. metrik* § 37, 3).

Hugo Gering.

¹ Om dennes övriga förfalskningar (bl. a. *Agapeti Bulla*) se *Nordisk Familjebok*, 22: 830.

², ³ und ⁴ Heusler in *Hoops' Reallex. d. Germ. Altert.* 4, 529.

De svagtoniga vokalerna i Olavus Petris skrifter.

Till grund för undersökningen ligger Hesselmans upplaga av Olavus Petris skrifter och sidohänvisningarna gälla denna utom beträffande Tänkeboken, som ej ingår i denna upplaga, och Krönikan, som citeras efter Klemmings upplaga, då jag exciperat den, innan sammelopplagan utkom. Citaten från Tänkeboken och Krönikan äro jämförda med manuskripten. Av de i sammelopplagan ingående skrifterna ha ej medtagits Domareregler, de anonyma Sielenes tröst, Förord till Psaltaren, Vishetsboken, Ord-språksboken och Syraks bok samt de först efter Olavus Petris död tryckta Wärs Herras Jesu Christi pina och vpståndelse och Om Werldennes största Förwandlingar och Ålder.

Det är huvudsakligen tre synpunkter, som äro grundläggande för framställningen. Den åsyftar att ge svar på frågorna, i vilket förhållande Olavus Petris språk beträffande ändelsevokalerna står till den senare medeltidens språk, framför allt kanslispråket, som O. Petri på praktisk väg införts i, dessutom i vilka hänseenden han bygger på sitt eget talspråk, samt vilka former som härstamma från annat håll, dvs. från sättare och avskrivare.

Kritisk framställning av materialet.

a : e.

Tänkebokens släktskap med kanslispråksdokumenteu röjer sig framför allt däri, att ändelsens *a* i stor utsträckning ersättes med *e* i de båda första årgångarna¹. Från och med 1526 sker emellertid en ändring i detta hänseende, i det att *e* mer och mer får vika för den fulla vokalen. Helt bannlyst är därför ej *e*, men dess frekvens är betydligt mindre än förut. Som exempel

¹ Jfr. N. Lindqvist, Reformationstidens bibelsvenska, s. 169.

kan tjäna följande statistik av infinitiver med *e* för *a*, därvid former som *seliet* 'sälja det', *ransaket* 'ransaka det' ej medräknas. Under år 1524 april—september (s. 3—25) träffas infinitiver med *e* 34 ggr, under september—december (s. 25—38) 38 ggr, år 1525 januari—juni (s. 38—61) 83 ggr, juli—december (s. 61—82) 22 ggr, år 1526 januari—augusti (s. 83—103) 7 ggr, år 1529 hela året (s. 217—269) endast 8 ggr.

Frekvensen av *e*-formerna företer sålunda en kurva, som är under stigning år 1524 och når sin kulmen under förra hälften av år 1525, varefter den åter faller. Från och med år 1526 äro exemplen endast sporadiska.

Redogörelsen för växlingen *a* : *e* i Tänkeboken kommer sålunda att samtidigt bli en skildring av den process, varigenom Olavus Petri frigör sig från de rent kanslispråkliga formerna.

Substantiv.

Tillståndet i Tänkeb. före 1526 kan exemplifieras med former som *alner*, *boder*, *dager*, *deye*, *karle(r)*, *pasche*, *skeder*, *stener*, *winder*, *yxer*, *ägodeler*, *ortuger*. Från och med 1526 förekomma också dylika former, men de äro då jämförelsevis sällsynta. Längst bibehålles *-e* i vissa stående uttryck. Frigörelsen kan följas i ord som det ytterligt vanliga *epterliffuerska*, som uppträder med *a* i ultima först i april 1526 (från s. 89, 105), och i ordet *herre*, som i dativ och ackusativ alternativt möter under formen *herra* först i juni 1527 (sid. 144, 172 osv.). Under år 1529 är denna form vanlig.

Det är givet, att enstaka relikter av dessa skrivningar kunnat insmyga sig även i de under 1520-talet tryckta skrifterna. Som sådana böra helt säkert följande former i Itt ochr. sendebr. uppfattas: *hiertes* 187, 189, *munkers* 167, *müsse* 176, *messen* 171, 172 m. fl. (5), *gudhers* 180, *scoler* 167, *äre* 189. I övriga urkunder äro de mera sporadiska: *äre* Itt fögho sendebr. 337, 350, *lemmer* Spörsm. 306 G, *scole* Closterl. 478, *påwer* Echteskap. 461, *wjisen* (nom.) Post. (1528) 115, *hiertes* Handb. 318, Nytt. Wnd. 82, *sielers* Echteskap. 469, Clost. 498, Post. (1530) 362. Sammanställningarna *paues*, *biscope*s och *prestes* Spörsm. 242, *påues* och *biscope*s

därs. 268, *påwes*, *biscopers* därs. 309 verka som stående uttryck, i vilka *påue* kan ha erhållit *-es* i anslutning till de följande ordens form.

Endast i följande ord äro formerna med *-e*, *-er* mera allmänna, helt säkert beroende därpå, att skrivningen med *e* haft stöd i uttalet.

Substantiv på *-are* bibehålla även i dat. och ack. samt i pluralis ändelsen *-e* i ultima. Endast i Tänkeb. och Nytt. Wnd. träffas ännu några exempel på den fsv. böjningen, nämligen i Tänkeb. *átulara* 124, i Nytt. Wnd. i pluralerna *röwara* 90, *predicara* 110, *bakdantara* 20, *skrymtara* 14, *kettara* 14.

Nästan enbart *e* ha *drenger* Lagk. 323, *staldrenger* Tänkeb. 186, *leghodrenger* Post. (1528) 101, 102 (2), *Telgie* Tänkeb. 19, *Olaff Trätelie* Krön. 39, *secke(r)* Tänkeb. 204, 205, 230 samt *clereker*, vilket senare kan ha uppkommit av fsv. *klærkiar* eller ha lånats med *-er*. Undantag härifrån utgöra endast sättarformerna *leghodrengia* Post. (1528) 102, *wägiar* därs. 106 samt det i ett brev förekommande *clerka* Krön. 141. Om dessa ord se senast Kock, Ljudh. IV s. 264 ff. Det enstaka *kyrke* (nom.) Spörsm. 306 G är väl en av de *e*-former, som övertagits från P. Galle. *Säng* heter i plur. *sängar*, t. ex. Tänkeb. 121.

I ord på *-ing* är i Tänkeb. ändelsevokalen *-e* vanlig. Det heter sålunda i regel *arffuinge(r)*, *gerninge(r)*, *klippinge(r)*, *peninge(r)*, *woninge(r)*, *vplatninge(r)*, *nylenninges* 206, *aalenningene* 111. Bortsett från några enstaka redan 1524 uppdykande former med *-a*, *-ar* uppträda dessa ord i Tänkeb. med den fulla ändelsevokalen först under senare hälften av år 1526 och mera allmänt först år 1529. I de tryckta skrifterna är ändelsen i regel *-a*, *-ar*, men enstaka *e*-former uppdyka dock framför allt i Itt ochr. sendebr., t. ex. *anfctinger* Post. (1528) 93, *arffuinger* Itt ochr. sendebr. 156 (3), 163, Spörsm. 289 G, *brukninger* Itt ochr. sendebr. 166 (3), Spörsm. 230, 284 G, *gerninger* Itt ochr. sendebr. 160, 163 (3), 164 m. fl., Saligh. 512, *förwaringer* Krön. 202, *förläningar* därs. 299, *hedkningenes* Handb. (1528) 349, *peninge(r)* Post. (1530) 143, Krön. 154, 216, *planterninger* Itt ochr. sendebr. 198,

konunger dårs. 158, *konungerna* Spörsm. 255. Formerna äro ljudlagsenliga.

Ljudlagsenliga äro även de ytterligt vanliga *vnderdåner* (Kpr. 319) och *vndersåter* (Pred. 493) samt det relativt vanliga *biscoper* (Spörsm. 266, Echteskap. 462). På samma sätt kunna bedömas *äg(h)odeler* Post. (1530) 286, Pred. 488, 496 osv. och de enstaka *siwkdomer* Ärlig skap. 546, *rijkedomer* Closterl. 487, *wardnagler* Krön. 114, *bönedagher* Post. (1528) 137, *hertogenes* Krön. 118 och sannolikt *bookstafwer* Nytt. Wnd. 120, *Rwnebokstafuer* Krön. 4, *swartmunkes* Closterl. 515.

Nästan genomgående *e* i penultima ha formerna *Dalener* Tänkeb. 62, 63, *Dalerne* dårs. 161, 177 m. fl., Krön. 14, *Dalerna(r)* Krön. 230 B, 232 B m. fl. (und.: *Dalana(r)* Krön. 193 (2), 196). Av andra ord träffas endast sporadiskt dylika former: *Götherne(s)* Krön. 31, 32, *judernes* Itt ochr. sendebr. 201, *Juderne(s)* Post. (1528) 52, 56, *judernes* dårs. 27, *juderna* Spörsm. 237, *iuderna* Pred. 486, *bådha härena* Krön. 140, *Twrkerna* Post. (1528) 196. I samband med dessa må även nämnas *Vestgötherne* Krön. 30, *Westergöterne(s)* dårs. 55 B, 270 B, *Östgöt(h)erna* dårs. 61 B (2), som även kunna hänföras till föregående stycke. Då i dylika ord penultima hade levissimus, är försvagningen ljudlagsenlig. I flertalet ord har dock *a* bibehållits genom anslutning till den obestämda formen. Därav förklaras ock, att *e* är så vanligt just i ordet *Dalerne*, då av detta ord som proprium den obestämda formen sällan användes.

Jämförelsevis vanliga äro *apostler* (Songer 526) och *artikler* (Post. (1530) 447) och nästan enrådande *epistler* (Saligh. 505, Ärlig skap. 519) eller *episteler* (Itt ochr. sendebr. 202) och *propheter* (und.: *prophetar* Nytt. Wnd. 113, Itt ochr. sendebr. 210, Spörsm. 280 (4), Gudz ordh 532, 533, *prophetanar* Nytt. Wnd. 21, *Prophetar* Gudz ordh 553). Då de alla hava upptakt, torde *-er* vara ljudlagsenligt. Ordet *prophete* böjes i sing. som en mask. *n*-stam. Här kan även nämnas subst. *begäre*, som endast några gånger har formen *beg(i)ära*, nämligen i Nytt. Wnd.

23, 24, 25 och Post. (1528) 141. Ljudlagsenligt är väl ock det enstaka *regle* Closterl. 488 för *regla*.

I följande lånord har den främmande, i kanslispråket vanliga ändelsen *-er* ej helt undanträngts av den svenska pluralen på *-ar*: *förster*¹ (Spörsm. 270), *herrer* (Tänkeb. 264 (3), 265 (2), Itt ochr. sendebr. 157, 159 bis), *fogdher* Krön. 170 (jfr. dock även *gårdzfogder* Sacr. 390 men *fogdar* Krön. 170, 191), *skantzer* Krön. 212 (2), 213, 231 B, *skermer* dars. 212, 213, 271 B. På samma sätt böra väl även uppfattas *bisper* Itt fögho sendebr. 334, 338 m. fl., *besper* dars. 335, *bisperne* Echteskap. 468, såvida de ej påverkats av *biscoper*. Hit hör väl ock *rettgonger* Lagk. 332, Krön. 50.

Vacklande böjning föreligger i *eedher* (normalform): *eedhar* Krön. 75 (2), 90, 331 B och möjligen i *sperf(f)uar* Pred. 501, Itt ochr. sendebr. 190: *sperffuernes* Pred. 502, *sperffuerne* Pred. 502 (2). Den senare växlingen kan dock möjligen förklaras på samma sätt som *judar*: *juderne*, *turkar*: *turkerne* (jfr. sid. 220). Kanske böra även *Rysserne* Krön. 127 B, *Rysserna* 224 B gentemot normalformen *Ryssar* förklaras så, men då *e*-formen endast förekommer i Krönikans B-stil, kan den ock representera en avvikande böjning liksom *knech(h)ter* dars. 319, 321 gentemot normalformen *knechtar*. Då i Krön. jämte *Tydzskar* 33, 144 användas *Tydzsker* 35, *Tydzskernes* 9, är det väl efter mönstret av *Prytzer* dars. 68, *Ingrer* 77, *Saxer* 38. Som *u*-stam böjdes i fsv. *örtaqwaster* Closterl. 523, och från sättaren härstamma sannolikt i Nytt. Wnd. *psalmar* 3, *psalmana* 95 liksom liknande former i Post. (1528).

Hit höra kanske ock de flera gånger antecknade *deler* Post. (1528) 7 m. fl. och *trä(ä)ler* Krön. 101, Ingong (1529) 381, Post. (1530) 352 m. fl., vilka båda i fsv. kunna ha *i*-stamsböjning. Hos O. Petri ha de emellertid i regel *-ar* i pluralis, varför det är ovisst, om hos honom *-er* utgår från *-ir*. Det är möjligt, att de äro likartade med följande *e*-former i Krön.: *stener* 82 B, *elffuer* 99, *dwergher* 6 (2). Är det måne en tillfällighet, att i

¹ Annelunda om detta ord Noreen, Vårt språk III s. 348.

dem alla stamvokalen är *e* eller *ä*? För övrigt har i Krön. endast antecknats *drömer* 127, vilken form återfinnes i Post. (1528) 216 (*drömmen*). Jfr. även från 1520-talet former som *messe*, *hiertes*, *äre*, *sielers*, *lemmer* (s. 218).

Å andra sidan har Olavus Petri ibland former på *-a*, *-ar*, där det moderna språket har *-e*, *-er*, t. ex. *fiendar* Kpr. 318, Ärlig skap. 566, *flodhar* Saligh. 487, *partarne* Krön. 97, *platzar* Post. (1530) 138, *punctar* Tänkeb. 241, Post. (1530) 22 och till och med *resenärer* Krön. 119, *tolff öra* Krön. 163, *saköra* Krön. 49.

Ord på *-an*. Formerna *köpslaghen* Tänkeb. 171, 173, *borghen* Tänkeb. 77 (5) gentemot *köpslaghan* Tänkeb. 223 och det vanliga *borg(h)an* Tänkeb. 77 m. fl. kunna vara ljudlagsenliga, men äro väl snarare i denna urkund rena skrivformer; *borgen* kan även återspegla det mnt. *borgen*. Ljudlagsenliga äro väl däremot *beg(i)eren* Krön. 118, 147 m. fl. gentemot *begäran* Tob. Com. 423 och möjligen det enstaka *prediken* Post. (1528) 51, som väl dock är sättarens form. Från danskan torde ha lånats *gammen* Songer 547, 557. Lånord äro också *slottz loffuener* Krön. 195, *slottz loffuener* Krön. 192 och det exempelvis i Closterl. vanliga (*tiggio*) *orden*. Båda möta även under de fornsvenska formerna *slottzloffuan* Krön. 203 B (3), (*tiggio*) *ordan* Closterl. 479, 481 m. fl.

Avledningsändelsen *-are* har i Tänkeb. i regel formen *-erie* eller *-er*. Den senare ändelsen förekommer i orden *keyser*, *mester*, *junker* och ibland i *capitener*, *mölner*, *ridder*, *skeper*. Flertalet hithörande ord äro yrkesnamn, framför allt hantverksnamn, såsom *apothekere*, *harberere*, *beltere*, *bryggere*, *dragere*, *glasmestere*, *bundtmakere*, *bardskerere*, *offuerskerere*, *myntere*, *pipere*, *målere*, *skomakere*, *screddere*, *scriffuere*, *smelttere*, *kötmangere*, *hiwlmakere*, *akere*. Även andra ord träffas dock med denna ändelse, såsom *formyndere*, *forrådere*, *borgere*, *kellere*, *tatere*. Dessa *e*-former äro endast delvis skriftspråkliga, delvis ha de säkert haft stöd i tidens talspråk. Detta framgår även därav, att de ej helt utträngas i de senare årgångarna av Tänkeboken. Antalet former med *-are* växer

dock betydligt efter 1525. Under 1524 träffas sålunda *-are* 24 ggr, varav 21 förekomma under tiden april—augusti, under 1525 endast 3 ggr, under 1526 omkr. 24 ggr, under 1528 omkr. 34 ggr och under 1529 ej mindre än 50 ggr.

I O. Petris övriga skrifter förekommer *-er* allmänt endast i orden *keyser* och *mester*, vilka former helt säkert tillhört tal-språket. Av övriga träffas endast sporadiska exempel, huvudsakligen i Itt ochr. sendebr. med orden *anhengiere* 169, *bespottare* 158, *kiettere* 158, 159 m. fl., *lärares* 211, *ridder* 153, *tjänere* 186. För övrigt ha antecknats endast de enstaka *arbetere* Pred. 479, *föractere* Itt ochr. sendebr. 159, *capitenere(n)* Post. (1530) 89 m. fl., *borgamestere* Krön. 152 br. (2), 153, *borgamestere* Krön. 185, *hoffmestere* Krön. 160, *predikere* Krön. 1, *regerere* Kpr. 320, Post. (1530) 40, *syndere* Post. (1530) 102. Att här avgöra, vilka som äro skrivformer och vilka som haft stöd i uttalet, är givetvis omöjligt. Exempelen i Itt ochr. sendebr. kunna dock delvis vara skrivformer, de från senare urkunder antecknade hava sannolikt varit uttalsformer. Det är kanske ej heller tillfälligt, att alla de senare utom ett äro ord med upptakt eller sammansättningar. Dock torde *e*-formerna ha känts som främlingar, eftersom reaktionen mot dem varit så fullständig, som den verkliga är. Mot bruket i det nuvarande språket har t. o. m. *junker* ofta formen *junkar* i Tänkeb. 108, 178, 179 och Krön. 80, 81, liksom *mester* någon gång skrives *mestar*, t. ex. Tänbeb. 104, Post. (1530) 26. Likartat är *Pedhar* för *Pedher* i Krön. 100.

Inuti ord träffas *e* för *a* i låvorden *tienerinne(s)* Nytt. Wnd. 75, 79, Handb. 325, 329 m. fl., *tienerinna* Nytt. Wnd. 75, vilka former sannolikt härstamma från sättaren, samt i *testemente* Tänkeb. 189, *testementit* Nytt. Wnd. 27, Itt ochr. sendebr. 178.

Substantiv som första led i sammansättningar.

Då ett substantiv ingår som första led i sammansättningar, bibehåller det i regel vokalen *a* i kompositionsfogen. Även i Tänkeb. är *a* dominerande. I partiet juli—december 1525 möter sålunda *a* omkr. 24 ggr, *e* endast 7 ggr, och år 1527 *a* omkr.

34 ggr, *e* endast omkr. 18 ggr, därvid ordet *wigdewatn* inberäknats. I övriga delar av Tånkeb. är förhållandet detsamma.

I övriga urkunder äro formerna med *e* ännu mera sällsynta och förekomma nästan endast sporadiskt. Exempel föreligga av följande ord: *arffuedeel* Tob. Com. 414, *arffuelot* Songer 555, *borgemestare* Krön. 236, *bönedagher* Post. (1528) 137, *domedagh* Post. (1530) 447, *Dalekarlar* Krön. 238, *döreworden* Post. (1530) 236, *fatebur* Krön. 123, *helgone dyrkian* Itt ochr. sendebr. 206, *hiertekorn* Itt ochr. sendebr. 206, *Hunehäär* Krön. 38, *jlinge wädher* Itt fögho sendebr. 349, *klaghemåål* Nytt. Wnd. 61, *klädhebonat* Ärlig skap. 549, *ledhemoot* Post. (1530) 393, *myntemestaren* Krön. 234 B, *nådherike* Itt ochr. sendebr. 163, *ordhesidh* Krön. 22, *psalmebook* Eedher 386, *prelate döme* Itt ochr. sendebr. 218, *preste wielse* Itt ochr. sendebr. 167, *sholemestare* Sacr. 434, *tidheböcker* Handb. 314, *scrifftemålet* Ingong 380, *skatteböndernu* Krön. 238, *skördemennena* Post. (1530) 98, *spetale brödher* Closterl. 482, *ündelycten* Post. (1530) 108, *örtegården* Post. (1530) 162. I Krön. användes dessutom *e* i en del ortnamn: *Axewal* 174, *Baghehuus* 204 B, *Daleborg* 174, *Franke rijke* 30, *Hunegårdh* 38, *Jenekiöping* 217 m. fl., *Liwngeby* 110, *Rothneby* 215, *Rysseland* 128 B, *Träleborg* 89, *Valskeland* 9 m. fl., *Ympseborgh* 91, *Örebroo* 192; flera av dessa skrivas dock även med *a*, t. ex. *Walskaland* 30 (2), 31, 33, *Ryssaland* 50, *Axawald* 188, *Örabroo* 110 m. fl., *Örasteen* 174, *Örasund* 14.

Som allmän regel gäller, att Olavus Petri försöker att behålla den ursprungliga vokalen, och i denna strävan går han så långt, att han inför *a* även i ett lånord som *gellanere(ne)* Tånkeb. 234, 241 m. fl. och till och med en gång skriver *dygdasam* Sacr. 391.

I stället för ursprungligt *a* uppträder genom analogi i vissa ord även *o*. Detta är synnerligen ofta fallet i *clag(h)omå(ä)l*, som hos Olavus Petri är den vanliga formen, t. ex. Tånkeb. 261, 262, Itt ochr. sendebr. 184, Post. (1528) 54 (*clagomålen*), Nytt. Wnd. 92 (*klaghomål*), Tob. Com. 404 (*klagomål*). Endast en gång har antecknats den ursprungliga formen *clagamål* Krön. 178; om

claghemål se ovan; jfr. *kæromål*. Jämförelsevis ofta förekommer *o* även i *arffwodeel*, t. ex. Ärlig skap. 558, Tob. Com. 439, Songer 527, *arffwodeel* Handb. (1533) Bii s. 1 (men i första upplagan *arffwadeel*), *erffwodelar* Post. (1528) 271; jfr *aghedeel*: *üghodeel*. För övrigt har *o* anträffats endast i de enstaka *borgomestare* Krön. 234 (hskr.), *fatoburen* Nytt. Wnd. 24, *Skördotijdhen* Post. (1530) 98 (men *skörda tijdhen* 96).

Här må även nämnas de enstaka *trettenhundrade* Itt ochr. sendebr. 165, *koperslagers* Tänkeb. 17, *koper oormen* Post. (1528) 229 (2). Av tyskt ursprung är väl *-er* i *Prediker orden* Closterl. 480, *swärmer hoop* Itt fögho sendebr. 350, *ridderspeel* Krön. 88, *ridderskapet* Krön. 132. De två senare försvenskas ofta till *rid-darspe(e)l* Krön. 88, 100, *rid-darskapet* Krön. 190, *rid-dareskapet* Krön. 207, 208.

Artikelns vokal.

Bestända artikelns form i ack. sing. fem. är av gammalt *-ena*, *-na*. I Tänkeboken träffas särskilt i början ofta *-ene*, *-ne*, dels på grund av det allmänna utbytet av *a* mot *e* i ändelser, dels på grund därav, att i prepositions kasus dativ ej hållits i sär från ackusativ, särskilt efter sådana prepositioner som styra såväl dativ som ackusativ. Genom sammanblandning av uttryck som å ena sidan *paa nörre sidhonne* 92, 196 m. fl., å andra sidan *paa nörre sid(h)ona* 86, 250, *paa södhra sidhona* 198 ha uppstått former som *påå nörre sidone* 62, *paa södre sidone* 59. I allmänhet kan sägas, att i de senare årgångarna *a*-formen vinner terräng på *e*-formens bekostnad. År 1525 heter det sålunda *wid gatune* 67 (3), år 1526 såväl *widh gatune* 90 som *widh gatuna* 86, *widh stupona* 88, år 1529 endast *widh gatuna* 245. Utvecklingen börjar under år 1526, men ännu år 1529 träffas 8 *e*-former. I övriga skrifter äro däremot formerna med *e* ytterst sällsynta och därtill osäkra, då det i många fall är svårt att avgöra, om dativ eller ackusativ avses. Någorlunda säkra exempel äro *saningene* Itt ochr. sendebr. 221, *scriftene* dars. 178, Spörsm. 232 (2), *gått*

sakene jgenom Itt fögho sendebr. 349, *swaghetene* Post. (1528) 51, *sakene* Spörsm. 242, *sädene* 252 G.

Maskulina substantiv ändas i Tänkeb. i den bestämda formen pluralis i regel på *-ene*, *-erne*, t. ex. *arffuingene*, *borgamestere*, *clippingene*, *bönderne* eller *böndrene*, *Dalerne*, *gellenerene*, *kemenerene*, *peningene*, *helsingene*, *mälzägandene*, *köpswenene*, *nyclene* osv. Sporadiskt förekommer dock även ändelsen *-ana(r)*, t. ex. i nom. *kullanar* 96, *kullana* 97, *axanar* 12, *arffuinganar* 176, i ack. *botnakarrana* 103, *longkniffuanar* 208, *arffuingana(r)* 183, 252, *clippingana* 168, 262, *gardanar* 126, *nyclana* 240, *skalana* 87 (4), *waninganar* 83. Ytterst sällan träffas former som *munkurne* 212, *termaner* 220. Det råder sålunda en verklig korrespondens mellan böjningsändelsens vokal och artikelns, och någon skillnad mellan nom. och ack. göres ej. Formerna med *a*, som i Tänkeb. äro i avgjord minoritet, vinna så småningom alltmer terräng i Olavus Petris språk, och i Ärlig skap. är artikelns form i regel *-na(r)* både i nom. och ack. — utom i sådana substantiv, som i plur. ändas på *-er*. I dem bibehålles alternativt *-ne*, t. ex. *foglana* (nom.) 529, *fiskana* (nom.) 529, *Hedninganar* (nom.) 568, *foglanar* (ack.) 517, *fiskanar* (ack.) 517 osv., men *Propheterne* 562, 565, 576, *Euangelisterne* (nom.) 569. Undantag utgör endast *Judarne* 568. — Förhållandet är detsamma i övriga skrifter, oberoende av om penultimas *e* uppkommit av *a*, *i* eller från början varit svarabhaktivokal. Exempel.

Ord på *-e(r) < -ir, -r*: *bönderne* Krön. 94, *Eedherne* Eedher 377, *grekerne* Post. (1528) 81, *parterne* Kpr. 323, *prelaterne* Itt ochr. sendebr. 195, *presternes* Echteskap. 458, *sperffuernes* Pred. 502, *städherne* Closterl. 477, 479.

Ord på *-ene*: *arbetere* Pred. 479, *brödrene* Post. (1528) 11, *borgarene* Krön. 96, *fädhrene* Spörsm. 260, *föräldrene* Spörsm. 272, *lärarene* Spörsm. 231, *herramennene* Krön. 113, *leekmennenes* Sacr. 410, *predicarene* Pred. 508, *scriffuarene* Krön. 136.

Ord på *-er < -ar* samt lånord med *-er*: *apostlene* Itt ochr. sendebr. 160, 172, *biscoperne* Echteskap. 466, *bisperne* Itt fögho sendebr. 345, *clerekernes* Itt ochr. sendebr. 182, *Dalerne* Krön. 14,

Dalukarlene Krön. 167, *ewangelisterne* Nytt. Wnd. 51, *fienderne* Spörsm. 303, *försterne* Itt fögho sendebr. 344, *Göthernes* Krön. 31, *Westergöterne* Krön. 55, *Vestgötherne* Krön. 30, *hedhningenes* Handb. (1529) 349, *herrene* Itt ochr. sendebr. 157, *hertogenes* Krön. 118, *Juderne* Post. (1528) 52, *juristerne* Itt ochr. sendebr. 158, *offu-sterne* Pred. 490, *papisternes* Sacr. 399, *psalmerne* Post. (1528) 8, *propheterne* Closterl. 488, *Tydzskernes* Krön. 9, *vnderdånerne* Kpr. 315, *undersåterne* Kpr. 319.

Det är givet, att det även förekommer undantag, dvs. ord som i bestämd form sluta på *-ane*. Det vanligaste av dessa undantag är formen *apostlane*, som kan anses som en kompromiss mellan *apostlana* och *apostlene*. Om man bortser från detta ord, äro emellertid dylika undantag jämförelsevis sällsynta.

I fem. plur. råder samma förhållande. I de två första årgångarna av Tånkeb. har visserligen artikeln formen *-ner* oberoende av näst föregående vokal, t. ex. *quinnoner* 7, *hustruner* 63, *kistoner* 48, och även senare träffas någon gång en form som *hustruner* 201, men annars synes *-ne(r)* vara inskränkt till sådana ord, i vilka näst föregående vokal är *e*: *boderne* 79, *tråboderne* 85, *skedener* 181, *tompterne* 261. Exempel härför förekomma också i övriga skrifter av orden:

bönerne Itt ochr. sendebr. 214, *geterne* Post. (1530) 23, *rösterne* Krön. 187, *sakerne* Krön. 49, *henderne* Nytt. Wnd. 45, *syn-derne(s)* Arlig skap. 558, 560, 571, 576;

hendrene Handb. (1528), 345, *föttrene* Handb. (1529) 345;

scrifterne Gudz ordh 539, *crönekerne* Krön. 136, *historierne* Kpr. 318;

gerningenes Saligh. 466, 470, *personerne* Itt ochr. sendebr. 205, *menniskierne(r)s* Post. (1528) 94, 107, *nunnerne* Closterl. 482, *quinnernes* Nytt. Wnd. 73.

De ord, i vilka *-ne(r)* följer efter annan vokal än *e*, äro ej många, i Itt ochr. sendebr.: *gerningane* 162, *crönekorne* 159, Spörsm.: *gerningane* 237, 273, Closterl.: *gerninganer* 476, Post. (1528): *quinnorne* 6, Gudz ordh: *menniskioner* 537, Handb. (1529): *skuldroner* 321, Post. (1530) s. 1—100: *stughurne* †, *menniskioner* 22,

menniskiornes 45, från ett senare parti *smoloner* 250, Krön.: *gaturne* 213 osv.

Denna harmoni mellan penultimas och ultimas vokaler kan ej vara tillfällig. Det är tydligt, att den förra påverkat den senare och att här sålunda föreligger ett slags vokallharmoni, som återfinnes nedan under adjektiven i ord som *ytterste*, *himmelske*, *romerske*.

Då i feminina ord den gamla bestämda genitivformen ännu förekommer, ändas den på *-es*, t. ex. *menniskionnes*, *werldennes*. Endast i Post. (1528) träffas några enstaka former på *-as*, nämligen *werldenas* 158, *wredhenas* 164, *menniskionas* 230, *nådhenas* 305, samt i Saligh. med syftning på ett bibelställe *quinnonas* 512. Från Galle har väl övertagits formen *kyrkionna* formen Spörsn. 238 (Galle). I gen. *troonas* bibehålles ofta *a*, t. ex. Post. (1528) 240, 309.

I prepositionsuttrycken *på sidzstona* Post. (1528) 95, 114, *påå sijdhstona* Ingong (1529) 383, *medh sidzstonu* Post. (1528) 292 är väl *a* att uppfatta på samma sätt som i *tilförenna*, som är vanligt i Post. (1528).

Adjektiviska ord.

Ändelsen *-an* i akkusativ sing. mask. skrives i Tänkeb. före 1526 i regel *-en*, och även senare bibehålles alternativt denna ändelse, t. ex. *rätten tijdh* 110, *giordt sich . . . myndighen* 108. Från och med 1526 uppträder emellertid i dylik ställning även *-an*, t. ex. *fulmyndighan* 110, *långan tijdh* 117. Betecknande för utvecklingen är, att i det vanliga uttrycket *wara wel förnögdén* ändelsen *-an* uppträder först april 1526 (sid. 87) och därefter ej förrän februari 1528 (sid. 167).

Från de övriga skrifterna ha antecknats endast *en rätten kärlech* Nytt. Wnd. 58, *j öpnadhen himmel* Sacr. 415. Däremot är *-en* vanligt i ord på *-lighen*, t. ex. *en besynnerlighen wägh* Itt ochr. sendebr. 185, men här är det ljudlagsenligt, vare sig det utvecklats ur *-an* eller *-in*; jfr *ewinnerlighin dödh* Nytt. Wnd. 23.

Den starka deklinationens ändelser i fem. sing. och i pluralis överensstämman i huvudsak med den svaga deklinationens och behandlas därför samman med dessa.

Den svaga deklinationens ändelse är i de två första årgångarna av Tänkeboken *a* eller *e*, vilken senare vokal från och med år 1526 mer och mer undantränges av *a* i femininum och neutrum. I maskulinum bibehålles alternativt *e* i nominativ och genitiv, men ersättes i dativ och ackusativ så småningom av *a*. Utrymmet tillåter ej, att utvecklingen i detalj följes, men den kan exemplifieras av uttryck som *til euerdelige ügo, for:de hustru, paa nörre sidone, paa södre sidone*, i vilka adjektivets ändelse nästan helt utbytes mot *a* från och med 1526. Utvecklingen är dock ingalunda helt genomförd i Tänkeboken ens under år 1529, och i vissa uttryck, såsom *i sitt ytterste* (t. ex. 105, 249), *thet menige rådhet* (t. ex. 228, 261), bibehålles *e* konsekvent. Dock heter det en gång *thet meniga landet* 265.

I övriga skrifter iakttages detta böjningsschema tämligen konsekvent, och undantagen äro i regel ljudlagsenligt motiverade. I den följande översikten av *e*-formerna upptagas feminina och neutrala former¹ samt av maskulina ord endast dativ och ackusativ, då i nominativ och genitiv maskulinum *a* och *e* växla till och med i samordnade attribut, t. ex. *Gudz rettwijsa, affsagde doom* Ärlig skap. 561, *godha, snelle, salige och troogne tiänare* m. fl.

I stället för *a* förekommer *e* först och främst i sådana ord, i vilka slutstavelsen har levissimus. Detta är fallet utom i ord med akutakcent i ord med avledningsändelserna *-ig, -lig, -bar*, i sammansatta ord och i ord, som i satssammansauhanget äro relativt obetonade. Exempel.

Av ord med (sannolikt) fakultativ akutakcent träffas i Tänkeb. årg. 1529 *e* för väntat *a* i *andre godha men* 226; *samme* (dat. och ack. mask.) 224, 256 (2), 248, 249 m. fl. (12) är väl snarast analogiform. I övriga skrifter äro dylika former helt sporadiska och i det närmaste inskränkta till 1520-talet. Hit höra väl enstaka former av pronominet *andre* och kanske även av *huilken*. Då det senare ordet såsom relativpronomen ej tillhör det egentliga

¹ Då O. Petri i regel i dessa genera använder *a* som ändelse, sammanföras *e*-formerna här, oaktat i åtskilliga exempel *e* historiskt sett utvecklats ur *o*.

talspråket, bero kanske *e*-formerna snarare på att det ej helt inordnat sig i det nya böjningsschemat. Exempel: *hwilke* Gudz ordh 546, *hwilke stycker* Itt fögho sendebr. 343, *huilke (gerninger)* Ingong 377 (1538: *a*), *hwilke (brödh)* Sacr. 394, *j then andre psalmen* Nytt. Wnd. 98, *andre menniskior* Post. (1530) 62, *andre misbrukningar* Sacr. 438, *the andre skeppen* Krön. 191, *j sin andre epistel* Nytt. Wnd. 6, *andre (fem.)* Nytt. Wnd. 88.

Av ord med avledningsändelserna *-lig*, *-ig*, *-ug*, *-og* äro exemplen talrikare. I årg. 1529 av Tänkoboken träffas sålunda *e* 15 ggr i ord som *then menige man* 236, 241, *menige rådhet* 261, *menige adelen* 236 (2), *wor nådige herra* 236, *erlige qwinne* 232, *salige hustru* 248, *hederlige men* 255 osv. Även i övriga skrifter till och med Post. (1530) äro dylika former jämförelsevis talrika, t. ex. i Itt ochr. sendebr. (9 ggr), Nytt. Wnd. (2), Spörsm. (10), Itt fögho sendebr. (7), Kpr. (11), Closterl. (6), Ehteskap. (5), Gudz ordh (5) osv. av ord som *redelige*, *åtskiljelige*, *menige*, *otallige*, *vnderdånige*, *christelige*, *merkelige*, *dråpelige*, *plichtige*, *ewighe*, *fatighe*, *rätferdige*, *somblige*, *skröplige*, *ogudachtighe*, *sachtmodige*, *ewoghe*, *stadlige* m. fl. — Efter 1530 träffas däremot endast ett och annat enstaka exempel, t. ex. *fatige . . . barn* Handb. (1537) Dj s. 1, *alzwoldige och ewighe gudh* Messan (1531) 413. Däremot hava inga dylika antecknats i Songer, Pred., Lagk., Krön. s. 1—100 och Tob. Com. Endast i Post. (1537) förekommer ett och annat, som övertagits från den äldre upplagan. — Ändelsens *e* har uppkommit av *a* eller *o*.

I samband härmed kunna behandlas även adverb på *-liga*, i vilka en liknande utveckling ägt rum, t. ex. Tänkob. 1529: *personlige* 262, *redelige* 266, *förrädelige* 238, Itt ochr. sendebr.: *grooftighe* 156, *besynne(er)lige* 156, 196, *daglige* 167, *neplighe* 218, *grundelige* 194, *clarlige* 192. I övriga skrifter äro de mera sporadiska, t. ex. Spörsm.: *menige* 297, Kpr.: *jnnerlige* 329, Itt fögho sendebr.: *rätsinnige* 333, *daglige* 338, *hardelige* 350, *oredelige* 350, *oppenharlige* 339, Closterl.: *besynnerlige* 505, *retzlige* 481, Gudz ordh: *besynnerlighe* 527, Post. (1528): *rätzlige* 38, *rättsinnige* 56,

Handb. (1529): *daghlige* 331. I senare skrifter ha inga exempel antecknats.

Ord med avledningsändelsen *-bar*. Itt ochr. sendebr.: *thet dyrbare sacramentit* 175, *dyrbare blodh* 173 (2), *dyrebäre blodh* 176; Orsack (1529): *dyrbare blodh* 403, *dyrbare natwarden* 397.

Av sammansatta ord eller ord med upptakt är *e* vanligt i Tänkeboken huvudsakligen i följande uttryck, som hava karaktär av stående fraser: *for:ne köpta grund* 235, *for:ne Peder* (dat.) 222, *på for:de tre* 236, *for:de kustru* 255, *for:ne godha men* 255, *epther for:de Longe Niels* 252, *framledhne man* 229, *framledhne hustrues* 258, *optanembde Hermen* 251, *beslaghne* (fem.) 248. Här kunna även nämnas *mark stocholmske* 240, 246, *aff the westgötäske knaper* 236. I övriga skrifter äro hithörande exempel fåtaliga. Spörsn.: *olärde . . . menniskior* 233, 328 G, *then räddefulle tjänisten* 298 G, *bescriffne* 292 G, *bescreffne* 291 G.; Nytt. Wnd.: *efftherscriffne styckier* 12; Itt fögho sendebr.: *for omilde tyranner* 344; Closterl.: *aff forscriffne secter* 482; Post. (1528): *helbregde* (< o) 91.; Handb. (1529): *futigha, hwsarme* 332; Post. (1530) s. 1—170: *the meenlöse barnes* 55; Messan (1531): *then fornempde . . . Canon* 410; Krön.: *förnemde* (ack.) 60, *eptherscriffne wilkor* 160; Eedher: *insatte* (fem.) 389. — I samband härmed kan också nämnas *thenne spetülske mannen* (ack.) Post. (1530) 89.

De ord, som i satssammanhanget ofta äro relativt obetonade och därför få ändelsens *a* försvagat till *e* trots böjningsschemat, äro obestämda artikeln *enu* samt pronomina *min, thin, sin, wor, idher, noghon*. Av dessa är i Tänkeb. *ene* vanligt i uttryck som *ene tomt* 92, *ene förlikning* 209 m. fl. och har även någon gång upptagits i de tidigare skrifterna: *ene mening* Itt ochr. sendebr. 345, *ene crone* Kpr. 329, *ene spire* Kpr. 329. Även de övriga äro vanliga i Tänkeb., t. ex. *sine röster* 230, *om noghre peninge* 237, *med någhre riksens råd* 236. Jämförelsevis ofta bibehållas dessa former även i de tryckta skrifterna, huvudsakligen i de tidigare (t. o. m. 1530), t. ex. *sine . . . krafft* Nytt. Wnd. 87, *mine synder* dars. 115, *sine tiyend* Ehteskap. 469, *sine welgerningar* Kpr. 327, *sine barnes* Krön. 97, *mine brödher* Saligh. 495, *wore*

swagheet Post. (1528) 58, *wore böner* Spörsm. 297 G, *noghre synder* Spörsm. 297 G (2), *jdhre böner* Nytt. Wnd. 52.

I en del ord med *-e* för böjningsschemats *-a* har slutstavelsen sannolikt haft levior. Detta är åtminstone numera fallet med ord på *-isk* samt ord på *-erst*, *-elsk* och *-ersk*. Exempel.

Ord med avledningsändelsen *-isk*. Tänkeb.: *then euangeliske sakenne* 230; Itt ochr. sendebr.: *then euangeliske lära* 155; Handb. (1529): *the latineske hundböker* 314, *then latiniske handbokenne* 316, 317, 344, *then latiniske handboock* 317; Sacr.: *then Samaritaniske quinnone* 413; Post. (1528): *thet judeske sättet* 26; Spörsm.: *then latiniske kyrkena* 292 G; Post. (1530) s. 1—170: *thet Galileeske haffuet* 142, *Judiske landit* 68 bib. (2), *iudiske landit* 70; Ingong (1529): *thet Latiniske tungomålet* 397, 398 *then Latiniske Messan* 396; Messan (1531): *then . . . latineske Canon* 410, *latineske messone* 407 (2); Krön.: *the Latiniske historiescriffuare* 33, *Saxeske Tydzskar* 33. I senare upplagor utbytes ofta *e* mot *a*.

Det är möjligt, att *e* i dessa ord, som Noreen Vårt språk III s. 346 föreslår, bör förklaras på samma sätt som i ord på *-ig*, *-lig* och att det sålunda ljudlagsenligt uppkommit av *a* på grund av accentlöshet. Riktigheten av denna förklaring ifrågasattes emellertid av Kock Ljudh. IV s. 238 not, som menar, att hithörande former kunna bero dels därpå, att *-e* kvarstod i vissa former sedan fsv. tid, dels särskilt på analogisk påverkan från de talrika orden av typerna *blodige*, *redlige* etc., dels stundom på en allmän osäkerhet vid bruket av *-a* och *-e* hos adjektiven i vissa skrifter. Hos O. Petri tillkommer emellertid ännu ett moment. I flertalet av de anförda exemplen har *e* historiskt sett utvecklats av *o*. Såsom nedan visas, har emellertid i O. Petris språk fsv. *o* blivit *e* ej endast i levissimus-stavelse utan även i stavelse med levior och svag levis. Åtskilliga av de nämnda formerna äro sålunda ljudlagsenliga. Därtill kommer, att formerna i Post. (1530) kunna ledas tillbaka till NT.

De ord på *-erst*, som mot böjningsschemats fordringar ofta ändas på *-e*, äro *ypperst*, *ytterst* och *offuerst* (*öffuerst*). Av dessa är *ytterste* enrådande i Tänkeb. i de mycket vanliga uttrycken

til *ytterste pening* 254, 255 m. fl. och *j sitt ytterste* 248 m. fl. Även i övriga skrifter har denna form upptagits i förbindelserna *ytterste* l. *yt(h)erste daghen, domen, domadagh, natwarden, olningen, vpstondilsen, änglakoor*, t. ex. Itt ochr. sendebr. 182, Nytt. Wnd. 39, Spörsm. 289 G (2 ggr), Handb. (1529) 358, 364, 367 m. fl. (8), Ingong (1529) 398, Post. (1530) 21 (2), 155, 159 m. fl., Saligh. 484 bib., 495. Andra exempel äro *the ypperste* Krön. 56, 70, *öffuerste presterne (presterne)* Post. (1530) 47 bib., 68 bib., 70, *offwerste presterne* dars. 149 bib. I de på 1530-talet omtryckta upplagorna av äldre skrifter bibehålles ofta -e.

De ord på -*elsk*, som mot regeln ändas på -e, äro *engelsk, himmelsk (hemmelsk)*, t. ex. *the Engelske* Krön. 15, 48, *himmelske (fadher, herskapet, ting)* Itt ochr. sendebr. 174, Itt fögho sendebr. 339, Post. (1528) 226, Post. (1530) 39, 47, 101, 102 m. fl. (7), *hemmelske (hemmelsche) fadher* Nytt. Wnd. 32, Handb. (1529) 331 (1537: a), 349.

Ord på -*ersk* äro *romersk (römersk)* och *luthersk*, t. ex. *til the römerske* Nytt. Wnd. 26, *the Romerske* Itt ochr. sendebr. 191, *Romerske (kyrkien, kyrkiona, riket)* Itt ochr. sendebr. 158, Itt fögho sendebr. 342 (2), Ingong (1529) 397, *Echteskap. 465, luterske kiätterijt* Itt fögho sendebr. 333.

I ett och annat av ovan nämnda exempel kan *e* ha utvecklats ur äldre *o*, men i flertalet motsvarar det äldre *a*. I dem alla har näst sista stavelsen levissimus, och dess vokal är *e*. Betoning och vokalisation äro sålunda sannolikt desamma som i ord som *synderne, sakerne, presterne*, och utbytet av slutstavelsens *a* mot *e* torde därför böra förklaras på samma sätt som i dessa. I Olavus Petris talspråk torde med andra ord ha funnits en tendens till framåtverkande assimilation, vilken dock endast undantagsvis avsatt spår i hans skriftspråk.

Ljutförhållandena äro desamma i följande ord på -*este* för väntat -*esta*. Så gott som enrådande är i Tänkeboken det stående uttrycket *wor nådigeste herra* 230, 231 m. fl. (*nådigesta* endast 239 bis), i vilken fras -*e* dock kan ha införts från nom. och gen. Från Tänkeboken har den upptagits i Spörsm. 226. För övrigt

ha antecknats endast *the argeste tyranner* Itt fögho sendebr. 345, *thet yppeste . . . liws* därs. 291 G, *enfoldigeste diwr* Post. (1528) 89, *the fasteste huus* Krön. 213. Ändelsen *-e* kan ha införts från former på *-aste*.

I följande ord står *e* i levisbetonad stavelse. Särskilt ofta är detta fallet i ordet *helge*, t. ex. *helg(h)e* (*anda, kyrkia, kyrkio, scrift, troo, oordh, wilia* etc.) Nytt. Wnd. 4, 32, 46 m. fl. (6), Itt ochr. sendebr. 159, 167, 195 m. fl. (7), Spörsm. 284, 290 G, 292 G, 297, Gudz ordh 532, Post. (1530) s. 1—170 s. 111, 113, 140 (2) m. fl. (6), Ingoug (1529) 381, 382. Formerna äro väl ej alldeles enhetliga. I de tidigaste skrifterna kan man misstänka, att de äro rena skrivformer, i sammanställningen *helge anda, wilia* o. dyl. kan nominativens form ha inträngt i dativ och ack. Dessa förklaringar räcka dock ej för alla formerna. I åtskilliga av exemplen utgår *helge* historiskt sett från *helgo*, vilket i O. Petris talspråk ljudlagsenligt torde ha blivit *helge* (se sid. 252 ff.). På samma sätt förklaras enstaka former som *then wänstre sidhouu* Itt ochr. sendebr. 176, *then högre . . . sidhon* Kpr. 317, *på Gudz högre hand* Handb. 348, *hög(h)re sidho* Post. (1528) 146 (= NT), Post. (1530) 23, vilka i regel ha *a*, någon gång *o*. Kanske har också stammens vokal varit av betydelse, då *e* så segt fasthållits just i ordet *helge*. Det förefaller nämligen, som om ord med *e* eller *ä* i stammen bjudit ett visst motstånd mot inordningen i det nya böjningsschemat. Sålunda användes i hela Tänkeboken enbart *-e* i det ytterst vanliga uttrycket *neste rådztugu* (*dagh*), t. ex. 257 (2), 263 m. fl. Andra exempel äro i Tänkeb. årg. 1529 *näste arffuinge* 232, *wor . . . kere herra* 242, som emellertid är ett stående uttryck, i vilket nominativens form kan ha spelat in, *theres beste* 242. För övrigt möter i denna årgång *-e* endast i den ofta återkommande frasen *aff födde och ofödde* (*åitalare*) 246, 248 m. fl., som endast fyra gånger har ändelsen *a* (222, 224, 250, 252), i de enstaka *ledighe och löse* 251, *aff the gode men* 262, *förste* (akut?) 233 samt i stående benämningar som *Longe Peder*, i vilka nominativens form bibehållits även i dativ och ackusativ. Från övriga skrifter må anföras: *heele christenhetenes* Nytt. Wnd. 92, *then reene*

jomfrun(a) dars. 214 (2), *hele Hierusalem stadh* Post. (1530) 70, *hennes hele natur* Ärlig skap. 557 *gudz . . . rene ordh* Echteskap. 448, *leekte och lärda* Post. (1528) 300, *kere, käre (fadher, son, brodher)* Post. (1530) 9 (2), Handb. 349, Saligh. 487 (jfr. nom.), *oss Swenske men* Itt fögho sendebr. 338, *Suenske men* Kpr. 327, *Swenske handbock* Handb. 317, *Swenske Krön.* 27, 58 m. fl. (6), vilka dock kunna ha påverkats av nominativen *swenske, thet . . . betzste* Kpr. 325. På samma sätt kunna bedömas följande ord i Nytt. Wnd.: *rette tijdh* 52', *rette källan* 79, *rätte forstondet* 171, *rätte förståndet* 172, *strängge doom* 61, i Itt ochr. sendebr.: *then stora och strenge doma dagh* 180, *strenge rätfärdigheet* 187, *rette forstond* 188, *rätte saken* 193, *sitt betzste* 166, i Itt fögho sendebr.: *rätte troo* 340, i Spörsm.: *geffne (fem.)* 290 G, vilka dock i dessa tidiga urkunder, även kunna vara relikter från Tänkebokens skrivsätt.

Andra sådana relikter äro i Itt ochr. sendebr. *frome menniskior* 162, *thet samme* (akut?) 168 och kanske även *sina falske mening*, där dock *falske* kan ha utvecklats ur *falsko*, samt i Spörsm.: *monge . . . menniskior* 242, *både parter* 226, *på både sidher* 266. I andra urkunder äro dylika skrivningar lika sällsynta, t. ex. i Closterl.: *monge . . . personer* 512, *enne retta Christne troo* 512, *aff . . . andro otalige monge* 497, *aff samme secte* 481, i Echteskap.: *gudz clare . . . ordh* 448, i Handb.: *wij arme och vsla menniskior* 358, i Sacr.: *froome . . . menniskior* 406, *bådhe . . . bewisningar* 396, i Post. (1528): *monga slike wäggar* 74, *galne menniskia* 128, *swaghe menniskior* 95, *then oonde naturen* 95, *alle euangelier* 72, *andra slike stycker* 135, *blotte troona* 270, i Post. (1530) s. 1—170: *nyie menniskior* 170, *linde clädher* 37 bib., *förste* (akut?) *Söndaghen* 155, *aff tesse mijjnste* (akut?) *mina brödher* 23, i Songer: *glade (menniskior)* 524, i Krön. s. 1—230: *med gamble her Sten Sture* 206, *Folke then tiocke* 37, *gode gamble sidhwenior* 203 B, *monge* 221, *med fulle werior* 304, *förste Söndaghen* 288 B.

I den mån dessa skrivningar icke äro rena relikter från Tänkebokens skrivsätt, torde de väsentligen bero på inverkan från de ordgrupper, i vilka *-e* är ljudlagsenligt. Även andra för-

klaringar kunna dock i enstaka fall anföras. Så torde i Krönikans *gamble her Sten* och *Folke then tiocke e* ha lånats från nominativen. I Handbokens *wij arme och vsla menniskior* kan *arme* ha associerats med *wij* och därför erhållit maskulinums form osv.

Även pronominet *thenne* följer i Ärlig skap. adjektivens böjning, så att det har *a* i dativ och ackusativ mask. samt i fem. sing. och neutr. plur. Denna böjning har först så småningom genomförts. I Tänkeb. är sålunda *thenne* den vanliga formen, och endast undantagsvis förekomma former som *epter thennu dagh* 15, 112, *thenna forlikning* 205, *thenna pantsetning* 167. Även i de tryckta skrifterna, framför allt de tidigare, bibehålles i stor utsträckning *thenne*, där böjningsschemat fordrar *thenna*, t. ex. *thenne materie* Echteskap. 445, 449, *thenne böön* Handb. (1529) 336 osv. Däremot heter det i neutrum så gott som alltid *thetta*. Undantag: *Thette* Post. (1528) 29, *thette* Post. (1530) 158.

Formen *tesse* bibehåller däremot i regel *e*. Endast i Nytt. Wnd. samt undantagsvis i Saligh., Songer och Krön. träffas *t(h)essa*, näml. Nytt. Wnd. 15, 16, m. fl. (13), Songer 528, Krön. 139, 175 (2), 180 br., Saligh. 515 (*tessa nåde*). Om formen *tesso* se sidd. 259 och 260.

Om adjektivet vuxit samman med substantivet till ett ord, är ändelsen i regel *e*, t. ex. *mestedelen* Tänkeb. 226, *helge daghar* Gudz ordh 557, *helgelund(ar)* Krön. 14, 43, *långfredag* Post. (1528) 26, *lönskeläg(h)e* Nytt. Wnd. 18, Itt ochr. sendebr. 167, *wigdewatn* Gudz ordh 557, *Bredegrenden* Tänkeb. 99, 222 m. fl., *Östresiön* Krön. 68, *vestresiöön* Tänkeb. 179, *södre malm* Tänkeb. 55. Skrivningar som *Östrasiö(ö)n* Krön. 68, 134, *Södhramalm* Tänkeb. 227, *Bredagrenden* Tänkeb. 16 träffas dock även. En ren arkaism är lagtermen *godamanna* Tänkeb. 224.

Ej sällan användas mot bruket i det nuvarande språket former på *-adha* och *-asta*, t. ex. *blandada* Tänkeb. 233, *förswaghada* Ärlig skap. 522, *förkastada* Saligh. 453, *föreactada* Saligh. 499, *straffada* Eedher 387, *oberöchtada* Tänkeb. 219, *laghadha* Nytt. Wnd. 63, *måladha* dårs. 91, *prijsadha* dårs. 97, *wikoradha*

därs. 110, *bekymbradha* därs. 70, *stichtadha* Sacr. 374 osv. — *blindasta* Sacr. 422, *haltasta* Sacr. 423, *slemmasta* Sacr. 422, *for-nemligasta* Ärlig skap. 527, *ringasta* Eedher 381, *helghasta* Post. (1528) 133, *fördömelighasta* därs. 232, *arghastha* därs. 232. Exemp-len förklaras huvudsakligen därigenom, att de följt adjektivens böjningsschema. I vissa av dem, såsom *bekymbrada*, *förswaghada*, är dessutom *u* ljudlagsenligt, då de väl uttalats med levior på ultima. Jfr. nedan former som *slemmesta*, *ringesta*, *kortesta* etc., vilka äro betydligt vanligare än de på *-asta*. I regel ha dock såväl participer på *-ad* som superlativer på *-ast* ändelsen *e* liksom komparativer. Undantag härifrån utgöra blott i Krön. *störra wil-kor* 97, *störra wilia* 114, *nyttoghura* 175. Likställt med kompara-тивerna är i detta hänseende *flere*, som endast en gång antecknats med *a*, nämligen *ingha flera* Krön. 193.

Även ordningstalen ändas på *-e* med ett enda undantag, nämligen *thet tridhia bodhit* Nytt. Wnd. 18.

Participer på *-ande*, *-ende* ha *e* i ultima. Endast det med dem likformiga adjektivet *fremmande* möter någon gång under formen *främ(m)anda*, t. ex. Kpr. 316, Ectheskap. 447, Post. (1528) 212, 286, eller *fremmanda* Post. (1528) 35.

Komparativändelsen *-are* ersättes i O. Petris Tänkebok av *-ere*: *rättere* 251, *yt(t)erligere*. Det senare, som är ytterst vanligt i kanslispråket, har ändelsen *-are* endast två gånger sid. 226. Tänkebokens form av detta ord återfinnes i Nytt. Wnd. 43, Itt ochr. sendebr. 215, Spörsm. 263 samt under formen *ytterligger* Pred. 504. För övrigt träffas i de tryckta skrifterna endast en-staka former med *-ere*: *helighere* Itt ochr. sendebr. 185, *ädheligheren* Itt fögho sendebr. 349, *mechtugere* Krön. 192, *snarere* Post. (1530) 154, *ädhlere* (jfr ty. *edler*) Post. (1537) 204 s. 1. Annorlunda för-håller det sig med det jämförelsevis vanliga *närmere*, som utgår från *närmer*; jfr. *närmeer* Krön. 320 B.

Superlativändelsen *-ast* försvagas ofta till *-est* i enlighet med den av Kock Sv. landsm. XV, 5 s. 3 ff. angivna regeln. Formerna ha givetvis stöd i uttalet och återfinnas ännu i Mälardalens folkmål. Exempel träffas i alla urkunderna, t. ex.

Nytt. Wnd.: *eendeste* 76, *ädheleste* 8; Itt ochr. sendebr.: *eendeste* 205; Spörsm.: *förståndigeste* 263, *nådigesta* 225, *nådigeste* 226, *äldrigeste* 297 G, *ringeste* 225; Post. (1528): *argeste* 40, *enfoldigeste* 89, *högesta* (?) 67, *käresta* 197, *endesta* 202, *claresta* 220, *ringesta* 227, 249, *dyresta* 186, 245, *lärdeste* 287, *skönesta* 220, *slemmesta* 227, *strengesta* 295, *törnogesta* 243; Post. (1530): *argesta* 50, *ringesta* 392, *ringeste* 34, 390 (NT: *ringasta*), *korttesta* 452, *eenfoldigesta* 452, *heligest* 323; Orsack (1531): *trösteligesta* 395; Gudz ordh: *eendeste* 528; Itt fögho sendebr.: *argeste* 345; Handb. (1529): *ringeste* 366; Eedher: *argeste* 379; Pred.: *aldre weldigeste* 504, *allesnarest* 474 osv. Ytterst vanlig är superlativen *alle(e)nest*, t. ex. Saligh. 478, 485.

I flertalet exempel är enligt böjningsschemats fordringar ändelsen *a*, och endast sällan har detta ersatts av *e*. Om man bortser från de sid. 234 nämnda fallen, tillhöra formerna på *-este* nom. mask., varför de lätt kunna undanträngas av å ena sidan de på *-aste*, å andra sidan de på *-esta*. En dylik utveckling har faktiskt ägt rum under 1600-talet i vissa trakter, t. ex. i Uppland, och det därigenom uppkomna tillståndet avspeglas i stockholmarens Jöran Nordbergs S:t Clares kloster (1729) och Karl XII:s historia (1740) samt i Knut Nilssons från Länna i södra Uppland arbete om Delsbo socken (Stockh. 1764) och har kodifierats i stockholmarens Sahlstedts böjningsmönster: nom. mask. *ärligaste*, fem. och neutr. *ärligesta*.

Fsv. *-arst* motsvaras i regel av *-erst* i orden *ytterst*, *offuerst*, *yyperst*. Undantag härifrån utgöra endast *Ytarst* Post. (1528) 130, *offuarst* Post. (1530) 125. Däremot heter det enbart *nid(h)arst* Ärlig skap. 540, Eedher 379 men såväl *innarst* Saligh. 479 som *innerst* Nytt. Wnd. 86.

Pronominella ord.

Possessiva pronomina *jðhar*, *jðhart* ha i regel kvar *a* i andra stavelsen. Endast undantagsvis träffas svagtonsformerna *jðher(t)*, *edher(t)*, t. ex. i Nytt. Wnd.: *edhert* 81, *edher* 81; Spörsm.: *jðhert* 253, *jðher* 265; Post. (1528): *jðher* 246, 263, 265, *jðhert* 278;

Post. (1530) s. 1—170: *jdhert* 24, *idhert* 48 bib., 49, *jdher* 28 (3), *idher(s)* 150 (2); Krön.: *idher(s)* 85, 234 B.

Genitiven *theres* är i Tänkeb. så gott som enrådande och skrives där med förkortningstecken för *-es*. Snart upptages emellertid även — förmodligen från NT 1526 — starktonsformen *theras*. I Årlig skap. förekommer sålunda *theres* 21 ggr, *theras* 11 ggr, i Tob. Com. *theres* 5 ggr, *theras* en gång, i Krön. s. 1—200 *theres* 17 ggr, *theras* 18 ggr. Denna växling finnes redan i de på 1520-talet tryckta skrifterna — utom Itt ochr. sendebr., som har enbart *theres* —, och i flertalet av dem har formen *theras* övertikt, nämligen i Ehteskap., Closterl., Sacr., Gudz ordh och Post. (1530). I andra åter har svagtonsformen överhand, såsom i Nytt. Wnd., Itt ochr. sendebr., Kpr., Post. (1528) och Handb. (1529). — I de efter 1531 tryckta skrifterna dominerar avgjort *theres*, t. ex. Saligh. *theres* 25 ggr, *theras* 2 ggr, Eedher *theres* 17 ggr, Songer *theres* enrådande osv. I de nya upplagor av äldre skrifter, som utkomma på 1530-talet, utbytes ofta den första upplagans *theras* mot *theres*, t. ex. i Orsack, Ingong, Messan.

Ljudlagsenliga äro även *hwar there* Post. (1530) 105, *jntit there* Itt ochr. sendebr. 176, Post. (1528) 22, Spörsm. 230, *huilken there* Krön. 261, om de uttalades som ett ord med huvudton på första stavelsen.

Ljudlagsenliga äro *begges* Post. (1528) 248 m. fl. och *tweggie ära* Post. (1530) 57 (2). Däremot bibehålles den gamla formen i Spörsm. *tweggia eller triggia manna* 264; jfr. *tweggiahanda*.

E-former av ordet *annan* äro i Tänkeb. i huvudsak in-skränkta till tiden före 1526. Senare äro exemplen mera sporadiska, t. ex. *annen* 106, 121, 204. Former med *e* återfinnas någon gång även i de på 1520-talet tryckta skrifterna, t. ex. *annen* Itt ochr. sendebr. 167 m. fl., Ehteskap. 465, 466, Spörsm. 252, Itt fögho sendebr. 340, Post. (1528) 60, Handb. (1529) 333, *anners* Itt ochr. sendebr. 158, 163, 189, Nytt. Wnd. 89. Formerna torde ha uppkommit vid uttal med akutakcent.

Sådan lieter i Tänkeb. under åren 1524 och 1525 nästan uteslutande *saadane*. Först i slutet av år 1525 (d. $\frac{4}{10}$) uppdyker

saadana, som från och med 1526 slår igenom och blir normalform. Spår av kanslispråkets *sådane* finnas dock även i de tryckta skrifterna, t. ex. Nytt. Wnd. 59, Itt ochr. sendebr. 155 (2), 161, 188 och ännu i Saligh. 515, Krön. 206. Helt enstaka står *sådena* Itt ochr. sendebr. 194. Likartat med *sådane* är *hurudane* Itt ochr. sendebr. 165.

I stället för *sammen* förekommer några gånger formen *sammen* i uttrycken *Alt sammen* Post. (1530) 420, *til sammen* Tänkeb. 80 och i rimflätningen *gammen*: *sammen* Songer 543, 547, Wijsor 569.

Mot bruket i det nuvarande språket kvarstår några enstaka gånger *a* i genitiven *hennas* Post. (1528) 117, 174, 230, Gudz ordh 531.

Verbalböjningen.

Som redan nämnts, är i de två första årgångarna av Tänkeboken infinitivändelsen ofta *e* i stället för *a*. Från och med 1526 är denna ändelse mera sällsynt, och under år 1529 förekommer den inalles endast 8 ggr. Exempelen äro: *leffrere* 238, skrivet med förkortningstecken för *-re*, *bekenne* 237, *vthrette* 264, *inseties* 259, *ransakes* 244, skrivet med förkortningstecken för *-es*; i dessa ord kan *e* vara ljudlagsenligt. Övriga exempel äro endast *finne* 251, *wendes* 218, *föres* 218, de två sista skrivna med förkortningstecken. I övriga skrifter träffas dylika former mera allmänt endast i Itt ochr. sendebr.: *begiere* 180, *begiäre* 184, 192, *bekenne* 189, *beröre* 160, *beslute* 177, *beteme* 192, *betäme* 183, 192, *vpryckies* 164; i dessa ord kan *e* vara ljudlagsenligt, vilket kanske också är fallet med *sät(t)ie* 157, 158, 171, *trengie* 156; för övrigt förekomma endast *lempe* 198, *rättes* 180, *faste* 167, *halle* 176, *sware* 155. I övriga skrifter äro *e*-formerna sällsynta.

I följande ord kan *e* vara ljudlagsenligt: *werdiges* Spörsm. 291, *beskermes* Spörsm. 291 G, *beuises* Itt ochr. sendebr. 164, Spörsm. 293 G, *interpretere* dars. 229, *försware* dars. 250, *beteme* Itt fögho sendebr. 350, *bescriffues* Closterl. 475, *betenkie* dars. 518, *förarghes* Closterl. 475, *föröke* Songer 533, *beskatte* Krön. 216 och möjligen *optäckes* Spörsm. 289, *vthtyde* dars. 239.

Följande ord kunna i satsen vara relativt obetonade: *late* Spörsm. 292, Post. (1528) 44, *läte* Closterl. 518, *ware* Sacr. 411, Post. (1528) 32, Krön. 197, *halles* Closterl. 518, Krön. 284.

De återstående orden äro: *hedhres* Spörsm. 306, *bätres* dårs. 291, *säties* Kpr. 317, *rette* Echteskap. 471, *kenne* Post. (1528) 47, alla med *ä* eller *e* i stammen, samt *achte* Post. (1530) 28, *glose* Spörsm. 239, *göre* dårs. 146, *nödges* Orsack (1531) 402, *vthe: nyute* Songer 533. I Tob. Com. betingas likaledes *halle* 406 och *göre* 409 av rimmet.

Pres. indikativ sing. av svaga verb på *-adhe*, *-at* ändas i början av Tänkeb. ofta på *-er*, senare liksom i övriga skrifter i regel på *-ar* (*-as*) även i sådana ord, i vilka man ljudlagsenligt skulle vänta *-er* (*-es*), t. ex. *begiärrar*, *begynnär*, *befalar*. Endast i Itt ochr. sendebr. äro som vanligt *e*-former jämförelsevis vanliga: *begierer* 196, *begiärer* 214, *betygher* 156, *förkaster* 163, *anammer* 170, *forherder* 195; i dessa kan *-er* vara ljudlagsenligt; övriga exempel äro *locker* 171, *straffer* 157, 167, *loffuer* 164. I övriga skrifter äro däremot exemplen med *-er* ytterst sällsynta. Antecknats ha endast *befaler* Saligh. 487, Tob. Com. 439, *begierer* Nytt. Wnd. 58, *begiärer* Itt fögho sendebr. 341, *anammer* Post. (1528) 94, *regerer* Spörsm. 244, *regeres* dårs. 293 G, *förarghes* Gudz ordh 475. Från Peder Galle har dessutom sannolikt upptagits *sticter* Spörsm. 252. — *reknes* Saligh. 458 är kanske konj.?

Verbet *bewijsa* heter i pret. *bewijste* (Saligh. 508), i part. *bewijst* (Saligh. 511) eller *bewisat* (Saligh. 509). I pres. har det dels formerna *beuiser*, *beuises* (Spörsm. 228, 229, 289, 297 G (2)), *bewises* (Spörsm. 290 G), *bewiser* (Post. (1528) 42), dels *beuisar* (Spörsm. 250, 281), *bewijsar* (Saligh. 508 m. fl.). Formen *bewijsar*, som sålunda tillhör de tidigare skrifterna, huvudsakligen Spörsm., kan ha utvecklats ur *bewijsar*, men kan även bero på osäkerhet i böjningen.

försädha heter i pret. *försädde*, i part. *försädhd*, därför i pres. *försädher* Nytt. Wnd. 20, Saligh. 517 (2).

Lånordet *plägha* heter i pres. liksom i fsv. dels *pläghar* Post. (1528) 13, dels *plägher* Eedher 389.

Vacklande böjning har givit upphov till växlingen *scriffuer* Closterl. 476, *scriffuar* Closterl. 479, 519, Kpr. 316, Post. (1530) 16, *tröster* Post. (1528) 94, *tröstar* Post. (1528) 244, *tiäner* Post. (1528) 84, *tiänår* Closterl. 518. Pret. på *-te* hade *törster* Handb. (1529) 339, *löner* Saligh. 502, 503 m. fl., *vnner* Post. (1530) 63.

På analogisk väg har *-ar* överförts till *beweekar* Saligh. 480. Även lånordet *besluta* 'sluta' har i pres. *-ar* Post. (1528) 183.

Liksom i fsv. brukas av lånordet *hopas* i pres. dels formen *hopas* Handb. (1529) 317, dels *hop(p)es* Handb. (1529) 315, 352, 367, Post. (1530) 5; jfr. *forhopes*.

Första personen pluralis i presens ändas i regel på *-e*, t. ex. *wij falle*, *wij förnimme*, *wij önske* etc. Denna ändelse har av Olavus Petri sannolikt övertagits från det senmedeltida kanslispråket, där den uppkommit på olika sätt. I den mån den där är en ren skriftspråksform, torde den ha uppkommit genom det i kanslispråket vanliga utbytet av ändelsens *a* mot *e*, såsom jag utvecklat i Språk och Stil XIX s. 36 ff. I den mån den haft stöd i uttalet, torde den delvis vara en danism, delvis härstamma från andra personen pluralis på *-e*, såsom Kock framhållit, senast i Ljudh. IV s. 259 ff. Undantagsvis förekommer även tack vare sättaren ändelsen *-a*. Vanlig är denna endast i Nytt. Wnd. med omkr. 75 exempel, t. ex. *wij föra* 56, *wij falla* 58, *wij begära* 58, 61 osv. För övrigt förekomma endast spridda former, nämligen i Itt ochr. sendebr.: *wij ... kunna* 193, i Spörsm.: *wij warda* 250, *wij begynna* 309, i Closterl.: *wij ... omtala* 483, i Sacr.: *wij ... begära* 413, *wij ... skola* 398, 433, *wij ... förlika* 385, *wij wilia* 388, i Post. (1528): *wij ... wilia* 308, *wij ... skola* 91, 170, 291, *wij mågha* 92, 106, 195, *wij geffua* 37, *wij göra* 291, *wij ... kunna* 27, i Handb. (1529): *wij warda* 354, i Post. (1530) s. 1—170: *wij ... skola* 164, i Saligh.: *wij skola* 484. Flertalet exempel träffas sålunda i urkunder, som visa släktskap med NT 1526.

Tredje personen pluralis av presens indikativ ändas i regel på *-a* utom i orden *skola* och *kunna*, som i stor utsträckning ha *-e*, t. ex. *the skole* Saligh. 453, 513, Orsack (1531)

395, 401 osv., *the kunne* Closterl. 489, 494, Ärlig skap. 525, Saligh. 458, 481, 505, Krön. 16 osv. Den ursprungliga ändelsen i dessa ord är *o*, som sålunda nästan helt undanträngts av det under vissa förhållanden ljudlagsenliga *e* och det analogiska *a*. I Tänkeb. uppträda de med *a* först under år 1528 s. 201 (*kunna*), 205 (*skola*). Om formen *the skolo* se sid. 262.

I övriga ord finnas endast sporadiska exempel med *e* för *a*, nämligen

i ord med upptakt: *tillielpē* Echteskap. 466, *forvimme* Post. (1528) 119,

i *wiyes* Echteskap. 463, *dröye* Handb. (1529) 317 med övergång *ia* > *ie* efter lång rotstavelse,

i ord som i satsen kunna vara relativt obetonade: *haffwe* Nytt. Wnd. 101, *haffue* Closterl. 513, 518, Kpr. 322, Itt fögho sendebr. 335, 340, Krön. 144, *låte* (jfr. *late*) Itt ochr. sendebr. 158, Closterl. 511.

Övriga ord äro: *nepses* Spörsm. 299, *läre* Spörsm. 293, *läre*: *ähre* Tob. Com. 439, *läses* Spörsm. 290, Post. (1528) 3, *pläge* Closterl. 516, *hete* Post. (1528) 26, *mene* Sacr. 411, *wele* Itt fögho sendebr. 345, 346, *seyes* Krön. 30, 33, alla med *e* eller *ä* i stammen, *röres* Nytt. Wnd. 4, *göres* Itt ochr. sendebr. 178, Spörsm. 295, *skicke* Closterl. 511, *sitie* Post. (1528) 52, *scriffue* Krön. 18. Formen *mäghe* . . . *the* Post. (1530) 159 utgår väl från *magho*.

Äändelsen *-adhe* i preteritum försvagas i Tänkeb. synnerligen ofta till *-ede* ej blott i de tidigare årgångarna utan även i de senare. Ännu år 1529 träffas sålunda följande former med *e*: *befalede* 268, *begee(re)de* 246, *begierede* 219, 237, 245, *begie(re)de* 237, 239 (2), *leffrerede* 233, 267, *leffre(re)de* 234, 235, 239, 245, 254, 269, *leeffre(re)de* 255, *qwitterede* 253 (2), *roste(re)de* 247, 262, *röste(re)de* 238, *wordredhe* 266, *bringede* 220, *rettedes* 233. De stavelser, som satts inom parentes, äro i manuskriptet skrivna med förkortningstecken. Det frapperar genast, att alla exemplen utom de sista äro ord med upptakt, varför *-ede* torde få anses ljudlagsenligt. I urkundens början äro exemplen utan upptakt något allmännare; under år 1524 sålunda *witnede* 10, 21, 31,

talede 30, *eskede* 21, 24, *swarede* 21; för övrigt endast *tilegnedes* 9, *besprukede* 15, *betygede* 21 samt nästan genomgående *leffrerede*.

I övriga urkunder äro exemplen med *-ede* tuunsådda och alla utom ett (*sythede* Spörsm. 276) försedda med upptakt. Ärlig skap.: *begierede* 533, Itt ochr. sendebr.: *appellerede* 182, *propheetizerede* 185, Post. (1528): *begierele* 45, *formodede* 26, Krön.: *begierede* 102, 178, *regerede* 66, *förmalediedhe* 325 B. Likartat är pret. part. *förmaledieda* Nytt. Wnd. 73.

I pret. part. neutr. utbytes likaledes i Tänkeb. ofta *-at* mot *-et*, t. ex. under år 1524 i orden *beseget* 15, *betalet* 21, *obewinget* 23, *kallet* 31, *rettet* 22, *skattet* 6, 7 m. fl. Längre fram försvinna former som *skattet*, *kallet* nästan helt, och *-et* användes nästan endast i sådana ord, i vilka det är ljudlagsenligt berättigat. Under år 1528 äro exemplen: *afftalet* 182, *rosteret* 184, *forbijdhet* 199 samt *müclet* 197, under år 1529 endast *appelle(re)t* 239, *for-gynnet* 224, *rosteret* 237, *befalet* 259. — Dylika former försvinna så småningom utom *befalet*, som jämte *befalat* återfinnes i hela Olavus Petris produktion, t. ex. Ärlig skap. 531, 577, Tob. Com. 398 osv. Exempel på *befalat* träffas Kpr. 320, Spörsm. 267, Handb. (1529) 324 m. fl. Av övriga ord med *-et* finnas exempel nästan endast i Itt ochr. sendebr.: *ortineret* 200, *formodhet* 221, *parteret* 218, *förökes* (< *-ats*) 218, *skicket* 171, *swaret* 155; de båda sistnämnda orden äro likställda med dylika i Tänkeb. — Övriga exempel äro i Spörsm.: *heliget* 246, *forblistret* 230, *stichtet* 284 (Galle), i Nytt. Wnd.: *förmalediet* 73 (2), i Kpr.: *ordineret* 316, i Itt fögho sendebr.: *controfeiet* 333, *orneret* 343, i Ectheskap.: *förmalediet* 455, i Post. (1528): *forclaret* 100, i Ingong: *skapet* 382. Exemplen äro ljudlagsenliga utom *skapet* och *stichtet*, som äro relikter från Tänkeboken, samt *kallet* Krön. 307 B.

Pres. particip av verb som *bo*, *tro*, *se* heter i regel *boendes* Ärlig skap. 551, *troende* Saligh. 484, *seendes* Eedher 384. Undantag härifrån utgör endast *boande(s)* Tänkeb. 82, 89, Nytt. Wnd. 46, Krön. 30, 141.

Av övriga ord finnas åtskilliga exempel med *-ende* i Tänkeb.

Ännu under år 1529 träffas *begie(re)ndes* 224, 266, 268 (2), *närwarende* 236, *besitiendes* 237, *til görendes* 265, *giörendes* 252, *sitiendes* 239, 255, *lydendes* 237, 245, 250, 265, *hetendes* 232 (3), 237, 241 m. fl. (12). Alla exemplen kunna möjligen vara ljudlagsenliga utom de tre sista, vilka i Tänkeb. äro synnerligen vanliga och nästan hava karaktär av stående uttryck, varför i dem kansli-språksformen lättare kunnat bibehållas, t. ex. *sitiendes retten*. I de två första årgångarna av Tänkeb. äro former som *wellendes*, *lütende*, *niwtendes* ej ovanliga.

I övriga urkunder äro exemplen fåtaliga och delvis helt säkert ljudlagsenliga.

Ord med upptakt och sammansättningar: *beg(i)ärende(s)* Itt ochr. sendebr. 180, Nytt. Wnd. 19, 118, *beg(i)erendes* Spörsm. 225, Krön. 28, 29, 31, 89, 114 m. fl., *beplictendes* Kpr. 329, *omtalendes* Itt ochr. sendebr. 167, *förmodhendes* Nytt. Wnd. 11, *wäghfarende* Post. (1530) 389 (2), *til görendes* Nytt. Wnd. 13, 14, 20, Eedher 390, Krön. 331 B.

Ord med övergång *ia > ie*: *merkiendes* Itt ochr. sendebr. 164, Spörsm. 261, *märkiendes* Spörsm. 230, *läggiendes* Itt ochr. sendebr. 194, *sätiendes* dars. 162.

Övriga exempel äro: *säyendes* Itt ochr. sendebr. 173 (3), *seyendes* Kpr. 328, *lütendes* Itt ochr. sendebr. 169, *lärende* Itt ochr. sendebr. 164, *hetendes* Krön. 21, 148 (jfr. Tänkeb.), *stekende och brekende* Krön. 78, alla med *e* eller *ä* i stammen, *görendes* Itt ochr. sendebr. 177, Ärlig skap. 533, *hörendes* Handb. (1529) 367, *lydendes* (jfr. Tänkeb.) Itt fögho sendebr. 333, *hallendes* Itt ochr. sendebr. 175, 185, *hollendes* Nytt. Wnd. 41.

Rätt ofta träffas formen *frem(m)ende* (Tänbeb. 109, Itt ochr. sendebr. 185, Kpr. 317, Krön. 2, 41), som enligt Noreen Vårt språk III s. 353 är ombildat av fsv. *fræmede*, mnt. *vremede*. Då *e* så ofta bibehållits i detta ord, beror det kanske delvis därpå, att stammens vokal är *e* (*ä*). Det enstaka *j willene markenne* Spörsm. 279 är sannolikt en danism; jfr. emellertid även former som *illene röd*, *ijsende kall*, *stockende laat*, vilka dock äro betydligt senare.

Adverb, konjunktioner och prepositionsuttryck.

Adverb av typen *hema*, *mera*, *gerna*, dvs. med levisbetonad ultima hava särskilt i början av Tånkeb. ofta *e* för *a* i sista stavelsen, t. ex. *heme* 30, *mere* 16, *gerne* 48. I övriga skrifter äro dylika former nästan helt försvunna. De enda exemplen med *e* äro i Itt ochr. sendebr. *me(e)re* 155, 168 (2), i Post. (1528) *mere* 13 och i Krön. *meere* 26. Bättre har i Tånkeb. *-e* bevarats i *yt(t)ermere*. Först mot slutet av 1528 börjar denna form i anslutning till det enkla *mera* utbytas mot *yttmerera*, t. ex. 202 (2), 224, 229, som är enrådande i övriga skrifter.

Även uttryck som *tilbake*, *på . . . wegne* äro i Tånkeb. nästan helt inskränkta till de två första årgångarna. Från övriga skrifter äro de så gott som bannlysta. Undantag: *til bake* Itt ochr. sendebr. 212. Tånkebokens *lije som* 211 återfinnes likaledes i Itt ochr. sendebr. *like som* 154 och Post. (1528) 56. En danism är väl *aff daghe* Krön. 144; jfr Tamm Ändelser hos sv. adverb s. 4.

I motsats till de hittills behandlade orden hava de följande *e*-formerna, som för övrigt äro ljudlagsenliga, upptagits även i de tryckta skrifterna.

Detta är fallet med de mycket vanliga *emellen*, *emillen*, som omväxla med *emellan*, *emillan*. Dessutom träffas liksom i NT 1526 några enstaka gånger följande former i Nytt. Wnd.: *emellon* 27, *emellom* 41, *emellam* 27, *mellam* 43 och i Post. (1528): *emellom* 55.

Vanliga i Tånkeb. äro *innen* 25 m. fl., *ther forinnen* 167, 173, *wdinnen* 110. Först i mitten av 1528 uppträder någon gång *ther forinnan* 199, 205, 211. Av dessa former upptages endast *vdinnen* i de före 1533 tryckta skrifterna. *Mera* allmänt är det dock endast i de tidigare, t. ex. Itt ochr. sendebr. 155, 156, 161 (2) m. fl. (14), Spörsm. 225 m. fl. (5); längre fram blir det mera sporadiskt, t. ex. i Itt fögho sendebr. endast 341, i Closterl. 522, *vthinne* Handb. (1529) 366, i Post. (1530) s. 1—170 s. 17 osv.

mädhen (*medhen*), *nedhen*, *nidhen*, *sedhen*, *sidhen* hava i Tånkeb.

e utom på följande ställen, som alla tillhöra åren 1528 och 1529: *sedhan* 178, 187, 211, 226, *sidhan* 186, 199, *nedhan* 235, 255, *nidhan* 234. I Krön. förekomma *sedhen* 24, 34, *mädhen* 4. För övrigt äro dessa former inskränkta till de före 1533 tryckta skrifterna, t. ex. *mädhen*, *medhen* Itt ochr. sendebr. 212, Spörsm. 291 m. fl. (8), Kpr. 328, Itt fögho sendebr. 349, Echteskap. 447, Closterl. 503, Post. (1528) 94, Post. (1530) s. 1—170 s. 37, *sedhen*, *sidhen* Itt ochr. sendebr. 183, Spörsm. 4 ggr, Itt fögho sendebr. 333 (2), Kpr. 317 (2), Closterl. 479 m. fl. (4) osv. Formen *nedhen* har antecknats endast från Spörsm. 307 i ett parti, där Galle refereras.

allahanda, *enahanda*, *mongahanda*, *jnga handa* (Sacr. 398) ha i regel *a* såväl i andra som i fjärde stavelsen. Undantagen härifrån äro ytterst fåtaliga: *allehanda* Post. (1530) 120, *alle handa* Closterl. 499, *allehonda* Krön. 18, *mongehandra* Spörsm. 278, *monge handa* Krön. 75 B.

Även i *tweg(g)ia handa* har andra stavelsen i regel *a*, t. ex. Gudz ordh 550, Post. (1528) 73, 192. Jämförelsevis talrika äro dock exemplen med *e*, t. ex. i Post. (1528): *twäggie handa* 173 m. fl., *twägg(i)e handa* 87, 173, *twäggie handra* 31, *twegg(i)ehanda* 103, 254, i Ingong (1529): *tweggie hand(r)a* 373, 380, i Post. (1530): *tweggie handa* 124. Av samma art är *Triggehanda* Sacr. 399. Då *e*-formerna av dessa ord äro talrikare än av de förra, beror det väl på att formen *tweggie* var ljudlagsenlig även vid ett eventuellt uttal med två fortisakcenter; jfr. *tweggie åra*, *begges*.

ingalunda heter i Tänkeb. i början *jngelunde*, t. ex. 56, 180, i slutet i regel *jngalunde*, t. ex. 104, 192, 212 m. fl. Denna form upptages som normalform även i de övriga skrifterna, t. ex. Kpr. 317, 326, Krön. 10, Ärlig skap. 533. Mycket vanlig är dock även *jngalunda* (*ingalunda*), t. ex. Echteskap. 452, Handb. (1529) 354, Ärlig skap. 530, 532. Dessutom träffas följande mera sporadiska former: *jngelund* (*ingelund*) Itt ochr. sendebr. 179, Post. (1530) 5, Songer 535, *jngelunda* (*ingelunda*) Skön n. vnd. 144 (2), Songer 545, 548, Echteskap. 452, *jngelunde* (*ingelunde*) Itt ochr.

sendebr. 156, Spörsm. 273, Kpr. 321, Handb. (1529) 339, Orsack (1531) 404, Krön. 8, *jngalund* (*ingalund*) Itt ochr. sendebr. 174, 157, 169.

Likartat med *jngelund* är *marg(h)elund* Wijsor 567, Songer 546.

sammalunda har i regel *a* i andra och fjärde stavelsen, t. ex. Sacr. 381, Saligh. 512, Nytt. Wnd. 85. Ej så sällan förekommer dock *sammalunde*, t. ex. Tänkeb. 141, Spörsm. 282, Post. (1528) 126, Handb. (1529) 340, Saligh. 485, Songer 526. Mera enstaka äro däremot *sammelunde* Itt ochr. sendebr. 196, Post. (1530) 302, *sammelunda* Itt ochr. sendebr. 196, Post. (1528) 68, 80, 97.

Likaledes förekommer i st. f. *annerlunda*, *annarlunda* osv. någon gång *annerlunde* Spörsm. 254.

Jämte *sam(m)aledes*, t. ex. Tänkeb. 240, Ehteskap. 464, Handb. (1529) 316, uppträder mycket ofta *sammeled(h)es* (*-is*), i Tänkeb. skrivet *sameledes*, t. ex. Tänkeb. 243, 247, Itt ochr. sendebr. 191, Spörsm. 260, 284, Ehteskap. 449, 452, Closterl. 492, 499 m. fl. (5), Gudz ordb 546 m. fl. (4), Post. (1530) 142. Från övriga skrifter har det ej antecknats.

sammstedz, *sammestadz* ha alltid *e* i andra stavelsen, t. ex. Spörsm. 278, Post. (1528) 79.

Det förstärkande *aldra* framför superlativer, t. ex. *aldraförst* Post. (1530) 49, har ibland formen *alle*, t. ex. *alle största* Itt ochr. sendebr. 186, Post. (1530) 41, *allestörste* Post. (1530) 94, *alle werst* (*allewerst*) Post. (1530) 41 (2), kanske i anslutning till tyska *aller*, som även förekommer, t. ex. *aller senast* Post. (1528) 13.

a : *e* i vissa länord.

Länord, som i det långivande språket ändas på *e*, bibehålla delvis denna ändelse, delvis ersättes den emellertid av *a*.

Följande substantiv ändas liksom i äldre tyska, varifrån de sannolikt närmast lånats, nästan alltid på *-e*: *Comedie* Tob. Com. 399, *conscientie* Ingong (1529) 384, *disputatie* Post. (1530) 150, *historie* Krön. 144, *materie* Saligh. 473, *ordinancie* Spörsm. 289, *penitentie* Itt ochr. sendebr. 180, *copie* Krön. 141, *Prophetien* Post. (1530) 41. Endast följande former på *-a* ha antecknats i Post.

(1528): *historia(n)* 148 (2), 228, 229 m. fl. (6), *conscientia* 64, *prophetia* 161, i Spörsm.: *prophecia* 234, i Post. (1530): *prophetia* 41, 97.

I vissa adjektiviska ord växla *a* och *e*.

allena heter sålunda dels *all(veene)* Tänkeb. 53, 209, Closterl. 510, Saligh. 472, 473 osv., dels *aleena* Tänkeb. 215, Krön. 22, 64, Sacr. 385 osv.

Mnt. *edele* återspeglas i regel av *ädhela*, någon gång *ädhla*, t. ex. *jtt ädhela ting* Ärlig skap. 522 m. fl., *ädela gåffuor* Saligh. 498, *ädhla stenar* Sacr. 431, 432. Endast undantagsvis träffas former som *ädhle ting* Echteskap. 446, *ädhele qvinnor* Krön. 35, *en ädhele Jungfru* 60. I enlighet med böjningsschemat är det, då *e* alternativt bibehålles i nom. sing. mask., t. ex. *ädele och oädele* Itt ochr. sendebr. 338, *ädhele skatt* Post. (1528) 50, *ädhele* Krön. 62. Även här förekommer dock *a*, t. ex. *ädhela scapnat* Nytt. Wnd. 6, *en ädhela stadge* Echteskap. 447.

Bättre har *-e* bibehållits i *älende*, t. ex. *älende menniskior* Post. (1530) 28, *älende leffuerne* dårs. 58. Dock träffas även former med *a*, t. ex. *titt . . . älanda barn* Handb. (1529) 333, *thetta älanda leffuerne* dårs. 358, *älenda människior* Post. (1530) 3, *älenda syndare* dårs. 18.

red(h)e i uttrycken *rede peninge*, *redhe reginskap* bibehåller *-e* i hela Tänkeboken. I övriga urkunder har ordet ej antecknats. Även i det enstaka *mecte* Itt ochr. sendebr. 154 är kanske ändelsens *e* av främmande ursprung. Det kan dock även vara likställt med övriga oregelbundna *e*-former i denna urkund.

I från mnt. lånade prepositionsuttryck har den mnt. ändelsen *e* i regel ersatts med *a*. Endast i Tänkeb. bibehålles i vissa uttryck alternativt *e*. Detta är fallet med de därstädes mycket vanliga *for rette, til rette, til pante*; alla hava de dock sidoförmer med *-a*, t. ex. *for rätta* 17, 18, 20 m. fl., *til rätta* 73, 103, 104, *til panta* 27, 226 m. fl. Från övriga urkunder ha med *e* antecknats endast *til rette* Itt ochr. sendebr. 195, *til kenne (giffuit)* Spörsm. 247, Post. (1528) 81.

I st. f. *tilförenne*, *tilforenne* träffas ej sällan *tilförenna*, *tilforenna*, huvudsakligen i Nytt. Wnd. (13 ggr), Post. (1528) med 20 exempel på sid. 1—200 och Sacr. (6 ggr). I andra urkunder förekomma endast enstaka exempel på dessa former, nämligen i Itt ochr. sendebr. 155 (2), Closterl. 502, Gudz ordh 534, Saligh. 486, Songer 548, Krön. 77, 81, 90, 123, 179, Ärlig skap. 562 (bib.).

a : i.

Det av *a* uppkomna *e* har vidare utvecklats till *i* framför *s* i *theris* Spörsm. 260, Handb. (1533) A 3 s. 2, B 4 s. 1, C 4 s. 1, G s. 2, Krön. 6 (2), 17 (2) samt i superlativändelsen *-ist*. Nytt. Wnd.: *endista* 36, *elsskeligiste* 85, *strengiste* 85, Itt ochr. sendebr.: *arghista* 185, Post. (1528): *skönista* 132, *slemista* 168, Post. (1530): *helgiste* 306, Messan (1531): *almaztelligiste* 414. Dylika former förekomma som bekant ännu i t. ex. Sörmland och Uppland. Samma utveckling föreligger i *herris* Spörsm. 249, 250.

I Post. (1528) förekomma även exempel på utvecklingen av enklitiskt *-æt*, *-et* till *-it*: *ärit* 78 (2), 80, *forstodit* 69, *besteltit* 196, *jdherit* 183.

o : e.

I substantivens böjningsformer har fsv. *o* i stor utsträckning övergått till *e* ej endast i stavelse med levissimus utan även i stavelse med levior och svag levis.

Exempel på övergången *o > e* i stavelse med levissimus träffas i Tänkeboken huvudsakligen av orden *närware* 5, 12, 13, 15 m. fl., som i årgången 1529 antecknats 12 ggr, *fråware* 237, 262, *radzstug(h)e(n)*, *rådæstughe(n)* 68, 74, 131, 222, 229 m. fl. (under år 1528 inalles 8 ggr, under år 1529 7 ggr), *samty(c)kie* 5, 15, 250 m. fl. Andra exempel äro *jnsage* 71, 133 (2), 160, *aahöre* 74, *domkyrkie* 73, *domkörkies* 80, *fogdestughen* 130, 178, *natstuger* 157, 158, *hoffuudsummen* 133, *korståpe* 155, *bastughen* 156, *scriffuerstughen* 142, *mormessen* 205, *dande quinne(s)* 153, 155, 164, *epterliffue* 50, 53, *Kynhestegaten* 53 och möjligen *menniskie* 90.

I de tryckta skrifterna träffas exempel av följande ord.

Jämförelsevis vanligt är *-e* i ord på *-inna*, t. ex. *affgudhinne* Itt ochr. sendebr. 214, *förstinne* Krön. 100, 131, 136 m. fl., (*tiener-*) *tiendarinne(s)* Nytt. Wnd. 73, 75 m. fl., Handb. 325, 329, Songer 525, *åsninnes* Post. (1530) 15 bib., 17. Orden uttalas nu med grav akcent, men det är möjligt, att de i O. Petris tid haft akut och levissimus på ultima. Även om de uttalades med levis på ultima, äro emellertid formerna fullt förklarliga.

Vanligt är *e* även i böjuingsformer av ordet *menniskia*, t. ex. Spörsm. 230, 233, Sacr. 383, Post. (1528) 9, 100, Ingong (1529) 377 (1538: *-os*), Wijsor 565. Även detta ord kan ha uttalats med levissimus på ultima.

Samma är förhållandet med *regla*, som i oblika kasus i singularis ofta heter *regle* och i pluralis *regler*, t. ex. Itt ochr. sendebr. 175, Spörsm. 278, Kpr. 323, Closterl. 479, 496 m. fl., Gudz ordh 549, Post. (1528) 118, Handb. 315, samt med *docter* Spörsm. 231, *docterskap* Spörsm. 242.

Av följande ord äro exemplen mera enstaka: *almuse* Itt ochr. sendebr. 203, Closterl. 507 (2), *almose* Closterl. 479, 509, Sacr. 392, *formoge* Post. (1528) 39, *förmåghe* Kpr. 318, Tob. Com. 435 (rimmande med *låghe*), *lösakoner* Post. (1528) 94, *offuer mätten* Post. (1528) 92, *hinsid(h)en* Krön. 21, 30, *jnsagher* Krön. 202, *retwijse(s)*, *rätwijse(s)* etc. Nytt. Wnd. 101 (2), 115, Spörsm. 247, Handb. 319, Eedher 387 (jfr. dock även parallellformen isl. *retvísi*), *mistyckes* Itt ochr. sendebr. 206, *samtyckie* Krön. 160, *wedermöde* Itt ochr. sendebr. 203 (jfr. även mnt. *wedermode*), *Moremesse* Krön. 181, *frughor och jungfrugher* Krön. 150, *steentafflen* Nytt. Wnd. 15, *ölstugher* Pred. 487.

Hit kunna även räknas bestämda former som *nunnerne* Clost. 482 gentemot *nunnor* därs. 482, *qwinnersnes* Nytt. Wnd. 73.

I följande ord i Tänkeb. torde sista stavelsen ha uttalats med levior: *eptertiffuerske* 16 (2), 250, 253 (2) m. fl., *borgerske* 191, *medhborgerske* 106. Hit hör ock dat. sing. best. form av substantiven, som i Tänkeb. oftast slutar på *e*: *clostrene* 121 (2), 246, *husene* 17, 226, *rådhone* 236. Även i de tryckta skrifterna bibehålles någon gång denna form: *kötene* Itt ochr. sendebr. 156,

sacramentene Post. (1528) 13, *samwetene* Post. (1528) 167. Endast av ordet *barn* kvarstår några gånger den ursprungliga formen *barneno* i Handb. 319, 322, 331 och Post. (1530) 70. Även i Krön. träffas *epterleffuerske* 211.

I följande ord med lång rotstavelse har övergången ägt rum i levisbetonad stavelse. Exemplen äro talrikast i Tänkeboken och träffas i alla årgångarna.

1524: *rese* 11, 45, *resser* 28, *kedie* (?) 22, *äg(h)er* 9, 22, *träte* 13, *kiste* 19, *q(wi)nne* 16, 28 (2), *hore* 31, *nunne* 20, *bösser* 25.

1525: *panne* 57, *rente* 50, *rese(r)* 77 (2), *äge* 59, 69, *q(wi)nne(r)* 50, 69, 70, *qwinne* 79, *side(r)* 47 (2), 66, 76, *sidher* 80, *sidhen* 60, *summe* 67, *tönne* 49.

Frekvensen är densamma under åren 1526—1528 och ännu år 1529 träffas följande former: *rente* 267, *werie* 266, *äre* 220, *trette* 235, *trätte* 254, *piges* 258 (2), *sidhen* 240 m. fl. (8), *sidher* 220, *qwinne* 232, *hyre* 257, *til göme* 249 (2). — I orden *sidhen* och *sidher* är ofta *-e* ej utskrivet.

Av översikten framgår, att någon utveckling ej ägt rum i likhet med restaurationen av *a* för kanslispråkets *e*. Det är möjligt, att en sådan eftersträvats i vissa uttryck, såsom *euärdelige ägo*, vilket är i det närmaste enrådande från och med 1526, under det att de tidigare årgångarna ha *äge*, *äger*. Då en dylik restauration ej genomförts trots Nya testamentets *o*-former, beror det helt säkert därpå, att *e*-formerna haft stöd i O. Petris talspråk. En övergång av levisbetonat *o* till *e* har som bekant reducerat pluraländelsen *or* till *er* i Örebrotraktens folkmål (t. ex. Asker), och det är väl ej omöjligt, att den är tillräckligt tidig för att ha avsatt spår redan i O. Petris språk. Detta är väl ock anledningen till att *e*-formerna jämförelsevis ofta upptagits även i de tryckta skrifterna. Exempel.

kyrkie, *kyrkien* etc. Nytt. Wnd. 43, *Sacr.* 393, *Echteskap.* 461, *Gudz ordh* 551 osv. (jämförelsevis vanligt), *byrde* Nytt. Wnd. 41, 45, *styrk(i)e* Post. (1528) 42, 44, *tyckie* Itt ochr. sendebr. 164, *lydne* Itt fögho sendebr. 348, *mygger* Itt ochr. sendebr. 188, *ferghe* Itt ochr. sendebr. 218, *färghen* Post. (1528) 116, *helses* Nytt. Wnd.

104, 109 (2), Post. (1528) 310, Wijsor 567, 568, Songer 534 (2), *messe(n)* Itt ochr. sendebr. 167, 173, 179 (4), Orsack 400, *rente* Itt ochr. sendebr. 218, Itt fögho sendebr. 348, *trätte* Itt ochr. sendebr. 180, *läre* Itt ochr. sendebr. 157, 214 m. fl. (5), Wijsor 565, Itt fögho sendebr. 338, Post. (1528) 210, *äre(n)* Itt ochr. sendebr. 178, Itt fögho sendebr. 337, Post. (1528) 210, Handb. 327, 355, *ähre* Tob. Com. 424, 439, *neese* Krön. 25, 74, 81, *rese(n)* Spörsm. 226, Closterl. 519, Post. (1528) 46, Krön. 168, 216, 128 B, *reser* Itt ochr. sendebr. 185, *föd(h)e* Itt ochr. sendebr. 171, Ehteskap. 469, *til göme* Krön. 224, *glose(r)* Itt ochr. sendebr. 160, 194, Spörsm. 267, 268, Gudz ordh 536 (2), 546, *kose* Ehteskap. 445, *crone*, *krona* Itt ochr. sendebr. 159, 206, Kpr. 329, Krön. 107, 211, *olie* Spörsm. 239, *summe* Closterl. 507, *grime* Nytt. Wnd. 101, *huile* Ingoug 381, *pine(s)* Post. (1528) 6, Wijsor 568, *qwinne(r)s* Nytt. Wnd. 73 (2), *quide* Songer 540, *sidhe(n)* Sacr. 373, Closterl. 477, *spire* Kpr. 329, *faste* Itt ochr. sendebr. 216 (2), Nytt. Wnd. 18, *gonger* Itt ochr. sendebr. 196, Post. (1528) 111, Eedher 385, Krön. 40, *håffuer* Post. (1528) 233, *pläg(h)e* Itt fögho sendebr. 336 (2), Tob. Com. 411 (rimmande med *säghe*). Här må även nämnas lånorden *wäger* Songer 536, *fare* (mnt. *väre*) Spörsm. 225, Closterl. 507, Ehteskap. 445, Post. (1528) 52, *platte* Post. (1528) 79, *kedhie* Krön. 26.

Mera sällan träffas *e* i kortstaviga ord. Exempler äro: *gathen* Nytt. Wnd. 86, *snare* Spörsm. 264, Wijsor 564, *warer* Itt ochr. sendebr. 220 (2), *hosar* Closterl. 514, *wiker* Tänkeb. 25, *weker* Tänkeb. 20.

Då exemplen äro så fåtaliga, beror det kanske på att övergången varit inskränkt till ord med lång rotstavelse och att *-e* på analogisk väg förts över till kortstaviga ord.

Någon gång ersättes den bestämda formens *-onne(s)* med *-enne(s)*, t. ex. *rätuisenes* Kpr. 322, 323, *menniskene(s)* Spörsm. 277 (Galle), 289 (Galle), Post. (1528) 154, *kyrkienne* Nytt. Wnd. 46, *Falenne* Krön. 148, *piperskenne* Tänkeb. 171, vilka väl bildats till de obestämda formerna på *-e* eller efter mönstret *sädenne*, *solenne*.

Försvagningen har inträtt även i ord på *-on*: *helg(h)en* Nytt.

Wnd. 81 (2), Skön n. vnd. 147, Post. (1528) 22, 120, *öghen* Tänkeb. 94, 131, Tob. Com. 435, *ören* Post. (1528) 65, Post. (1530) 28, *på(å) sidzsten* Post. (1528) 73, 85.

Subst. *tionde* heter även *tiyend* *Echteskap*. 469, *kyrkioitiyendar* Krön. 146 och de motsvarande räkneorden *tije* Nytt. Wnd. 23, *Tiyende* Sacr. 431, *tiende* Krön. 246, *femtiyende* Post. (1528) 173, vilka former liksom *Niyende* Sacr. 431 kunna ha uppkommit, då orden uttalades med akutakcent. Att de varit uttalsformer framgår av Askersmålets *tine* 'tionde'. Efter *niyende*, *tiende* torde ha bildats *ottende* Nytt. Wnd. 40, Post. (1530) 66. Å andra sidan förekommer i Krön. formen *åtto* 165, som väl ombildats efter *nio*, *tiyo*. I Askersmålet heter ordet *ätte!* — Det enstaka *hoffwed* Post. (1530) 20 torde ha uppkommit i sammansättningar (Kock).

Namnformen *Otte* (Krön. 270 B, 319 B m. fl.) är den i medeltidens kansliskrivelser vanliga och har därifrån upptagits av O. Petri. Den härstammar väl ytterst från danskan (Noreen).

En särställning intaga uttrycken *j så motte*, *j noghon motte*, *j ullo motte*, *j then motten* o. dyl., i vilka *e* är nästan lika vanligt som *o*, t. ex. Ärlig skap. 570, Krön. 172, Saligh. 519 osv. Ordet, som utgår från mnt. *mate*, har väl närmast från danskan upptagits i medeltidens kanslispråk under formerna *matte*, *motte* och har därifrån över Tänkeb. inkommit i O. Petris bokspråk som en alternativ form till *motto*, vilken senare uppträder i Tänkeb. först 1526.

Det är ovisst, om även *Cröneker* (Krön. 4, 10, 15 m. fl.) hos O. Petri är sekundärt i förhållande till *Crönekor* (Krön. 7, 17, 18 m. fl.). Det kan även vara en alternativ böjningsform och bero därpå, att ordet ännu icke helt inordnat sig i den svaga deklinationens böjningsschema; jfr *hystorie*, plur. *hystorier*. På samma sätt kan *prebende* (dat.) Itt ochr. sendebr. 171 vara primärt i förhållande till *prebendo* Tänkeb. 230, Sacr. 393, *prebendor* Tänkeb. 194 br., Sacr. 371, Krön. 129 B, men det kan också uppfattas på motsatt sätt. För *privilegier* förekommer en gång *privilegior* Nytt. Wnd. 46.

Även vid böjningen av lånorden *personu* och *postilla* torde

utländskt — i detta fall latinskt — inflytande ha spelat in. Det förra heter i nom. *persona*, i gen. *persones* (Ärlig skap. 523), i dat. *persone* (Ärlig skap. 571) och i ack. *persone* (Kpr. 319) eller *personam*, i plur. *personer*. Endast i Nytt. Wnd. och Post. (1528) träffas några enstaka undantag härifrån, nämligen i Nytt. Wnd. *persona* (ack.) 78 och i Post. (1528) *personor* 225, *personona* 219, 271, *persononar* 215 samt en gång *personanar* 219. På samma sätt heter det i Post. (1530) i nom. *Postilla* 5 (2), *postilla* 8, i dat. och ack. *Postille* 5 (2), *postille* 7.

Samma böjning föreligger i uttryck som *Sancte Clare closter* (Krön. 93), *Sancte Katherine tijdh* (Krön. 214), *Sancte Barbare nat* (Krön. 211), och den återfinnes även i andra namn, såsom *Birgitta*, *Anna*, *Maria* osv. Dessa ändas nämligen konsekvent i genitiv på *-es*, då de stå självständigt, på *e*, då de stå i förbindelse med efternamn, men då de även i dativ och ackusativ ha samma ändelse, beror det väl framför allt på att i oblika kasus *o* övergått till *e*. Denna böjning iakttages konsekvent från och med år 1526 i Tänkeb. och återfinnes i övriga skrifter. Det heter sålunda i Tänkeb.: *Birgitta sagde wp*, *Birgitta . . . skal haffua*, men *räkte han . . . Birgitte . . . handenu*. Från Krön. må anföras *Märetu* (nom.) 121, 122, *Märete* (oblik kasus) 100, 121, *Ingrid Ylfwa* 71, men *Ingrid Ylffues* 59, 73. I de tidigare årgångarna av Tänkeboken ändas även nom. på *-e*, t. ex. *Jack Katherine* 54, *Birgitte* 68. Om en liknande böjning i Åsbomålet se Billig Åsbomålets ljudlära s. 50 f.

Då ett substantiv ingår som första led i sammansättningar, utbytes i Tänkeb. ofta *o* mot *e*. Exempel: *midfaste tijdh* 204, *fastelaghen* 42, *kannegiutere(s)* 41, 53 m. fl., *pannemuren* 73, *taske-makeres* 143, 183 m. fl., *feriekar(l)* 115, 190, *werie men* 111, 217, *Smedhie gillet* 269, *messe redhe* 212, *grytegiutere(n)* 32, 118 (2) m. fl., *Bysse skyttens* 29, *bysseskytta* 162, *bösse sköttens* 77, *byssegiutere(s)* 120, *sysleman* 84, *almose husit* 88, *rådztugedagh* 181 m. fl., *Sötagumme grenden* 223, *Trumbeslagersken* 240, *trätebroder* 52. Formerna med *o* äro dock något vanligare.

Även i övriga skrifter förekomma *e*-former. Nytt. Wnd.:

trettebrodher 53, *ägedelar* 18; Itt ochr. sendebr.: *fastedaghar* 215, *messe prester* 178, *messe ämbete* 171, *messe embete* 171, 179; Sacr.: *trättebroder* 429; Post. (1528): *olie bärgit* 148, *legghedrengerna* 102, *trätt(e)brodher* 285, 286 m. fl. (7), *äghedelar* 242, *huiledagh* 186; Post. (1530): *hwile dagh* 167, 168 m. fl., *helsesamt* 299, *legghedreng(en)* 196 (4), *legghedrengier* 196, *äghedelar* 138, 355, *hällebergit* 109 bib. (2), *hellebergit* 110, 111, *äreful* 117; Handb. (1533): *messeböcker* Aij s. 1; Ärlig skap.: *willesamt* 565; Krön.: *midfaste tijdh* 168 (hskr.), *Moremesse* 181, *pläg(h)emestare* 194 (2), *tunnebindare* 331 B, *Rwnescrifft* 4, *rwnebokstaffuer* 4; Lagk.: *Kyrkebalken* 318 osv.

Den vanliga vokalen i dylika sammansättningar är dock *o*, som förekommer även i ord, som i det nuvarande språket ha *e* eller sakna bindevokal, t. ex. *fastolaghens* Post. (1528) 135, *Ottosong* Krön. 60, *cröneko scriffuare* Krön. 138, *Crönekoscriffuaren(om)* Krön. 5, 7 (men *cröneke scriffuarene* 136, *Crönekescriffuare* 16). I det senare ordet är *o* sekundärt i förhållande till *e* liksom i *tiggio ordan* Closterl. 479, 504, *tiggio munkar* Closterl. 505, *siwngo marknat* Closterl. 503, *skodoplatzer* Tob. Com. 398. Så är kanske även fallet med de vanliga *prediko embete*, *prediko ordan* i förhållande till de även förekommande *predike embete* Itt ochr. sendebr. 179, Spörsm. 250, *predike ordan* Spörsm. 279. Däremot bibehålles *e* i *lärefadher*, t. ex. Itt ochr. sendebr. 178, 184, *Gudz ordh* 552 (*lärefädher*).

I adjektivböjningen har i regel *o* ersatts av *a* eller *e* efter böjningsschemats fordringar, och adjektivets *e*-former ha därför behandlats i samband med växlingen *a:e*, fastän *-e* i många fall historiskt sett utgår från *-o*. Några relikter av den gamla ändelsen finnas dock kvar.

I dat. sing. neutr. träffas i Tänkeboken *o* endast i de rent formelaktiga skriftspråksuttrycken *jngo vndantagno* 123, 125, 126 och (*wel*)*beräddo modhe* 181, 182 samt dessutom i det enstaka *aff rätto samwite* 241 br. Av dessa återfinnes *aff beräddo mod(h)e* i *Eedher* 384, 393. Likartat med detta är *j otrengdo måle* *Eedher* 383. För övrigt träffas endast i *Skön n. vnd. creature synlighho eller osynlighho* 147, i *Sacr. Christno folkena* 438, i *Krön. hårdt emoot hård*

40, i Post. (1528) *for allo oondo* 162 samt i Songer med dess något arkaistiska språkbehandling *aff reno hierta* 550, *i fullo ruse* 528, *faderligo bryste* 528, de båda senare i en parabelpsalm. Den vanliga ändelsen är *a*, endast undantagsvis *e*, såsom *j rene iungfru liffue* Songer 543.

Ytterst sällan bibehålles *o* i fem. sing. best. form. Exempel härpå äro dock *the helgho scriffi* Nytt. Wnd. 43, *thenne reeno modkrene* Nytt. Wnd. 81, *påå then högre eller wenstro sidhone* Kpr. 319, *högro hand* Songer 549, *theras fullo werio* Krön. 151, *tina storo barmhertigheet* Post. (1528) 77, *then oondo rotena* Nytt. Wnd. 107, *sammo legendo* Krön. 53 (hskr.), i plur. mask. *the sammoo* Nytt. Wnd. 103. Formerna med *e* resp. *a* ha anförts under *a*: *e*.

Även i obest. form sing. träffas några gånger i fem. ändelsen *o*: *enne retto troo* Itt ochr. sendebr. 201, *rätto läro* Post. (1528) 98, *hwario . . . Christno menniskio* Post. (1530) 36, 210, *någro christno menniskio* Sacr. 411, *godho eendregt* Krön. 55, *falsko . . . andeligheet* Skön n. vnd. 147. — I fem. plur. obest. form ha antecknats *ilfundogo menniskior* Krön. 6, *flåkotto menniskior* Post. (1528) 96. I hithörande exempel härstammar *o* från den bestämda deklinationen, i någon mån även från dat. sing. neutrum.

I vissa prepositionsuttryck, i vilka adjektivet ej åtföljes av substantiv, har i Tänkeboken den ursprungliga ändelsen *o* ofta ersatts av *e*. I de senare årgångarna har emellertid detta *e* ibland fått vika för *o*, sannolikt i anslutning till NT:s språkbruk, och i de tryckta skrifterna är *o* regel. Det heter sålunda i Tänkeb. i regel *til god(h)e* 17, 57, 268 m. fl., men från och med 1526 även *til god(h)o* 111, 123, 136, 168, *mz godho* 98. Av dessa former har *til god(h)e* endast ett par gånger upptagits i övriga skrifter, nämligen Nytt. Wnd. 39, Kpr. 326, Songer 555 (rimmande med *blodhe*) och Krön. 62. På samma sätt återfinnes Tänkebokens *mz rette (rätte)* 88, 113 m. fl. endast i Krön. 275, Itt ochr. sendebr. 175, 218, 219, 220 och Itt fögho sendebr. 348, *med orette* Krön. 251, *til fulle* i Itt ochr. sendebr. 153 och Closterl. 475, liksom Tänkebokens *påå nyie* 210 motsvaras av *aff nyie* Songer

532. De vanliga formerna äro däremot *medh retto* Ärlig skap. 569, 576 m. fl., *til godho* Ingong. 373, *til ondo* Post. (1528) 180, *til fullo* Post. (1528) 39, *åt minsto* Sacr. 379, Krön. 203 B (2) men *åt högste* Tänkeb. 212. Likaledes heter det i regel på *Swensko* Sacr. 439, på *Tydzsko* Sacr. 439, på *Hebreisko*, *Chaldaisko*, *Grekisko* Orsack 394, endast undantagsvis *vpå tyske* Itt ochr. sendebr. 170, på *Chaldaiske* Orsack 394. Enbart *e* har däremot i Tänkeb. kanslispråksfrasen *til . . . wisse* 106, 145, 242 m. fl. Likartat med adjektiven är pronominet *allo* i uttrycket *mz (grund och) allo*. I Tänkeb. heter det oftast *mz . . . alle* 102, 119, 125 m. fl., någon gång *mz . . . allo* 27, 116. Då i dessa uttryck det dialektiska *e* ersatts av *o* i stället för *a*, beror det givetvis därpå, att de såsom adverbliella uttryck ej inordnade sig i adjektivets böjningsschema. Undantagsvis träffas emellertid även i dessa *-a*.

I stället för (*wara*) *red(h)e* (s. 112, 158, 180) träffas i Tänkeboken alternativt från och med 1526 även (*wara*) *red(h)o* 86, 89, 171, 176 sannolikt i anslutning till NT. Den senare formen är nästan enrådande i övriga skrifter, under det att den förra i betydelsen 'redan' endast antecknats en gång i *Echteskap*. 466. — Jämte *stillo* Post. (1528) 34, 120 har adverbet även formen *stille* Post. (1528) 34. Ljudlagsenliga äro väl även *ohemelt* Tänkeb. 106 och *ellefte* Krön. 138.

Av sammansättningarna *bred(h)e widh*, *bredhewi(j)dh* (Krön. 4, 16, 17, Tob. Com. 398, Tänkeb. 220, 269) och *redheboghén*, *redheboghne* osv. (Nytt. Wnd. 31, Itt ochr. sendebr. 208, Closterl. 487, Sacr. 433, Saligh. 486, 487, 513, Post. (1528) 246) äro *e*-formerna mera konstanta utan att därför tränga ut formerna *bredho widh* (*wedh*) Songer 531, Tob. Com. 405, *redhoboghén*, *redhoboghne* etc. Itt ochr. sendebr. 180, Post. (1528) 187, 244, 294, Spörsm. 226.

Liksom bland adjektiven hava även bland pronomina *o*-formerna trängt utanför sitt egentliga område. Från dat. sing. neutr. har *sålunda allo* inträngt även i dat. sing. fem. Steget är ej så långt från *aff allo hierta* Post. (1528) 234 till *aff allo siäl* dårs. eller från det ovannämnda *medh allo* eller *medh allo thy* Post. (1528) 107 till *med allo macht* Krön. 212 eller *medh allo flijt*

Songer 531. Andra exempel äro *aff allo theres macht* Post. (1530) 113, (*j allo nödh* Post. (1528) 89, Songer 529, *j allo motto (måtto)* Årlig skap. 553, Post. (1528) 164, 167, Krön. 104, Tob. Com. 397. Den dialektala uttalsformen är sannolikt *alle*, som föreligger exempelvis *medh alle mact* Post. (1528) 132, *j alle ångest* Post. (1528) 73, *utan alle scrifft* Sacr. 399.

På samma sätt har det neutrala *huilko*, som föreligger exempelvis Handb. 339, Sacr. 395, 401, Post. (1528) 280, överförts till fem., t. ex. *aff huilko vttydelse* Post. (1528) 3, *aff hvilko (troo)* Itt ochr. sendebr. 163, *huilko* Sacr. 379. Uttryck som *j huilko (breff, signetum)* Tänkeb. 104, 164 stå till betydelsen mycket nära exempelvis *j huilko (handscrifft)* dars. 113. Dessutom förekommer analogiformen *huilka* Saligh. 463 m. fl. samt *huilke*, som träffas i Tänkeb. 59, 113.

Det neutrala *andro* (Tänkeb. 82, Nytt. Wnd. 7, Post. (1530) 159) torde delvis ha givit upphov till det feminina *andro* i uttryck som *j thenna motton och allo andro* Orsack 404, *andro reso* Tänkeb. 134, 261, Handb. (1529) 325, *j andro werld* Spörsm. 297 (2), *andro reglo* (dativ?) Closterl. 516. Från dativ kan formen ha spritt sig även till ackusativ, t. ex. *ena andro sack* Post. (1530) 160; jfr. även sid. 260. Den ljudlagsenliga formen är sannolikt *andre*, som föreligger i Tänkeboken i uttrycken *andre rese* 45, *j ena motte heller andre* 82, *j ene motte eller andre* 158.

Formen *hwario* träffas någon gång i fem. i förbindelser som *hwario tunno* Tänkeb. 102, 103, *hwario quwinno* Handb. 324, *hwario wiku* Post. (1530) 168, *hwario natt* Nytt. Wnd. 97. Neutrumformen föreligger i Tänkeb. 27.

Likaledes härstammar väl *tesso* i uttrycken *j tesso mine plågho* Songer 531, *j tesso bock* Closterl. 479, *j tesso reso* Post. (1530) 142, *thesso . . . werldenne* Nytt. Wnd. 56 från neutrala former som *aff tesso ordhe* Nytt. Wnd. 51, *tesso ordhena* Gudz ordh 528; jfr. även sid. 260. Den vanliga formen är *tesse*, t. ex. *aff tesse liwse* Post. (1530) 45.

Av *min*, *thin*, *sin* är dativen på *o* vanlig, men den är begränsad till neutrum. Av *sielff* förekommer *sielffu* (dat. fem.) Årlig skap. 527, Saligh. 498 m. fl.

Av annan art äro formerna *noghro*, *woro*, *jdhro*, *andro*, *tesso*, som förekomma i mask. och fem. plur. samt i fem. sing. Exempel.

Tänkeb.: *nog(h)ro* . . . *dager* 121, 211, *Noghro daghar* 131, *noghro bönder* 198, *noghro clippinger* 202, *noghro hestar* 247, *noghro (prebender)* 165 br., *nog(h)ro* 127, 194 br., 199, *nogro skeder* 121. Även i övriga skrifter äro dylika former vanliga, såsom *noghro scriffter* Ärlig skap. 555, *noghro plåghor* Krön. 117, *noghro* . . . *undersäter* Krön. 55 osv.

Formen *woro* förekommer i Tänkeboken endast i däri avskrivna brev, nämligen *woro undersäter* 162 br., *woro epterkommande* 126 br., *woro* . . . *hemdt* 94 br., *woro ogunst* 126 br. I andra skrifter är den vanlig, t. ex. i sing. fem. *woro synd* Ärlig skap. 559, *for woro skuld* Post. (1530) 47, *woro saack* Handb. 365, *woro* . . . *böön* Handb. 352. Exempel i pluralis: *wåro herrar* Itt fögho sendebr. 348, *woro forföliare* Post. (1528) 110, *woro doctores* dårs. 134, *woro brödher* Spörsm. 301, *woro formen* Closterl. 488, *wåro fädher* Tob. Com. 409, — *woro sielar* Spörsm. 259, *woro (wåro) synder* Post. (1530) 161, 165 (2), *woro gerningar* dårs. 145, *woro hender* Itt ochr. sendebr. 195.

idhro fasto Post. (1530) 119, *jdhro skul* dårs. 49, *idhro satigheet* dårs. 49, — *idhro män* Post. (1530) 85, *jdhro fiender* dårs. 49, *jdno wäggar* Itt ochr. sendebr. 188, — *jdhro siälar* Handb. 329, *idhro städher* Post. (1530) 50. — Då *mino*, *thino*, *sino* aldrig öfverförts till fem. sing., är det ej troligt, att sing. *woro*, *idhro* härstamma från neutr. sing. dativ.

Tänkeb.: *mz två andro* 195, *andro ceremonier* 226, *andro skenker* 183. Från andra skrifter må anföras *andro dagar* Itt ochr. sendebr. 215, *andro* . . . *men* Closterl. 501, *andro köpmän* Krön. 208, *andro weghar* Nytt. Wnd. 98, — *andro (seduenior)* Itt ochr. sendebr. 202, *andro åthäffuor* Messan 408. Exempel på *andro* i fem. sing. ha anförts ovan.

tesso . . . *Ordh* Ärlig skap. 565, *thesso oorden* Nytt. Wnd. 55, — *tesso saker* Krön. 175 (hskr.), *tesso scriffterna* Ärlig skap. 556, *tesso* . . . *edher* Eedher 393, *thesso* (ack. sing.) Post. (1528) 238.

Exempel på *tesso* i fem. sing. dat. ha anförts ovan. Formen är överhuvud ganska sällsynt.

I Sv. språkh. s. 100 ff. har Kock förklarat dessa former så, att de åtminstone delvis utgå från fsv. former på *-on* i nom. och ack. plur. neutr. och i nom. sing. fem., fastän bruket av dem sedan utvidgats. Mot denna teori kunna vissa invändningar göras. Av exemplen förekommer intet enda i nom. sing. fem. och endast två i neutr. plur. av pron. *tesso*. För övrigt äro alla exemplen koncentrerade till dat. och ack. sing. fem. samt mask. och fem. plur. Det förefaller knappast sannolikt, att utgångsformen skulle ha förlorats, under det att de sekundära formerna leva kvar så livskraftigt, som fallet är med *noghro* och *woro*. Vidare är det ej säkert, att ett fsv. *andron* etc. i O. Petris språk skulle ha givit upphov till *andro*. Detta motsäges i varje fall av formen *andron* i neutr. plur., som lever kvar på följande ställen: Tänkeb. 31, Spörsm. 239 G, 292 G, Sacr. 409 och Nytt. Wnd. 82. Däremot träffas i denna ställning aldrig *andro*.

De i Tänkeb. vanliga pronominalformerna *nogher*, *noghen*, *noghet* bibehållas alternativt även i de tryckta skrifterna, t. ex. *nogher* Spörsm. 225, 227, Post. (1530) 137 (2), Krön. 217, *noghen* Saligh. 473, Closterl. 476, 484, Krön. 186, *noghet* Krön. 151, Post. (1530) 87, 96, 110, Saligh. 494, 518 osv. Även i sammansättningar som *noghorstedz* Sacr. 382, *nogher stadz* Post. (1528) 11, *noghon tijdh* Post. (1528) 294, *noghen tijdh* Spörsm. 268 råder växling.

I st. f. *jdhor* (Post. (1528) 82 (2), 110, 112 m. fl.) förekommer även *jdher*, t. ex. *idher fortieniste* Sacr. 389, *jdher girigheet* Itt fögho sendebr. 337, *idher löön* Post. (1528) 266, *idher brot* Nytt. Wnd. 69 osv.

Mindre vanligt är *anner* i st. f. *annor*. Det har antecknats endast från de tidigare skrifterna, huvudsakligen Itt och sendebr. (6) och Spörsm. (4). För övrigt endast från Ehteskap. 460, 462 och Kpr. 326. Däremot heter det med få undantag (Nytt. Wnd. 12 och Sacr. 406, 412) under hela 1520-talet *annerledhes*, *annerlunda*, *annerstädhes* (*-stedhes*, *-stadz*). För de efter 1531 tryckta

originalskrifterna synes däremot *anner-* vara nästan helt främmande liksom för Ärlig skap., Lagk. och Krön. Däremot bibehålles det ofta i de på 1530-talet utkomna upplagorna av äldre skrifter, t. ex. Messan (1535) B 4 s. 1, C s. 2 m. fl. De segrande formerna ha i regel *o*, någon gång *a* (se sid. 266). Då *noghen* och *jdher* äro vanligare än *anner*, beror det väl på att de förra ofta äro i satsen relativt obetonade, varför *e*-formerna haft större spridning; *anner* torde få jämföras med *kroner*, *reeser* o. dyl.

I verbalböjningen utbytes ofta i pret. ind. plur. av de starka verben samt i vissa hjälpverb ändelsen *o* mot *e*. Detta är först och främst fallet i de i satsen ofta relativt obetonade *äre* och *wore*, vilka former äro synnerligen vanliga både i första och tredje personen. Detta är även fallet med de förut behandlade presensformerna *skole* och *kunne*, vilka växla med *skola* och *kunna*. De gamla *o*-formerna av dessa ord återfinnas endast i följande fall: *kunno* Nytt. Wnd. 44, *skolo* (*scholo*) Nytt. Wnd. 27, 51, 114 (2), *Echteskap*. 453, *Post.* (1528) 3, 264, *wij skolo* Itt och r. sendebr. 195, *wij skulo* Nytt. Wnd. 51, vilka sannolikt böra ses i samband med liknande former i Tideboken och NT 1526. I Nytt. Wnd. skrives t. o. m. en gång *hon skullo* 48.

Av övriga verb är i Tänkeboken *-e* den vanliga ändelsen ej blott i ord med upptakt utan även i ord som *ginge* 221, *fulle* 220, *tooghe* 227, *låge* 228, *söte* 236, *stodhe* 240, *komme* 227, *gåffue* 241 osv. Som exempel på frekvensen må nämnas, att under år 1528 förekomma omkring 38 *e*-former (därvid *wore* ej medräknas) mot omkring 12 *o*-former. Flertalet ord äro långstaviga. Av kortstaviga träffas i hela Tänkeboken endast det i satsen ofta relativt obetonade *bliffue* 42, 178, de med upptakt försedda *forbude* 98 (2), *forlope* 214 och *vpbude* 103 samt dessutom *driffue* 212.

I övriga skrifter äro *o*-formerna i majoritet sannolikt i anslutning till NT:s språkbruk, men *e*-formerna äro dock ganska talrika av ord med lång rotstavelse oberoende av om dessa äro enkla eller sammansatta. Av kortstaviga ord äro de däremot tunnsådda. Exempel.

beswore Krön. 160, *forstod(h)e* (*för-*) *Post.* (1528) 112, 116,

Sacr. 395, Handb. 313 (2), *foregåffue* Itt ochr. sendebr. 184, *forläte* Krön. 75, Post. (1528) 16, *wij fornumme* Itt ochr. sendebr. 169, *jnehölle* Post. (1530) 60, 66, *vmginge(s)* Post. (1528) 234, Spörs. 279, Sacr. 382, *vndtsloppe* Ärlig skap. 555, *vppehölles* Sacr. 392, *vthgåffues* Post. (1530) 27, *drocke* Itt ochr. sendebr. 172, *drucke* Sacr. 408, *funne* Post. (1530) 69, *fulle* Post. (1528) 55, 237, *fölle* Post. (1528) 243, *finge* Post. (1528) 46, Krön. 213, 228 B m. fl., *hölle(s)* Post. (1530) 32, Post. (1528) 173, 296, Krön. 231 B, Itt ochr. sendebr. 196, 203 m. fl., *behölle* Sacr. 387 m. fl., *hölde* Sacr. 384, *hulle* Closterl. 477, *ginge* Post. (1530) 37 bib., 39, 65, *stunge* Closterl. 511, *funne* Post. (1528) 36 bib., Sacr. 409, *Echteskap*. 468, *holpe* Post. (1528) 190, *worde* Krön. 6, 34, *Eedher* 384 m. fl., *komme* Krön. 33, Post. (1530) 27, 69 (2), 70 m. fl., *båre* Post. (1530) 27, *gåffue* Messan 408, Closterl. 476, 477 (2) m. fl., *låghe* Wijsor 569, *såghe* Krön. 168, Post. (1530) 40 m. fl., *såghe (wij)* Post. (1528) 31, Post. (1530) 23, *så(h)e* Krön. 11, 119, Post. (1528) 52, 59, *åte* Itt ochr. sendebr. 172 (2), Ärlig skap. 539, *gråte* Spörs. 239, Post. (1530) 57, *låte(s)* Nytt. Wnd. 104, Closterl. 477 m. fl., *lethe* Krön. 82 B, *dro(o)ghe* Ärlig skap. 542, Krön. 170, *toghe(s)* Gudz ordh 533, *Echteskap*. 459, Closterl. 476, *stodhe* Krön. 201, Closterl. 505 m. fl., *swore* Krön. 168, *sloghe* Itt fögho sendebr. 336, Closterl. 480 osv. — Exempelsamlingen är ej fullständig, men den torde vara tillräcklig för att visa, att dylika former äro ytterligt vanliga.

Gentemot dessa jämförelsevis talrikt uppträdande *e*-former i långstaviga ord stå endast följande av kortstaviga ord, av vilka *bliffue* i satsen ofta är relativt obetonat och ett par av de övriga äro försedda med upptakt: *bl(i)ffue* Krön. 29, 30, Sacr. 408, Gudz ordh 533, Post. (1530) 65, *driffue* Closterl. 511, *bedriffue* 55, Post. (1528) 55, *vthdriffue* Sacr. 399, *brute* Krön. 117, *vtgute* Itt ochr. sendebr. 169. Det är möjligt, att det kan uppletas ännu någon dylik form särskilt i senare hälften av Post. (1530), som jag ej genomgått för denna fråga, men detta förändrar ej faktum. Motsättningen mellan långstaviga ord och kortstaviga är påtaglig liksom vid substantiven, varför jag ej är böjd att för Olavus Petris

vidkommande förklara *e*-formerna enbart som analogiformer; jfr. Noreen Vårt språk III s. 401 och Kock Ljudh. IV s. 306. Snarare torde de ha uppkommit genom en försvagning av *o* i stavelse med svag levis liksom motsvarande *e*-former av substantiven; jfr. Kock Ljudh. IV § 1818 slutet.

o : a.

Ändelsen i dativ sing. neutr. av substantivens bestämda form är i Tänkeboken oftast *-ene*, ett par gånger *-ena*, nämligen *husena* 123, 125, i övriga skrifter i regel *-ena*, t. ex. *barnena* Post. (1530) 66, *echteskapena* Handb. 328, *folkena* Spörsm. 258, *hiertana* Post. (1528) 177, *husena* Tob. Com. 413, *kötene* Saligh. 496, *landena* Krön. 7, *liffuena* Ärlig skap. 548, *ordhenu* Post. (1530) 154, *rikena* Krön. 122, *straffena* Ärlig skap. 542, *samwetena* Post. (1528) 277. Endast undantagsvis träffas några gånger den fsv. formen på *-eno* av ordet *barn* (Handb. 319, 322, 331, Post. (1530) 70). Då, såsom jag antar, i O. Petris barndomsdialekt övergången *o > e* ägt rum ej endast i stavelse med levissimus utan även i stavelse med svag levis, borde även i lithörande ord *o* bli *e*. De ljudlagsenliga formerna torde därför vara de sid. 251 f. nämnda *clostrene*, *husene*, *rådhe*, *kötene*, *sacramentene*, *samwetene*, och formerna med *a* torde följaktligen med Kock vara att förklara genom analogi.

Då någon gång den gamla dativformen av adjektivets obestämda deklination bibehållits, har adjektivet i regel ändelsen *o* (se sid. 256 f.), som endast någon enstaka gång utbytts mot *a*: *fatiga folke* Spörsm. 276, 281. Vanligare är den gamla *o*-formen av pronomen *mino*, *thino*, *sino*, *wåro*, *allo*, *huilko*. I enlighet med adjektivets böjningsschema har dock även i dessa ord *o* någon gång undanträngts av *a*: *j mina köthe* Nytt. Wnd. 101, *sina oordhe* Songer 565, *sina orde* Songer 527, *j temple sina* (rimmande med *skina*) Songer 549, *huilka* Sacr. 417, Spörsm. 289 G, *medh alla hierta* Post. (1528) 242, *sielffua ordhena* Post. (1528) 48.

Som ovan nämnts, ha *o*-formerna även inträngt i fem. Även här får *o* någon gång vika för *a*: *hwaria natt* Nytt. Wnd.

97 (2), *j alla verlden* Post. (1528) 72, *j alla äro* Spörsm. 266, *med alla macht* Krön. 221. I frasen *j alla motto* (Ärlig skap. 525 (2), 526 osv.) är *alla* vanligare än *allo* (se ovan).

Mot bakgrunden härav förstår man lätt de olika former, som det mnt. *alrede* vid försvenskningen givit upphov till. Det möter i Tänkeboken under formen *allerede* 265, men för övrigt har senare leden försvenskats till *-redho* i anslutning till adverbet *redho* 'redan'. Förra sammansättningsleden bibehåller någon gång samma form som i mnt., t. ex. *al(l)redho*, *al redho* Krön. 210, Post. (1530) 3 och allmänt i Post. (1528) 73, 76, 82 osv. I allmänhet försvenskas emellertid *al-* till *alla* eller *allo* i anslutning till det svenska ordet: *alla redho*, *allared(h)o*, t. ex. Tänkeb. 171, Krön. 236 B, Nytt. Wnd. 30, Spörsm. 226, Ärlig skap. 532, 549 osv., *allo redho*, *alloed(h)o*, t. ex. Closterl. 486, Post. (1528) 44, 233, 289, Sacr. 414, Krön. 118. Mera sällan har andra stavelsen som i Tänkeb. sid. 265 försvagad vokal: *allered(h)o* Nytt. Wnd. 33, Spörsm. 300, Itt ochr. sendebr. 153. Om *redha*, *allaredha* se sid. 267.

I prepositionsuttryck med adverbieell karaktär bibehålles, som ovan omtalats, i regel ändelsen *o*. Någon gång har den dock undanträngts av *a*: *mz retta* Tänkeb. 205, *med(h) retta* Post. (1530) 65, Krön. 62, *medh rätta* Nytt. Wnd. 91, *til godha* Krön. 171 B, Nytt. Wnd. 24, 29, 31 m. fl. (7), vilken senare form sålunda i huvudsak är inskränkt till Nytt. Wnd., som även i övrigt visar förkärlek för former med *a*. Tänkebokens *til gömo* 249 har dels utvecklats till *til göme* 249 (2), dels ombildats till *til göma* 251 sannolikt efter *til panta* (som även skrives *til pante*).

Adverbet *borto* (Tob. Com. 430, 431, Krön. 171, 207 osv.) har ofta ombildats till *borta*, t. ex. Tänkeb. 11, 158, 164, Ärlig skap. 536, 550, 551, Krön. 106, 107, Nytt. Wnd. 54, 103, Tob. Com. 403 osv. (jfr. *hema*). Däremot heter det endast *misto* Itt fögho sendebr. 344, *longo* Nytt. Wnd. 84 m. fl.

Inom verbalböjningen har *o* ersatts av *a* eller *e* nästan helt i orden *kunna* och *skola*. I st. f. (*wij*, *the*) *äro* skrives även mycket ofta *äre* och ibland *ära*. Den senare formen är ytterligt vanlig i Nytt. Wnd., Sacr. och Post. (1528), men för övrigt träffas

endast spridda exempel, näml. Itt fögho sendebr. 339, Closterl. 501, 544, Ehteskap. 455, Post. (1530) sid. 1—170 endast 23, 24, 90 samt i Krön. 7, 62, 71, 76, 175. Flertalet exempel träffas sålunda i urkunder, vilkas språk visar släktskap med NT:s.

I följande sammansättningar uppträder någon gång *a* i st. f. ljudlagsenligt *e* eller traditionellt *o*: *munka och nunna handel* Closterl. 503, *åghade(e)lar* (jfr. *arffuadeel*) Nytt. Wnd. 12, 19 (2), *äraful* Handb. 351, *redhaboghen* (-boen) Nytt. Wnd. 82 (2), 108, *annarstadz* Nytt. Wnd. 41, *annarlunda* Nytt. Wnd. 90, Årlig skap. 575, *annarledes* Messan (1537) C s. 2, Krön. 194. Flertalet exempel tillhöra Nytt. Wnd. och utgöra lätt genomskådade analogibildningar.

Mot bakgrunden av växlingen *o*:*a* i inhemska ord bör ses den motsvarande växlingen i lånord, i vilka det främmande språkets *e* ersatts av *o* eller *a* i anslutning till svenska ord.

På så sätt ha de i Tänkeboken mycket vanliga kanslispråksfraserna *til nöye, til gode nöye, til fulle nöye, til en godh redhe, till gode rede* s. 20, *i godhe redhe* s. 226 mot urkundens slut ibland försvenskats till respektive *til godha nöye* 121, 207, *til god(h)a nöyo* 69, 182, *til fulla nöyo* 183, 262, *i godha redhe* 252, *i godha redho* 138, *i godho redho* 198, *til godho redo* 83.

På samma sätt har det ovan omtalade *j så motte* etc. ombildats till *j så motto* etc., någon gång däremot till *j såå(dana) motta* Nytt. Wnd. 28, 88, 91, *j alla motta* därs. 32, Post. (1530) 278.

Mnt. *voge* har i regel försvenskats till *fögho*, t. ex. Tänkeb. 104, Nytt. Wnd. 117, Krön. 67, mera sällan till *fögha*, som förekommer i Nytt. Wnd. 11 (2), 105, Itt ochr. sendebr. 206, Krön. 61, 189, 166 B, 222 B och Tob. Com. 406 (rimmande med *högha*). Endast ett par gånger bibehålles ändelsens *e*: *fög(h)e* Itt ochr. sendebr. 193, Itt fögho sendebr. 338. Det enstaka *meero ondt* Krön. 18 har väl påverkats av *fögho* i fraser som *fögho ondt, fögho macht* o. dyl.

Mnt. *rede* 'bereit, fertig' motsvaras i regel av *redho*, endast undantagsvis av *redha*, näml. Nytt. Wnd. 84, Krön. 127 B, 234 B.

Även adverbet mnt. *alrede* ändas hos O. Petri på *-o*, endast en gång på *-a*: *alla redha* Nytt. Wnd. 29.

Lånordet *likewel* (Post. (1528) 25) har ombildats till *likawel*, *likauel* Tänkeb. 207, 231, Eedher 381, Gudz ordh 543, Post. (1528) 14 osv. Någon gång bibehålles den i fsv. vanliga formen *likowel* i Tänkeb. 45 och Itt ochr. sendebr. 154, 172, 190 samt *lekwel* i Post. (1528) 43.

Mnt. *deste* heter i regel *teste*, ibland — liksom i Tideboken — *t(h)esta*, nämligen i Nytt. Wnd. 21, Sacr. 391, 392, 408, 429, Post. (1528) 94, 97, 167, 168 och Post. (1530) 114 bib., 116, 118. Åtminstone i den sistnämnda urkunden har det övertagits från NT. Alldeles enstaka står *testo* Sacr. 417.

I räkneorden växla *-an* och *-on*. Det heter sålunda dels *trettan* Krön. 101, *fiortan* Tänkeb. 219, *femtan* Krön. 78, *sextan* Krön. 66, *nittan* Krön. 148, dels *fiorton(-)* Krön. 164, 166 m. fl. (6), 222 B, *aderton* Krön. 164, *nittan* Krön. 125 B, Post. (1530) 40. De förra äro något talrikare än de senare.

Formen *annon* i uttrycken *annon boot* Sacr. 388, *noghon annon ting* Post. (1528) 198 har väl fått *o* från *annor* eller möjligen från *noghon*. — Om *öganen* Post. (1528) 77 är något annat än tryckfel, kan det ha uppstått genom substitution av *a* vid ett dialektiskt uttal *ögen*, liksom *syskene-* blivit *syskane-* Krön. 218 br.

Jag har ovan antagit, att i Olavus Petris barndomsdialekt en övergång av *o* till *e* ägt rum ej blott i levissimus-stavelse utan även i stavelse med levior och svag levis och att denna övergång avsatt spår såväl i Tänkeboken som i hans övriga skrifter, framför allt de tidigare. Om detta är riktigt, blir det givetvis intet rum för en utveckling *o* > *a* i hans språk, utan de fall, i vilka *a* står i stället för fsv. *o*, torde med Kock böra förklaras genom analogi, detta så mycket mer som *a* ej uppträder endast under vissa betoningsförhållanden oberoende av ordens plats i det morfologiska systemet utan tvärtom synes vara bestämt just av ordens plats i böjningsschemat. I substantiven uppträder det sålunda endast i den från talspråket försvinnande bestämda formen av dativ sing. neutr. Bland verben

träffas det endast i de i satsen ofta relativt obetonade *äro*, *kunna*, *skola*, vilka hava presensbetydelse och därför ombildats efter övriga presensformer. Sitt egentliga område har det bland adjektiven, vilkas böjning just vid denna tid genomgår en fullkomlig omdaning, varvid analogien spelar en stor roll vid nydaningen. Detta inträngande av *a* i de former, som i fornsvenskan haft *o*, betingas väl egentligen av den ovannämnda försvagningen av *o* till *e*, varigenom det gamla morfologiska systemet upplöses och dörren öppnas för allehanda analogiinflytande. I varje fall blir detta mera förklarligt genom ett dylikt antagande. Då *o* bättre bibehållits i pronomina än i adjektiven, beror det väl på att de förra ej så lätt inordnat sig i adjektivets nya böjningsschema, varför de gamla skrivformerna kunnat leva kvar längre.

Ett par gånger har i Nytt. Wnd. *qwinnonar* blivit *qwinnonor* 85, 86 (tryckfel?).

o : i.

Enligt analogien *bliffuen : bliffuin*, *slaghet : slaghit* ha till *noghen*, *noghet* bildats *noghin* Tänkeb. 229, *naagit* Tänkeb. 71, *nog(h)it* dars. 71, Spörsm. 303 G.

(Forts.)

Johan Palmér.

Bidrag till eddatolkningen.

(Jfr Arkiv 35, 22—29, 37, 105—135.)

Efter offentliggörandet av den andra serien av dessa bidrag har jag tagit kännedom om två uppsatser, som jälla eddatolkning: en av Patzig i Zeitschr. f. deut. Altertum 58, 65 ff., en annan av Finnur Jónsson i Arkiv 37, 313 ff. Den senare är riktad emot mig. Jag tillmäter båda uppsatserna samma värde. Ingendera är egnad att på någon punkt ändra min uppfattning. Detta kan för tillfället vara nog. — Jag fortsätter:

41. *Ek sá Baldri,
blóðgum tívur,
Óðins barni,
orlog fölgja*
Vsp. 31.

*sparði eigi hilmir
hodd blóðtrekin*
H. Hund. I 9.
(rúnar kvað ristnar)
á blóðgum vængjum
Sigrdr. 16.

'Blodig' i dessa citat är osmakligt och meningslöst. Balder var icke 'blodig', långt innan han sårats, Helge icke, långt innan han kämpat. Talet om 'anticipation' hjälper ej. Satsen av typen 'jenomborra någon med blodigt svärd', 'tala hätska ord till sin bleke make' höra nämligen absolut icke hit. Det kan där visserligen vara meningen, att svärdet blir blodigt först jennom jenomborrandet, och att maken bleknar just på grund av de hätska orden. Men väl att märka: blodigheten och blekheten omtalas i omedelbar anslutning till den verkande orsaken. Och en utredning, varför de trolska runorna skulle anbringas på helbrägda öron, näbbar, klor, naglar, tungor osv., men på 'blodiga' vingar, måste tillhöra den allra jupaste spekulationen.

Enligt min mening är sammanställningen med fe. *blæd*¹ riktig. Till ie. **bhlē-* [urjerm. **wlē-*¹, fe. *blāwan*, 'blåsa']: **bhlā-* [lat. *flare*, 'blåsa'] och *t*-avledningen **bhlē-t-*: **bhlā-t-* [lat. *flatus*,

¹ Jag betecknar den bilabiala klingande spiranten med *w*, den motsvarande halv vokalen med *u*.

'blåst', 'uppblåsthet'] hör urjerm. **wlēt-ō*, vj. **blād*, fe. *blēd*, 'blåst', 'ande', 'höghet', 'ära', eventuellt också ett urjerm. **wlōt-ō*. I fno. skulle ordet heta *blōt* resp. *blōt*. En vanlig avledningstyp vore *blōtigr* resp. *blōtigr*. Betydelseutvecklingen inom ordgruppen påminner om eng. *lofty*, 'luftig', 'hög', 'ärorik', *airy*, 'luftig', 'hög', 'högtravande'. Vare sig det ena eller det andra avjudsstadiet var representerat i fornordiskan, låg en sammanblandning eller förväxling av den jämförelsevis sällsynta ordgruppen och det vanliga *blōt*, *blōtigr*, 'cruor', 'cruentus', nära till hands. Jfr särsk. *dreyrrekinn!*

Sammanställningen *Baldri*, *blōtgum tívur* är typisk, ifall vi ansätta betydelsen 'för Balder, den härlige gud (den ärorike guden)'. I fornjermansk poesi vimlar det av uttryck för ära, berömdhet, höghet och allehanda förträffliga och lysande egenskaper: fe. *arcræftiz*, *arfæst*, *domfæst*, *mære*, *heah*, fs. *her*, fno. *hrōdigr* (*hrōdigr Herjafoðr* Grimm. 19), *skírr*, *mærr*, *mætr* (nr 62) osv. Några exempel med dativ-parallellism:

<i>sunu Healfdenes,</i>	<i>skírum Frey,</i>
<i>mærum þeodne</i> Beow. 344 f.,	<i>nýtum Njarðar bur</i> Grimm. 43,
<i>Haralde sylfum,</i>	<i>him...</i>
<i>æpelum eorle</i> Edw. 30 f.,	<i>halzum drihtne</i> Gen. 741 f.

Men något 'blodig' söker man förjäves efter, där det icke är frågan om sår, som redan tillfogats eller just tillfogas.

Hur frikostighet och ära voro innerligt förknippade i det fornjermanska medvetandet, har jag vid upprepade tillfällen särskilt betonat. I Studier tillagnade Esaias Tegnér s. 301 heter det: 'liksom *beazas* och *dom*, ringar och ära, nämnas i samma audedrag på tal om Hermod, så uppträda dessa ord eller deras synonymer tillsammans också i *lofes* . . *hrinza* . . *beaza* Widsið 72 ff., *zeofum* . . *dom* dærs. 139 f., *dom* . . *beazum* . . *zeofum* Gnom. Ex. 81 f.' Ett ytterligare exempel är just vårt *hodd* och *blōt*. I Anglia 42, 114 heter det: 'Characteristic is the brief statement about Beowulf the Dane compared with the subsequent application: he was far-famed, thus every man should be — a liberal giver!' Lik-

nande jäller här: ärorik var Helge, men så delade han också ut skatter!

Vad *-rekinn* beträffar, kunde det, efter allt att döma, lika väl som exempelvis fe. *-hlæden* användas både egentligt och figurligt, om materiell och andlig prydnad, sålunda förknippas med både 'guld' och 'ära'; jfr fe. *zoldhlæden*, 'guldprydd', *zylp-hlæden*, 'ärorik', isl. *búinn gulli*, 'guldprydd', *búinn með bolvi*, 'olycksfylld' o. d.

Att det vid sidan av *blæd* icke finnes uppvisat något mot det nordiska adjektivet direkt svarande ord, betyder naturligtvis ingenting. Uppvisat är icke heller något enkelt adjektiv **hrēdiz* vid sidan av *hrēd* trots got. *hrōþeiġs*, fno. *hrōdauġr* och de fe. sammansättningarna *eadhrēdiz*, *sizhrēdiz*, *willhrēdiz*. Adjektivet till *fȳr*, 'eld', heter *fȳren*, icke **fȳriz*, trots nyeng. *fiery*, nht. *feurig*, osv.

42. *Fyllisk fjörvi*
feigra manna,
ryðr ragna sjot
rauðum dreyra Vsp. 41.

... *Gunnari*
frámir ormar
tíl fjørs skriðu Ghv. 17.

En växling mellan den abstrakta betydelsen av liv eller livsfunktion och den konkreta betydelsen av livets eller livsfunktionens säte (kroppen, någon kroppsdel) föreligger i åtskilliga jermanska ord, som delvis vantolkats.

A. Jerm. **ferh**- 1. abstr.: isl. *lata fjör*, 'lata sitt liv', fe. *feorh flæsce bewunden*, 'livet omjivet av köttet'. 2. konkr.: isl. *fyllask feigra manna fjörvi*, 'leva på åt döden hemfallna människors kroppar', *ormar skriðu hánnum til fjørs*, 'ormar slingrade sig till hans livsorgan, in i hans kropp' (detsamma som *naðra stakk hann til lifrar* Dráp Nifl.), *egg hneit við fjör*, 'svärdseggen träffade bröstet, järtat' (detsamma som *hjorr hneit við hjarta*; jfr Merl. II 67), fe. *dropen in feore*, 'träffad i bröstet, järtat', Beow. 2981 (Grein-Köhler: 'in vitalia').

B. Jerm. **liw**- 1. abstr.: isl. *at lífi*, 'i livet', ä. ty. *leib und gut*, 'liv och egendom'. 2. konkr.: ty. *Leib und Seele*, 'kropp

och själ'. Speciellare betydelser: ty. *Leibschmerzen*, 'magplågor', sv. *veka livet*, 'midjan', isl. *lífs ávöxt*, 'moderlivets alster', 'livsfrukt'.

C. Jerm. **sew*- 1. abstr.: isl. *sorgalaus sefi*, 'sorjlöst sinne', fe. *zeomor sefa*, 'sorjset sinne'. 2. konkr.: isl. *umb sefa*, 'i bröstet, järtat' (detsamma som fe. *ymb heortan*, 'i järtat', fs. *umbi herta*). Se nr 7.

D. Jerm. *wit*- 1. abstr.: isl. *manna vit*, 'människors förstånd', fe. *wis on zewitte*, 'vis i hugen'. 2. konkr.: *fyr weoll of zewitte*, 'eld vällde fram ur bröstet (på draken)'.

E. Jerm. *seyn*- 1. abstr.: sv. *få sin syn ijen*, 'återfå synförmågan'. 2. konkr.: *slíta sjónir*, 'riva ut ögonen', sv. *mitt i synen*, 'mitt i ansiktet'.

F. Jerm. *hlust*- 1. abstr.: isl. *hlustar munnr*, 'hörselns mun' (kenning för öra). 2. konkr.: *hlust en hægri*, 'högra örat'.

Finnur Jónssons utläggning av de isl. citaten under A 2 lyder så: a) 'Betydningen blod træder klart frem i Vsp. 41'; b) *til fjors*, 'for at hænte livet'; c) 'æggen stødte sammen med livet'. — Jag anmärker: a) Det var ett underligt troll, som färjade jorden röd med det blod det drack. Jfr Gerings 'Fleisch und Blut als Sitz der Lebenskraft'. Brate har riktigt 'lik'. b) Männe också *til lifrar*, 'for at hænte leveren'? c) Uttryckstypen är densamma som i 'kollision mellan automobil och trötthets-tillstånd'.

43. *lætr hann megi Hveðrungs
mundum standa
hjør til hjarta* Vsp. 55,

'han stöter med händerna sitt svärd i jättesonens järta'. Jag biträder (mot Finnur Jónsson o. a.) det antagandet, att det är ett ursprungligt *mundum*, som blivit **mund um*, **mund of*. De gamla tunga svärden brukade föras med båda händerna (jfr citaten här nedan), och i kampen mot midgårdssormen tänktes nog all möjlig kraft samlad. Det är pluralen, icke singularen, av *mund*, som regelbundet påträffas i instrumental användning.

Att döma av lexika finns det i hela den fornisl. och forneng. poesien icke något motstycke till upplagornas singularform. Exempel: *næfre hit* (svärdet) *æt hilde ne swac manna ænzum þara þe hit mid mundum bewand* Beow. 1460 f.; *mundum bruzdun scirmæled swyrd* Judith 229; *cwehte mæzenwudu* (spjutet) *mundum* Beow. 235 f.; *sceall zar* (spjutet) *wesan mundum bewunden* dårs. 3021 f.; *mundum sinum* Gen. 1040; *mid mundum* dårs. 1528.

44. *er laus Loki* *ok ragna røk,*
líðr ór þondum, *rjúfendr, koma* Bdr 14.

Bugges ändring, **i ragna røk*, och Finnur Jónssons tolkning, '*røk* er objekt for *rjúfendr*', bero båda på obekantskapen med allitterationsdiktningens stora nyckel; se nr 37. Sammanställningen av det abstrakta *ragna røk* och det konkreta *rjúfendr* är likartad exempelvis med *searonidas* (abstr.): *biorzes weard* (konkr.) Beow. 3066 f., *in dreama dream* (abstr.): *to þam mildan zode* (konkr.) Phoenix 657 f. *Røk koma* är analogt med *røk verða* och *røk gørask*. — Översättning:

'när Loke slipper loss ur bojorna,
och gudars slut, fördärvets makter, komma'.

45. *Ár valtívar* *brökun berserkja,*
veiðar námu, *þols margskonar,*
ok sumblsamir *um lönd ok um lög*
áðr satir yrði Hym. 1. *sem logi færi* Hyndl. 24.

Snarast tror jag, att man ur *yrði* bör suppleras ett *urðu*, ur *færi* ett *för*. Verbet '*varda*' står i äldre tid ej sällan för '*vara*', t. ex. fe. *ne wille ic lenz his zeon3ra wurþan*, 'jag vill ej längre vara hans följeslagare', Genesis 291, *frome wurdun monze zodes þrowera*, 'tappra voro många Guds martyrer', Gudlac 152 (nr 55). Genitiven *þols* behöver icke bero på skrivfel, även om *þols margskonar*, såsom jag menar, är parallellt med nominativen *brökun berserkja*; jfr t. ex. *jrer Fürsten ein teils haben gesagt* Luther (Neudrucke no. 28, sid. 8), *vnglücks ist so mancherley Sachs* (Neudrucke no. 26 o. 27, sid. 7). — Översättning:

'Stridsgudar jorde fordomtima fångster
och voro då, förrän de blivit nöjda,
bejivna på ett dryckeslag'.

'Berserkers stridslarm, ont av många slag,
for som en låga över land och hav'.

46. *En váskapaðr*
varð síðbúinn,

harðráðr Hymir,
heim af veitum Hym. 10,

'den illasinnade, den hårde Hyme
kom sent omsider hem ifrån sin fångst'.

Den uppfattning, enligt vilken både *váskapaðr* och *harðráðr* syfta på jättens sinnelag, anser jag vara den riktiga. Det är skada, att båda de allmännast anlitade fornisl. ordböckerna, Fritzners och Finnur Jónssons, jiva vilseledande, för övrigt sinsemellan avvikande förklaringar. Jónssons argumentering är: '*váskapaðr* kan, på grund af sin sammensætning, kun være = *váskopuðr*, en som bereder andre fare, ondt'. Jfr *vályndr*, 'skadelig sindet', där *-lyndr* förhåller sig till **-lundaðr*, *-skapaðr* såsom sv. *-sint* till *-sinnad*, *-hågad*.

47. *en véar hverjan*
vel skulu drekka

öldr at Ægis
eitrhørmeitið Hym. 39.

Det lilla tecknet ovanför det sista ordets första *t* tolkar jag såsom menat för *r*, icke för *t*. Och *meitið*, 'avskärare' (till *meita*, 'avskära') synes mig vara ett intressant bevis för att också avjudsstadiet *-ip-* förekom i fornnordiskan jämte *-ap-* och *-up-* uti bildningar, som svara mot fht. *leitid*, 'ledare' (till *leiten*), *skepfid*, 'skapare' (till *skepfen*). Det är sålunda i full överensstämmelse med handskriften, som jag kommer till samma slutresultat som Bugge och Jón Þorkelsson: *eitr-hör-meitið*, 'etter-sträng-avskärare', 'orm-dödare', 'vinter'.

En annan 'orm'-kenning innehållande *eitr* är *eitrs plun*. Andra uttryck för 'sträng', 'band', 'ring' osv. i dylika kenningar äro *seim*, *pinull*, *þvengr*, *baugr*, *hringr*, *lykkja*, *reistr*.

48. *Þat er válitit,* *vara langt af því,*
þótt sér varðir vers fái *heldr válitit,*
 Ls. 33. *unz þær vélar*
vissi allar Oddr. 18.

Om betydelsen av *válitit* råda olika meningar. Vad nyeditionen av Egilssons *Lexicon poeticum* innehåller därom, synes mig på ingen punkt träffa det riktiga.

Det fanns i mht. både ett *wenic ser* (eller *ser wenic*), 'ringa smärta', och ett *sere wenic*, egentl. 'smärtsamt liten', därav 'mycket liten', 'sehr wenig'. På samma sätt fanns det i fno. både ett *lítin vá* (eller *vá lítin*), 'liten olycka' och ett *válitinn*, 'olyckligt (fasligt) liten', i neutrum 'någonting fasligt litet', 'en ringa sak', 'ett mycket obetydligt ting eller tidsrum'. Det finns icke större anledning att läsa *vá lítin*, där handskriften har *válitit* än att ändra texten i motsatt riktning. Och hur man kan föredraga de sinsemellan vitt skilda förklaringarna 'farefrit' och 'lidet märkeligt', av vilka den förra anbringas på ett sätt, som tanken har svårt att följa¹, framför den väsentligen enhetliga och mycket enkla tolkningen i analogi med svenskans *ha vådligt roligt*, *vara farligt liten*, *inte så vårli gammul* (1695), fornnorskans *vásjaldan*, 'mycket sällan' osv., förstår jag ej. En filologisk metod ('princip'), som jer åt det isl. uttrycket *vara langt unz* en annan ställning än åt det direkt motsvarande fe. *næs lonz to ðon ðæt*, 'det dröjde ej länge förrän' (t. ex. i Beow. 2591 f., 2845 f.), måste a priori anses som förfelad.

49. *þviat ásbrú*
þrenn öll loga,
heilug vötn hlóa Grimm. 29.

Det sista ordet tolkas på olika sätt. Det naturliga synes mig vara, att när bron brinner, vattnet återspeglar skenet. För *hlóa* = *glóa* tala också *hlanm* = *glamm*, *hlymja* = *glymja*, *hlymr* = *glymr*. Både 'böla', 'dåna' (eng. *low*) och 'sjuda', 'koka'

¹ 'det blev icke farefritt i lang tid derefter, indtil hun erfarede o. s. v.' Här lämnas för övrigt *heldr* översatt.

synas mig osannolika. Det icke allittererande **flóa*, som förekommer i ett par avskrifter, är väl snarare menat för 'svämma över' än för 'vara varm'; jfr *haf . . látr lönd yfir* Hyndl. 42.

50. *sjaldan verðr viti vorum* Hv. 6.

Detta är en urgammal sentens. Då sentensen en gång fick jestalt, frammanades den av konkreta livserfarenheter. I sentensen smälte de enskilda konkreta fallen samman uti en allmän abstrakt regel. Vad som mötte människan i beröringen med naturen och med andra människor, var farligheter i de mest mångskiftande jestalter. Försiktighetens dygd predikades av 'ginanda úlfi', 'rótlausum víði', 'vaxanda vági'... Den behövdes vid 'meyjar orðum', 'sjalfráða þræli', 'bróðurbana á brautu'...

Sentensen betyder: 'sällan händer det den försiktige något ont', 'sjælden går det ilde for den forsigtige'. Detta synes också vara Gerings mening.

Havamalsskalden fogade in den gamla sentensen i en strof, som talar om huru en 'horskr ok þogull kemr heimisgarða til'. Det onda, som den försiktige jästen undviker, kan vara överfall, fångenskap, död — 'þvíat óvíst er at vita, hvar óvinir sitja á fleti fyrir'. Det kan också bara vara ovänlighet, klander, hån: 'at augabragði verðr sá er ekki kann ok með snotrum sitr'. Men Finnur Jónsson föreställer sig, att det är fråga varken om fara, förarjelse eller överhuvud något utifrån kommande, utan om 'strafværdig handling, dadelværdig opførsel'. Hur oriktig denna uppfattning är, torde framgå redan av mitt inledande resonemang, men belyses till fullo av Málsháttakvæðis version av samma ordstäv:

sjaldan hykk at gyggvi vorum,

varpå Jónsson jiver den ovan citerade riktiga översättningen: 'sjælden går det ilde for den forsigtige'. Här är det Fritzner, som råkat på villospår: han tror att *gyggva* betyder 'gjøre bange'. Nog kan rädsla föda försiktighet, men aldrig har man väl hört, att försiktigheten alstrar oräddhet!

51. *Bú er betra*
*þótt *lítit sé,*
halr er heima hverr Hv. 36 och 37.

Lítit allitterar ej. Man har föreslagit *búkot sé, breitt sét* osv. Att *lítit* kan hava insatts exempelvis i st. f. ett negerat *breitt*, bestrides ej. Men någon särskild anledning till omändringen kan icke utfunderas.

Om vishetsordet är av så gammalt datum, som jag förut sökt jöra jällande för en del fornengelska och fornordiska gnomer (jfr Jubilee Jaunts and Jottings sid. 35, Arkiv 35, 28, Anglia 43, 309 och 44, 108), kan det på kontinenten hava haft en jestalt, som i den vidare språkutvecklingen skulle hava tett sig som ett ft. *bu is betera, thoh þarluttit si*, fht. *bu ist bezzera, thoh borluzzil si*, fe. *bu is betere, þeah *borlytel sie*, fno. *bú er betra, þótt *borlítit sé*. Men det förstärkande *bor-* dog ut i England och i Norden (där *me gin-, of-, ofr-, vá-* osv. brukades såsom förstärkningsord; jfr nr 48). Så fick *lítit* stå ensamt kvar.

Naturligtvis är detta endast en möjlighet bland de många. Den innebär emellertid två fördelar: 1. ingen i handskriften förefintlig bokstav ändras; 2. ett skäl jives för versens yngre form.

Rytmen i *þótt borlítit sé* vore densamma som i motsvarande rad i str. 64: *skyli ráðsnotra hverr*.

52. *einn vita*
né annarr skal,
þjóð veit, ef þrír 'ru Hv. 63.

Liksom i fornengelskan *friczan* och *seczan* (*friczan* och *reccan*), 'spörja' och 'berätta' (Anglia 46), så sammanställas i eddan *fregna* och *segja*. Människan blir okunnig och dum jenom att bara sitta och tiga (*verðr til dælskr af dul*). Hon bör, om hon vill kallas klok, både inhämta och i sin tur meddela kunskap om det, som finnes och sker här i världen. I Havamal uttryckes denna tanke två gånger: i str. 28 och str. 63. Båda gångerna innehåller den andra strofhalvan ett tillägg till den uttalade vishetsregeln. I str. 28 anmärkes, att människorna icke kunna eller

böra dölja det, som händer dem. I str. 63, verserna 4—6 (citerade här ovan) ser jag ett uttryck för samma tanke.

Enligt jängse uppfattning, återspeglad i de bekanta Tegnérskas raderna ('välj en, onödigt är det den andra leta, och värden vet, o Halvdan, vad trenne veta'), skulle det ifrågavarande tillägget tvärtom helt plötsligt införa en maning till skarp begränsning av det nyss förut beprisade och anbefallda spörjandet och berättandet: det skulle förbehållas en enda förtrogen vän. Det, som sker i värden, och som enligt str. 28 icke kan döljas, skulle ändå undanhållas den stora mängden.

Det är välbekant, att den negerande kraften hos ett fornjermanskt *ne* kunde oinfatta både ett föregående och ett efterföljande led, t. ex. fe. *ær ne siððan*, 'varken förr eller senare', *wordum ne weorcum*, 'varken med ord eller järningar', me. *clothede ne fedde*, 'varken klädde eller födde', fno. *skósmiðr né sheptismiðr*, 'varken skomakare eller vapensmed', *við hleifi né við hornigi*, 'varken med kaka eller bågare'; jfr ä. nht. *ich wil noch kan*, 'jag varken vill eller kan' (Sachs). De fno. citaten tillhöra just Havamal. På samma sätt tolkar jag *einn né annarr*: 'varken en eller två'. Låt det järna vara tre, som veta det, och dymedelst — enligt det gamla ordstävät — också hela folket. Det gamla ordstävät lyder i Málsháttakv. 3: 1: *þjóð spyrr alt þaz þrív menn vitu*. Det infogades av havamalsskalden såsom slutrad i strofen om *fregna ok segja*, alldeles som ordstävän *glík skulu gjöld gjöfum, máðr er manns gaman, sýtir æ gloggri við gjöfum, neiss er nokkviðr halr* nyttjades såsom avslutning på stroforna 46—49, och såsom ordstävän *god beginning makeþ god endyng, wyt & wisdom is god waryson, ase fele þede ase fele þewes, luef child lore byhoueþ* osv. togos till 'slutkläm' och sammanfattning i Hendingss ordspråk, stroforna 2—39. — Översättning av Hv. 28 och 63:

'Förståndig synes den, som spörja kan och tälja;
vad människor vederfars, kan icke folk fördölja'.

'Den, som vill kallas klok, skall spörja och förtälja.
Ej bör det bli blott en, ej blott ett par, som vet;
så snart det blivit tre, vet hela folket det'.

Med avseende på det nu omnämnda Málsháttakvæði vill jag — såsom exkurs — jöra ett par anmärkningar.

a) Den halvstrof, vari ordstävvet *jafnan fagnar kvíkr maðr kú* förekommer (Mhkv. 4: 5—8), synes mig stämma synnerligen väl överens med min uppfattning av Hv. 70 (se nr 13): en olycklig kan, sålänge han blott har livet kvar, bli glad och lycklig igen.

b) Innebörden av *kvæði skal með kynjum alt* (Mhkv. 13: 7) är enligt min mening en annan än den hittills antagna. De gamla jermanerna yrkade visst icke på att ett kväde skulle allt-ijenom handla om 'forbavsande ting' (Finnur Jónsson). Gnomerna t. ex., de nordiska så väl som de engelska, meddela de enklaste erfarenhetsrön och regler, såsom att 'havet vilar lugnt, när ingen vind rör upp det' eller att 'en dörr hör till en hall, en rand hör till en sköld'. Fadrens klagan över sonens död är innerlig och naturlig; något förvånande innehåller den icke. Och 'mättande av varjen' och 'glädjande av korpen' tedde sig förvisso för kämparna i dryckessalen som berömvärda vardagligheter. Det krav, som ställdes på en dikt var däremot, att den skulle vara i varje avseende korrekt. Ej minst avsågs därvid formen. Orden skulle vara *soðe zebunden*, riktigt sammanfogade, och allt skulle vara *snytttrum styred*, framställt på ett förstående, skickligt sätt. Till denna begreppssfär hör vårt *kynjum* [ie. *gen- : *gn-; jfr *kunna*, *konst*]. Ordet är vanligt i fornengelskan; det betyder 'ett passande, skickligt, fint sätt', t. ex. *is hit swyðe micel cyn, þæt zehwylc cristen man þone dæz weorðize*, 'det anstår synnerligen väl varje kristen att ära den dagen'; *cynna zemunde, riht & zerisno*, 'han iakttog vad som var skickligt, rätt och passande'. I forn-nordiskan levde uttrycket kvar i den urgamla satsen: 'en dikt skall vara skicklig alltijenom'. Jag påpekar omijen (jfr nr 20, slutet) att det ålderdomliga uttrycket är rimord.

För övrigt må man jämföra fe. *cūðlice* [jerm. **kunþlīkō*], 'på ett förstående, fint, höviskt sätt', därav 'vänligt', 'nådigt'.

53. *Aptr ek hvarf . .*
vísun vilja frá Hv. 99.

Von geng ek vilja
Sigsk. 9.

Fsax. *willio*, fe. *willa*, fno. *vili* betyder bl. a.: 1. [jfr lat. *mea voluntas est, ut* etc., 'min vilja (önskan) är, att osv.'] 'vilja', 'önskan', 'åstundan', 'åtrå', 'bejär'. 2. [jfr lat. *mutua voluntas*, 'ömsesidig välvilja'] 'välvilja', 'good-will', 'benevolence' (Anglia 42, 106); de båda betydelserna 'vilja' och 'välvilja' förhålla sig till varandra liksom 'rykte' och 'gott rykte', 'omdöme' och 'gott omdöme' (lat. *fama*, fisl. *dómr*, Arkiv 33, 175 ff., Bidrag nr 6 och 14). 3. 'vad som överensstämmer med ens vilja eller önskan', 'vad man vill eller önskar', 'önskan' (i konkretare bemärkelse) 'glädje', 'lycka'; i plur. 'glädjeämnen', 'fröjder', 'ting, som man önskar sig', 'bejärliga, goda ting'.

Till betydelsen 3 höra båda de anförda ställena. Mot fisl. *von vilja*, 'utan glädje', 'utan fröjder', svarar precis fe. *wana wilna zehwilces* 'utan varje glädje', 'utan alla goda ting', Gen. 2272. Och Oden, som vid det första närmandet till den blonda bedånerskan blev tillsagd att komma ijen senare på aftonen, måste vända om — bort från den fröjd han säkert påräknat. *Aþr hvarf* betyder sålunda 'kehrte zurück'; först i nästa strof 'kehrte er wieder' (*svá kom ek næst* osv.).

Översättningarna 'forstand' och 'selvstændig vilje', 'bestemmelse' (Lex. poet.) äro förfelade.

54. *Kom hann at húsi,* *jösu vatni . . .*
hurð var á gætti Rp. 2. *héttu Þræll* dars. 7.

kom hann at hollu, *jösu vatni,*
hurð var á skíði dars. 14. *kolluðu Karl* dars. 21.

kom hann at sal . . . *jösu vatni,*
var hurð hnigin dars. 26. *Jarl létu heita* dars. 34.

Rig kom *at húsi, at hollu, at sal*. Dörren var respektive *á gætti, á skíði, hnigin*. I de tre hemmen föddes sedan *Þræll, Karl, Jarl*. Mot serien *hús, holl, salr* och serien *Þræll, Karl, Jarl* svarar efter all sannolikhet en tredje serie: *á gætti, á skíði, hnigin*. Denna serie förstöres, om man såsom Gering och Brate identifierar de två första leden eller såsom Finnur Jónsson iden-

tiferar de två sista. Gering jer för övrigt åt det sista ledet den innebörd, som enligt min mening tillkommer det andra. Finnur Jónssons uppfattning skiljer sig i fråga om alla tre leden från min. Översikt:

	<i>á gætti</i>	<i>á skíði</i>	<i>hnigin</i>
Fi. Jó.	'åben'	'lukket'	'lukket'
Gering	'am Türpfosten'	'am Türpfosten'	'angelehnt'
Brate	'mot sin karm'	'mot sin karm'	'öppen'
E. Kock	'stängd' <	'på glänt' <	'öppen'

Den av mig jivna tolkningen stöder sig på både sakliga och språkliga skäl. I den torftiga boningen var 'eldr á gólfi'. Man skulle hava ställt till ett obehagligt drag i stugan jenom att låta dörren vara 'åben'. Folket, som bodde där, ville förvisso, medan de hade eld på golvet, hava dörren stängd. Detta avses med *á gætti*, 'inne i själva infattningen'. — Annorlunda såg det ut i Faders och Moders eleganta hem: dörren vette mot söder och släppte in det rika, varma soljuset. (Ifall den hållits stängd, kunde det väl för stämmningsbildens vidkommande hava varit likgiltigt, huruvida 'dyrr suðr horfðu' eller åt något annat väderstreck!) Liksom i *hnigin er helgrind, haugar opnast* (se Fritzner) betyder *hnigin* också här 'öppen'. — Aves och Ammas levnadsförhållanden te sig i allting annat såsom ett mellanting mellan de redan nämnda äkta parens; varför skulle detta icke jälla också om de speciellt framhävda dörrarna? *Skíð* betecknar tvärstycket ovanför dörröppningen. Med att dörren var *á skíði* avses rimligtvis, att den stod intill sagda tvärstycke utan att vara förd in i falsen, sålunda utan att vara riktigt stängd.

55. *Áli var áðr
ofgastr manna,
Hálfðan fyrri
hæstr Skjöldunga*

— *fræg váru folkvíg,
þau er framir gerðu —
hvarfla þóttu hans verk
mið himins skautum*

Hyndl. 14.

þær se cempa oferwon
 frecnessa fela
 — frome wurdun monze
 zodes prowera —

we þæs zuðlaces
 deorwyrðne dæl
 dryhtne cennað:
 he him siȝe sealde

Guðlac 151—155.

Finnur Jónsson o. a. följa Bugge och ändra eddatexten: **framr gerði*. — Vi hava här att jöra med en av den forntida diktens många parenteser; den är avsedd att likasom jiva relief åt en kämpajestalt. Likheten mellan de båda citaten är slående: efter *Hálfðan* och *se cempa* följer ett inställande av var och en av dem i en jättemiljö (*framir* och *monze zodes prowera*), därefter återvändes till Halvdans och Guðlacs egna bedrifter. Parenteserna äro för övrigt lika långa och innehålla samma epitheton (*framir, frome*).

56. *hár brann hrísi*
 **allþurr fura* Vql. 9.

Jag kan icke vara med om att rubba den första halvversens fullödiga alliteration medelst ett **ár brann hrísi*. Ej heller kan jag godtaga något **hallþurr*. Med tvekan framställer jag följande emendationsförslag.

Jägaren kom hem med en skjuten björn. Den ville han steka. Han jorde i hast upp eld. Veden låg till hands i en trave, som var skyddad för väta. Jfr: *hann gekk inn í skálann ok vissi, at skiða hlaði* (en trave med huggen ved) *var við dyrr þær, er til fjóss* (fähuset) *váru* (se Fritzner). Ved, som legat och blivit torr i en 'hlaði' eller 'hlað', kunde lämpligen kallas *hlaðþurr*. Men ett *hlaðþurr* eller *hlaþþurr* kunde också komma att skrivas *hlaþurr*. Om dess innebörd ej uppfattades, kunde en förvanskning lätt ske. Och då låg väl knappast något närmare till hands än **allþurr*.

57. *þú vart, in skæða,*
skass, valkyrja

otul, ámáttlig
at Alfǫður H. Hund. I 38.

Nygaard (Norrøn Syntax § 129, anm. 1) översätter *skass valkyrja* med 'en rædsom valkyrja'. Neckel, Finnur Jónsson o. a.

ändra texten och översätta **it skœða skass* med 'du skadliga troll'. Saken är enkel: *þú*, *in skœða* och *skass* äro parallella liksom *þú*, *môðugr* och *halr* i nr 36. Beläggen för sådan hopning av subjekts- och vokativled i den fornjermanska allitterationspoesien äro vid flyktig räkning omkr. 400. Det bleve något mödosamt att omredigera dem allä. Hur ställer sig väl den, som ändrar det förolämpande feminina *in skœða* i raden 2, till det lika feminina *kona* i raden 7? — Översättning:

'Du var, du skadliga, du troll, hos Oden
en orejlerlig, hätsk valkyria!'

58. *hvert fellr blóðugt
á brjóst grami,*

*úrsvalt, innfjalgt,
ekka þrungit* H. Hund. II 45.

I anslutning till andra tolkare översätter Finnur Jónsson det spärrade ordet med 'indad-hed, brændende, som bränder sig ind', under det att Fritzner jer 'indessluttet' med frågetecken, Gering (i anslutning till Bugge) 'tief eindringend' likaledes med frågetecken.

De tyska Beowulfeditionerna före 1918 jiva såsom översättning på det fe. *feolan* det meningslösa 'sich verbergen' — om en demon, som med buller och bång bryter sig in i en sal och störtar sig över sitt offer. Jag har i Anglia 42, 110 (1918) understrukt, att det jerm. **felh-* (**felz-*) också har betydelsen 'tränga', 'bana sig väg', t. ex. där det i en fe. gåta heter, att man utan tilljälps av en bro icke kunde taga sig fram över vattnet, *ofer mere feolan*, eller där det i Beow. 1281 säges, att demonen begav sig till kämpasalen och trängde sig in där, *inne fealh*.

Det nord. *inn-fjalgr* betyder tvivelsutan 'inträngande'.

59. *íllt er fyr heill at hrapa* Reg. 25.

Lexicon poeticum² upptager tre olika förklaringar. De utgå alla från en fras, som icke finns: **hrapa fyr heill*. Ingen människa i värden 'hrapar fyr heill'. Den fras, som skall översättas, lyder: *vera íllt fyr heill*. Och den betyder 'vara dåligt såsom

förebud', 'vara ett dåligt omen'. Jfr bland överflödande nordiska och västjermanska motstycken Luthers *das soll dir ein Zeichen sein* (2 Mos. 13: 16) med Petris *thet skal wara tigh för itt tekn*, eng. *it shall be for a sign*.

Vårt *at hrapa er illt fyr heill* betyder sålunda unjefär det samma som den föregående strofens *ef þu foeti drepr, þat er får mikitt*. Tekniken för gamla välbekanta uttrycks infogande i nydiktad omjivning har jag vidrört på annat ställe (nr 52). Infogandet har i föreliggande fall icke skett med någon större elegans.

60. <i>hverr feldi af mér
folvar nauðir?
.....</i> | <i>sleit fyr skommu
hrafn hrælundir
Sigrdr. 1.</i> |
|--|--|

Till intet av det, som Finnur Jónsson yttrar om dessa rader, förmår jag att ansluta mig: jag kan icke i *folvar nauðir* se ett oejentligt uttryck för ett abstrakt begrepp, samtidigt med att det passar förträffligt som ett ejentligt uttryck för ett konkret begrepp, ej heller i *hrælundir* se ett skrivfel för ett eljest obekant **hræs undir*.

Den blekt silverskimrande brynja, som så tätt omslöt den fagra valkyrians kropp, att Sigurd endast jenom att rista upp den på tre ställen förmådde att befria henne ifrån den, kunde väl kallas *folvar nauðir*; jfr *folvir oddar*, fe. *fealwe linde*, *fealuhilte swurd*, fisl. *gráir hjalmar*, *grátt silfr* osv. Och påståendet, att *lundir* endast betecknar 'mörbradsstykkerne', är byggt på för litet språkmaterial: fe. *lynd* och *zelynd* betyda rätt och slätt 'fett'. Att korpen slet fettstycken av lik må vara drastiskt, men knappast mer än 'haukr sleit hold' eller 'hrafn sleit beitu of ná'!

61. <i>Þik hefir Brynhildr
þól at gerva,
heiptar, hvattan,
harm at vinna Brot 3.</i> | <i>i gopðum Gymis
era mér gulls vant,
at deila fé foður
Skirn. 22.</i> |
|--|--|

Två till ömsesidig belysning sammanställda exempel på konstruktionsväxling och parallellism: genitiv = infinitiv-

konstruktion. Högne säger om Brynhild till Gunnar, som umgås med tanken att mörda Sigurd:

‘hon eggat dig till övande av ont,
till hatfullt dåd och vållande av smärta’.

Och den fagra jättedottern förklarar:

‘det fattas mig ej guld i Gymses gård,
ej delande utav min faders gods’.

Endast Neckels upplaga har i Brot 3 tillfredsställande kommentering. Brate och Gering befinna sig helt på villospar.

62. *pá er ér fram komið,*
**neit menio god,*
mín at vitja Sigisk. 52.

Först och främst kan Neckels **neitt*, Finnur Jónssons **neit*, i händelse det skall föreställa ett nomen, helt utgå: radens första nomen måste börja med ett *m*. Typen $_ | _ x | _ x$ med allittererande starka stavelser återfinnes i *earh Oddan bearn, frod folces weard, zeap zylden weall, wæt wolcnes tier* och några hundra sådana förbindelser; av enahanda art är $_ x | _ x | _ x$: *earmlíc ylda cwealm, dyre dryhtnes þezn, famiz flodes bæð, mari mahtiz Crist, nytum Njarðar bur* (nr 41), *þryðlic þezna heap* osv.

Vidare väntar man sig i den eljest så enkelt byggda dikten icke någon variation av huvudsatsens subjekt, *eyrir*, mitt inne i den temporala bisatsen; jfr variationerna av subjektet i str. 1, 3, 8, 25, 30, 31, 35, 42, 56 och variationerna av egendomsbegreppet i str. 36 och 38. Vad man kan vänta, är en av de allra vanligaste variationstyper, som överhuvudtaget finnas: konjunktion + subjekt + verb | + variation av subjektet + fortsättning. Jfr: *ok hana Sigurðr sveipr í rípti, | konungr inn húnski, kván frjá sína* str. 8, *hverf þú til hjarðar, ef þú hug trúir, | brjótr bergdana, beitur sökja!* Hym. 17, *grýtið er gumna, alls geirar ne bita, | eggjar né járn, Jónakrs sonu* Hamd. 25 osv.

Slutligen tillkommer en omständighet, som jag dock icke betraktar såsom på något sätt avjörande: varken ‘Menja’ eller

'gods' (**Menju gôð* Neckel, Finnur Jónsson m. fl.) förekommer annorstädes i omskrifningar för 'guld', under det att 'Fenja' och 'Frode' liksom 'mæld' och 'arbete' äro vanliga nog (*Fenju melldr*, *Fenju mjöl*, *Fenju forverk*, *Fróða bygg*, *Fróða mjöl*, *Fróða sáð*).

Min tolkning är denna. För **neit* läser jag *mæt*; *m* kräves, såsom sagt, av versen, och *e*, *æ*, *ei*, *æi* förväxlas ofta; jfr t. ex. *het* och *hæitt* i Hym. 32. *Mætr* är ett vanligt epitheton ornans; jfr nr 41. Det därpå följande **menio* **god* tar jag såsom en lätt förvanskning av *menia gôð*, 'smyckenas gudinnor'. Huruvida det formellt neutrala *gôð* är reallt fem. eller mask. i *hjaldrs gôð*, 'stridsgudiinna' (valkyria) eller 'stridsgud' (Oden), må lämnas därhän (se Lex. poet.). Säkert är att *skínanda goði* i Grímn. 38 står som apposition till femininet *sólu*. Exempel på 'gudinna' och 'smycke' i omskrifningar för 'kvinna' äro *men-skogul*, *mens syn*, *gullmens fríðr*, *hringa gná*, *vella dís* osv. — Alltså:

þá er ér fram komið,

mæt menja gôð,

mín at vitja,

'när fram I kommen,

I goda kvinnor, att besöka mig'.

63. *þitt skyli hjarta*
hrafnar slíta

vít lönd yfir,

en þú vitir manna Guðr. II 9.

Finnur Jónsson: 'en enkelt gang findes *heldr* udeladt, så at *en* står alene uden foregående komparativ, Guðr. II 9'. — Det finnes verkligen konstruktioner av typen mlat. *bonum est deo quam* (snarare än, mera än, och icke) *hominibus confidere*, me. *he had this of the father than* (snarare än från, och icke från) *the mother*. Men det nord. uttrycket är annorlunda beskaffat. Under förutsättning att texten icke är fördärvad (såsom säkert är fallet med den som stöd ofta anlidade v. 69 i Beowulfskvädet), söker jag förklaringen snarast i den omständigheten, att *yfir* är en ursprunglig komparativbildning.

För jämförelses skull påminner jag om fe. *neah*, ty. *nach*, *nahe*, isl. *ná*- och de motsvarande komparativerna fe. *nior*, ty.

näher, isl. *nær*. Prepositionell användning tillkom bl. a. den isl. komparativen, t. ex. *brautu nær*, ejentl. 'vägen mera nära', därav rätt och slätt 'nära vägen'. Jag tror ej att ett gammalt **brautu nær en þú* skulle hava förefallit en modärn tolkare svårtytt. Den komparativa betydelsen har gått under i engelskan (*near the road = nigh the road*), varefter en ny (dubbel) komparativ bildats (*nearer*). Däremot har tyskan icke blott upprätthållit skillnaden mellan positiv och komparativ, utan även specialiserat positivens betydelser (*dem Wege nach, dem Wege nahe, dem Wege näher*). Ur sådan synvinkel kunna vi betrakta fe. *ufe-*, ty. *ob*, isl. *of* och de motsvarande uråldriga komparativbildningarna fe. *ofer*, ty. *über*, isl. *yfir*. Man jämföre ty. *ob der Tauber*, ejentl. 'ovanför Taubern', isl. *of sessmögum*, 'ovanför de bänkade männen', *of víð lönd*, 'hän över vidsträckta land', med eddatextens *við lönd yfir*. Att på ett äldre stadium ett uttryck av den arten kunnat hava komparativ innebörd, lär ingen bestrida. Frågan är blott, hur länge en dylik betydelse kunnat fakultativt hålla sig kvar. Tills vidare översätter jag emellertid (med ovan jorda reservation) de citerade raderna så:

'Må korpar slita nu ditt järtas trasor
utöver vida länder — längre hän,
än där du vet, att några människor bo!'

64. *ríkt gól Oddrún,* *bitra galdra,*
ramt gól Oddrún, *at Borgnýju Oddr. 7.*

Ställets vanliga tolkning tillhör den omfattande grupp av misstag ('a few hundred errors'), som jag åsyftar i Anglia 42, 123; jfr i dessa bidrag nr 19, 24, 30, 36, 37, 38, 44, 57, 61, 62. Finnur Jónssons '*ríkt*, adverbialt, med kraft', Brates 'mäktigt kvad Oddrun bitande trollsång', upplagornas vanliga kommaterring illustrera allesammans den jängse missuppfattningen. Neckel kommaterar korrekt¹. De båda substantiverade adjektiven

¹ Neckels kommatering överhuvud (jfr t. ex. nr 36 och nr 61) visar, liksom redan hans förord, att hans edition trots enstaka missgrepp intager en särställning jent emot de övriga upplagorna och översättningarna. Han är jermansk filolog och ser företeelserna i deras sammanhang...

stå parallellt med *bitra galdra*. Jfr t. ex. *metod hie ne cuðon, | dæda demend* Beow. 180 f., *that he azeldan skal, | inwid-spraka* Hel. 5334 f., *wop zehyrðon, | zryreleoð zalan zodes andsacan, | sizeleasne sanz* Beow. 785 ff.

65. *Drukku þar dróttmegir* *Kallaði þá Knefröðr*
 — *en dyljendr þogðu* — *kaldri röðdu* osv.
 vín í valhöllu Akv. 2.
 — *vreiði sásk þeir Húna.*

Enligt jängse uppfattning syftar *dyljendr* på Atles sändebud (Gering, Finnur Jónsson, Brate osv.). Denna uppfattning kan jag icke biträda. Dikten nämner endast Knefröd, icke hans följeslagare. Knefröd kommer in i ballen. Där dricka kämparna. Vid hans åsyn tystna de: de rädas för hunnerna. Men Knefröd ropar osv. Alltså:

‘Där drucko männen vin i kämpasalen;
 de slutne tego, räddes hunnens vrede.
 Men Knefröd talte då med kylig stämma’ osv.

66. Episoden med runhälsningen i Am. 4—12 kan jivetvis utläggas på mångahanda sätt. Men Grundtvigs förslag (**BTH** > **BTH**) är omöjligt, eftersom det går stick i stäv mot textens *vant er stafs vífi*. Och att helt enkelt en negation (-a, -t) tagits bort, kan man knappast antaga; ty om runhälsningens innebörd på det sättet kommit att ändras ifrån ett ‘kommen icke!’ till ett ‘kommen!’ så hade ju meningen i och för sig varit fullt klar och hade icke varit egnad att väcka några misstankar. Jenom förfalskningen måste någonting hava uppkommit, som såg mer eller mindre besynnerligt och svärbegripligt ut. En möjlighet vore följande. Gudrun ristade **BTH**. Vinge utplånade den sista runan, som ju också var lättast att få bort. Så uppstod **BTT**, ‘påbud’, ‘kallelse’¹. Eftersom varken Atle eller hans jemål hade

¹ jfr t. ex. Muspilli 81—83, som i översättning lyda:

‘När himlakungen så till domen kallar (*ðaz mahal kíp annit*),
 så skall vartenda släkte komma dit,
 ty ingen törs den kallelsen försitta (*den þan furisizzan*).

Jónssons o. a. avvikande uppfattning blir översättningen av de sista raderna:

'Nog säga många så — dock tages mäkta fel —:
det hjälper ingen alls, hur honom bjuds farväl'.

69. *i kné gengr hnefi,* *tré tekr at hníga,*
ef kvistir þverra, *ef hoggr tág undan* Am. 73.

Att jag anser 'Baumkrone' (Gering), 'näva' (Brate) och i all synnerhet 'blomsterskud' (Finnur Jónsson) för felaktiga tolkningar av *hnefi*, beror därpå, att *hnefi* (eller *knefi*) rimligtvis må anses stå i samma förhållande till *kvistir* som *tré* till *tág* och som Atle till sina ättlingar (telningar), dvs. vara det starkare, centrala, som berövas förutsättningarna för fortsatt blomstring. Som trädet till roten (rottågan), så förhåller sig stammen till kvistarna. Jfr isl. *knefill*, ty. *knebel*, 'stock', 'tvärträ' osv. Alltså:

'På kneken kommer stam, om grenverket blir torrt,
och luta börjar träd, om roten hugges bort'.

70. *groftu svá undir,*
gørðir hlut þiggja Am. 96.

Handschriften har **gørðit*. Neckel läser **gørðirat*. Översättningarna äro visserligen mycket olika: 'så att del jag ej fick' (Brate), 'du mottog icke din andel' (Finnur Jónsson), 'man empfung nichts' (Gering), men enligt min tanke alla lika däruti, att de icke jiva någon antaglig mening. Mig synes sammanhanget vara detta: Atle tillvitar sin hustru otacksamhet, oförnöjsambet och ränksmideri; hon har, påstår han, betraktat hans rika lösöregåvor (*meiðmar, þræla, þýjar, silfr*) såsom värdelösa, sålänge hon icke också kommit åt de jordagods, som han ärft efter sin far (*lond þau er mér leifði Buðli*), och hon har stämplat så, att hon kommit i besittning av en del av dessa. Parataxen är densamma som i: *svá var hon móðig, mundi hon springa*, 'hon var så sorjsen, att hennes jårta ville brista', Guðr. I 2. Förväxling av *-r* och *-t* är vanlig i Codex regius (jfr nr 20). Här tillkommer möjligheten av antecipation (nästa ord slutar på *t*).

71. *hræva kuldi*
megit þínu holdi fara,
*ok *haldit *er lík at liðum!* Gróg. 12.

Varjehanda textändringar hava blivit jorda. Finnur Jónsson motsäger sig själv (under *halda* C 2 och *liðr* 1). Jag föreslår följande:

ok kaldit þér lík at liðum!

'och köttet kallne ej på dina lemmar!' Med *ok kaldit þér* må jämföras *ok standit þér* i str. 15, *ok ljái þér* i str. 11 osv. Den felaktiga konsonantismen *-t* i st. f. *-t þ-* har ett motstycke i nästa strof: *-t þ-* i st. f. *þ-*. Judligt stå förbindelserna *ok-kaldit-þér*, *ok-haldit-ér* varandra lika nära som exempelvis sv. *okarina*, *och-har-i'na*, eng. *it-thought*, *it-aught*. Variationen *kuldi...ok kaldi* liknar t. ex. *leitær eða...á leitum ert* Fj. 2, *reyna ok raun gefa* Edd. min. VI 23.

72. *Útan garðu*
sá hann upp um koma
þursa þjóðar sjöt Fj. 1.

Enligt jängse uppfattning upptäcker 'han', att berjen 'viste sig i horisonten' (Finnur Jónsson) eller att 'tursafolkets tillhåll kom upp' (Brate), och så börjar en livlig dialog mellan denne 'han' och någon annan onämnd 'han'.

Liksom i *hvern hefik heim um komit* och *niu kom ek heima* Vpr. 43 står enligt min förmodan *koma* här med en rums-ackusativ; subjektet ligger i *sá* (liksom i *heitir* str. 8 osv.); *hann* är objekt. Alltså: stående utanför grinden till Menglads höga borj, fick han (väktaren) se honom (främlingen) komma upp över berjen.

Register.

1. Textställen.

Akv. 2 nr 65.	Guðr. II 12 nr 30.	Oddr. 7 nr 64.
» 29 » 32.	» II 28 » 31.	» 18 » 48.
» 31 » 33.	Hamd. 1 nr 37.	Reg. 25 nr 59.
» 35 » 34.	» 23 » 38.	Rp. 2 nr 54.
» 39 » 23.	Helr. 11 nr 29.	» 14 » ».
Alv. 4 nr 9.	H. Hj. 42 nr 16.	» 26 » ».
» 16 » 10.	H. Hund. I 9 nr 41.	Sigrdr. 1 nr 60.
Am. 4 ff. nr 66.	» I 23 » 17.	» 16 » 41.
» 6 » 67.	» I 30 f. » 18.	Ssk. 9 nr 53.
» 34 » 68.	» I 38 » 57.	» 33 » 25.
» 38 » 35.	» II 45 » 58.	» 34 » 26.
» 47 » 67.	Hv. 2 nr 4.	» 40 f. » 27.
» 73 » 69.	» 6 » 50.	» 52 » 62.
» 96 » 70.	» 7 » 11.	» 68 » 28.
Bdr 14 nr 44.	» 36 f. » 51.	Skirn. 22 nr 61.
Brot 3 nr 61.	» 54 » 12.	Vsp. 20 nr 2.
Fáfn. 5 nr 20.	» 57 » 5.	» 23 » 1.
» 8 » 21.	» 63 » 52.	» 31 » 41.
» 37 » 22.	» 70 » 13, 52 a.	» 34 » 2.
Fj. 1 nr 72.	» 76 f. » 6, 14.	» 41 » 42.
Ghv. 19 nr 36.	» 95 » 7.	» 55 » 43.
Grimn. 29 nr 49.	» 99 » 53.	Völ. 9 nr 56.
Gríp. 16 nr 19.	» 155 » 15.	—
Gróg. 12 nr 71.	Hym. 1 nr 45.	Bjark. 1 nr 19.
Grott. 12 nr 39.	» 10 » 46.	Glúm 5 nr 14 k.
Ghv. 17 nr 42.	» 31 » 8.	» 6 » 19.
Guðr. I 8 nr 23.	» 39 » 47.	Herv. 16 nr 16.
» I 26 » 24.	Hyndl. 14 nr 55.	Mhkv. 13 nr 52 b.
» II 9 » 63.	» 24 » 45.	
	Ls. 28 nr 3.	
	» 33 » 48.	

2. Ord.

A frá á, oråd, nr 1. — *at*, som? 9. — *blóðigr*, *blóðrekinn* (*blóð-*), luftig, ärorik, 41. — **bor-*, högeligen, 51. — *brandr* (vid dörren), 3. — *clauðr*, den döde, 13, 52 a. — *dómr*, lov, 6, 14, lovvärd handling, dåd, 14 k. — *dyljendr*, de slutne, de förbehållsamme, 65. — *eitrhormeitiðr*, vinter, 47. — *er*, som, 19. — *fjör*, kropp, bröst, jarta, 42. — *flóa*, flöda över, 49. — *fölr*, blek(t skimrande), 60. — *garðr rísa*, berjen, 39. — *gefendr*, värdfolket, 4. — *gjalda*, hämnas, 1, 31, *gætti*: á ~, stängd, 54. — *gotva*, kläda, svepa, 23. — *halfðanr*, halvdanen, 40. — *heill*, varsel, omön, 14 e, 59. — *heiptir*, fiendligheter, 31. — **hlaðþurr*, i trave torkad, 56. — *hlóa*, glöda, glänsa, 49. — *hnefi*, stam, 69. — *hniginn*, öppen, 54. — *hrælundir*, fettstycken, 60. — *hofuð*, hövding, 19. — *innfjalgr*, inträngande, 58. — *kunnr*, klok, 5. — *kyn*, skicklighet, 52 b, 67. — *langt*: *vera* ~ *unz*, 48. — *leiða*, följa till graven, 23, 27. — *leika*, snara, fälla, 10. — *lok*, [även] slutet, det hela, 35. — *meinstafir*, illjarningar, 3. — *mun(ar)-* älskad, juvlig, 16. — *mundum*, med händerna, 43. — *munum*, åtskilligt, 21. — *mætr*, högt värderad, god, 62. — *nauðir*, bojor, 60. — *né*, varken . . ej heller, 52. — **ofþunginn*, alltför gammal, 26. — *ordstírr*, lovord, 6, 14 a, d. — *renna á skeið*, rusa å stad, 20. — *rísa á kné*, resa sig upp på knä, 8. — *saðr*, höviskhet, 67. — *sefi*, jarta, 7. — *síðr*, vid, stor, 25. — *skíð*: á ~ *i*, på glänt, 54. — *skjót*, yster fåle, 20. — *svá*, såsom, 28. — *váttit*, mycket litet ting eller tidsrum, 48. — *váskapaðr*, illasinnad, 46. — *vel*, lagom, 12. — *verða*, vara, 45. — *vikingr Dana* o. d., 29. — *vili*, fröjd, 53. — *vinir*, Gesellen, fellows, män, 19. — *vitti*, olycka, 50. — *yfir*, längre hän över? 63. — *þunngæðr*, klenmodig, 27. — *þunnt hljóð*, fint lyssnande, noggrann uppmärksamhet, 11.

Dödade ord.

† *heimhamr*, 15. — † *heimhugr*, 15. — † *neit*, 62. — † *ofþrunginn* 26.

3. Sakligt.

Akusativ, rummets, nr 72. — anglosaxiskt, se *blóðigr*, *dómr*, *fjör*, *gotva*, *langt*, **ofþunginn*, *síðr*, *svá*, *verða*, *vili*, *vinir*. — anticipation, 41. — dativ, måttets, 21; i uttr. *vera sér einn*, vara ensam, 7. — ernendationer: 17 (*hyrnd*), 18 (*svát*), 20 (*skjót*), 32 (*glömmundum*), 34 (*skírar veigar*), 40 (*halfðani*), 43 (*mundum*), 51

(*borlítit), 56 (*hlaðþurr), 62 (*mæt menja goð*), 70 (*gørðir*), 71 (*kaldit þér*). — epitet, utsmyckande, 41, 62. — förstärkningsord: 48 (*vá-*), 51 (*bor-). — föräldrade rimord: *dómr*, *kyn*, *skjót*. — genitiv, kontaminerad, 45. — infinitiv, ren, vid rörelseverb, 37. — kenningar: 39 (berj), 47 (orm, vinter), 62 (kvinna). — kommatering, 64. — ordstäv, 20, 53, 59. — parallellism: nom. 19, 30, 36, 44, 57, 62, gen. 24, dat. 24, ack. 2, 37, 64, konstruktionsväxling 45, 61. — paratax, 70. — parenteser, 2, 55, 65, 68. — prepositioner, 14 j. — relativter: 9 (*at?*), 19 (*er*), 22 (*þar er*). — *runor*, 66. — skrivfel, se emendationer. — variation av ett centralt begrepp med de varierande leden (synonymerna) i olika syntaktisk funktion, 38, 71, i lika syntaktisk funktion, se parallellism. — verb, underförstått, 9, 45. jfr infinitiv. — värsbildning, 33, 62.

Ernst A. Kock.

Ny Rökstenslitteratur.

O. v. Friesen, Rökstenen, Stockholm 1920.

H. Pipping, Om runinskriften på Rökstenen, Helsingfors 1919 i Acta soc. scient. fenn. XLIX nr 1.

H. Pipping, Rökstensinskriften ännu en gång, Helsingfors 1921 i Acta soc. scient. fenn. XLIX nr 3.

I. Lindquist, En skinnhandskrift från Flatey, som beskriver Rökstensrunor i Göteborgs högskolas årsskrift 1920.

M. Olsen, Til Rök-indskriften i Ark. f. nord. fil. 37, s. 201 ff.

Av de publikationer rörande Rökstenen, som utkommit efter den sammanfattning av andras och egna åsikter, som av mig utgivits i Östergötlands runinskrifter, Stockholm 1918, som nr 136 Rök, i förkortning även betecknad som Rök IV, intages främsta rummet av O. v. Friesen, Rökstenen, Stockholm 1920, som med förkortning lämpligen kan betecknas som Rök V. Skriften är nämligen en framställning av inskriften i dess helhet, som synes vara avsedd att vara avslutande och upptaga allt, vad till ämnet hörer, och behandlar den gåtfulla inskriften från en alldeles ny synpunkt. Tryckningen har bekostats genom subskription av kolleger, vänner och lärjungar till festgåva på förf:s 50-årsdag, varjämte VHAA inlöst 100 ex.

Skriften börjar med en 7 s. lång framställning av runskriftens uppkomst och utveckling, vars behov och berättigande i en avhandling om Rökstenen äro svåra att inse.

Vid inskriftens behandling börjar förf. med en undersökning av den ordning, i vilken inskriften anbragts på stenen, vilken undersökning förf. påstår aldrig hava gjorts. Detta påstående synes ganska oberättigat, ty den av Bugge antagna ordningen i Rök I—IV *a, b, c, d, e* utgår från den rätt resonliga synpunkten, att de avdelningar, som äro ristade med kortkvist-runor, vilka förf. kallar »svensk-norska» runor, skola läsas i ett sammanhang, och för ordningen av de övriga avdelningarna Rök I—IV *f, g, h, i, j* givas ock antagliga skäl.

Förf. utgår från, att det ju är övervägande sannolikt, att inskriften huggits in i stenen i samma ordning, som ristaren avsåg, att den skulle läsas, och finner det därför omöjligt, att avd. Rök IV *d*, V, 8 skall läsas före de denna avdelning omgivande Rök IV, *f, g*, V, 5, 6. Men vad borgar för att icke ristningen med något färgämne tecknats upp, innan den inhöggs, varigenom ristaren ernått den frihet i placeringen, som förf. fränsäger honom¹. Sådan uppteckning tyckes skola hava varit ett ganska välbetänt försiktighetsmått för att gå i land med ett så invecklat företag som Rökstenens ristning, och särskilt borde väl antagandet av detta förfaringssätt ligga förf. nära, som oaktat alla knaggligheter vid genomförandet (se Rök IV, 253 f., V, 13 ff.) fasthåller vid förekomsten av talrika magiska tal i de ristade radernas runantal, vid vilkas anbringande särskild förtänksamhet varit av nöden. Förf:s undersökning om ristningens ordningsföljd synes mig sålunda ingenting bevisa. Särskilt är den frukt, som den burit, osmaklig, att Rök IV, *d*, 9 *ftir fra* (Rök V 7, *a*) icke skall få fattas, som de ord »eftersporde», som synas så uppenbara och i Rök IV bilda så lämplig övergång till det följande, utan som en lönskrift, som dessutom Pipping Acta XLIX: 3, 9 finner felaktig.

Förf. undersöker sedan lönnrunornas dechiffriering och främst korschiffrens 4, *a, b* (Rök IV, *i, k*), i fråga varom han ansluter sig till H. Pipping, SNF, 1, 17 f., tilläggande några egna förbättringar, som sedan bestridits av H. Pipping, Acta XLIX: 3, 10. Korsen anses alltså böra läsas enligt samma nyckel vart och ett för sig från vänster till höger i förhållande till varandra, och den läsning och tydning, som därigenom vinnes, är enligt förf. *sibi uiauari | ul nirupr* »Sibbe, helgedomens väktare, (Pipping: Farfarsfadern Are den vise) avlade barn vid 90 års ålder». Det är beteckningens konsekvens, som av H. Pipping och förf. göres till högsta lag för tolkningen, och Pipping har i Acta XLIX: 1, s. 8 f. ägnat hela avd. III åt »Beteckningens konsekvens». Några små inkonsekvenser medger också Pipping finnas, men det är

¹ Jfr nu samma anmärkning av M. Olsen Ark. 37, s. 203.

icke fråga om dessa utan huruvida konsekvensen ovillkorligen måste uppställas som ristarens grundsats. I en ristning som den på Rökstenen, som synbarligen företer en provkarta på beteckningar, vore tänkbart, att ristaren även i fråga om grundlaget för lönnrunorna uppvisade olika möjligheter, som voro honom bekanta. I alla händelser är det tydningens resultat, som bör giva utslaget. Genom ett lika metodiskt förfaringsätt, varvid korsen lästs från höger till vänster, har Bugge funnit den tydning, som förefinnes i Rök IV, vartill Löffler ock bidragit, och som lyder: »Bjare i Öja (på Ön) är runristaren». En uppgift om runristaren, som förekommer i så många runinskrifter och väl särskilt kunde väntas i en av Rökstenens fulländade utförande, synes mig hava största sanningsvärde, varemot den osmaklighet, vartill Pipping kommit och som förf. nu upptagit, icke äger motstycke i någon runinskrift och genom sitt innehåll borde visa tydningens oriktighet, ty det är ej sådana bragder som våra runinskrifter lovorda, och jämförelse med andra runinskrifter och deras anda bör dock vara ett förnämligt stöd vid tydningen.

Den som enligt Pipping och förf. har ristat Rökstenen, är Varin, vilket skall angivas genom satsen **in uarin fapi**, som dock alltifrån Bugge, Rök I översatts med »och Varin lät rista». Det motstycke, som Bugge åberopar, L. 799 **hulmfastr × ropilfr × pau × ristu × runa** —, där betydelsen »låto rista» framgår av att en särskild uppgift om ristaren: **in ubir × risti** finnes uti inskriftens slut, söker förf. bortförklara som en tankspriddhet av ristaren, som synes otrolig. Stödet faller visserligen ändock genom min undersökning av inskriften, varav framgått, att för **pau × ristu** sannolikt stått **litu × rista**, men förhållandet, att ett verb kan betyda »låta» + dess inf. är ju annars fulltygat. Då L. 2 **kairui × auk × kula × ristu × stain** eller L. 821 **kulauk × auk koplauk** eller L. 868 **pura**, så lära väl icke dessa kvinnor personligen verkställt resningen utan »låtit» andra utföra den. Likaledes måste då **fapi** kunna betyda »lät rista», och denna översättning stödes av det förhållande i andra runinskrifter, att inskriftens början brukar förtälja om vem som rest eller låtit rista stenen, varemot uppgift om ristaren antingen saknas eller står i slutet av inskriften. God metod fordrar därför att som hittills antaga Varin hava ombesörjt minnesvården efter sonen Vämod utan att själv hava utfört ristningen; han kunde ju därför väl hava dikerat inskriftens innehåll, om så finnes nödigt att antaga.

I likhet med andra runinskrifter bör då den följande delen av inskriften hava innehållit något till den fallne Vämods berömmelse, och Bugge har även i alla sina tydningar Rök I, II, III fasthållit denna synpunkt, om ock utfört den på olika sätt, och jag själv har i Rök IV, s. 250 f. ännu starkare anknutit det

följande till Vämod. Förf. åter gör hela den övriga inskriften till en trolldom av Varin för hämnd på Vämod's banemän, en episk besvärjelse, som berättar om i forntiden försiggångna händelser, som besvärjaren i ett liknande fall önskar upprepade i framtiden. Genomförandet av denna förf:s nya uppfattning av inskriften är förbundet med ändrad tolkning av åtskilliga svårare ställen, varvid understundom av föregående forskare avvisade tolkningsmöjligheter upptagits och understundom har ock annan läsning föreslagits. Brist på utrymme hindrar att i detalj anföra och pröva dessa ändringar; det må vara nog att giva läsaren tillfälle att sluta till desamma genom att anföra förf:s översättning av inskriften, vars förmenta magiska del han indelar i 16 flockar. Förf. har ännu icke tillägnat sig det 1906 påbjudna stavsättet, varför hans översättning har följande form:

I. Till minne af Vämod stå dessa runor. Men Varin, fadern, ristade dem efter åt döden hemfallen son.

II. 1. Jag säger den unge mannen, hvilka de tvenne stridsbyten voro som tolf gånger togos som byte, båda på en gång från man efter annan.

2. Jag säger (honom) för det andra detta, hvem det var som för nio släktled sedan (o: i den grå forntiden) steg upp på stranden med sina reidgoter och dog med dem där till följd däraf.

3. Tjudrik vågsam — vikingakungen — en gång rådde — å Reidhafsstranden; — nu sitter på gotisk — gångare rustad — hjältars förste — med remfäst sköld.

4. Sibbe helgedomens väktare aflade nittio år gammal.

5. Jag säger den unge mannen, hvem af Ingevalds- (eller: Ingvilds-)ättlingarne som blef hämnad tack vare en hustrus offer (till makterna).

6. Jag säger den unge mannen, åt hvem det är som en ättling vardt född.

7. För (att hämnas) en ung hjälte (är han född).

8. (Att) detta (skall ske) är (nu) på nytt önskan.

9. Han visste att slå en jätte.

10. (Att) detta (skall ske) är (nu) på nytt önskan.

11. Må gagn härur spira.

12. Detta säger jag som det tolfte, hur stridsjungfruns häst skall finna föda på slagfältet, där tjugo (sjö)konungar (skola) ligga fallna.

13. Detta säger jag som det trettonde, hvilka de tjugo sjökonungar voro som bodde på Själland (eller: i Sillende) i fyra år, kända under fyra namn, söner till fyra bröder.

14. Det var Valke och hans fyra bröder, söner till Radulf; Hreidulf och hans fyra bröder, söner till Rugulf; Haisl och hans fyra bröder, söner till Björn (Bern).

15. Nu fostrar jag en ung son; må han (om han en gång står) ensam (d. v. s. om jag gått bort) behjärta, hvem det är som (= att jag hans far) tarfvar godtgörelse (för förlusten af utmärkt son, Vämod).

16. Jag säger den unge mannen: var dristig.»

Det är en väl stark tilltro till riktigheten av denna flockindelning, då förf. ej annorlunda behandlar det mystiska språnget från *anart* till *tualfta* än att det förra får stå i flock II, 2, det senare i flock II, 12; s. 67 förmodas magisk grund till att ristaren givit fl. 12 detta nummer.

Trolldomen framsäges av Varin (*sakum* översättes nämligen med »jag säger») och meddelas åt *ukmini* »den unge mannen», vilket ord ju borde vara ristat *ukmani* (Bugge, Rök III, 14), som det s. 100, 102 förmodas, att ristaren avlat och uppfostrat eller väl riktigare skall avla, då ju dels hela den magiska delen avser framtiden, dels fl. 4, 5, besvärjelsen om avlande och framfödande, även vid hög ålder, bleve onödiga, om sonen redan vore född. Fl. II, 1 skall tala om två dyrbarheter, som tagits från Vämod i striden och hämnaren skall sättas i stånd att återtaga, icke om bedriften att taga rustningen av två fiender. Fl. II, 2 omtalar, huru fordom en hövding över hreidgoterna landsteg å stranden med sitt krigsfolk men med livet fick plikta därför och fl. II, 3 är en strof ur en hjåltedikt därom, som upplyser, att hövdingens namn var Tjudrik (*þiaurikr*). Meningen är, att så må det även gå Vämods banemän, som även från havet övat fientligheter i Östergötland. I en utförlig exkurs söker förf., huvudsakligen med stöd av Hervararsaga, visa, att hreidgoter voro de goter, som kvarstannade i goternas älsta hemland i Samland i Ostpreussen. Tjudrik är alltså icke östgotakonungen Teoderik utan en eljest alldeles obekant hövding. Sedan fl. II, 4, 5 möjliggjort hämnarens avling och framfödande, vilka flockar icke gärna kunde vara riktade till »den unge mannen», vad fl. II, 5 dock uttryckligen är, framträder i fl. II, 6—11 den magiska förebilden till hämnaren, och han är ingen mindre än Vale, Balders hämnare, som Oden födde med Rind, och meningen är, att Varins son skulle bli en lika framgångsrik hämnare. Identifikationen med Balder synes otillräckligt motiverad och Hödr är ju ej heller någon jätte. Fl. II, 12—14 angiva föremålen för hämnden, Vämods banemän, och dessa flockar äro på alla sidor omgivna av magiska runor, som skola trygga banemännens nedläggande. Efter undersökning av dessas namn finner förf., att de icke äro nordiska utan sannolikt frisiska, påpekar, att *Gunnmundr* först sent och sällan förekommer i Norden och troligen är en variant till Gudmund, som påverkats av andra namn på *Gunn-*, och ersätter det därför med en motsvarighet till fty. *Cunimund*, ags.

Cynemund, som i Norden blott förekommer på Tjurkö-brakteaten. De tjugu konungarne förmodas kunna vara huvudmän för frisiska handelsgillen. I fl. II, 15 fastställs den unge sonens tillvaro och i fl. II, 16 uppmanas han att vara dristig och utföra hämnden.

För att styrka sin uppfattning av hämnden som drivfjäder till trolldomen anför förf. en mängd fall ur de isländska sagorna på att hämnden känts som en helig plikt, men det är med vapen, icke med trolldom, som dessa hämnare utföra vedergällningen, och det synes föga sannolikt, att Varin, som säkert varit en mäktig ädling i sin bygd, velat gripa till trolldom i stället för att bida tillfället för hämnd med vapen.

Något motstycke till att en rest sten ägnats åt trolldom i dylikt syfte, finnes icke¹. Däremot innehålla föregående tolkningar ingenting annat än vad som annars brukar förekomma på runstenar: lovprisning av den fallnes bedrifter och börd, såsom jag framhållit i Rök IV, 230. På andra runstenar äro bedrifter och börd blott helt kort antydda, på Rökstenen något utförligare och i ett dunkelt språk, och att vi ej känna de sagor, som åsyftas, få vi ge oss till tåls med. Förf. framhåller den nära släktskapen med Kärnbo-stenen, vars *lakmuprku* ju utgör ett ypperligt motstycke till de äldre släktleden i Rök IV *e, f, g, h*, och det synes, som om denna jämförelse bort kunna förebygga dessa tankar på Balder och Vale, som äro så svagt motiverade.

Om jag således måste anse förf:s tydning av Rökstenens inskrift förfelad både i sin helhet och i tolkningen av många enskilda ställen, så hindrar icke detta att giva ett erkännande åt den lärdom, som framlyser, och den omsorg, som nedlagts på arbetet. Stilen har en viss bredd, som gör intryck av grundlighet, och framställningen innehåller många, i alla fall tänkvärda enskiltheter, som ej här kunnat beröras. Till avhandlingen äro tre exkurser fogade: 1) Om folknamnet hreidgotar, 2) Egenamn av typen fvn. Ingibiörg—Yngvarr, 3) Räkneorden på fvn. *-tán, -tián*, och i slutet finnas nya fotografier av ristningen, tagna av N. Mossberg.

Mot O. v. Friesen, Rökstenen framställas flera invändningar av H. Pipping, Acta 49, nr 3, som särskilt (s. 15) säger sig ej kunna finna minsta spår av något hämnderop, påpekar, att strofen om Tjudrik, som andas idel beundran, omöjligen kan gälla en hövding, som med härsmakt överfallit östgötarne och att *piaurikr* därför, som förut antagits, måste vara den historiske Teoderik, att *knuaknati* ej fås fram vid användning av riktig runrad och att inf. *knuā* ej kan hava tillhört fsv., där nasaliteten i detta ord måste hava förlorats förr än i ändelsen av *stánta* (s. 4).

¹ Jfr nu M. Olsen Ark. 37, s. 231.

Med rätta fasthåller Pipping vid att *uulinispat* måste vara svaret på föregående frågesats. Svårare är det att följa honom i antagandet, att *uulini* skall tolkas som *Wē-linni* och vara substitution för *Wē-ormæ*, fsv. *Viormber* Ögl., då isl. *linni* = *ormv*, ävensom i fråga om de många andra dylika substitutioner, som han föreslår. På de många andra enskiltheter, som Pippings skrift innehåller, förbjuder bristen på utrymme att här ingå. Detsamma gäller om Pippings föregående skrift i Acta 49, ur 1, som ursprungligen varit ämnad till en behandling i dess helhet av Rök-inskriften, varav i slutet fullständig text med upplöst och upplöst inskrift, fonetisk transskription och översättning finnas samt en förmodligen fullständig litteraturförteckning. Pipping har inskränkt sig till behandling av vissa sidor eller partier av inskriften; det är icke mindre än 20 avdelningar med fyllig bevisning för någon av Pippings tolkningar. Enligt min mening går förf. till överdrift i fråga om magiska tal och om kortskrift (haplografi), varför han s. 6 rentav uppställer regeln, att ristaren »principiellt icke skrivit en och samma runföljd två gånger å rad, om han kunnat vinna samma resultat genom att skriva den en gång men läsa den två gånger, åtminstone där denna princip icke kom i strid med hans strävan att få fram betydelsefulla siffror». Häre röjes samma tilltro till ristarens orubbliga konsekvens, som förut befunnits präglä Pippings framställning. Annars brukar väl haplografien räknas till sådana tillfälliga ristfel eller genvägar, som ej sällan möta i runinskrifter, se O. v. Friesen, Uppl. runst. s. 86 ff. Om åtskilliga tolkningar kan man ju vara av skiljaktig mening. Ofta vänder sig förf. mot min framställning i Rök IV, där jag haft för avsikt att omnämna alla uttalade meningar om Rökstenen men endast ytterst knapphändigt kunnat angiva min egen ställning till desamma. Jag beklagar, att jag i ett par fall kommit att förbise Pippings uttalanden.

I. Lindquist, En skinnhandskrift från Flatey, som beskriver Rökstensrunor, i Göteborgs Högskolas Årsskr. 1920, s. 114 ff. styrker Pippings och O. v. Friesens läsning av Rökstenens kvistrunor och runkors genom jämförelse med de isl. handskr. AM 413 fol. och AM 687 d 4to, i vilken senare runkorsen kallas *tialldrunar*.

Slutligen har i sista häftet av ANF 37, s. 201 ff. M. Olsen offentliggjort en uppsats Til Rök-inskriften, som har ett visst släktttycke med O. v. Friesen, Rökstenen, ehuru han visserligen i åtskilliga fall bestrider O. v. Friesens uppfattning. Han försvarar således den av Bugge antagna ordningsföljden uti inskriften med det undantaget, att han anser *h* följa på *e*, finner ingen strävan till hämnd uti inskriften utan anser dess syfte vara att hedra den döde och trygga hans vilostad. Det synes honom, att Rök-

inskriften äger stor släktskap med mytologiska rundikter i Eddan särsk. Ljóðatal i Háv. och Vafprúðnismál, och i *h* och *e* uppdagar han rentav guden Tor (þur *h*) och hans son Magne, som förklarade sig hava kunnat slå ihjäl jätten (Hrungnir) med sin näve (*knua*, *knati atun*), vartill må erinras om Pippings nyssnämnda invändningar mot *knua* och svårigheten att komma förbi *uulinisþat* som svar på frågan. Släktskapen mellan Rökstenens stil och anförda Eddadiktning skall dels bestå i bruket av numrering för olika avdelningar (*anart*, *tualfta*, *pritaunta*), liksom Oden numererar 18 färdigheter genom runkunskap eller 12 frågor till Vafprúðnir, dels i den stegring med spänning, som kan varsnas både i dessa dikter och i Rökinskriften, där redan runristningen visar denna stegring genom att fortskrida till allt större konstfullhet, dels i framställningens fortgång från det dagliga mänskliga livet till förhållanden efter Ragnarök. En stegring utöver Tor och Magne är emellertid ej tänkbar, därför måste samma myt behandlas i de återstående avd. *f*, *g*, *i*, *k*, över vilkas innehåll förf. icke vill uttala någon bestämd mening, ehuru enskilda ord kunna tydas; om födelse tyckes vara tal, och med tvekan läser förf. namnet på Siv uti *i*. Då gudanamnet Tor påträffats i *h*, anför förf. de andra sex inskrifter, där Tor bedes skydda minnesvärden och menar, att hela Rökinskriften utom de två första raderna består av en utvidgning av formeln »Tor vige (minnesmärket)». Förf. tänker sig att en runmästare, som var förtrolig med skaldskap, format en gravvigningsinskrift över en runmytisk dikt, som kulminerade i omtalande av Tor- och Torssonen. Det synes, som om ändamålet uti inskriften med de mänskliga delarne av denna runmytiska dikt, Teoderik och de 20 konungarna, skulle bli mycket oklart, och en inskrift, som bestode blott av minneskriften rad 1—2 och en låt vara utvidgad åkallan av Tor, skulle utgöra en överraskande knapphet i uppgifter om den avlidne. Tvivelaktigt är väl, om de anmärkta likheterna i stil bära så långt som till att visa släktskap även i avseende på innehållet och icke blott utgöra stilegendomligheter för den litteraturepok, som både Rökstenen och dikterna tillhöra. Det kan ju tänkas, att en författare griper till numrering eller en verkningsfull stegring, vad ämne han än avhandlar, och inskriftens gång från den fallnes bedrift till ärorika förfäder, som äldre tolkningar föreslagit, är dock en aktningsvärd stegring, som likväl håller sig inom mänskliga förhållanden.

Mig förefaller det sålunda, som om ingen av anförda tolkare riktigt uppfattat Rökstenens inskrift, som jag tror vara vida mindre underbar än snilletts lek hos dessa tydare vill göra den till.

Stockholm den 8 juni 1921.

Erik Brate.

Johs. Lollesgaard, Syntaktiske studier over det ældste danske skriftsprog. (Nykøbing, Stiftstidendes Bogtrykkeri 1920. 146 sider).

De syntaktiska spörsmål, som i ovan citerade avhandling göras till föremål för närmare undersökning, äro ordställningen, olika slag av bisatser, konjunktionen och slutligen participial- och infinitivkonstruktioner med betydelse av hel sats. Materialet är hämtat från urnordiska och danska runinskrifter samt handskrifter från tiden före c:a 1300.

Dispositionen är klar och överskådlig. Huruvida den också är lämplig för fastställande av de resultat, undersökningen vill ge vid handen, är en fråga, till vilken jag senare återkommer. Beträffande ordställningen börjar förf. med urnordiskan för att i anslutning därtill fortsätta med de yngre runstenarnas och handskrifternas språk. De olika momenten återfinnas — om man undantager urnordiskan, för vilken framställningen helt naturligt måste bli ganska knapphändig — i samma ordning under sina respektiva huvudavdelningar och bliva: subjektets plats i förhållande till verbet i huvudsats och bisats, objektets plats samt platsen för adverbiala och attributiva bestämningar.

Bisatserna indelas efter deras grammatiska värde i substantiviska (att-satser och indirekt frågande satser), adjektiviska (relativsatser) och adverbiala (inledda med olika slag av underordnade konjunktioner).

Konjunktionen exemplifieras för runspråkets och handskriftspråkets vidkommande såväl i dess ställning i huvudsats som i de olika slagen av bisatser.

Förf. har i regel ej sparat med exempel. Kanske på sina ställen en inskränkning kunnat ske, då de grupper, under vilka de äro inordnade, blott i en oväsentlig detalj avvika ifrån varandra. Att t. ex. i fråga om bisatser särskilja ett flertal fall, då den inledande konjunktionen visserligen har något varierande form men samma betydelse, synes överflödigt. Om en sats inledes med *for uthæns thæt at, utan hæz at, for utan at* eller *for uten* kan vara skäligen likgiltigt. Men med en mängd av överoch underrubriker blir framställningen onödigt schematisk, och uppmärksamheten ledes ifrån det, som är huvudsaken.

I en syntaktisk avhandling av föreliggande art — med ganska begränsat ämnesval — synes mig nu en aldrig så väl genomförd systematisk uppställning av materialet vara av ringa värde, om förf. ej samtidigt söker komma till grunden med de språkliga, resp. psykologiska förutsättningar, som ligga bakom företeelserna ifråga. Beträffande ordföljden önskar man sålunda icke blott ett angivande av de olika satsdelarnas inbördes ställ-

ning på grundval av materialsamlingen utan också en inblick i själva utvecklingen och en orientering i de faktorer, som varit av betydelse för densamma. Likaledes giver en exemplifiering av de olika slagen bisatser inte mycket i och för sig. Exempelen bliva av större värde, i den mån de tjäna som underlag för en diskussion rörande bisatsens uppkomst och dess relation till huvudsatsen.

Om man med ovanstående som utgångspunkt vill bedöma de faktiska resultaten av J. Lollesgaards avhandling, måste man säga, att förf. på åtskilliga ställen gått mera på bredden än på djupet och att en närmare diskussion ofta varit önskvärd. Genom en dylik hade förf. kanske också blivit i stånd att göra mera bestämda uttalanden än som nu blivit fallet.

Till de frågor rörande ordställningen, som förtjänat en fylligare, sammanhängande utredning, räknar jag sålunda verbets 'Endestilling', genitivens plats samt de possessiva pronominas ställning före och efter sitt huvudord. Vid behandlingen av olika slag av bisatser vill förf. göra troligt, att huvudparten av dessa peka hän mot konstruktioner, i vilka ingår en relativ-demonstrativ partikel. Detta för att finna stöd för det av E. Hermann gjorda antagandet, att relativsatsen är den ursprungligaste formen för bisatser. Frågan är otvivelaktigt mycket intressant och vore värd en djupare undersökning med stöd av förf:s material.

Större hänsyn hade bort tagas till karaktären av de behandlade texterna. Vid runtexterna borde förf. varit väl uppmärksam på huruvida dessa haft poetisk eller prosaisk form. Den roll rytmen har spelat är säkerligen långt större än vad som framgår av avhandlingen. En jämförelse med isländska och fornsvenska förhållanden hade vidare utan tvivel givit utbyte. Ej heller får man förakta det tillskott dialekterna kunna lämna vid bedömandet av syntaktiska frågor.

Dispositionen är i all sin överskådlighet knappast ägnad att ställa problemen i en klarare belysning. Vi vilja t. ex. bilda oss en föreställning om bisatsens syntax. Förf. redogör under rubriken 'Dansk Runesprog' för subjektets plats, först i huvudsatsen och sedan i bisatsen. Därefter följer redogörelse för objektets plats i huvudsats och bisats, sedan för attributets o. s. v. Sedan de olika satsdelarna genomgått för runspråkets räkning, följer samma schema för handskriftsspråket. Vi få sålunda redan i kapitlet om ordställningen strödda bidrag till bisatsens karaktäristik, men några sammanfattande synpunkter, en totalblick över utvecklingen saknas. I en följande huvudavdelning behandlas — såsom nämnt — de olika slagen av bisatser och där efter konjunktiv i huvudsats och bisats. Den underordnade satsens inledande konj., dess ordställning och modus giva hela

dess allmänna struktur. Det hade varit önskvärt, att förf. utan att vara alltför mycket bunden av ett gängse schema i vidsträcktare mån sökt sammanställa dessa faktorer för att därmed bestämma bisatsens utveckling och karaktär.

Någon ingående granskning av förf:s detaljuppgifter och en kontrollering av citaten har jag ej inlåtit mig på. Ett och annat mera i ögonen fallande misstag skall här påpekas. Då det sid. 37 såsom exempel på 'fremskudt adverbialt led' i bisats från SkL. I: 45 anföres: *bæn ær wiþær hænnæ ær næstæ frændæ*, beror detta på en fullkomlig missuppfattning av meningen. Det talas om att änka må såväl sälja som skifta sin jord, dock på det villkoret »att den är närvarande (*ær wiþær*), som är hennes närmaste frände». Det första *ær* är sålunda intet relativpronomen utan predikatsverb. Sid. 31 påstår förf., att några interrogativa och imperativiska huvudsatser icke finnas i de behandlade texterna. Att åtminstone det senare slaget finnes, visar Harp. Kap. 60 (Uppl. av M. Kristensen): *Oc tempræ aloe mæth ædike oc oli af rosæ oc smør øghæn*, Kap. 118: *Siuth sammæn brænne sten mæth win oc duuæ muk*.

Att göra en historiskt-syntaktisk utredning på grundval av ett antal texter är ingalunda en lätt uppgift. Det finnes något osäkert, famlande, irrationellt i språkets syntax, som kan ställa krav icke blott på filologen utan även på språkpsykologen. Om förf. av denna avhandling icke kommit till några viktigare resultat eller dristat göra några djärva slutledningar, beror det till en stor del av ämnets natur. Såsom underlag för kommande specialstudier har avhandlingen icke minst genom sin översiktliga materialsamling odisputabelt sitt värde.

Lund i oktober 1921.

Gillis Lech.

L. F. A. Löffler †.

Leopold Fredrik (Frits) Alexander Löffler, f. d. e. o. professor i svenska språket vid Uppsala universitet, som var född i Stockholm d. 15 nov. 1847, son till rektorn vid Katarina elementarläroverk J. O. Leffler och Gustava Vilhelmina Mittag, avled i Djursholm d. 31 juli 1921. Den nära 74-åriga levnad, som då avslutades genom en av plågor föregången död, nämligen genom svält på grund av kräfta i magmunnen, var även under större delen av sitt lopp präglad av sjuklighet och lidande. Utnämnd till e. o. professor i svenska språket den 3 okt. 1881, hade han alltifrån h. t. 1883 tjänstledighet på grund av sjukdom och erhöll avsked från d. 1 juli 1907. Bot för sitt lidande sökte han dels genom uppehåll i Algier, dels av en berömd läkare i London, men krafter att återinträda i tjänsten återfick han aldrig, om ock under några år hälsotillståndet var drägligt, tills på ålderdomen sjukligheten åter vann överhand och varslade om döden.

Trots den boja av ohälsa, som L. hade att släpa på nästan hela sitt liv, om den och skovtals tryckte mindre, har han utfört ett synnerligen aktningsvärt och fruktbringande arbete. Han blev student i Uppsala 1866, studerade först juridik, avlade jur.-fil. examen 1867 och fortsatte under ett par terminer med juridiska studier men övergick sedan till språkvetenskapen, avlade fil. kand. examen 1871 och disputerade för fil. graden 1872 med avhandlingen Om konsonantljuden i de svenska allmogemålen I, varpå han utnämndes till docent i nordiska språk. Hans närmaste vetenskapliga verksamhet ägnades också åt allmogemålen, i det han med understöd av Svenska fornminnesföreningen gjorde en studieresa till Västmanland 1872, vars resultat han framlade i föreningens tidskrift II (1873—74) med titeln Några anteckningar om Västmanlands folkspråk I. Ut i Uppsala universitets årsskrift 1874 tryckte han Några ljudfysiologiska undersökningar rörande konsonantljuden: 1 De klusila konsonantljuden.

Åren 1874 och 1875 idkade han som Thunsk stipendiat språkvetenskapliga studier vid universitetet i Leipzig. Tiden strax efter L:s vistelse i Leipzig bildar epok i den jämförande och germanska språkforskningens historia. Det var då, som K. Verner i KZ 23 år 1876 offentliggjorde sin uppsats Eine Ausnahme der ersten Lautverschiebung med framställning av den efter honom uppkallade Vernerska lagen, vilken innebar den fria indoeuropeiska betoningens fortvaro i urgermanskan, och som i anslutning därtill K. Brugmann författade sin avhandling Nasalis sonans in der

idg. Grundsprache i Curtius Stud. z. gr. u. lat. Gram. IX (1876), och på den språkvetenskapliga metoden utövade därefter H. Pauls Prinzipien der Sprachgeschichte (1880) stort inflytande, varjämte viktiga bidrag till den germanska ljudläran lämnades av den samme och E. Sievers, som genom arbetet Grundzüge der Lautphysiologie (1876) gav det fonetiska studiet en fast grund.

L. var en bland de första svenska språkforskare, som togo intryck av dessa språkvetenskapliga omvälvningar, och det är en icke ringa del av L:s förtjänst om den svenska språkforskningen att vid Uppsala universitet ha betonat vikten av att tillgodogöra sig och vidare utveckla den pånyttfödelse av germansk språkvetenskap, som dessa nya uppslag inneburo. Hans egen forskning riktade sig under de närmaste åren förnämligast åt historisk språkforskning och alstrade de viktiga avhandlingarna Bidr. till läran om i-omljudet med särskild hänsyn till den germanska språkenheten i Nord. Tidskr. f. Fil. N. R. (1875—76), Om v-omljudet av *ǝ*, *z* och *ei* i de nord. språken I i Upps. univ. årsskr. 1877, Hedniska edsformulär i äldre Vestgötalagen i Ant. tidskr. f. Sverige V: 2 (1878), fortsatt i bd XIII: 4 (1905), och åtskilliga bidrag till svensk språkhistoria. En användning av dialektstudier på historisk språkforskning utgör uppsatsen Ordet *eld* belyst av de svenska landsmålen i Sv. landsmålen I: 7 (1879). L:s förtjänstfulla språkvetenskapliga författarskap meriterade honom till andra förslagsrummet till professuren i nord. språk i Uppsala 1877 och e. o. professuren i jämförande språkforskning 1880 och medförde, som ovan nämnt, hans utnämning till e. o. professor i svenska språket 1881.

Med tjänstledigheten för sjukdom sedan h. t. 1883 avstannade för några år L:s språkliga författarskap. Den 28 nov. 1885 stiftades i Uppsala Rättstavningssällskapet i syfte att förbättra svenska språkets stavning. L., som redan tidigare i tidningspressen offentliggjort inlägg i rättstavningsfrågan, anslöt sig till sällskapets strävande och tillämpade dess grundsatser på sitt eget namn, som han efter 1886 stavade Läflier i stället för Leffier, och utredde även den riktiga stavningen av andra egennamn eller annars tvistiga fall.

Efter 1886 började åter talrika frukter av L:s författarskap att förekomma, vilket för visso var honom en tröst under hans sjukdom, bunden, som han till stor del var, vid sina rum. Det är inga stora arbeten, som han nu kan åstadkomma, men de äro präglade av skarpsinne och lärdom, och hans vetenskapliga verksamhet utsträcktes nu till områden, som förut alls icke eller i mindre mån varit föremål för hans forskning.

Till Rök-stenens tolkning hade han redan 1880 lämnat ett bidrag i Ant. tidskr. f. Sverige och han gav ytterligare ett sådant i

Nord. studier, 1904. År 1887 hävdade han i VHAA månadsblad, att han samtidigt med och oberoende av L. Wimmer redan 1879 i Nord. tidskr. hade offentliggjort sin upptäckt, att Åkirkeby-funten på Bornholm har en forngutnisk runinskrift. Under de följande åren lämnade han bidrag till tolkningen av flera runinskrifter, såsom Tune-stenen i Uppsalastudier 1892 och i Ark. 12 (1895), Roes-stenen i Sv. fornm. för. tidskr. 11 (1901), Sparlösa-stenen i Vgl. fornm. för. tidskr. 2 (1906).

Tolkning av isländsk fornpoesi tillhöra hans anmärkningar rörande åtskilliga Eddastrofer, av vilka Till Alvissmål str. 12: 6 och 16: 6 i Ark. 37 (1921) väl var Löfflers sista skrift, och den utförliga uppsatsen En kärleksvisa i Áns saga bogsveigis i SNF 3 (1912), som ur skilda folks litteraturer anför talrika exempel på den i kärleksvisan föreliggande personifikationen av växter som man och kvinna. I samma tidskrifts bd 4—5 (1913—1914) offentliggjorde L. sin största och viktigaste avhandling under senare år, nämligen Om några underarter av ljóðahátt, som undersöker det s. k. galdralag Hátt. 101 och dess växlande former i fornpoesien. Språkhistorisk belysning av svensk fornhistoria innehålla uppsatserna Ána-sótt i Ark. III (1886), Svenska ortnamn på *-skjalf* ib. (1893), Om de östsvenska folknamnen hos Jordanes i Sv. landsmälen XIII (1894), Till 700-årsminnet av slaget vid Lena i Fornvännen III (1904) och Det evigt grönskande trädet vid Uppsala hednatämpel i Sv. landsmälen 1911 (även i Maal og Minne och Danske Studier).

Nya forskningsområden beträdde åter L. med sina uppsatser i heraldik, personhistoria och genealogi, nämligen Den gotländska Taksteinarsågen med ett bihang om några svenska talande vapen i Sv. landsmälen 19: 6 och Personhist. tidskr. 5: 2 (1913), även föredrag vid sjätte nord. filologmötet i Uppsala 1902, Bidrag till vår medeltida personhistoria (Pers. tidskr. 1904—1905) och hans undersökning om medeltidslatinsk vers i Några medeltida versus memoriales i Ant. tidskr. f. Sverige 13 (1905) och Svenska gravstenar 22 i VHAA månadsblad 10 (1905).

Dessa utflykter på dock jämförelsevis närliggande områden uttömde likväl icke L:s åhåga. Han intresserade sig livligt för mynt och medaljer och har i Namn och bygd 1918 tryckt Ort-namnsforskningen och några Olov Skötkonungs mynt. Ett annat intyg om hans numismatiska förtjänst är hans val till hedersledamot av Numismatic and Antiquarian Society of Montreal (1900).

Ovanstående uppgifter om L:s vetenskapliga alstring äro ingalunda fullständiga, blott det viktigaste har kunnat medtagas.

Lika mångsidigt som hans vetenskapliga författarskap var hans journalistiska och litterära. Med sina intressen, som omfattade snart sagt allt mänskligt, förenade han en aktivitet, som

förmådde honom att kasta sig in i diskussionen av ett spörsmål, även om det låg hans studier och verksamhetsområde fjärran. Så har han tagit till orda i politiska och kommunala frågor, t. ex. genom uppsatserna Om Sveriges integritet (1905) och Förslag till vapen för Djursholms stad (1915). Ännu den sista tiden, han levdè, deltog han i flera tidningsdebatter och tävlingar, där aktualiteten utövade en så stark dragningskraft, att därför påbörjade språkliga uppsatser lades å sido. För helnykterheten var han en stor ivrare och har skrivit flera uppsatser därom. De flesta av hans bidrag till tidningspressen voro dock av vetenskaplig art. I bunden form har han avfattat ett antal minnes- och tillfällighetsdikter.

Som tillkallad sakkunnig avgav han utlåtande vid besättandet av e. o. professuren i Uppsala i svenska språket 1905 och i svenska språket och litteraturen vid kejsarl. universitetet i Hålsingfors 1906 och har reservationsvis yttrat sig i organisationsfrågor vid Uppsala universitet.

L. blev ledamot av kgl. Vitterhets- hist. och antikvitetsakademien 1908, i vars förhandlingar han med kraft deltog, så länge hans hälsa tillät, tillerkändes 1917 av Svenska akademien Karl XIV Johans-priset »såsom en aktningsgärd åt hans idérika, alltjämt av frisk arbetshåg präglade verksamhet på den nordiska språkforskningens område» och var dessutom medlem eller hedersledamot av en mångfald in- och utländska sällskap och föreningar, vilkas verksamhet berörde hans forskningsområde. Från 77 vänner, lärjungar och medforskare mottog han på sin 60-årsdag som festgåva ett faksimiletryck av Kalendarium Vallentunense.

I en vidsträckt korrespondens, som torde haft få motstycken hos oss i omfattning och intresse, sökte L. vinna ersättning för det personliga umgänge i sitt hem och på resor, som hans sjukdom hindrade honom ifrån. Hans samlingar och anteckningar av språklig, biografisk o. s. v. art stego likaledes till högst ansevliga mått.

Som enskild person präglades L:s uppträdande av blid vänlighet och aktningsfull hänsyn, och särskilt skall förvisso mången yngre arbetare på hans forskningsområden bevara hans älskvärda personlighet i tacksam hägkomst.

Erik Brate.

En halvstrofe i Málskrúdsfrœði.

I den tredje grammatiske afhandling i Snorra Edda anføres en halvstrofe af et digt, som kaldes Haffidamál. Stedet lyder efter A (Sn. E. II, 410):

»Vm kyniaskipti verðr soloecismvs sœm i haflita málvv.

Ristu nv fala

far þv i bygd hinig

þo ær mals gængi mikit.

her ær hvarginlikt kyn sætt fyrir karlmannligv kyni».

Codex Wormianus har (Sn. E. II, 116) i versene følgende varianter: l. 1. *tvifala* i st. f. *nv fala*. l. 2. *i buð hinnig*. l. 3. *þv ert malfengi mikit*.

I udgaven af den tredje og fjerde grammatiske afhandling formoder Björn Ólsen (s. 185 f.), at *fála* på dette sted ikke betyder 'økse', som Egilsson har antaget, men at der er tale om en mand, Hallr Fálusonr, som har spillet en rolle ved en proces i året 1120 eller 1121. Moderens navn skulde være overført på sønnen, som da i stedet for Fólur-Hallr blev kaldet Hallr Fála, lejlighedsvis også ligefrem Fála. Denne opfattelse fortjener fortrin for Egilssons forklaring, ti det er ikke let at forstå, hvordan en økse kunde opfordres til at begive sig til et andet sted. I l. 2 læser Björn Ólsen med W *i búð*; m. h. til l. 3 derimod slutter han sig helt til A, og han oversætter l. 2—3: »gå over til modstandernes bod; alligevel (o: selv om du går) har vi stort procesfølge (o: er vort parti stærkt nok til at forfølge vor sag)». Efter denne interpretation består soloecismen i, at en mand betegnes med det kvindelige øgenavn *fála*. På grund af denne opfattelse retter Björn Ólsen i prosaen *hvarginlikt* til *kvennmannligt*¹.

Det kan efter min mening af flere grunde ikke være rigtig. Hvis uregelmæssigheden i brugen af det grammatiske køn bestod

¹ I Skjaldedigtning (I B, 590) opfattes versene på samme måde.

i, at det feminine ord *fála* blev brugt til at betegne en person af det mandlige køn, vilde denne uregelmæssighed ikke fremgå af versene selv; den kunde blot blive forstået af den, der kendte situationen; halvstrofen vilde altså frembyde et meget uklart eksempel af soloecismus. Man kan heller ikke så bestemt sige, at *fála*, når det bruges som nomen proprium for at betegne en mand, er femininum; den almindelige regel er tvertimod, at feminine appellativa på *a*, hvis de bruges på denne måde, får masculint køn; jf. navne som *Sturla*, *Skíta*, der ere oprindelige feminina. Når der nu kommer til, at den hele forklaring er afhængig af en meget voldsom tekstændring, der går mod begge håndskrifter, bliver det vanskeligt at tro på dens rigtighed.

Jeg tror at versene godt kan forståes uden nogen som helst emendation. Hvis vi læser i l. 3 med *W þú ert* og med *A* (og Björn Ólsen) *málsengi*, betyder dette vers: 'du er et stort (vigtigt) procesfølge', d. v. s. 'en betydelig hjælper i processen'. Derfor skal *Fála* rejse sig og gå hen til det i l. 2 omtalte sted, hvor han vil finde lejligheden til at manifestere sine fortrinlige egenskaber. Om halvstrofen er ment alvorlig eller ironisk, kan vi ikke bestemt vide; det kommer an på, om *Fála* her opfordres til at støtte den talende eller hans modpart. Det er heller ikke fuldstændig klart, om der i l. 2 skal læses *í byggð* med *A* eller *í búð* med *W*; hvis strofen er blevet digtet på altinget, har Björn Ólsen vel ret i den formodning, at det rigtige er *í búð*.

Soloecismen består i, at manden *Fála* i l. 3 betegnes med et ord af intetkøn (*málsengi*). Det viser, at ordet *Fála* som mandsnavn er opfattet som masculinum. Men derved støttes også den første del af Björn Ólsens hypothese, nemlig at *Fála* her ikke betyder 'økse' — ti i så fald vilde *fála* være femininum — men at det er et navn på en mand.

Amsterdam.

R. C. Boer.

Till etymologien av ordet *fordom*.

Såsom ark-fyllnad må följande meddelas.

I sin nu utkommande »Svensk etymologisk ordbok» framhåller Hellquist, att etymologien av *fordom* är omtvistad. Med tvekan giver han företräde åt den (först av de Saussure i *Mélanges Renier* s. 390 noten framställda) meningen, enligt hvilken *fordom* isl. *forðum* skulle uppstått ur **for þammu* (till *sá* 'den'), under det att han menar den av mig i *Svensk ljudhistoria* I s. 424 f. givna etymologien knappast vara riktig.

På sist anf. st. uttalade jag denna åsikt: Liksom adv. isl. *stundum* nsv. *stundom* är dat. pl. till subst. *stund*, så är adverbet isl. *forðum* nsv. *fordom* dat. pl. till subst. **fornū* isl. *fyrnd* 'forntid' (jmf. isl. *i fyrnd* 'i gamle dage' nsv. *fordomtíma* osv.). Subst. **fyrnēt* (*fyrnd*) erhöll nämligen *o* från adj. *forn* 'gammal', så att **fornēt* uppstod, på samma sätt som isl. *þykþ* 'tjocklek', fsv. *blygþ* 'blygsel' etc. blevo till *þiokkt*, *bliugþ* etc. genom påverkan av adj. *þiokkr*, *bliugher* etc. Senare övergick **fornētum* till *forðum* genom förlust av interkonsonantiskt *n*.

Enligt min mening kan de Saussures härledning av *fordom* icke godtagas, redan därför att något **þammu* el. dyl. icke finnes i nordiska språk. Om den fsv. dat. *þom* se Kock Sv. ljh. I s. 259 och s. 341.

En brist i min motivering i Sv. ljh. I: 424 var emellertid, att jag, då denna del skrevs, ej kände något exempel på *fyrnd* med *o*-ljud. Dylika kunna nu meddelas.

I ett diplom av år 1541 från Aaseral i Mandals fögderi (Dipl. norv. 13 nr 667) läser man två ggr *aff gamle fond* 'sedan urminnes tid'. Redan Hægstad har i *Vestnorske maalføre* II: 2, 1. bolken, s. 33 insett, att detta *fond* är identiskt med *fyrnd* 'forntid'. Ett äldre **fyrnēt* med *i*-omljud¹ fick *o* från adj. *forn*,

¹ I annat sammanhang hoppas jag få tillfälle visa, att i fornnord. språk funnits följande kombinerade äldre *i*-omljud. Under urnord. tid inträdde *i*-omljud i (åtminstone trestaviga) ord med kort rotstavelse och tillika (palataliserat) *s* omedelbart före rotvokalen (*a*), när (ett i litteraturspråken förlorat) *i*

och liksom annars *rn* assimilerades till (*n*)*n* i många trakter av Norge (*horn*: *honn*, fno. *fyrnska* 'fortid': nyno. *fynnska* Stavanger, *finnska seg* 'bli ul' (om matvarer) Ryfylke osv.), så blev **fornd* till *fond*.

Av **fornd* (*fo[r]nd*) är som nämnt *forðum* dat. pl. I de flesta bygder av Norden förlorades *n* i *for[n]ðum* i interkonsonantisk ställning (*forðum*), under det att i vissa norska bygder **fornd* (**fornd*) blev till *fond*.

Jag vågar tro, att om det norska *fond* 'fortid' hade tidigare beaktats, Hellquist skulle ha givit företräde åt den etymologi av *fordom*, enligt vilken det är sambörigt med isl. *fyrnd* och med adj. *forn*.

Självklart är, att det ags. *furþum*, *furþon* bör skiljas från det nordiska ordet *fordom*. Detta visar redan ordens vitt skilda betydelser. Bosworth-Tollers ordbok översätter *furþan*, *furþon*, *furþum* med 'also, too, even, indeed, further, at first; etiam, quidem, primo', under det att Sweet i The students Dictionary återger *furþum*, *furþon* med 'first, just'. Det isl. *forðum*, sv. *fordom* betyder ju däremot 'olim'. För övrigt kan, såsom Kluge framhåller i Urgermanisch⁹ s. 258, det ags. *furþum* vara en urgammal förbleknad superlativform; jmf. sskr. *prathamā*.

följde i nästa stavelse. Ex. pret. urnord. **satiðō*, **salidō*, **sakiðō* (till isl. *sekia*) > isl. *setta*, **selða selda*, *sekta*. Jmf. dels den i runinskr. rätt vanliga stavningen *istain* (med palataliserat *s*) i st. f. *stain*, dels det kombinerade *u*-omljudet i dat. *wārum* (till *vārr* 'vår'): *wþrum* isl. fgn. *örum* etc.

Lund.

Axel Kock.

De svagtoniga vokalerna i Olavus Petris skrifter.

(Forts.)

i : *e*.

Beträffande övergången av svagtonigt *i* till *e* intager Olavus Petris språk en mellanställning mellan fornsvenskan och det nuvarande språket, i det att *i* lever kvar i en del ställningar, i vilka det nu uppgivits. Undersökningen kommer sålunda väsentligen att söka klarlägga, vilka dessa ställningar äro och under vilka betingelser *i* segast hållit sig kvar.

I slutljud motsvaras fsv. *i* i regel av *e*, t. ex. *nampne*, *folke*, *liffue*, *forlike*, *ware*, *giffue*. Endast i följande ord bibehålles alternativt *i*. Åtminstone delvis av arkaistiska skäl i dat. sing. *gudhi* och den ännu i dialekterna förekommande konjunktiven *wari* (Ärlig skap. 548, Songer 525, 526, 529 m. fl.), som huvudsakligen uppträder i fraser som »Herren wari medh idher», »Herren wari loff» o. dyl. Vidare i subst. *läti* (Itt ochr. sendebr. 171, Spörsm. 279, Closterl. 499, Ingong (1529) 375), *lätij* (Post. (1528) 138), *gläd(h)i* (Itt ochr. sendebr. 206, 213, 214 (2), Spörsm. 243, 289 G m. fl.) och det långstaviga *käti* (Krön. 183, Ingong (1529) 376), som väl erhållit *i* från *läti*¹. Slutligen möter *i* ofta i *helueti* (Spörsm. 297 G, 299 G), *helweti* (Post. (1530) 217 m. fl.), som haft stöd i de böjda formerna *helwetit*, *helwetis*. Förmodligen är, såsom Kock Fsv. ljudl. II s. 266 och alternativt Noreen Vårt språk III s. 390 antaga *i* att anse som ljudlagsenligt i kortstaviga ord. På analogisk väg har det dock i flertalet fall utträngts av *e*, och ovannämnda ord äro sålunda de, som av olika skäl längst bjudit motstånd mot det segrande analogiinflytandet.

För övrigt träffas *i* endast i de i Lagk. förekommande rent arkaistiska *girj* 318, *Haffuj* 345, *skadhj* 320, *tagj* 318, i det från

¹ Kock Fsv. ljudl. II s. 265.

fornspråket upptagna *Hundari* Krön. 9 samt i det enstaka *icki* Post. (1528) 68, som väl härstammar från en dialekt med bevarat *i* efter *i* + palatal konsonant.

I ändelsen *-in* i adjektiv, pronomen och part. pret. av starka verb är i stort sett övergången *i* > *e* genomförd. I kortstaviga ord, i synnerhet om stamvokalen är *i*, *u*, *y*, finnas dock reminiscenser av den äldre vokalen. Exempel på *-in* i långstaviga ord erbjuda nästan endast *eghin* och *huilkin*.

Exempel på kortstaviga ord med *-in*. Tänkeb.: *giffwin* 38, *giffuin* 108, *läsin* 26, *laghbudin* 108 osv.; Ärlig skap.: *bitin* 541, 567 (2), *jnbittin* 557, *begripin* 521, *giffwin* 523, 536, 562, 570, *undergiffuin* 524, *mykin* 542, 543, 546 (2), 552, *vpätin* 529; Krön. stil A: *bliffuin* 98, 191, *giffuin* och sammansättningar därmed 107, 127 m. fl. (8), *fördriffuin* 20, *gripin* 114 (hskr.), 120, 148 (2), *scriffuin* 16, *mykin* 7, 11 m. fl., *nidherbrutin* 120, *vpburin* 203, *dräpin* 25, 33, 47, 65, *besetin* 90 (2), *galin* 28, 29, *begraffuin* 208, *wederfarin* 46. — I övriga urkunder är förhållandet ungefär det samma. Då en äldre upplaga omtryckes under loppet av 1530-talet, utbytes någon gång *-en* mot *-in*. Så motsvara i Handb. 1533 och 1537 *giffwin* B 3 s. 2, *giffuin* E 2 s. 1 former med *-en* i upplagan 1529. I Krön. stil B äro exemplen med *-in* efter *a*, *ä* något talrikare än i de egenhändiga manuskripten och stil A: *giffuin* 124, 246, *gripin* 228, 260, 265, *bidhin* 282, *förljdhin* 323, *bescriffuin* 326, *budhin* 228, 260, *tilbudhin* 248, *mykin* 236 m. fl., *skuttin* 236, 278, 316, *benägin* 309, *förgätin* 329, *vpläsin* 327, *farin* 227, 228, 229, *företagin* 296, *jntagin* 326, *slaghin* 51 (2), *affslaghin* 313.

I anslutning till motsvarande adjektiv har *-in* bibehållits i de enstaka *forfarinheet* Messan (1531) 408 och *föruittinheet* Sacr. 434.

I ursprungligen långstaviga ord står *-in* alternativt i (*e*)*eghin* (Itt ochr. sendebr. 156 (2), Gudz ordh 539, Krön. 51 B), *huilkin* (Tänkeb. 9, 18, 27 m. fl.), *huilkin* (Krön. 2, 20, 25, 30 m. fl.). Om man bortser från dessa båda ord, träffas exempel med *-in* endast i Krön. stil B, som härigenom röjer sin släktskap med uppsvenska dialekter: *bundin* 200, *fängin* 154, 228, 264,

gångin 332 och det arkaistiska *tolkin* 293 (i brev). Likställda med dessa äro kanske *kom(m)in* 51 (2), 223, 227, 235, 248, 306, *vp-kommin* 223. Även i stil A träffas någon gång *kom(m)in* 130, 188, 203.

I-ljudet i *eghin* och *huilkin* har förklarats så, att det påverkats av föregående palatata konsonant, vartill för det senare kommer inverkan från föregående stavelses *i*. Då *eghin* ej förekommer i Tänkeboken liksom ej heller *eghit*, torde formen ej ha tillhört Olavus Petris barndomsdialekt, utan ha inkommit i hans (? skrift-)språk från annat håll. Ordet *huilkin* är som relativpronomen ett typiskt skriftspråksord, som är vanligt i den senare medeltidens kanslispråk, däribland tänkeböckerna, varifrån det kan ha upptagits av O. Petri.

Kocks förmodan (Arkiv XXVI s. 10), att *i* egentligen tillhör mask. och att det bevarats av efterföljande palatalt *nn*, vinner ej stöd i materialet. I Ärlig skap. förekommer *-in* i kortstaviga ord 16 ggr, varav endast två med säkerhet äro mask.

I samband med ovanstående ord må även behandlas några substantiv av likartad karaktär.

Subst. *aln* heter i regel *alin*, t. ex. Tänkeb. 11, 27, 46, Spörsm. 270, Post. (1528) 279 m. fl., endast sällan *alen*, t. ex. Tänkeb. 124, vilken form väl tidigast uppkommit i uttryck som »en alen läreff», då ordet var relativt obetonat. *Alin* är väl snarast en från äldre tänkeböcker övertagen skrivform, som emellertid kunnat stödjas av ett i vissa dialekter sannolikt förekommande uttal. — En ren skrivform är det från det medeltida kanslispråket i Tänkeboken upptagna *reg(h)inskap* 25, 26, 40 m. fl., vilket någon gång träffas även i de tryckta skrifterna under formerna *reginskap* Clerekrijt 360 (3), 362, *rekinskap*, t. ex. Itt ochr. sendebr. 218, Spörsm. 253 G, eller *räkinskap* Post. (1530) 25. Skrivform är väl även *Mortin* Tänkeb. 164, 171, 178 m. fl., såvida det ej bibehållit *-in* i anslutning till det tyska *Martin*. Ordets vanliga form är emellertid i Tänkeb. *Morten*. Det enstaka *Cristen* Tänkeb. 100 gentemot *Christin* Tänkeb. 99, *Christine* Krön. 101 är sannolikt svagtonsform.

Hithörande lånord äro å ena sidan *bekin* Tänkeb. 141 och *qwintin*, å andra sidan *dusen* Tänkeb. 178, *gyllen* Tänkeb. 40.

Vokalbalansen för *-it*: *-et* har av Kock och Palmér utförligt behandlats i Arkiv XXVI s. 1 ff., varför jag här kan inskränka mig till behandling av undantagen.

Undantag från regeln, att långstaviga ord hava *-et*, utgöra i nästan alla urkunderna (*e*)*eghit* Ärlig skap. 553 m. fl., *hwilkit* Ärlig skap. 536, 548, 565 m. fl., *Christit*, *christit* Ärlig skap. 577, *Clerekrijt* 353, *Echteskap*. 470, *Eedher* 6 ggr, *Krön*. 15, 129 B m. fl., *jntit* Ärlig skap. 571, 575 m. fl. och *litit* Spörsm. 242, 299 m. fl. — Om *eghit* och *hwilkit*, i vilka *i* föregås av palatal konsonant, gäller detsamma, som ovan s. 315 sagts om *eghin* och *hwilkin*. I de övriga har *i*-ljudet förklarats genom inverkan från föregående stavelses *i*, vartill kommer, att det *i* dem alla föregås av *t*, som i samband med ett följande *t*-ljud kunnat förstärka *i*-klangen. I Tänkeboken uppträda *jntit* och *litit* först 1526, varför de kanske ej från början tillhört Olavus Petris språk.

Undantagen från huvudregeln utgöras för övrigt i Tänkeb., Ärlig skap. och Tob. Com. huvudsakligen av kortstaviga ord, som mot regeln hava *-et*. I de flesta av dem kan detta förklaras enligt den av mig i Arkiv XXVI s. 12 f. konstaterade vokalharmoniska tendensen, enligt vilken *-et* föredrages i ord med *a*, *o*, *ä* eller *e* i stammen, eller ock utgöras de av sammansatta eller med upptakt försedda ord. Exempel från Tänkeboken ha anförts på ovannämnda ställe i Arkiv. Gentemot 34 kortstaviga ord med *-et* stå sid. 1—49 endast 4 långstaviga med *-it*. I Ärlig skap. äro exemplen: *föregiffuet* 555, *förgripet* 542, *affwiket* 555, *bedraghet* 541, *taghet* 558, 559, *nidherslaghet* 549, 567, 571, 573, *sworet* 566 — *lätit*, alltså 11 kortstaviga ord med *-et* gentemot ett långstavigt med *-it*. — Tob. Com.: *begraffuet* 437, *slaghet* 438, *lätet* 397, *dräpet* 415, *stolet* 413 — *nedhstolpit*: *holpet* 440. — I Krön. äro exemplen med *-it* talrikare. Stil A: *giffues* (< *-ets*) 235, *vthdraget* 20, *slag(h)et* 23, 27, 38, 84, 148, *slaghes* (< *-ets*) 51, *niderslaget* 31, *förtaghet* 2, *taghet* 3, *vthtaghet* 21, *stolet* 76, *sworet* 112, 172, 173, alla utom ett med *a* eller *o* i stammen — *jbundit* 2, *kunnit* 206,

216 (hskr.), *förnum(m)it* 184, 202, *öffuerstondit* 86, *vthgongit* 44, *wordit* 190, 195, 197, *fallit* 43, *hallit* 195, *hällit* 111, 172, *öffuergångit* 184, *låt(h)it* 72, 73, 85, 103, 195, 220, *tillåtit* 44. Då *-it* så ofta förekommer i *låt*, kan det bero därpå, att ordet överbud är jämförelsevis vanligt. Det är också tänkbart, att det påverkats av det kortstaviga *latit* eller att *i*-klangen förstärkts av de omgivande *t*-ljuden. I Krön. stil B dominera avgjort undantagen med *-it*, t. ex. *gångit* 149, *fångitt* 231, 243 br., 313 m. fl., *återfångitt* 243 br., *vmgångit* 241 br., *vthgångitt* 320, *handgångit* 323, *tilgångitt* 166, *vngullit* 243 br., *förnummitt* 200, *kommitt* 73, *fallit* 230, *wordit* 136, 201 osv. Gentemot dessa har av kortstaviga ord med *-et* antecknats endast *skutet* 129.

I de mellan 1526 och 1531 tryckta skrifterna — utom Nytt. Wnd. och Sacr. — synas liksom i de egenhändiga manuskripten undantagen med *-et* vara de vanligare. Itt ochr. sendebr.: *bliffuet* 201, *giffuet* 155, 195, 202, *myket* 189, *foregiffuet* 154, *scri(f)uet* 157, 170, 180, 196, 201, 202, *bescriffuet* 173, 196, *forscriffuet* 153, *vphäffuet* 159, *läset* 156, *afftuaghet* 174, *waret* 169 (2), 210 — *gongit* 185 (2); Spörsm.: *bedriffuet* 260, *vthgiffuet* 278, *scriffuet* 230, *waret* 300 — *affhuggit* 261, *wordit* 282, *forlåtit* 302. — Från övriga skrifter torde det vara tillräckligt att endast anföra undantagen med *-it*. Genom sin fåtalighet bekräfta de indirekt uttalandet ovan: Clerekrijt: *wordit* 358, 359, Ehteskap.: *låt* 450 (2), 451, Closterl.: *vthbrustit* 510, *låt* 489, 504, *förlåt* 502, Gudz ordh: *hallit* 548, Ingong (1529): *öffueruunnit* 379, Handb. (1529): *forlåtit* 333, *förlåt* 347, Post. (1530) s. 1—172: *funnit* 56, *kunnit* 145, *vpwexit* 34, Orsack (1531): *hallit* 397.

Även i Nytt. Wnd. och Sacr. iakttages vokalbalans, men den har vid tryckningen blivit störd på så sätt, att *-it* i stor utsträckning användes även i långstaviga ord. De avvikande formerna utgöra i Nytt. Wnd. 25 långstaviga ord med *-it*, men endast 2 kortstaviga med *-et*: *beslutet* 43, *draghet* 43, och i Sacr. 17 långstaviga med *-it* gentemot 3 kortstaviga med *-et*: *bliffuet* 372, *taghet* 371, 420. Även Post. (1528) avviker i någon mån från de övriga, fastän exemplen med *-et* här äro talrikare än i Nytt. Wnd. och Sacr.

I de mellan 1531 och 1539 tryckta skrifterna dominera undantagen med *-it*, t. ex. Saligh. 15 *-it* gentemot 2 *-et*: *scriffuet* 462, *beslutet* 467, Pred. 6 *-it* gentemot *häffuet* 474. De enda undantagen i Eedher äro *redebogit* 385 och *niderslaget* 388. I de under dessa år utkomna nya upplagorna av äldre arbeten utbytes ibland dessas *-et* mot *-it*, t. ex. Handb. (1533 o. 1537): *slaghit* E 3 s. 1 (2), *kunnit* D s. 1, G 3 s. 2, *siungit* F 4 s. 2 (1537) gentemot former med *-et* i upplagan 1529, *taghit* Messan (1535 o. 1537) C s. 2, *hallit* dars. C s. 2 för *taghet*, *hållet* i upplagan 1531. Här har tydligen tillkommit inflytande från en annan dialekt än i 1520-talsskrifterna¹.

Ljutförbindelsen *-ighit* kvarstår i regel. Endast enstaka undantag förekomma, t. ex. Krön.: *mögeliget* 1, Nytt. Wnd.: *ewinnerlighet* 40, 42, Itt ochr. sendebr.: *lekammelighet* 198, *gräseliget* 177, *oredelighet* 177, *mögelighet* 154, *witterliget* 176, Spörsm.: *witterlighet* 233, Clerekrijt: *farlighet* 358, Post. (1528): *lekamleghet* 21, *erliget* 56, Saligh.: *ewinneliget* 484. Orsaken till att *-it* kvarstår, är saunolikt den, att i vardagligt språk ljutförbindelsen *ighit* över stadiet **ijit* sammansmält till *-it* liksom i modern sörm-ländska. Jfr. Noreen Vårt språk III s. 381 f.

¹ Utom i närkesurkunder har vokalbalans anträffats i den anonyma Variarum rerum vocabula (1538): *bulit* 17, *ludit* 19, *mulit* 4, *sudhit* 27, *swidit* 29, *mykit* 45 (2), 50, *slaghit* 41: *litet* 40, 49, *intet* 16, *linnet* 20 (2), *moghet* 56, *villet* 17, 19. Undantag utgöra dels liksom hos O. Petri *litit* 26, 28 m. fl., *intit* 16, 49 m. fl., dels *opet* 18, *weffuet* 19; *löpet* är väl ljudlagsenligt. Alla formerna med *-et* äro sålunda adjektiv eller adjektiviska pronomen. — Regeln iakttages även i Synonymorum libellus (1587): *Sudhit*, *Mulit*, *myckit* M 6 s. 1, O 2 s. 1 m. fl., *förgütit* Hh 6 s. 1, *soffwit* Q 5 s. 2: *Bundet*, *Framgänget*, *Intet*. *Klyffwit* kan vara en kompromissform. Syn. lib. röjer häri sitt hälsing-ländska ursprung. — Vokalbalans spåras även i P. Swart krön. Frekvensen är här s. 1—50 i kortst. ord 40 *-it* mot 7 *-et*, därav *waret* 3 ggr; det i satsen relativt obetonade *mijket*, som alltid har *-et*, medräknas ej. I längst. ord träffas 20 *-et* (däribland *brytet* s. 10) mot 12 *-it* (däribland *förlöpit* s. 30). Dock medräknas ej *hwilket*, *litet*, *intet*, som alltid ha *-et*. Då vokalbalans även iakttages i andra skrifter av P. Swart, kan det knappast råda något tvivel om att den funnits i P. Swarts eget språk; jfr. dock Arkiv XXVI s. 19. De moderna dialekterna i Västmanland lägga *intet* hinder i vägen härför. Åtminstone i sydöstra delen av landskapet ändas supinum i åtskilliga bygdemål på *-e*, t. ex. i Romfartuna; jfr. även former som *funnet*, *kunnet*, *förmummet*, *kommet* hos L. Andræ.

Fsv. *-is* motsvaras i regel av *-es*. Undantag härifrån utgör dock formen *heluetis*, i vilken ultimas *i*-klang förstärkts av de omgivande ljuden, varför skrivningen *-is* ofta bibehålles. Av andra ord träffas i Tänkeb. endast *aldelis* 6, 55, 59 (2), som är vanligt i äldre tänkeböcker. Då det i Ärlig skap. och Tob. Com. icke finnes några exempel på *-is*, torde i Olavus Petris eget språk ändelsen ha uttalats med *e*-klang och de *i*-skrivningar, som finnas i övriga skrifter, tillhöra avskrivare och sättare. — Av de på 1520-talet tryckta skrifterna förekommer *-is* något mera allmänt endast i Nytt. Wnd. med 18 exempel, Itt ochr. sendebr. med 34, Spörsm. med 18 exempel och Sacr. med exemplen *elligis* 391, 394, *ellegis* 394, *læsis* 440, 441, *vthwertis* 442. I övriga skrifter äro de ytterst sporadiska, såsom i Gudz ordh endast *leggis* 539, i Orsack (1531) endast *teslikis* 395 etc. Någon regel för användningen av *-is* synes ej finnas. Bland exemplen i Itt ochr. sendebr. må sålunda nämnas: *himmelrikis* 206 (2), *embetis men* 197, *embetismen* 197, *vtuertis* 200, *vtwartis* 201, *vtuartis* 204, *tiänaris* 167, *till städhis* 176, *allestedis* 200, *anmerledhis* 193, *sammaledhis* 205, *serdelis* 165, *latandis* 185, *talandis* 185, *tilleggis* 184 osv. Lika regellösa äro exemplen i Lagk., varest de delvis kunna vara avsiktligt arkaistiska, t. ex. *dryckis peningar* 320, *teckis* 341, *merkis* 323, *witis* 319, *Östgötis* 320, *fellis* 339, *Högmälis* 339, *Edzöris* 337, 343, 344, *framedelis* 338, och i Krön. stil B, varest de äro jämförelsevis talrika. I Krön. stil A är däremot bruket av *-is* mycket begränsat och dessutom inskränkt till ställningen efter *ig* och *ik*: *Swerigis* 78, 199, *rikis* 117, *jnriskis* 199, *teslikis* 96, *Teslikis* 117. Så är även förhållandet i de efter 1530 tryckta skrifterna, t. ex. Orsack (1531): *Teslikis* 395, Handb. (1533, 1537): *himmelrikis* B 2 s. 1, E s. 1, *teslikis* B 3 s. 1, D 4 s. 1, *Teslikis* A 3 s. 1, A 3 s. 2 (2), Messan (1535): *Teslikis* C s. 2. Exempel med *-is* efter *-ig* finnas ej. I alla exemplen utom *rikis* har sista stavelsen *le-*vissimus.

Fsv. *-ir* har med ytterst få undantag blivit *-er*. Undantag: *säkir* Messan (1531) 425, *sterkir* Post. (1528) 66, *säckirst* Nytt.

Wnd. 84, *behollir* Tänkeb. 58, *ellir* dars. 53, 54, 55 br. Undantagen äro åtminstone i Tänkeb. helt säkert endast skrivformer.

Bestämda artikeln heter i mask. och fem. så gott som alltid *-en*. I Tänkeb. förekommer dock ofta de från äldre tänkeböcker övertagna skrivningarna *rättin* 6, 7 m. fl., *rettin* 7, 21 m. fl. Den best. formen till *glädhi* är givetvis *glädhin* Songer 528 m. fl. För övrigt ha antecknats endast *gestin* Tänkeb. 62, *genstighin* Spörsm. 282, *nödhin* Sacr. 408, *blodhin* Krön. 331 B, *höstin* Krön. 252 B (hskr.), *fredhin* Post. (1528) 65. Det är väl ej uteslutet, att formerna i Sacr., Post. (1528) och Krön. B äro något annat än rena skrivformer. Till jämförelse kan nämnas, att i Per Brahes krönika bestämde artikeln i maskulinum i regeln heter *-in* (< *-inn*), i fem. däremot *-en* (< *-in*).

I neutrum har bestämde artikeln i regel formen *-et*. I anslutning till äldre kanslispråk bibehålles dock i hela Tänkeboken ej sällan former som *barnit* 23, *beltit* 42, *hus(s)it* 7, 24 m. fl., *radit* 33, *iernit* 14, *tornit* 48, *arffwit* 29 osv. I Ärlig skap. och Tob. Com. finnas inga dylika former och i Lagk. endast *Regementit* 317 och *Edsörit* 343, som väl tillhöra avskrivaren. Tänkebokens former kunna ha upptagits i Nytt. Wnd., där *-it* liksom i Sacr. och Post. (1528) är vanligt, men här liksom i de båda nämnda urkunderna och NT 1526 tillhöra de nog väsentligen sättaren.

I alla övriga urkunder är *-it* sällsynt och förekommer nästan endast efter *k*, *t*. I Itt ochr. sendebr. träffas sålunda *-it* 25 ggr efter *t* i orden *embetit*, *sacramentit*, *testamentit*, 9 ggr efter *k* i orden *himmelriket*, *folket*, *ordhspråket* s. 160. Övriga exempel äro *korsit* 212, *brödhit* 204, *rådhit* 170, *fengelsit* 183. I Spörsm. är proportionen ungefär densamma, i det att *-it* är ytterligt vanligt i orden *argumentit*, *sacramentit*, *testamentit* och förekommer 3 ggr i *folket* samt i *rikit* s. 225. För övrigt träffas endast *ordhit* 294 G. Från 1530-talet må nämnas Pred. med exemplen *heluetit* 478, *himmelriket* 483, *folket* 479, 490 (2), Eedher med *regementit* 384, *testamentit* 386, *folket* 385, Saligh. med *-it* efter *t* 8 ggr, efter *k* 5 ggr samt för övrigt endast *lijffwit* 494, Songer med *-it* efter *t*

9 ggr, efter *k* 2 ggr. Någon gång utbytes vid omtryckning den äldre upplagans *-et* mot *-it* i den yngre. Så t. ex. motsvaras *saltet* i Handb. (1529) 319, *folket* Messan (1531) 414, *stycket* dårs. 409, *regementet* Ingong (1529) 386, *sacramentet* dårs. 372, *himmelriket* dårs. 381, *hoffwudet* Handb. (1529) 318 i senare upplagor av former med *-it*. Men det finnes också exempel på motsatsen: sålunda motsvaras i Handb. (1533, 1537) *sacramentet*, *misbruket* i upplagan 1529 av *sacramentit* 339, *misbruket* 316.

Då i 1520-talsskrifterna *-it* någon gång förekommer även i andra ord än de på *t*, *k*, kan det ha överförts från ord av denna typ eller ha upptagits från O. Petris manuskript (jfr. Tänkeboken), men i de flesta fall härstammar det nog från sättaren eller från NT. Det senare är med säkerhet fallet med följande ord i Post. (1530): *bergit* 15, 16, *härberghit* 37, *herbergit* 41, 58, *landit* 62, 68 bib. (2), 70, 81 bib., *hällebergit* 109 bib. (2) m. fl., vilka just förekomma i de bibeltexter, som utläggas. Dylika former äro emellertid ganska sällsynta.

Även i Krön. tillämpas regeln, att *-it* står huvudsakligen efter *t*, *k*. Detta är först och främst fallet efter *k* i de mycket vanliga orden *riktit* 3, 4, 14 m. fl., som har levis på ultima, och *folkit* 43, 63, 67 m. fl., efter *t* i *regementit* 57, 71 m. fl. (omkr. 16 ggr), *sacramentit* 111 samt i de ej fullt likställda *mötit* 179, 184, 195, *biscops sätit* 81, *herramötit* 195 (2). Likställda med adjektiv på *-ighit* äro *örlighit* 154, *örligitt* 126 B, 141 B, 235 B. För övrigt träffas endast mera spridda former som *huffuudit* 183, 194, 207, *forstondit* 49, *landit* 52, 131 B, 212 (2), 214, *slaghit* 27, *bergit* 326 B, *höffuidsmans dömit* 196, *Swerdit* 221 och *liffuit* 32.

Fsv. *-il* motsvaras i regel av *-el* i ord som *incigel*, *kiortel*, *ketelen* (Tänkeb. 196), *kärellet* (Handb. (1529) 323), *nykel*, *späghel*, *tijstel*, *engel*. Undantagen äro jämförelsevis sällsynta, om man bortser från en del egennamn. I Tänkeb. träffas sålunda som enstaka lämningar av ett äldre skrivsätt eller möjligen som enstaka dialektpåverkningar endast *kiortil* 172, *nykilen* 154. I Ärlig skap. och Lagk. finnas inga undantag, i Krön. endast *späghil* 155 och i Tob. Com. endast *deghil* 440. — I övriga skrifter är

-il likaledes sällsynt. Exempelen äro: *kiortil* Sacr. 430, Closter. 480 (2), 481, *funikättil* Gudz ordh 558, *spæg(h)il* Handb. (1529) 355, Post. (1530) 77, 180, *spägil* Post. (1528) 288, *träsil* Closterl. 477, 478, *ängil* Nytt. Wnd. 71, *ängilsens* Songer 547, *insigil* Eedher 386. — I senare upplagor av äldre skrifter har dessas *-el* någon gång utbyttts mot *-il*. Detta är fallet med *kärillet* Handb. (1533 o. 1537) B 3 s. 1, *insegil* Ingong (1538) A 2 s. 2, *ängil* dårs. B 8 s. 1.

I åtskilliga egennamn är *-il* vanligt eller enrådande. Detta är i Tänkeb. fallet med *Ragnil* 69, 88, *Gunnille* 80 och *Törgilson* 174, i vilka andra stavelsen ursprungligen haft semifortis. Åtskilliga av de i Krön. förekommande personnamnen hava givetvis direkt upptagits från fornspråket, såsom *Adhils* 32 (2), *Attil* 25 (2), *Egil* 28 (3), *Eskil(s)* 44, 53, *Stenkil* 41, 43 m. fl., *Tyrgils* (*Knutzson*) 101, 102 (men *Tyrgels* 103) och *Mattes Kätilmundzson* 106, *Ketilmundzson* 109. Endast det sistnämnda har en gång i stil B ändrats till *Kätilmundson* 125. Ordet *Michel* är vanligt i äldre tänkeböcker och skrives där med *-il* eller *-el*, en vacklan som återfinnes hos O. Petri: *Michilsons* Tänkeb. 82, *Michil* Krön. 330 B, *Michilsmesso* dårs. 191, *Michils messo* dårs. 203 B, men *Michels messo* dårs. 109, *Michels dagh* dårs. 109 m. fl. På samma sätt förklaras skrivningarna *Mekilborg(h)* Krön. 115, 149, 153, *Mekelborg(h)* dårs. 114, 137 m. fl. Arkaistiska skrivformer äro sannolikt även *Gestilreen* Krön. 67, *Kekilsholm* dårs. 100 och *Kätilbergh* dårs. 171 (2).

Egendomligt nog användes ibland *i* i adjektivet *engilsk* Tänkeb. 172, *Engilsk* (-a, -e) Krön. 42, 45 B, 60, 163 (hskr.), 208 och en gång i penultima av ordet *himmilske* Handb. (1529) 333.

Fsv. *-ilse* motsvaras i regel av *-else* i O. Petris eget språk. I Tänkeb. är sålunda *-else* nästan enrådande. Undantag utgöra endast *hechtilse* 57, *forkastilse* 147, *tilbehörilse* 87, 91, 94, 123 (2) m. fl. (9), *närwarilse* 127, 215. Av dessa är *tilbehörilse* vanligt i äldre tänkeböcker i frasen »medh all . . . tilbehörilse», och formen kan med frasen ha övertagits från dem. I Ärlig skap., Lagk. och Tob. Com. förekommer *-ilse* ej.

I åtskilliga av de tryckta skrifterna är däremot *-ilse* en synnerligen vanlig form och i några t. o. m. vanligare än *-else* eller rent av normalform. Detta senare är fallet med Nytt. Wnd., som i detta liksom i andra hänseenden erinrar om NT 1526 och Tideboken 1525. På sid. 4—50 träffas sålunda *-ilse* omkring 24 ggr, men *-else* endast 4 ggr, och sid. 71—100 *-ilse* omkring 47 ggr, men *-else* endast 12 ggr. I Skön. nytt. vnd. är *-ilse* enrådande (9 ggr). Talrika *i*-former träffas även i Sacr. (omkr. 67 ggr), i delar av Post. (1528), Eedher med 37 *-ilse* mot endast 23 *-else* och Saligh., som sid. 451—471 uppvisar 16 *-ilse* mot 12 *-else*. I de under 1530-talet utkomna nya upplagorna av Handb., Messan och Ingong utbytes ofta den äldre upplagans *-else* mot *-ilse*, så att i Handb. (1537) förekommer *-ilse* över 70 ggr gentemot 20 ggr i den första upplagan och i Ingong (1538) omkr. 23 ggr utan motsvarighet i upplagan 1529. I övriga tryckta urkunder äro formerna med *-ilse* mera tunnsådda och ofta tämligen sporadiska. I Kpr. äro sålunda exemplen endast *vphögilse* 328, *kallilse* 329, *bedröwilse* 326, i Itt fögho sendebr.: *forachtilse* 337, *vthgiwilse* 335, *oppenbarilse* 336 (2), 341, *scriffuilse* 6 ggr, *berömilse* 334, i Clerekrijt 4 former, i Orsack (1531) 7 former, i Songer: *förlatilse* 525, *frestilsen* 555, *bekennilse* 527, *begynnilsen* 523, 525, *förbannilse* 546, *welsignilse* 557, i Pred.: *frestilse* 475, 497, *föreactilse* 487, *stadfestilse* 473, *förskreckilse* 473, *förarghilse* 491, *hughswalilse* 501, *fördömilse* 493, *bedröffuilse* 485.

I flertalet urkunder synes *-ilse* uppträda oberoende av de föregående ljudens kvalitet. Dock tycker man sig i vissa skrifter bakom det brokiga materialet kunna skönja en tendens att behålla *-ilse* huvudsakligen efter *t*, alltså i ord som i Itt ochr. sendebr. *föreactilse* 155, *förlatilse* 160, *forkastilse* 177, *stadfestilse* 179, *vthgiwilse* 156 osv. I nämnda urkund förekommer sålunda *-else* efter *t* endast 3 ggr, men *-ilse* icke mindre än 12 ggr av inalles 29 former. Frapperande nog föregås *-ilse* i 11 fall av de återstående 17 av *r*: *forwarilse* 154, *forförilse* 161, *begiärilse* 206, *wilfarilse* 160 m. fl. (5), *vppenbarilse* 197, *oppenbarilse* 213, men detta är väl tillfälligt. I Spörsn. är frekvensen av *-ilse* efter *t* 19 for-

mer, efter *r* 11 former — om man bortser från det ytterligt vanliga *uppenbarilse*, som väl övertagits från NT —, efter annan konsonant endast 6 former. Samma förhållande möter även i Handb. (1529) med *-ilse* efter *t* 13 ggr, efter annan konsonant endast 7 ggr, i Ingong (1529) efter *t* 6 ggr, efter annan konsonant 4 ggr, i Krön. stil A efter *t* 25 ggr, efter annan konsonant endast omkr. 14 ggr, och möjligen i Sacr. med *-ilse* efter *t* 33 ggr, efter annan konsonant 34 ggr. I Saligh. är tendensen så till vida fullt genomförd, att *-ilse* är enrådande efter *t* och träffas där 39 ggr gentemot endast 15 ggr efter annan konsonant. I övriga urkunder samt i Krön. stil B, där *-ilse* är vanligt i ord som *fengilse* 225, 329, *bedröffuilse* 236, *uppenbarilse* 126 (4), 127 (2) m. fl., kan någon dylik tendens ej spåras. I Handb. (1537) har sålunda utbytet av den äldre upplagans *-else* mot *-ilse* i stor utsträckning ägt rum även i ord som *döpilese*, *skapilse*, *fordömilse*, *förtörnelse*.

Avledningsändelsen *-isk* har dels formen *-isk*, dels formen *-esk*. Den förra är så gott som enrådande i ord som *apostolisk*, *barbarisch* (Nytt. Wnd. 43), *Biblistisk*, *evangelisk*, *hedhnisk*, *hånisk*, *hädisk*, *höffwisk*, *jordisk*, *nitisk*, *poetisk*, *spottisk*, *tyrannisk*, *vprorisk*. Härifrån träffas endast enstaka undantag, t. ex. *hånesk* Krön. 150, *heedhnesk* Post. (1530) 133, *höffueesk* Post. (1530) 144, *spottesk(e)* Post. (1528) 55, Nytt. Wnd. 17.

I kyrkliga eller bibliska nationalitetsadjektiv råder växling. Av hithörande ord ha *latinisk* och *hebreisk* oftast *-isk*, *gre(e)kesk* (Spörsm. 292 G, Ectheskap. 465 osv.) och *jüdesk* (Ärlig skap. 567, 569, Eedher 376 osv.) i regel *-esk*. Undantag härifrån träffas dock, t. ex. *latinesk* (*-a*, *-e*) Handb. (1529) 314, 366, Sacr. 395, Messan (1531) 409, 411 (2), 412 m. fl., Krön. 11 B osv., *hebreesche* Nytt. Wnd. 97 samt liksom i NT jämförelsevis ofta *Grekisk(a)* Sacr. 439, Ectheskap. 465, *iudiske* Post. (1530) 70, *iudiska* dårs. 121 m. fl. Av övriga, mera sällsynta, hithörande adjektiv hava *babyloniska* Itt ochr. sendebr. 183, *Chaldaiske* Orsack (1531) 394, *Israelitisk* Tob. Com. 399, *Samaritaniske* Sacr. 413, *Lateraniska* Sacr. 383 endast antecknats med *-isk*, *Cananeesk* Post. (1530) 132

och *galileeske* Post. (1528) 148, *Galileeske* Post. (1530) 142 enbart med *-esk*. Sannolikt hava båda orden övertagits med *-esk* från NT 1526. Orsaken till att O. Petri upptagit formerna *grekesk*, *judesk* är svår att fastslå, då NT av båda orden i regel använder former med *-isk*.

I profana nationalitetsadjektiv råder likaledes växling liksom i det medeltida kanslispråket, varifrån de sannolikt övertagits av Olavus Petri. Åtskilliga av dem äro tyska ord, som helt säkert inlånats i svenskan med ändelsen *-esk*. Från dessa kan den ha spritt sig även till andra. Exempel: *Burgundiska* Krön. 328 B, *gotnisk* Tänkeb. 81, *hörnisk* Tänkeb. 30, *kölnisk* Krön. 124 B, *lediske* Tänkeb. 172, *Noriske* Krön. 198, *Pålnisk* Krön. 248 B, *Skåniska* Krön. 124 B, *Slawisk* Krön. 10, *Wendisk* Krön. 10 — *Beemesk* Itt ochr. sendebr. 159, *holmeske* Tänkeb. 116, *hörneske* Tänkeb. 96, *Colnesk(a)* Krön. 88, 143, *kolnesk* Krön. 124, *Romesk* Krön. 95, *Saxesk(e)* Krön. 33 (2), 38, *Skåneske* Krön. 175, *Wendeska(a)* Krön. 10, 302 B, *Vendeska* Krön. 34. Enrådande är den särskilt i Tänkeb. mycket vanliga formen *Lybbeske*. Då O. Petri jämförelsevis ofta använder *-esk* i hithörande ord, står det väl i samband med att denna ändelse är vanlig i medelneder-tyskt, danskt och även svenskt kanslispråk.

Likartat med ovannämnda adjektiv är subst. *harnesk*, som heter dels *harnesk* Tänkeb. 193, Krön. 221, 228 B, 304 B, dels *harnisk* Krön. 27.

Om orsaken till växlingen *-isk*: *-esk* se senast Noreen Vårt språk III s. 379 f. och Kock Ljudh. IV s. 124.

Subst. *menniskia* har någon gång formen *menneskia(n)* Spörs. 284 G, 385, Post. (1528) 29, 53, Ingong (1529) 385, *menneskior* Eedher 391 med övergång *i > e* på grund av akcentförlust.

Avledningsändelsen *-ist* har i regel formen *-est* utom i ordet *tienist*, som oftast har *-ist*. Det heter sålunda *hyllest*, *ångest*, *ynnest*. Härifrån träffas enstaka undantag, såsom *angist* Ingong (1538) A 5 s. 1, *ångist* Nytt. Wnd. 87, Clerekrijt 360, Post. (1528) 75, *ynnist* Songer 547, vilka helt säkert inkommit vid tryckningen (jfr. *angist* i Tideboken). Undantag från regeln, att ordet *tienist*

har *i*, träffas någon gång i Krön. och skrifterna från 1520-talet, t. ex. Krön. 192, Gudz ordh 542, 556, Spörsim. 239, 270 osv. Det ej hithörande subst. *tingest* har *e*, t. ex. Post. (1528) 197.

Avledningsändelsen *-ersk* har alltid *e* i ord som *kettersk*, *luthersk*, *romersk*, *epterleffuerska*.

Fsv. *-ik* motsvaras av *-ek* i *Näreke* Krön. 192, *Nereke* därs. 270 samt i regel i orden *Canekar* Krön. 81 (3) m. fl., *clereker* därs. 129 m. fl., *cläreck* Post. (1530) 54, *clerekernes* Itt ochr. sendebr. 182, 185. Att i dessa ord en verklig övergång *i* > *e* ägt rum åtminstone i öppen stavelse, torde ej kunna betvivlas. Det i Krön. även förekommande *Närike* 193 torde vara en ålderdomlig skrivform, under det att *canic* Tänkeb. 156, *clerik* Krön. 331 B kunna bero på anslutning till främmande förebilder. Då *i* alternativt bibehålles i *cronika* Krön. 163 (hskr.), *krönikenar* Kpr. 328 vid sidan av former som *Cröneke* Krön. 1, *cröneker* därs. 138, beror det på förnyat lån eller förnyad påverkan utifrån. Även lånordet *ättickio* Sacr. 405 behåller *i* liksom egennamnen *Henrik*, *Erik* och det från fornspråket upptagna *Alric* Krön. 26.

Fsv. *-ig*, *-lig*, *-ind*, *-ing* kvarstå i regel. Endast sporadiskt träffas *-eg*, *-leg* i de mellan 1526 och 1531 tryckta skrifterna. I O. Petris eget språk synas de ej förekomma. De äro sålunda helt främmande för Ärlig skap., Krön., Lagk. och Tob. Com., och i Tänkeb. träffas endast en gång *manleggha* 162 i ett därstädes avskrivet brev. Som exempel på dylika former i de tryckta skrifterna må nämnas *stadeggha* Handb. (1529) 336, *wellegheet* Kpr. 329, *meneggha* (jfr. NT *meneggheman* och mned. *mennech*) Echteskap. 462, *rätsinnega* Itt fögho sendebr. 340, vidare i Nytt. Wnd.: *rooleghit* 61, Itt ochr. sendebr.: *clarleggha* 175, *loflegit* 203, *sanskyllege* 164, *wijslega* 201, Spörsim.: *openbarlega* 278, *owanlegit* 291 G, Itt fögho sendebr.: *wijsleggha* 334, Echteskap.: *wijslega* 470 (2). Lika sporadiska äro de i övriga före 1531 tryckta skrifter. Endast i Post. (1528) äro de något talrikare (omkr. 24). Från de mellan 1533 och 1539 tryckta skrifterna ha inga dylika former antecknats utom i Post. (1537), som övertagit dem från Post. (1530).

I de senare upplagorna av Handb., Orsack och Messan ha där-
emot *-eg*, *-leg* utbytts mot *-ig*, *-lig*. *E*-formerna, som härstamma
från de böjda formerna, hava tydligen inkommit vid tryckningen.
— I st. f. *-ing* träffas *-eng* i *arresterenghen* Tänkeb. 63 och *för-
bättre*ng Sacr. 440. Likartat är *alzstenges* Post. (1528) 119. Det
är ovist, om *höyende* Post. (1530) 94 m. fl. återgår till äldre
höghinde eller *höghiande*. Tänkeboken har *hyginde* 142.

I personnamn på *-id*, såsom *Arffuid*, *David*, *Finwid*, *Lind-
wid*, *Ingrid*, *Sigfrid*, kvarstår i regel *i*. Exempel med *e* träffas
i Tänkeb. endast av *Ingrid* 69, *Finued* 142, *Finwed(h)* 226, 239
och i Krön. stil B av *Arwedh* 278, 279, 292, *Arffued* 265, *Arffuet*
263, 270 och *Ingrid* 56 (2); jfr. Kock Ljudh. IV s. 131 f.

Övergång *i* > *e* föreligger även i de från fornspråket upp-
tagna *Gestebblind* Krön. 19 (jämte *Gestiblind* dars. 19) och *Minne-
skiold* Krön. 71 B (men *Minniskiold* dars. 56) samt i det enstaka
höffuedmandzens Post. (1530) 340.

I följande lånord, i vilka växlingen torde ha övertagits från
det långivande språket, bibehållas båda formerna: *fetalia* Post.
(1528) 307, Krön. 120, *fetalie* Krön. 100, 119, *Fetalianer* Krön.
153 m. fl., *fittalianar* Krön. 164, *Fitalianer(s)* Krön. 153, 154;
preuilegier Krön. 146, 161, 204, Itt ochr. sendebr. 158, *privilegier*
Krön. 60, 103, 203 B, *privilegie breff* Krön. 199 B; *spetal* Tänkeb.
267, *Spital* Post. (1528) 95. — Endast undantagsvis träffas *ceri-
monier* Messan (1531) 408, 409 m. fl. och *regimente* Krön. 200 B
i st. f. de vanliga *ceremonier*, *regemente*.

Det må lämnas oavgjort, om växlingen *Bugeslaff* Krön. 184,
195 : *Bugislaff* Krön. 159, *Albrict(z)* Krön. 135, 137, 142 m. fl.:
Albrect Krön. 137, *Engelbriect* Krön. 167, 187, *Engelbriectson* Krön.
167 : *Engelbrect* Krön. 168, 172 är att förklara på samma sätt.
Se härom Kock Ljudh. I s. 234, Grape Fsv. personnamn I s.
36 ff., 38 not 1. Dessutom föreligger *e* i de enstaka *hestorien*
Post. (1528) 6, *Melan* Spörsm. 278 G, *Phelistener* Post. (1528) 16,
Babelonier Kpr. 318 och *capetenare* Kpr. 319. Å andra sidan
förekommer *i* mot det allmänna språkbruket hos O. Petri inuti
ordet i några enstaka fall, nämligen i *endreghtiliga* Tänkeb. 165,

rätfärdiligit Spörs. 252 G, *skrymtiligha* Post. (1528) 243 samt i det från NT övertagna *witnisbyrdh* Post. (1528) 52.

Sekundärt är *i* i orden *fullist* Itt ochr. sendebr. 215, *Merites* Tänkeb. 25 och i *Elffuidzborg* Krön. 192 B, *Elffuisborgh* Krön. 198, 270 B, såvida ordet uppkommit av *Elwöseborg*, som Lindroth föreslår¹.

i : u, o.

-igh : *-ugh*, *-ogh*. I flertalet av O. Petris skrifter är *-igh* den regelbundna formen för avledningsändelsen. Ej så sällan förekomma dock i de första årgångarna av Tänkeboken såsom ett arv från det äldre kanslispråket växelformerna *-ogh*, *-ugh*. Under åren 1524 och 1525 uppträda dessa former omkring 25 ggr i ord som *fornumstog*, *fråmyndog*, *hastog*, *skyllog*, och ännu år 1526 träffas denna ändelse 10 ggr, varefter den nästan helt försvinner. I årgång 1527 förekommer sålunda endast *löduge* s. 137 och under åren 1528 och 1529 endast *kunnogt* 193, *weluilug* 213, båda i brev, som återgivits i Tänkeb. — I Ärlig skap. är *-ig* nästan enrådande. De enda undantagen äro *kunnogt* 568, *listugaren* 530. Samma är förhållandet i Lagk. med endast 3 exempel med *-ugh* och Tob. Com. med 7 *-ogh*. I O. Petris eget språk torde sålunda ändelsen ha varit *-ig*.

Mest avvikande från normalspråket äro Nytt. Wnd. med inalles över 300 former med *-ugh*, *-ogh* gentemot endast omkring 60 med *-igh*, En skön. n. vnd. med 36, Sacr. med omkring 62 exempel, Post. (1528), som sid. 5—60 har endast 23, men sid. 61—160 icke mindre än 130 hithörande former, och Messan (1531) med 33 exempel på 14 sidor, varav intet förekommer i inledningen. I övriga mellan 1526 och 1531 tryckta skrifter är frekvensen ungefär densamma som i början av Tänkeboken. I Itt ochr. sendebr. träffas sålunda *-ugh*, *-ogh* 11 ggr, i Clerekrijt 10 ggr, i Gudz ordh 11 ggr, i Post. (1530) sid. 1—70 omkring 35 ggr, varvid flera exempel torde ha övertagits från NT. Något

¹ Skrifter utg. av Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs högskola II s. 121 f.

talrikare äro dessa former i Krön., som sid. 1—100 uppvisar omkring 50 exempel, om man ej medräknar *biltog* och subst. *hertog*.

I de efter 1531 tryckta skrifterna äro *-ugh*, *-ogh* sällsynta. I Saligh. förekomma de endast 8 ggr, i Pred. 4 ggr, i Eedher två ggr och i Songer två ggr, nämligen *hungruga* 526, *okunnugt* 524. I de på 1530-talet utkomna upplagorna av äldre skrifter utbytas dessas *-ugh*, *-ogh* ofta mot *-igh*. I Handb. (1529) träffas sålunda *-ugh*, *-ogh* 10 ggr, i upplagan 1537 endast 4 ggr, i Messan (1531) 33 ggr, i upplagan 1535 endast 6 ggr osv.

Av lånordet *örlog(h)* Krön. 56, 67 m. fl. uppträder endast en gång variantformen *örlogh* i Nytt. Wnd. 18. Däremot motsvaras det nuvarande språkets *hertig* i regel av *hertog* Krön. 56 B (4) eller *hertoge* dars. 64, någon gång av *hertug(h)* Krön. 48, 184, 195, 202, *hertuga* dars. 65, *hertugar* dars. 65. Lånordet *hånung* har formerna *hånogh* Tänkeb. 57, *hanog* Post. (1528) 94, *hanigh* Handb. (1529) 316, varjämte från NT övertagits *honogh* i Post. (1528) 50.

I st. f. avledningsändelsen *-ing* uppträder i ortnamn ofta *-ung*, t. ex. i Tänkeb.: *Wåmbafierdungen* 167 m. fl., i Krön.: *Blekung* 301 B (2), *Eneköpfung* 73, *Jenek(i)öpfung* 77, 208 B, 209 B, *Lincöpfung* 94, *Linköpfung* 99 m. fl., *Norkiöpungh* 198 (2), *Nyköpfung(s)* 105, 109 m. fl., *Suderköpfung* 101, 110 m. fl. I appellativer träffas däremot denna ändelse endast i *köpfung(ar)* Krön. 41, 42 (2), kanske i anslutning till ovannämnda ortnamn, *fierdung* Krön. 49, *tridhungen* Krön. 117 och *lödhunxlama* Krön. 117. Ordet *konung* har någon gång formen *koning(h)* Krön. 198, Handb. (1529) 357.

i : y.

I st. f. *i* förekommer i regel *y* i ordet *hystorierne*, t. ex. Itt ochr. sendebr. 158 m. fl., samt i de enstaka *nytttycht* Handb. (1529) 360, i vilket enligt Kock ändelsens *i* blivit *y* genom assimilation med rotstavelens *y* (Ljudh. IV s. 92), *Pylato* Post. (1528) 296, som återfinnes i NT och sannolikt uppkommit genom labialisering av *i*, och det från NT övertagna *Tyberias* Post. (1530) 141, som kan ledas tillbaka till Luther.

e : a.

Några exempel på nasalering av *-en* till *-an* torde ej finnas, ty på de enstaka *mannan* Ehteskap. 447 och *mykit ogräsan* Post. (1530) 34 kan givetvis ingenting byggas.

u : o.

Växlingen *u : o* regleras så till vida av lagarna för vokalbalaans, att i långstaviga ord alltid står *o* (eller därav uppkommet *e*) i ändelsen, i kortstaviga däremot *u* eller *o*. Det heter sålunda *öghon*, *öron*, *morgon*, *biscop*, *asko*, *panno(r)*, *kyrkio(r)*, *menniskio(r)*, *mordhkulor*, *sidho(r)*, *messo(r)*, *äggho*, *qwinno(r)* osv. Undantag härifrån utgöra endast avledningsändelserna *-ung* (se sid. 329) och *-ugh*, som behandlas nedan, samt de enstaka *wsulheet* Nytt. Wnd. 70, i vilket andra stavelsens *u* bevarats i anslutning till rotstavelsens, och *taskusilffuer* Tänkeb. 141.

I följande kortstaviga ord, som ej varit utsatta för analogiskt inflytande, kvarstår *u*: *hurū*, *gammul*, *stapul(en)* Krön. 35, 134, *nakwdh* Saligh. 495, *nakudan* Post. (1528) 289, *nakut* Krön. 196 B, *watu-* i sammansättningar som *watubula* Post. (1528) 222, *watuflodher* Messan (1531) 420, *watukrukor* Post. (1530) 82, *watusyctigh* Post. (1530) 320, *hoffuud*, *dieffuul*.

I fem. *n*-stammar med kort rotstavelse korresponderar ändelsens vokal med stammens, så att om stamvokalen är *a*, *u* och sannolikt *i*, bibehålles i ändelsen *u*, men om stamvokalen är *o* och sannolikt *ä*, *e*, är ändelsens vokal *o*. Exempel.

Stammens vokal är *a*: *gatwr*, *gatwna* äro i Tänkeb. ytterligt vanliga, t. ex. 17, 18, 19 m. fl.; andra exempel äro *gaturne* Krön. 213, *gatunar* Post. (1528) 235, *gatur* Post. (1530) 80, 210, 219, 256 (2), *gatu hörnen* Nytt. Wnd. 51, *Eric's gatw* Krön. 125 B, *Eric's gatw* Krön. 206, *ladhu* Tänkeb. 249, Krön. 94, Post. (1530) 96 (= NT), *ladhuna* Krön. 94, Post. (1530) 313, *höladu* Tänkeb. 223, *tegelladhu* Krön. 323 B, *Ladhubrott* Krön. 95, *Lad(h)ulåås* Krön. 95 (2) m. fl., *syyn är saghw rikast* Ehteskap. 462, *lagh sagu* Krön. 291, *jnsagu* Krön. 200 B, *waku* Ingong (1529) 375, *waku marknat*

Closterl. 503, *waru*, *warur* Tänkeb. 13, Krön. 15, 41, 42 (6), 300 B, 332 B, Nytt. Wnd. 19, Closterl. 502, Sacr. 388, *wilwarur* Tänkeb. 144, *närwaru* Tänkeb. 3, 15, 23 m. fl., Krön. 89, 251 B, 307 B, 308 B, Sacr. 406, *fråwaru* Krön. 73.

Undantag utgöra endast *närwaro* Spörsn. 226 och *Ladhoby* Krön. 267 med *o* i levissimus-stavelse, *snaro* Songer 537, 542, *saghor* Krön. 5, *gator* Krön. 227 B samt i Post. (1528) *snaro* 278, 279, *snaron* 278, *ladhona* 279 och i Tob. Com. *gaton* 409, *gatorna* 403, *swalo* 400, *snaro* 426.

Stammens vokal är *u*: *flughur* Itt ochr. sendebr. 188, *furu-finnan* Tänkeb. 172, *stughu* Tänkeb. 27, Krön. 163, *stughur* Tänkeb. 223, *stughuna* Ehteskap. 468, *stugune* Tänkeb. 15, *stughurne* Post. (1530) 4, *badstugune* Tänkeb. 25, *bastugufrid* Lagk. 337, *gillestugu* Tänkeb. 5, Krön. 150, *gilstugu* Krön. 239 B br., *ra(a)dzstugu(ne)* etc. Tänkeb. 15 m. fl. (ytterligt vanligt), *råd(h)stug(h)u(n)* Krön. 251 B, 330 B m. fl., *råstuguna* Krön. 249 B, *Rådzstugu balken* Lagk. 321, *Rådzstugw dagh* Lagk. 334, *ölstughu* Orsack (1531) 401, *ölstughunne* dårs. 400.

Undantag gör ej så sällan i Tänkeb. ordet *stughu*, då det ingår som senare led i sammansättningar, t. ex. *ra(a)dzstugo(ne)* 4, 7, 26, 31, 42 m. fl., *rådzstugon* 133, 198, 209 m. fl., *skolastugone* 91, *gillestugo* 49, *siukostugone* 96. I dessa torde *o* vara ljudlagsenligt i levissimus-stavelsen. För övrigt förekommer det endast i ordet *smolor* Songer 531, vilken urkund alltid använder *o* i ändelsen. Ordet heter i övriga urkunder *smolor*.

Stammens vokal är *o*: *hosor* Tänkeb. 187, *adhelkono barn* Lagk. 322, *lös(a)konor* Post. (1528) 232, *smolo* Post. (1530) 253, *smolor* Post. (1528) 237 (= NT), Post. (1530) 131, 133, 134, *smolonar* Post. (1530) 133, 253, *smoloner* dårs. 250, *brödsolor* Post. (1528) 243. — Undantag utgör endast det i Lagk. rent arkaistiska *konu* i uttrycket »Möter brokalös mader vpkiltade konu» 342.

Stammens vokal är *ä*: *näsona* Lagk. 323, *näsone* Post. (1528) 255.

I följande ord växla i stammen *i* och *e*. Det är givet, att i dylika fall *i* och *e* ej alltid kunnat hållas strängt isär och att

kompromissformer med *i* i stammen och *o* i ändelsen kunnat uppkomma:

stammens vokal är *i*, ändelsevokalen *u*: *wiku(n)* Itt ochr. sendebr. 196, Post. (1530) 293, 434, *wikuna* Post. (1530) 173 (2), *wikun(n)e* dårs. 173, 294, 434, *wikur* Tänkeb. 71, 96, 180, Krön. 173, 175, 199, 220, 261 B, 297 B, *witu* Tänkeb. 141;

stammens vokal är *e*, ändelsevokalen *o*: *wekon* Sacr. 417, 437, *weko(r)* Tänkeb. 25, 38, 212, 264, Ärlig skap. 567 (3), Krön. 137 B, *senor* Ärlig skap. 520, 521;

kompromissformer: *wikor* Tänkeb. 46, Krön. 171 B, 230 B, *wikone* Post. (1528) 240, Post. (1530) 323, *wikona* Post. (1530) 171, 435, *wikonne* Ingong (1529) 381, Post. (1530) 212.

Om man bortser från de ord, i vilka *o* är ljudlagsenligt på grund av levissimus, samt kompromissformerna av ordet *weka*, äro de oregelbundna *o*-formerna koncentrerade till Post. (1528) med exemplen *snaro* (2 ggr), *snaron*, *ladhona*, *wikone*, under det att *u* kvarstår endast i det två gånger antecknade *gatunar*, som på ena stället är direkt övertaget från NT 1526, samt till Songer med exemplen *snaro* (2 ggr), *smulor* och till Tob. Com. med formerna *gaton*, *gatona*, *swalo*, *snaro*. De två senare urkunderna hava inga *u*-former. I Tob. Com. står användningen av *o* sannolikt i samband med att i Bib. 1541 (åtm. i Jesus Syrachs bok) ändelsen *-or* normaliserats¹.

Trots analogien med ord som *nio*, *tio*, *trettonde*, *fiertonde* etc. hava *tiughu*, *tiughunde* så gott som alltid *u*. Undantag: *tiwgho* Krön. 132, *tiughonde* Post. (1530) 100, vilket senare väl övertagits från NT.

I pret. indikativ pluralis av starka verb har det ursprungliga *u* däremot undanträngts av *o*. De enda antecknade undantagen utgöras av formen *stighu* Post. (1530) 97, 131, vilken på båda ställena övertagits från NT 1526.

I stället för *honom* träffas en gång *honum* Nytt. Wnd. 34. Annars är formen *-om* av böjningsändelsen enrådande.

¹ Se v. Friesen, Jesus Syrachs bok s. XII.

Växlingen *-ugh*: *-ogh* regleras så till vida av vokalbalans, att kortstaviga ord nästan alltid ha formen *-ugh*, såsom *ledugh*, *girugh*, *stadugh*, *sidugh*, *tolugh*, *holugh*, *lödugh*. Härifrån finnas endast enstaka undantag, nämligen i förra hälften av Nytt. Wnd.: *stadogha* 64, *mångtaloghe* 51 och *otologheet* 63, i senare delen av Post. (1528): *stadogh* 305, *girogh* 278, *girogare* 270, *ledhoga* 239, *lädhoghe* 261, för övrigt endast *stadhogdt* Spörsm. 285 G och *lödog(h)a* Krön. 97 (3), 117.

I långstaviga ord, vartill även räknas *salug*, användes i Tänkeb. och Tob. Com. endast *-ogh*. I Ärlig skap. finnas endast *kunnogt* 568 och *listugaren* 530, i Lagk. endast *hörugh* 325 och *wigtugha* 337. Mest avvikande från O. Petris eget språk är Nytt. Wnd., som sid. 1—70 uppvisar 49 *-ogh* mot 85 *-ugh* men sid. 71—120 endast 15 *-ogh* gentemot 123 *-ugh*, Een skön. n. vnd. med endast 3 *-ogh* mot 33 *-ugh*, Sacr., som sid. 371—415 har endast 14 *-ogh* mot 35 *-ugh*, samt Post. (1528), i vilken proportionen är olika i olika delar. Sid. 5—60 finns sålunda enbart *-ogh* 18 ggr, men därefter följer ett parti med övervägande *-ugh*, så att på sid. 61—160 träffas omkring 111 *-ugh* men endast omkring 19 *-ogh*. I slutet av urkunden väga de båda ändelserna mera jämnt, så att på sid. 222—272 förekommer *-ugh* omkring 68 ggr och *-ogh* omkring 60. I övriga skrifter är liksom i O. Petris eget språk *-ogh* den vanligare ändelsen. Frekvensen är sålunda i Itt ochr. sendebr. 10 *-ogh*: 1 *-ugh*, i Clerekrijt 7 *-ogh*: 2 *-ugh*, i Gudz ordh 7 *-ogh*: 3 *-ugh*, i Handb. (1529) 9 *-ogh*: 1 *-ugh* osv. Något vanligare äro *u*-formerna i Messan (1531) med 23 *-ogh*: 10 *-ugh* och i Krön., som sid. 1—100 uppvisar 40 *-ogh* mot 10 *-ugh*, varvid subst. *hertog*, *hertug* ej medräknats. I de på 1530-talet tryckta skrifterna äro exemplen så fåtaliga, att man från dem ej kan draga några slutsatser angående bruket av *-ugh*. I Saligh. stå sålunda endast 7 *-ugh* gentemot ett *-ogh*, Pred. har endast *-ogh* 4 ggr, Songer endast *okunnugt* och *hungruga*, Eedher endast *blodhug*, *kunnogt*.

Subst. *reddoghe* har i penultima *u* endast på följande ställen: Post. (1528) 104, Post. (1530) 317 (= NT), Saligh. 457 och Krön.

193. Om *hertog*: *hertug* se sid. 329, om *Algut*, *Oluff*, *ortugh*, *bröllup* se Palmér Starktoniga vokaler s. 130 och om *rådztuge*, *närware* under växlingen *o*:*e* s. 250 f.

Ljudlagar och dialekt.

Rent traditionella skrivningar, dvs. sådana som icke ha stöd i en ljudlagsenlig utveckling eller formsystemet, förekomma nästan endast i Tänkeboken och utgöras där dels av enskilda ordformer, såsom *reghinskap*, *rettin*, *tilbehörilse*, vilka övertagits från äldre tänkeböcker, dels av mera genomgående egenheter, såsom bibehållandet av formen *-it* som bestämd artikel i neutrum singularis och framför allt skrivningen *e* för levisbetonat *a* i ord som *ware*, *tage*, *scriffue*, *skedher* osv. Denna senare egenhet, genom vilken Tänkebokens språk ansluter sig till språket i de tidigare tänkeböckerna och den senare medeltidens kanslispråk överhuvud, upphör emellertid väsentligen från och med årgången 1526 eller — noggrannare — från slutet av år 1525, ty även under november och december månader av detta år äro dylika former sällsynta, vilket väl står i samband med att Olavus Petri vid den tiden var sysselsatt med utarbetandet av sitt förstlingsverk, Een nyttwgh wnderwijsning, som började tryckas på nyåret 1526, och med bibelöversättningen. Även efter 1525 förekomma visserligen talrika *e*-former, men de äro då i regel ljudlagsenligt motiverade och hava därför sannolikt tillhört Olavus Petris talspråk samt vittna sålunda om att i detta ej så konsekvent iakttagits det böjningsschema, som tillämpas i hans skriftspråk, framför allt i de för tryck avsedda skrifterna. Tänkeboken intager i detta hänseende en ståndpunkt mellan talspråket och de tryckta skrifternas språk, i det att åtskilliga ljudförhållanden, som i Tänkeboken äro fullt genomförda, i de senare endast kunna spåras i mera sporadiskt uppdykande former. I Tänkeboken ändas sålunda substantiv på *-ing* i regel på *-er* i pluralis, och verb av typen *befala*, *begiera*, *rostera*, *apellera* etc. ha i preteritum i stor utsträckning ändelsen *-ede*, under det att i de tryckta skrifterna dylika former äro jämförelsevis sällsynta, särskilt efter 1529, då O. Petri lämnat

sin sekreterarebefattning vid rådstugan. Något bättre bibehålles den i Tänkeboken fullt genomförda motsättningen mellan former som *bönderne, städherne, synderne: gardana, nyclana* osv., men någon konsekvent användning av *-ne* i substantiv på *-er* förekommer dock ej. Någon principiell skillnad mellan Tänkebokens och de övriga skrifternas formsystem finnes sålunda ej; det endast iakttages mera konsekvent i de senare. Detta system är i stort sett detsamma som i tidigare tänkeböcker och överhuvud i den senare medeltidens kanslispråk och skiljer sig från det samtida klosterspråkets genom större enkelhet. Detta framträder exempelvis i adjektivens böjning på så sätt, att i den starka deklinationen åtskilliga former försvunnit eller endast mera sällan användas och i den svaga deklinationen ändelsen *o*, som i talspråket övergått till *e*, på analogisk väg ersatts av *a*. Ändelsevokalerna i O. Petris skrifter bestämmas sålunda av två faktorer, dels hänsynen till böjningsschemat, dels hänsynen till talspråkets ljudlagsenliga former, och i striden mellan dessa båda faktorer har ofta böjningsschemat avgått med seger. Endast mera sällan förekomma relikter av ett icke mera levande böjningssätt.

De ljudlagar, som reglerat ändelsevokalerna i Olavus Petris språk, äro följande.

I stavelse med levissimus ha *a, i, o* reducerats till *e*. Den tendens att bibehålla *i* i förbindelserna *-is* efter *ik, ig* och *-it* efter *k, t*, som kan spåras i de tryckta skrifterna och Krönikan, förekommer ej i de egenhändiga manuskripten, varför den kanske ej haft stöd i Olavus Petris eget språk.

Vokalbalans uppträder under olika former, men den korsas ofta av vokalharmoniska tendenser, analogiinflytande eller inverkan från närstående konsonanter.

Balansen *i: e* är sålunda jämförelsevis ostörd endast i förbindelserna *-it: -et*. I slutljud däremot lever *i* kvar nästan endast i substantiven *läti, glädhi, helueti* och det av *läti* påverkade *käti* samt någon gång i dativen *gudhi*, som liksom konjunktionen *wari* haft stöd i ett arkaistiskt skrivsätt. För övrigt brukas

i endast någon gång i ändelsen *-in*, framför allt då stammens vokal är *i*, *u* eller *y*.

Balansen *u* : *o* iakttages i ord som *stapul*, *dieffuul*, *gammul*, *nakudh*, *hoffuud*, i avledningsändelsen *-ugh* : *-ogh* och i substantivens böjningsändelser, där den dock i kortstaviga ord korsas av en vokalharmonisk tendens. Från verbalböjningen däremot har *u* helt försvunnit och ersatts med *o*. Den i flera tryckta urkunder iakttagna övergången *o* > *u* framför *g* i ord som *dristug*, *förnuuffug* finnes troligen ej i Olavus Petris eget språk.

Mera osäkert är det, om det även finnes en förut ej påvisad balans *o* : *e*. Säkert är, att i långstaviga ord *o* blivit *e* i slutljud och i förbindelserna *-on*, *-or*, t. ex. *rese*, *sidhe*, *helghen*, *öghen*, *ören*, *reser*, *sidher*. Däremot är det ovisst, om *o* kvarstår i kortstaviga ord. Den ursprungliga ändelsen är i dem *u*, och denna har endast i vissa fall genom vokalharmoni eller analogi ersatts med *o*. Detta sekundära *o* kvarstår emellertid i regel i ord som *konor*, *smolor*, *wekor*, *senor*, *bliffuo*, *bruto*, *lupo* osv. Visserligen förekomma några enstaka former med *e*, såsom *weker*, *gathen*, *hoser*, *bliffue*, men de äro mycket fåtaliga. Beträffande substantiven är detta i sin ordning, då ord med ändelserna *-o*, *-or* där äro jämförelsevis sällsynta, men även beträffande verben råder en frapperande motsättning mellan den jämförelsevis rika växlingen *sloghe* : *slogho*, *ginge* : *gingo* osv. och de nästan enrådande *bliffuo*, *scriffuo*, *bruto*, *lupo* osv., en motsättning som är svårförklarlig, om *o* även i de kortstaviga orden blivit *e*. Sannolikt äro därför enstaka former som *weker*, *gathen*, *lupe*, *brute* analogiska, och i andra ord, såsom *bliffue*, *vihdriffue*, *bedriffue*, *vtgute*, kan *e* ha uppkommit genom försvagning i stavelse med levissimus. I böjningsschemat bibehålles emellertid i regel trots denna ljudlag *o* i feminina *n*-stammar, i pret. plur. av starka verb och i pronominalböjningen, men har nästan helt försvunnit från adjektivböjningen utom i vissa prepositionsuttryck.

Även vokalharmoni uppträder under olika former.

Sålunda spåras en vokalharmonisk tendens i kortstaviga ord på så sätt, att i dem ändelsen *-it* ofta ersättes av *-et*, då stam-

mens vokal är *a*, *ä*, *e*, liksom å andra sidan det fornsvenska *-in* sporadiskt bibehålles, då stammens vokal är *i*, *u*, *y*. Även i långstaviga ord kan en vokalharmonisk tendens spåras i ordet *christit* och möjligen i *litit*, *intit*, *huilkit*, vilka senare dock kanske av Olavus Petri upptagits från annat håll.

Växlingen *u : o* regleras av vokalharmoni så till vida, att i kortstaviga ord ändelsen *u* ersättes med *o*, då stammens vokal är *o*, *ä* eller *e*, under det att den bibehålles efter *u*, *i*, *a*.

En förut ej påpekad form av vokalharmoni är det, när levis- eller levior-betonat *a* blivit *e*, då närmast föregående stavelse innehåller *e*. Denna form av harmoni har ombildat ord som *synderna*, *stüdherna* etc. till *synderne*, *stüdherne* samt sannolikt givit upphov till former som *ytterste*, *lutherske*, *himmelske* på sådana ställen, där böjningsschemat fordrat *a* i ultima. Denna företeelse återfinnes ej i de moderna närkesdialekterna men lever kvar i stora delar av mellersta och norra Uppland, nämligen i Erlingtuna, Ulleråker, Bälinge, Norunda, Våla, Örbyhus, norra Oland och större delen av Frösåker. Jfr. Kruse, Uppland II s. 545 ff.

Även i levisbetonad stavelse förekommer någon gång *e* för *a*, i synnerhet då stammens vokal är *e*, *ä*, *i*, *y* eller *ö*. Om man bortser från sådana ord, som i satssammanhanget ofta äro relativt obetonade, rimord samt adjektiven, vid vilkas böjning analogien kan ha spelat in, äro exemplen följande: i Tänkeb. 1529: *finne*, *wendes*, *föres*, *sitiendes*, *görendes*, *lydendes* (4), *hetendes* (12), i Ärlig skap.: *görendes* och i Krön.: *dwergher*, *elffuer*, *stener*, *drömer*, *scriffue*, *hetendes*, *lydendes*, *meere* samt lånorden *stekende* och *brekende*, som vid inlålandet kunna ha bibehållit sin främmande form. Då särskilt i de två sistnämnda urkunderna godtyckliga *e*-skrivningar ej förekomma, föreligga här möjligen enstaka exempel på en verklig vokalharmoni, som endast undantagsvis fått en särskild beteckning, beroende dels på systemtvånget, dels därpå att det breda *ä*-ljudet ej var så skilt från *a*-ljudet i ändelser, att det krävde särskild beteckning, i synnerhet som *e* i ändelser var tecken för det i levissimus-stavelser uppkomna *e*-ljudet. Till jämförelse må nämnas, att de enda exemplen med *e* för levisbetonat

a i Jesus Syrachs bok av Bibeln 1541 äro *presser*, *Reser*, *drömer*, *ökner* (v. Friesen Jesus Syrachs bok s. X). I ljustet härav torde man böra se även en del *e*-former i de tryckta skrifterna, särskilt de tidigare. Om man bortser från Itt ochr. sendebr., där exemplen äro jämförelsevis talrika och delvis äro relikter från Tänkebokens skrivsätt, äro exemplen följande: subst. *deler* (fl. g.), *sieler* (fl. g.), *trääler* (fl. g.), *wijsen*, *äre*, *lemmer* (vanligt hos Benedictus Olai), *hiertes*, infinitiverna *hedhres*, *bätres*, *säties*, *rette*, *kenne*, *göre*, *nödges*, presens *sticter*, *reknes*, 3 pers. plur. presens *nepses*, *läre*, *luses*, *pläge*, *hete*, *mene*, *wele*, *seyes*, *röres*, *göres*, *skicke*, *sitie*, pret. part. *stichtet*, pres. part. *säyendes* (fl. g.), *lätendes*, *lärendes*, *görendes*, adverb *mere*. Av ord med annan vokal träffas endast *scole*, *påwer*, *skapet*, *kallet*, *hollendes*. Om adjektiven se sid. 234 f.

I levisbetonad stavelse har *ia* övergått till *ie*, *e*, när det omedelbart föregås av två konsonanter eller långt konsonantljud. Denna ljudlag har givit upphov till den genomgående böjningen *drenger*, *secker* och möjligen *clercker*, som dock även kan ha lånats under denna form, samt till formerna *Telgie*, *Trätelie*, *begges tweggie* och de enstaka *merkiendes*, *läggiendes* och möjligen *kyrkie*. Noreen menar¹, att övergången ägt rum efter lång stavelse överhuvud, alltså även i ord av typen lång vokal + kort konsonant. Något exempel härpå meddelas dock ej. Hos O. Petri förekomma endast två ord, som möjligen kunna tolkas på så sätt och som också i materialsamlingen (s. 243) något förhastat uppförts som exempel härpå, nämligen *wiyes*, *dröye*. Bevisande äro de dock ingalunda, då de liksom *seyes*, *sitie* kunna förklaras enligt föregående moment.

Vid bestämmandet av den dialekt, som varit grundläggande för ljudgestaltningen hos O. Petri, har man att välja mellan hans barndomsdialekt i Örebro, dialekten i Strängnäs, varest han var bosatt åren 1519—1524, samt slutligen Stockholmsmålet. Gemensamt för dialekterna i Strängnäs- och Stockholmstrakten är, att *i* kvarstår i avledningsändelsen *-il* i ord som *himmel*, *skyffil*, *hyvil*,

¹ Vårt språk III s. 348.

svingil, *tygil* m. fl., i adjektiv och particip på *-in*, såsom *frusin*, *ludin*, *slajin*, *tajin*, samt i supinum av starka verb, såsom *falli*, *skjuti*, *runni* osv., under det att Örebromålet av dylika ord har former med *e*. Då Olavus Petri i regel skriver *himmel*, *nykel*, *tijstel*, *frusen*, *taghen*, *slaghen*, *fallet*, *runnet* osv., är det givet, att han bygger på sin barndomsdialekt, fastän han står på en något ålderdomligare ståndpunkt än den moderna närkiskan, då han i kortstaviga ord bibehåller *-it* och i vissa fall även *-in*. Även i andra hänseenden överensstämmer hans språk med närkiskan, såsom då han använder *-er* som ändelse i svaga femininer, t. ex. *reser*, *sidher*, *gåffuer*, låt vara att han även på denna punkt representerar ett något äldre stadium, i det att närkiskan har *-er* även i kortstaviga ord, såsom *koner*, *flager*. Däremot finnas inga exempel på de för Strängnästrakten karakteristiska pluralerna på *-ur* i långstaviga ord, såsom *hyddur*, *klockur*, *syslur*, *kattur*.

Om sålunda Närkesmålet varit grundläggande för ljudbehandlingen i stort, kunna dock enskilda former ha hämtats från den språkmiljö, i vilken O. Petri vistades, t. ex. Tänkebokens *nykil* och *kiortil* eller former som *taghin*, *galin*, vilka kunna ha hämtats från Stockholmsdialekten. Därtill kommer i vissa urkunder, såsom Postillorna och Songer, en rent litterär påverkan från de bibeltexter, som behandlas. I dem bibehålles ofta NT:s former icke endast i den citerade bibeltexten utan även i den följande utläggningen. På samma sätt har språket i Lagkommentaren i någon mån påverkats av lagtextens fornsvenska form och därigenom fått en något arkaistisk prägel. Större betydelse för den språkliga dräkt, i vilken de tryckta skrifterna framtråda, ha emellertid de förändringar, som sättarna vid tryckningen tillåtit sig och som ofta givit språket en helt annan karaktär.

Sättarnas inverkan på ändelsevokalerna.

Den skrift, vars språk starkast avviker från Olavus Petris eget, är Nyttwgh Wnderwijsning, vår äldsta reformationsskrift, som utgått från Richolffs tryckeri efter dess förflyttning till Stockholm.

Det är numera på historisk väg fastslaget, att den författats av Olavus Petri. Rent ortografiskt sett står den under starkt inflytande av den från samma tryckeri utgångna Tideboken, och flertalet av de från Olavus Petris språk avvikande ändelsevokalerna ha sin motsvarighet i Tideboken. Språket i Nytt. Wnd. är emellertid icke fullt enhetligt. Man kan där spåra två olika sättare, av vilka den ene visat större pietet för Olavus Petris manuskript än den andre. Den förste har använts för första hälften till och med sid. 70 i Hesselmanns upplaga, den senare från och med »En lithen vnderwisning huru man schal förstå Aue Maria». En av de mest påfallande olikheterna är stavningen av hjälpverbet *skola*, som i första hälften i regel stavas med *sk*, i senare delen däremot nästan uteslutande med *sch*, alltså *schola*, *schal*, *schulle*. Det är i senare hälften man finner sådana från Olavus Petris språk avvikande former som *wort* för *wart*, *ånde*, *ändeligh*, *hånd*, *öffuer*, *aff stadh*, *nedher*, *needh*, *edher*, *edhra*, *ee huru*, *ee huad*, *e när*, *füdhra* osv., till vilka jag möjligen får tillfälle att i annat sammanhang återkomma. Beträffande ändelsevokalerna gör sig denna skillnad märkbar i fördelningen av *-ugh* och *-ogh*, i det proportionen mellan de båda formerna på sid. 1—70 är 49 *-ogh* mot 85 *-ugh*, men sid. 71—120 endast 15 *-ogh* mot 123 *-ugh*. Då O. Petri icke själv använder dessa ändelser i större utsträckning, torde de ha inkommit under tryckningen. Det är då av intresse att konstatera, att de båda förekomma i Tideboken i olika proportion i olika partier. I början överväger sålunda *-ugh* (s. 1—28 är proportionen 23 *-ugh*, 7 *-ogh*), längre fram *-ogh* (s. 43—58: 16 *-ogh*, 2 *-ugh* och s. 73—84: 16 *-ogh*, 8 *-ugh*). Övriga exempel i Nytt. Wnd. kunna inordnas under följande synpunkter: *a* användes i st. f. *e* eller *o* i pluralerna *bakdantara*, *skrymtara*, *kettara*, *röwara*, *predicara*, *psalmar*, *psalmana* samt i orden *begiära* (subst.), *tridhia*, *til förenna* (13 ggr), *thesta* s. 21, *huaria natt*, *j mina köthe*, *medh rätta*, som dock även träffas i Tänkeb., Krön. och Post. (1530), *til godha*, som för övrigt förekommer endast i Krön. stil B, *ägghadelar*, *redhaboen*, *redhaboghen*, *föggha*, som dock även finnes en gång i Itt ochr. sendebr. och i Krön., *allaredha* s. 29, *redha* s. 84, som

för övrigt antecknats endast två gånger i Krön. stil B, *wij* l. *the ära*. Flertalet av ovanstående former kan ledas tillbaka till Tideboken. Utan motsvarighet i denna är däremot användningen av *a* som ändelse i första personen pluralis presens, t. ex. *wij falla, föra, begiära* osv. (75 ggr), i det Tidebokens ändelse är *-om*. Dessa former kunna uppfattas så, att sättaren, för vilken böjningen *wij falle* etc. var okänd, här som ofta annars ersatte ändelsens *e* med *a* (eller *-om*). Vidare visar den förkärlek för *i*-former, där övriga urkunder ha former med *-e*. Så användes i stor utsträckning *-it* som bestämd artikel i neutrum och *-ilse* för *-else*, *-is* för *-es* samt *-it* för *-et* i supinum och pret. part. av långstaviga ord, allt i enlighet med Tidebokens ortografi. Även enstaka former som *honum, kunno, skolo, emellom, emellam, mellam* återfinnas där.

Likartade äro avvikelserna i Post. (1528), som väl delvis återgå till samma källa. Även denna urkund visar sålunda förkärlek för *a*-former, såsom *begiära, leghodrengia, wägiar, werldenas, nådhenas, menniskionas, wredhenas, hennas, ytarst, wij wilia, wij skola, wij mågha, wij geffua* etc., *til förenna, på sidzstona, thesta*, och för *i*-former, såsom *-it* som bestämd artikel i neutrum och *-ilse* för *-else*. Ej heller denna urkund är fullt likartad helt igenom, vilket bl. a. framgår av frekvensen av avledningsändelserna *-ogh, -ugh*. I det första partiet (s. 5—60) förekommer sålunda endast formen *-ogh* (18 ggr), i det följande partiet är däremot *-ugh* nästan lika enrådande (sid. 61—160: *-ugh* 111 ggr, *-ogh* 19 ggr), under det att i sista delen (sannolikt från sid. 222) de båda formerna väga mera jämnt. Det är i detta parti *-o* någon gång träffas även i kortstaviga ord, såsom *girogh, stadogh, ledhog, lödhog, snaro(n), ladhona, wikone*. Till det mellersta partiet höra formerna *giordtit* (s. 90), *forstodit, bestelit, jdherit, ärit* med enklitiskt *-it*. En annan egenhet i de två sista partierna är, att Olavus Petris *än thå*, som bibehålles på sid. 5—60, utbytes mot *ändoch, endoch*.

Även de för Sacr. utmärkande egenheterna äro beträffande ändelsevokalerna desamma som för de två föregående urkunderna, men de äro ej så många som i Nytt. Wnd. Även här träffas så-

lunda *til förenna, thesta* samt *a* i *wij begiära, wij skola, wij wilia* etc., *-it* som bestämd artikel i neutrum, jämförelsevis ofta *-ilse* för *-else* samt *-ugh, -ogh* för *-igh*, varvid *-ugh* är vanligare än *-ogh*. En gång förekommer dessutom formen *testo*.

Den lilla skriften Een skön nyttvgh vndervisning visar flera avvikelser från Olavus Petris språkbruk. Den använder sålunda nästan uteslutande avledningsändelserna *-ugh* och *-ilse* samt ofta *-it* som bestämd artikel i ordet *hoppit* och en gång *wij skola*. Den trycktes sannolikt omedelbart efter NT och visar släktskap med vissa delar av denna bok.

I övriga skrifter är sättarnas omdaning av språkformerna mindre omfattande och av föga intresse. De flesta avvikelserna utgöras av sådana former, som i större utsträckning återfinnas i NT, t. ex. oregelbunden användning av *-ilse* för *-else*. I allmänhet synas de efter 1531 tryckta skrifterna visa större förkärlek för *-i* än de tidigare. Avvikelserna från vokalbalansen *-it*: *-et* utgöras sålunda huvudsakligen av långstaviga ord, som mot regeln hava *-it*; formen *-ilse* är mycket vanlig och i t. ex. Saligh., Eedher m. fl. till och med vanligare än *-else*, orden *rikis, teslikis* sluta ofta på *-is*, de i 1520-talsskrifterna sporadiskt förekommande formerna på *-leg* hava försvunnit, och avledningsändelsen *-ogh* har ersatts av *-ig*, vilket förmodligen står i samband med en liknande utveckling i Olavus Petris eget språk.

I allmänhet äro de avvikande formerna helt sporadiska. Endast i ett par fall synes man bakom dem kunna skönja en ljudregel, som tyder på att de haft stöd i uttalet, såsom då *-ilse* i vissa urkunder huvudsakligen uppträder omedelbart efter *t*, under det att *-else* i denna ställning är jämförelsevis sällsynt, eller då bestämda artikeln i neutrum har formen *-it* huvudsakligen i ord, som sluta på *t, k*.

Lund.

Johan Palmér.

Iliansvegr.

Der *Leiðarvísir* des Abtes *Nicholás* aus der Mitte des 12. Jahrhunderts (cod. A. M. 194, 8vo; herausgegeben von K. Kálund, *Alfræði islenzk I* 12 ff., Kopenhagen 1908), der den Weg der isländischen Pilger nach Rom und dem heiligen Lande beschreibt, erwähnt neben der ausführlich geschilderten Route von *Stoðu-borg* (Stade) nach *Meginzo-borg* (Mainz), dem Rhein entlang bis *Boslara-borg* (Basel) und weiter auf der alten Römerstrasse durch die Westschweiz über den grossen St. Bernhard nach *Plazinza* (Piacenza) noch einen andern Weg: *Aa millum Papeyiar* (Pavia) *ok Plazinzo fellr á mikil, er Padus heitir. Þá kemr til þeirrar leiðar, er Ilians-veg foro* (Kálund S. 15), und am Schluss seiner *fraspögn* setzt er den Rückweg von Rom bis zu den Alpen auf 6 Wochen, von den Alpen bis Hedeby auf 3 Wochen an und fährt dann fort: *Enn ith eystra Ilians-veg er IX vikna for* (Kálund, S. 23).

Die sonstigen Abweichungen von der Hauptroute, die er wahrscheinlich auf einer Romreise selbst eingeschlagen hat, schildert *Nicholás* immer sehr ausführlich; so erwähnt er neben dem Weg von Stade über *Ferðu-borg* (Verden), *Nyio-borg* (Nienburg), *Mundio-borg* (Minden), *Pöddu-brunnar* (Paderborn) nach Mainz noch einen östlichen Weg über *Horsafell* (Harsefeld), *Valsoborg* (Walsrode), *Hana-bruin-borg* (Hannover), *Hilldisheim*, *Gandurheim* (Gandersheim), *Fridlar* (Fritzlar) und *Arins-borg* (Arnsburg) und einen dritten Weg mit anderem Ausgangspunkt von *Devent eda Trect* (Deventer oder Utrecht) über *Kolnis-borg* (Köln) dem Rhein entlang nach Mainz. Wenn er also den *Iliansveg* ohne weitere Bemerkung abtut, so muss dieser entweder so bekannt gewesen sein, dass eine nähere Beschreibung nicht notwendig war, oder *Nicholás* hat selbst nicht mehr über diesen Weg gewusst, als was er beibringt. Die erstere Alternative kommt kaum in Betracht, da der

Name in der isländischen Literatur sonst nirgends erscheint und bis heute noch keine einwandfreie Deutung gefunden hat.

C. E. Werlauff, der erste Herausgeber des Textes (*Symbolae ad geographiam medii aevi ex monumentis Islandicis*, Kopenhagen 1821) setzt den Namen in Verbindung mit *St. Gilles* in Südfrankreich oder mit *Ilanz* im schweizerischen Kanton Graubünden. Der ersten Alternative haben sich angeschlossen P. Riant, *Expéditions et pèlerinages des Scandinaves en Terre Sainte*, A. Schulte, *Geschichte des mittelalterlichen Handels und Verkehrs* I 100, Kålund im Register seiner Ausgabe, Hægstad und Torp in *Gamalnorsk Ordbok* 203, die zweite verteidigt mit Entschiedenheit E. Oehlmann im *Jahrb. f. schweiz. Gesch.* III 265 ff. Kålund, der in den *Aarb. f. nord. Oldk. og Hist.* 1913, 51 ff. eine Übersetzung und einen ausführlichen Kommentar zu dem Itinerar bietet, widmet dem *Iliansveg* einen eigenen Abschnitt (S. 89 ff.) und kommt zu dem Resultat: »Spørgsmålet kan næppe afgøres».

An *St. Gilles* zu denken verbietet der Text; denn zu einer Änderung des *eystra* in *vestra* werden wir uns nur verstehen können, wenn sehr gewichtige Gründe dafür geltend gemacht werden. Ein östlicher Weg, der über das Kloster Reichenau führte, würde schon durch die zahlreichen Namen skandinavischer Reisender empfohlen, die das Reichenauer *Necrologium* enthält. Nur begreift man dann nicht, weswegen die Pilger den Umweg über *Ilanz* und den *Lukmanier* oder *Greinapass* genommen hätten, statt von *Chur* aus auf direktem Wege über den *Septimer* oder *Splügen* nach *Italien* zu gelangen. Das Kloster *Disentis*, das sie nach *Oehlmann* angezogen haben soll, hat als *Wallfahrtsort* nie mehr als lokale Bedeutung gehabt. Auch die Sorge um eine *Unterkunft* braucht die Reisenden nicht zu dem Umweg über *Disentis* und *Ilanz* gezwungen zu haben; denn an *Stationen* fehlte es auf dem *Septimerweg* nicht. Weiter ist es fraglich, ob der *Lukmanier* oder *Greina* in dieser Zeit bereits begangen waren; der *Gotthard* ist erst in der zweiten Hälfte des 12. Jahrhunderts eröffnet worden. Und endlich bleibt es ganz rätselhaft, wie das

unbedeutende Ilanz zu der Ehre gekommen wäre, dem Weg den Namen zu geben.

Nun bietet aber der direkte Weg wirklich einen Namen, der unserem Iliansveg zugrunde liegen kann. Statt des Septimerpasses kann vom gleichen Ausgangspunkt aus der Julierpass benutzt werden. Auf rätoromanischem Sprachgebiet gelegen trägt dieser Pass den einheimischen Namen *Gilgia* (gesprochen *džildža*),¹ der in nordischem Munde nur die Form *jilja* oder *ilja* annehmen konnte. Man vergleiche dazu die analoge Übertragung des französischen *St. Gilles* durch anord. *Iiansborg*. Hinter dem *Iliansveg* kann direkt die Bezeichnung des Passes als *via Gilgia* stecken.

Wer den Julierpass benutzt, muss noch einen zweiten Pass, den Maloja übersteigen, bis er ins Bergell gelangt, wohin ihn der im Mittelalter weit häufiger begangene und in Gedichten verherrlichte Septimer auf kürzerem Wege führt. Aber der Septimer ist wegen seiner Lawinengefahr berüchtigt und wird auch später schneefrei, sodass man im Frühling lieber den weiteren Weg über die beiden anderen Pässe dieses Passdreiecks einschlägt.

Der Weg wurde schon in römischer Zeit benutzt. »Am Julier befinden sich nicht bloss alte Strassenspuren in Menge, alte, in Fels geschliffene Karrengeleise, sondern auf der Passhöhe sind zu wiederholten Malen zahlreiche römische Münzen zum Vorschein gekommen und heute noch mahnen zwei am höchsten Punkte der Strasse stehende Säulenstücke an römische oder gar vorrömische(?) Zeit« (J. Heierli und W. Oechsli, Urgesch. Graubündens, Zürich 1903, 15 f.). Aus dem Mittelalter fehlen uns sichere Belege, und den Namen des Passes erwähnt unser Itinerar zum ersten Mal.

¹ Das deutsche *Julier* ist entstanden aus einem älteren *Julien* (so noch im 16. und 17. Jht) mit Anlehnung an *Septimer* und andere Passnamen auf *-er*, und dieses kann eine direkte Übersetzung des rätorom. *Gilgia* sein, da dem deutschen Namen *Julie* ein rätorom. *Gilgia* entspricht. Über die Etymologie des Passnamens soll damit nichts gesagt sein; es könnte auch ein Phonem *gal-* dahinter stecken; vgl. rätorom. *gilinja* < *gallina* (E. Walberg, Saggio sulla fon. del parl. di Celerina-Cresta § 90 a).

Man nimmt allgemein an, und die ganze Haltung des Leiðarvisir spricht dafür, dass Abt Nicholás selbst nach Rom gepilgert sei. Unmittelbar hinter der ersten Erwähnung des Iliansvegs folgt nun die Stelle: *Sudr fra Plazinzo er dagfor til Domna-borgar* (Borgo San Donnino), *þar er Eiriks spitali á milli*. Dieses Hospiz, das von dem dänischen König Erik ejegod (1095—1103) für die nordischen Pilger gestiftet worden war, wird noch an einer zweiten Stelle (S. 21) erwähnt: *Hann (Eirikr) lagdi fe til i Luku, ath hverr madr skyldi drecka vin okeypis ath ernal af danskri tungu, ok han lét gera spital VIII milum sudr fra Plazinzo-borg, þar er hverr madr fæddr*. Hier, wo alle nordischen Pilger einkehrten, mag unser Abt gehört haben, dass vor einiger Zeit (im Frühjahr?) Nordleute über den Julierweg gekommen seien. Näheres über ihre Reise kannte der Gewährsmann nicht. Aber der interessierte Isländer hat den topographischen Namen in seinem Leiðarvisir festgehalten, wobei ihn die Bezeichnung »via Gilgia« verleitete, darin eine Benennung des Pilgerweges überhaupt zu sehen.

Dorpat.

Wilhelm Wiget.

Bertha S. Phillpotts, The Elder Edda and Ancient Scandinavian Drama. Cambridge (University press) 1920. XII och 216 S. 8vo.

Aus dem Titel errät man, worauf die Verfasserin hinauswill. Ihre These ist, der grössere Teil der Eddagedichte stelle religiöse Festspiele dar. Für einzelne Lieder, namentlich Skirn., hatte man den Gedanken schon hingeworfen, und zwar als religionsvergleichende Forderung. Das Formproblem, wie die Gattung des einseitigen Ereignisliedes zu erklären sei, hatte Müllenhoff durch Hinweis auf mimische Spiele zu lösen gesucht, wobei er freilich an einen südgermanischen Vorgang dachte. Frl. Phillpotts als erste bietet eine sorgsam erwogene Theorie mit sehr gelehrter und weitausholender Begründung.

Suchen wir die Hauptpunkte ihres Gedankengangs herauszuheben! Leicht ist dies nicht. Der Ref. hat kaum je ein Buch in Händen gehabt, bei dem ihn das Berichterstatten auf engem Raum so schwer dünkte. Denn die Vf. knotet viele und feine Fäden zu einem höchst kunstreichen Netz zusammen. Manches mag im kurzen Auszuge abenteuerlicher wirken als in dem Buche selbst, und wer den kühnen Vermutungen des Autors gerecht werden will, muss sich schon in den zitatenreichen Band vertiefen.

Der erste, umfänglichere Teil lässt das Wort 'Drama' nur da und dort anklingen; er bemüht sich um die literargeschichtliche Unterbauung der folgenreichen These. Frl. Ph. erstrebt eine Zweiteilung der eddischen Poesie. Das eine Lager enthält die norwegische Dichtung. Sie stammt aus heidnischer Zeit und behandelt heimische Stoffe. (Auch die Jung-Sigurdsagen waren heimisch, das beweist die thelemärkische Ueberlieferung des 19. Jahrhunderts; die Ljóðaháttreile der 'Trilogie' zeigen keinerlei Spur von deutscher Sage, S. 50, umgekehrt ruht der Hürnen Seifrid zumeist auf skandinavischer Ueberlieferung, S. 138.) Diese altnorwegische Familie besteht aus lauter Redeversen. Ihre Form ist der Ljóðahátt, den die Vf. als 'chant-metre' behandelt. Diese Form hatten auch die älteren, besseren Fassungen der Gedichte Thr., Hyndl., HHu. II und HHj. Auch Hárþ. hatte einen solchen Vorläufer. Dazu erschliesst Frl. Ph. sieben Ereignislieder im Ljh.: Káruþjóð, 'Hjaðningamá' und fünf göttermythische aus den Bruchstücken der SnE.

Das andre Lager ist das jüngere, nachheidnische, im wesentlichen isländische. Es umfasst die Stücke epischen Masses: ein paar Redelieder, namentlich Vsp., und die Reihe der doppelseitigen Gedichte, also auch die Heldenlieder mit südlichem Stoffe. Das epische Versmass (fornyrðislag mit Einschluss des málahátt), nach Ausweis der Runeninschriften altheimisch, hatte bisher den

Preis- und Stammbaumliedern der Hofdichter gedient: jetzt verwendete man es auch für die mythischen und heroischen Gegenstände, die im Mutterland nur im Ljh. gingen.

Aus der Rechnung scheiden aus: Vkv. und Rígsþ.; Grund: 'Anglo-Saxon and Celtic affinities' (S. 21); — HHu. I, Hym. und Fjölsv.; Grund: Jugend. Als Luft behandelt werden auch die Gedichte der Fornaldarsögur, die Frl. Ph. dem 'true Eddic verse' entgegensetzt; Bjark. und Signýlied machen keine Ausnahme, dagegen steigen in Teil II die Verseinlagen Saxos, zumal die jüngsten, zu bedeutsamen Vertretern des heidnisch-norwegischen Lagers auf.

Zwischen diesen beiden Lagern sucht die Vf. einen möglichst tiefen Gegensatz herauszuarbeiten. Schon Redeverwendung und Versmass unterscheiden greifbar. Aber die ganze Seele soll verschieden sein: die norwegisch-heidnische Dichtung ist 'weit urtümlicher und unverkünstelter', sie hat 'eine gewisse urtümliche Unschuld', worüber das andre Lager hinaus ist; ihr Pathos ist 'von sehr schlichter Art'; sie sinkt mit Vorliebe unter die heldische Stufe herab: sogar in HHu. II sehen wir den Helden als Mahlmagd verkleidet. Meist ist sie 'schwer lehrhaft oder dann abgedroschen und sogar geschwätzig'.

Die 'zwei Dichtungstypen' führen auf zwei Gesellschaftsstufen: eine aristokratische, 'intellectually enlightened', und eine bäuerliche, 'not too critical or refined'. Die aristokratische Haltung ging aus von der südgermanischen Heldendichtung, die auch die doppelseitige Erzählform nach dem Norden brachte. Diese scheint zwar schon in Norwegen bekannt, aber erst auf Island wirksam geworden zu sein (vgl. S. 63; der Punkt bleibt im Halbdunkel). Die eigenartig norwegische Kunstform — Redelied im Ljóðaháttur — muss schon im 10. Jahrhundert in die Ueberlieferung Islands gemündet sein (in ihrer Heimat erlosch sie mit dem Heidentum). Aber die Isländer hatten kein Gefühl für dieses Versmass und kein Verständnis für die Darstellung durch lauter Rede. Sie wurden nicht schöpferisch in dieser Linie, übertrugen vielmehr einige der Gedichte in den andern Stil (s. o.). Zugleich aber gerieten sie so stark unter den Bann der norwegischen Form, dass sie auch im doppelseitigen Rahmen den wahren epischen Stil verfehlten, unfähig blieben, die Auftritte 'comfortably' zu verknüpfen, und dass sie auf ihrem eigensten Boden, der Saga, ins dramatische Gleis kamen.

Der zweite, kürzere Teil sucht nun zu zeigen, dass die Gedichte des heidnisch-norwegischen Lagers magische Ritualspiele waren, bevor sie in der Ueberlieferung der Isländer ihren mimischen und religiösen Zug verloren.

Frl. Ph. betont S. 127, dass jetzt ihr Verfahren wechsle:

die religionsvergleichende, anthropologische Betrachtung ersetzt die literargeschichtliche, und alles wird nun in ganz anderm Sinne spekulativ. Sie fühlt sich ermutigt durch das Zusammenreffen ihrer Ergebnisse mit denen von Chadwick, Schück und Magnus Olsen.

In der Tat tritt das Formproblem, das den ersten Teil beherrscht hatte, im folgenden ab. Die Deutung zahlreicher Mythen und Heldenfabeln als ritueller Spiele erfolgt ohne Rücksicht auf die besondere Form, das Redelied im Ljh. Daher werden jetzt Quellen, die im vorangehenden kaum erwähnt waren, zu Hauptfundstätten dramatischer Nummern: das Ynglingatal und Saxo grammaticus. Auch junge Fass. wie der Sörlapátr kommen nun zu Ehren.

Die Vf. stellt eine Reihe dramatischer Fabeln auf, die sie auf Volksspiele der neuern Jahrhunderte und auf fremdländische Kulthandlungen begründet: in eddischen Gedichten findet sie sie wieder. Die Gottestötung erscheint im Balldröma und im Heimdallargaldr. 'Ein Gott bewirkt die Tötung seines Gegners': hierher Vaf., Hyndl., Alv., drei Thorsmythen; auf menschliche Helden übertragen: Helgi-Hringerr, Sigurd-Fáfnir. Die 'rituelle Heirat' liegt vor in Skirn., Hyndl., Sigurdtrilogie; bei Saxo: Regnerus-Svanhvita, Otharus-Syritha, Hadingus-Harthgrepa. Das 'Fruchtbarkeitsdrama', das verbreiteteste der Welt, der Ahne der Maispiele, begegnet nur mit heroischen Trägern: HHj., HHu., Helgi Hadd. (aus der Hromundsage, ein besonders gutes Exemplar); Heðin-Högni; Gram-Groa; Hagbard-Signe; die Bruderzwiste der Ynglingar. Aber dahinter stehn die göttlichen Dioskuren, die 'Wechselgötter'. Die Taciteischen Alcis dürfen auch hier nicht fehlen, wo die volle Höhe religiöser Vision erflogen wird. Die *Hjaldningar* (= Heðinn + Högni) entsprechen den wandilischen *Hastingsi* = *Alcis*, waren also ursprünglich Brüder, und ihr Kampf war Brudertötung (S. 151). Der religiöse Urgedanke war: der Priesterkönig paart sich mit der Göttin; nach gemessener Zeit muss ein Verwandter ihn erschlagen und dadurch die göttliche Braut gewinnen. Dies wurde als magische, Erntesegen schaffende Handlung vorgeführt, und der den Gott verkörpernde Sieger war verkleidet in das Tier, das dem Gotte heilig war, einst den Gott selbst bedeutet hatte. Besonders klare Spuren davon sind der Name *Heðinn* = Pelzrock und das häufige Verkleidungsmotiv in diesen Sagen.

Was für Festspiele der Lok., den Hárþ. zugrunde liegen, oder gar den Hávamál (die Vf. behandelt das kleine Spruchheft durchweg als ein Gedicht), dies bekommen wir nicht zu wissen. Wer waren wohl die 'Spieler' in dem grossen Sittengedicht der Háv.? Am Ende die *tveir trémenn* Str. 49?

Wie diese Spiele ungefähr zu denken seien, darüber äussern sich S. 176 ff. Der Schauplatz waren Tempel oder heilige Plätze. Dies wirkt darin nach, dass die Leute so oft auf *haugar* sitzen; das sind Grabhügel, also Heiligtümer. Auch die 'Hallen' der Gedichte 'we may take to mean temples'. Die Spieler gaben viel aus dem Stegreif; keine scharfe Grenze zwischen Dichter und Spielern. Drei Rollen mögen bei sprechenden Spielern, die übrigen bei Bildnissen gelegen haben. Die 'merkwürdige Unbeweglichkeit' von Njörd und Skadi und die Vertretung des Freyr durch den Boten kann daher rühren, dass jene drei durch Bildstöcke dargestellt waren. (Wer dann die schönen Verse dieser Gestalten sprach, wäre zu fragen. Ueberhaupt ist dem Ref., trotz emsigem Vergleichen der zerstreuten Stellen, dieser Hauptpunkt unklar geblieben: wieweit unsere Eddastücke selber einst noch gemimt wurden. S. 193 heisst es z. B. von gewissen Versen bei Saxo, sie ständen dem Ritus noch zu nahe, um tragisch zu sein.)

Die Isländer, denen Festspiele fehlten, nahmen die Dramen der Norweger auf, aber ohne die Mimik, als blosser Monodien. Dies schadete ihrer Lebenskraft wenig; diese handgreiflich heidnischen, sakralen Dramentexte retteten sich durch die Zeiten der Bekehrung und die Zeiten der Bischöfe Gizur und Jón — und auf unserm Pergament des 13. Jhs stehen so blanke, so wenig rostzerfressene Stücke wie Vf. und Alv... Der Schreiber hat freilich nicht mehr gehaut, dass diese formgerechten, namensschweren Gesätze einstmals die Begleitung waren zu Menschenopfern.

Heben wir aus den zwei Schlusskapiteln nur rasch hervor, dass die Vf. ihr 'altnordisches Drama' und seine Entstehung so lebendig vor sich sieht, dass sie die Ueberzeugung äussern kann: von hier und nur von hier aus falle Licht auf die Anfänge der attischen Tragödie (S. 198), und dass sie von dem neueroberten Aussichtspunkte die Geschichte der spätmittelalterlichen Ballade wie des kirchlichen und weltlichen Schauspiels ganz anders sieht, als es bisher üblich war. Den fremden, romanischen Einfluss, meint sie, habe man verhängnisvoll überschätzt. Auch die biblischen Mysterien hätten germanisch-heidnische Wurzel.

Soll der Berichtstatter einige Zweifel und Einwände zufügen, so möchte er vorab betonen, dass man mit Nutzen auseinanderhält die drei Fragen: Hat es im heidnischen Norden rituelle Schauspiele gegeben? Können wir Fabeln unsrer Götter- und Heldendichtung aus solchen Schauspielen herleiten? Erklären sich Kunstformen unsrer Dichtung aus solchen Schauspielen?

Zu der ersten Frage sei kurz bemerkt, dass das 'altnordisch' zu nennende Schrifttum bejahende Zeugnisse leider hartnäckig verweigert, auch bei der Vf. S. 118 ff. Denn ihre drei Stellen,

die auf ältere Zustände gehn, sind zu streichen: 1) die 'scenici mimorum plausus' bei Saxo S. 278 kommen wirklich auf die Rechnung des zwischenvölkischen *Histrio* (zu den Schellen, die Frl. Ph. für altnordisch hält, s. Alwin Schultz, *Das höfische Leben* 1, 562); 2) bei dem schwedischen Freyumzug nennt die Flat. nichts von Spielen, so sehr sie Grund dazu hatte, wäre etwas davon bekannt gewesen; 3) die 'Syrpupingslög' der *Ljósv.* s. sind, wie auch Frl. Ph. annimmt, eine Dingtravestie: das steht auf ganz anderm Brett als rituale Festspiele. Auch das Bovizeugnis aus dem Dänemark des 13. Jhs hat nach Steenstrups ansprechender Deutung (*Hist. Tidsskr.* 9. R. 1,243 f.) mit Fruchtbarkeitsriten oder mit dem Lehmriesen *Mokkrkalfi* nichts zu schaffen. Wenn die Vf. von dem überwältigenden Drang der germanischen Neubekehrten nach liturgischem Drama spricht, so wird es erlaubt sein, den völkerpsychologischen Blick der Anthropologin anzurufen: welche Völkerfamilien Europas haben noch heutigen Tages die starke Neigung und Begabung zu Schauspielerlei und Maskerade?

Wie man die zweite Frage beantworten will, das scheint von persönlicher Geistesanlage abzuhängen. Die 'Erklärung' der Sagen aus Zauberriten ist ja meistens ein Umdichten, wobei der überlieferte Aufbau im ganzen wie im einzelnen seinen Sinn verliert. Die obenstehende Andeutung über die Hedinsage als Fruchtbarkeitsdrama zeigt wohl, wie unsre Vf. umzudichten weiss. Die einst beliebten naturmythischen Deutungen waren nicht kühner. Dort wie hier geht man davon aus, dass die Fabeln eigentlich etwas ganz andres meinten; man 'erkläre' sie, indem man dieses andre auffinde. Manchem Betrachter ist es einfach unmöglich, das alte oder das neue Rezept als Erklärung anzuerkennen.

Die dritte Frage: ob die Kunstform des einseitigen Ereignisliedes mimischen Spielen entspringe, verdient alle Ueberlegung. Man wird die Geistesarbeit bewundern, womit unsre Vf. im ersten Teile eine bestimmte, scharf umrissene Antwort vorbereitet. Wenn der Ref. bekennen muss, dass ihn die Antwort und diese Zweiteilung der Eddapoesie nicht überzeugt hat, so liegt das unter anderm an folgenden Meinungsverschiedenheiten.

Es geht nicht an, die reinen Redelieder der Edda als einheitliche Grösse zu nehmen. Das Sittengedicht *Háv. I* — das Merkgedicht *Vaf.* — die Scheltzene *Lok.* — das einseitige Ereignisgedicht *Skfrn.* — die Rückblickselegie *Guðr. II.*: dies sind fünf wurzelhaft verschiedene Gebilde: von éinem 'ancient traditional type' kann da nicht die Rede sein. Die Frage, warum diese Gedichte nur Redeverse bauen, ist für jede der fünf Gattungen besonders zu stellen. Mit Einwirkung der einen Gruppe auf die andre hat man selbstverständlich zu rechnen.

Die gänzliche Ausschaltung mancher Gedichte, alter und junger, rächt sich bei der Behandlung derartiger Fragen. Die Vkv. und das (nachweislich doppelseitige) Signýlied durchbrechen an bedeutsamen Stellen die Kontrastierung der zwei eddischen Lager. Auch die Eddica minora, wiewohl meist jung, dürfen in einem Gesamtplan der Formentwicklung unmöglich fehlen. Den Bjark. fiel denkbarerweise eine wichtige Rolle zu in der Geschichte des einseitigen Ereignislieds. Dass den Isländern der Schreibezeit die dialogische Darstellung von Geschichten fremd gewesen sei (S. 106), widerlegen die Edd. min., die ja grossenteils in die Schreibezeit fallen. Saxos Sagaeinlagen von ihren nächsten isländischen Verwandten loszureissen und als Urkunden norwegischer Heidenzeit zu verwenden, sollte man doch nicht mehr versuchen.

Da glaublicherweise die südgermanischen Sagenlieder mit den Stoffen eine neue Kunstform brachten, muss man sich diesen Ausgangspunkt nach Kräften klar machen. Es scheint, der Vf. Bild ist zu sehr vom Beowulf oder auch von Homer bestimmt; der tiefe Unterschied von Lied- und Epenstil ist ihr entgangen (S. 41. 205); darum hält sie manches in der Edda für nordische Rückbildung (Entepisierung), was schon im südgerm. Heldenlied davor. Was ihr als 'der epische Stil' vor der Seele steht, das haben schon die Lieder von Hengest und von Hildebrand 'verfehlt! Folgeschwer ist auch die stillschweigende Voraussetzung, die südgerm. Heldenwelt habe nur die mythenfreien Konflikte gekannt, nicht auch Trollenabenteuer. Dies ist einer der Gründe, warum Fr. Ph. ihre gesellschaftliche Zweiteilung übertreibt.

Nach der Vf. sieht es so aus, als sei die doppelseitige Erzählform nur ganz wenig über die südgerm. Stoffe hinausgedrungen; das gute heimische blieb beim einseitigen Ljóðaháttlied. Das Bild wird merklich anders, wenn man Hym. und HHu. I aus ihrer Verbannung heimführt, die doppelseitige Form sogar in norwegischen Fürstenliedern der Heidenzeit bedenkt (Har., Hák.), für mehrere göttermythische und heroische Stoffe (Baldr, Thorsabenteuer, Skjöldunge) die Entstehung als reines Redeliel bezweifelt und in HHj. 36, HHu. II 14 ff. beachtenswerte Reste doppelseitiger Lieder würdigt. Die Bewegung in der isl. Dichtpflege hat unverkennbar vom doppelseitigen Liede abgeführt. Die Epigonen konnten noch allerlei, aber ein Gedicht vom Modell Atakviða lag ihnen nicht mehr: diese ganze Gattung muss ihnen 'forn' erschienen sein. Vom 9. bis 11. Jahrh. aber war das doppelseitige Erzählen das gewohntere und das Ereignislied in lauter Rede die Ausnahme.

Von den ertümlichen Spielen, wie sie Fr. Ph. vor unsre Einbildung zaubert — die Rollen z. T. durch rohe Bildstöcke versehen, daneben halbstegreifende Liebhaber —, von dieser Unkunst sind Skirn. und Genossen durch eine Welt getrennt! Wenn hier

überhaupt eine Brücke hinüberführte, müsste sie sehr, sehr lang sein... Die Vf. spricht so viel von der unaufgeklärten Kindlichkeit der Ljóðabátturstücke. Wie verschieden spiegelt sich doch die Welt in menschlichen Netzhäuten! Schweigen wir von der Meistersingerei der grossen Merkgedichte, die zwar nicht eben adelsstolz, aber darum doch nicht kindlich und priesterlich ist —: auch das fabulierende Leben in Skírn. und Helgis Wiederkehr, auch diese Kunst mit ihrem feinen Spiegeln des Sicht- und Hörbaren, mit ihren technischen Hilfgestalten und -auftritten, ist das Gegenteil von 'urtümlicher Unschuld'. Es wird dabei bleiben, dass diese Kunst des einseitigen Ereignislieds typologisch jünger ist als die des doppelseitigen. Um es in greifbaren Beispielen zu geben: ein 'Segðu þat, hirðir, er þú á haugi sitr' ist jünger als 'Þrymr sat á haugi'; ein Spiegeln des Flammenritts durch Fragen und Antworten dreier Personen, darunter eine *ad hoc* erfundene, ist jünger als das Berichten gradheraus: 'das Feuer raste... Sigurd spornte sein Ross...' Der Ref. findet nach wie vor die Vermutung berechtigt: den einseitigen Typus des Ereignislieds haben kunstbewusste, formgewandte Dichter der Wikingzeit aus dem doppelseitigen herausgebildet. Der Vorgang vollzog sich in ganz anderen Lüften als denen der kultischen Menschenschlachtung und der Tiermasken. Was dem Ref. vor zwanzig Jahren noch als ernste Schwierigkeit erschienen war (Zeitschr. f. d. Altert. 46, 215), würde er jetzt anders ansehen. In der Kulturgeschichte geht es nicht immer in 'allmählichem Wachstum': es gibt Klüfte und Sprünge, es gibt schöpferische Hirne, die fühlbar Neues hinstellen. War in unserm Falle der dänische Dichter des Bjarki-lieds solch ein Neuerer?

Wiewohl ungläubig, zählt der Ref. dieses Buch zu denen, die der Fachgenosse lesen sollte. Es schärft das Nachdenken über die Formfragen. Nebenher verscheucht es die Täuschung, als gebe es in feineren Eddafragen eine *communis opinio*. Die Vf. redet zwar mehrmals von einer solchen, aber manchem Leser wird es da gehn wie dem Ref., dass er sich sagt: o weh, ich stehe ausserhalb! — Von fruchtbaren Einzelbeobachtungen sei zum Schluss noch diese erwähnt (S. 75): Zwei der Wortberührungen zwischen dem Thrym- und dem alten Sigurdlied zeigen das erste Gedicht, gegen die herrschende Annahme, als das empfangende; besonders die Zeile *ok hon (hann) þat orða als fyrst um kvæð* ist gedacht für Brot 6, wo sie ausdrucksvoll zeichnet, wie sich der eine Gedanke vordrängt vor dem, was sonst zu sagen wäre. An den Stellen des Thrymliedes fehlt dieser tiefere Hintergrund.

Arlesheim bei Basel.

Andreas Heusler.

Bibliografi för 1920¹.

Av **Sven Grén Broberg**.

I. Bibliografi, litteraturhistoria och biografi.

- Boor, H. de.* Nordisch. [Nordisk filologisk bibliografi för 1917 och 1918.] (Jahresbericht . . . d. germ. philol. Jahrg. 39 u. 40 (1917/18). T. 2. S. 1—29.)
- Broberg, Sven Grén.* Bibliografi över de under 1919 från trycket utgivna, huvudsakligen svenska skrifter och uppsatser, som röra modersmålsundervisningen. (Årsskrift för modersmålslärares förening. 1919—1920. S. 11—24.)
- [Nordisk filologisk] Bibliografi för 1918. (Ark. Bd 36. S. 350—384.)
- Erichsen, B., og Krarup, Alfr.* Dansk historisk Bibliografi. Udg. paa Carlsbergfondets Bekostning. Bd 1. H. 3. S. 379—538. Kbh. 8:o.
- Hasselberg, Carl J. E.* Bibliografiska anteckningar rörande Jämtland och Härjedalen. Källförteckning. Med 15 faksimiler. Örnsköldsvik. 8:o. 261 s.
- Heilskov, Chr.* Dansk Provinstopografi. Historisk-topografisk Tidsskrift-Index for Danmark udenfor Hovedstaden. Kbh. 8:o. VIII, 531 s.
- Historisk-topografisk Tidsskrifts-Index for Københavns Amt. S. 25—47. (Aarbog, udg. af Hist. Samf. f. Københavns Amt. 1920. Tillæg.)
- Historisk-topografisk Tidsskrifts-Index for Odense Amt. (Aarbog f. Odense og Assens Amter. Bd 2. S. 333—369.)
- Historisk-topografisk Tidsskrifts-Index for Ringkøbing Amt. (Hardsyssels Aarbog. Bd 14. S. 1—22.)
- Historisk-topografisk Tidsskrifts-Index for Thisted Amt. Kbh. 8:o. 16 s. (Tillæg til Hist. Aarbog f. Thisted Amt. 1920.)
- Historisk-topografisk Tidsskrifts-Index for Vejle Amt. Kbh. 8:o. 32 s. (Bilaga till Vejle Amts Aarbøger. 1920.)
- Hermannsson, Halldór.* Bibliography of the Eddas. Ithaca, N. Y. 8:o. (10), 95 s. (= Islandica. Vol. 13.)
- Indhold av Maal og minne 1909—1920. (MoM. 1920. S. 143—155.)

¹ Några skrifter, tryckta före 1920, som icke kommit att medtagas i föregående årsbibliografier, anföras även här. Av utrymmesskäl hava tyvärr icke mindre än 158 skrifter, huvudsakligen inom avdelningarna V, VI och »Bihang», måst utslutas. — Förteckning å starkare förkortningar av tidsskriftstitlar m. m. bifogas vid slutet av bibliografien.

- Lundberg, Oskar.* Nordisk ortnamnslitteratur 1919. Bibliografisk förteckning. (NoB. Årg. 8. S. 178—188.)
- Munthe, Wilhelm.* Norges historie. Bibliografi for 1917. — Bibliografi for 1918. (HTno. R. 5. Bd 4. Bihang: s. 47—129.)
- Rothman, Sven.* Ur 1918 års [kulturhistoriska] litteratur. (Rig. Bd 3. S. 199—208.)
- Samzelius, Jonas L:son.* Svensk litteraturhistorisk bibliografi. 38. 1919. (Samlaren. N. F. Årg. 1. Bihang: 32 s.)
- Sandström, Josef.* Ett "landsarkiv" från medeltiden. Ett bidrag till det svenska arkivväsendets historia. (Rig. Bd 3. S. 23—32. — Även i StOA. S. 23—32.)
- Setterwall, Kristian.* [Svensk historisk] Bibliografi 1919. (HTsv. Årg. 40. Bilaga. S. 585—612.)
- Sommerfeldt, W. P.* Norsk arkeologisk litteratur 1918. (Oldtiden. Bd 8. S. 253—257.)
- Walde, O.* Storhetstidens litterära krigsbyten. En kulturhistorisk-bibliografisk studie. 2. Upps. 8:o. (5), 511 s., 20 pl.
- Welin, S.* Översikt av tidskrifter och liknande publikationer, som innehålla uppsatser av historisk, kulturhistorisk och biografisk art rörande Västergötland från och med 1915. (VgFT. D. 4. S. 77—83.)
- West, F. J.* Oversigt over de i Rigsarkivet opbevarede Arkivalier vedrørende Hertugdømmet Slesvig eller Sønderjylland. (Fortid og Nutid. Bd 3. S. 40—65.)
- Vetenskaplig forskning. Årsbok 1920. Sthm. 8:o. (7), 211 s. [Innehåller bl. a.: Svensk fornkunskap av *T. J. Arne*. — Svensk historieforskning. Forntiden av *Birger Nerman*. Medeltiden av *Gottfrid Carlsson*. — Nordiska språk. Runologi av *Elias Wessén*. Äldre språkhistoria av *Elias Wessén*. Fornsvenska och svensk språkhistoria av *Erik Neuman*. Nysvenska och stilistik av *Nata-nael Beckman*. Folkmål av *Johan Götlind*. Ortnamnsforskning av *Oskar Lundberg*. Fonetik och metrik av *Olof Gjerdman*. — Svensk folkkännedom av *N. E. Hammarstedt*.]
-
- Cornell, Henrik.* En dominikansk legend i Sjalinna Thröst och dess ursprung. (Rig. Bd 3. S. 63—64. — Även i StOA. S. 63—64.)
- Ek, Sverker.* Visan om Tord Bondes mord. (MFS = GHÅ. Bd 26:2. S. 33—41.)
- Jönsson, Finnur.* Den oldnorske og oldislandske litteraturs historie. 2. udg. Bd 1. Kbh. 8:o. (8), 635 s.
- Larsen, Henning.* Viðga in Scandinavian hero legend. (PSS. Vol. 6. S. 75—81.)
- Nordal, Sigurður.* Snorri Sturluson. Rvík. 8:o. VIII, 266 s.
- Nordfelt, A.* En svensk riddardikt [Ivan Lejonriddaren] och dess original. (Studier i modern språkvetenskap. 7. S. 85—125.)

- Sylwan, Otto.* Studier i 1600-talets vers. 1—2, 3. Gbg. 8:o. S. 1—25, (1) s., s. 27—48. (Inbjudningsskrifter = GHA. Bd 26: 3, 4.)
- Tieghem, P. van.* La mythologie et l'ancienne poésie scandinaves dans la littérature européenne au XVIIIe siècle. 5—7. (Edda. Bd 13. S. 38—65.)

- Kristensen, Marius.* To af mine lærere, Ludvig Wimmer (7. 2. 1839—29. 4. 1920) og P. K. Thorsen (28. 10. 1851—23. 8. 1920). (DSt. 1920. S. 156—164.)

Feilberg, H. F.

- Kristensen, Marius.* H. F. Feilberg. (Hovedtræk af nordisk digtning i nytiden, udg. af *Ejnar Skovrup*. S. 325—331.)

Heusler, A.

- Neckel, Gustav.* Zu Andreas Heuslers Rücktritt vom Lehramt. (Mitteilungen d. Islandfreunde. Jahrg. 7. S. 41—47.)

Hægstad, M.

- Kolsrud, Sigurd.* Professor M. Hægstad 70 aar. (Ung-Norig. Aarg. 3. S. 145—151, portr.)
- Midttun, Olav.* Marius Hægstad. 1850 — 15. juli — 1920. (SoS. Aarg. 26. S. 273—282, portr.)

Kålund, Kr.

- Hægstad, M.* Minnetale um dr. Kr. Kålund, halden i den hist.-filos. klasses møte den 17 oktober. (Forhandlinger i Videnskapselsk. i Kristiania aar 1919. S. 128—131.)
- Jónsson, Finnur.* Kr. Kålund. (Ark. Bd 36. S. 332—337.)
- P. E. Kr. Kålund. 19. August 1844—4. Juli 1919. (Oversigt over Det k. danske Vidensk. Selsk. Forhandlinger. Juni 1919—Maj 1920. S. 61—65, portr.)
- Melsteð, Bogi Th.* Kristian Kålund, bókavörður við handritasafn Árna Magnússonar. (Ársrit hins ísl. fræðafjelags. Ár 5. S. 91—114, portr.)

Lind, E. H.

- G[rapp]e, A.* Erik Henrik Lind 70 år. (NNstL. S. V—VIII.)

Magnússon, Á.

- Arne Magnussons private brevveksling. Udg. af Kommissionen for Det arnamagnæanske legat. Kbh. & Kria (tr. i Kbh.). 8:o. (3), 735 s.

Ólsen, B. M.

- Olsen, Magnus.* Mindetale over prof. dr. Björn Magnússon Ólsen, holdt i den hist.-filos. klasses møte den 12te september 1919.

(Forhandlingar i Videnskapselsk. i Kristiania aar 1919. S. 111—118.)

Storm, J.

Western, Aug. Johan Storm. 24. novbr. 1836—26. okt. 1920. (NTFF. R. 4. Bd 9. S. 147—154.)

Torp, A.

Sverdrup, Jakob. Alf Torp. Nekrolog. (Indogerm. Jahrbuch. Bd 6. Jahrg. 1918. S. 120—126.)

Wimmer, L. F. A.

Dahlerup, Verner. Ludv. F. A. Wimmer. (NTFF. R. 4. Bd 9. S. 73—80, portr.)

Gering, Hugo. Ludvig Wimmer. (ZfdPh. Bd 48. S. 500—506.)

Jónsson, Finnur. Ludvig F. A. Wimmer. (7. februar 1839—29. april 1920.) (Oversigt over Det k. danske Vidensk. Selsk. Forhandlingar. Juni 1919—Maj 1920. S. 79—90, portr.)

II. Lärda sällskaps skrifter, tidskrifter och samlingar.

- Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, udg. af Det kongelige nordiske Oldskrift-Selskab. 1920. R. 3. Bd 10. Kbh. 8:o. (3), 322, 4 s.
- Árbók hins íslenska fornleifafélags. 1919, 1920. Rvfk. 8:o. (3), 48 s., 2 pl.; (3), 44 s., 1 pl.
- Arkiv för nordisk filologi, utg. . . genom *Axel Kock*. Bd 36 (= N. F. Bd 32). H. 3—4. (4) s., s. 193—384. — Bd 37 (= N. F. Bd 33). H. 1. S. 1—104. Lund. 8:o.
- Bergens museums aarbok. 1918—1919. H. 3. Historisk-antikvarisk række. 18, 68, 44 s., 13 pl. Bergen. 8:o.
- Danmarks Folkeminder. Nr 22. *Nielsen, H. Grüner*. Folkelig vals. . . . Kbh. 8:o. 84, (47) s.
- Danske Studier, udg. af *Gunnar Knudsen* og *Marius Kristensen*. 1920 (= Bd 17. — N. R. Bd 5). Kbh. 8:o. (3), 188 s.
- Edda. Nordisk tidsskrift for litteraturforskning. Redaktör: *Gerhard Gran*. Bd 13, 14. Kria. 8:o. (3), 316 s.; (3), 316 s.
- Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift, utg. av *Gustaf Upmark*. 1920. H. 1. S. 1—48. Sthm. 8:o.
- Folkminnen och folktankar. Red. av *C. W. v. Sydow*. Bd 6 (1919). H. 1—3. S. 1—96. Lund. 8:o.
- Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetning for 1919. Aarg. 75. Kria. 8:o. (3), 212 s., 1 pl.
- Fornvännen. Meddelanden från K. Vitterhets-, historie- och anti-

- kvitetsakademien. Under redaktion av *Emil Eckhoff*. 1920. H. 1—4. S. 1—224, 1 pl. Sthm. 8:o.
- Göteborgs och Bohusläns fornminnesförenings tidskrift. 1919. Gbg. 8:o. (3), 48 s.
- Historisk tidskrift för Finland. Utg. av *P. O. von Törne*. Årg. 5. Hfors. 8:o. (3), 181 s.
- Historisk tidskrift, utg. af Svenska historiska föreningen genom *Torvald Höjer*. Årg. 40 (1920). Sthm. 8:o. VI, 239, 54 s.; [bilagor:] s. 585—618, 10 s.
- Historisk Tidsskrift, udg. af den Danske historiske Forening . . . Red. af *Erik Arup*. R. 9. Bd 1. H. 4. S. 317—420. Kbh. 8:o.
- Historisk tidsskrift, utg. av den Norske historiske forening. 1920. Lev. 1—2 (= Norsk historisk videnskap i femti år, 1869—1919. (8), 352 s.), 3 (= R. 5. Bd 4. H. 8. S. 581—632, XLI s., s. 91—129), 4 (= R. 5. Bd 5. H. 1. S. 1—72). Kria. 8:o.
- Islandica. An annual relating to Iceland and the Fiske Icelandic collection in the Cornell university library. Vol. 13. Ithaca, N. Y. 8:o. (10), 95 s.
- Jahresbericht über die erscheinungen auf dem gebiete der germanischen philologie. Hrsg. von der Gesellschaft für deutsche philologie in Berlin. Jahrg. 39 u. 40 (1917/18). Lpz. 8:o. VIII, 241, 158 s.
- Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. Hrsg. von *Otto Behaghel* und *Fritz Neumann*. Jahrg. 41 (1920). Lpz. (tr. i Altenburg). 4:o. XXXII, 432 sp.
- Maal og minne. Norske studier, utg. av Bymaals-laget ved *Magnus Olsen*. 1920. Kria. 8:o. (3), 155 s.
- Namn och bygd. Tidskrift för nordisk ortnamnsforskning, . . . utg. av *Jöran Sahlgren*. Årg. 8 (1920). Lund (tr. i Upps.). 8:o. (4), 194 s. (Anm. [av årg. 1:] IF. Bd 38—39. Anz. S. 15—17 av *Magnus Olsen*. — [av årg. 2—3:] Ibid. S. 17—20 av *Hjalmar Lindroth*.)
- Norsk folkekultur. Folkeminne-tidsskrift. Styrt av *Rikard Berge* med hjelp av *Alexander Bugge*, *O. Olafsen* og *Kr. Visted*. Aarg. 6. Risør (tr. i Kria). 8:o. (4), 124, 32 s.
- Oldtiden. Tidsskrift for norsk forhistorie. Bd 8. H. 2—4. S. 67—363. — Bd 9. H. [1—]2. S. 1—159, 1 pl., s. 1—101. Kria. 8:o.
- Publications of the Society for the advancement of Scandinavian study. Scandinavian studies and notes. Editor *George T. Flom*. Vol. 6. No. 1—4. S. 1—126. Menaska, Wis. 8:o.
- Rig. Föreningen för svensk kulturhistoria. Tidskrift. Under redaktion av *Sune Ambrosiani*. Bd 3 (1920). Sthm. 8:o. (3), 208 s.
- Samfundet S:t Eriks årsbok. 1920. Utg. genom *Gustaf Upmark*. Sthm. 8:o. (6), 174 s.

- Sammlaren. Tidskrift för svensk litteraturhistorisk forskning. N. F. Årg. 1. Upps. 8:o. (3), 168, 40 s. (= Skrifter, utg. av Svenska litteratursällskapet. 1.)
- Samlingar, utg. av Svenska fornskriftsällskapet. H. 154, 156. S. 257—384, 385—583. Sthm (tr. i Upps. & Sthm) [H. 154] 1919, [H. 156] 1920. 8:o.
- Skrifter, utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland. 138:2 (= Släktbok, utg. av *Alle Wilskman*. II:2. (4) s., sp. 332—644). — 148 (= Förhandlingar och uppsatser. 33 (1919). (8), CVIII, 232, (8) s.). — 149 (= *Mörne, Arvid*. Nya Wecksellstudier. XI, 335 s.). — 150 (= Studier i nordisk filologi, utg. genom *Hugo Pipping*. Bd 11:1—2. (5), 134, 32 s.). — 151 (= Finlands svenska folkdiktning. I A. Sagor, referatsamling. Bd 2. Utg. av *Oskar Hackman*. VIII, 324 s.). — 152 (= *Hausen, Greta*. Nylands ortnamn, deras former och förekomst till år 1600. IX, 318 s.). — 153 (= Finlands svenska folkdiktning. I B. Sagor i urval. Bd 2. Utg. av *Anders Allardt*. (5), 387 s.). — 154 (= *Hultin, Arvid*. Borgå gymnasiums historia . . . D. 1: 1725—1840. XII, 368 s.). Hfors. 8:o.
- Språk och stil. Tidskrift för nysvensk språkforskning. Utg. av *Ruben G:son Berg, Bengt Hesselman, Olof Östergren*. Årg. 20 (1920). H. 1—2. S. 1—92. Upps. 8:o. (Anm. [av årg. 12—15:] IF. Bd 38—39. Anz. S. 20—23 av *Hjalmar Lindroth*.)
- Svenska landsmål och svenskt folkliv. Tidskrift, utg. genom *J. A. Lundell*. 1920. H. 1 (= H. 146 fr. början. 64 s.). — H. 2 (= H. 147 fr. början = B. 17. Från Synnerby. Berättelser på västgötamål, upptecknade av *Hanna Dahlgren, f. Beckman*. tr. 1918. 52 s.). — H. 3 (= H. 148 fr. början = Bih. 4: 1—2 = 1500- och 1600-talens visböcker, utg. av *Adolf Noreen* och *A. Grape*. 8—9. tr. 1916—17. (2), 122 s.). Sthm. 8:o.
- Svenska språkföreningens tidskrift. Årg. 9 (1920). Sthm. 8:o. 20 s.
- Upplands fornminnesförenings tidskrift. Utg. . . av *Oskar Lundberg*. 35 (= Bd 8. H. 3). XXXVI s., s. 197—204, [bilaga] 58 s.
- Västergötlands fornminnesförenings tidskrift. Utg. *S. Welin*. D. 4. H. 1. (4) s., s. 1—83, III—XVIII. Skara (tr. i Gbg). 8:o.

III. Nordisk språkvetenskap.

1. I allmänhet.

- Björkman, Erik*. Hæðcyn und Hákön. (Engl. Studien. Bd 54. S. 24—34.)
- Ekwall, Eilert*. Några nordiska ortnamn i England. (NoB. Årg. 8. S. 85—96.)
- Falk, Hjalmar*. Betydningslära (semasiologi). Kria. 8:o. (7), 124 s.

- Haeringen, C. B. van.* De germaanse inflexieverschijnselen ("umlaut" en "breking") phoneties beschouwd. (Diss.) Leiden 1918. 8:o. (3), 4, 155 s. (Anm. Museum. Jaarg. 27. Sp. 170—175 av *J. J. A. A. Frantzen.*)
- Jespersen, Otto.* Dansk håbe, eng. hope, tysk hoffen. (NTff. R. 4. Bd 8. S. 151—152.)
- Jessen, E.* Etymologiserende Notitser. XII, XIII. (NTff. R. 4. Bd 8. S. 81—92. — Bd 9. S. 109—122.)
- Jóhannesson, Alexander.* Frumnorræn málfræði. Rvík. 8:o. VIII, 167 s.
- Kjellman, Hilding.* Om den opersonliga satsens natur. (Studier i modern språkvetenskap. 7. S. 1—18.)
- Knudsen, Johannes.* Hollandsk Indflydelse paa Navngivningen i Farvandet omkring Danmark. (HTda. R. 9. Bd 1. S. 398—420.)
- Langenfelt, Gösta.* Något om gatunamn hemma och borta. (Tiden. Årg. 12. S. 179—185.)
- Lidén, Evald.* Ordhistoriska bidrag. (MFS = GHÅ. Bd 26:2. S. 88—104.)
- Lind, E. H.* Strödda bidrag och förslag till ortnamnsförklaringar. (NoB. Årg. 8. S. 126—137.)
- Lindqvist, Natan.* Språkliga konsekvenser av Fichtes "Jag". (SpoSt. Årg. 20. S. 1—10.)
- Ljungstedt, Karl.* Språket, dess liv och ursprung. 3 uppl., reviderad av *Natan Lindqvist*. Sthm. 8:o. 48 s. (= Studentföreningen Verdandis småskrifter. 30.)
- Noreen, Adolf.* Nordens äldsta folk- och ortnamn. (Fornv. 1920. S. 23—50, 1 pl.)
- *Yngve, Inge, Inglinge m. m.* (NoB. Årg. 8. S. 1—8. — Även i NNstL. S. 1—8.)
- Nyrop, Kristoffer.* Nogle Ords Historie. 3. Kamouflage. (Tilskue- ren. Aarg. 37. Halybd 2. S. 332—336.)
- Sahlgren, Jöran.* Forn tiders jakt och djurfångst belysta av ortnamnen. (NoB. Årg. 8. S. 146—173.)
- Schröder, Edward.* "Skagerrak" und "Kattegatt". (Hansische Geschichtsblätter. Jahrg. 45. S. 343—345.)
- Sjöros, Bruno.* Assimilation und Quantität in den germanischen Sprachen. (NphM. Jahrg. 21. S. 91—117.)
- Sverdrup, Jakob.* Av sprogvitenskapens historie. Ilire—Rask—Grimm. (NT(Lett). 1920. S. 459—477.)

2. Isländska och fornnorska.

a. Grammatik och lexikografi.

- Álit og tillögur um visindalega íslenzka orðabók ásamt sýnishorni. Rvík. 4:o. 23 s.

- Beckman, Nat.* Ett ställe hos Tacitus (Germ. c. 12). [Uttrycket corpore infames, sett i belysning av isl. ragr, argr.] (NTFF. R. 4. Bd 9. S. 103—108.)
- Boer, R. C.* Oudnoorsch handboek. Haarlem. 8:o. XVI, 269 s. (= Oudgermaansche handboeken. D. 2.)
- Studiën over Oudnoorsche spraakleer. (Tijdschr. v. Nederlandsche taal- en letterkunde. D. 39. S. 172—237.)
- Collitz, Hermann.* Old icelandic raun and reyna. (PSS. Vol. 6. S. 58—67.)
- Hermannsson, Halldór.* Viðurnefnið "barnakarlf". (Árbók hins isl. fornleifafélags. 1920. S. 3—7.)
- Hesselman, Bengt.* Namnet Óláfr i den äldsta isländskan. (MFS = GHÅ. Bd 26:2. S. 55—63.)
- Holthausen, F.* Wortdeutungen. 13. Aisl. ogurr 'Penis'. (Engl. Studien. Bd 54. S. 88.)
- Hegstad, M., og Torp, A.* Gamalnorsk. Mållære, leestykke, ordliste. 2. utg. med eit tillegg av stykke på nyislandsk og færøysk ved *Leif Heggstad*. Kria. 8:o. 184 s.
- Jónsson, Finnur.* Íslandske kælenavne. (NoB. Årg. 8. S. 40—42. Även i NNstL. S. 40—42.)
- Íslændernes forhold til fremmedord. (NT(Lett). 1920. S. 315—326.)
- Lind, E. H.* Nordiska personnamn. Strödda iakttagelser och tolkningsförsök. (Ark. Bd 36. S. 301—326.)
- Læwenhåh, John.* Anord. Loki. (IF. Bd 39. S. 113—114.)
- Magnússon, Árni.* Frásögn Árna Magnússonar 1703 um framburð nokkurn máls i Austfjörðum. (Blanda froðleikur gamall og nýr. 1. = Sögurit. 17. Rvík 1918—20. S. 128.)
- Ochs, Ernst.* Die heiligen und die seligen. [Isl. heilagr, sæll, sálugr, Hølgi m. m.] (PBB. Bd 45. S. 102—112.)
- Rudolphi, H.* Der Name Färöer. (Mitteilungen d. Islandfreunde. Jahrg. 7. S. 60—67.)
- Smári, Jakob Jóh.* Íslenzk setningafræði. Gefið út með styrk úr sáttmálasjóði háskóla Íslands. Rvík. 8:o. 279, X s.
- Þ[ór]tarson, M[atthías].* Nafnið Eyjafjörður. (Árbók hins isl. fornleifafélags. 1920. S. 21.)
- Úr söfnum Árna Magnússonar. [Nokkur íslenzka málsins orð, sem ei eru tíðkuð um alt landið.] (Blanda froðleikur gamall og nýr. 1. = Sögurit. 17. Rvík 1918—20. S. 386—395.)

b. Texter, översättningar och kommentarer.

- Bertelsen, Henrik.* Oldnordisk Læsebog. 5 Udg. Kbh. & Kria (tr. i Kbh.). 8:o. VIII, 133 s.
- Konungs skuggsjá. Speculum regale. Udg. efter håndskrifterne af Det kongelige nordiske oldskriftselskab. H. 1. Kbh. 8:o. (3), 296 s.

- Rimnasafn. Samling af de ældste islandske rimer. Udg. for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Finnur Jónsson*. H. 12. S. 561—640. Kbh. 8:o.
- Soga um Ofeig den sløge. Utg. etter Cod. reg. no. 2845 4° med umsetjing til nynorsk av *Gustav Indrebø*. Oslo. 8:o. 82 s. (= Gamalnorske bokverk. 18.)
- Sögur Danakonunga. 1. Sögubrot af fornkonungum. 2. Knytlinga saga. Utg. för Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur av *Carl af Petersens* och *Emil Olson*. H. 2. S. 81—176. Kbh. 1920 (tr. i Lund 1920—21 [!]). 8:o.
- The Arnarnaganean manuscript 243 B α , folio at Det kongelige Bibliotek, Copenhagen. The main manuscript of Konungs skuggsjá in phototypic reproduction with diplomatic text, ed. for the University of Illinois by *George T. Flom*. Urbana, Illinois, 1915. 4:o. (6), LXVII, (1), 191 s., 160 facsim.
- Þorláksson, Guðbrandur*. Bréfabók. Gefin út af Hinu islenska bókmentafélagi. H. 2. S. 193—320. Rvík. 8:o.

-
- Den äldre Eddan. Tolkad av *Axel Åkerblom*. D. 1. Upps. 8:o. 186 s.
- Die Geschichte vom Goden Snorri. Übertr. von *Felix Niedner*. Jena. 8:o. (3), 168 s. (= Thule. Bd 7.)
- Edda. Übertr. von *Felix Genzmer*. Mit Einleitung und Anmerkungen von *Andreas Heusler*. Bd 2. Götterdichtung und Spruchdichtung. Jena. 8:o. (3), 203 s. (= Thule. Bd 2.) (Anm. Beiblatt zur Anglia. Jahrg. 31. S. 220—221 av *O. L. Jiriczek*.)
- Sverre-soga. Umsett frá gamalnorsk ved *Halvdan Koht*. 2. utg. Oslo. 8:o. VIII, 267 s. (= Gamalnorske bokverk. 12.)

-
- Boor, Helmut de*. Die färöischen Dvörgamoylieder. (Ark. Bd 36. S. 207—299.) — Med anledn. härav: *Kock, Axel*. Tillägg om färöiska stolzmoyjar, stolsmoyjar. (Ibid. Bd 36. S. 300—301.)
- Droege, Karl*. Zur geschichte der Nibelungendichtung und der Thidrekssaga. (ZfdA. Bd 58. S. 1—40.)
- Eeden, W. van*. De overlevering van de Hallfredar saga. Amst. 1919. 8:o. (= Verhandelingen d. Kon. Ak. v. Wetenschappen t. Amsterdam. Afd. Letterkunde. N. R. D. 19. No. 5.)¹ (Anm. Museum. Jaarg. 27. Sp. 252—253 av *C. F. Hofker*.)
- Een episode uit de Hallfredarsaga. (Tijdschr. v. Nederlandsche taal- en letterkunde. D. 39. S. 295—301.)
- Gering, Hugo*. Ottarr heimski. (Ark. Bd 36. S. 326—331.)

¹ Var ännu icke tillgänglig vid manuskriptets avlämnande.

- Heusler, Andreas.* Die Quelle der Brünhildsage in Thidreks saga und Nibelungenlied. (Aufsätze zur Sprach- und Literaturgeschichte Wilhelm Braune zum 20. Februar 1920 dargebracht. S. 47—84.)
- Kienast, W.* Erminreks Tod in der Thidrekssaga. (AfdA. Bd 40. S. 97.)
- Le Roy Andrews, A.* Studies in the Fornaldarsögur norðrlanda. Continued. (MPh. Vol. 18. S. 29—36.)
- Lindqvist, Sune.* Snorres uppgifter om hednatidens gravskick och gravar. (Fornv. 1920. S. 56—105.)
- Meissner, Rudolf.* Zur lausavisa des Þorvaldr enn veili. (ZfdPh. Bd 48. S. 439—443.)
- Much, Rudolf.* Der germanische Osten in der heldensage. (ZfdA. Bd 57. S. 145—176.)
- Neckel, Gustav.* Sigmunds Drachenkampf. 1—2. (Edda. Bd 13. S. 122—140., 204—229.)
- Niedner, Felix.* Egils hauptlösung. (ZfdA. Bd 57. S. 97—122.)
- Ólsen, Björn Magnússon.* Landnáma og Eiriks saga rauða. (Aarb. R. 3. Bd 9. S. 301—307.)
- Landnámas opründelige disposition. (Aarb. R. 3. Bd 9. S. 283—300.)
- Olsen, Magnus.* Semsveinar i Vatnsdœlasaga. Et sproglig og litteraturhistorisk bidrag. (MoM. 1920. S. 46—54.)
- Patzig, Hermann.* Zum text der Liederedda. (ZfdA. Bd 58. S. 65—87.)
- Phillipotts, Bertha S.* The elder Edda and ancient Scandinavian drama. Cambr. 8:o. XI, 216 s., 1 pl.
- Schröder, Franz Rolf.* Skandinavien und der Orient im Mittelalter. 1—2. (GRM. Jahrg. 8. S. 204—215, 281—290.)
- Schütte, Gudmund.* Knytlingasagas Stednavne. (DSt. 1920. S. 94—96.)
- Stalheim, Th.* Sagogudarnes land. D. 1. Sagogudarne. H. 3—4. S. 129—255. Uddevalla. 8:o.
- Þórðarson, Matthías.* Hvað Snorri goði sagði. Tvær athugasemdir við 145. kap. i Njáls sögu. (Árbók hins isl. fornleifafélags. 1920. S. 8—13.)
- Ættfræðislegar athugasemdir við Ljósvetningasögu. (Árbók hins isl. fornleifafélags. 1919. S. 13—19.)
- Vogt, Walther Heinrich.* Die Bjarnar saga hitdœlakappa. Lausavísur, frásagnir, saga. (Ark. Bd 37. S. 27—79.)

3. Norska.

- B[erge], R.* Skormeite. (NFK. Aarg. 6. S. 109—110.)
- Bugge, Kristian.* Hellen i Aalesund. (MoM. 1920. S. 80.)
- Danielsen, Daniel.* Namn og namneskik i ei Austagder-bygd frå år 1700 til 1850. (Bidrag til Agders historie. 4. S. 3—35.)

- Danielsen, Daniel.* Nokre gamle namneformer frå Dyvåg på Aust-agder. (MoM. 1920. S. 42—45.)
- Eide, Martin.* Eide. Kva dei ymse stadnamn fortel oss. (Nordhordland og Midthordland. Bd 3. S. 16—20.)
- Espeland, Anton.* Stedsnavner på Njarðarlaug og i omegnen. (MoM. 1920. S. 103—110.)
- Haffner, Vilhelm.* Nogen navnebemerkninger. (Den norske turistforenings aarbok. 1920. S. 98—100.)
- Indrebø, Gustav.* Oslo-namnet etter 1624. (SoS. Aarg. 26. S. 73—80.)
- Koht, Halvdan.* Om namne Hålogaland. (Haaløygminne. 1920. S. 3—11.)
- Olsen, Magnus.* Haneberg og Hanehaug. (NoB. Årg. 8. S. 35—39. — Även i NNstL. S. 35—39.)
- Om optegnelse av stedsnavne og andre sproginder. (= Fra Norsk folkemindesamling. 2.) (MoM. 1920. S. 1—33.)
- Reichborn-Kjennerud, I.* Det går stundom troll i ord. [Med "alv" sammensatte sykdoms- og plantenavn.] (MoM. 1920. S. 121—123.)
- Seip, Didrik Arup.* Norsk sproghistorie. Kria. 8:o. (4), 64 s. — Til riksmålets forhistorie. (MoM. 1920. S. 129—142.)
- Selmer, Ernst W.* Enkelt og dobbelt tonelag i Kristianasprog. (MoM. 1920. S. 55—75.)
- Steinsnes, Svein.* Fjordung. (MoM. 1920. S. 78.)
- Waschnitius, Viktor.* A. O. Vinjes Sprachentwicklung. (Edda. Bd 14. S. 161—201.)

4. Svenska.

a. Grammatik och lexikografi.

- Belfrage, Sixten.* Stilistiska studier över sammansättningarna i sjuttonhundratalets svenska litteratur. Ak. avh. Upps. (tr. i Lund.) 8:o. (10), 292 s.
- Berg, Ruben G:son.* "Rabeners Bref-ställare". Ett bidrag till 1700-talets vardagsstil. (SpoSt. Årg. 20. S. 70—81.)
- Bergman, Gösta.* Dalslands ortnamn. (Dalslands hembygdsförbunds årsskr. 1919. S. 3—12.)
- Björkman, Gunnar.* Rättstavningsreformer baklänges. En kritik av en kritik. (Tiden. Årg. 12. S. 70—77.)
- Björling, C. G.* Vad betyder avytttra? (Svensk juristtidning. Årg. 5. S. 165—166.)
- Bolin, Iwan, & Bolin, Maja.* Psykologiska och språkliga iakttagelser rörande en svensk flicka. (Svenskt arkiv f. pedagogik. Bd 8. S. 1—55.)

- Brun, Frans de.* Ordet forfader ännu en gång. (SpoSt. Årg. 20. S. 82—88.)
- Cederschiöld, Gustaf.* Språk i språket. 1. Översikt av stilarna. 2. Stilgranskning. 3 uppl. Sthm. 8:o. 51, 27 s. (= Studentföreningen Verdandis småskrifter. 163, 164.)
- Svensk stilistik. Sthm. 8:o. (3), 176 s. (Anm. Verdandi. Årg. 38. S. 205—209 av *Hjalmar Alving.*)
- Friesen, Otto v.* Namnet Gustav—Gösta, dess former och ursprung. (NoB. Årg. 8. S. 63—78. — Även i NNstL. S. 63—78.)
- Grip, Elias.* Om svenska förnamn. (Läsning f. svenska folket. N. F. Bd 31. S. 93—98.)
- H[allgren], J. A.* Nya signaler i språkfrågan. Från fackmännen. (Sv. språkfören:s tidskr. Årg. 9. S. 4—8.)
- Hammarlöv, Ant.* Svenskt rimlexikon. D. 1. Enkelrim. Sthm. 8:o. XII, 304 s.
- Handlingar rörande Svenska akademien, Posttidningen och Ordboken. Sthm. 8:o. 64 s.
- Hausen, Greta.* Nylands ortnamn, deras former och förekomst till år 1600. Hfors. 8:o. IX, 318 s. (= SSLF. 152.)
- Hellquist, Elof.* Svensk etymologisk ordbok. H. 1—3. S. I—IV, 1—272 [abandong—ingenjör]. Lund. 8:o. (Anm. [av h. 1—2:] Verdandi. Årg. 38. S. 123—125 av *Hj. Alving.*)
- Hylén, J. E.* Adjektiv utan obestämt neutrum singularis. (SpoSt. Årg. 20. S. 55—64.)
- Kalén, Joh.* Några anteckningar till de halländska sjönamnen i Hellquists "Svenska sjönamn". (NoB. Årg. 8. S. 97—114.)
- Karsten, T. E.* Varifrån har Finlands svensktalande befolkning kommit? Den fjärde nordgermanska nationaliteten. (Föredrag hållet vid föreningen "Brages" årsfest 28. 2. 1920.). Hfors. 8:o. 24 s. — Med anledn. härav: *Hultman, O. F.* Härstamma Finlands svenskar från Sverige? (FT. T. 88. S. 427—475.) — *Nordman, C. A.* Den fjärde nationaliteten? Arkeologiska synpunkter. (Nya Argus. Årg. 13. S. 87—89.) — Repliker av *T. E. Karsten.* (FT. T. 89. S. 189—225, 294—323. — Nya Argus. Årg. 13. S. 103—104.)
- Kock, Axel.* Svensk ljudhistoria. D. 4. H. 1. S. 1—272. Lund. 8:o.
- Langenfelt, Gösta.* Växjö och andra ortnamn. (NoB. Årg. 8. S. 79—84.)
- Latinskt-svenskt glossarium efter cod. Ups. C 20, utg. av *Erik Neuman.* H. 2, 3. S. 257—384, 385—583. Sthm (tr. i Upps. & Sthm) [H. 2] 1919, [H. 3] 1920. 8:o. (= SSF. H. 154, 156.)
- Lidén, Evald.* Några halländska och västgötska ortnamn. (NoB. Årg. 8. S. 9—16. — Även i NNstL. S. 9—16.)
- Iindroth, Hjalmar.* Det öländska sockennamnet Runsten. (NoB. Årg. 8. S. 43—46. — Även i NNstL. S. 43—46.)

- Lindroth, Hjalmar.* Härads- och sockennamnen i Göteborgs- och Bohus läns västgötadel. (Skrifter, utg. av Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs högskola. 2. S. 111—119.)
- Namnet Tjörn och därmed sammanhängande namn. (MFS = GHÅ. Bd 26: 2. S. 15—24.)
- Namnet Vinga. (Skrifter, utg. av Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs högskola. 2. S. 131—133.)
- Namnet Älvsborg. (Skrifter, utg. av Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs högskola. 2. S. 121—125.)
- Var dog Birger Jarl? [Om ortnamnet Jälbolung.] (Fornv. 1920. S. 105—112.)
- Ljungstedt, Karl.* Modersmålet och dess utvecklingskedan. 4 uppl., genomsedd av *Natan Lindqvist*. Sthm. 8:o. 44 s. (= Studentföreningen Verdandis småskrifter. 46.)
- Lundberg, Oskar.* Ortnamn, trollyg med mera sådant. Några randanteckningar till utgivna delar av Sverges ortnamn: Älvsborgs län. (NoB. Årg. 8. S. 47—53. — Även i NNstL. S. 47—53.)
- Lundin, Erik.* Behandlingen av infinitivmärket 'att' i nusvenskan. III. (SpoSt. Årg. 20. S. 11—54.)
- Montgomery, Albert.* 30,000 främmande ord och uttryck i svenska språket. Med förklaringar och uttalsbeteckning. 2:a omarbetade uppl., utg. av *Emil Amelin*. Sthm. 8:o. X, 729 s.
- Nordén, Arthur.* Om god gatunamngivning och än mer: om lämpliga namn åt kvarter och öppna platser i våra samhällen. (Tidskr. f. hembygdsvård. Årg. 1. S. 156—166.)
- Nordling, Arnold.* Om Frödings uttryck av typen sva'gtgyllne. Hfors. 8:o. 32 s. (= StNF. Bd 11: 2 i SSLF. 150.)
- Om sammanskrivning och särskrivning av sammansättning i fornsvenska och äldre nysvenska urkunder såsom ett medel att beteckna olika betoning. Hfors. 8:o. 134 s. (= StNF. Bd 11: 1 i SSLF. 150.)
- Nordström, Ernst.* Svenska husdjursnamn i Finland under svenska tiden. (Hem och hembygd. 1921. S. 89—104.)
- Noreen, Adolf.* Rättskrivningens grunder. Om skrift och rättskrivning i allmänhet samt svensk rättstavning i synnerhet. 2 uppl. Sthm. 8:o. 55 s. (= Studentfören. Verdandis småskrifter. 42.)
- Vårt språk. Nysvensk grammatik i utförlig framställning. H. 29 (= bd 4: 2). S. 81—152. Lund. 8:o.
- Noreen, Erik.* Ett hedniskt kultocentrum i Värmland? (NoB. Årg. 8. S. 17—31. — Även i NNstL. S. 17—31.)
- Vrängan och Skitne Väner. (NoB. Årg. 8. S. 174—175.)
- Ordbok öfver svenska språket. Utg. af Svenska akademien. H. 58—59. Sp. B 3841—B 4000, D 1825—D 1984 [Bona—Bortfrysa, Djäknare—Dopping]. Lund. 4:o.

- Palin, Gösta.* "Ärans och hjältarnas språk" i U. S. A. (OoB. Årg. 29. S. 477—480.)
- Pipping, Hugo.* Valbo och Orust. (NoB. Årg. 8. S. 32—34. — Även i NNstL. S. 32—34.)
- Ämbetsverk, ämbeten och titlar i Sverige och Finland. (NT(Lett). 1920. S. 381—389.)
- Pipping, Rolf.* Hur man inte bör skriva. (FT. T. 88. S. 254—266.) — Med anledn. härav: *Ruin, Hans.* Kriarättaren som kritiker. Svar till Rolf Pipping. (Ibid. S. 267—271.)
- Ryggård, Ossian,* [& *Lindroth, Hjalmar.*] Pater-Noster. (Skrifter, utg. av Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs högskola. 2. S. 127—130.)
- Sahlgren, Jöran.* De skånska häradena och deras namn. En översikt. (NoB. Årg. 8. S. 54—62. — Även i NNstL. S. 54—62.)
- Forntida svenska kulturprovinser och kulturvägar. (Rig. Bd 3. S. 153—167.)
- Hvalen. Ett gammalt önamn förklarad. (Vetenskaps-societeten i Lund. Årsbok. 1920. S. 13—18, 1 pl.)
- Linnés talspråk. (Sv. Linné-sällskapets årsskr. Årg. 3. S. 25—35.)
- Tybotten och Simrishamn. (NoB. Årg. 8. S. 174.)
- Önamnet Hvalen. (NoB. Årg. 8. S. 175.)
- Smith, Emil.* Nautisk ordbok på svenska, engelska och tyska språken med enklare ord och termer jämväl för motorbåtspport. H. 12—14. S. 417—516. Sthm. 8:o.
- Språk och demokrati. Socialistiska ansatser till ytterligare skriftförärf. (Sv. språkfören:s tidskr. Årg. 9. S. 9—14.)
- Wiklund, K. B.* Ett par ord i frågan om Finlandssvenskarnas härkomst. (NoB. Årg. 8. S. 138—145.)
- Östergren, Olof.* Nusvensk ordbok. H. 13—14. [Bd 2:] Sp. 33—224 [Fallhastighet—Flinig]. Sthm. 8:o.

b. Texter.

- Aktsamling till kungsådreinstitutets historia, utg. av *K. G. Westman.* Upps. 8:o. XIII, 464 s.
- Brahe, Peer.* Oeconomia eller huuszholdzbook för ungt adels-folk. Skrifwin anno 1581. — [Med en] Efterskrift af *E. O. Arenander.* Sthm. 4:o. 112, XXXIX s., 1 portr.

5. Danska.

a. Grammatik och lexikografi.

- Brøchner-Mortensen, G.* Lidt københavnsk Forbrydersprog. (DSt. 1920. S. 85—88.)
- Brøndal, Viggo.* Danernes Navn. (DSt. 1920. S. 17—41.) — Med

- anledn. härav: *Schütte, Gudmund*. Spørgsmaalet om Danernes Navn. (Ibid. S. 169—174.)
- Byskov, J.* Vor Retskrivning. (Vor Ungdom. 1920. S. 169—182.)
— Med anledn. härav: *Buur, Chr.* Retskrivningsspørgsmaal. (Ibid. S. 325—329.)
- Dahlerup, Verner, og Jespersen, Otto.* Kortfattet dansk lydlære til brug ved undervisning. Med et forord af *Vilhelm Thomsen*. 4 udg. Kbh. og Kria (tr. i Kbh.) 1919. 8:o. 35 s.
- Danske Grammatikere fra Midten af det syttende til Midten af det attende Aarhundrede . . . udg. af *Henrik Bertelsen*. Bd 4. Kbh. 8:o. (5), 488 s.
- Horn, Wilhelm.* Zur wortgeschichte. 3. Dänisch filipens 'finne'. (PBB. Bd 45. S. 142.)
- Jacobsen, Lis.* Dallebakker. Fra den danske Ordbogs Værksted. (Tilskueren. Aarg. 37. Halvbd 2. S. 462—471.)
- Jespersen, Otto.* Retskrivning og dannelse. (Tilskueren. Aarg. 37. Halvbd 1. S. 161—175.)
— To småting. [1. Eller. — 2. Som.] (DSt. 1920. S. 165—166.)
- Kalkar, O.* Ikke bande. (DSt. 1920. S. 96.)
- Knudsen, Gunnar.* Lidt om sønderjyske Stednavne. (Fortid og Nutid. Bd 3. S. 1—17.)
- Kristensen, Marius.* Bidrag til tolkning af danske stednavne. (NoB. Årg. 8. S. 115—125.)
— Danske plantenavne. (Tidsskr. f. hist. Botanik. T. 1. S. 89—103.)
— De store begyndelsesbogstaver i navneordene. Kbh. 8:o. 21 s. (= Dansk retskrivningsforenings smaaskrifter. 2.)
- Lollesgaard, Johs.* Syntaktiske Studier over det ældste danske Skriftsprog (før ca. 1300). (D:ss. Kbh.) Nykøbing. 8:o. (8), 147 s.
- Nyrop, Kr.* Lasaret. Et ords historie. (NT(Lett). 1920. S. 369—380.)
- Ordbog over det danske sprog. Grundlagt af *Verner Dahlerup* . . . Udg. av Det danske sprog- og litteraturselskab. Bd 2. Basar — Brystværn. Kbh. 3:o. (6) s., 1284 sp. (Anm. [av Bd 1:1] Museum. Jaarg. 26. Sp. 103—109 av *H. Logeman*. — NTff. R. 4. Bd 8. S. 50—55 av *Didrik Arup Seip*. — [av Bd 1] AfdA. Bd 40. S. 31—34 av *Wilhelm Ranisch*. — Museum. Jaarg. 27. Sp. 13—14 av *H. Logeman*.)
- Rasmussen, Alexander.* Navnet Vitskøl. (Fra Himmerland og Kjær Herred. Bd 3. S. 446—448.)
- Sahlgren, Jöran.* Uppkomsten av -erup, -strup i danska ortnamn. (NoB. Årg. 8. S. 175.)
- Sortfeldt, S. C.* Gamle Stednavne i Vendsyssel. (Vendsysselske Aarbøger. 1920. S. 260—274, forts.) — Med anledn. härav: *Holm, Axel, & Klitgaard, C.* Gamle Stednavne i Vendsyssel. (Ibid. S. 334—336.)

- Thomsen, Vilh.* Om oprindelsen til nogle ejendommeligheder i den danske retskrivning (ld og nd). (I förf:s Samlede afhandlinger. Bd 2. S. 9—31.)
- Woll, V.* Tillæg til Artiklen om Gadenavne i Kerteminde. (Aarbogen for 1918.) (Aarvog f. Odense og Assens Amter. Bd 2. S. 399—400.)

b. Texter.

- En Ræffue Bog. Tillæg til Bd 2. Halvbd 1. *Niels Møller: Weigeres* Originalmanuskript (fundet 1919). S. 289—302, 1 facsim. [Kbh.] 4:o.
- Mariager Legende-Haandskrift. Gl. kgl. Saml. 1586 4to. Udg. for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Gunnar Knudsen*. H. 3. S. 241—320. Kbh. 8:o.
- Musculus, Andreas.* Hosedjævelen. Paa dansk ved *Peder Palladius* 1556. Udg. med Indledning og Noter efter Originalen af *Lis Jacobsen*. Kbh. 4:o. 79 s.

6. Dialekter.

a. Grammatik och lexikografi.

- Brøndum-Nielsen, Johs.* Om fynsk. (Utgör inledning, s. 9—14, i: *Korch, Morten.* Godtfolk. Kbh. 8:o.)
- Danielsen, Daniel.* Nokre merknader um adjektiv m. m. på -en i Dyvåg-målet. (MoM. 1920. S. 127.)
- Ordet barn i Dyvåg-målet. (MoM. S. 128.)
- Heggstad, Leiv.* Um ordleiding og setningsbygning i norske maalføre. (Fraa segner fraa sumarferder 1916—18.) (MoM. 1920. S. 81—93.)
- K[olsrud], S.* Gamalt austlandsmaal. Upplandsmaal. (Kall 200 fol.) Litlehamar [1920]. 8:o. 28 s.
- Kopperstad, Knut.* Det pers. pron. "hann" som subjekt for 'upersonlige' verber. (MoM. 1920. S. 94—100.) — Med anledn. härav: *Olsen, Magnus.* Er "han" i upersonlige uttryk = Njord? (Ibid. S. 101—102.)
- Kristensen, Marius.* Nogle synspunkter for dialektstudiet. (DSt. 1920. S. 68—84.)
- Levander, Lars.* Apokope i Älvdalsmålet. (Sv. Lm. 1920. S. 21—28.)
- Lindroth, Hjalmar.* Gränserna och skiljaktigheterna mellan sydbohuslänska och nordbohuslänska. (Skrifter, utg. av Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs högskola. 2. S. 1—45, 1 karta.)
- Mo, Eilert.* Av tonelagslära och ordlära at rindalsmåle. II. (MoM. 1920. S. 111—115.)

- Nordgaard, O.* Stakkall. (MoM. 1920. S. 128.)
- Paulsson, Axel.* Terräng- och naturbetecknande substantiv i Mo-målet i Bullaren och deras förekomst i ortnamn. (Skrifter, utg. av Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs högskola. 2. S. 47—88.)
- Smedberg, Einar.* Peder Månssons landsmansskap. En dialektgeografisk undersökning. Ak. avh. Upps. 8:o. (3), 78 s.
- Storm, Johan.* Ordlistor över Lyd- och Formlären i norske Bygdemaal. Udg. ved *Olai Skulerud*. Kria. 8:o. VIII, 97 s. (= Skrifter, utg. av Videnskapsselskapet i Kristiania. 1919. II. Hist.-filos. kl. No. 3.)
- Säve, Carl.* En svensk sprogforsker i Norge 1853. [Ur C. Säves brev till N. M. Petersen.] (BoB. Aarg. 2. S. 127—128.)
- Uhrskov, Anders.* Nordsjællandske Ord og Udtryk. (Fra Frederiksborg Amt. Aarbog f. 1920. S. 77—99.)

b. Texter.

- Björkman, Evy.* Aagusts frianaffärder. Lustspel i en akt på Helsingespråk. (Kalender, utg. av Svenska folkskolans vänner. Årg. 35. S. 123—137.)
- Bucht, Torsten.* Om kvinnlig hemslöjd i forna dagar. Dialektprov från Nora socken, Ångermanland, meddelat av Fru *Johanna Örnfeldt* i Övergård, Nora. Upptecknat och försett med förklaringar. (Arkiv f. norrländsk hembygdsforskning. 1920. S. 47—50.)
- En byskomakares historia. Upptecknad [huvudsakligen på jämtlandsdialekt] av *Herman Geijer*. (Sv. Lm. 1920. S. 5—20.)
- Ett poem på östgötska för halvtannat sekel sedan. (Linköpings biblioteks handlingar. N. S. 1. S. 62—70.)
- Från Synnerby. Berättelser på Västgötamål, upptecknade av *Hanna Dahlgren*, f. *Beckman*. Sthm 1918. 8:o. 52 s. (= Sv. Lm. 1920. H. 2 = H. 147 fr. början = B. 17.)
- Sønderjydske Digte på Folkesproget, i Udvalg udg. af Selskab for nordisk filologi ved *Marius Kristensen* og *Carl S. Petersen*. Kbh. og Kria (tr. i Kbh.). 8:o. 158 s.
- Veset, J. O.* Ei bygdemaalsvisa. Tone og Tekst ved *Arne Bjørndal*. En munter Selskabsviser i Nordhordlands Dialect. (Nordhordland og Midthordland. Bd 3. S. 29—35.)
- Willandt, August.* Aländskt bygdemål. Brooklyn [1919]. 8:o. 19 s.

IV. Runkunskap, mytologi och sagohistoria.

- Beckman, Nat.* Några randanteckningar vid studiet av Torins "Vestergötlands runinskrifter". (VgFT. D. 4. S. 57—64.)

- Brate, Erik.* Runradens ordningsföljd. (Ark. Bd 36. S. 193—207.)
- Bugge, A.* Runesindskriften i Frogner kirke paa Romerike. (For. t. no. fort. bev. Aaarsb. f. 1919. S. 149—150.)
- Franz, Leonhard.* Ein isländischer Runenwerk. (Mitteilungen d. Islandfreunde. Jahrg. 8. S. 36—39.)
- Friesen, Otto v.* Rökstenen, runstenen vid Röks kyrka, Lysings härad, Östergötland, läst och tydd. Sthm. 8:o. XII, 147 s., 4 pl. (Anm. NT(Lett). 1920. S. 390—394 av *Oscar Montelius.*)
- Jónsson, Finnur.* Eggjumstenens indskrift. (NTff. R. 4. Bd 9. S. 33—43.)
- Kock, Axel.* Till tolkningen av urnordiska runinskrifter. (Ark. Bd 37. S. 1—26.)
- Kristensen, Marius.* Noget mere om Glavndrup-Stenen. (Aarboeg f. Odense og Assens Amter. Bd 2. S. 431—439.)
- Lindquist, Ivar.* En historisk runinskrift på en berghäll i Horreds socken, Marks härad. (VgFT. D. 4. S. 65—74.)
— En skinnhandskrift från Flatey, som beskriver Rökstensrunor. (MFS = GHÅ. Bd 26:2. S. 114—121.)
- Lindroth, Hjalmar.* Den svenska runforskningens äldsta historia. (NT(Lett). 1920. S. 168—182.)
- Lithberg, Nils.* Rimstavar med rättade gyllental före år 1600. (Fataburen. 1920. S. 1—26.)
- Olsen, Magnus, & Morgenstjerne, Georg.* Et bakkelsjern med runeindskrift fra 1733. (MoM. 1920. S. 116—118.)
- Olsen, Magnus, og Petersen, Th.* En runeamulet fra Utgaard, Stod. Trondhjem. 8:o. 24 s. (= Det kgl. norske videnskabers selskabs skrifter. 1919. Nr. 2 [sic! = 3].)
- Sahlgren, Jöran.* Järsbergsstenens inskrift. Några anmärkningar. (Rig. Bd 3. S. 116—120. — Även i StOA. S. 300—304.)
- Thomsen, Vilh.* Hvad betyder guldhornets tawido? (I förf:s Samlede afhandlinger. Bd 2. S. 1—8.)
- Þórðarson, Matthías.* Nýfundinn rúnasteinn. (Árbók hins ísl. fornleifafélags. 1920. S. 18—21.)
-
- Boor, Helmut de.* Mythologisches aus den færöischen Folkevisern. (MFS = GHÅ. Bd 26:2. S. 45—54.)
- Marstrander, C.* Irske Vidnesbyrd om Torsdyrkelse i Irland. (NTff. R. 4. Bd 9. S. 8—32, 81—102.)
- Neckel, Gustav.* Die Überlieferungen vom Gotte Balder, dargestellt und vergleichend untersucht. Dortmund. 8:o. VII, 267 s. (Anm. DSt. 1920. S. 184—188 av *Gunnar Knudsen.*)
- Olrik, Axel.* Hedenskabets og kristendommens møde i Norden. (NT(Lett). 1920. S. 449—458.)
- Sydow, C. W. v.* Iriskt inflytande på nordisk guda- och hjältesaga. (Vetenskaps-societeten i Lund. Årsbok. 1920. S. 19—29.)
-

- La Cour, Vilh.* Lejrestudier. (DSt. 1920. S. 49—67.)
Nerman, Birger. Hur länge har Ynglingaätten regerat i Sverige?
 (Rig. Bd 3. S. 101—106. — Även i StOA. S. 285—290.)

V. Arkeologi, kulturhistoria och konsthistoria samt folklore.

- Alin, Johan.* En forntida marknadsplats vid Göta älvs mynning.
 (GoBFT. 1919. S. 21—39.)
Alkærstig, Søren. Vore folkevolde med særligt hensyn til Trældiget.
 (Fra Ribe Amt. Bd 5. S. 268—278.)
Almgren, Oscar. Svenska folkets äldsta öden. Ett par inlednings-
 kapitel till vår historia. Upps. 8:o. 38, 4 s. (= Fordomtima. 3.)
Bing, Just. Norske helleristninger. Med et tydningsforsök. (OoB.
 Arg. 29. S. 417—433.)
Bjørn, A. Fra den romerske jernalder i Trøndelagen. Trondhjem.
 8:o. 28 s. (= Det kgl. norske videnskabers selskabs skrifter.
 1919. Nr. 6.)
Brøndsted, J. Nordisk og fremmed Ornamentik i Vikingetiden med
 særligt Henblik paa Stiludviklingen i England. En arkæologisk
 Afhandling. (Aarb. R. 3. Bd 9. S. 162—282.)
Ekholm, Gunnar. Det baltiska kulturområdet. (Fornv. 1920. S. 207
 —217.)
 — Uppländska depåfynd från bronsåldern. (UFT. Bd 8. S. 197—202.)
Europæus, Aarne. Översikt av den skandinaviska importen till Fin-
 land under stenåldern. (Rig. Bd 3. S. 107—115. — Även i
 StOA. S. 291—299.)
Frödin, Otto. Från det medeltida Alvastra. Undersökningarna år
 1919. (Fornv. 1920. S. 169—197.)
Gjessing, Helge. En stenaldersgrav paa gaarden Vestre Hauge, Vanse
 s. og pgd., Vest-Agder. (Oldtiden. Bd 9. S. 107—123, 1 pl.)
 — Rogalands stenalder. Utgitt av Stavanger museum. Stavanger.
 8:o. (1), 187 s., 63 pl. (Rogalands kulturhistorie. Skrifter,
 utg. av Stavanger museum.)
 — To benredskaper fra stenalderen. (Oldtiden. Bd 9. S. 139—143.)
Grieg, Sigurd. Smedverktøi i norske gravfund. (Oldtiden. Bd 9. S.
 21—95.)
Hansen, Folke. Grafkulle inneslutande gånggrift i Høj socken. Re-
 sumé af gråfningsarbejena. (Humanist. vetenskapssamfundet i
 Lund. Årsberättelse. 1919—20. S. 17—24.)
Hougen, Bjørn. Et hulefund fra folkevandringstiden fra Hildershavn,
 Os s. og pgd., Hordaland. (Oldtiden. Bd 9. S. 97—105.)
Jungner, Hugo. Fornvästgötar på vandring. Är Als härad en skapelse
 från den första Friggentusiasmens dagar? (VgFT. D. 4. S.
 39—56.)

- Kjellmark, Knut.* En gravlund och andra fornminnen i hjärtat av Värmland. (Hyltén-Cavallius-föreningen. Årsbok. 1920. S. 19—35.)
- Kjær, Hans.* Lidt om Aarhusegnens Arkæologi og "Røverhøjen". (Aarbøger, udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift. 13. S. 108—126.)
- Nordisk Archæologmøde i Kjøbenhavn 1919. (Aarb. R. 3. Bd 9. S. 1—62.)
- Lindqvist, Sune.* Den keltiska Hansan eller huvudorsaken till kulturnedgången i Norden vid järnålderns början. (Fornv. 1920. S. 113—135.)
- Mortensen, Rasmus.* Jydsk Jærn. Nogle Smeltepladser. (Vejle Amts Aarbøger. 1920. S. 73—108.)
- Müller, Sophus.* Billed- og Fremstillingskunst i Bronzealderen. (Aarb. R. 3. Bd 9. S. 125—161.)
- Nye Fund og Former. (Aarb. R. 3. Bd 9. S. 88—111.)
- Nordman, C. A.* Offerbrunnen från Budsene. (Aarb. R. 3. Bd 9. S. 63—87.)
- Norske Oldfund. Avhandlingar, utg. av Det norske arkeologiske selskap. 3. *Brinkmann, Aug.*, og *Shetelig, Haakon.* Ruskeneset. En stenalders jagtplass. Kria. 4:o. (5), 45 s., 9 pl.
- Nummedal, A.* Bopladsfund paa Halmøy og Dønna. Trondhjem. 8:o. 26 s. (= Det kgl. norske videnskabers selskabs skrifter. 1919. Nr. 5.)
- Helleerne ved Laksevaagen, Kristiansund. Trondhjem. 8:o. 11 s. (= Det kgl. norske videnskabers selskabs skrifter. 1919. Nr. 4.)
- Nogen primitive stenaldersformer i Norge. (Oldtiden. Bd 9. S. 145—158.)
- Osebergfundet. Utg. av den norske stat under redaktion av *A. W. Brøgger, Hj. Falk, Haakon Schetelig.* Bd 3. Kria. 4:o. VIII, 340 s., 14 pl.
- Petersen, Jan.* Bosætningsforholdene paa Romerike i jernalderen. (HTno. R. 5. Bd 5. S. 46—64.)
- Norsk industri i vikingetiden. (Naturen. Aarg. 44. S. 145—151.)
- Petersen, Th.* Et plogskjær fra stenaldern. (Oldtiden. Bd 9. S. 11—20.)
- Rasmussen, J. P.* Fra Lollands Stenalder. En ny Art Stenalderfund. (Lolland-Falsters hist. Samf:s Aarbog. 1920. S. 17—23.)
- Rydbeck, Otto.* Hava den äldre stenålderns redskapsformer stundom levat kvar ända in i gånggriftstiden? (Fornv. 1920. S. 136—146.)
- Rydh, Hanna.* Den magiska ringen från Hamrånge. (Meddelanden av Gestríklands kulturhist. fören. 1920. S. 3—6.)
- Schnitger, Bror.* Hälles och Kisas gravar på Kinnekulle. Två hällkistor från stenåldern. (VgFT. D. 4. S. 26—38.)
- Silverskatten från Östjädra. Ett kort meddelande. (Västmanlands fornminnesförenings årskr. 10. S. 35—44.)

- Schütte, Gudmund.* Primæval astronomy in Scandinavia. (The Scottish geogr. magazine. Vol. 36. S. 244—254.)
- Shetelig, Haakon.* En landsænkning under yngre stenalder. (Naturen. Aarg. 44. S. 28—41.)
- Sundelin, Uno.* Om en stenåldersboplats vid litorinagränsen i Östergötland. (Rig. Bd 3. S. 14—22. — Även i StOA. S. 14—22.)
- Om stenåldersfolkets och sjönötens invandring till småländska höglandet. (Ymer. Årg. 40. S. 131—195.)
- Thordeman, Bengt.* Förhistoriska hustyper i Norden. (Rig. Bd 3. S. 85—96. — Även i StOA. S. 269—280.)
- Westerby, Erik.* En Boplads fra den ældre Stenalder paa Bloksbjerg ved Christiansholm. (Naturens Verden. Aarg. 4. S. 543—562.)
- Øyen, P. A.* Nogle bemærkninger om stenaldersfund omkring den indre del av Kristianiafjorden. (Oldtiden. Bd 9. S. 125—138.)

-
- Hasund, S.* Blandkornet i det gamle norrøne maal- og vektsystemet. (Tidsskr. f. det norske landbruk. Aarg. 27. S. 69—80.)
- Klyvlaupen i det gamle norrøne maal- og vektsystemet. (Tidsskr. f. det norske landbruk. Aarg. 27. S. 356—367.)

-
- Ambrosiani, Sune.* Från de svenska skråämbetenas dagar. Sthm. 8:o. (4), 188 s., 16 pl.
- Berge, Rikard.* Norsktt bondesylv. H. 1—16. Sp. 1—288. Risør (tr. i Kria). 8:o. 73 pl.
- Eggen, Erik.* Den gamle fela. (SoS. Aarg. 26. S. 265—270.)
- Erixon, Sigurd.* Gästriklands byggnadskultur. Några iakttagelser. (Meddelanden av Gestríklands kulturhist. fören. 1920. S. 7—16, 1 pl.)
- Samlingsplatser och bröllopsstugor hos den svenska allmogen. (Rig. Bd. 3. S. 33—46. — Även i StOA. S. 33—46.)
- Hasund, S.* Havren i gamal tid. (SoS. Aarg. 26. S. 11—20.) — Med anledn. härav: *Johnsen, Oscar Albert.* Korn dyrking i Norig i gamal tid. (Ibid. S. 183—188.) *Hansson, Andr.* Korn — bygg. (Ibid. S. 240.)
- Ikring mandedauden. Ei liti sogestudie. Kria. 8:o. 67 s. (i: Beretning om Norges landbrukshøiskoles virksomhet ... fra 1. juli 1918 til 30. juni 1919. D. 2.)
- Johnsen, Oscar Albert.* Tre gildeskraaer fra middelalderen. Oversættelse fra oldnorsk med oplysninger og en indledning om gildesvæsenets oprindelse og udvikling. Kria. 8:o. 31 s.
- Karlin, G. J:son.* Över-Hogdalstapeten. En undersökning. Östersund (tr. i Lund). Fol. 12 s., 1 pl.
- Knudsen, Fr.* Pind. (DSt. 1920. S. 126—146.)

- Meyer, Johan.* Fortids kunst i Norges bygder. [9.] Telemarken: Kviteseid og Laardals herreder. Kria. 4:o. 35 s., 10 pl.
- Modin, Erik.* Drag ur Härjedalsallmogens högdjursjakt i gångna tider. (I förf:s Från norrländska skogar och vatten. S. 52—106.)
- Olavson, Torleiv.* Julelag med tvekamp og drap i Haukeli 1512. Fra tvislirens tid. (Historielaget f. Telemark og Grenland. Aarsskr. 1920. S. 80—84.)
- Panum, Hortense.* Langeleiken. Hamar. 8:o. 29 s. (= Norsk Skoletidende. Nr. 35 B.)
- Schnittger, Bror.* Hjälmén från Årnäs. Med en översikt över den medeltida hjälmens förutsättningar och utveckling intill 1400. (Fornv. 1920. S. 1—22.)
- Stub, Jens C. J.* Fortidens Arbejdsmaader og Arbejdsredskaber paa Nordfalster. (Lolland-Falsters hist. Samf:s Aarvog. 1920. S. 80—87.)
- Þórðarson, Matthías.* Íslensk fiðla. (Árbók hins ísl. fornleifafélags. 1919. S. 1—12, 2 pl.) — [Tillägg:] Athugasemd um fiðlarann í dómkirkjunni í Niðarósi. (Ibid. 1920. S. 7.)
- Wadstein, Elis.* Friserna och forntida handelsvägar i Norden. Gbg. 8:o. 20 s., 1 karta. (= Göteborgs kungl. vetenskaps- och vitterhetssamhälles handlingar. Följd 5. 21:1.)
- Williams, Mary Wilhelmine.* Social Scandinavia in the Viking age. N. Y. 8:o. XIV, 451 s., 15 pl., 1 karta.
- Østberg, Kristian.* Dugnad. (Ny jord. Aarg. 7. S. 96—103.)
— Grænd — grannelag — belag. (Ny jord. Aarg. 7. S. 22—28.)
-
- Anjou, Sten.* Knut den heliges kyrka i Lund — Lunds nuvarande domkyrka. (Fornv. 1920. S. 50—56.)
- Cornell, Henrik.* Sigtuna och Gamla Uppsala. Ett bidrag till kännedomen om de engelsk-svenska förbindelserna under 1000-talet. Sthm (tr. i Upps.). 4:o. 109 s., 5 pl.
- Fischer, Ernst.* Västergötlands kyrkliga konst under medeltiden. Upps. 8:o. 160 s. (= Västergötland. Bidrag till landskapets kulturhistoria och naturbeskrivning. A:2.)
- Lorenzen, Vilh.* De danske Klostres Bygningshistorie. 3. De danske Dominikanerklostres Bygningshistorie. Med Tegninger og Opmaalinger af Chas. Christensen. Kbh. 4:o. (6), 109 s., 6 pl.
— Det danske Hus. Bygningshistorie. 1. Kbh. 8:o. (8), 96 s.
- Lundmark, Efraim.* Gottlands medeltida konst. (OoB. Årg. 29. S. 289—306.)
- Mackeprang, M.* Vore Landsbykirker. En Oversigt. Kbh. 8:o. (7), 143 s.
- Rydbeck, Otto.* Den äldsta kristna konsten i Skåne. Lund och Dalby. Lund. 4:o. (2), 34 s. (= Skrifter, utg. af Föreningen Det gamla Lund. 2.)

- Rydbeck, Otto.* Lunds domkyrka. Historik med orienterande grundplaner och 17 afbildningar. 2 omarb. uppl. Lund. 8:o. 32 s.
- Salvén, Erik.* Den medeltida skulpturen i Hamrånge kyrkas konstsamling. (Meddelanden av Gestriklands kulturhist. fören. 1920. S. 17—24.)
- Sveriges kyrkor. Konsthistoriskt inventarium, med stöd av K. Vitt., hist.- o. ant.-akad. utg. av *Sigurd Curman* och *Johnny Roosval*. Dalarne. Bd 1. H. 2. *Boëthius, Gerda.* Kyrkor i Falu domkyrkas norra tingslag. (5) s., s. 147—324. — Stockholms kyrkor. Bd 3. H. 2. *Lundmark, Efraim.* Hedvig Eleonora kyrka. IV s., s. 127—316, 2 pl., (7) s. — Uppland. Bd 4. H. 2. *Josephson, Ragnar, o. Wilcke, Ingeborg.* Kyrkor i Seminghundra härad. VII, IV, II s., s. 203—520. Sthm. 8:o.
- Thordeman, Bengt.* Alsnö hus. Ett svenskt medeltidspalats i sitt konsthistoriska sammanhang. Sthm. 8:o. VII, 194, (13) s., 16 pl. (Även utg. som ak. avh. Upps.) (Ann. HTsv. Årg. 40. S. 169—170 av *Gottfr. C[arlsso]n.*)
- Wrangel, Ewert.* Ännu en Finn-Simson från det gamla Lund. (Tidskr. f. konstvetenskap. Årg. 5. S. 61—66.)
-
- Arill, David.* Julvisor och jullekar. (FoF. Bd 6. S. 33—41.)
- Berge, Rikard.* Husgudar i Noreg. Risør. 8:o. 136 s.
- Bjørndal, Arne.* Norsk folkemusikk. Slaattar og felespel. (Norsk aarbok, utg. av *Torleiv Hannaas.* 1920. S. 19—29.)
- Bohuslänska sagor och sägner. [Meddelade av] *David Arill.* (FoF. Bd 6. S. 16—28.)
- Bugge, Kristian.* Eneren (*Juniperus communis*) i norsk folketro og skik. (Tidsskr. f. hist. Botanik. T. 1. S. 141—170.)
- Naar en kjører med unghest. (MoM. 1920. S. 118—121.)
- Celander, Hilding.* Julkärfvé och Odinskult. (Rig. Bd 3. S. 168—176.)
- Danielsen, Daniel.* "Bombelia Seselia". (MoM. 1920. S. 125—126.)
- Danmarks gamle Folkeviser. Danske Ridderviser. Efter Forarbejder af *Svend Grundtvig* og *Axel Olrik* udg. af *H. Grüner Nielsen.* Bd 4. H. 1. S. 1—123. Kbh. 8:o.
- Danske Folkebøger fra 16. og 17. Aarhundrede, udg. af *J. P. Jacobsen, Jørgen Olrik* og *R. Paulli.* Bd 8. Kbh. 8:o. (9), LXXXIV, 251 s.
- Danske Ordsprog. Saml. af *H. V. Rasmussen.* 6. Opl. Kbh. 8:o. 31 s.
- Delgobe, H.* Forskellig fra gammel tro og skik. (MoM. 1920. S. 78—80.)
- Egnund, I. Mortensson.* Draumkvæde-skalden. (Norsk aarbok, utg. av *Torleiv Hannaas.* 1920. S. 30—55.)
- Falbe-Hansen, Ida.* Lidt om Aage-og-Else-Visen. (DSt. 1920. S. 166—169.)

- Feilberg, H. F.* Fra Heden. Folkelivsskildringer fra Mellemlesvig ved Aar 1860. Kbh. 8:o. (4), 174 s., 3 pl. (= "Folkelæsning". Aarg. 1920. Nr. 331.)
- Holger Danske og Antikrist. (DSt. 1920. S. 97—125.)
- Vandrende æventyr. (DSt. 1920. S. 1—8.)
- Fem visor, meddelade av *Pehr Johnsson*. (FoF. Bd 6. S. 7—15.)
- 1500- och 1600-talens visböcker, utg. af *Adolf Noreen* och *A. Grape*. 8. Drottning Sofias visbok. 9. Stjerneldska handskriftens (E 133) visor. Sthm (tr. i Upps.) 1916—17. 8:o. (2), 122 s. (= Sv. Lm. 1920. H. 3. = H. 148 fr. början = Bih. 4: 1—2.) — 11. Forsius visbok. (1) s., s. 305—338. Upps. 1919 (å omsl. 1920). 8:o. (= Skrifter, utg. af Svenska litteratursällskapet. 7: 11.)
- Finlands svenska folkdiktning. I A. Sagor, referatsamling. Bd 2. Utg. av *Oskar Hackman*. — I B. Sagor i urval. Bd 2. Utg. av *Anders Allardt*. Hfors. 8:o. VIII, 324 s.; (5), 387 s. (= SSLF. 151, 153.) (Anm. [av I A: Bd 1, I B: Bd 1, VII: 1] FT. T. 89. S. 40—56 av *K. Rob. V. Wikman*.)
- Flatin, Tov.* Gamalt frå Numedal. 4. Kria. 8:o. 111 s.
- Folksägner. (FoF. Bd 6. S. 51—60.)
- Gaator, samla av *R. Aarset* og *R. Buset*. Aarsetdalen krins, Vartdal herad paa Sunnmøre. (Tidskr. f. Sunnmør hist. lag. Aarg. 10—11. S. 153—158.)
- Garborg, Hulda.* Nogen tanker om nordisk folkepoesi. (Edda. Bd 14. S. 69—86.)
- Greni, Toralf.* Folkevisen om den hellige Katharina. (Edda. Bd 13. S. 18—37.)
- Göransson, J.* Häxan från Östra Grevie. (FoF. Bd 6. S. 42—50.)
- Hagberg, Louise.* Gammal tro och sed i Sveriges bygder. Påskhögtiden. Råsunda. 8:o. 137 s., 15 pl.
- Hammarstedt, N. E.* Svensk forntro och folksed i bild och ord. H. 1. S. 1—60. Sthm. 8:o.
- Hekseformularar. Av *B. R.* (Haaløygminne. 1920. S. 40—47.)
- Heurgren, Paul.* Djurskrock. Malmö. 8:o. 239 s.
- Johnsson, Pehr.* Djuren i folktron. Hvad man tænkte och trodde i Göinge i äldre tider. (Fauna och flora. Årg. 15. S. 179—188, 211—220.)
- Våra husdjur i kulturhistoria, folketro och folksägen. Eksjö 1919. 8:o. 204 s.
- Jónsson, Finnur.* Íslenskt málsháttasafn. Gefið út af Hinu íslenska fræðafjelagi i Kaupmannahöfn. Khfn. 8:o. XX, 224 s.
- Kock, Axel.* Medeltida ordspråkssamlingar i Norden. (NT(Lett). 1920. S. 249—265.)
- Kristensen, Marius.* Fra "oplysningstiden". (DSt. 1920. S. 89—91.)
- Liestøl, Knut.* Folkevisa um Hugaball. (Norsk aarbok, utg. av *Torleiv Hanmaas*. 1920. S. 91—112.)

- Liestøl, Knut.* Litterær tradisjon i nynorsken. (SoS. Aarg. 26. S. 386—401.)
- Ling, Matts, & Byström, Olof.* Sveriges äldsta visbok. (Jämten. Årg. 14. S. 70—76.)
- Lugn, Pehr.* Die magische Bedeutung der weiblichen Kopfbedeckung im schwedischen Volksglauben. (Mitteilungen d. anthropol. Ges. in Wien. Bd 50. S. 81—106.)
- Lundqvist, Martin.* Gifterna och folkmedicinerna. (Farmaceutisk revy. Årg. 19. S. 514—515, 521—522, 537—538, 567—571, 601—605, 748—750, 756—757, 798—802, 830—832.)
- Medicinmannen. (FoF. Bd 6. S. 67—76.)
- Primitiv medicin. 3—4. (Svensk farmaceutisk tidskr. 1920. S. 1—4, 17—21, 33—35, 53—56, 121—125, 137—142, 153—155, 201—207.)
- Nielsen, H. Grüner.* Folkelig vals. Sønderhoningdans, fannikedans, manøsk brudedans, vip, sæt over, jysk polonæse, springfort, svejtrit. Med melodibilag. Kbh. 8:o. 84, (47) s. (= Danmarks Folkeminder. Nr. 22.)
- Odderhuset. Forbryderovertro fra 18. Aarh. (DSt. 1920. S. 9—16.)
- Sønderjyske Folkeminder. (Fortid og Nutid. Bd 3. S. 17—40.)
- Nilsson, Martin P.* Primitive time-reckoning. A study in the origins and first development of the art of counting time among the primitive and early culture peoples. Lund. 8:o. XIII, 384 s. (= Skrifter, utg. av Humanistiska vetenskapssamfundet i Lund. 1.)
- Norske folkevisor. Folkeutgåve ved *Knut Liestøl* og *Moltke Moe*. 1. Kria. 8:o. 252 s.
- Ordstäv och härmningar. (Jämten. Årg. 14. S. 163.)
- Ordtøkje, talemåtar o. a. fraa Kongsberg. Samla av *S. H. H.* (Døla-minne. Aarg. 2. S. 121—124.)
- Reichborn-Kjennerud, I.* Folkemedicinske notater. (Norsk veterinær-tidsskr. Aarg. 32. S. 273—279.)
- Rosén, Helge.* Från Bosgården och Tuvefäladen. Folkminnen från några bondgårdar i Reslöv och Norrvinge i Skåne under senare hälften av 1800-talet, upptecknade. Lund. 8:o. 109 s.
- Sagn fra Thelemarken. Af *M. B. Landstad*. (Historielaget f. Telemark og Grenland. Aarskr. 1920. S. 22—42.)
- Schjærff, Poul.* Mere om den danske Jens og hans Sprog. (DSt. 1920. S. 42—45.)
- Skikk og tru. Gamle merkje. Fraa Hardanger ved *Aam. K. Bu.* — Gamle skikkar og truer. Fraa Bø i Telemarki ved *Olav Norbø*. (NFK. Aarg. 6. S. 54—60.)
- Skikkar ved barsøl, brudlaup og gravøl i Nordhordland. Etter manuskript or Thottske samling no. 1719 i det store kongelege

- bibliotek i Kjöpenhamn . . . Avskrift . . . ved *Ivar Hopland*. (Nordhordland og Midthordland. Bd 3. S. 5—15.)
- Steenstrup, Johannes*. De danske Folkevisers ældste Tid og Visernes Herkomst. 4. (HTda. R. 9. Bd 1. S. 355—397.)
- L'origine des chansons populaires danoises et leur plus ancienne époque. [Résumé.] (Oversigt over Det k. danske Vidensk. Selsk. Forhandlinger. Juni 1919—Maj 1920. S. 163—179.)
- Sydow, C. W. v.* Jättarna i mytologi och folktradition. En kritisk studie. Malmö. 8:o. (7), 45 s.
- Þórðarson, Matthías*. Að spá í milti. (Árbók hins ísl. fornleifa-félags. 1919. S. 20—23.)
- Trollsågner. [Upptecknade i norra Halland.] (Vår bygd, utg. av Nordhallands studiecirklar. 1920. S. 17—21.)
- Ur Dalarnas hembygds-förbunds folklivsarkiv. (Landtbrukstidskr. f. Dalarne. 1920. S. 25—32, 70—72, 132—136, 166—167.)
- Wikman, K. Rob. V.* Die Magie des Webens und des Webstuhls im schwedischen Volksglauben. Åbo. 8:o. 21 s. (= Acta academiæ aboensis. Humaniora. 1:6.)

VI. Äldre rättsvetenskap, historia och topografi.

- Beckman, Natanael*. Gulatagens inledningsord och Gottlands kristnande. (MFS = GHÅ. Bd 26:2. S. 9—14.)
- Birck, L. V.* Told og Accise. Forelæsninger over Forbrugsskatternes Historie. Kbh. 8:o. (8), 245 s.
- Danmarks gamle landskabslove med kirkelovene. Med understøttelse af Carlsbergfondet udg. af det Danske sprog- og litteraturselskab ved *Johs. Brøndum-Nielsen*. H. 1. (2), V s., s. 1—128. Kbh. 8:o.
- Holmbäck, Åke*. Studier över de svenska allmanningarnas historia. 1. Rättsreglerna för intaga av jord vid den fasta bosättningen. Uppkomsten av särskilda slag av allmanningar. Upps. 8:o. 34 s. (= UUÅ. 1920. Juridik. 1.)
- Midtbø, Olav*. Gulatingstedet. (MoM. 1920. S. 123—125.)
- Schalling, Erik*. Den kyrkliga jordens rättsliga ställning i Sverige. En rättshistorisk undersökning. Ak. avh. Upps. 8:o. XXVI, 233 s.
- Taranger, Absalon*. Alting og lagting. Foredrag i Kristiania videnskapselskap 23. mai 1919. (HTno. R. 5. Bd 5. S. 1—45.)
- Östberg, Kristian*. Gammel granneret. (Ny jord. Aarg. 7. S. 40—45.)
-
- Ahnlund, Nils*. Rannsakingen om stiftsgränsen i Norrabotten 1374. (HTsv. Årg. 40. S. 211—224.)
- Annales danici medii ævi. Editionem nouam curavit *Ellen Jørgensen*. Udg. af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. Kbh. 8:o. (3), 228 s.

- Bull, Edv.* Innledning til bygdehistorisk studium. (NFK. Aarg. 6. S. 1—51.)
- *Leding.* Militær- og finansforfatning i Norge i ældre tid. Kria og Kbh. (tr. i Kbh.) 8:o. 175 s.
- Carlsson, Gottfrid.* Stockholms blodbad. Några synpunkter och reflexioner. (HTsv. Arg. 40. S. 123—144.)
- *Till de medeltida Stureätternas genealogi.* (Personhist. tidskr. Årg. 21. S. 89—106.)
- Friesen, Otto v.* Forntida utvandringar från Sverige. Föredrag vid Upplands fornminnesförenings högtidssammanträde med anledning af föreningens 50-åriga tillvaro. (UFT. Bd 8. S. VII—XXV.)
- Fürst, Carl M.* När de döda vittna. Sthm. 8:o. 160 s., 13 pl. (= Konst- och kulturhistoriskt bibliotek. 2.)
- Grottenfelt, Kustavi.* Erik den helige och hans korståg till Finland. Föredrag vid Nordiska historikermötet i Kristiania 1920. (HTfi. Årg. 5. S. 111—125.)
- Kjær, Hans.* Vikingatiden. Omrids og Billeder. Kbh. 8:o. 16 s. (= Grundrids ved folkelig Universitetsundervisning. Nr. 293.)
- Langenfelt, Gösta.* Sverige och svenskarna i äldre engelsk litteratur. (NTFF. R. 4. Bd 9. S. 51—62.)
- Melsted, Bogi Th.* Íslendinga saga. Gefin út af Hinu íslenska bókmentafjelagi. Bd 3. H. 4. S. 273—352. Khfn. 8:o.
- Neuhaus, Johannes.* Det nordslesvigske Spørgsmål i Belysning af de nyeste forhistoriske Undersøgelser. Jena 1919. 8:o. (1), 38 s.
- Nicolaissen, O.* Håloyger i Svolderslaget. (Haaløygminne. 1920. S. 35—39.)
- Norsk historisk videnskap i femti år, 1869—1919. Utgitt av den Norske historiske forening til dens femti-års-dag, 21. desember 1919. Kria. 8:o. (8), 352 s. (= HTno. 1920. Lev. 1—2.) (Anm. NT(Lett). 1920. S. 496—500 av *Johannes Steenstrup.*)
- Olafsen, O.* Viter paa Sørlandet og Vestlandet. (NFK. Aarg. 6. S. 65—108.)
- Paasche, Fredrik.* Kong Sverre. Kria. 8:o. (3), 304 s.
- Steensby, H. P.* Om det gamle Vinland og Erik den Rødes Saga. (Naturens Verden. Aarg. 4. S. 97—117.)
- Toll, Hans.* Konung Sverker den andres drottningar. (Fornv. 1920. S. 197—206.)
- Tunberg, Sven.* Till Svearikets äldsta historia. Några synpunkter. (Fornv. 1920. S. 146—166.)
- Törne, P. O. v.* Medeltidsstudier. (HTfi. Årg. 5. S. 1—16, 145—157.)
-
- Alin, Johan.* Köpstadso och vikingatidens handelsplats på Brännöarna. (Skrifter, utg. av Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs högskola. 2. S. 89—109.)

- [*Bagge, Oluf.*] Sognepræstens Indberetning om Kjerteminde 1746. Meddelt ved *Kai C. Uldall*. (Innehåller bl. a: Talemaader, Dialekter, Personnavne.) (Aarvog f. Odense og Assens Amter. Bd 2. S. 419—430.)
- Behm, Viktor.* Ur Jämtlands och Härjedalens historia intill 1814. Utg. av *Eric Festin*. Östersund. 8:o. VIII, 160 s., 1 portr.
- Berg, Lorens.* Tjømø. En bygdebok. Historisk skildring av bygdens utvikling fra gammel tid ned til kjendte nutidsforhold. Med sær-avsnit av *A. W. Brøgger, Jakob Schetelig, Rolf Nordhagen, Anders Bugge, Reidar Th. Christiansen, Johannes Schjøtz*. Kria. 8:o. (8), 562 s., 1 karta.
- Bergendahl, Erik.* Partille krönika. Sävedalen (tr. i Gbg). 8:o. 414 s., 1 karta.
- Broman, Ol. Joh.* Gylsivallur. Utg. af Gestrike-Helsing nation i Upsala. H. 13 (= D. 3: e. S. 401—480). Upps. 8:o.
- Brun, Frans de.* Strödda bidrag till Värmdö skeppslags äldre historia. Upps. 8:o. 58 s. (= UFT. Bd 8. Bil. 2.)
- Bucht, Gösta.* Hedniska kultorter i mellersta Norrland. Härnösand. 8:o. 11 s.
- Bugge, Alexander.* Litt fra Skiens ældste historie ned til 1500-tallet. (Historielaget f. Telemark og Grenland. Aarsskr. 1920. S. 5—21.)
- Danmark. Land og Folk. Historisk-topografisk-statistisk Haandbog. Udg. ved *Daniel Bruun* under Medvirkning af en Række Fagmænd. Bd 3. Kbh. og Kria (tr. i Kbh.). 8:o. (11), 931 s., 44 pl., 9 kartor.
- Fehr, Isak.* Strängnäs, det forna och nuvarande. Anteckningar. Med bilder och karta. 2 omarb. uppl. Strängnäs. 8:o. 52 s.
- Forslund, Karl-Erik.* Med Dalälven från källorna till havet. D. 1. Öster-Dalälven. Bok 3. Orsa finnmark och Ore. Sthm. 8:o. 142 s., 1 pl.
- Gamla svenska städer. Gator och gränder, hus och gårdar. Samlingsverk i bilder jämte förklarande text, utg. af Svenska teknologföreningens afdelning för husbyggnadskonst. H. 1. 4. uppl. Sthm. 4:o. (4), XIX s., 61 pl.
- Hamnström, Malte.* Ångermanlands och Medelpads gränser i forna tider. 2. (Arkiv f. norrländsk hembygdsforskning. 1920. S. 1—8.)
- Hedberg, Nils.* Grangärdebygden och dess näringar under medeltiden och äldre Vasatiden. Ett bidrag till våra bergslagers historia. (Jernkontorets annaler. Årg. 104. S. 341—358.)
- Heilskov, Chr.* Hjelmslev Herred. Historisk-topografisk skildret. (Aarbøger, udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift. 13. S. 73—107.)
- Hermannsson, Halldór.* Vinlands Beliggenhed. (Det nye Nord. Aarg. 2. S. 76—77.) — Med anledn. härav: *Steenby, H. P.* Om

- Vinlands Beliggenhed. (Ibid. S. 129—130.) — Replik av *Hall-dór Hermannsson*. (Ibid. S. 193—195.)
- Hveding, Johan*. Foredrag under skipinga av Hålogalands historielag 8. mai 1920. [Om ortnamn i Hålogaland, topografi m. m.] (Haaløygminne. 1920. S. 58—66.)
- Jönköpings historia. På uppdrag af stadsfullmäktige i Jönköping utg. af en den 27 september 1913 tillsatt kommitté. D. 4. H. 1—12. S. 1—384, 1 pl. Jönköping. 8:o. (Anm. [av D. 2—3] Sv. stadsförbundets tidskr. Årg. 12. S. 140—144 av *Nils Hevliitz*.)
- Kristensen, Marius*. Grænser og Grænseveje. (Fra Ribe Amt. Bd 5. S. 279—288.)
- Larsson i By, Carl*. En dalasockens historia. Kulturhistorisk beskrivning av By i Folkare härad. 1. Socknens historia. Sthm. 8:o. 287 s., 2 kartor.
- Linné, Carl v.* Linnés skånska resa med anmärkningar utg. av *Jöran Sahlgren*. Sthm. 8:o. (11), XIV, 468, 55 s., 6 tab., 1 karta.
- Lundbye, J. T.* Vejenes Udviklingshistorie i Himmersyssel. (Fra Himmerland og Kjær Herred. Bd 3. S. 417—445.)
- Vejenes Udviklingshistorie paa Lolland og Falster. (Lolland-Falsters hist. Samf:s Aarbog. 1920. S. 1—16.)
- Olafsen, O.* Historiske Oplysninger om Veien fra Eide til Voss. (Hardanger. Aarg. 1920. S. 55—64.)
- Hvorledes Vestlandet og især Hardanger er blevet bebygget. (Hardanger. Aarg. 1920. S. 1—15.)
- Samfærdsel og veie paa Hardangervidden i ældre tid. (Den norske turistforen:s aarbok. 1920. S. 4—10.)
- Pira, Sigurd*. Norra Vedbo härad år 1542. Bidrag till en ny beskrivning över häradet. Tranås. 8:o. 80 s.
- Ridderstad, Anton*. Östergötland. 3. Fornsägner och kulturbilder från Östergötland. H. 7—10. S. 289—466, I—VII. Sthm. 8:o.
- Ross, Immanuel*. Halgheim i Os. (MoM. 1920. S. 34—41.)
- Sockenbeskrivningar från Frosta härad, författade av häradets präster åren 1746—1747, utg. av *Gunmar Carlquist*. Lund. 8:o. 203 s. (= Svenska bygder i äldre beskrivningar med anmärkningar och register utg. av *Jöran Sahlgren*. Skåne. 1.)
- Thoroddsen, Þorvald*. Lýsing Íslands. Gefin út af Hinu íslenska bokmentafélagi. Bd 4. H. 1. S. 1—224. Khfn. 8:o.
- Tunberg, Sven*. Vadsbobygdens äldsta stad. (Vadsbobygden. H. 3. S. 1—3.)
- Utdrag ur källor och litteratur rörande Valbo socken, utg. av *Nils Johansson*. Gefle. 8:o. 38 s.
- Wilse, J. N.* Fysisk, oekonomisk og statistisk Beskrivelse over Spydeberg Præstegield og Egn i Aggerhuus-Stift udi Norge, og i Anledning deraf adskillige Afhandlinger og Anmerkninger deels Norge i Almindelighed, deels dens Østre-Kant i Særdeleshed

vedkommende, med nødvendige Kobbere og Bilager, efter 10 Aars egne Undersøgninger forfattet. Trykt i Christiania 1779 af C. S. Schwach. [Optrykt] Fredrikshald. 8:o. 589 s., 1 karta, 1 pl.

Bihang.

Recensioner av tidigare utkomna arbeten.

- Boor, Helmut de.* Die färöischen Lieder des Nibelungenzyklus. Heidelberg 1918. 8:o. (= German. Bibliothek, hrsg. v. *Wilhelm Streitberg*. Abt. 2. Bd 12.) (Anm. Litbl. Jahrg. 41. Sp. 371—374 av *Wolfgang Golther*.)
- Dahlerup, Verner.* Svensk-dansk Ordsamling, ordnet efter Betydningerne. Kbh. og Kria (tr. i Kbh.) 1919. 8:o. (Anm. NTff. R. 4. Bd 9. S. 71—72 av *Anker Jensen*. — NT (Lett). 1920. S. 143—144 av *Hans Olrik*.)
- Delbrück, B.* Germanische Syntax. III. Der altisländische Artikel. Lpz. 1916. 8:o. (= Abhandlungen d. philol.-hist. Kl. d. k. sächs. Ges. d. Wiss. Bd 33. N:o 1.) (Anm. Litbl. Jahrg. 41. Sp. 14—18 av *Hans Sperber*.)
- Dickins, Bruce.* Runic and heroic poems of the old Teutonic peoples. Cambridge 1915. 8:o. (Anm. Ark. Bd 37. S. 100—104 av *Erik Brate*.)
- Feilberg, H. F.* Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål. Udg. af Universitets-jubilæets danske samfund. Bd 1—3. Kbh. 1886—1914. 8:o. (Anm. ZfdPh. Bd 48. Š. 291—315 av *Hugo Gering*.)
- Friesen, Otto von.* Runorna i Sverige. En kortfattad översikt. Upps. 1915. 8:o. (= Fordomtima. 1.) (Anm. IF. Bd 38—39. Anz. S. 55—57 av *Magnus Olsen*.)
- Hederström, Ture.* Fornsagor och eddakväden i geografisk belysning med inledande namnundersökningar. Utdrag ur ett efterlämnat arbete. D. 1—2. Sthm 1917—1919. 8:o. (Anm. NTff. R. 4. Bd 8. S. 133—135 av *Finnur Jónsson*. — [av D. 2] Fornv. 1920. S. 166—168 av *T. J. A[rne]*.)
- Hellquist, Elof.* De svenska ortnamnen på -by. En öfversikt. Gbg 1918. 8:o. (= Göteborgs k. vetenskaps- och vitterhetssamhälles handlingar. 4:e följd. 20: 2.) (Anm. NoB. Årg. 8. S. 176—177 av *Jöran Sahlgren*.)
- Heusler, A.* Altisländisches Elementarbuch. Zugleich 2. Auflage des altisländischen Elementarbuches von *B. Kahle*. Heidelberg 1913. 8:o. (= Germanische Bibliothek. Reihe 1. Bd 3.) (Anm. IF. Bd 38—39. Anz. S. 57—78 av *Gustav Neckel*.)
- Holmbäck, Åke.* Ätten och arvet enligt Sveriges medeltidslagar.

- Upps. & Sthm (tr. i Upps.) 1919. 8:o. (Anm. HTsv. Årg. 40. Öfvers. o. granskn. S. 1—5 av *Nat. Beckman*.)
- Hægstad, Marius*. Vestnorske maalføre fyre 1350. II. Sudvestlandsk. 2. Indre sudvestlandsk. Færøymaal. Islandsk. Fyrste bolken. Kria 1916. 8:o. (= Videnskapsselsk:s Skrifter. 2. Hist.-filos. Klasse. 1919. No. 1.) (Anm. JEGPh. Vol. 19. S. 146—149 av *George T. Flom*.)
- Jespersen, Otto*. Nutidssprog hos børn og voksne. Kbh. og Kria 1916. 8:o. (Anm. Ark. Bd 36. S. 344—349 av *Hjalmar Lindroth*.)
- Jónsson, Finnur*. Udsigt over den norsk-islandske filologis historie. Kbh. 1918. 8:o. (= Festskrift, udg. af Københavns universitet ... den 26. sept. 1918.) (Anm. NTff. R. 4. Bd 8. S. 136—137 av *Magnus Olsen*.)
- Kock, Axel*. Altnordischer u-Umlaut in Ableitungs- und Beugungs- endungen. Lund 1918. 8:o. (= LUÅ. N.F. Avd. 1. Bd 14. Nr 28.) (Anm. Neophilologus. Jahrg. 5. S. 183—184 av *R. C. Boer*.)
- Nilsson, Martin P.* Studien zur Vorgeschichte des Weihnachtsfestes. (Arch. f. Religionswiss. Bd 19. S. 50—150.) (Anm. Ark. Bd 37. S. 88—97 av *Emil Olson*.)
- Norrøna dikter, tolkade av *Axel Åkerblom*. 1—2. Lund (tr. i Malmö) 1916. 8:o. (= Nordiska fornkväden. 2.) (Anm. Ark. Bd 36. S. 338—343 av *Rolf Nordenstreng*.)
- Nygaard, M.* Bemærkninger, rettelser og supplementer till min Norrøn syntax. (Kristiania 1905.) Kria 1917. 8:o. (= Skrifter, utg. av Videnskapsselsk. i Kristiania. 1916. II. No. 5.) (Anm. IF. Bd 38—39. Anz. S. 78—79 av *G. Neckel*.)
- Olrik, Axel*. Folkelige Afhandlinger. Efter Forfatterens Død udvalgte og udg. af *Hans Ellekilde*. Kbh. og Kria (tr. i Kbh.) 1919. 8:o. (Anm. NT (Lett.) 1920. S. 204—207 av *Gunnar Knudsen*.)
- The heroic legends of Denmark. Transl. from the Danish and revised ... by *Lee M. Hollander*. New York 1919. 8:o. (= Scandinavian monographs. Vol. 4.) (Anm. JEGPh. Vol. 19. S. 284—290 av *George T. Flom*.)
- Olsen, Magnus*. Hedenske kultminder i norske stedsnavne. 1. Kria 1915. 8:o. (= Skrifter, utg. av Videnskapsselsk. i Kristiania. 1914. II. Bd 2. No. 4.) (Anm. IF. Bd 38—39. Anz. S. 43—54 av *Hjalmar Lindroth*.)
- Olson, Emil*. De appellativa substantivens bildning i fornsvenskan. Bidrag till den fornsvenska ordbildningsläran. Lund 1916. 8:o. (Anm. Ark. Bd 37. S. 97—99 av *Finnur Jónsson*.)
- Palmér, Johan*. Studier över de starktoniga vokalerna i 1500-talets svenska. (Ak. avh.) Lund 1917. 8:o. (= LUÅ. N.F. Avd. 1. Bd 13. Nr 2.) (Anm. AfdA. Bd 40. S. 83—84 av *G. Neckel*.)

- Roosval, Johnny.* Die Steinmeister Gotlands. Eine Geschichte der führenden Taufsteinwerkstätte des schwedischen Mittelalters, ihre Voraussetzungen und Begleit-Erscheinungen. Sthm 1918. 4:o. (Anm. NT (Lett). 1920. S. 57—65 av *Efraim Lundmark*. — VgFT. D. 4. S. 75—76 av *Ernst Fischer*.)
- Rudbeck, Gustaf.* Skrifter till Sveriges historia, tryckta före år 1600. Med en inledande redogörelse. (Ak. avh.) Upps. 1919. 8:o. (Anm. NTBB. Arg. 7. S. 41—54 av *Gottfrid Carlsson*.)
- Rygh, Oluf.* Norske Gaardnavne. Bd 1—17. Kria 1897—1919. 8:o. (Anm. SoS. Aarg. 26. S. 314—318 av *Hans Seland*. — Replik av *Magnus Olsen*. Ibid. S. 318—320.)
- Schütte, Gudmund.* Hjemligt Hedenskab i almenfattelig Fremstilling, medomfattende Folkeviser samt Saxes og Evald Tang Kristensens Sagnstof. Kbh. og Kria 1919. 8:o. (Anm. NTFF. R. 4. Bd 8. S. 138—142 av *Marius Kristensen*.)
- Ptolemy's maps of Northern Europe. A reconstruction of the prototypes. Publ. by the Royal Danish geographical society. Kbh. 1917. 8:o. (Anm. Ark. Bd 37. S. 79—87 av *E. W. Dahlgren*.)
- Sievers, Eduard.* Metrische Studien. IV. Die altschwedischen Upplandslagh nebst Proben formverwandter germanischer Sagdichtung herausgegeben. T. 1—2. Lpz. 1918—1919. 8:o. (= Abhandlungen d. philol.-hist. Kl. d. sächs. Ges. d. Wiss. Bd 35. No 1—2.) (Anm. [av T. 1] Zeitschr. f. d. deutschen Unterricht. Jahrg. 33. S. 504—508 av *Friedrich Panzer*. — [av T. 1—2] AfdA. Bd 40. S. 22—31 av *Rudolf Blümel*.)
- Snorre Sturlasson.* Norges konungasagor. Övers. av *Emil Olson*. D. 1. Lund 1919. 8:o. (Anm. NT(Lett). 1920. S. 276—278 av *Oscar Montelius*.)
- Steensby, H. P.* The Norsemen's route from Greenland to Wineland. Kbh. 1918. 8:o. (Aven i: Meddelelser om Grønland. Bd 56. S. 149—202.) (Anm. Geogr. Tidskr. Bd 25. S. 42—43 av *Finnur Jónsson*. — The Amer. hist. review. Vol. 25. S. 290—292 av *Halldór Hermannsson*.)
- Steenstrup, Johannes.* Mænds og Kvinders Navne i Danmark gennem Tiderne. Kbh. 1918. 8:o. (= "Folkelæsning". Nr. 326.) (Anm. Hansische Geschichtsblätter. Jahrg. 45. S. 347—353 av *Edward Schröder*.)
- Vadstena klostres minnesbok. "Diarium Vazstenense". Sthm 1918. 8:o. (Anm. NTBB. Arg. 7. S. 55—61 av *Gottfrid Carlsson*.)
- Äldre Västgötalagen i diplomatariskt avtryck och normaliserad text jämte inledning och kommentar, utg. av *Bruno Sjöros*. Hfors 1919. 8:o. (= SSLF. 144.) (Anm. Tidskr., utg. av Juridiska föreningen i Finland. Årg. 56. S. 296—306 av *Ernst Estlander*.)

Starkare förkortningar av titlar å lärda sällsksaps skrifter, tidskrifter, samlingar, m. m.

Aarb. = Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie. — AfdA = Anzeiger für deutsches altertum. — Ark. = Arkiv för nordisk filologi. — BMÅ = Bergens museums aarbok. — BoB = Bygd og bonde. Tidskr. for historie og folkeminner, utg. ... ved *Oluf Kolsrud* og *Fredrik Scheel*. — DSt = Danske Studier. — FoF = Folkminnen och folktankar. — Fornv. = Fornvännen. — For. t. no. fort. bev. Aarsb. = Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetning. — FT = Finsk tidskrift. — GHÅ = Göteborgs högskolas årsskrift. — GoBFT = Göteborgs och Bohusläns fornminnesförenings tidskrift. — GRM = Germanisch-romanische Monatsschrift. — HTda = Historisk Tidsskrift, udg. af den Danske historiske Forening. — HTfi = Historisk tidskrift för Finland. — HTno = Historisk tidskrift, utg. av den Norske historiske forening. — HTsv = Historisk tidskrift, utg. af Svenska historiska föreningen. — IF = Indogermanische Forschungen. — Litbl. = Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. — LUÅ = Lunds universitets årsskrift. — MFS = Minnesskrift, utg. av Filologiska samfundet i Göteborg på tjuogoårsdagen av dess stiftande den 22 oktober 1920 (= GHÅ. Bd 26: 2). — MLN = Modern language notes. — MoM = Maal og minne. — MPh = Modern philology. — NFK = Norsk folkekultur. — NNstL = Nordiska namnstudier, tillägnade Erik Henrik Lind den 14 augusti 1919. Upps. 1919—20. — NoB = Namn och bygd. — NphM = Neuphilologische Mitteilungen. — NTBB = Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen. — NTff = Nordisk Tidsskrift for Filologi. — NT (Lett). = Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri, utg. af Letterstedtska föreningen. — OoB = Ord och bild. — PBB = Beiträge zur geschichte der deutschen sprache und literatur ... hrsg. von *W. Braune*. — PSS = Publications of the Society for the advancement of Scandinavian study. Scandinavian studies and notes. — SoS = Syn og segn. — SpoSt = Språk och stil. — SSF = Samlingar, utg. af Svenska fornskriftsällskapet. — SSLF = Skrifter, utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland. — StNF = Studier i nordisk filologi (i SSLF). — StOA = Studier, tillägnade Oscar Almgren 19₁₁⁹19. — Sv. Lm. = Svenska landsmål. — SvT = Svensk tidskrift. — UFT = Upplands fornminnesförenings tidskrift. — UUÅ = Uppsala universitets årsskrift. — VgFT = Västergötlands fornminnesförenings tidskrift. — ZfdA = Zeitschrift für deutsches altertum. — ZfdPh = Zeitschrift für deutsche philologie.
